BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIV
B
33
NAPOLI

XXIV
B
33

Digitized by Google

Digitized by Google

L. ANNÆI
SENECÆ
PHILOSOPHI
TOMVS SECVNDVS.

IN QVO

EPISTOLÆ,
ET
QVÆSTIONES
NATVRALES.

LIPSIÆ,
EX OFFICINA WEIDMANNIANA.
M D CCXLI.

L. ANNAEI SENECAE AD LVCILIUM EPISTOLÆ,

Argumentum
EPISTOLAE PRIMAE.

Temporis æſtimationem & vſum Lucilio commendat: non differri debere, non elabi, non male poni.

ITa fac, mi Lucili: vindica te tibi, 1) & tempus quod adhuc aut auferebatur, 2) aut ſurripiebatur, 3) aut excidebat, 4) collige & ſerua. Perſuade tibi ſic eſſe, vt ſcribo, quædam tempora eripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam venit: & ſi volueris attendere, magna vitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud 5) agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim

1. *Vindica te tibi*) tibi viue, non aliis.
2. *Auferebatur*) a potentioribus per officia & cultum.
3. *Surripiebatur*) ab amicis, vel aliis rebus blande tempus nobis ſurripientibus.
4. *Excidebat*) negligentia, & bruto otio.
5. *Aliud*) aliud agunt qui occupati non vbi oporteat.

fallimur, quod mortem proſpicimus, 6) magna pars eius iam præteriit. quidquid ætatis retro eſt, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere: ſic fiet, vt minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, 7) tranſcurrit. Omnia, Lucili, aliena ſunt: tempus tantum noſtrum eſt. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ poſſeſſionem natura nos miſit, ex qua expellit quicumque vult 8). Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, vt quæ minima & viliſſima ſunt, certe reparabilia, imputari ſibi, cum impetrauere, patiantur: nemo ſe iudicet quidquam debere, qui tempus accepit. cum interim hoc vnum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe, quid ego faciam, qui tibi iſta præcipio? Fatebor ingenue: quod apud luxurioſum, ſed diligentem, 9) euenit, ratio mihi conſtat impenſæ. Non poſſum dicere, me nihil perdere: ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum, dicam: cauſſas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod pleriſque non ſuo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? non puto pauperem, cui, quantulumcumque ſupereſt, ſat eſt. Tu tamen malo ſerues tua, & bono tempore vti incipias. Nam, vt viſum eſt maioribus noſtris: Sera parſimonia in fundo

6. *Proſpicimus*) *proſpicere* dicimur futura.

7. *Vita*) quæ ſcilicet vere ſit vita. Huc pertinet illud poetæ:

Non eſt crede mihi ſapientis dicere viuam.
Sera nimis vita eſt craſtina, viue hodie.

Hinc idem L. II. Ep. 90. ſe *properare viuere* ait.

8. *Quicumque vult*) dum ſcilicet omnibus tempus noſtrum facile indulgemus.

9. *Diligentem*) qui ſibi ipſi tamen rebusque & impenſis ſuis attendat.

eſt.

eſt. Non enim tantum minimum in imo, ſed peſſimum remanet.

EPIST. II.

Corporis quietem approbat, ſed & animi in vna aliqua re aut ſtudio. Damnat curioſulos, qui per varios auctores & ſcripta diſcurrunt: pauca bonaque potius legere, & iis immorari ſuadet. Excerpendum ſemper aliquid, & animo inſerendum: a ſuo exemplo, qui ſenſum tunc Epicuri egregium, de Paupertate.

ET ex his quæ mihi ſcribis, & ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio, non diſcurris nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi iſta iactatio eſt. Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem vide, ne iſta lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Nuſquam eſt, qui vbique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æque ſanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebro medicamenta tentantur. Non conualeſcit planta quæ ſæpe transfertur. nihil tam vtile eſt, quod in tranſitu proſit. Diſtrahit animum librorum multitudo.

Itaque cum legere non poſſis quantum habueris, 1) ſat eſt habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere volo, modo illum. Faſtidientis ſtomachi eſt, multa deguſtare: quæ vbi varia ſunt & diuerſa, coinquinant, non alunt. Probatos itaque ſemper lege: & ſi quando ad alios diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduerſus paupertatem, aliquid aduerſus mortem auxilii compara, nec minus aduerſus cæteras peſtes. Et cum multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipſe quoque facio: ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc eſt, quod apud Epicurum nactus ſum. ſoleo enim & in aliena caſtra tranſire, non tanquam transfuga, 2) ſed tanquam explorator. 3) Honeſta, inquit, res eſt, læta paupertas. Illa vero non eſt paupertas, ſi læta eſt. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues eſt. Non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat, aut fœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere quod neceſſe eſt, proximus, quod ſat eſt.

1. *Itaque cum legere non poſſis quantum habueris*) ſenſus eſt: cum plures aliquis libros comparare atque habere poſſit, quam legere valeat, ſatis eſt comparare & habere quantum legere poſſis, nec opus eſt vt plures pompæ tantum inſeruituri ad ſpectaculo comparentur.

2. *Tanquam transfuga*) quaſi Stoicorum placita deſerere cupiam,

3. *Explorator*) vt videam ſi quid boni aliis quoque in mentem venit.

EPIST.

EPIST. III.

Male & temere ſæpe Amicos dici, qui re non ſunt. Si quis talis; omnia illi fidendum, & communicandum eſſe, tanquam alteris nobis. Timidi & ſubducti arguuntur; ſed & creduli nimis atque aperti. Medium optimum.

EPiſtolas ad me perferendas tradidiſti, vt ſcribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec ſoleas ipſe quidem hoc facere. Ita eadem epiſtola illum & dixiſti amicum, & negaſti. Itaque ſic priore illo verbo quaſi publico 1) vſus es, & ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos, bonos viros 2) dicimus; quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit, dominos ſalutamus. Hoc abierit 3). Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non ſatis noſti vim veræ amicitiæ. Tu vero omnia cum amico delibera, ſed de ipſo prius. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam iudicandum. Iſti vero præpoſtere officia permiſcent, qui contra præcepta Theophraſti, cum amauerint, iudicant, & non amant, cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit: cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere, quam tecum. Tu quidam ita viue, vt nihil tibi committas,

1. *Quaſi publico*) h. e. communi & vulgi vſu *amici* vocabulum adhibuiſti.

2. *Bonos viros*) mos fuit vt qui in ſenatu candidatum produceret, *bonum virum* vel *optimum* appellaret.

3. *Hoc abierit*) leg. *hic abierit*, hoc ſenſu: non agam de τῷ δεῖνα perſonam eius miſſam facio, nec quid in eum congruat expendo, nolo tecum agere in hypotheſi, ſed in theſi. *Gronov.*

niſi

niſi quod committere etiam inimico poſſis: ſed quia interueniunt quædam, quæ conſuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. Fidelem ſi putaueris, facies 6.) Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & aliis ius peccandi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo, quare vlla verba coram amico meo retraham? quid eſt quare me coram illo non putem ſolum? Quidam quæ tantum amicis committenda ſunt, obuiis narrant, & in quaslibet aures, quidquid illos vrit, exonerant: quidam rurſus etiam cariſſimorum conſcientiam reformidant, &, ſi poſſent, ne ſibi quidem credituri, interius premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt. vtrumque enim vitium eſt, & omnibus, credere, & nulli: ſed alterum honeſtius dixerim vitium, alterum tutius Sic vtrosque reprehendas, & eos qui ſemper inquieti ſunt, & eos qui ſemper quieſcunt. Nam illa tumultu gaudens, non eſt induſtria, ſed exagitatæ mentis concurſatio: & hæc non eſt quies, quæ motum omnem moleſtiam iudicat, ſed diſſolutio & languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mandabitur. Quidam adeo in latebras refugerunt, vt putent in turbido eſſe quidquid in luce eſt. Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agendum, & agenti quieſcendum eſt. Cum rerum natura delibera. illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctem

EPIST. IV.

Hortatur ad perſeuerandum in Philoſophia: a qua in ſerium & grauem, ac verè virum transſcribatur. Ceteros, pueros eſſe: timere non timenda. vt, Mortem inprimis. Atqui hanc finem malorum eſſe, & impetu

6. *Fidelem ſi putaueris facies*) nihil enim magis quam ſuſpiciones fidem atque amicitiam ſoluit.

aut

aut deſperatione multos contempſiſſe: cur non ratione? Vitam ergo non amandam, & cottidie cogitandum, quam ex variis leuibusque cauſſis mors veniat. Emblema dein ex Epicuro, de veris Diuitiis.

PErſeuera vt cœpiſti, & quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo & compoſito poſſis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia tamen illa voluptas eſt, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & ſplendidæ. Tenes vtique memoria, quantum ſenſeris gaudium, cum prætexta poſita, ſumpſiſti virilem togam, & in forum 1) deductus es: maius exſpecta, cum puerilem animum depoſueris, & te in viros philoſophia tranſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt grauius puerilitas 2) remanet: & hoc quidem peius eſt, quod auctoritatem habemus ſenum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, ſed infantium. Illi leuia, hi falſa formidant: nos vtraque. Profice modo, & intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum metus afferunt. Nullum magnum malum, quod extremum eſt. Mors ad te venit. timenda erat, ſi tecum eſſe poſſet: neceſſe eſt, aut non perueniat, aut pertranſeat. Difficile eſt, inquis, animum perducere ad contemptionem animæ. Non vides, quam ex friuolis cauſſis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pependit, alius ſe præcipitavit a tecto, ne dominum ſtomachantem diutius audiret; alius, ne reduceretur e fuga, ferrum adegit in viſcera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod

1. *In forum)* tirocinii die, quo parentes & amici ſolenniter eo deducebant auſpicii cauſſa, & velut ad res nunc aptum. *Lipſ.*

2. *Puerilitas) pueritia* ætatis *puerilitas* vitii in moribus nomen eſt.

effecit nimia formido? Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat: qui inter magna bona multos conſules 3) numerat. Hoc quotidie meditare, vt poſſis æquo animo vitam relinquere: quam multi ſic complectuntur & tenent, quomodo qui aqua torrente rapiuntur, ſpinas & aſpera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta, miſeri fluctuant: & viuere nolunt, & mori neſciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illa ſolicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Nullius autem rei facilior amiſſio eſt, quam quæ deſiderari amiſſa non poteſt. Ergo aduerſus omnia quæ accidere poſſunt etiam potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pompeii capite pupillus & ſpado 4) tulere ſententiam: de Craſſo crudelis & inſolens Parthus. Caius Cæſar iuſſit Lepidum Dextro tribuno præbere ceruicem: ipſe Chæreæ præſtitit. Neminem eo fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare euertitur: eodem die, vbi luſerunt nauigia, ſorbentur. Cogita poſſe latronem & hoſtem admouere iugulo tuo gladium: vt poteſtas maior abſit, nemo non ſeruus habet in te vitæ necisque arbitrium. Ita dico, quisquis vitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt. recognoſce exemplum eorum, qui domeſticis inſidiis perierunt, aut aperta vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores ſeruorum ira cecidiſſe, quam regum. Quid ad te itaque, quam potens ſit quem times, cum id propter quod times, nemo non

3. *Multos conſules*) i.e. multos annos, qui conſulum nominibus inſigniri ſolebant.

4. *Pupillus & ſpado*) Ptolemæus Ægypti Rex qui ſub tutela erat, & Pothinus Eunuchus regis & rerum potens.

poſſit?

poſſit? At ſi forte in manus hoſtium incideris, victor te duci iubebit, eo nempe quo duceris. 5) Quid te ipſe decipis, & hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intelligis? ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & huiusmodi verſanda in animo ſunt, ſi volumus illam vltimam horam placidi expectare: cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epiſtolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. & hoc quoque ex alienis hortulis ſumptum eſt. Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem illa naturæ, ſcis quos nobis terminos ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vt famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus, nec ſupercilium graue, & contumelioſam 6) etiam humanitatem pati: non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt quod natura deſiderat, & appoſitum: ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam 7) conterunt, quæ nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt.

EPIST. V.

Arcet ab oſtentatione Philoſophiæ, & ne cultu notabilem aut victu ſe faciat. Non ſpernere vulgi omnia, ſed modice adhibere, & citra vitium. Sordes abdicat: ad Naturæ legem nos vocat. Clauſula eſt, ex Hecatone, de Spei & Metus coniunctione. Liberum ab altero eſſe, qui alteram poſuit: obnoxium vtrique, qui vni.

5. *Duceris*) ab ipſa ſc. natura quæ hominem te & mortalem genuit.

6. *Contumelioſam*) in ipſis enim conuiuiis & aliis occaſionibus, vbi humanitas ſe exerere debeat, verbis & geſtibus ſe gerunt ſuperbe homines facultatibus & potentia tumidi.

7. *Togam*) in officiis ſcilicet ciuilibus, ſalutatione, deductione &c. *Lipſ.*

QUod pertinaciter ſtudes, & omnibus omiſſis, hoc vnum agis, vt te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo: nec tantum hortor, vt perſeueres, ſed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, ſed conſpici cupiunt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia ſint. Aſperum cultum, & intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi poſitum, & quidquid aliud ambitionem perverſa via 1) ſequitur, euita. Satis ipſum nomen philoſophiæ, etiam ſi modeſte tractetur, inuidioſum eſt. Quid ſi nos hominum conſuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint: frons noſtra populo conueniat. Non ſplendeat toga: ne ſordeat quidem, non habeamus argentum, in quod ſolidi auri cælatura 2) deſcenderit: ſed non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruiſſe. Id agamus, vt meliorem vitam ſequamur quam vulgus, non vt contrariam: alioqui quos emendari volumus, fugamus, & a nobis auertimus. Illud quoque efficimus, vt nihil imitari velint noſtri, dum timent ne imitanda ſint omnia. Hoc primum philoſophia promittit, ſenſum communem, humanitatem & congregationem: a qua profeſſione diſſimilitudo ſeparabit. Videamus ne iſta, per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odioſa ſint. Nempe propoſitum noſtrum eſt, ſecundum naturam viuere. Hoc contra naturam eſt, torquere corpus ſuum, & faciles odiſſe munditias, & ſquallorem appetere, & cibis non tantum vilibus vti, ſed tetris & horridis. Quemadmodum delicatas res deſiderare, luxuriæ eſt: ita vſitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ eſt. Frugalitatem exigit

1. *Peruerſa via*) i. e. contraria ei qua alii ad gloriam tendunt.

2. *Auri cælatura*) emblema S. latinis *inſerta. Lipſ.*

philo-

philoſophia, non pœnam: poteſt autem eſſe non incompta ſrugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos: 3) ſuſpiciant 4) omnes vitam noſtram, ſed & agnoſcant. 5) Quid ergo? Eadem faciemus, quæ ceteri? nihil inter nos & illos intererit? plurimum. Diſſimiles eſſe nos vulgo, ſciat, qui inſpexerit propius. qui domum intrauerit, nos potius miretur, quam ſupellectilem noſtram. Magnus ille eſt, qui fictilibus ſic vtitur, 6) quemadmodum argento: nec ille minor eſt, qui ſic argento 7) vtitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi eſt, pati non poſſe diuitias. Sed vt huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud Hecatonem noſtrum 8) inueni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. Deſines, inquit, timere, ſi ſperare deſieris. Dices, quomodo iſta tam diuerſa pariter ſunt? ita eſt, mi Lucili: cum videantur diſſidere, coniuncta ſunt. Quemadmodum eadem catena & cuſtodiam & militem 9) copulat; ſic iſta quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt. Spem

---

3. *Publicos*) communes, vulgo receptos, inter quos & bonos mores vita temperanda eſt.

4. *Suſpiciant*) venerentur.

5. *Agnoſcant*) vt humanum, nec ſupra hominem prorſus. *Lipſ.*

6. *Sic vtitur*) ita vt æque contentus viuat fictilibus ac argento.

7. *Sic argento*) vt ſcilicet propterea altiores ſpiritus non ſumat quam ſi fictilibus vteretur.

8. *Noſtrum*) i. e. ſtoicum.

9. *Cuſtodiam & militem*) per cuſtodiam intelligitur is qui cuſtoditur captiuus, per militem is qui cuſtodiæ eius erat præfectus. Erat autem hæc cuſtodiæ militaris ratio, vt is qui in cuſtodia eſſet catenam manui dextræ haberet alligatam, quæ eadem militis ſiniſtram vinciret cuſtodiæ eius præfecti. Satis aperte etiam Seneca de tranquill. L. I. c. 10. vid. & Athenæum L. V. c. 11.

metus ſequitur. Nec miror iſta ſic ire. vtrumque pendentis animi eſt, vtrumque futuri expectatione ſolliciti. Maxima autem vtriusque cauſſa eſt, quod non ad præſentia aptamur, ſed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia, maximum bonum conditionis humanæ, in malum verſa eſt. Feræ pericula quæ vident, fugiunt; cum effugere, ſecuræ ſunt: nos & venturo torquemur & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantum præſentibus miſer eſt.

Epist. VI.

Proficere ſe in Philoſophia; & argumentum eſſe, quod vitia ſua agnoſcat. Velle ſe cum eo, vt vero amico, omnia communicare, quæ ſint vtilia: idque proprium ſapientis. Conſuetudinem bonorum valde efficacem, & ſupra ipſa præcepta videri: quod exemplo Philoſophorum aliquot docet.

INtelligo, Lucili, non emendari me tantum, ſed transfigurari: 1) nec hoc promitto iam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandum ſit. Quidni multa habeam quæ debeant corrigi, quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipſum argumentum eſt in melius tranſlati animi, quod vitia ſua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibusdam ægris gratulatio fit, cum ſeipſe ægros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaque tecum communicare tam ſubitam mei mutationem: tunc amicitiæ noſtræ certiorem fiduciam habere cœpiſſem: illius veræ, quam non ſpes, non timor, non vtilitatis ſuæ cura diuellit: illius, cum qua homines moriun-

1. *Transfigurari*) in alium habitum hominemque ire.

tur,

tur, & pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non amico, 2) ſed amicitia 3) caruerunt. Hoc non poteſt accidere, cum animos in ſocietatem honeſta cupiendi par voluntas trahit. Quid ni non poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere communia, & quidem magis aduerſa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi ſingulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis iſta, quæ tam efficacia expertus es. Ego vero cupio iſta omnia in te transfundere, & in hoc 4) gaudeo aliquid diſcere, vt doceam: nec me vlla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quam mihi vni ſciturus ſim. Si cum hac exceptione detur ſapientia, vt illam incluſam teneam, nec enunciem, reiiciam. Nullius boni, ſine ſocio, iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaque ipſos tibi libros: & ne multum operæ impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam notas, vt ad ea ipſa protinus, quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & viua vox & conuictus, quam oratio, proderit. in rem præſentem venias oportet. Primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt: deinde quia longum iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet. vitæ eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illum, an ex formula ſua viueret. Plato & Ariſtoteles, & omnis in diuerſum itura ſapientium turba, plus ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, & Hermachum, & Polyænum, magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te accerſo tantum, vt proficias, ſed vt proſis. plurimum enim

2. *Amico)* vulgari, de quo Epiſt. 3. *Lipſ.*

3. *Amicitia)* fructu ipſo qui ex amico capitur, dum caſtigat, monet, communicat. *Lipſ.*

4. *In hoc)* gaudeo aliquid diſcere in hoc, i. e. in hunc vſum & finem vt doceam.

alter alteri conferemus. Interim quoniam diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. Quæris, inquit, quid profecerim? Amicus eſſe mihi cœpi. Multum profecit. nunquam erit ſolus. Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

Epist. VII.

Proficienti turbam vitandam, & vitia ab ea trahi; vitanda item ſpectacula, & maxime cruenta. Neque publice recitandum; aut differendum, apud diſſimiles. Pluris ſit, inquit, vnus alterque auditor bonus, aut etiam nullus.

Quid tibi vitandum præcipue exiſtimes, quæris; turbam. Nondum enim tuto illi committeris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Numquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod compoſui, turbatur: aliquid ex his quæ fugaui, redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vsque eo affecit, vt nunquam ſine offenſa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Vtique quo maior eſt populus cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil vero eſt tam damnoſum bonis moribus, quam in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? imo vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in meridianum 1) ſpectaculum incidi, luſus exſpectans, &

1. *Meridianum*) In arena duplex ſpectaculum, matutinum & meridianum. Ibi cum beſtiis, nunc qui reliqui inter ſe depugnabant, *Lipſ.*

ſales,

ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquieſcant. Contra eſt, quidquid ante pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis, mera homicidia ſunt: nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expoſiti, nunquam fruſtra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis 2) paribus & poſtulaticiis 3) præferunt. Quid ni præferant? non galea, non ſcuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo gladii artes? Omnia iſta mortis moræ ſunt. Mane leonibus & vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obiiciuntur. Interfectores interfecturis iubentur obiici, & victoriam in aliam detinent cædem, exitus pugnantium mors eſt: ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: quid ergo meruit? vt ſuſpendatur. Occidit hominem. qui occidit, ille meruit vt hoc pateretur: tu quid meruiſti miſer, vt hoc ſpectes? Occide, vre, verbera. 4) Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidem intelligitis, mala exempla 5) in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod eum docetis eſſe crude-

2. *Ordinariis*) qui legitimo tempore, loco & apparatu inducuntur, qui proprie & primo gladiatores ſunt. At iſti veluti vicarii quidam & ſubito ſuffecti minus artis aut pompæ habebant. *Lipſ.*

3. *Poſtulaticiis*) plus etiam quam ordinariis. Nam iſti ſepoſiti quidam, & velut principales erant! quos populo poſcenti per gratiam indulgebant. *Id.*

4. *Occide, vre, verbera*) verba & affectus populi his & ſequentibus exprimuntur.

5. *Mala exempla*) qui tam libenter occiditis, non timetis a potentioribus occidi.

lem, qui non poteſt diſcere. 6) Subducendus populo 7) eſt tener animus. & parum tenax recti: facile tranſitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeo nemo noſtrum, qui cum maxime concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum mali facit: conuictor delicatus paullatim eneruat & emollit: vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & ſimplici, rubiginem ſuam affricuit: quid tu accidere his moribus credis, in quos publice 8) factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, aut oderis. Vtrumque autem deuitandum eſt: ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt: neue inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes. cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo iſta fiunt, & homines dum docent, diſcunt. Non eſt ergo quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, vt recitare iſtis velis, aut diſputare: quod facere te vellem, ſi haberes iſti populo idoneam mentem. Nemo eſt, qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe vnus aut alter incidet: & hic ipſe formandus tibi erit, inſtituendusque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? non eſt quod timeas ne operam perdideris, ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, com-

6. *Qui non poteſt diſcere*) blande in Neronem dictum, qui tam ſit mitis & benignus, vt diſcere nequeat crudelitatem.

7. *Subducendus populo*) non multum inter vulgus, vitiis ſcilicet temeratum, verſandum.

8. *Publice*) ab omnibus, h. e. in quos recepta & vulgata vitia mali exempli vim exercuerint: *Hi mores* autem idem ſunt quod *homines horum morum*. Sic Liuius L. 10. in verbis Fabii Decium collegam poſcentis: *Cum moribus notis facilius ſe communicaturum conſilia. Gronov.*

mu

municabo tecum quæ occurrerunt mihi egregie dicta circa eumdem fere ſenſum tria: ex quibus vnum hæc epiſtola in debitum ſoluet, duo in anteceſſum 9) accipe. Democritus ait: Vnus mihi pro populo eſt, & populus pro vno. Bene & ille quisquis fuit (ambigitur enim de auctore!) cum quæreretur ab illo, quo tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos peruenturæ? Satis ſunt, inquit, mihi pauci, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus cum vni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: Hæc, inquit, ego non multis, ſed tibi: ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus. Iſta, mi Lucili, condenda in animum ſunt, vt contemnes voluptatem, ex plurium aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

EPIST. VIII.

Pendet a priore epiſtola, & eſt velut obiectio. Quid? vitare me vis turbam, & populum? atqui Stoici tui docent rebus accedere, in rebus mori. Reſpondet, non otium ſe ſuadere, ſed ſeceſſum. a ſuo exemplo: qui relictis aliis, Sapientia vacat, & præcepta eius ſcriptis propagat. Hoc operum maximum, & pulcherrimum eſſe. Denique inſerta ab Epicuro, Libertatem veram a Philoſophia dari.

TU me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere & conſcientia eſſe contentum: vbi illa præcepta veſtra, quæ imperant in actu mori: Quid? ego tibi videor interim 1) ſedere? in hoc me recondidi, & fores clauſi, vt prodeſſe pluribus poſſim. Nullus mi-

9. *In anteceſſum*) Si forte aliam epiſtolam præter conſuetudinem meam ſine iſtiusmodi dicto miſero, ipſi imputanda.

1. *Interim*) dum ſcilicet me ſubduco turbæ, ſuum nimirum exemplum Lucilio ob oculos ponit.

hi

hi per otium dies exit: partes noctium ſtudiis vindico: non vaco ſomno, ſed ſuccumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadentesque, in opere detineo. Seceſſi non tantum ab hominibus, ſed etiam a rebus, & primum a meis. Poſterorum negotium ago: illis aliqua quæ poſſint prodeſſe, conſcribo: ſalutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compoſitiones, litteris mando, eſſe illas efficaces in meis vlceribus expertus: quæ etiamſi perſanata non ſunt, ſerpere deſierunt. Rectum iter, quod ſero cognoui, & laſſus errando, aliis monſtro. Clamo, Vitate quæcumque vulgo placent, quæ caſus attribuit: ad omne fortuitum bonum, ſuſpicioſi pauidique ſubſiſtite. Et fera, & piſcis, 2) ſpe aliqua oblectante decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? inſidiæ ſunt. Quisquis noſtrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum poteſt, iſta viſcata 3) beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miſerrimi fallimur, habere nos putamus, habemur. 4) In præcipitia curſus iſte deducit: huius eminentis vitæ exitus, cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidem licet, cum cœpit transuerſos agere felicitas. Aut ſaltem rectis, aut temet frueris. 5) * Qui

2. *Et fera, & piſcis*) Homine igitur id indignum.

3. *Viſcata*) quæ qui tangit auis inſtar obhæret.

4. *Habemur*) cum ipſi domini & poſſeſſores horum nos credamus, ſerui euadimus & ab eis poſſidemur.

5. *Aut ſaltem rectis aut temet frueris*) Coniicio legendum eſſe: *aut ſtatum rectus aut temet tene. non vertet fortuna, ſe cernuet & allidet.* h. e. aut mane in loco & ordine nulla ſequens fortunæ blandimenta, aut ſi quid eorum appetieris hactenus capeſſe, vt ſis in poteſtate tua non illi de totum dedas. Ita fiet ſi quando illa mutabitur vt te non ſubruat, ſed ſe tibi impingat tantum & recellat, & tanquam fluctus ſcopulo illiſa frangatur. Ceterum quod libri Senecæ *cernulat* habent: quemadmodum & gloſſæ veteres pro *cernuo*, *cernulum* contra analogiam eſt & veterum ſcribendi rationem, *cernuo* autem eſt ceraunum me abiicio, præcipito. *Gronov.*

hoc

hoc faciunt, non euertit fortuna, ſed cernulat & allidit. Hanc ergo ſanam & ſalubrem formam vitæ tenere memento, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt, ne animo male pareat: cibus famem ſedet, potio ſitim exſtinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit aduerſus infeſta corpori. Hanc vtrum ceſpes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt, ſcito hominem tam bene culmo, quam auro tegi. Contemne omnia, quæ ſuperuacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te, præter animum, nihil eſſe mirabile: cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor, non videor tibi plus prodeſſe, quam cum ad vadimonium aduocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti annulum 6) imprimerem, aut in ſenatu candidato vocem & manum 7) commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaque ſimul tractant. Sed iam finis faciendus eſt, & aliquid, vt inſtitui, pro hac epiſtola dependendum. id te meo non fiet, adhuc Epicurum replicamus, 8) cuius hanc vocem hodierno die legi. Philoſophiæ ſeruias oportet, vt tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, 9) qui ſe illi ſubiecit & tradidit. ſtatim circumagitur. 10) hoc enim ipſum philoſophiæ ſeruire, libertas eſt. Poteſt fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quam

6. *Annulum*) vt teſtis.

7. *Vocem & manum*) voce enim & manu producebantur & quaſi oſtendebantur candidati.

8. *Replicamus*) vt fieri ſolet in euoluendis libris.

9. *In diem*) vt vulgo ſolet in ſeruis: qui non ſunt liberi niſi poſt annorum ſeruitutem.

10. *Circumagitur*) Romano enim ritu ſerui manu capiti impoſita in orbem vertebantur & ſic manumittebantur.

no-

noſtrorum. quid eſt tamen, quare tu iſtas Epicuri voces putes eſſe, non publicas? Quam multa poëtæ dicunt, quæ a philoſophis aut dicta ſunt aut dicenda? Non attingam tragicos, aut togatas 11) noſtras: habent enim hæ quoque aliquid ſeueritatis, & ſunt inter comœdias & tragœdias mediæ: quantum diſertiſſimorum verſuum inter mimos iacet? iam multa Publii, 12) non excalceatis 13): ſed cothurnatis dicenda ſunt? Vnum eius verſum, qui ad philoſophiam pertinet, & ad hanc partem quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in noſtris habenda.

Alienum eſt omne, quidquid optando venit.

Hunc verſum a te dici non paullo melius, & adſtrictius, memini:

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictum a te non prætéribo:

Dari bonum quod potuit, auferri poteſt.

Hoc non imputo in ſolutum, de tuo tibi.

Epist. IX.

Item pars aut explicatio priorum. Sapientem non quærere homines, ſeipſo contentum. Quid ergo? non etiam amicum? Imo, ſed poteſt & ſine eo eſſe: poteſt amittere, & amiſſum reparare. In eo ipſo fructus & voluptas eſt, dum parat. An ergo ſua cauſſa, vt Epicurei cenſent? Non, ſed potius alterius cui proſit, pro quo periclitetur, pro quo moria-

11. *Togatas*) Comœdiæ togatæ ſunt, quæ ſcriptæ ſunt ſecundum ritus Romanorum, vt palliatæ dicebantur Græcorum, quibus veſtitus uſitatus fuit pallium ſupra tunicam.

12. *Publii*) Publius Syrus celebris mimographus, cuius hodienum extant fragmenta in Pithoei aliorumque collectionibus.

13. *Excalceatis*) quod in mimis & comicis qui ſocco non cothurno vtebantur. *Lipſ.*

tur,

tur. Merces virtutis, ipſa eſt. Fuſius deinde & ſubtilius, Quatenus ſe contentus, quatenus non ſit: & in verbis diſtinctiuncula Stoicæ.

AN merito reprehendat in quadam epiſtola Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum, & propter hoc amico non indigere, deſideras ſcire. Hoc obiicitur Stilponi ab Epicuro, & his quibus ſummum bonum viſum eſt animus impatiens. 1) In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν vno verbo ſcite voluerimus, & impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod ſignificare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui reſpuat omnis mali ſenſum: accipietur is, qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo, num ſatius ſit, aut inuulnerabilem amicum dicere, aut animum extra omnem patientiam poſitum. Hoc inter nos & illos intereſt. Noſter ſapiens vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit: illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, ſapientem ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen & amicum habere vult, & contubernalem, quamuis ſibi ipſe ſufficiat. Vide quam ſit ſe contentus. aliquando ſui parte contentus eſt, ſi illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit, Si quis oculum caſus excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quam integro fuit. Quæ ſibi deſunt, non deſiderat: ſed non deeſſe mauult. Ita ſapiens ſe contentus eſt, non vt velit eſſe ſine amico, ſed vt poſſit: & hoc quod dico poſſit, tale eſt. amiſſum æquo animo fert: ſine amico quidem nunquam erit, in ſua poteſtate habet, quam cito reparet. Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuam, protinus alteram faciet: ſic & hic faciendarum amicitiarum arti-

1. *Impatiens*) h. e. ἀπαθὴς ſine paſſionibus.

fex.

ſex, ſubſtituet alium in locum amiſſi. Quæris quomodo amicum cito facturus ſit? dicam: ſi illud mihi tecum conuenerit, vt ſtatim tibi ſoluam quod debeo, & quantum ad hanc epiſtolam, paris faciamus. 2) Hecaton ait: Ego tibi monſtrabo amatorium 3), ſine medicamento, ſine herba, ſine vllius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. Habet autem non tantum amicitiæ vſus, veteris & certæ, magnam voluptatem, ſed etiam initium & comparatio nouæ. Quod intereſt inter metentem agricolam, & ſerentem: hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. Attalus philoſophus dicere ſolebat, Iucundius eſſe amicum facere, quam habere: quomodo artifici iucundius eſt pingere, quam pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentum habet in ipſa occupatione. Non æque delectatur, qui ab opere perfecto remouit manum. iam fructu artis ſuæ fruitur: ipſa fruebatur arte, cum pingeret. Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum, ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum reuertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult: ſi ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus 4) iaceat: non ad hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola, vt habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto vel inopi: ſed vt habeat aliquem, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſum circumuentum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum cœpit, ſic deſinet. Parauit amicum aduerſus vincula

2. *Paria faciamus*) vt neuter ſit in alterius ære. Sibi enim in Epiſtolis inuicem quæ ad vitam emendandam pertinebant ſolebant perſcribere.

3. *Amatorium*) philtrum.

4. *Tam magna virtus*) ita amicitiam vocat, quæ ne inexercita maneat h. e. iaceat ſapientem amicos parere ait.

latu-

laturum opem: cum primum crepuerit catena, diſcedet. Hæ ſunt amicitiæ, quas Temporarias populus appellat. Qui cauſſa vtilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re 5) florentes amicorum turba circumſedet: circa euerſos ingens ſolitudo eſt: & inde amici fugiunt, vnde probantur. Hac re iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt initia inter ſe & exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit, quia expedit; placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, ſi vllum in illa placet pretium præter ipſam. In quid amicum paro? vt habeam pro quo mori poſſim, vt habeam quem in exilium ſequar, cuius me morti opponam & impendam. Iſta quam tu deſcribis, negotiatio eſt, non amicitia, quæ ad commodum accedit, quæ quid conſecutura ſit, ſpectat. Non dubie habet aliquid ſimile amicitiæ, affectus amantium: poſſis dicere, illum eſſe inſanam amicitiam: nunquid ergo quiſquam amat lucri cauſſa? nunquid ambitionis aut gloriæ? Ipſe per ſe amor, omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formæ, non ſine ſpe mutuæ caritatis, accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſſa coit turpis affectus? 6) Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter ſe, an propter aliud ſit expetenda. nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illam accedere, qui ſe ipſo contentus eſt. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ maieſtatem ſuam, qui illam parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc, mi Lucili, perperam plerique interpretantur: ſapientem vndique ſubmo-

5. *Hac re*) ob hoc ipſum.
6. *Turpis affectus*) amor, quem honeſtiorem cauſam quam amicitiam habere abſurdum putat.

vent, & intra cutem ſuam 7) cogunt. Diſtinguendum eſt autem, quid & quatenus vox iſta promittat. Se contentus eſt ſapiens, ad beate viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt; ad illud tantum animo ſano, & erecto, & deſpiciente fortunam. Volo tibi Chryſippi quoque diſtinctionem indicare. Ait ſapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus eſſe: contra, ſtulto nulla re opus eſt, nulla enim re ſcit vti, ſed omnibus eget. Sapienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum vſum neceſſariis opus eſt, ſed eget nulla re: egere enim, neceſſitatis eſt: nihil autem neceſſe ſapienti eſt. Ergo, quamuis ſeipſo contentus ſit, amicis illi opus eſt. hos cupit habere quam plurimos, non vt beate viuat: viuet enim etiam ſine amicis beate. Summum bonum extrinſecus inſtrumenta non quærit, domi colitur: ex ſe totum eſt. incipit fortunæ eſſe ſubiectum, ſi quam partem ſui foris quærit. Qualis tamen futura eſt vita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena deſtitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in deſertum littus eiectus? qualis eſt Iouis, cum reſoluto mundo, & diis in vnum confuſis, paulliſper ceſſante natura, acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus. Tale quiddam ſapiens facit. in ſe reconditur, ſecum eſt: quamdiu quidem illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare, ſe contentus eſt: & ducit vxorem, ſe contentus eſt: & liberos tollit, ſe contentus eſt: & tamen non viuet: ſi fuerit ſine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla vtilitas ſua, ſed naturalis irritatio. nam vt aliarum

7. *Intra cutem ſuam*) Prouerbialis locutio: intra ſe. Senſus eſt: verum Sapientem ſubmouent, nec genuinam eius deſcriptionem admittunt, cum ſibi, qui ſapere ſibi videntur atque adeo ſuo modulo ſapientiam metiuntur, eam non competere deprehendant.

nobis rerum innata dulcedo eſt, ſic amicitiæ. Quomodo ſolitudo in odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocietatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, ſic ineſt huic quoque rei ſtimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum ſit amicorum amantiſſimus, cum illos ſibi comparet, ſæpe præferat; omne intra ſe bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim capta patria, amiſſis liberis, amiſſa vxore, cum ex incendio publico ſolus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbium Poliorcetes fuit, Num quid perdidiſſet? Omnia, inquit, bona mea mecum ſunt. Ecce vir fortis ac ſtrenuus, ipſam hoſtis ſui victoriam vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum coëgit, an viciſſet. Omnia mea mecum ſunt. Iuſtitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes ſine noxa corporum tranſeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæſus & indemnis euaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem, quam vnum virum vincere? Hæc vox illi eſt communis cum Stoico. æque & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam ſine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa verba iactare; & ipſe Stilponis obiurgator Epicurus, ſimilem illi vocem emiſit, quam tu boni conſule, etiamſi hunc diem iam expunxi. 8) Si cui, inquit, ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari vi-

8. *Iam expunxi*] vt quo ſoluta iam ſint quæ nobis debemus inuicem. reſpicit autem ad iſta ſub initium epiſtolæ: *dicam, ſi illud mihi tecum conuenerit, vt ſtatim tibi ſoluam quod debeo* &c.

detur: id enim agendum, vt non verbis ſeruiamus, ſed ſenſibus: Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum iudicat, licet imperet mundo. Vt ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, natura ſcilicet dictante, apud poëtam comicum inuenies:

Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat.

Quid enim refert qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, ſi beatum ſe dixerit ille turpiter diues, & ille multorum dominus, ſed plurium ſeruus: beatus ſua ſententia fiet? Non quid dicat, ſed quid ſentiat, refert: nec quid vno die ſentiat, ſed quid aſſidue. Non eſt autem quod verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Niſi ſapienti ſua non placent. omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

EPIST. X.

Solitudinem bonam, ſed bonis aut progreſſis, eſſe: aliis aliam. Nam mali aut ſtulti maxime in ea peccant, remoto arbitro, & ſibi relicti. Obiter praeceptiuncula de Votis: & nihil concipere, niſi quod palam poſſis nuncupare.

SIc eſt, non muto ſententiam. fuge multitudinem fuge paucitatem, fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te communicatum velim, & vide quo iudicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, vt aiunt, huius ipſius Stilponis auditor, cuius mentionem priori epiſtola feci, cum vidiſſet adoleſcentulum ſecreto ambulantem, interrogault, Quid illic ſolus faceret? Mecum, inquit, loquor. cui Crates: Caue, inquit, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentemque cuſtodire ſolemus, ne ſolitudine male vtatur: nemo eſt ex imprudentibus, qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala conſilia agitant; tunc aut aliis, aut ipſis futura pericula

cula ſtruunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam inſtigat. Denique, quod vnum ſolitudo habet commodum, nihil vlli committere, non timere indicem, perit ſtulto: ipſe ſe prodit. Vide itaque qui de te ſperem, imo quid ſpondeam mihi. ſpes enim incerti boni nomen eſt. non inuenio cum quo te malim eſſe, quam tecum. Repeto memoria, quam magno animo quædam verba proieceris, quanti roboris plena. gratulatus ſum protinus mihi, & dixi: Non a ſummis labris iſta venerunt: habent hæ voces fundamentum. iſte homo non eſt vnus e populo: ad ſalutem ſpectat. Sic loquere, ſic viue: vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis gratiam facias: 1) alia de integro ſuſcipe: roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu iſta vota ſæpe facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam, verum eſt, quod apud Athenodorum inueni: Tunc ſcito te eſſe omnibus cupiditatibus ſolutum, cum eo perueneris, vt nihil Deum roges, niſi quod rogare poſſis palam. Nunc enim quanta dementia eſt hominum? turpiſſima vota diis inſuſurrant: ſi quis admouerit aurem, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit: Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat; ſic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.

1. *Gratiam facias*) remittas, non exigas. Sic Seneca Ep. 20. *Hoc opta omnia alia vota Deo remiſſurus.*

EPIST. XI.

Bene ſperare ſe de amico Lucilii, in quo plurimus pudor & rubor. Hunc aliquando a natura eſſe, nec 𝔳llis præceptis excuti: ac ſequi etiam ſapientem. Comparere item in malis interdum, & mali notam. Monitum deinde ſalutare Epicuri: ſemper 𝔳irum bonum repræſentare nobis, qui coërceat 𝔳t pædagogus. Velut illo præſente facere omnia, & loqui.

LOcutus eſt mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantum eſſet animi, quantum ingenii, quantum iam etiam profectus, ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis guſtum, ad quem reſpondebit: non enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubito deprehenſus. Vbi ſe collegit, verecundiam, bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeo illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic 1) illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confirmauerit, & omnibus vitiis exuerit, ſapientem quoque ſequetur. Nulla enim ſapientia naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum & ingenitum eſt, lenitur arte, non vincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quam fatigatis & æſtuantibus ſolet; quibuſdam tremunt genua dicturis; quorumdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec vſus vnquam excutit; ſed natura vim ſuam exercet, & illos vitii ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis quoque viris ſubitus offunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons: nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam nunquam magis, quam cum erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem verecundiam effu-

1. *Hic*) rubor nimirum.

de

derint. Sulla tunc erat violentiſſimus, cum faciem eius ſanguis inuaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeii. 2.) nunquam non coram pluribus erubuit: vtique in concionibus. Fabianum, cum in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe memini: & hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed a nouitate rei: quæ inexercitatos etſi non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & cito in os prodeuntis. Hæc, vt dixi, nulla ſapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quæcumque attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cum multum ſe diuque animus compoſuerit, hærebunt. Nihil horum vetari poteſt, non magis quam acceſſi. Artifices ſcenici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur verecundiam: deiiciunt vultum, verba ſubmittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduerſus hæc ſapientia promittit, nihil proficit: ſui iuris ſunt, iniuſſa veniunt, iniuſſa diſcedunt. Iam clauſulam epiſtola poſcit: accipe, & quidem vtilem & ſalutarem, quam te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, vt ſic tanquam illo ſpectante *viuamus*, & omnia tanquam illo vidente faciamus. *Hoc, mi Lucili*, Epicurus præcepit, cuſtodem nobis & *pædagogum* dedit: nec immerito. Magna pars *peccatorum* tollitur, ſi peccaturis teſtis adſiſtat. A*liquem* habeat animus, quem vereatur, cuius aucto-

2. *Pompeii)* de quo tamen Salluſtius: *oris probi animo inuerecundo. Lipſ.*

ritate etiam ſecretum ſuum ſanctius facit. O felicem illum, qui non adſpectus tantum, ſed etiam cogitatus emendat! O felicem qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriam quoque eius ſe componat, atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, cito erit verendus. Elige itaque Catonem: ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Lælium: elige eum, cuius tibi placuit & vita, & ratio; & ipſius animum ante te ferens & vultus, illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem, vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulam, praua non corriges.

Epist. XII.

Facete de ſenectute ſua narrat, & in villa ſe eius admonitum. Admonitum autem ſine triſtitia; nec triſtem eam, imo iucundam eſſe, & vitiis minus opportunam. Omnem vitam breuem; ſed qualemcumque, vſu faciendam noſtram, & manum illi iniiciendam. Cottidie dicamus, & cenſeamus, Vixi.

Quocumque me verto, argumenta ſenectutis meæ video. Veneram in ſuburbanum meum, & querebar de impenſis ædificii dilabentis: ait villicus, non eſſe negligentiæ ſuæ vitium: omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Hæc villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurum eſt, ſi iam putrida ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi, nullas habent frondes. quam nodoſi ſunt, & retorridi rami? quam triſtes & ſqualidi trunci? Hoc non accideret, ſi quis has circumfoderet, ſi irrigaret. Iurat per Genium meum, ſe omnia facere, in nulla re ceſſare curam ſuam; ſed illas vetulas eſſe.

Quod

Quod inter nos ſit, 1) ego illas poſueram, ego illarum primum videram folium. Conuerſus ad ianuam: Quis eſt, inquam, iſte decrepitus, & merito ad oſtium admotus 2)? foras enim ſpectat. Vnde iſtunc nactus es? quid te delectauit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoſcis me? inquit: ego ſum Felicio, cui ſolebas ſigillaria 3) afferre; ego ſum Philoſiti villici filius, deliciolum tuum. Profecto, inquam, iſte delirat. Pupulus etiam deliciolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri, dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quod mihi ſenectus mea, quocumque aduerteram, apparuit. Complectamur illam, & amemus: plena eſt voluptatis, ſi illa ſcias vti. Gratiſſima ſunt poma, cum fugiunt: pueritiæ maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe iucundiſſimum omnis voluptas habet, in finem ſui differt. Iucundiſſima eſt ætas deuexa iam, non tamen præceps: & illam quoque in extrema regula 4) ſtantem iudicio habere ſuas voluptates: aut hoc ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quam dulce eſt, cupiditates fatigaſſe ac reliquiſſe? Moleſtum eſt, inquis, mortem ante oculos habere. Primum iſta tam iuueni ante oculos debet eſſe, quam

1. *Quod inter nos ſit*) quod tibi in aurem dico. Gronouius tamen legendum putat: *Quidni veteres ſint?*

2. *Ad oſtium admotus*) Alluſio ad ritum collocandi cadaueris. quod ſolet ad oſtium deponi pedibus & facie foras verſis. Itaque ludit & ait: Merito iſte ianitor eſt & oſtium ſeruat, nam mox ita locandus & efferendus eſt. *Lipſ.*

3. *Sigillaria*) munuſcula Saturnaliorum tempore a maioribus donata minoribus, ſic dicta quod ſigillis olim conſtarent.

4. *Extrema regula*) interpretor *lineam extremam*, quæ in ſtadiis ſolita duci, curſui finis. *Lipſ.*

ſeni: non enim citamur ex cenſu 5): deinde nemo tam ſenex eſt, vt improbe 6) vnum diem ſperet. Vnus autem dies, gradus eſt vitæ, tota ætas partibus conſtat. & orbes habet circumductos maiores minoribus, Eſt aliquis, qui omnes complectatur & cingat: hic pertinet a natali ad diem extremum· eſt alter, qui annos adoleſcentiæ excludit. eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo adſtringit eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Menſis arctiore præcingitur circulo: anguſtiſſimum habet dies gyrum: ſed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideo Heraclitus, cui cognomen Scotinon fecit orationis obſcuritas: Vnus, inquit, dies par omni eſt. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem eſſe horis. nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt vigintiquatuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet, quod dies perdidit. Alius ait, parem eſſe vnum diem omnibus ſimilitudine: nihil enim habet longiſſimi temporis ſpatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem: & alternas 7) mundi vices. Plura facit iſta, non alia, alias contractior, alias productior. Itaque ſic ordinandus eſt dies omnis, tanquam cogat agmen, & conſummet atque expleat vitam, Pacuuius qui Syriam

5. *Ex cenſu*) qualis citatio in militia & delectu obtinebat, vbi e tabulis cenſualibus in quibus iuniores ſenioresque notati citabantur. *Lipſ.*

6. *Improbe*) ſtulte, temere.

7. *Et alternas &c.*) Scribe: *& in alternas mundi vices plura facit iſta, non alia, contractior alias, alias productior.* Nempe dies ille XXIV. horarum *plura facit iſta* plus lucis modo facit, modo plus noctis, *non alia* non aliud quam lucem & noctem, *contractior alias, alias productior*, ſcilicet alterutra harum *luce* vel *nocte* idque *in vices mundi alternas*, vt ita alternæ ſint mundi lucem & noctem mortalibus præbentis vices. *Gronov.*

vſu

vſu ſuam fecit, 8) cum vino & illis funereis epulis ſibi parentauerat, 9) ſic in cubiculum ferebatur a cœna, vt inter plauſus exoletorum hoc ad ſymphoniam caneretur: βεβίωται, βεβίωται. nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex mala conſcientia faciebat, nos ex bona faciamus, & in ſomnum ituri, læti, hilaresque dicamus,

Vixi, & , quem dederat curſum fortuna, peregi.

Craſtinum ſi adiecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatiſſimus eſt & ſecurus ſui poſſeſſor, qui craſtinum ſine ſolicitudine exſpectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum ſurgit. Sed iam debeo epiſtolam includere. 10) Sic, inquis, ſine vllo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid ſecum feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? Malum eſt in neceſſitate viuere. ſed in neceſſitate viuere, neceſſitas nulla eſt. Quid ni nulla ſit? patent vndique ad libertatem viæ multæ, breues, faciles. Agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri poteſt. calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit; quid tibi cum alieno? Quod verum eſt, meum eſt. perſeuerabo Epicurum tibi ingerere: vt iſti qui in verba iurant, nec quid dicatur æſtimant, ſed a quo, ſciant, quæ optima ſunt, eſſe communia.

---

8. *Vſu ſuam fecit*) ob geſtum ibi diutius magiſtratum ſub Tiberio, cui hoc proprium continuare imperia. *Lipſ.*

9. *Parentauerat*) alluſum ad funebres epulas. ſic & Ep. 122. & de vita beata c. 2.

10. *Includere*) claudere, ſic enim compoſito pro ſimplici paſſim vtuntur. Sic ipſe Seneca de ira III. 19. *Qui imperauerit his, in quos animaduerti iubebat, os inſerta ſpongia includi.* Grenov.

EPIST.

Epist. XIII.

Format pulchre aduerſus fortuita & robur donat. Maxime autem, ne futurorum metu angamur: incerta ea eſſe, & poſſe non euenire, Spe igitur omnem metum temperandum. Deinde illud robuſtius: Fac & præcipe ventura: a Deo ſunt, & in bonum.

Multum tibi eſſe animi ſcio. nam etiam antequam inſtrueres te præceptis ſalutaribus,& dura vincentibus, ſatis aduerſus fortunam placebas tibi: & multo magis, poſtquam cum illa conſeruiſti manum, viresque expertus es tuas, quæ nunquam certam dare fiduciam ſui poſſunt, niſi cum multæ difficultates hinc & illinc apparauerint, aliquando vero & propius acceſſerint. Sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium, 1) probatur: hæc eius obruſſa 2) eſt Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre,qui nunquam ſugillatus eſt. 3) Ille qui vidit ſanguinem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno,ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit, contumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo, vt ſimilitudinem iſtam proſequar, ſæpe iam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiliiſti, & acrior conſtitiſti. multum enim adiicit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, acci-

1. *In alienum non venturus arbitrium*] non pendens a fortuna, hoc eſt a rebus extra ſe poſitis & alienis, a quorum proinde arbitrio pax & felicitas eius non pendet.

2. *Obruſſa*) monetæ verbum, auri per ignem examen & depurgationem notans.

3. *Sugillatus eſt*) Gloſſæ veteres ὑπωπιασθεὶς *ſugillatus*. Iterumque: *ſugillat* πλάσσει, ὑπώπια ποιεῖ *percutit*, *vibices facit*. Nam ὑπώπια proprie ſub oculis & in genis ἐκχυμώματα, quæ pugilibus crebra ab ictu. *Lipſ.*

pe a me auxilia quibus munire te poſſis. Plura ſunt, Lucili, quæ nos terrent, quam quæ premunt: & ſæpius opinione, quam re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus, omnia iſta quæ gemitus mugitusque exprimunt, leuia eſſe, & contemnenda. Omittamus hæc magna verba, ſed, dii boni, vera! illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus: cum illa quæ velut imminentia expauiſti, fortaſſe nunquam ventura ſint, certe nondum venerint. Quædam ergo nos magis torquent, quam debeant: quædam ante torquent, quam debeant: quædam torquent, cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. 4) Primum illud, quia res in controuerſia eſt, & litem conteſtatam 5) habemus, in præſentia differatur. Quod ego leue dixero, tu grauiſſimum eſſe contendes, ſcio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſtea videbimus, vtrum iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtra: illud præſta mihi, vt quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites. & cum patientia tua deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optime noſti: Quid eſt quare iſti me complorent? quid eſt quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quaſi tranſilire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtic mali? an res iſta magis infamis eſt quam mala? Ipſe te interroga: Nunquid ſine cauſſa crucior, & mœreo, & quod non eſt malum facio 6)? Quomodo, inquis, intelligam, vana ſint, an vera, quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præſentibus torque-

4. *Præcipimus*) ante ſentimus quam adſunt.

5. *Litem conteſtatam*) Nos Stoici cum Epicureis aliisque quibus dolor eſt malum: at nobis indifferens. *Lipſ.*

6. *Facio*) efficio opinione vt malum mihi ſit, quod in ſe malum non eſt.

mur,

mur, aut futuris, aut vtrisque. De præſentibus, facile eſt iudicium. ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt, nec vllus ex iniuria dolor eſt: videbimus quid futurum ſit. hodie nihil negotii habet. At enim futurum eſt. Primum diſpice, an certa argumenta ſint venturi mali. plerumque enim ſuſpicionibus laboramus, & illudit nobis illa, quæ conficere bellum ſolet, 7) fama: multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt: mi Lucili. cito accedimus opinioni, non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, ſed trepidamus: & ſic vertimus terga, quemadmodum illi, quos puluis motus fuga pecorum, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine auctore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum ſuum habent: quidquid ex incerto venit, coniecturæ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irreuocabiles, quam lymphatici metus ſunt. ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. 8) Inquiramus itaque in rem diligenter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali? non ſtatim verum eſt. Quam multa non exſpectata venerunt, quam multa exſpectata nunquam comparauerunt? Etiam ſi futurum eſt, quid iuvat dolori ſuo occurrere? ſatis cito dolebis, cum venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa interuenient, quibus vicinum periculum vel prope admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienum caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit: quosdam molliter ruina depoſuit: ali-

7. *Conficere bellum ſolet*) Ad Liuii hæc verba dicas aſpectum: *Fama bellum conficit, & parua momenta in ſpem metumue impellunt animos.*

8. *Ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt*) ceteri metus nullam ſui cauſſam habent. ſuntque adeo ſine ratione, at in lymphaticis illis plane etiam mens excutitur.

quan-

quando gladius ab ipſa ceruice reuocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem. fortaſſe erit, fortaſſe non erit: interim dum non eſt, meliora propone. Nonnunquam nullis apparentibus ſignis, quæ mali aliquid pronuncient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius, aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius quam eſt, & cogitat non quantum iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autem cauſſa vitæ 9) eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hic prudentia proſit, hic robore animi euidentem quoque metum reſpue, ſi minus, vitio vitium repelle, ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, vt non certius ſit, & formidata ſubſidere, & ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina: & quoties incerta erunt omnia, tibi faue; crede quod mauis. ſi plures habebis ſententias 10) metus; nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo volue, maiorem partem mortalium, cum illi nec ſit quidquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi, cum cœperit impelli, nec timorem ſuum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor eſt, vanus: aut finxit, aut credidit. Damus nos 11) referentibus, expaueſcimus dubia pro certis non ſeruamus modum rerum, ſtatim in timorem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, & tam leuibus remediis te focillare. Alius dicat, Fortaſſe hoc non veniet: tu dic, Quid porro ſi veniet? videbimus vtrum veniet; fortaſ-

9. *Nulla cauſſa vitæ*) i. e. nulla vita. Veteris enim elegantiæ eſt *cauſſam rei* pro re ipſa ponere. Sic ap. Tibull. L. 3. Eleg. 2. Extrema *cauſſa Neæræ* pro ipſa Neæra ponitur.

10. *Sententias*) plura argumenta.

11. *Damus nos*) præbemus nos illis credulos.

ſe pro me veniet, & mors iſta vitam honeſtabit. Cicuta magnum Socratem fecit: Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis, quam exhortatione opus ſit. Non in diuerſum te a natura tua ducimus: natus es ad iſta quæ dicimus. Eo magis bonum tuum auge, & exorna. Sed iam finem epiſtolæ faciam, ſi illi ſignum ſuum impreſſero: id eſt, aliquam magnificam vocem peruerendam ad te mandauero. Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia proprium, ſemper incipit viuere. Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime: & intelliges quam fœda ſit hominum leuitas, quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, nouas ſpes etiam in exitu 12) inchoantium. Circumſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe cummaxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt autem turpius, quam ſenex viuere incipiens? Non adiicerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permiſi.

Epist. XIV.

Prudentiſſima epiſtola. Monet corporis vitæque curam habendam, ſed non nimiam. Timeri autem corpori tria, Pauperiem, Morbos, Violentiam: maxime hanc vltimam, quæ a potentibus eſt, aut tyrannis. Vt non timeas, tria vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo autem, Sapientia dicet: & breuiter ipſe.

Fateor inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatem: fateor nos huius gerere tutelam: non nego indul-

12. *In exitu*) vitæ ſcilicet.

gen-

gendum illi, ſeruiendum nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus viuere debeamus, ſed tanquam non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur eius diligentiſſime cura: ita tamen. vt cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominus, quantum poſſumus, euitemus incommoda quoque, non tantum pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quam quod ex aliena potentia impendet. Magno enim ſtrepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli, inopiæ atque morbi, ſilentio ſubeunt, nec oculis nec auribus quidquam terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa eſt; ferrum circa ſe & ignes habet, & catenas, & turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & vncum; & adactum, per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem; & diſtracta in diuerſum actis curribus membra; illam tunicam, alimentis ignium & illitam & intextam; quidquid aliud, præter hæc, commenta 1) ſæuitia eſt. Non eſt itaque mirum, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius & varietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodum plus agit tortor, quo plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur, qui patientiæ reſtitiſſent:) ita ex his, quæ animos noſtros ſubigunt &

1, *Commenta*) ab ingenio humano excogitata.

domant, plus proficiunt quæ habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minus graues ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum ſuppurationes, & febrem viſcera ipſa torrrentem: ſed latent. nihil habent quod intentent, quod præferant: hæc, vt magna bella, adſpectu paratuque vicerunt. Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus; interdum, ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, vt plurima per ſenatum tranſigantur, gratioſi in eo viri; interdum ſinguli, quibus poteſtas populi, & in populum data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt; ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens nunquam potentium iras prouocabit: imo declinabit, non aliter quam in nauigando procellam. Cum peteres Siciliam, traieciſti fretum temerarius gubernator contemſit auſtri minas; (ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, & in vertices cogat) non ſiniſtrum petit littus, ſed id, quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui æſtus ſit, quæ ſigna dent nubes, & longe ab illa regione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cauens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo eam petere: quia quæ quis fugit, damnat. Circumſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo a vulgo tuti eſſe poſſimus. Primum nihil idem concupiſcamus. rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. quam minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci: plures computant, 2) quam oderunt. Nudum latro transmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Tria dein-

2. *Computant*) lucrum ex eo facinore euenturum proponunt.

de

de ex præceptione veteri præſtanda ſunt, vt vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, verendumque, ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat: ne dum calcare nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cauſſas, timeri poſſe. Vndique nos reducamus: non minus contemni quam ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. hæ litteræ non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos, infularum 3) loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcumque alia populum mouent, aduerſarium habent: hæc quieta, & ſui negotii, contemni non poteſt: cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos, honor eſt. Nunquam in tantum conualeſcet nequitia, nunquam ſic contra virtutes coniurabitur, vt non philoſophiæ nomen venerabile & ſacrum maneat. Ceterum philoſophia ipſa tranquille modeſteque tractanda eſt. Quid ergo? inquis, videbitur tibi M. Cato modeſte philoſophari, qui bellum ciuile ſententia ſua reprimit? qui furentium principum armis medius interuenit? qui aliis Pompeium offendentibus, aliis Cæſarem, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate, olim peſſundata eſt: quæritur vtrum Cæſar, an Pompeius poſſideat rempublicam. Quid tibi cum iſta contentione? nullæ partes tuæ ſunt: dominus eligitur. Quid tua, 4) vter vincat? poteſt melior vincere, 5) non poteſt non eſſe peior, qui vicerit.

3. *Infularum*) quas qui geſtabant ſacri erant & inuiolabiles.

4. *Quid tua*) ſubintellige refert.

5. *Poteſt melior vincere*) poteſt vincere is qui nunc melior eſſe videtur dum vincit, ſed non poterit non eſſe peior eſſe tum cum vicerit. Nam victor animum reſerabit, & ſucceſſus malitiam eliciet adhuc repreſſam. *Lipſ.*

cerit. Vltimas partes attigi Catonis: ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapientem in illam rapinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quam vociferatus eſt Cato, & miſit irritas voces, cum modo per populi leuatus manus, & obrutus ſputis, & portandus extra forum traheretur, modo e ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſtea videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim ad hos te voco, qui a republica excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, & humano generi iura condenda, ſine vlla potentioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe vitæ nouitate conuertet. Quid ergo? vtique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quam in homine temperante bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua nauis in portu: ſed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat, qui per ornamenta 6) percuſſus eſt. Denique conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me ſententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduerſi. non damnatur 7) latro, cum occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis. aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodum v-

6. *Ornamenta*) a gladiatoribus, quorum arma ſic dicta ſunt.

7. *Damnatur*) lege *damnat*. Fortuna inquit aliquid vexationis, aliquid aduerſi poteſt afferre, ſed non poteſt propterea facere peiorem quem vexauerit. Perinde vt latro poteſt occidere non poteſt damnare, ſeu efficere vt iure cæſus videatur qui latrocinio periit. *Gronov.*

ſus

ſus fructusque eius tibi eſſe gratior poſſit. Is maxime diuitiis fruitur, qui minime diuitiis indiget. Ede, inquis, auctorem. Vt ſcias quam benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitiis, timet pro illis: nemo autem ſolicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt vſus, rationes accipit, forum conterit, kalendarium 8) verſat, fit ex domino procurator.

EPIST. XV.

Ad curam etiam corporis Exercitatio ſpectat: ſed hæc laborioſa, aut occupata non eſto. Facilis & breuis ſufficit: vt curſus, ſaltus, geſtatio, vocis intentio. Clauſula ab Epicuro, Ne vita in futurum feratur: præſentibus acquieſce.

MOs antiquis fuit, vſque ad meam ſeruatus ætatem, primis epiſtolæ verbis adiicere: Si vales, bene eſt. Recte & nos dicimus: Si philoſopharis, bene eſt. Valere enim hoc demum eſt: ſine hoc, æger eſt animus. Corpus quoque etiam ſi magnas habet vires, non aliter quam furioſi aut phrenetici, validum eſt. Ergo hanc valetudinem præcipue cura, deinde & illam ſecundam: quæ non magno tibi conſtabit, ſi volueris bene valere. Stulta eſt enim, mi Lucili, & minime conueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cum tibi feliciter ſagina 1) ceſſerit, & tori creuerint: nec vires vnquam opimi bouis, nec pondus

8. *Kalendarium*) librum pecuniæ fœnebris, quæ per kalendas exigebatur. *Lipſ.*

1. *Sagina*) nam athletæ certo victu vtebantur, corpori viribusque augendis. *Lipſ.*

 æqua-

æquabis. Adiice nunc, quod maiore corporis ſarcina animus eliditur, & minus agilis eſt. Itaque quantum potes, circumſcribe corpus tuum, & animo locum laxa. multa ſequuntur incommoda huic deditos curæ. Primum exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac ſtudiis acrioribus reddit: deinde, copia ciborum, ſubtilitas animi impeditur. Accedunt peſſimæ notæ mancipia 2) in magiſterium recepta homines inter oleum & vinum occupati: quibus ad votum dies eſt actus, ſi bene deſudauerunt, ſi in locum eius quod effluxit, multum potionis altius ieiuno gutture regeſſerunt. Bibere & ſudare, vita cardiaci 3) eſt. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & ſine mora laxent, & tempori parcant: cuius præcipua ratio habenda eſt. Curſus, & cum aliquo pondere manus motæ, & ſaltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) ſaliaris, 4) aut (vt contumelioſius dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, vſu fit facile. Quidquid facies, cito redi a corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æſtus impedit, ne ſenectus quidem. Id bonum cura, quod vetuſtate fit melius. Neque ego te iubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus dandum & aliquod interuallum animo: ita tamen vt non reſoluatur, ſed remittatur. Geſtatio 5)

2. *Mancipia*) Intelligit Graculus magiſtros, vngendo & bibendo tempus terentes.

3. *Cardiaci*) *καρδιαλγία* eſt in ore ſtomachi vitium ab humore acri vellicante & rodente. huic medicina eſt ſudor & vinum.

4. *Saliaris*) Sublatis pedibus & alternantibus idemtidem repetitus quem Salii Sacerdotes in pompa & geſtatione Ancilium vſurpabant, eundemque fere fullones. *Lipſ.*

5. *Geſtatio*) in eſſedo.

& cor-

& corpus concutit, & ſtudio non officit: poſſis legere, poſſis dictare, poſſis loqui, poſſis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contempſeris: quam veto te per gradus 6) & certos modos attollere, deinde deprimere. Quod ſi velis deinde quemadmodum ambules diſcere, 7) admittes iſtos, quos noua artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obſeruet, & in tantum procedet, inquantum eius audaciam patientiæ credulitate 8) produxeris. Quid ergo? a clamore protinus & a ſumma contentione vox tua incipiet? Vsque adeo naturale eſt, paulatim incitari, vt litigantes quoque a ſermone incipiant, ad vociferationem tranſeant. nemo ſtatim Quiritium fidem imploꝛat. Ergo vtcumque tibi impetus animi ſuaſerit, modo vehementius fac vitiis conuicium, modo lentius, prout vox quoque te hortabitur & latus. Modeſta, cum receperis illam reuocariſque, deſcendat, non decidat: moderatoris ſui temperamentum habeat, nec indocto & ruſtico more deſæuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, ſed vt exerceat. Detraxi tibi non puſillum negotium: mercedula, 9) & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce inſigne præceptum. Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur. Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui ſupra. Quam tu nunc vitam dici exiſtimas

6. *Gradus*) vt phonaſci. Sunt autem gradus in voce elatio & demiſſio. *Lipſ.*

7. *Diſcere*) deambulationem ſuaſerat, iam ironice ſi forte eam quoque ad artis præcepta componere placeat, non defore ait Græculos magiſtros, quos fames & panis lucrandi ſtudium noua docuerit artificia.

8. *Patientiæ credulitate*) quouſque tibi patientiam ferendi tam moleſta & moroſa imperia fore credet. *Gronov.*

9. *Mercedula*) inſignis aliqua ſententia pro more tecum communicanda.

ſtultam? Babæ & Ixionis? 10) Non ita eſt noſtra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certe nunquam ſatiatura, præcipitat: quibus ſi quid ſatis eſſe poſſet, fuiſſet: qui non cogitamus quam iucundum ſit nihil poſcere, quam magnificum ſit plenum eſſe, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quam multa ſis conſecutus, recordare: cum adſpexeris quot te antecedant, cogita quot ſequantur. Si vis gratus eſſe aduerſus deos, & aduerſus vitam tuam, cogita quam multos anteceſſeris. Quid tibi cum ceteris? te ipſe anteceſſiſti. 11) finem conſtitue, quem tranſire ne poſſis quidem, ſi velis: diſcedent aliquando iſta inſidioſa bona, & ſperantibus meliora, quam aſſecutis. Si quid in illis eſſet ſolidi, aliquando & implerent: nunc haurientium ſitim concitant, imitantur ſpecioſos apparatus. Quod futuri temporis incerta ſors voluit, quare potius a fortuna impetrem, vt det, quam a me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? ecce hic vltimus dies, vt non ſit, prope ab ultimo eſt.

Epist. XVI.

Philoſophiam vitæ neceſſariam, ſed illam veram, eſſe, quæ in factis ſit, & profectu. Diſponi ab eo actiones & conſilia. Non obſtare, ſi Fatum ſit, aut Fortuna ſit: nam & illa docebit Deo parere, & Fortunam ac fortuita adſpernari. Clauſula item ab Epicuro: Secundum naturam qui viuit, diues: ſperne opinionem.

---

10. *Babæ & Ixionis*) notæ illa ætate ſtoliditatis homines.
11. *Te ipſe anteceſſiſti*) ex humili enim ſurrexiſti, e plebe eques factus & nunc Cæſaris Procurator. *Lipſ.*

LI.

LIquere tibi hoc ſcio, Lucili, neminem poſſe beate viuere, ne tolerabiliter quidem, ſine ſapientiæ ſtudio: & beatam vitam perfecta ſapientia effici, ceterum tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc, quod liquet, firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum eſt. Plus operis eſt in eo, vt propoſita cuſtodias, quam vt honeſta proponas. Perſeuerandum eſt, & aſſiduo ſtudio robur addendum, donec bona mens ſit, 1) quod bona voluntas eſt. Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis; intelligo te multum profeciſſe. Quæ ſcribis, vnde veniant ſcio: non ſunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid ſentiam. iam de te ſpem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non eſt quod tibi cito & facile credas: excute te, & varie ſcrutare, & obſerua. Illud ante omnia vide, vtrum in philoſophia, an in ipſa vita profeceris. Non eſt philoſophia populare artificium, nec oſtentationi paratum: non in verbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, vt aliqua oblectatione conſumatur dies, vt dematur otio nauſea: animum format & fabricat, vitam diſponit, actiones regit, agenda & omittenda demonſtrat, ſedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit curſum. ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis, quæ conſilium exigunt, quod ab hac petendum eſt. Dicet aliquis: Quid mihi prodeſt philoſophia, ſi fatum eſt? 2) quid prodeſt, ſi Deus rector eſt? quid prodeſt, ſi caſus imperat? 3) Nam & mutari certa non poſſunt, & ni-

1. *Bona mens ſit*) quæ firma eſt & fiduciam ſui habet: voluntas bona quidem Stoicis, ſed mutabilis. Itaque bona mens eſt velle ſcire, tenere bona.

2. *Si fatum eſt*) vt Stoici cenſebant.

3. *Si caſus imperat*) quæ Epicureorum erat doctrina.

hil præparari poteſt aduerſus incerta: ſi aut conſilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut conſilio meo nil fortuna permittit. Quidquid eſt ex his, Lucili, vel ſi omnia hæc ſunt, philoſophandum eſt: ſiue nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſiue arbiter Deus vniuerſi cuncta diſponat, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit & iactat, philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortunæ contumaciter reſiſtamus: hæc docebit, vt Deum ſequaris, feras caſum. Sed non eſt nunc in hanc diſputationem tranſeundum, quid ſit iuris noſtri, ſi prouidentia in imperio eſt, aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita 3) dominantur: illo nunc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigeſcere. Conſtitue illum, & contine, vt habitus fiat quod eſt impetus. Iam ab initio, ſi bene te noui, circumſpexiſti ecquid hæc epiſtola munuſculi attulerit? excute illam, & inuenies. Non eſt quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis ſum. Quare autem alienum dixi? quidquid bene dictum eſt ab vllo, meum eſt. Sic quoque quod ab Epicuro dictum eſt: Si ad naturam viues, nunquam eris pauper: ſi ad opinionem, nunquam diues. Exiguum natura deſiderat, opinio immenſum. Congeratur in te, quidquid multi locupletes poſſederunt: vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura veſtiat, & eo deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abſcondas, & non tantum habere tibi liceat, ſed calcare diuitias: accedant ſtatuæ & picturæ, & quidquid ars ulla luxuriæ laborauit: maiora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, vbi deſinant,

3. *Si repentina aut ſubita*) h. e. caſus ſeu fortuna.

non

non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Via eunti aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te a vanis: & cum voles ſcire, quod petis, vtrum naturalem habeat, an cæcam cupiditatem, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longe progreſſo, ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.

EPIST. XVII.

Philoſophiam autem non differendam, amplectendam omiſſis rebus. At pauper ero. Quid ſi hoc expetendum? expeditius philoſophaberis. Iam Natura pauca deſiderat: atque ea non deerunt Clauſula, Cui paupertas grauis, etiam opes erunt: nam vitium eſt in animo.

PRoiice omnia iſta, ſi ſapis, imo vt ſapias, & ad bonam mentem magno curſu, ac totis viribus tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide 1). Moratur, inquis, me res familiaris. ſic illam diſponere volo, vt ſufficere nihil agenti poſſit: ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni noſſe: & ſummam quidem rei peruides, quantum philoſophia proſit; partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis. nec dum ſcis, quantum vbique nos adiuuet: quemadmodum & in maximis (vt Ciceronis vtar verbis) opituletur, & in minima deſcendat. Mihi crede, aduoca illam in conſilium: ſuadebit tibi, ne ad calculos ſedeas. Nempe hoc quæris, & hoc iſta dilatione vis conſequi, ne tibi paupertas timenda ſit. Quid

1. *Expedi aut incide*) alludit ad nodum implicatum, qui vel explicandus ſit expediendusque, vel rumpendus & incidendus.

ſi ap-

ſi appetenda eſt? multis ad philoſophandum obſtitere diuitiæ: paupertas expedita eſt, ſecura eſt. Cum claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: 2) cum aliqua conclamatio 3) eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si nauigandum eſt, non perſtrepunt portus, nec vnius comitatu inquieta ſunt littora; non circumſtat illam turba ſeruorum, ad quos paſcendos transmarinarum regionum eſt optanda fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quam impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo, quare tu hanc recuſes contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura: frugalitas autem, paupertas voluntaria eſt. Tolle itaque iſtas excuſationes: Quantum ſat eſt, nondum habeo: ſi ad illam ſummam peruenero, tunc me totum philoſophiæ dabo. Atqui nihil prius quam hoc parandum eſt: quod tu differs, & poſt cetera paras, ab hoc incipiendum eſt. Parare, inquis, vnde viuam, volo. Simul & parare diſce 4). Si quid te vetat bene viuere, bene mori non vetat. 5). Non eſt quod paupertas nos a philoſophia reuocet, ne egeſtas quidem: toleranda eſt enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauere quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat

2 *Non ſe peti*) paupertatem enim nemo bello petit.

3. *Conclamatio*) quæ exire iubeat, vt in igne, ruina, hoſte imminente.

4. *Diſce*) docet autem Philoſophia.

5. *Bene mori non vetat*) pone paupertatem vitam commodam tibi negare, non vetabit tamen bene mori; quod in poteſtate tua eſſe Philoſophia docet. Stoicis enim vitam abiicere ſi vellent licebat.

Illi-

illius patientiæ præmium, quam in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius eſt, quo promittitur perpetua libertas, nullius, nec hominis, nec Dei timor? Et quidem vel eſurienti ad iſta veniendum eſt. Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. hæc omnia paſſi ſunt pro regno (quo magis mireris) alieno: dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? Non eſt ergo prius acquirendum. licet ad philoſophiam etiam ſine viatico peruenire. Ita eſt, cum omnia habueris, tunc & ſapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ inſtrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu vero, ſiue aliquid habes, iam philoſophare: vnde enim ſcis, an iam nimis habeas, ſiue nihil, hoc prius quære, 6) quam quidquam. At neceſſaria deerunt. Primum deeſſe non poterunt, quia natura minimum petit: naturæ autem ſe ſapiens accomodat. Sed ſi neceſſitates vltimæ inciderint, iamdudum exibit e vita, & moleſtus ſibi eſſe deſinet. Si vero exiguum fuerit & anguſtum, quo poſſit vita produci: id boni conſulet, nec vltra neceſſaria ſolicitus aut anxius, ventri & ſcapulis ſuum reddet, & occupationes diuitum, concurſationesque ad diuitias euntium, ſecurus lætusque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipſe te differs? exſpectabisne fœnoris quæſtum, aut ex merce compendium, aut tabulas 7) beati ſenis, cum fieri poſſis ſtatim diues? Repræſentat opes ſapientia: quas cuicumque fecit ſuperuacuas, dedit 8). Hæc ad alios pertinent:

6. *Hoc prius quære*) vt philoſopheris.
7. *Tabulas*) teſtamentum.
8. *Quas cuicumque fecit ſuperuacuas, dedit*) opes dedit & diuitem reddidit ſapientia, quemcunque vt opibus non indigeat, iisque carere facile poſſit, inſtituit.

tu locupletibus propior es. Sæculum muta, 9) nimis habes. Ineſt omni ſæculo, quod ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te male inſtituiſſem. Reges Parthos non poteſt quisquam ſalutare ſine munere, tibi valedicere non licet gratis. quid iſtuc? ab Epicuro mutuum ſumam. Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Non hoc miror, non eſt enim in rebus vitium, ſed in ipſo animo. Illud quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocumque illum transtuleris, morbum ſuum ſecum transfert, ſic nihil refert, vtrum animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur. malum ſuum, illum ſequitur.

Epist. XVIII.

Sapientem, in publica laſciuia, temperanter ſe gerere: & aut nihil aut parum ex moribus libare. Quomodocumque; vile eſſe, certis diebus abſtinere, partere, pauperes adſimilare. Praexercitatio eſt ad veram inopiam, ſi ea venit. Clauſula ab Epicuro: Ira inſaniæ affidet.

DEcember eſt menſis, 1) cum maxime ciuitas deſudat. Ius luxuriæ publicæ datum eſt: ingenti apparatu ſonant omnia: tanquam quidquam inter Saturnalia interſit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. 2) Si

9. *Sæculum muta*) priora tempora reſpice, quibus ditiſſimi te opibus vix æquabant.

1. *December eſt menſis*) Saturnalia tunc, Sigillaria & ludi. *Lipſ.*

2. *Nunc annum*) per totum enim annum ſic viuere homines, ac ſi menſis December & Saturnalia eſſent.

te

te hic haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum, vtrum nihil ex quotidiana conſuetudine mouendum, an, ne diſſidere videremur cum publicis moribus, & hilarius cœnandum, & exuendam togam. 3) Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat, voluptatis cauſſa ac feſtorum dierum veſtem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe pileatæ turbæ 4) voluiſſes, nec per omnia diſſimiles: niſi forte his maxime diebus animo imperandum eſt, vt tunc voluptatibus ſolus abſtineat, cum in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum infirmitatis ſuæ capit, ſi ad blanda & in luxuriam trahentia nec it, nec abducitur. Hoc multo fortius eſt, ebrio ac vomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe. illud temperatius, non excerpere ſe, nec inſigniri, nec miſceri omnibus: & eadem, ſed non eodem modo, facere. Licet enim ſine luxuria agere feſtum diem. Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac viliſſimo cibo, dura atque horrida veſte, dicas tibi: Hoc eſt quod timebatur? In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra iniurias fortunæ inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit 5) ſine vllo hoſte, vallum iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur, vt ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipſa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertaem imitati, prope ad inopiam acceſſerunt,

3. *Togam*) grauiorem habitum, & ludicris minus opportunum.

4. *Pileatæ turbæ*) pileos enim Saturnalibus ſumebant.

5. *Decurrit*) in armis per aliquot milliaria.

runt, ne vnquam expaueſcerent, quod ſæpe didiciſſent. Non eſt nunc quod exiſtimes me ducere te ad modicas cœnas & pauperum cellas, 6) & quidquid aliud eſt, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. Grabatus ille verus ſit, & ſagum, & panis durus ac ſordidus. Hoc triduo & quatriduo fer interdum pluribus diebus: vt non luſus ſit, ſed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exſultabis, dupondio 7) ſatur, & intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortuna: hoc enim quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa millia ſeruorum, multa millia pauperum faciunt. Illo nomine te ſuſpice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper, quam aliquando experiri. Exerceamur ad palum. 8) & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, ſi ſcierimus quam non ſit graue pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter voluptatis Epicurus, quibus maligne 9) famem exſtingueret; viſurus an aliquid deeſſet ex plena & conſummata voluptate, vel quantum deeſſet, & an dignum, quod quis magno labore penſaret. hoc certe in his epiſtolis ait, quas ſcripſit, Charino magiſtratu, 10) ad Polyænum. Et quidem gloriatur, non toto aſſe ſe paſci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu ſaturitatem putas eſſe? Et voluptas eſt. Voluptas au-

6. *Cellas*) nimirum iſto feſto in ſeruili & anguſta cella cœnaſſe dominos apparet.

7. *Dupondio*) duobus aſſibus.

8. *Ad palum*) vide de hac exercitatione Vegetius L. I. c. II. & ad eum Stevvechius.

9. *Maligne*) h. e. non plane ad ſatietatem cibo vteretur.

10. *Magiſtratu*) cum ille eſſet Ἄρχων, per Archontas enim Græci vt Romani per conſules annos notabant.

tem,

tem, non illa leuis & fugax, & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa. Non enim iucunda res eſt aqua & polenta, aut fruſtum hordeacei panis: ſed ſumma voluptas eſt, poſſe capere etiam ex his voluptatem, & ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt alimenta carceris: ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſte, qui occiſurus eſt, paſcit. Quanta eſt animi magnitudo, ad id ſua ſponte deſcendere, quod nec ad extrema quidem decretis 11) timendum ſit? hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, ſequi horum conſuetudinem, & aliquos dies deſtina, quibus ſecedas a tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude, hoſpes, contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo. . . .

Nemo alius eſt Deo dignus, quam qui opes contempſit. quarum poſſeſſione tibi non interdico: ſed efficere volo, vt illas intrepide poſſideas. quod vno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis beate victurum perſuaſeris tibi; ſi illas tanquam exituras ſemper adſpexeris. Sed iam incipiamus epiſtolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurum: ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit inſaniam. Hoc quam verum ſit, neceſſe eſt ſcias, cum habueris & ſeruum, & inimicum. In omnes perſonas hic exardeſcit affectus: tam ex amore naſcitur, quam ex odio: 12) non minus inter ſeria, quam inter luſus & iocos. Nec intereſt, ex quam magna

11. *Decretis*) deſtinatis, damnatis.
12. *Tam ex amore naſcitur quam ex odio*) h. e. tam in eos quos amamus, quam in illos quos odio habemus ira excandeſcit.

cauſſa naſcatur, ſed in qualem perueniat animum. Si ignis non refert quam magnus, ſed quo incidat. nam etiam maximum ſolida non receperunt: rurſus arida, & corripi facilia, ſcintillam quoque fouent vsque in incendium. Ita eſt, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor eſt: & ideo ira vitanda eſt, non moderationis cauſſa, ſed ſanitatis.

Epist. XIX.

Omittendas aut abiiciendas occupationes, & otium captandum, ſed otium, non latebras. Monet ab aula & ſplendore abire: quæ tumultus & fluctus ſuos babent. Clauſula ab eodem magiſtro: Vide quibuscum menſa communices.

EXſulto quotiens epiſtolas tuas accipio. implent enim me bona ſpe: iam non promittunt de te, ſed ſpondent. Ita fac, oro atque obſecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quam quod pro ipſo rogaturus ſum? ſi potes, ſubducte iſtis occupationibus: ſi minus, eripe. 1) Satis multum temporis ſparſimus, incipiamus in ſenectute vaſa colligere. Nunquid inuidioſum eſt? in freto 2) viximus, moriamur in portu. Neque ego ſuaſerim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abſcondere. Numquam enim vſque eo te abigam, generis humani furore damnato: 3) vt latebram tibi aliquam parari & obliuionem velim. id age, vt otium tuum non emineat, ſed appareat. Deinde videbunt de iſto, quibus integra ſunt & prima conſilia: an velint

1. *Eripe*) ſi ſubducere ſenſim te nequis, vi atque ſemel eripe.
2. *In freto*) vbi ob anguſtias maximi maris motus.
3. *Generis humani furore, damnato*) vt Timon aliique Miſanthropi fecerunt.

vi-

vitam per obſcurum tranſmittere. tibi liberum non eſt. In medium te protulit ingenii vigor, ſcriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te inuaſit, vt 4) in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monſtrabunt. tenebras habere non potes: ſequetur priſtinæ lucis multum, quocumque fugeris. Quietem potes vindicare, ſine vllius odio, ſine deſiderio, aut morſu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus 5) relictum a te poſſis cogitare? clientes? quorum nemo te ipſum ſequitur, ſed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur, nunc præda. Mutabunt teſtamenta deſtituti ſenes? migrabit ad aliud limen ſalutator? non poteſt paruo res magna conſtare. 6) Æſtima vtrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna miſiſſet! Tulit te longe a conſpectu vitæ ſalubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quidquid ab iſtis promittitur: maiora deinde officia te excipient, & ex aliis alia. Quis exitus erit? quid exſpectas, donec deſinas? habere, quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus eſſe feriem cauſſarum, ex quibus nectitur fatum, talem & cupiditatum: altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es vitam, quæ nunquam tibi miſeriarum terminum ac ſeruitutis ipſa factura ſit. Subduc cer-

4. *Vt*) licet.

5. *Quod inuitus*) quod cum animi quadam ægritudine a te relictum recorderis, quod te reliquiſſe merito doleas.

6. *Non poteſt paruo res magna conſtare*) pone etiam magnam eſſe iacturam, ſi forte ſenex, a te ſolitudinem ſectante deſertus, teſtamentum propterea mutauerit, vel clientes, qui mane ſalutatum venire ſolebant, alios Patronos, quorum limina ſalutatori adeant, ſibi delegerint; magnum tamen etiam eſt ſe ipſo in ſolitudine frui, magna vero magnis redimere non æque ferendum.

vicem iugo tritam. ſemel illam incidi, 7) quam ſemper premi, ſatius eſt. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt: at nunc plurima & vndique ingeſta non ſatiant. Vtrum autem mauis, ex inopia ſaturitatem, an in copia famem? Et auita felicitas eſt, alienæ auiditati expoſita. Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit, ipſe aliis non eris. 8) Quomodo, inquis, exibo? vtcumque. Cogita quam multa temere pro pecunia, quam multa laborioſe pro honore tentaueris: aliquid & pro otio audendum eſt, aut in iſta ſolicitudine procurationum, & deinde vrbanorum officiorum ſeneſcendum in tumultu, ac ſemper nouis fluctibus, quos effugere nulla modeſtia, nulla vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quieſcere velis? fortuna tua non vult. Quid ſi illi etiam nunc permiſeris creſcere? quantum ad ſucceſſum acceſſerit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Mæcenatis, vera in ipſo eculeo 9) docuit. Ipſa enim altitudo attonat 10) ſumma. Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inſcribitur. hoc voluit dicere, attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti vlla potentia, vt ſit ſibi tam ebrius ſermo? 11) Ingenioſus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, niſi illum eneruaſſet felicitas, imo caſtraſſet. Hic te exitus manet, niſi iam contrahas vela, niſi (quod ille ſero voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mæce-

7. *Incidi*) atque ita animam effundere.

8 *Ipſe aliis non eris*) ſubintellige *ſatis*. Non ſufficies aliis qui ſemper fortunis tuis inhiabunt.

9. *Eculeo*) ita vocat dignitatem & aulam & aſſidua in illis tormenta.

10. *Attonat*) percutit.

11. *Ebrius ſermo*) affectatus, calamiſtratus, quod vitium vt in aliis Mæcenatis ita in iſto quoque compares.

natis

natis ſententia parem facere rationem: 12) ſed mouebis mihi controuerſiam, ſi te noui, nec voles quod debeo, niſi in aſpero 13) & probo accipere. Vt ſe res habet, ab Epicuro verſura facienda eſt. Ante, inquit, circumſpiciendum eſt, cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas. Nam ſine amico viſceratio, 14) leonis ac lupi vita eſt. Hoc non continget tibi, niſi ſeceſſeris: alioquin habebis conuiuas, quos ex turba ſalutantium nomenclator digeſſerit. Errat autem qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis ſuis obſeſſus, quam quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt: quod beneficia ſua efficacia iudicat ad conciliandos amicos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit, graue inimicum. Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant, ſi accepturos licuit eligere; ſi collata, non ſparſa ſunt. Itaque dum incipis eſſe mentis tuæ, interim hoc conſilio ſapientum vtere, vt magis ad rem exiſtimes pertinere, quis, quam quid acceperit.

EPIST. XX.

Philoſophiam in factis, non verbis eſſe: itaque ad illa eundum. Et conſtanter eundum. nam Sapientia, eſt conuenientia, & tenor vnus voluntatum, ac vitæ.

12. *Parem facere rationem)* exſoluere debitum, ſc. ſententiam in omnibus Epiſtolis quaſi ex debito cum Lucilio communicat.

13. *Aſpero)* Gloſſæ λευκὸν δηνάριον h. e. puri candidique argenti nummum *aſperum* interpretantur. Ita apud Nicetam ἀσπρίζειν eſt τὸ λευκαίνεσθαι. Et hodieque apud Turcas *aſpri* nummuli ex argento. *Lipſ.*

14. *Viſceratio)* epulum cum carne.

Paupertas etiam non timenda: & diuitiæ, ſi aſſint, non amandæ. Iterum monitio, pauperem certis diebus agere, & imitari.

SI vales, & te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. mea enim gloria erit, ſi te iſtinc, vbi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, vt philoſophiam in præcordia ima dimittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec ſcripto: ſed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus, & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum & otioſorum aures diſputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philoſophia, 1) non dicere: & hoc exigit, vt ad legem ſuam quisque viuat, ne orationi vita diſſentiat, vt ipſa inter ſe vita vnius, ſine actionum diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapientiæ, & indicium, vt verbis opera concordent, vt & ipſe vbique par ſibi idemque ſit. Quis hoc præſtabit? pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc: nec dico ſapientem ſemper vno iturum gradu, 2) ſed vna via. Obſerua itaque, nunquid veſtis tua domusque diſſentiant: nunquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus: nunquid cœnes frugaliter, ædifices luxurioſe. Vnam ſemel, ad quam viuas, regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris & extendunt. Vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiamnum dicam vnde ſit iſta inconſtantia, & diſſimilitudo rerum

1. *Facere docet Philoſophia*) h. e. ad praxin tota ſpectat, non verborum quærit delinimenta.

2. *Vno iturum gradu*) vna enim via alius tardius, alius celerius ingredi poteſt.

con-

conſiliorumque. Nemo proponit ſibi quid velit, nec ſi propoſuit, perſeuerat in eo, ſed tranſilit: nec tantum mutat, ſed redit, & in ea quæ deſeruit ac damnauit, reuoluitur. Itaque vt relinquam definitiones ſapientiæ veteres, & totum complectar humanæ vitæ modum, hac poſſum contentus eſſe: Quid eſt ſapientia? Semper idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adiicias, vt rectum ſit quod velis. Non poteſt cuiquam ſemper idem placere, niſi rectum. Neſciunt ergo homines quid velint, niſi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle aut nolle decretum eſt. Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur: ac pleriſque agitur vita per luſum. Prome ergo quod cœpiſti: & fortaſſe perduceris aut ad ſummum, aut eo quod ſummum nondum eſſe ſolus intelligas. 3) Quid fiet, inquis, huic turbæ familiari? Turba iſta cum a te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet: aut quod tu beneficio tuo non potes ſcire, paupertatis ſcies. Illa veros certoſque amicos retinebit: diſcedet quiſquis non te, ſed aliud ſequebatur. Non eſt autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quod, a quibus ameris, oſtendit? O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur? Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, vt contentus ſis temet ipſo & ex te naſcentibus bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas Deo propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere non poſſis: idque vt libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ huius, quod ſtatim conferam. Inuideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur & in panno. non enim dicentur tantum illa, ſed proba-

3. *Solus intelligas*) aliis omnibus, vtpote veteæ ſapientiæ ſummique eius faſtigii ignaris, te ſummum attigiſſe opinantibus.

buntur. Ergo certe aliter audio quæ dicit Demetrius 4) noſter, cum illum vidi nudum, quanto minus quam ſtramentis incubantem? non præceptor veri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? non licet diuitias in ſinu poſitas contemnere? Quid ni liceat? & ille ingentis animi eſt, qui illas circumfuſas ſibi multum diuque miratus, quod ad ſe venerint, ridet, ſuasque audit magis eſſe quam ſentit. Multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus eſt ille qui in diuitiis pauper eſt: ſed ſecurior, qui caret diuitiis. Neſcio, inquis, quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in illam inciderit. Nec ego Epicuri angelus ſcio, 5) an pauper iſte contemturus ſit diuitias, ſi in illas inciderit. Itaque in vtroque mens æſtimanda eſt, inſpiciendumque, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitiis non indulgeat. Alioquin leue argumentum eſt bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, niſi apparuit aliquem illa non neceſſitate pati, ſed malle. Ceterum magnæ indolis eſt, ad iſta non properare tanquam ad meliora, ſed præparari tanquam ad facilia. Et ſunt, Lucili, facilia. cum vero multo ante meditatus acceſſeris, iucunda quoque. Ineſt enim illis, ſine qua nihil eſt iucundum, ſecuritas. Neceſſarium ergo iudico id, quod tibi ſcripſi magnos viros ſæpe feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum eſt, quod deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus e ſomno, & vellicandus eſt animus, admonendusque naturam nobis minimum

4. *Demetrius)* Cynicus Senecæ ætate celebris, de cuius paupertate noſter de vit. Beat. c. 18. eum *aliter* ſe audire ait, quam alios ſcilicet Philoſophos graues ſententia, vita molles.

5. *Nec ego Epicuri angelus ſcio)* Leg. Neſcio inquit Epicurus an pauper &c. *Lipſ.*

con-

conſtituiſſe. Nemo naſcitur diues. quisquis exit in lucem, iuſſus eſt lacte & panno eſſe contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

Epist. XXI.

Verum ſplendorem a Philoſophia, non ab honoribus aut titulis eſſe. Dare illam nomen manſurum & famam, habenti, & adhaerenti quoque. Emblema ab Epicuro: Vt diuitias augeas, cupiditates minue.

Cum iſtis negotium tibi eſſe indicas, de quibus ſcripſeras? maximum negotium tecum habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis: melius probas honeſta, quam ſequeris. vides vbi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autem quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis, dicam. Magna haec eſſe exiſtimas, quae relicturus es: & cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te huius vitae, a qua receſſurus es, fulgor, tanquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras, Lucili; ex hac vita ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem, cum haec certam originem habeat ac ſuam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam, & illam. Haec, quia fulgore extrinſecus venienti percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim vmbram faciet quisquis obſtiterit: 1) illa ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam, cum Idomeneo ſcriberet, & illum a vita ſpecioſa ad fidelem ſtabilemque gloriam reuocaret, rigidae tunc potentiae miniſtrum, 2) & magna

1. *Quisquis obſtiterit*) quisquis inter illam & id, a quo lumen ipſi aduenit, interceſſerit.

2. *Rigidae tunc potentiae miniſtrum*) fuit enim Idomeneus vel Lyſimachi, vel alterius tunc Regis miniſter. *Lipſ.*

tractantem: Si gloria, inquit, tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, quam omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris. Nunquid ergo mentitus eſt? quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis litteris incidiſſet? Omnes illos megiſtanas 3) & ſatrapas, & regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet gener Agrippa, & Tiberius progener, & Druſus Cæſar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum applicuiſſet. 4) Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exſerent, & in idem quandoque ſilentium abitura obliuioni reſiſtent, 5) ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud poſteros gratiam, poſſum mecum duratura nomina educere. 6) Virgilius noſter duobus memoriam æternam promiſit, & præſtat:

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanis habebit.

Quoscumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos cito memoria defecit. Ingenio-

3. *Megiſtanas*) conſpicuos apud Regem interpretatur Suidas.

4. *Applicuiſſet*) ſibi & famæ ſuæ iunxiſſet. *Lipſ.*

5. *Et in idem quandoque ſilentium abitura obliuioni reſiſtent*) & ipſa quoque licet profunda ſilentii & obliuionis nocte aliquando ſubmergenda, reſiſtent tamen & perdurabunt aliquando contra obliuionem.

6. *Educere*) ex profunda ſilentii atque obliuionis nocte.

rum

rum creſcit dignatio: nec ipſis tantum honor habetur, ſed quidquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, qua hortatur vt Pythoclea locupletem non publica, nec ancipiti via faciat, Si vis, inquit, Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt. Et apertior iſta ſententia eſt, quam vt interpretanda ſit, & diſertior quam vt adiuuanda. Hoc vnum te admoneo, ne iſtud tantum exiſtimes de diuitiis dictum: quocumque transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetua voluptate, non voluptatibus adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere, & implere vitam, non annis adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Has voces non eſt quod Epicuri eſſe iudices; publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat: iubeo illum diuidere ſententiam, & ſequor: 7) Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, vt iſtis, qui ad illa confugient, ſpe mala inducti, qui velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem,

7. *Iubeo illum diuidere ſententiam & ſequor*) quoties in ſenatu ſententia ſua duas pluresuè res quis complectebatur, eas ſi non omnes probarentur, poſtulabatur vt diuideret, i. e. vt de ſingulis rebus referretur, & ſic diuiſam ſententiam ſequi aliquis poterat, qui plures vna coniunctas ſequi non potuiſſet. Sic igitur Seneca Epicuri ſententias diuiſas ſe probare & ſequi ait, qui eum in omnibus & ſententiis coniunctis probare nequeat. *Lipſ.*

quo-

quocumque ierint, honeſte eſſe viuendum. 8) Cum adierint hos hortulos, & inſcriptum hortulis, Hoſpes hic bene manebis, hic ſummum bonum voluptas eſt: paratus erit iſtius domicilii custos, hoſpitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque large miniſtrabit. & dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem, ſed extinguunt: nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. de his tecum deſideriis loquor, quæ conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid vt deſinant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet castigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam; Iſta voluptas naturalis eſt, non neceſſaria: huic nihil debes. ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter præcepta non audit, poſcit, appellat, non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur: ſi modo das illi quod debes, non quod potes.

Epist. XXII.

Fortiter exeundum eſſe ab occupationibus, & ſoluendos laqueos aut rumpendos. Sed tamen opportunitas & εὐκαιρία exſpectetur: nec elabatur. Spernit deinde & abiicit ſplendores iſtos Falſos. Tum ab Epicuro ſententia: Omnes exire pueros e vita: id eſt, veræ eius ignaros.

IAm intelligas educendum eſſe te ex iſtis occupationibus, ſpecioſis & malis: ſed quomodo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi a præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi, aut

8. *Quocumque ierint honeſte eſſe viuendum*) quamcumque Philoſophorum ſectam amplexi fuerint, in ea inuenire præcepta quæ honeſte viuere iubeant.

bal-

balnei, tempus eligere: vena tangenda eſt. Vetus prouerbium eſt, Gladiatorem in arena capere conſilium. Aliquid aduerſarii vultus, aliquid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat: in vniuerſum & mandari poteſt, & ſcribi: tale conſilium non tantum abſentibus: ſed etiam poſteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit: cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantum præſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, vt te iſtis officiis exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo, aut ex iſta vita tibi, aut e vita exeundum. 1) Sed illud idem exiſtimo, leni eundum via: vt quod male implicuiſti, ſoluas potius quam abrumpas. dummodo, ſi alia ſoluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, vt malit ſemper pendere, quam ſemel cadere. Interim, quod primum eſt, impedire te noli, contentus eſto negotiis, in quæ deſcendiſti, vel quod videri mauis, incidiſti. Non eſt quod ad vlteriora nitaris. aut perdes excuſationem, & apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt: Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt, felicitatem curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi non repugnare, ſubſiſtere, nec inſtare fortunæ ferenti. 2) Nunquid offenderis, ſi in conſilium non venio tantum, ſed aduoco? & quidem pru-

1. *Aut ex iſta vita tibi, aut e vita exeundum*) vel vitam iſtam negotioſam eſſe deſerendam, vel plane vitam abiiciendam & morte commutandam eſſe, quod licere ſibi in certis caſibus Stoici credebant.

2. *Ferenti*) venti ad inſtar obſecundanti.

den-

dentiores quam ipſe ſum, ad quos ſoleo referre, ſi quid delibero. Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ ſcribitur, quem rogat, vt quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubiicit, nihil eſſe tentandum, niſi cum apte poterit tempeſtiueque tentari: ſed cum illud tempus diu captatum venerit, exſiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem vetat, & ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum: ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris. non eſt quod quiſquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quam fortiores ſunt. Exſpectas forſitan, vt tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri: luctare cum officio, quod ſemel recepiſti. Non eſt vir fortis & ſtrenuus, qui laborem fugit: verum ibi creſcit illi animus, ipſa rerum difficultate. Dicentur tibi iſta, ſi operæ pretium habebit perſeuerantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum patiendumue erit; alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret, nec in negotiis erit negotii cauſſa. Ne illud quidem, quod exiſtimas eum facturum, faciet, vt ambitioſis rebus implicitus, earum ſemper æſtus ferat. Sed cum viderit breuia in quibus volutatur, incerta, ancipitia: repetet pedem, nec vertet terga: ſed ſenſim recedet in tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes euadere, ſi occupationum pretia contempſeris. Illa ſunt, quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? tam longas ſpes relinquam? ac ipſa meſſe diſcedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miſeriarum amant, ipſas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: id eſt, ſi verum affectum eorum inſpicias, non oderunt, ſed liti-

litigant. 3) Excute iſtos, 4) qui per cupiere, deplorant, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non poſſunt: 5) videbis voluntariam eſſe illis in eo moram, quod ægre ferre ipſos & miſere, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſervitus, plures ſeruitutem tenent. Sed ſi deponere illam in animo eſt, & libertas bona fide placuit: in hoc autem vnum aduocationem 6) petis, vt ſine perpetua ſolicitudine 7) id tibi facere contingat: quid ni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, & honeſta, & vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris, vt circumſpicias, quantum feras tecum, & quam magna pecunia inſtruas otium: nunquam exitum inuenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, propitiis diis ſed non ſic, quomodo iſtis propitii ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: hoc vno excuſati, quod iſta quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum: reſoluenda eſt, vt cum ſolenni ad te muſculo veniat, & aliquam magnificam vocem ſecum ferat. & ecce occurrit mihi neſcio vtrum verior, an eloquentior, cuius? inquis. Epicuri. adhuc enim alienas 8) ſarcinas adorno. Nemo non ita exit e vita, tanquam modo intraverit. Quemcumque vis, occupa, adoleſcentem, ſenem, medium: inuenies æque timidum mortis, æ-

3. *Litigant*) inſtar amantium, qui cum maxime queruntur & litigant, non oderunt tamen, ſed maxime amant, ſe gerunt.

4. *Excute iſtos*) penitius examina.

5. *Quibus carere non poſſunt*) dum ſcilicet animum eis addixere nimis.

6. *Advocationem*) i. e. moram, vid. ad Marciam c. 10.

7. *Vt ſine perpetua ſolicitudine*) quæ ſequeretur, niſi te bene deliberata & mature expenſa vitæ genus mutares.

8. *Alienas*) rectius forte *alienis*. hoc ſenſu: aliunde petitis ornamentis ſarcinas meas ornare quæro.

que.

que inſcium vitæ. nemo quidquam habet facti, in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta voce delectat, quam quod exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quam quomodo natus eſt, exit e vita. Falſum eſt, peiores morimur, quam naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturæ vitium eſt. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc eſt? ſine cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidia, ceterisque peſtibus: qualis intraſtis, exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quam naſcitur. Nunc vero trepidamus, cum periculum acceſſit: non animus nobis, non color conſtat: lacrimæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quam in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſſa autem hæc eſt, quod inanes omnium bonorum ſumus, quorum in fine vitæ deſiderio laboramus, Non enim apud nos pars eius vlla ſubſedit. tranſmiſſa eſt, & effluxit. Nemo quam bene viuat, ſed quam diu, curat: cum omnibus poſſit contingere, vt bene viuant; vt diu, nulli.

Epist. XXIII.

Monet verum gaudium quærere. quod illud? ſeuerum, & ex vero Bono natum. Reliqua fallacia & fugacia ſunt, hoc ſolidum, & firmum: quia in ſolido ſitum, & animo, optima noſtri parte. Vno verbo, poſitum eſt in Conſcientia. Epicuri deinde dictum: Turpe & moleſtum, vitam ſemper inchoare. & inconſtantes damnantur.

PUtas me tibi ſcripturum, quam humane nobiſcum hiems egerit, quæ & remiſſa fuit, & breuis: quam malignum ver ſit, quam præpoſterum frigus, & alias ine-

ineptias verba quærentium. Ego vero aliquid, quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam. Quid autem id erit, niſi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi: culmen eſt. Ad ſumma peruenit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit. Solicitus eſt, & incertus ſui, quem ſpes aliqua proritat: licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili, diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, deuitandas exiſtimo? imo contra, nolo tibi vnquam deeſſe lætitiam. volo illam tibi domi naſci: naſcetur, ſi modo intra teipſum ſit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leues ſunt: niſi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quemquam ſoluto vultu, &, vt iſti delicati loquuntur, hilariculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere ſub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud ſe verſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In huius gaudii poſſeſſione eſſe te volo. nunquam deficiet, cum ſemel vnde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſidue plenius reſponſura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfuſoriam 1)

1. *Perfuſoriam*) non penetrantem, ſed exterius aſpergentem, ita perfuſorie dicere, leniter & ſine attentione aut cura eſt dicere.

voluptatem: & quodcumque inuecticium 2) gaudium eſt, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, quod plus pateat introrſus. Fac, oro te, Lucili cariſſime, quod vnum poteſt te præſtare felicem. diſiice & conculca iſta quæ extrinſecus ſplendent; quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt autem hoc? de te ipſo, & tui optima parte. Corpuſculum quoque, etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quam magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breues, pœnitendas, ac niſi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat, modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe credideris. Veri boni auiditas, tuta eſt. Quid ſit iſtud, interrogas, aut vnde ſubeat? dicam. Ex bona conſcientia, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam transmittuntur, 3) quomodo habere quidquam certum manſurumue poſſunt, ſuſpenſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant: ceteri eorum more quæ fluminibus innatant, non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alia lenior vnda detinuit, ac mollius vexit; alia vehementior rapuit; alia proxime ripam, curſu langueſcente depoſuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideo conſtituendum eſt, quid velimus, & in eo perſeuerandum,

2. *Inuecticium*) aliunde quæſitum, extra nos poſitis rebus aduectum.

3. *Caſu quodam transmittuntur*) prolabuntur & impetu quaſi rauunt.

Hic

Hic eſt locus ſoluendi æris alieni. 4) Poſſum enim vocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epiſtolam liberare. Moleſtum eſt, ſemper vitam inchoare. aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: Male viuunt qui ſemper viuere incipiunt. Quare, inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia ſemper illis imperfecta vita eſt, non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modo incipit viuere. Id agendum eſt, vt ſatis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cummaxime vitam. Non eſt quod exiſtimes, paucos eſſe hos propemodum omnes ſunt. Quidam viuere 5) tunc incipiunt, cum deſinendum eſt: 6) ſi hoc iudicas mirum, adiiciam quod magis admireris: quidam ante viuere defecerunt, 7) quam inciperent. 8)

EPIST. XXIV.

Epiſtola inter bonas, pulchrasque. Hortatur non timere ventura, etſi minentur: imo proponere ventura, & ſic ſe formare, examinando aut eleuando, Quid enim omnes iſti metus ſunt? Vltimus eorum mors eſt: & ratione contemne. Magni viri fecerunt, e plebe & ſeruitiis fecerunt: cur tu non adſpires? Deme perſonam rebus. quod times, dolor eſt: quem muliercula in puerperio tulit. Denique in hac natus es, iactari, dolere, mori: agnoſce ſortem. Tamen (Epicuri præcepto) nec opta mortem, nec time.

---

4. *Hic eſt locus ſoluendi æris alieni*) ſibi ſcilicet mutuo ſententias præclaras perſcribebant. Hic igitur Seneca ſe occaſionem nanciſci dicit debitum exſoluendi.
5. *Viuere*) h. e. vita recte vti incipiunt.
6. *Cum deſinendum eſt*) cum hac vita eſt exeundum.
7. *Viuere defecerunt*) vita exierunt.
8. *Quam inciperent*) viuere, hoc eſt vita recte vti.

SOllicitum te eſſe ſcribis de iudicii euentu, quod tibi furor inimici denuntiat, & exiſtimas me ſuaſurum vt meliora tibi ipſi proponas, & acquieſcas ſpei blandæ. Quid enim neceſſe eſt mala arceſſere, & ſatis cito patienda cum venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultum, quia quandoque ſis futurus miſer, eſſe iam miſerum: ſed ego alia te ad ſecuritatem via ducam. Si vis omnem ſolicitudinem exuere, quidquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone: & quodcumque illud eſt malum, tecum ipſe metire, ac timorem tuum taxa. intelliges profecto, aut non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa ætas tulit. In quamcumque partem rerum, vel ciuilium,1) vel externarum, memoriam miſeris; occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Nunquid accidere tibi, ſi damneris, poteſt durius, quam vt mittaris in exſilium? vt ducaris in carcerem? nunquid vltra quidquam timendum eſt vlli, quam vt vratur? quam vt pereat? Singula iſta conſtitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tanquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quam quod male iudicaretur. Exſilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, vt rediret, Reipubl. præſtitit; 2) alter reditum ſuum Sullæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputauit, & exire (cum eſſent qui promitterent fugam) noluit: remanſitque, vt duarum rerum grauiſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum impoſuit. Acerbum eſt vri: quanto acerbius ſi id te fa-

1. *Ciuilium*) Romanarum.
2. *Reipubl. præſtitit*) h. e. in gratiam Reipublicæ rediit.

ciente

ciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem aut dolorem ſubornatum, militari tantum robore inſtructum, pœnas a ſe irriti conatus exigentem. ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ ſtetit, nec ante remouit nudis oſſibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porſena Mucio ignouit, quod voluerat occidere; quam ſibi Mucius, quod non occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. iam mihi, cum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem, vltima illa nocte Platonis librum legentem, poſito ad caput gladio? duo hæc in rebus extremis inſtrumenta proſpexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt poſſet. Compoſitis ergo rebus, vtcumque componi fractæ atque vltimæ poterant, id agendum exiſtimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſeruare contingeret. & ſtricto gladio, quem vsque in illum diem ab omni cæde purum ſeruauerat: Nihil, inquit, egiſti, fortuna. omnibus conatibus meis obſtando, non pro mea adhuc, ſed pro patriæ libertate pugnaui: nec agebam tanta pertinacia, vt liber, ſed vt inter liberos viuerem: nunc quoniam deploratæ ſunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum corpori vulnus. quo obligato a medicis, cum minus ſanguinis haberet, minus virium, animi idem, iam non tantum Cæſari, ſed ſibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generoſum illum contemptoremque omnis potentiæ ſpiritum non emiſit, ſed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero, vt ingenium exerceam, ſed vt te aduerſus id quod maxime terribile videtur, exhorter. Facilius autem ex-

exhortabor, ſi oſtendero, non tantum fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempſiſſe: ſed quoſdam ad alia ignauos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorum. ſicut illum Cn. Pompeii ſocerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri nauem ſuam videret ab hoſtibus, ferro ſe tranſuerberauit, & quærentibus vbi imperator eſſet: Imperator, inquit, bene ſe habet. Vox hæc illum parem maioribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginem vincere, ſed amplius mortem. Imperator, inquit, bene ſe habet. An aliter debebat Imperator, & quidem Catonis, 3) mori? Non reuoco te ad hiſtorias, nec ex omnibus ſæculis contemptores mortis, qui ſunt plurimi, colligo: reſpice ad hæc noſtra tempora, de quorum languore ac deliciis querimur. omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala ſua morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeo mors timenda non eſt, vt beneficio eius nihil anteferendum ſit. Securus itaque inimici minas audi: & quamuis conſcientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra cauſſam valent, 4) & quod æquiſſimum eſt ſpera, & ad id te quod eſt iniquiſſimum, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis pueris euenit, illi quos amant, quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaueſcunt: non hominibus tantum, ſed &

3. *Catonis*) qui erat in exercitu, cui præerat Scipio iſte legatus.

4. *Multa extra cauſſam valent*) gratia ſcilicet, opes, odium & alia quæ extra cauſſam ſunt, & tamen efficiunt ſæpe, vt cauſſa bona ſuccumbat, vincat deterior.

re-

rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementem? Tolle iſtam pompam ſub qua lates, & ſtultos territas. mors es, quam nuper ſeruus meus, quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? quid ſingulis articulis ſingula machinamenta, quibus extorqueantur, aptata, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta, quæ nos obſtupefaciunt: iube conticeſcere gemitus & exclamationes, & vocum inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt, quem podagricus ille contemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis eſt, ſi ferre poſſum: grauis eſt, ſi ferre non poſſum. Hæc in animo volute, quæ ſæpe audiſti, ſæpe dixiſti: ſed an vere audieris, an vere dixeris, effectu proba. hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis obiici ſolet, verba nos philoſophiæ, non opera tractare. Quid tu? nunc primum tibi mortem imminere ſciſti, nunc exſilium, nunc dolorem? in hæc natus es. Quidquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio certe feciſſe. Nunc admoneo, vt animum tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem. hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cum exſurgendum erit. Abduc illum a priuata cauſſa ad publicam: 5) dic mortale tibi & fragile corpuſculum eſſe, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor; ipſæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque; libidines pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? inter plures ero.

5. *Ad publicam*) ad ea quæ omnibus imminent, tibique adeo communes ſunt cum omnibus calamitates.

Exſul ſiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? quid enim? nunc ſolutus ſum? ad hoc me natura graue corporis mei pondus adſtrinxit. Moriar? hoc dicis, deſinam ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ineptus, vt Epicuream cantilenam hoc loco perſequar, & dicam, vanos eſſe inferorum metus, nec Ixionem rota volui, nec ſaxum humero Siſyphi trudi in aduerſum, nec vllius viſcera & renaſci poſſe quotidie, & carpi. 6) Nemo tam puer eſt, vt Cerberum timeat & tenebras, & larualem 7) habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut conſumit, aut exuit. Emiſſis meliora reſtant, onere detracto: conſumptis nihil reſtat. bona pariter malaque ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum verſum, ſi prius admonuero, vt te iudices non aliis ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui, aliud ſentire: quanto turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum aliquando tractaſſe, non repente nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cum creſcimus vita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam: vſque ad heſternum, quidquid tranſiit temporis, periit. hunc ipſum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quidquid ante defluxit: ſic vltima hora, qua eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illam peruenimus, ſed diu venimus. Hæc cum deſcripſiſſes, quo ſoles, ore, ſemper quidem magnus, nun-

6. *Renaſci poſſe quotidie & carpi*) quod de Tytio Poëtæ fabulantur, æternum a vulture ita lacerando.

7. *Larualem*) qualis laruarum eſt & lamiarum.

quam

quam tamen acrior, quam vbi veritati commodas verba, dixiſti:

Mors non vltima venit; quæ rapit, vltima mors eſt. 8)

Malo te legas, quam epiſtolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam eſſe, non ſolam. Video quo ſpectes. quæris quid huic epiſtolæ inſulſerim, quod dictum alicuius animoſum, quod præceptum vtile? Ex hac ipſa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos qui mortem concupiſcunt, quam eos qui timent, & ait: Ridiculum eſt, currere ad mortem tædio vitæ, cum genere vitæ, vt currendum eſſet ad mortem, effeceris: Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, cum vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adiicias & illud eiusdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam eſſe, imo dementiam, vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumque monendi ac firmandi ſumus: & ne nimis amemus vitam, & ne nimis oderimus. etiam cum ratio ſuadet finire, non temere, nec cum procurſu capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet e vita, ſed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Eſt enim, mi Lucili, vt ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio; quæ ſæpe generoſos atque acerrimæ indolis viros corripit, ſæpe ignauos iacenteſque. illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quosdam ſubit eadem faciendi

8. *Mors non vltima venit &c.*) falſum eſt inquit mortem vltimam rerum venire vel veniſſe: multis mortibus conficimur, & ad nos venit antequam rapiat: ſed illa mors quæ nos rapit & aufert ipſarum mortium eſt vltima. Sic Ep. 120. Gronov.

videndique ſatietas, & vitæ non odium, ſed faſtidium: in quod prolabimur, ipſa impellente philoſophia, dum dicimus. Quouſque eadem? Nempe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, æſtuabo: nullius rei finis eſt, ſed in orbem nexa ſunt omnia: fugiunt ac ſequuntur. Diem nox premit, dies noctem: æſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quæ vere compeſcitur. omnia tranſeunt, vt reuertantur. nihil noui video, nihil noui facio. Fit aliquando & huius rei nauſea. Multi ſunt qui non acerbum iudicent viuere, ſed ſuperfluum.

EPIST. XXV.

Præſcribit de duobus amicis, iuuene & ſene, aliter atque aliter cum vtroque agendum: cum illo fortius; cum hoc remiſſius, ne deſperet. Ipſum Lucilium hortatur ad mediocritatem aut paupertem: deinde (Epicuri voce) vt ſumat ſibi Pædagogum. Fac omnia. tanquam aliquis ſpectet.

QUod ad duos amicos noſtros pertinet, diuerſa via eundum eſt. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate tota: non amo illum, niſi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice ætatem eius iam duram & intractabilem. non poteſt reformari. tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio: malo ſucceſſum mihi, quam fidem deeſſe. Nec deſperaueris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi multa inuitos & facere coëgeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo: excepto eo, quod adhuc peccare erubeſcit, nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus.

cus. Cum hoc veterano parcius agendum puto, ne in deſperationem ſui veniat: nec vllum tempus aggrediendi melius fuit, quam hoc, dum interquieſcit, 1) dum emendato ſimilis eſt. Aliis hæc intermiſſio eius impoſuit. mihi verba non dat: 2) exſpecto cum magno fœnore vitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, non deeſſe. Impendam huic rei dies: & vtrum poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, vt facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. 3) Nihil ex his quæ habemus, neceſſarium eſt. Ad legem naturæ reuertamur: diuitiæ paratæ ſunt. Aut gratuitum eſt quo egemus, aut vile. Panem & aquam natura deſiderat. nemo ad hæc pauper eſt. intra quæ quiſquis deſiderium ſuum cluſit, cum ipſo Ioue de felicitate contendat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epiſtolæ inuoluam. Sic fac, inquit, omnia, tamquam ſpectet Epicurus. Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longe magnificentius eſt, ſic viuere tanquam ſub alicuius boni viri, ac ſemper præſentis, oculis; ſed ego etiam hoc contentus ſum, vt ſic facias quæcumque facies, tanquam ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cum iam profeceris tantum, vt ſit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia ſupprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiam tibi permittere quod idem ſuadet Epicurus. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe

1. *Interquieſcit*) dum vacationem ſibi a peccando indulget.
2. *Verba non dat*) nullam ſpem facit.
3. *Sarcinas contrahe*) ne te diſtrahas rerum multitudine.

coge-

cogeris in turba. Diſſimilem te fieri multis oportet. dum tibi tutum non eſt a te recedere: 4) circumſpice ſingulos. Nemo eſt, cui non ſatius ſit cum quolibet eſſe, quam ſecum. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin in turbam tibi a te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro propius es.

Epist. XXVI.

Senem ſe eſſe, & tamen vigere. Fortiter de morte loquitur: quæ ſola, inquit, indicat an aliquid ſit facti. Reliqua, verba ſunt: robur & virtus apparebit, cum animam ages. Ab Epicuro clauſula: Diſce mortem meditari.

Modo dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: iam vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud iam his annis, certe huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem Senectus, laſſæ ætatis, non fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non ſentio in animo ætatis iniuriam, cum ſentiam in corpore. tantum vitia, & vitiorum miniſteria ſenuerunt. Viget animus, & gaudet non multum ſibi eſſe cum corpore: magnam oneris partem ſui poſuit, exſultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute. hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi, bono ſuo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & diſpicere, quid ex hac tranquillitate & modeſtia morum ſapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non poſſim facere, quæ nolim: poſſim ne aliquid, quod nolim. Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod

4. *A te recedere*) Senſus indubitate poſcit: *in te ſecedere*, quod mirum eſt non vidiſſe viros doctos.

incom-

icommodum, ſi quod debet deſinere, defecit? Inommodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, :, vt proprie dicam, liqueſcere. Non enim ſubito npulſi ac proſtrati ſumus: carpimur. ſinguli dies aliuid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior uam in finem ſuum, natura ſoluente, dilabi? Non uia aliquid mali eſt ictus, & e vita repentinus exceſis: ſed quia lenis hæc via eſt, ſubduci. Ego certe, elut appropinquet experimentum, & ille laturus ſenntiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me bſeruo & alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc, uod aut rebus, aut verbis exhibuimus. leuia ſunt iſta : fallacia pignora animi, multisque inuoluta lenociiis: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non imide itaque componor ad illum diem, quo remotis trophis ac fucis, de me iudicaturus ſum, vtrum loquar fortia, an ſentiam: nunquid ſimulatio fuerit & ninus, quidquid contra fortunam iactaui verborum ontumacium. Remoue exiſtimationem hominum: lubia ſemper eſt, & in partem vtramque diuiditur. Remoue ſtudia totam vitam tractata: mors de te pronuniatura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & erulitus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt nim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, unc apparebit, cum animam ages. Accipio condiionem, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior s? quid refert? non dinumerantur anni. Incertum ſt, quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni oco exſpecta. Finire iam volebam, & manus ſpectabat ad clauſulam: ſed conficienda ſunt ſacra: 1) &

1. *Conficienda ſunt ſacra*) ſolennia omnia peragenda velut in ſacris, ad quæ ſpectat *ſententia* ex more,

huic

huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, vnde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cuius arca vtar. Exſpecta puſillum, & de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare vtrum commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus: ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus: experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, ſeruire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui vt non eſt abiiciendus, ita minuendus eſt: vt, ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

Epist. XXVII.

Monet, & excuſat. Quid enim? ipſe iam bonus, iam ſanus? Non ſum, inquit: ſed inter ægros, de communi malo, & remedio, tecum diſſero. Voluptates nocent, aut falſo iuuant: Virtus ſola ſolidum gaudium parit. Sed hanc tu adſume & habe: per alium non potes. Hiſtoriola de Caluiſio faceta. Epicuri dictum, Diuitiæ ſunt, naturalis paupertas.

TU me, inquis, mones iam enim te ipſe 1) monuiſti, iam correxiſti? Ideo aliorum emendationi vacas? Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed tanquam in eodem valetudinario iaceam, de

1. *Jam enim teipſe*) Lucilium ironice ſeſe perſtricturam Seneca metuit, qui æger aliis mederi velit.

com-

communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tanquam mecum loquar. in ſecretum te meum admitto; & te adhibito, mecum exigo. 2) Clamo mihi ipſe, Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi citra diem mortis præſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. non venturæ tantum, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſunt deprehenſa cum fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit: ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit. Sola virtus præſtat gaudium perpetuum, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo interuenit, quæ infra 3) feruntur, nec vnquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? non quidem ceſſatur adhuc, ſed non feſtinatur. 4) Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiliam, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis. Delegationem 5) res iſta non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium admittit. Calviſius Sabinus memoria noſtra fuit diues: & patrimonium habebat libertini, 6) & ingenium. 7)

2. *Exigo*) expoſtulo.

3. *Infra*) Solem, ſcilicet.

4. *Sed non feſtinatur*) *ſed feſtinetur* legit Gronov. Ipſe ſcilicet ſecum exigit Seneca, deinde votum interponit, quando ad hoc gaudium perueniam? Sane non ceſſo. Sed non ſatis eſt, feſtinare debeo, non tantum non ceſſare.

5. *Delegationem*) a re nummaria. Aes hoc alienum alteri non delegabis ſoluendum, a te facienda numeratio. *Lipſ.*

6. *Libertini*) qui ſub Principibus honoribus opibusque affluebant.

7. *Ingenium*) i. e. humile & ex ſeruili aliquid trahens.

Nun-

Nunquam vidi hominem beatum indecentius. 8) Huic memoria tam mala erat, vt illi modo nomen Vlyſſis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam bene nouerat, 9) quam pedagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam tribus, quam ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit magna ſumma emit ſeruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: nouem præterea Lyricis ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris, non inuenerat: faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, 10) a quibus ſubinde cum peteret verſus, quod referret, ſæpe in medio verſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorum diuitum arroſor, & quod ſequitur, arriſor & quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, vt Grammaticos haberet analectas. 11) Cum dixiſſet Sabinus, centenis millibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: Minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in ea opinione erat, vt putaret ſe ſcire, quod quiſquam in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet, Et quomodo poſ-

8. *Beatum indecentius*) quem minus deceret fortuna ſecunda.

9. *Quos tam bene nouerat*) omittit illud cum commate *nouerat* Gronov. optimo ſenſu, nomina ſcilicet ille non poterat retinere eorum, quos tam bene quam Pædagogos noſtros nos ceteri nouimus.

10. *Ad pedes hos*) inter accumbendum enim, vt mos erat veteribus, ſerui ad pedes ſtabant.

11. *Analectas*) qui reliqua eius quæ velut ab ore exciderent colligerent.

ſum?

? vix viuo. Noli, obſecro te, inquit, iſtud di-
:. non vides quam multos ſeruos valentiſſimos ha-
i? Bona mens nec commodatur, nec emitur: & pu-
i venalis eſſet, non haberet emptorem. at mala
tidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & va-
Diuitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita pauper-
Hoc ſæpe dicit Epicurus, aliter atque aliter.
nunquam nimis dicitur, quod nunquam ſatis di-
ır. Quibusdam remedia monſtranda, quibus-
inculcanda ſunt.

EPIST. XXVIII.

mutata, animum non mutant. ipſe te debes. Tolle ternam ægrimoniam, omnis locus bonus iucundusque it. Eligam tamen, ſi poſſum, quietiſſimum & mi-us turbis aut vitiis opportunum. Clauſula: Pecca-ı tua noſce, iam es ſaluus.

Oc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi
rem nouam: quod peregrinatione tam longa, &
ocorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam
ıitatemque mentis. Animum debes mutare, non
:m. Licet vaſtum traieceris mare, licet (vt ait Vir-
ıs noſter) terræque vrbesque recedant: ſequentur
|uocumque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam
renti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi pere-
ıationes prodeſſe, cum te circumferas? Premit te
:m cauſſa quæ expulit. Quid terrarum iuuare
itas poteſt? quid cognitio vrbium, aut locorum?
rritum cedit iſta iactatio. Quæris quare te fuga
non adiuuet? tecum fugis. Onus animi depo-
dum eſt: non ante tibi vllus placebit locus. Ta-
nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius

noſter vatis inducit, iam concitatæ & inſtigatæ, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui: 1)

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum. - - -

Vadis huc & illuc, vt excutias inſidens pondus: quod ipſa iactatione incommodius fit. ſicut in naui onera immota minus vrgent: inæqualiter conuoluta, citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cum iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiscumque ſedes erit. Magis quis veneris, quam quo, intereſt; & ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione viuendum eſt: Non ſum vni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cum illud quod quæris, Bene viuere, omni loco poſitum ſit. Num quid tam turbidum fieri poteſt, quam forum? ibi quoque licet quiete viuere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam. nam vt loca grauia, 2) etiam firmiſſimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualeſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo colluctantur. Sapiens fe-

1. *Non ſui*) ſed eius quam concepit ipſa mente noſtra.
2. *Grauia*) in quibus grauis aer.

ret

; iſta, non eleget: & malet in pace eſſe, quam in gna. Non enim multum prodeſt vitia ſua proiecis ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, anni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt anim eius infringere. Quid intereſt, quot domini ? ſeruitus vna eſt. Hanc qui contempſit, in quantet turba dominantium liber eſt. Tempus eſt dere, ſed ſi prius portorium ſoluero. Initium eſt itis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe viur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi i vult. deprehendas te oportet, antequam emen. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas alid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum lommerant? Ideo quantum potes, te ipſe coargue. uire in te: accuſatoris primum partibus fungere, ide iudicis, nouiſſime deprecatoris: aliquando ffende.

Epist. XXIX.

rcellinum difficilem corrigi. Adſpernatur enim, & lludit: tamen non deſeram, & fortaſſe vel ſic perincam. Sententia Epicuri, Ne ſtude populo placere: d eſt, multis.

E Marcellino noſtro quæris, & vis ſcire quid agat. Raro ad nos venit, nulla alia ex cauſſa, quam a audire verum timet: a quo periculo iam abeſt. li enim niſi audituro dicendum eſt. Ideo de Diose, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate procua vſi ſunt, & obuios quosque monuerunt, duri ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim quis ſurdos obiurget, aut natura morboue tos? Quare, inquis, verbis parcam? 1) gratuita

Verbis parcam) quæ ſcilicet non magni mihi conſtant.

ſunt. Non poſſum ſcire 2) an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fieri, vt non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare. Non eſt ars, quae ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperauit, recedat: non tamen cito relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſeruari poteſt: ſed ſi cito illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenii vis eſt; ſed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quae riſum euocare lugentibus poſſunt: & in ſe primum, deinde in nos iocabitur: omnia quae dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obiiciet philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: oſtendet mihi lepidum philoſophum Ariſtonem, qui in geſtatione 3) diſſerebat. hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſecta cum quaereretur, Scaurus ait: Vtique Peripateticus non eſt. 4) De eodem cum conſuleretur Iulius Graecinus, vir egregius, quid ſentiret: Non poſſum, inquit, tibi dicere. neſcio enim

2. *Non poſſum ſcire*) noua obiectio.

3. *Geſtatione*) in eſſedo, quod delicatorum eſt.

4. *Peripateticus non eſt*) quoniam non ambulabat ſed ſedebat.

quid

quid de gradu faciat 5) tanquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quam vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti moueat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrimas mouebo: aut, ſi ridere perſeuerabit, gaudebo, tanquam in malis, quod illi genus inſaniæ hilare contigerit. Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerua, videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrime ridere, & acerrime rabere. 6) Propoſitum eſt aggredi illum, & oſtendere quanto pluris fuerit, cum multis 7) minoris videretur. Vitia eius, etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittent, fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum. quoniam quidem grauiter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis vnde quo euaſeris, & ex eo ſuſpicaris, quouſque ſis euaſurus, compone mores tuos, attolle animum, aduerſus formidata conſiſte; numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? æque ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. ſpiritum tibi tam vnus eripiet, quam vnus dedit. Si pudorem

5. *Quid de gradu faciat*) Eſſedarii pedites pugnabant, de curru ſubito delapſi, neſcio igitur (ad eſſedum eius alludens) cuiuſmodi hic eſſedarius, quem nunquam de gradu & inceſſu pugnantem vidi. *Lipſ.*

6. *Rabere)* rabie agi.

7. *Multis*) vulgo. olim nimirum cum ſapientiæ deditus eſſet.

haberes, vltimam mihi penſionem 8) remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordide geram in fine 9) æris alieni, & tibi quod debeo impingam. Nunquam volui populo placere. nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio. Quis hoc? inquis. Tanquam neſcias cui imperem. 10) Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularis fauor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. non probabunt, niſi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebusque philoſophia præſtabit? ſcilicet vt malis tibi placere, quam populo: vt æſtimes iudicia, non numeres: vt ſine metu deorum hominumque viuas: vt aut vincas mala, aut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota ciuitate feminæ te puerique laudauerint: quid ni ego tui miſerear, cum ſciam quæ via ad iſtum fauorem ferat?

EPIST. XXX.

Morti parari nos debere, & robur in eam ſumere, ab exemplo Aufidii Baſſi: qui ſenex libenter audit de ea,

8. *Vltimam penſionem*) nim. per libros Epiſtolas diuiſit, & hæc cum vltima forte fuerit libri, vltimam penſionem dicit. ſententiam vltimam penſionis inſtar ſoluendam. Vel quod potius duco, hac Epiſtola ſententiis aliorum ex inſtituto allegandis finem facit.

9. *In fine*) vbi iam pæne exſolutum & omne quod debeo.

10. *Imperem*) qui mihi ad manus ad vitæ vſus præſto ſit.

& loquitur, & rationibus adſtruit, non timendam, Obiter iſta aliqua.

BAſſum Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, 1) ætati obluctantem. Sed iam plus illum degra- t, quam quod poſſit attolli. Magno ſenectus & iuerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infir- i corporis & exhauſti fuiſſe: diu illud continuit, & verius dicam, concinnauit. ſubito defecit. Quemad- odum in naue quæ ſentinam trahit, vni rimæ aut alte- obſiſtitur: vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ccurri non poteſt nauigio dehiſcenti: ita in ſenili cor- re aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt. i tanquam in putri ædificio omnis iunctura diduci- r, & dum alia excipitur, alia diſcinditur: circumſpici- dum eſt, quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer iimo eſt. hoc philoſophia præſtat: in quocumque rporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem tumque, nec deficientem, quamuis deficiatur. Ma- nus gubernator & ſciſſo nauigat velo, & ſi exarmauit, tamen reliquias nauigii aptat ad curſum. Hoc facit aſſus noſter: & eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, io alienum ſpectare, nimis ſecuri putares. Magna res t hæc, Lucili, & diu diſcenda, cum aduentat hora illa euitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei iixta ſunt. Deſinit morbus, incendium exſtingui- r, ruina quos videbatur oppreſſura depoſuit: 3) ma- e quos hauſerat, eadem vi qua ſorbebat, eiecit in- olumes; gladium miles ab ipſa perituri ceruice reuo- uit: nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit d mortem, huic vni intercedi non poteſt. Nullo

1. *Quaſſum*) deficientem. alluſum ad Baſſi nomen.
2. *Exarmauit*) paſſiue accipiendum.
3. *Depoſuit*) manu quaſi ſine noxa collocauit. *Lipſ.*

videndique ſatietas, & vitæ non odium, ſed faſtidium: in quod prolabimur, ipſa impellente philoſophia, dum dicimus. Quouſque eadem? Nempe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, æſtuabo: nullius rei finis eſt, ſed in orbem nexa ſunt omnia: fugiunt ac ſequuntur. Diem nox premit, dies noctem: æſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quæ vere compeſcitur. omnia tranſeunt, vt reuertantur. nihil noui video, nihil noui facio. Fit aliquando & huius rei nauſea. Multi ſunt qui non acerbum iudicent viuere, ſed ſuperfluum.

Epist. XXV.

Præſcribit de duobus amicis, iuuene & ſene, aliter atque aliter cum vtroque agendum: cum illo fortius; cum hoc remiſſius, ne deſperet. Ipſum Lucilium hortatur ad mediocritatem aut pauperiem: deinde (Epicuri voce) vt ſumat ſibi Pædagogum. Fac omnia. tanquam aliquis ſpectet.

Quod ad duos amicos noſtros pertinet, diuerſa via eundum eſt. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate tota: non amo illum, niſi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice ætatem eius iam duram & intractabilem. non poteſt reformari. tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio: malo ſucceſſum mihi, quam fidem deeſſe. Nec deſperaueris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi multa inuitos & facere coëgeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo: excepto eo, quod adhuc peccare erubeſcit, nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus.

s. Cum hoc veterano parcius agendum puto, ne deſperationem ſui veniat: nec vllum tempus aggre-endi melius fuit, quam hoc, dum interquieſcit, 1) m emendato ſimilis eſt. Aliis hæc intermiſſio eius ıpoſuit, mihi verba non dat: 2) exſpecto cum ma-to fœnore vitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, non eſſe. Impendam huic rei dies: & vtrum poſſit ali-iid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, vt :is, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. 3) Nihil his quæ habemus, neceſſarium eſt. Ad legem na-æ reuertamur: diuitiæ paratæ ſunt. Aut gratuitum quo egemus, aut vile. Panem & aquam natura de-erat. nemo ad hæc pauper eſt. intra quæ quiſquis ſiderium ſuum cluſit, cum ipſo Ioue de felicitate ıtendat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem ic epiſtolæ inuoluam. Sic fac, inquit, omnia, nquam ſpectet Epicurus. Prodeſt ſine dubio, cu-dem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem ereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem ge magnificentius eſt, ſic viuere tanquam ſub ali-us boni viri, ac ſemper præſentis, oculis; ſed ego ım hoc contentus ſum, vt ſic facias quæcumque ies, tanquam ſpectet aliquis. Omnia nobis ma-ölitudo perſuadet. Cum iam profeceris tantum, it tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pæda-gum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi: t Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius in-uentu perditi quoque homines vitia ſupprimerent; m te efficis eum, coram quo peccare non audeas. m hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe natio, incipiam tibi permittere quod idem ſuadet curus. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe

1. *Interquieſcit*) dum vacationem ſibi a peccando indulget.
2. *Verba non dat*) nullam ſpem facit.
3. *Sarcinas contrahe*) ne te diſtrahas rerum multitudine.

coge-

cogeris in turba. Diſſimilem te fieri multis oportet, dum tibi tutum non eſt a te recedere: 4) circumſpice ſingulos. Nemo eſt, cui non ſatius ſit cum quolibet eſſe, quam ſecum. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin in turbam tibi a te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro propius es.

Epist. XXVI.

Senem ſe eſſe, & tamen vigere. Fortiter de morte loquitur: qua ſola, inquit, indicat an aliquid ſit facti. Reliqua, verba ſunt: robur & virtus apparebit, cum animam ages. Ab Epicuro clauſula: Diſce mortem meditari.

Modo dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: iam vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud iam his annis, certe huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem Senectus, laſſæ ætatis, non fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non ſentio in animo ætatis iniuriam, cum ſentiam in corpore. tantum vitia, & vitiorum miniſteria ſenuerunt. Viget animus, & gaudet non multum ſibi eſſe cum corpore: magnam oneris partem ſui poſuit, exſultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute. hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi, bono ſuo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & diſpicere, quid ex hac tranquillitate & modeſtia morum ſapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non poſſim facere, quæ nolim: poſſim ne aliquid, quod nolim. Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod

4. *A te recedere*) Senſus indubitate poſcit: *in te ſecedere*, quod mirum eſt non vidiſſe viros doctos.

incom-

commodum, ſi quod debet deſinere, defecit? In-
mmodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire,
, vt proprie dicam, liqueſcere. Non enim ſubito
ipulſi ac proſtrati ſumus: carpimur. ſinguli dies ali-
iid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior
iam in finem ſuum, natura ſoluente, dilabi? Non
iia aliquid mali eſt ictus, & e vita repentinus exceſ-
s: ſed quia lenis hæc via eſt, ſubduci. Ego certe,
lut appropinquet experimentum, & ille laturus ſen-
ntiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me
ſeruo & alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc,
iod aut rebus, aut verbis exhibuimus. leuia ſunt iſta
fallacia pignora animi, multisque inuoluta lenoci-
is: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non
nide itaque componor ad illum diem, quo remotis
ophis ac fucis, de me iudicaturus ſum, vtrum lo-
iar fortia, an ſentiam: nunquid ſimulatio fuerit &
inus, quidquid contra fortunam iactaui verborum
ntumacium. Remoue exiſtimationem hominum:
ıbia ſemper eſt, & in partem vtramque diuiditur. Re-
oue ſtudia totam vitam tractata: mors de te pronun-
itura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata collo-
iia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eru-
tus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt
iim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris,
nc apparebit, cum animam ages. Accipio condi-
onem, non reformido iudicium. Hæc mecum lo-
ıor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior
? quid refert? non dinumerantur anni. Incertum
t, quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni
co exſpecta. Finire iam volebam, & manus ſpecta-
it ad clauſulam: ſed conficienda ſunt ſacra: 1) &

1. *Conficienda ſunt ſacra*) ſolennia omnia peragenda velut ſacris, ad quæ ſpectat *ſententia* ex more,

huic

huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, vnde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cuius arca vtar. Exſpecta puſillum, & de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare vtrum commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus: experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, ſeruire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui vt non eſt abiiciendus, ita minuendus eſt: vt, ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

Epist. XXVII.

Monet, & excuſat. Quid enim? ipſe iam bonus, iam ſanus? Non ſum, inquit: ſed inter ægros, de communi malo, & remedio, tecum diſſero. Voluptates nocent, aut falſo iuuant: Virtus ſola ſolidum gaudium parit. Sed hanc tu adſume & habe: per alium non potes. Hiſtoriola de Caluiſio faceta. Epicuri dictum, Diuitiæ ſunt, naturalis paupertas.

TU me, inquis, mones iam enim te ipſe 1) monuiſti, iam correxiſti? Ideo aliorum emendationi vacas? Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed tanquam in eodem valetudinario iaceam, de

1. *Jam enim teipſe*) Lucilium ironice ſeſe perſtricturam Seneca metuit, qui æger aliis mederi velit.

com-

mmuni malo tecum colloquor, remedia communi. Sic itaque me audi, tanquam mecum loquar. in ſe-tum te meum admitto; & te adhibito, mecum exigo. :lamo mihi ipſe, Numera annos tuos: & pudebit ea-m velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc deni-e tibi citra diem mortis præſta: moriantur ante te vi-Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. n venturæ tantum, ſed præteritæ nocent. Quem-modum ſcelera etiam ſi non ſunt deprehenſa cum rent, ſolicitudo non cum ipſis abit: ita improba-n voluptatum, etiam poſt ipſas, pœnitentia eſt. n ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. etiam ſi non no-it, fugiunt. Aliquod potius bonum manſurum cumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ibi inuenit. Sola virtus præſtat gaudium perpetu-, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo in-uenit, quæ infra 3) feruntur, nec vnquam diem icunt. Quando ad hoc gaudium peruenire con-get? non quidem ceſſatur adhuc, ſed non feſti-ur. 4) Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſ-ſt vigiliam, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici ɔis. Delegationem 5) res iſta non recipit. ud litterarum genus adiutorium admittit. Cal-us Sabinus memoria noſtra fuit diues: & pa-nonium habebat libertini, 6) & ingenium. 7)

. *Exigo*) expoſtulo.
. *Infra*) Solem ſcilicet.
. *Sed non feſtinatur*) *ſed feſtinetur* legit Gronov. Ipſe icet ſecum exigit Seneca, deinde votum interponit, quando oc gaudium perueniam? Sane non ceſſo. Sed non ſatis eſt, nare debeo, non tantum non ceſſare.
. *Delegationem*) a re nummaria. Aes hoc alienum alteri delegabis ſoluendum, a te facienda numeratio. *Lipſ.*
. *Libertini*) qui ſub Principibus honoribus opibusque af-bant.
. *Ingenium*) i. e. humile & ex ſeruili aliquid trahens.

Nun-

Nunquam vidi hominem beatum indecentius. 8) Huic memoria tam mala erat, vt illi modo nomen Vlyſſis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam bene nouerat, 9) quam pedagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam tribus, quam ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit magna ſumma emit ſeruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: nouem præterea Lyricis ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris, non inuenerat: faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, 10) a quibus ſubinde cum peteret verſus, quod referret, ſæpe in medio verſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorum diuitum arroſor, & quod ſequitur, arriſor & quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, vt Grammaticos haberet analectas. 11) Cum dixiſſet Sabinus, centenis millibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: Minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in ea opinione erat, vt putaret ſe ſcire, quod quisquam in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet, Et quomodo poſ-

8. *Beatum indecentius*) quem minus deceret fortuna ſecunda.

9. *Quos tam bene nouerat*) omittit illud cum commate *nouerat* Gronov. optimo ſenſu, nomina ſcilicet ille non poterat retinere eorum, quos tam bene quam Pædagogos noſtros nos ceteri nouimus.

10. *Ad pedes hos*) inter accumbendum enim, vt mos erat veteribus, ſerui ad pedes ſtabant.

11. *Analectas*) qui reliqua ejus quæ velut ab ore exciderent colligerent.

ſum?

ı? vix viuo. Noli, obſecro te, inquit, iſtud di-
e. non vides quam multos ſeruos valentiſſimos ha-
s? Bona mens nec commodatur, nec emitur: & pu-
ſi venalis eſſet, non haberet emptorem. at mala
tidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & va-
Diuitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita pauper-
Hoc ſæpe dicit Epicurus, aliter atque aliter.
nunquam nimis dicitur, quod nunquam ſatis di-
ır. Quibusdam remedia monſtranda, quibus-
ı inculcanda ſunt.

EPIST. XXVIII.

*ımutata, animum non mutant. ipſe te debes. Tolle
ıternam ægrimoniam, omnis locus bonus iucundusque
·it. Eligam tamen, ſi poſſum, quietiſſimum & mi-
us turbis aut vitiis opportunum. Clauſula: Pecca-
ı tua noſce, iam es ſaluus.*

Oc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi
rem nouam: quod peregrinatione tam longa, &
ocorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam
itatemque mentis. Animum debes mutare, non
m. Licet vaſtum traieceris mare, licet (vt ait Vir-
ıs noſter) terræque vrbesque recedant: ſequentur
uocumque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam
·enti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi pere-
ationes prodeſſe, cum te circumferas? Premit te
m cauſſa quæ expulit. Quid terrarum iuuare
tas poteſt? quid cognitio vrbium, aut locorum?
·ritum cedit iſta iactatio. Quæris quare te fuga
non adiuuet? tecum fugis. Onus animi depo-
lum eſt; non ante tibi vllus placebit locus. Ta-
nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius

noſter vatis inducit, iam concitatæ & inſtigatæ, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui: 1)

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum. - - -

Vadis huc & illuc, vt excutias inſidens pondus: quod ipſa iactatione incommodius fit. ſicut in naui onera immota minus vrgent: inæqualiter conuoluta, citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cum iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiscumque ſedes erit. Magis quis veneris, quam quo, intereſt: & ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione viuendum eſt: Non ſum vni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cum illud quod quæris, Bene viuere, omni loco poſitum ſit. Num quid tam turbidum fieri poteſt, quam forum? ibi quoque licet quiete viuere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam. nam vt loca grauia, 2) etiam firmiſſimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualeſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo colluctantur. Sapiens feret

1. *Non ſui*) ſed eius quam concepit ipſa mente noſtra.
2. *Grauia*) in quibus grauis aer.

t iſta, non eleget: & malet in pace eſſe, quam in igna. Non enim multum prodeſt vitia ſua proieciſ-, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, ranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt aniam eius infringere. Quid intereſt, quot domini t? ſeruitus vna eſt. Hanc qui contempſit, in quanibet turba dominantium liber eſt. Tempus eſt deere, ſed ſi prius portorium ſoluero. Initium eſt atis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe viſur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi n vult. deprehendas te oportet, antequam emen-t. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas alid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum lonumerant? Ideo quantum potes, te ipſe coargue. quire in te: accuſatoris primum partibus fungere, nde iudicis, nouiſſime deprecatoris: aliquando offende.

EPIST. XXIX.

rcellinum difficilem corrigi. Adſpernatur enim, & illudit: tamen non deſeram, & fortaſſe vel ſic per vincam. Sententia Epicuri, Ne ſtude populo placere: id eſt, multis.

)E Marcellino noſtro quæris, & vis ſcire quid agat. Raro ad nos venit, nulla alia ex cauſſa, quam a audire verum timet: a quo periculo iam abeſt. lli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideo de Dioe, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate proſcua vſi ſunt, & obuios quosque monuerunt, duari ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim quis ſurdos obiurget, aut natura morboue itos? Quare, inquis, verbis parcam? 1) gratuita

. *Verbis parcam)* quæ ſcilicet non magni mihi conſtant.

 ſunt.

ſunt. Non poſſum ſcire 2) an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fieri, vt non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperauit, recedat: non tamen cito relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſeruari poteſt: ſed ſi cito illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenii vis eſt; ſed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quæ riſum euocare lugentibus poſſunt: & in ſe primum, deinde in nos iocabitur: omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obiiciet philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: oſtendet mihi lepidum philoſophum Ariſtonem, qui in geſtatione 3) diſſerebat. hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſecta cum quæreretur, Scaurus ait: Vtique Peripateticus non eſt. 4) De eodem cum conſuleretur Iulius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: Non poſſum, inquit, tibi dicere. neſcio enim

2. *Non poſſum ſcire*) noua obiectio.

3. *Geſtatione*) in eſſedo, quod delicatorum eſt.

4. *Peripateticus non eſt*) quoniam non ambulabat ſed ſedebat.

quid

quid de gradu faciat 5) tanquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quam vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti moueat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrimas mouebo: aut, ſi ridere perſeuerabit, gaudebo, tanquam in malis, quod illi genus inſaniæ hilare contigerit. Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerua, videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrime ridere, & acerrime rabere. 6) Propoſitum eſt aggredi illum, & oſtendere quanto pluris fuerit, cum multis 7) minoris videretur. Vitia eius, etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittent, fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum. quoniam quidem grauiter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis vnde quo euaſeris, & ex eo ſuſpicaris, quouſque ſis euaſurus, compone mores tuos, attolle animum, aduerſus formidata conſiſte; numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? æque ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. ſpiritum tibi tam vnus eripiet, quam vnus dedit. Si pudorem

5. *Quid de gradu faciat*) Eſſedarii pedites pugnabant, de curru ſubito delapſi, neſcio igitur (ad eſſedum eius alludens) cuiuſmodi hic eſſedarius, quem nunquam de gradu & inceſſu pugnantem vidi. *Lipſ.*

6. *Rabere*) rabie agi.

7. *Multis*) vulgo. olim nimirum cum ſapientiæ deditus eſſet.

haberes, vltimam mihi penſionem 8) remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordide geram in fine 9) æris alieni, & tibi quod debeo impingam. Nunquam volui populo placere. nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio. Quis hoc? inquis. Tanquam neſcias cui imperem. 10) Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularis fauor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. non probabunt, niſi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebusque philoſophia præſtabit? ſcilicet vt malis tibi placere, quam populo: vt æſtimes iudicia, non numeres: vt ſine metu deorum hominumque viuas: vt aut vincas mala, aut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota ciuitate feminæ te puerique laudauerint: quid ni ego tui miſerear, cum ſciam quæ via ad iſtum fauorem ferat?

Epist. XXX.

Morti parari nos debere, & robur in eam ſumere, ab exemplo Aufidii Baſſi: qui ſenex libenter audit de ea,

8. *Vltimam penſionem*) nim. per libros Epiſtolas diuiſit, & hæc cum vltima forte fuerit libri, vltimam penſionem dicit. ſententiam vltimam penſionis inſtar ſoluendam. Vel quod potius duco, hac Epiſtola ſenteutiiis aliorum ex inſtituto allegandis finem facit.

9. *In fine*) vbi iam pæne exſolutum & omne quod debeo.

10. *Imperem*) qui mihi ad manus ad vitæ vſus præſto ſit.

& loquitur, & rationibus adſtruit, non timendam, Obiter iſta aliqua.

BAſſum Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, 1) ætati obluctantem. Sed iam plus illum degra-it, quam quod poſſit attolli. Magno ſenectus & iuerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infir-i corporis & exhauſti fuiſſe: diu illud continuit, & verius dicam, concinnauit. ſubito defecit. Quemad-odum in naue quæ ſentinam trahit, vni rimæ aut alte-obſiſtitur: vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ccurri non poteſt nauigio dehiſcenti: ita in ſenili cor-ɔre aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt. ɔi tanquam in putri ædificio omnis iunctura diduci-ır, & dum alia excipitur, alia diſcinditur: circumſpici-ıdum eſt, quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer ıimo eſt. hoc philoſophia præſtat: in quocumque ɔrporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem ɛtumque, nec deficientem, quamuis deficiatur. Ma-nus gubernator & ſciſſo nauigat velo, & ſi exarmauit, ı tamen reliquias nauigii aptat ad curſum. Hoc facit aſſus noſter: & eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, uo alienum ſpectare, nimis ſecuri putares. Magna res ſt hæc, Lucili, & diu diſcenda, cum aduentat hora illa ıeuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei ıixta ſunt. Deſinit morbus, incendium exſtingui-ır, ruina quos videbatur oppreſſura depoſuit: 3) ma-e quos hauſerat, eadem vi qua ſorbebat, eiecit in-olumes; gladium miles ab ipſa perituri ceruice reuo-auit: nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit d mortem, huic vni intercedi non poteſt. Nullo

1. *Quaſſum*) deficientem. alluſum ad Baſſi nomen.
2. *Exarmauit*) paſſiue accipiendum.
3. *Depoſuit*) manu quaſi ſine noxa collocauit. *Lipſ.*

genere homines mollius moriuntur, ſed nec diutius. Baſſus noſter videtur mihi proſequi ſe, 4) & componere, & viuere tanquam ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre deſiderium ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit ſedulo, vt nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt, morientis vitium eſſe, non mortis: nec magis in ipſa quidquam eſſe moleſtiæ, quam poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus, quam qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit, vt per quam nihil ſentitur, ea ſentiatur? Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum eſt, vt ſit extra omnem malorum metum. Hæc ego ſcio & ſæpe dicta, & ſæpe dicenda. ſed neque cum legerem, æque mihi profuerunt: neque cum audirem, his dicentibus, qui negabant timenda a quorum metu aberant. Hic vero plurimum apud me auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam fortiorem eum eſſe, qui in ipſa morte eſt, quam qui circa mortem. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus iugulum aduerſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat. At illa quæ in propinquo eſt, vtique ventura, deſiderat lentam animi firmitatem: quæ eſt rarior, nec poteſt niſi a ſapiente præſtari. Libentiſſime itaque illum audiebam, quaſi ferentem de morte ſententiam, & qualis eſſet eius natura, velut propius inſpecta, indicantem. Plus, vt puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, ſi quis reuixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expertus. Acceſſus mortis quam perturbationem afferat, optime hi tibi dicent, qui ſecundum illam ſteterunt, qui venientem,

4. *Proſequi ſe*) tanquam in funere.

& viderunt,& receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. is ait, tam ſtultum eſſe, qui mortem timeat, quam qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus adoleſcentiam ſequitur; ita mors ſenectutem. Viuere noluit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt: ad hanc itur. quam ideo timere dementis eſt; quia certa exſpectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem habet, æquam & invictam. Quis queri poteſt, in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? prima enim pars æquitatis, eſt æqualitas. Sed nunc ſuperuacuum eſt, naturæ cauſſam agere: quæ non aliam voluit legem noſtram eſſe, quam ſuam. quidquid compoſuit, reſoluit: & quidquid reſoluit, componit iterum. Iam vero ſi cui contigit, vt illum ſenectus leniter emitteret, non repente auulſum vitæ, ſed minutatim ſubductum, næ ille gratias agere diis omnibus debet, quod ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus eſt. Vides quoſdam optantes mortem, & quidem magis quam rogari ſolet vita. Neſcio vtros exiſtimem maiorem nobis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentina indignatione fit: hæc ex iudicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem 5) nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me cauſſis frequentius veniſſe, vt ſcirem an illum toties eumdem inuenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia,

5. *Venientem*) ſc. mortem.

cum ſeptimo ſpatio 6) palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obſequens, primum ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſa breuitate ſolatii. Nullum enim dolorem longum eſſe, qui magnus eſt. Ceterum ſuccurſurum ſibi etiam in ipſa diſtractione animæ corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna vi diſtraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aqua, & interdum ruina exſtinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tanquam noua, ſed tanquam in rem præſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpectaui abrumpentes vitam? ego vero vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio vitæ; & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum noſtra nos ſentire opera, quod tunc trepidamus, cum prope à nobis eſſe credimus mortem. A quo enim non eſt, 7) parata omnibus locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cum aliqua cauſſa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores ſint quæ non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupauit. Si diſtinguere voluerimus cauſſas metus noſtri, inueniemus alias eſſe, alias videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis: ab ipſa enim ſemper tantumdem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt quod enim tempus morti exemptum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas, peius quam mortem, oderis: itaque fi-

6. *Septimo ſpatio*) notum in circo toties cucurriſſe & metam ambiuiſſe, adeoque ſeptimo ſpatio iam palmam victoriæ præmium exſpectabant.

7. *A quo enim non eſt*) ſubintellige *prope*.

nem

nem facio. Tu tamen mortem, vt nunquam timeas, ſemper cogita.

EPIST. XXXI.

Et vota, & iudicia vulgi, ſpernendum: ad verum bonum eundum eſt. id autem, Scientia rerum, per quam vera & falſa noſcas; peritura & manſura. Exemplis illuſtrat.

AGnoſco Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. ſequere illum impetum animi, quod ad optima quæque, calcatis popularibus bonis ibas. Non deſidero maiorem melioremque te fieri, quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt. 1) tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tuliſti, tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures. quibus ceram parum eſt obdere. firmiori ſpiſſamento opus eſt, quam vſum in ſociis Vlyſſem ferunt. Illa vox quæ timebatur, 3) erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda eſt, non ex vno ſcopulo, ſed ex omni terrarum parte circumſonat. Præteruehere itaque non vnum locum inſidioſa voluptate ſuſpectum, ſed omnes vrbes: ſurdum te amantiſſimis tui præſta. Bono animo male precantur. & ſi vis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non ſunt iſta bona, quæ in te iſti volunt congeri: vnum bonum eſt, quod beatæ vitæ cauſſa & firmamentum eſt, ſibi fidere. 3) Hoc autem contingere non poteſt,

1. *Multum loci occupauerunt*) ampliſſima ſunt, egregiamque adeo molem ſuperſtruendam pollicentur.
2. *Quæ timebatur*) ab Vlyſſe.
3. *Sibi fidere*) a ſe pendere, externa omnia contemtui habere. *Lipſ.*

niſi

niſi contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona ſunt, neque mala. Fieri enim non poteſt, vt vna res modo mala ſit, modo bona: modo leuis & perferenda, modo expaueſcenda. Labor bonum non eſt. quid ergo eſt bonum? laboris contemptio. Itaque in vanum operoſos culpauerim. rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint, minusque ſibi vinci ac ſtrigare 4) permiſerint, admirabor & clamabo, Tanto melior: ſurge & reſpira: & cliuum iſtum vno, ſi potes, ſpiritu exſupera. Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quod ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: & in totum, iam per maxima acto viro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? fac te ipſe felicem. facies autem, ſi intellexeris bona eſſe, quibus admixta eſt virtus: turpia, quibus malitia coniuncta eſt. Quemadmodum ſine mixtura lucis nihil ſplendidum eſt: nihil atrum, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adiutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine aëre frigidum: ita honeſta & turpia, virtutis & malitiæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quæque repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit: ſi modo magnus illi & inuictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto. laborem ſi non recuſes parum eſt: poſce. Quis ergo, inquis, labor friuolus & ſupervacuus eſt? in quem humiles cauſſæ vocauerint, non eſt malus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit: Quid ceſſas? non eſt

4. *Strigare*) militare verbum, de equis, qui in ſtriga caſtrorum conſiſtunt, & quieſcunt. *Lipſ.*

viri, timere ſudorem. Huc & illud accedat, vt perfecta virtus ſit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia conſonans ſibi: quod non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat, & ars, per quam diuina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum: quod ſi occupas, incipis deorum eſſe ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſto peruenitur? non per Peninum Graiumue montem, nec per deſerta Candauiæ: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundæ ſunt: quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ pretio. 1) Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. Prætexta non faciet: Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia. nemo nouit Deum. multi de illo male exiſtimant, & impune. Non turba ſeruorum, lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentiſſimusque ipſe vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt: nihil horum non patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo quod non fiat in dies deterius, cui non poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus? ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in ſeruum, poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subſilire in cælum ex angulo licet: exſurge modo, & te quoque dignum Finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, cum propitii eſſent, 2) fictiles fuiſſe.

1. *Procuratiunculæ pretio*) procurator Prouinciæ factus.
2. *Cum propitii eſſent*) vetere imperio & paupertate. *Lipſ.*

Epist. XXXII.

Laudat Lucilii ſolitudinem, & ſubductionem. Porro hortatur, nequis tempus eripiat, illud tam breue & fugax. Contemnat etiam vulgaria vota.

INquiro in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione veniunt, quid agas, vbi & cum quibus moreris. Verba dare non potes. 1) tecum ſum. Sic viue, tamquam quid facias auditurus ſim: imo tanquam viſurus. Quæris, quid me maxime ex his quæ de te audio, delectet? quod nihil audio: quod plerique, ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non conuerſari diſſimilibus, & diuerſa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non poſſe te torqueri, manſurumque in propoſito, etiam ſi ſolicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne mutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocent etiam qui morantur, vtique in tanta breuitate vitæ: quam breuiorem inconſtantia facimus, aliud eius ſubinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo, Lucili cariſſime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi a tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc, premeris: accelera, & euade. perduc te in tutum, & ſubinde conſidera, quam pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde exſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem: in poſſeſſione beatæ vitæ poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus, quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusque eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate! Vis ſcire, quid ſit quod faciat

1. *Verba dare non potes*) non verbis potes fucum facere.

homi-

homines auidos futuri? Nemo ſibi contigit. 1) Optauerunt vtique tibi alia parentes tui: ſed ego contra, omnium eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, vt te locupletent. quidquid ad te tranſferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, vt vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: vt placeat ſibi, & intellectis veris bonis, quæ ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui viuit vita peracta. 2)

Epist. XXXIII.

Negat ſententias aut ebrias e Stoicis excerpendas. Primum, quia omnia plena talibus & denſa ſunt: deinde quia turpe, cum auctore ſemper loqui. Noſtra faciamus, & vita præferamus.

Deſideras his quoque epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati: totus contextus illorum virilis eſt. inæqualitatem ſcias eſſe, vbi quæ eminent, notabilia ſunt. Non eſt admirationi vna arbor, vbi in eamdem altitudinem tota ſilua ſurrexit. Eiuſmodi vocibus referta ſunt carmina: refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ ſunt, & maxime noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interueniunt, quia inſperatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiam profeſſo. Ita enim plerique iudicant. apud me vero

1. *Sibi contigit*) apud ſe eſt & ſecum contentus. *Lipſ.*

2. *Vita peracta*) h. e. fine qui vitæ propoſitus eſt, & felicitate vera, quæ vita vera eſt, impetrata.

Epi-

Epicurus eſt & fortis, licet manuleatus 1) ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellum prompta mens, tam in Perſas quam in alte cinctos cadit. 2) Non eſt ergo quod exigas excerpta, & repetita: continuum eſt apud noſtros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque iſta odorifera, nec emtorem decipimus, nihil inuenturum cum intrauerit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus, vnde velint ſumere exemplaria. Puta nos velle ſingulares ſententias ex turba ſeparare: cui illas adſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſidonio? Non ſumus ſub rege: ſibi quisque ſe vindicat. apud iſtos quidquid dicit Hermachus, quidquid Metrodorus, ad vnum refertur. Omnia quæ quisquam in illo contubernio locutus eſt, vnius ductu & auſpiciis dicta ſunt. Non poſſumus, inquam, licet tentemus, educere aliquid ex tanta rerum æqualium multitudine.

Pauperis eſt numerare pecus.

Quocumque miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum: tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta ſua ingenii opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo, quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine, conſideres. Non eſt formoſa, cuius crus laudatur aut brachium, ſed illa cuius vniuerſa facies 3) admirationem ſingulis partibus abſtulit. Si tamen exegeris; non tam mendice tecum agam, ſed

1. *Manuleatus*) tunicæ manicatæ mulierum & mollium fuerunt, viri nudis incedebant brachiis.

2. *Tam in Perſas quam in alte cinctos*) illi enim veſte longa vtebantur, alte cincti erant milites Romani.

3. *Facies*) corporis forma.

ple-

plena manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſſim iacentium: ſumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluunt perpetua, & inter ſe contexta ſunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideo pueris & ſententias ediſcendas damus, & has quas Græci Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus poteſt: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſſimis & pauciſſimis vocibus, & memoria ſtare. Sibi iam innitatur. dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni, aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quouſque ſub alio moueris? & impera, & dic, quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos nunquam auctores, ſemper interpretes, ſub aliena vmbra latentes, nihil habere exiſtimo generoſi, nunquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud autem eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cuſtodire: at contra ſcire, eſt & ſua facere quæque, nec ab exemplari pendere, & toties ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te, & librum. 4) quouſque diſces? iam, & præcipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viua vox facit. non quidem hæc, quæ alienis verbis commodatur, & actuarii vice fungitur. Adiice nunc, quod iſti qui nunquam tutelæ ſuæ fiunt, primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non a priore deſciuit: deinde in ea re ſequuntur, quæ adhuc quæritur. Nunquam autem inuenietur, ſi

4. *Et librum*) qui refert tantum aliunde profecta, nihil proficiens ipſe.

contenti fuerimus inuentis. Præterea qui alium ſequitur, nihil inuenit, imo nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? ego vero vtar via veteri: ſed ſi propiorem planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas, nondum eſt occupata: multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

Epist. XXIV.

Gaudere ſe in profectu Lucilii, quia ab ipſo eſt: & ipſe eum formauit. Hortatur porro pergere, & ad ſummum.

Creſco & exſulto, & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur quam vt adoleſcentiam illius ſuam iudicet: quid euenire credis his, quid ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta ſubito vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cum vidiſſem indolem tuam, inieci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lente ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, & inuicem hortantem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? 1) in hoc plurimum eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidium occu-

1. *Quid, aliud, inquis, adhuc volo?*) Lipſ. diſtinguit: *Quid aliud, inquis, adhuc? volo.* Senſus: quid eſt quod moneas porro o Seneca? Reſpondet Seneca volo monere, habes quod moneam.

pare

pare dicuntur, ita res animo conſtat: pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeueraueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictaque tua iuter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, & vna forma percuſſa ſint. Non eſt huiuſmodi animus in recto, cuius acta diſcordant.

EPIST. XXXV.

Amicum illum ſibi optat, id eſt virum bonum. aliter enim amicus nemo eſt, etiamſi amat. Hoc ergo faciat, & inprimis diſcat conuenienter viuere, id eſt, conſtanter, id eſt, ſapienter.

CUm te obnixe rogo vt ſtudeas, meum negotium ago habere amicum volo: quod contingere mihi (niſi pergas excolere te, vt cœpiſti) non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? imo diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non vtique amicus eſt. Itaque amicitia ſemper prodeſt: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare diſcas. Feſtina ergo, dum mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cum mihi fingo, vno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris abſceſſit, id ad me ex tua, quamquam non multum abeſt, rediturum: ſed tamen re quoque ipſa lætus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiam abſentibus, gaudium: ſed id leue & euanidum. Conſpectus, & præſentia, & conuerſatio aliquid habet viuæ voluptatis: vtique ſi non tantum quem velis, ſed qualem velis, videas. Affer itaque te mihi ingens munus: & quo magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem. Propera ad me, ſed ad te prius. profice,

& ante omnia hoc cura, vt conſtes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum ſit, obſerua an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare, aliubi atque aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfecto contingit, aliquatenus & proficienti prouectoque. Quid ergo intereſt? hic commouetur quidem, non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat; ille nec commouetur quidem.

Epist. XXXVI.

Laudat quemdam qui otio ſe admouit, a republica amouit: & vt contemnat vulgi voces. Pergat bonus eſſe, aut magis fieri; pergat & mortem adſpernari, idque ratione.

Amicum tuum hortare, vt iſtos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod vmbram & otium petierit, quod dignitatem ſuam deſtituerit, & cum plus conſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quam vtiliter negotium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus inuidetur, non deſinent tranſire. 1) alii elidentur, alii cadent. Res eſt inquieta, felicitas: ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non vno genere. Alios in aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam; hos inflat, illos mollit, & totos reſoluit. At bene aliquis illam fert: ſic, quomodo vinum. Itaque non eſt quod tibi iſti perſuadeant, eum eſſe felicem, qui a multis obſidetur. ſic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem qui exhauriunt, & turbant. Nugatorium & inertem vocant. Scis quosdam peruerſe loqui, & ſignificare contraria. Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne

1. *Tranſire*) ab vno propoſito in aliud, vitam mutantes.

illud

illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur & tetrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quam hilarem & amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperum viſum eſt: non pati ætatem, quod in dolio 2) placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicum proceſſibus ſuis. bene ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia: perſeueret modo colere virtutem, perbibere liberalia ſtudia, non illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc quibus tingendus eſt animus. hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo non ſit diſcendum? minime. ſed quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt: ita non omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt, elementarius ſenex. Iuueni parandum, ſeni vtendum eſt. Facies ergo rem vtiliſſimam tibi, ſi illum quam optimum feceris. Hæc aiunt beneficia eſſe expetenda tribuendaque, non dubie primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare quam accipere. Denique nihil illi iam liberi eſt: ſpopondit. minus autem turpe eſt creditori, quam ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſoluendum, opus eſt negotianti nauigatione proſpera, agrum colenti vbertate eius quam colit terræ, & cæli fauore: ille quod debet, ſola poteſt voluntate perſoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos diſponat: vt quam tranquilliſſimus ille animus ad perfectum veniat. qui nec ablatum ſibi quidquam ſentit, nec adiectum, ſed in eodem habitu eſt, quomodocumque res cedunt. Cui ſiue aggeruntur vulgaria bona, ſupra res ſuas eminet: ſiue aliquid ex iſtis vel omnia caſus excuſſit, minor non fit. Si in Parthia natus eſſet, arcum infans ſtatim tenderet: ſi in Germania, protinus puer tenerum ha-

2. *In dolio*) vinum enim nouum veteres doliis continebant, defæcatum amphoris & cadis.

ſtile vibraret; ſi auorum noſtrorum temporibus fuiſſet, equitare, & hoſtem cominus percutere didiciſſet. Hæc ſingulis diſciplina gentis ſuæ ſuadet, & imperat. Quid ergo huic meditandum eſt? quod adverſus omnia tela, quod aduerſus omne hoſtium genus bene facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in ſe aliquid terribile, vt & animos noſtros (quos in amorem ſui natura formauit) offendat, nemo dubitat: nec enim opus eſſet in id comparari & acui, in quod inſtinctu quodam voluntario iremus, ſicut feruntur omnes ad conſeruationem ſui. Nemo diſcit, vt, ſi neceſſe fuerit, æquo animo in roſa iaceat: ſed in hoc duratur, vt tormentis non ſubmittat fidem; vt, ſi neceſſe fuerit, ſtans etiam aliquando ſaucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat. quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod adminiculum reclinaris. Mors nullum habet incommodum. Eſſe enim debet aliquid, 1) cuius ſit incommodum. Quod ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox proceſſura ſunt, reconduntur, conſumi. Deſinunt iſta, non pereunt. Et mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam, non eripit. veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recuſarent, niſi oblitos reduceret. Sed poſtea diligentius docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obſerua orbem rerum in ſe remeantium: videbis in hoc mundo nihil exſtingui. ſed vicibus deſcendere, ac ſurgere. Æſtas abit, ſed alter annus illam adducit: hiems cecidit, referent illam ſui menſes: ſolem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarum iſte decurſus, quidquid præterie-

1. *Eſſe debet aliquid*) poſt mortem vero non ſumus.

rit,

rit, repetit: pars cæli leuatur aſſidue, pars mergitur. Denique finem faciam, ſi hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortem: & eſſe turpiſſimum, ſi eam ſecuritatem nobis ratio non præſtat, ad quam ſtultitia perducit.

EPIST. XXXVII.

Perſeuerandum in via & militia Sapientiæ eſſe. Ab hac ſalutem, felicitatem, libertatem pendere. Perueniri, & vinci, Ratione duce.

QUod maximum vinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti virum bonum. Sacramento rogatus es. Deridebit, ſi quis tibi dixerit, mollem eſſe militiam & facilem. nolo te decipi. Eadem honeſtiſſimi huius, & illius turpiſſimi auctoramenti, 1) verba ſunt, vri, vinciri, ferroque necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt, quæ per ſanguinem reddant, cauetur vt iſta vel inuiti patiantur: a te, vt volens libensque patiaris. Illis licet arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare: tu neque ſubmittes, nec vitam rogabis. recto tibi inuictoque moriendum eſt. Quid porro prodeſt, paucos dies aut annos lucrifacere? ſine miſſione 2) naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes neceſſitates: potes vincere. Fit via: & hanc tibi viam dabit philoſophia. ad hanc te confer, ſi vis ſaluus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus: denique ſi vis eſſe, quod eſt maximum, liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtultitia, abiecta, ſordida, ſeruilis, multis affectibus & ſæuiſſimis ſubiecta. Hos tam

1. *Auctoramenti)* gladiatorii.

2. *Sine miſſione)* a gladiatoribus ſumtum, qui interdum mittebantur, vt non ad mortem eſſet pugnandum.

graues dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit a te ſapientia, quæ ſola libertas eſt. Vna ad hanc fert via, & quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia ſubiicere, te ſubiice rationi. multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illa diſces, quid & quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod vult cœperit velle non conſilio adductus vllo, ſed impetu impactus eſt. Non minus ſæpe fortuna in nos incurrit, quam nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri: & ſubito, in medio turbine rerum ſtupentem, quærere: Huc ego quemadmodum veni?

Epist. XXXVIII.

Præcepta vtilia ad Sapientiam, magis quam Diſſertationes ſæpe eſſe. Illa irrepere in animum, & ſeminis modo fructificare & diffundi.

Merito exigis, vt hoc inter nos epiſtolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit ſermo, qui minutatim irrepit animo. Diſputationes præparatæ, & effuſæ audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt: conſilium nemo clare dat. Aliquando vtendum eſt & illis, vt ita dicam, concionibus; vbi qui dubitat, impellendus eſt: vbi vero non hoc agendum eſt, vt velit diſcere, ſed vt diſcat, ad hæc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Facilius intrant, ſed & hærent. nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt. quod quamuis ſit exiguum, cum occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit oratio. non late patet, ſi aſpicias; in opere creſcit. Pau-

Pauca ſunt quæ dicuntur: ſed ſi illa animus bene exceperit, conualeſcunt & eſurgunt. Eadem eſt, inquam, præceptorum conditio, quæ ſeminum. multum efficiunt, & ſi anguſta ſunt, tantum, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in ſe trahat. Multa inuicem & ipſa generabit, & plus reddet, quam acceperit.

Epist. XXXIX.

Varie, & varios, in philoſophia ſcripſiſſe: excitari nos debere, & ardorem capere ab exemplo. Naturam eo ducere, qua ad excelſa vocat: in quibus non eſt plebeia Felicitas: non item voluptas, quia aut fragilia ſunt, aut nocent.

COmmentarios 1) quos deſideras, diligenter ornatos, & in anguſtum coactos, ego vero componam: ſed vide ne plus profectura ſit oratio ordinaria, quam hæc quæ nunc vulgo Breuiarium dicitur, olim cum Latine loqueremur, Summarium vocabatur. Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt: hæc ſcienti. illa enim docet, hæc admonet. Sed vtriusque rei tibi copiam faciam. Tu a me, non eſt quod illum aut illum 2) exigas. qui notorem 3) dat, ignotus 4) eſt. Scribam ego quod vis: ſed meo more. Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent. 5) Sume in manus indicem philoſophorum: hæc ipſa res expergiſci coget, ſi videris quam multi tibi laborauerint: concupiſces & ipſe ex illis vnus eſſe. Habet

1. *Commentarios*) Philoſophicos, ſed breues & ſummam Philoſophiæ continentes.
2. *Illum aut illum*) autorem, quem commendem & allegem.
3. *Notorem*) cognitorem, teſtem.
4. *Ignotus*) nullius autoritatis.
5. *Ordinent*) ordinata ſint.

enim hoc optimum in ſe generoſus animus, quod concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenii virum humilia delectant & ſordida: magnarum rerum ſpecies ad ſe vocat & extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in rectum, iacere ac deprimi non poteſt, non magis quam quieſcere: ita noſter animus in motu eſt, eo mobilior & actuoſior, quo vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit! ponet ſe extra ius ditionemque fortunæ. ſecunda temperabit, adverſa comminuet, & aliis admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quam nimia. illa enim vtilia vitaliaque ſunt: at hæc, eo quod ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia ſternit vbertas: ſic rami onere franguntur: ſic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: qua non tantum in aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam vtuntur. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quam in quosdam voluptates ſuæ ſunt? quorum impotentiæ atque inſanæ libidini ob hoc vnum poſſis ignoſcere, quod quæ fecere, patiuntur. 1) Nec immerito hic illos furor vexat. neceſſe eſt in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſiliit. Illa enim habet ſuum finem: inania, & ex libidine orta, ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur vtilitas. ſupervacua quo redigis? Voluptatibus itaque ſe mergunt quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt & ob hoc miſerrimi ſunt, quod eo perueniunt, vt illis quæ ſuperuacua fuerant, facta ſint neceſſaria. ſeruiunt itaque voluptatibus, non fruuntur: & mala ſua, quod malorum vltimum eſt, amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, vbi turpia

1. *Patiuntur*) i. e. ex paſſione & affectus imperio profectum eſt quod fecere.

non

non ſolum delectant, ſed etiam placent: & definit eſſe remedio locus, vbi, quæ fuerant vitia, mores ſunt.

Epist. XL.

Hortatur ſcribere, quia ibi imago mentis. tum de Serapione, prompti & profuſi ſermonis: quod negat Philoſophum decere. Grauis & tarda oratio magis intrat & deſcendit.

QUod frequenter mihi ſcribis, gratias ago. nam quo vno modo potes, te mihi oſtendis. Nunquam epiſtolam tuam accipio, vt non protinus vna ſimus. Si imagines nobis amicorum abſentium iucundæ ſunt, quæ memoriam renouant, & deſiderium abſentiæ falſo atque inani ſolatio leuant: quanto iucundiores ſunt litteræ, quæ vera amici abſentis veſtigia, veras notas afferunt? Nam quod in conſpectu dulciſſimum eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat, agnoſcere. 1) Audiſſe te ſcribis, Serapionem philoſophum, cum iſtuc applicuiſſet, ſolere magno curſu verba conuoluere, quæ non effundit vna, ſed premit & vrget. plura enim veniunt, quam quibus vox vna ſufficiat. Hoc non probo in philoſopho, cuius pronuntiatio quoque, ſicut vita, debet eſſe compoſita: nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, & ſine intermiſſione in morem niuis ſuperueniens, oratori data eſt: at lenis & melle dulcior ſeni profluit. Sic itaque habe, iſtam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem eſſe circulanti, 2) quam

1. *Agnoſcere*) Epiſtola quoque id præſtat quod conſpectus, facit vt agnoſcatur amicus animus.
2. *Circulanti*) circulos facienti. circulatori.

agen-

agenti rem magnam ac ſeriam, docentique. æque ſtillare illam nolo, quam currere. nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas, minus intentum auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis: facilius tamen inſidit quod exſpectatur, quam quod præteruolat. Denique tradere homines diſcipulis præcepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Adiice nunc, quod quæ veritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe & ſimplex. Hæc popularis nihil habet veri. mouere vult turbam, & inconſultas aures impetu rapere: tractandam 3) ſe non præbet; aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quæ regi non poteſt? Quid quod hæc oratio, quæ ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet? remedia non proſunt, niſi immorentur. Multum præterea habet inanitatis, & vani: plus ſonat, quam valet. Lenienda ſunt quæ me exterrent, compeſcenda quæ irritant, diſcutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? quis medicus ægros in tranſitu curat? Quid, quod ne voluptatem quidem vllam habet talis verborum ſine delectu ruentium ſtrepitus? ſed vt pleraque quæ fieri poſſe non crederes, cognouiſſe ſatis eſt: ſic iſtos, qui verba exercuerunt, abunde eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis diſcere, quid imitari velit? quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata & immiſſa 4) eſt, nec poteſt reprimi? Quemadmodum per procliue currentium, non vbi viſum eſt, gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe rapit, ac longius quam voluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiæ. quæ ponere debet verba, non proiicere, & pedetentim pro-

3. *Tractandam*) conſiderandam.
4. *Immiſſa*) vt equi immitti ſolent.

cedere,

cedere. Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quidni? ſed ſalua dignitate morum: quam violenta iſta & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis ſit vnda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicendi velocitatem, irreuocabilem, ac ſine lege vadentem. Quemadmodum enim iudex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis, tum quoque, cum illum aut oſtentatio abſtulerit, aut affectus impetus ſui tantum feſtinet atque ingerat, quantum aures pati poſſunt. 5) Recte ergo facies, ſi non videris iſtos, qui quantum dicant, non quemadmodum, quærunt: & ipſe malueris aliquando ſi neceſſe eſt, vel iuxta P. Vinicium 6) dicere, qui, cum quæreretur, quomodo diceret, Aſellius ait, Tractim. Nam Geminus Varius ait: Quomodo iſtum diſertum dicatis, neſcio: tria verba non poteſt iungere. Quid ni malis tu ſic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis tam inſulſus interuenerit, quam qui illi ſingula verba vellenti, tanquam dictaret, non diceret, ait: Dic, vel nunquam dicas. Nam Q. Haterii curſum ſuis temporibus oratoris celeberrimi longe abeſſe ab homine ſano volo. Nunquam dubitauit, nunquam intermiſit: 7) ſemel incipiebat, ſemel deſinebat. Quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris: nos etiam cum ſcribimus, interpungere conſueuimus. Cicero quoque noſter, a quo Romana eloquentia exſtitit, gradarius 8) fuit. Romanus ſermo magis ſe circumſpicit, & æſtimat, & præbet æſtiman-

5. *Pati poſſunt*] rectius: *pati non poſſunt. Lipſ.*
6. *Vel iuxta P. Vinicium*) *velut P. Vinicius*, legit Lipſius.
7. *Nunquam dubitauit &c.*) h.e. nunquam pronunciatione dubitationem expreſſit, quod intermittendo & ſuſpendendo pauliſper ſermonem fieri ſolet.
8. *Gradarius*) non curſu ſed gradu iuit.

dum.

dum. Fabianus vir egregius & vita & ſcientia, & quod poſt iſta eſt, eloquentia quoque, diſputabat expedite magis, quam concitate: vt poſſes dicere, facilitatem eſſe illam, non celeritatem. Hanc ego in viro ſapiente recipio, non exigo, vt oratio eius ſine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quam profluat. Eo autem magis te deterreo ab iſto morbo quod non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quam ſi te pudere deſierit, perfrices frontem oportet, & ipſe te non audias. Multa enim inobſeruatus ille curſus feret quæ reprehendere velis. Non poteſt, inquam tibi contingere res iſta, ſalua verecundia. Præterea exercitatione opus eſt quotidiana, & a rebus ſtudium transferendum eſt ad verba. Hæc autem etiam ſi aderunt, & poterunt ſine vllo tuo labore decurrere tamen temperanda ſunt. nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior conuenit; ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum hæc erit; tardiloquum te eſſe iubeo.

Epist. XLI.

O pulchram, altamque epiſtolam! Deum in nobis habitare, & bonum virum ſine eo nullum eſſe. Colamus ipſum, & animum, qui ab illo deſcendit. In eo propria noſtra bona ſunt: alia omnia aliena. Bonum autem, recta Ratio.

FAcis rem optimam, & tibi ſalutarem, ſi, vt ſcribis, perſeueras ire ad bonam mentem: quam ſtultum eſt optare, cum poſſis a te impetrare. Non ſunt ad cælum eleuandæ manus, nec exorandus æditus, vt nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat: prope eſt a te Deus, tecum eſt, intus eſt. Ita dico, Lucili, ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſeruator & cuſtos: hic prout a nobis

nobis tractatus eſt, ita nos ipſe tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exſurgere? ille dat conſilia magnifica, & erecta. In vnoquoque virorum bonorum (Quis Deus incertum eſt) habitat Deus. Si tibi occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis frequens lucus, & conſpectum cæli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmouens: illa proceritas ſiluæ, & ſecretum loci, & admiratio vmbræ, in aperto tam denſæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et ſiquis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, non manu factus, ſed naturalibus cauſſis in tantam laxitatem excauatus: animum tuum quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur: ſubita & ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: & ſtagna quædam, vel opacitas vel immenſa altitudo ſacrauit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, ex æquo deos, non ſubibit te veneratio eius? non dices: iſta res maior eſt altiorque, quam vt credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit. animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamusque ridentem, cæleſtis potentia agitat. non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit. Quemadmodum radii ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propius diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet: illuc ſpectat ac nititur: noſtris tanquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo

bono

bono niſi ſuo nititur. Quid enim eſt ſtultius, quam in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorem equum aurei fræni. Aliter leo aurata iuba demittitur; 1) dum contractatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, 2) cuius hic decor eſt, non ſine timore adſpici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula 3) deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureæ vuæ, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite, fertilitas: in homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam formoſam habet, & domum pulchram: multum ſerit, multum fœnerat. nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum, Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari: quod proprium eſt hominis. Quæris quid ſit? animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. conſummatur itaque eius bonum, ſi id adimpleuit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam. ſecundum naturam ſuam viuere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad ſalutem reuocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit?

---

1. *Demittitur*) quia ſubiſcit ſe & animos deprimit, ornandus. Ita Lipſius. Ego puto illud demittitur eſſe referendum ad arenam. & de leonibus qui ad ſpectaculum in illam demittuntur ſermonem eſſe.

2. *Specioſus ex horrido*) cui hoc ipſum quod horridus eſt ſpeciem & formam conciliat.

3. *Adminicula*) palos & fulcra quibus adhæret.

Epist.

EPIST. XLII.

Non cito credendum de viro bono: rem magnam eſſe. Quoſdam præferre, aut ſimulare; malos futuros, ſi ſit occaſio. Exemplo cuiusdam docet. Tum non laborandum in externis, quæ incommoda, aut falſa commoda, habent.

IAm tibi iſte perſuaſit, ſi virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam cito nec fieri poteſt, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius ſecundæ notæ: 1) nam ille alter fortaſſe, tanquam phœnix, ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam naſcentia, ſæpe fortuna producit: eximia vero, ipſa raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo, quod profitetur; & ſi ſciret quid eſſet vir bonus, nondum ſe eſſe crederet: fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At male exiſtimat de malis. 2) Hoc etiam mali faciunt. nec vlla maior pœna nequitiæ eſt, quam quod ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos qui ſubita & magna potentia impotenter vtuntur. Idem faciet, cum idem potuerit. multorum, quia imbecilla ſunt, latent vitia: non minus auſura, cum illis vires ſuæ placuerint, quam illa quæ iam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tuto ſerpens etiam peſtifera tractatur, cum riget frigore. non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, vt paria peſſimis audeat, fortunæ fauore deficitur. eadem velle eos, cognoſces: da poſſe, quantum

1. *Secundæ notæ*) proficientem & nondum in ſummo conſtitutum, non illum perfectum, & ad amuſſim factum.

2. *At male &c.*) obiectio eſt quam ſibi facit Seneca, quod ille tamen malos improbat, id quod bonorum eſſe videtur.

volunt. Meminiſti, cum quemdam affirmares eſſe in tua poteſtate, dixiſſe me, volaticum eſſe ac leuem, & te non pedem eius tenere, ſed pennam. Mentitus ſum: pluma tenebatur, 3) quam remiſit & fugit. Scis quos poſtea exhibuerit tibi ludos, quam multa in caput ſuum caſura tentauerit. Non videbat, ſe per aliorum pericula in ſuum ruere: non cogitabat, quam oneroſa eſſent quæ petebat, etiam ſi ſuperuacua non eſſent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis commodi eſſe, aut plus incommodi. Quædam ſuperuacua ſunt, quædam tanti non ſunt. Sed hæc non prouidemus: & gratuita nobis videntur, quæ cariſſime conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat, quod ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniam ſoluimus: & gratuita vocamus, pro quibus nos ipſos impendimus. Quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet danda, ſi amœnum aliquod fructuoſumue prædium: ad ea paratiſſimi ſumus peruenire cum ſolicitudine, cum periculo, cum iactura pudoris, & libertatis, & temporis. Adeo nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſiliis rebusque faciamus, quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorem alicuius mercis acceſſimus: videamus, hoc quod concupiſcimus, quanti deferatur. Sæpe maximum pretium eſt, pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere, quæ acquiſita acceptaque, libertatem nobis extorſerunt; noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Hæc ergo tecum ipſe verſa, non ſolum vbi de incremento agetur, ſed etiam vbi de iactura. Hoc periturum eſt? nempe aduenticium fuit, tam facile ſine iſto viues, quam vixiſti. Si diu illud habuiſti, perdis poſtquam ſatiatus es: ſi non diu, perdis antequam aſſueſcas. Pecu-

3. *Pluma tenebatur)* argute nam pluma etiam minus quam penna eſt. *Lipſ.*

niam minorem habebis? nempe & moleſtiam. gratiam minorem? nempe & inuidiam. Circumſpice iſta, quæ nos agunt in inſaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus: ſcies non damnum in his moleſtum eſſe, ſed opinionem damni. Nemo illa periſſe ſentit, ſed cogitat. Qui ſe habet, nihil perdidit. ſed quoto cuique habere ſe contigit?

EPIST. XLIII.

Non latere, quæ faciat: rumorem omnia perferre. Ergo viue, inquit, vt in publico. Quid ſi etiam lateas? animus tuus ſcit & videt.

QUomodo hoc ad me peruenerit, quæris: quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui ſcit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tantus ſum, vt poſſim excitare rumorem? non eſt quod te ad hunc locum reſpiciens metiaris: ad iſtum reſpice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum eſt illic, vbi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illum aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna eſt, in mari paruula eſt: gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum eſt. Tu nunc in prouincia, licet contemnas ipſe te, magnus es: quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, ſcitur. Eo tibi diligentius viuendum eſt. Tunc autem felicem te eſſe iudica, cum poteris in publico viuere, cum te parietes tui tegent, non abſcondent: quo plerumque circumdatos nobis iudicamus, non vt tutius viuamus, ſed vt peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores æſtimes noſtros, vix quemquam inuenies, qui poſſit aperto oſtio viuere. Ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Sic viuimus, vt deprehendi ſit ſubito

 adſpici.

adſpici. Quid autem poteſt recondere ſe, & oculos hominum aureſque vitare? Bona conſcientia turbam advocat, mala etiam in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt, quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cum tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem.

Epist. XLIV.

Pulchra epiſtola. Nemo ſe a ſtirpe contemnat, ſi ad Sapientiam, id eſt Virtutem, venit. Hac ſola nobilitat.

ITerum tu mihi te puſillum facis, & dicis, malignius tecum egiſſe naturam prius, deinde fortunam? cum poſſis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtemma non inſpicit. Omnes ſi ad primam originem reuocentur, a diis ſunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te perduxit induſtria: ad mehercules multis quatuordecim 1) ſunt clauſi. Non omnes curia admittit: caſtra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, faſtidioſe legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. nec reiicit quemquam philoſophia, nec eligit; omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? omnes hi maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, a nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt. nullius non origo vltra memoriam iacet. Plato ait: Neminem regem non ex

1. *Quatuordecim*) gradus in theatris proprii equitibus.

ſeruis

ſeruis eſſe oriundum, neminem non ſeruum ex regibus Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? ad virtutem bene à natura compoſitus. Hoc vnum eſt intuendum. alioqui ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, ante quod nihil eſt A primo mundi ortu, vsque in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidisque alternata ſeries. Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus. nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. Animus facit nobilem: cui ex quacumque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanum, ſed libertinum: potes hoc conſequi, vt ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. ſi mala bonaque non populo auctore diſtinxeris. Intuendum eſt, non vnde veniant, ſed quo eant. Si quid eſt quod beatam vitam poteſt facere, id bonum eſt ſuo iure: deprauari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo, in quo erratur? cum omnes beatam vitam optent, quod inſtrumenta eius pro ipſa habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cum ſumma beatæ vitæ ſit ſolida ſecuritas, & eius inconcuſſa fiducia, ſolicitudinis colligunt cauſſas, & per inſidioſum iter vitæ non tantum ferunt ſarcinas, ſed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt, ſemper abſcedunt, & quo plus operæ impendant, hoc ſe magis impediunt, & feruntur retro. Quod euenit in labyrintho properantibus, ipſa illos velocitas implicat.

Epist. XLV.

Non multis libris, ſed bonis, ad Sapientiam opus. Veteres ſuperflua quædam, aut arguta, fruſtra ſcripſiſſe. Tum contra cauillos, & vocum captiones. Res, res, & earum diſcrimina quærenda. Quis Beatus, & quod vere bonum?

LIbrorum iſtic inopiam eſſe quereris. Non refert quam multos, ſed quam bonos habeas. lectio certa prodeſt, varia delectat. Qui quo deſtinauit peruenire vult, vnam ſequatur viam, non per multas vagetur. non ire iſtud, ſed errare eſt. Vellem, inquis, magis libros mihi quam conſilium dares. Ego vero quoscumque habeo, mittere paratus ſum, & totum horreum excutere: me quoque iſto ſi poſſem, transferrem, & niſi mature te finem officii ſperarem impetraturum, hanc ſenilem expeditionem indixiſſem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſent. Transnataſſem iſta, non ſolum traieciſſem, dummodo te complecti poſſem, & præſens æſtimare quantum animo creuiſſes. Ceterum quod libros meos tibi mitti deſideras, non magis ideo me diſertum puto, quam formoſum putarem, ſi imaginem meam peteres. Indulgentiæ ſcio iſtud eſſe, non iudicii: & ſi modo iudicii eſt, indulgentia tibi impoſuit. Sed qualescumque ſunt, tu illos ſic lege, tanquam verum quæram adhuc, non ſciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam emancipaui, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta, 1) ſed quærenda nobis reliquerunt: & inueniſſent forſitan neceſſaria, niſi & ſuperflua quæſiſſent. Multum illis temporis verborum cauillatio eripuit, & captioſæ diſputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam ſignificationem verbis illigamus, deinde diſſoluimus. Tantum nobis vacat? iam viuere, iam mori ſcimus? Tota illo mente pergendum eſt, vbi prouideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum ſi-

1. *Illi quoque non inuenta)* vt inuenta quædam nobis reliquerunt, ſed & nondum inuenta adeoque inuenienda.

mili-

militudines diſtinguis, quibus nemo vnquam niſi dum diſputat, captus eſt? res fallunt. illas diſcerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optauimus: pugnant vota noſtra cum votis, conſilia cum conſiliis. Adulatio quam ſimilis eſt amicitiæ? Non imitatur tantum illam, ſed vincit, & præterit: 2) apertis & propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima deſcendit, eo ipſo gratioſa, quo lædit. Doce quemadmodum hanc ſimilitudinem dignoſcere poſſim. venit ad me pro amico blandus inimicus: vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt: temeritas ſub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, vt frontem ſuam tentet: nec rurſus tam ineptus aut hebes, vt non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione 3) perſuaſeris. Sic iſta ſine noxa decipiunt, quomodo præſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipſa delectat. Effice, vt quomodo fiat intelligam: perdidi vſum. 4) Idem de iſtis captionibus dico: quo enim nomine potius ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent, nec ſcientem iuuant. Si vis vtique verborum ambiguitates diducere; hoc nos doce, beatum non eum eſſe, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum, cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum, & mirabilia calcantem. qui neminem videt, cum

2. *Præterit*) anteit, verborum lenociniis, & ſimulata humanitate.

3. *Subtiliſſima collectione*) per celebrem Syllogiſmum, quem *κερατίνην* vocabant: quod non amiſiſti habes, Cornua non amiſiſti. E. cornua habes.

4. *Perdidi vſum*) qui erat vt delectarer, notis autem non delector amplius.

quo ſe commutatum velit: qui hominem ea ſola parte æſtimat, qua homo eſt: qui natura magiſtra vtitur, ad illius leges componitur, ſic viuit, quomodo illa præſcripſit: cui bona ſua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicii, inconcuſſus, intrepidus: quem aliqua vis mouet, nulla perturbat: quem fortuna, cum in eum quod habuit telum nocentiſſimum, vi maxima intorſit, pungit, non vulnerat, & hoc raro. Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more diſſultant: quæ incuſſa tectis, ſine vllo habitatoris incommodo crepitat, ac ſoluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipſe Pſeudomenon 5) appellas, de quo tantum librorum compoſitum eſt? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc ad verum, ſi acutus es, redige. Neceſſaria iudicat, quorum magna pars ſuperuacua eſt: etiam quæ non eſt ſuperuacua, nihil in ſe momenti habet in hoc, vt poſſit fortunatum beatumque præſtare. Non enim ſtatim bonum eſt, ſi quid neceſſarium eſt. Ac proiicimus bonum, ſi hoc nomen pani aut polentæ damus, & ceteris ſine quibus vita non ducitur. Quod bonum eſt, vtique neceſſarium eſt: quod autem neceſſarium eſt, non ſtatim bonum eſt: quoniam quædam neceſſaria ſunt, eadem viliſſima. Nemo vsque eo dignitatem boni ignorat, vt illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, vt oſtendas omnibus, magno temporis impendio quæri ſuperuacua: & multos tranſiſſe vitam, dum vitæ inſtrumenta conquirunt? Recognoſce ſingulos, conſidera vniuerſos: nullius

5. *Pſeudomenon)* *mentientem*: Sophiſmatis genus, ita procedens: Epimenides ait omnes Cretenſes eſſe mendaces, & ipſe Cretenſis eſt, Ergo & ipſe mendax, igitur non ei credendum. Sunt ergo Cretenſes veraces, & illis credendum, Epimenides vero etiam Cretenſis, Ergo & ei credendum. Credendum igitur Epimenidi & non credendum.

non

non vita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quæris? infinitum. non enim viuunt, ſed victuri ſunt: omnia differunt. Etiam ſi attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc vero cunctantes quaſi aliena 1) tranſcurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolæ modum excedam, quæ non debet ſiniſtram manum legentis 2) implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium ſubtilibus, & hoc ſolum curantibus, non & hoc. 3)

EPIST. XLVI.

De libro Lucilii iudicat, & laudat.

Librum tuum quem mihi promiſeras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo 1) adaperui, ac tantum deguſtare volui. Deinde blanditus eſt ipſe, vt procederem longius, qui quam diſertus fuerit, ex hoc intelligas licet. breuis mihi viſus eſt, cum eſſet nec mei, nec tui corporis, 2) ſed qui primo adſpectu aut T Liuii, aut Epicuri poſſet videri. tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, vt illum ſine vlla dilatione

1. *Quaſi aliena*) tanquam ad nos haud pertineat,

2. *Siniſtram manum legentis*] ſi enim in nimis magnum volumen excreſcit epiſtola, vna manu teneri non poteſt.

3. *Hoc ſolum curantibus, non & hoc*) curantibus Dialecticas ſubtilitates tanquam ἔργον eſſent, id eſt *hoc* non tanquam acceſſorium, id eſt *& hoc*. *Lipſ.*

1. *Ex commodo*) vbi commodum eſſet.

2. *Nec mei nec tui corporis*) Veteres in euoluendis chartarum voluminibus partem, quam necdum legebant, ſed erant lecturi, mento ſubiiciebant; quod lectum eſſet, ac cum maxime legeretur, vtraque manu in oris comprehendebant ita, vt lecta rurſus complicata, quæ vero legerentur explicita & plena haberent. Itaque volumen tam grande ac ſpiſſum, vt commode ſic a ſe vel Lucilio teneri non poſſet, vocat nec ſui nec Lucilii corporis. *Gronov.*

perlegerem. Sol me inuitabat, 3) fames admonebat, nubes minabantur 4): tamen exhauſi totum. Non tantum delectatus, ſed gauiſus ſum. Quid ingenii iſte habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? ſi interquieuiſſet, ſi interuallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus, ſed tenor, compoſitio virilis & ſancta. Nihilominus interueniebat dulce illud, & loco lene. Grandis & rectus es. hoc te volo tenere, ſic ire. Fecit aliquid & materia. ideo eligenda eſt fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura ſcribam, cum illum retractauero: nunc vero parum mihi ſedet iudicium, tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non eſt quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quiſquam tibi tam longe 5) mentiatur! niſi quod etiam vbi cauſſa ſublata eſt, mentimur & conſuetudinis cauſſa.

Epist. XLVII.

Familiariter cum ſeruis agendum, viuendumque. Peccatum in eo ſui æui, ex faſtu & faſtidio. Iudicio tamen, liberius aut ſeuerius, hos illosque (pro indole & virtute cuiusque) habendos.

Libenter ex his qui a te veniunt cognoui, familiariter te cum ſeruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. Serui ſunt? imo ho-

3. *Sol me inuitabat*) vt poſito libro inambularem, ac me inſolarem vngeremque. *Lipſ.*

4. *Nubes minabantur*) quæ ſuadebant corpus exercere ante pluuiam. *Lipſ.*

5. *Tam longe*) prout nimirum & in Prouincia poſito, non erat cur quiſpiam Romæ, vbi nihil poterat Lucilius, ei adularetur.

mi-

mines. Serui ſunt? imo contubernales. Serui ſunt? imo humiles amici. Serui ſunt? imo conſerui, ſi cogitaueris tantumdem in vtrosque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cœnare: quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cœnanti domino ſtantium ſeruorum turbam circumdedit. Eſt ille plus quam capit, & ingenti auiditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum iam ventris officio, vt maiore opera omnia egerat, quam ingeſſit: at infelicibus ſeruis mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet. virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, 1) tuſſis, ſternutamentum, ſingultus, magno malo vlla voce interpellatum ſilentium luitur; nocte tota ieiuni, mutique perſtant. Sic fit, vt iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput ſuum auertere. In conuiuiis loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde eiusdem arrogantiæ prouerbium iactatur: Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos. Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelis & inhumana prætereo, quod nec tanquam hominibus quidem, ſed tanquam iumentis abutimur: quod cum ad cœnandum diſcubuimus, alius ſputa detergit, alius reliquias temulentorum ſubditus colligit, alius pretioſas aues ſcindit: pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in fruſta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decenter ſecet, niſi quod miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſſa docet, quam qui neceſſitatis diſcit. Alius vini miniſter in muliebrem modum ornatus, cum æ-

1. *Excepta ſunt*) impunita dimittuntur.

tate

tate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. iamque militari habitu glaber, deſtrictis pilis, aut penitus euulſis, tota nocte peruigilat: quam inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, 2) & in conuiuio puer eſt. Alius cui conuiuarum cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix, & exſpectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ, reuocet in craſtinum 3). Adiice obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet adſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his cœnare non ſuſtinet, & maieſtatis ſuæ diminutionem putat, ad eamdem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Dii melius; quod ex iſtis dominos habent. Stare ante limen Calliſti dominum ſuum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, 4) qui inter reiicula mancipia produxerat, 5) aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus, ille in primam decuriam coniectus, 6) in qua vocem præco experitur, & ipſe illum inuicem apologauit, 7) & ipſe non iudicauit domo ſua dignum. Dominus Calliſtum vendidit: ſed domino quam multa Calliſtus? Vis tu cogitare iſtum

2. *In cubiculo vir*) in vtramque enim venerem talibus pueris vtebantur.

3. *Reuocet in craſtinum*) grati enim erant hoſpiti guloſo conuiuæ, qui & ipſi tales eſſent, & dicacitate valerent, ideoque ad proximum quoduis conuiuium rurſum inuitabantur.

4. *Impegerat titulum*) qui titulo vt moris erat ad pectus illi affixo, vænalem eum produxerat.

5. *Inter reiicula mancipia produxerat*) qui titulo non multum laudatum vænum expoſuerat.

6. *In primam decuriam &c.*) ſic enim per decurias diſpoſitos vendebant ſeruos, in quarum prima viliſſimi proſtabant, quos vt venderet multum voce vtendum erat præconi.

7. *Apologauit*) a Græco ἀπολέγειν reiecit. *Lipſ.*

quem

quem ſeruum tuum vocas, ex iisdem ſeminibus ortum, eodem frui cælo, æque ſpirare, æque viuere, æque mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quam ille te ſeruum. Mariana clade quam multos ſplendidiſſime natos, ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex illis paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vſu ſeruorum diſputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt: Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum ſuperiorem velles viuere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in ſeruum liceat: veniat in mentem, tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona ætas eſt: 8) forſitan habebis. neſcis qua ætate Hecuba ſeruire cœperit, qua Crœſus, qua Darii mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cum ſeruo clementer. comiter quoque & in ſermonem admitte, & in conſilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eoſdem deprehendam, alienorum ſeruorum oſculantes manum. Ne illud quidem videtis, quam omnem inuidiam maiores noſtri dominis, omnem contumeliam ſeruis detraxerint? Dominum, patremfamiliæ appellauerunt: ſeruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Inſtituerunt diem feſtum, quo non ſolum cum ſeruis domini veſcerentur, ſed quo vtique honores illis in domo gerere, ius dicere permiſerunt, & domum puſillam rempublicam eſſe iudicauerunt. Quid ergo? omnes ſeruos admo-

8. *Bona ætas eſt)* potes adhuc antequam finias vitam Domino ſubiici, poteſt adhuc per ætatem tuam id fieri.

vebo

vebo menſæ meæ? non magis quam omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris operæ reiecturum, vt puta illum mulionem, & illum bubulcum: non miniſteriis illos æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores: miniſteria caſus aſſignat. Quidam cœnent tecum, quia digni ſunt; quidam, vt ſint. Si quid enim in illis ex ſordida conuerſatione ſeruile eſt, honeſtiorum conuictus excutiet. Non eſt, mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras: ſi diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia ceſſat ſine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac frænos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte, aut ex conditione, quæ veſtis modo nobis circumdata eſt, æſtimat. Seruus eſt? ſed fortaſſe liber animo. Seruus eſt? hoc illi nocebit? oſtende quis non ſit. Alius libidini ſeruit, alius auaritiæ, alius ambitioni; omnes timori. Dabo conſularem, aniculæ ſeruientem, dabo ancillulæ diuitem: oſtendam nobiliſſimos iuuenes mancipia Pantomimorum. Nulla ſeruitus turpior eſt, quam voluntaria. Quare non eſt quod faſtidioſi te deterreant, quo minus ſeruis tuis hilarem te præſtes, & non ſuperbe ſuperiorem. Colant potius te, quam timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare ad pileum ſeruos, & dominos de faſtigio ſuo deiicere: quod dixi, colant potius dominum, quam timeant. Ita ne, inquit, prorſus colant tanquam clientes, tanquam ſalutatores? Hoc qui dixerit, obliuiſcetur, id dominis parum eſſe, quod Deo ſatis eſt, qui colitur & amatur. Non poteſt amor cum timore miſceri. Rectiſſime ergo te facere iudico, quod timeri a ſeruis tuis non vis, quod verborum caſtigatione vteris. Verberibus muta admonentur. non quidquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciæ, vt quid-

quidquid non ex voluntate reſpondit, iram prouocet. Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti & virium ſuarum, & imbecillitatis alienæ, ſic excandeſcunt, ſic ſæuiunt, quaſi iniuriam acceperint: a cuius rei periculo illos fortunæ ſuæ magnitudo tutiſſimos præſtat. Nec hoc ignorant, ſed occaſionem nocendi captant, quærendo. acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutius te morari nolo. non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores, placent ſibi, & permanent. leuis eſt malitia, ſæpe mutatur: non in melius, ſed in aliud.

EPIST. XLVIII.

Amicis eadem expedire, & alterum alteri ſtilem eſſe. Tum contra captiunculas, & ſpinoſas ineptias. Quid facitis? quid luditis? de vita agitur: ſuccurre, & forma. De fortuna: contra eam da arma.

AD epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quam ipſum iter fuit, poſtea reſcribam. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cum longiore mora opus ſit, vt ſoluas quæſtionem, quam vt proponas? Vtique cum aliud tibi expediat, aliud mihi: iterum ego tanquam Epicurus 1) loquor. Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non ſum amicus, niſi quidquid agitur ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quidquam ſingulis eſt, nec aduerſi. in commune viuitur. Nec poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantum intuetur, qui omnia ad v-

1. *Tanquam Epicurus*) qui amicitias voluptate & vtilitate metitur.

tili-

tilitates ſuas conuertit: alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Hæc ſocietas diligenter & ſancte obſeruanda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & iudicat aliquod eſſe commune ius generis humani. plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid amico præſtare debeam, quid homini, quam quot modis Amicus dicatur, & Homo quam multa ſignificet. In diuerſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt. cui accedo? in vtram ire partem iubes? Illi 2) homo pro amico eſt, huic 3) amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat, hic ſe amico. Tu mihi verba diſtorques, & ſyllabas digeris Scilicet niſi interrogationes vaferrimas ſtruxero, & concluſione falſa a vero naſcens mendacium adſtruxero, non potero a fugiendis petenda ſecernere. Pudet me in re tam ſeria ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt: mus autem caſeum rodit: ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſoluere: quod mihi ex iſta ſententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum eſt, ne quando in muſcipula ſyllabas capiam, aut ne quando ſi negligentior fuero, caſeum liber comedat Niſi forte acutior eſt illa collectio: Mus ſyllaba eſt: ſyllaba autem caſeum non rodit: mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc ſupercilia ſubduximus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire, quid philoſophia promittat generi humano? conſilium. Alium mors vocat, alium paupertas vrit, alium diuitiæ vel alienæ torquent, vel ſuæ: ille malam for-

2. *Illi*) Stoico.
3. *Huic*) Epicuro.

tunam horret, hic ſe felicitati ſuæ ſubducere cupit: hunc homines male habent, illum dii. Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus. ad miſeros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus caput, pollicitus es: quo diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. Succurre, quisquis eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxilium aliquod implorant, in te ſpes opesque ſunt. Rogant vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt disiectis & errantibus clarum veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſuperuacuum, quam faciles leges poſuerit; quam iucunda ſit vita, quam expedita, illas ſequentibus; quam acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quam naturæ crediderunt. Quid iſtorum cupiditates demit? quid temperat? Vtinam tantum non prodeſſent! nocent. Hoc tibi, cum voles, manifeſtiſſimum faciam, & comminui & debilitari generoſam indolem, in iſtas argutias coniectam. Pudet dicere, contra fortunam militaturis quæ porrigant tela, quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur? per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ, & turpes, infamesque, etiam ad album ſedentibus. 4) exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis, quam vt formula cecidiſſe videatur? Sed quemadmodum illum prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit. Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis, & grandia locuti, effecturos vos, vt non magis auri fulgor, quam gladii, perſtringat

4. *Ad album ſedentibus*) Leguleiis, qui ad album, in quo prætoris edicta ſcripta erant, ſedebant.

oculos meos, vt ingenti conſtantia, & quod omnes optant, & quod omnes timent, calcem, 5) ad Grammaticorum elementa deſcenditis? Quid dictis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, vt parem Deo faciat: ad hoc inuitatus ſum, ad hoc veni. fidem præſta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab iſtis exceptionibus & præſcriptionibus philoſophorum. Aperta decent & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parce diſpenſandum erat, vt ſufficeret neceſſariis: nunc quæ dementia eſt, ſuperuacua diſcere in tanta temporis egeſtate?

EPIST. XLIX.

Pompeiorum adſpectu, memoriam ſibi Lucilii renouatam. De breuitate & curſu Temporis: nihil longum aut vetus in eo eſſe Obiter contra Dialecticos: & totum id genus proſpiciendos tantum.

EST quidem, mi Lucili, ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria euocant, nec exſtinctam memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant. ſicut dolorem lugentium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſeruuli familiaris admiſſio, aut veſtis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad Pompeiorum tuorum 1) conſpectum, incredibile eſt, quam recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime a te diſcedo: video lacrimas combibentem, & affectibus tuis inter

5. *Vt quod omnes optant, & quod omnes timent calcem*) vt bona quæ alii optant, mala quæ timent alii contemnam.
1. *Pompeiorum tuorum*) villam in Pompeiano habebat.

ipſam

ipſam coërcitionem exeuntibus non ſatis reſiſtentem. modo amiſiſſe te videor. 2) Quid enim non modo eſt, ſi recorderis? modo apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modo cauſſas agere cœpi, modo deſii velle agere, modo deſii poſſe. Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad præſentia intentos fallit: adeo præcipitis fugæ tranſitus leuis eſt. Cauſſam huius rei quæris? quidquid temporis tranſiit, eodem loco eſt: pariter aſpicitur, vna iacet; omnia inde in profundum cadunt. & alioquin non poſſunt longa interualla eſſe in ea re, quæ tota breuis eſt. Punctum eſt quod viuimus, & adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpatii natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quamdam ab adoleſcentia ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In quam anguſto, quot gradus poſuit? Modo te proſecutus ſum: & tamen hoc modo, 3) ætatis noſtræ bona portio eſt: cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis curſus apparet: ſiue quia admoueri lineas 4) ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum. Eo magis vtique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſime fuerit) in ſuperuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplice-

2. *Modo amiſiſſe te videor*) ille locus nimirum renouat Senecæ memoriam iſto in loco triſte ſibi vale dicentis Lucilii, cum in Siciliam abiret, ad Pompeianum eum vsque comitante Seneca.

3. *Hoc modo*) tempus hoc, quod breue adeo dico, ex quo ab inuicem diuulſi ſumus.

4. *Admoueri linea*) vt in ſtadio, vbi curritur ad lineam; duplex enim ibi linea, & a qua & ad quam currebant.

tur ſibi ætas, habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt. illi ex profeſſo laſciuiunt: hi agere ſe ipſos aliquid exiſtimant. Nec ego nego proſpicienda iſta: ſed proſpicienda tantum, & a limine ſalutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe, quam ſoluere? Securi eſt, & ex commodo 5) migrantis, minuta conquirere. Cum hoſtis inſtat a tergo, & mouere iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas quidquid pax otioſa collegerat. Non vacat mihi verba dubie cadentia conſectari, & vafritiam in illis meam experiri.

Adſpice qui coëant populi, quæ mænia clauſis.
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus merito viderer, ſi, cum ſaxa in munimentum murorum ſenes fœminæque congererent; cum iuuentus intra portas armata ſignum eruptionis exſpectaret, aut poſceret; cum hoſtilia in portis tela vibrarent, & ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret; ſederem otioſus, & eiuſmodi quæſtiunculas ponens; Quod non perdidiſti, habes: cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æque licet demens tibi videar, ſi iſtis impendero operam. & nunc obſideor. Tunc tamen periculum mihi obſeſſo externum immineret, murus me ab hoſte ſecerneret: nunc mortifera mecum ſunt. Non vaco ad iſtas ineptias. ingens negotium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur, fugit vita; aduerſus hæc me doce aliquid. effice ne ego

5. *Ex commodo*) vt commodum ipſi viſum fuerit.

mor-

mortem fugiam, vita me non effugiat. Exhortare aduerſus difficilia, de æquanimitate: aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa: doce non eſſe poſitum bonum vitæ in ſpatio eius, ſed in vſu: poſſe fieri, imo ſæpiſſime fieri, vt qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potès non expergiſci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti, Potes non reuerti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in nauigatione tantum, exiſtimas minimum eſſe, quo a morte vita diducitur: in omni loco æque tenue interuallum eſt. Non vbique ſe mors tam prope oſtendit: vbique tam prope eſt. Has tenebras diſcute: & facilius ea trades, ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſet. De iuſtitia mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitia vtraque, & illa cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac cui ſui cura. Si me nolueris per deuia ducere, facilius ad id quo tendo, perueniam. Nam (vt ille ait Tragicus 6) Veritatis ſimplex oratio eſt. Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minus conuenit, quam ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna.

EPIST. L.

Cæcos nos in vitiis eſſe, aut velamenta iis quærere. Agnoſcenta autem, & remedia quærenda. Vnde alioqui animi ſanitas? quæ etiam contingere vel inveteratis vitiis poteſt: quia ille facilis eſt flecti, & Natura ad bonum volat.

EPiſtolam tuam accepi poſt multos menſes, quam miſeras. ſuperuacuum itaque putaui, ab eo qui

6. *Tragicus)* Euripides in Phœniſſis: Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ. *Lipſ.*

afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ eſt, ſi meminit: & tamen ſpero te ſic iam viuere, vt vbicumque eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam vt meliorem te ipſe quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia eſſe, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adſcribimus: at illa, quocumque tranſierimus, ſecutura ſunt. Harpaſten, vxoris meæ fatuam, ſcis hereditarium onus 1) in domo mea remanſiſſe. Ipſe enim auerſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum. ſi quando fatuo delectari volo, non eſt mihi longe quærendus: me rideo. Hæc fatua ſubito deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram, neſcit eſſe ſe cæcam: ſubinde pædagogum ſuum rogat, vt migret: 2) ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo ſe auarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos ſine duce erramus. & dicimus; Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt viuere. Non ego ſumptuoſus ſum, ſed vrbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meum vitium quod iracundus ſum, quod nondum conſtitui certum genus vitæ: adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? non eſt extrinſecus malum noſtrum: intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet. Et ideo difficulter ad ſanitatem peruenimus, quia nos ægrotare neſcimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantaſue ægritudines diſcutiemus? Nunc vero ne quærimus quidem medicum: qui minus negotii haberet, ſi adhiberetur ad recens vitium. ſequerentur teneri & rudes animi, recta monſtrantem. nemo difficulter

1. *Hæreditarium onus*) hæreditate inter alias famulas acceptam adeoque alendam.
2. *Migret*) relinquat hanc domum.

ad naturam reducitur, niſi qui ab illa defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mentem. at mehercules, turpe eſt magiſtrum huius rei quærere. Illud deſperandum eſt, poſſe nobis caſu tantum bonum influere: laborandum eſt: &, vt verum dicam, ne labor quidem magnus eſt: ſi modo, vt dixi, ante animum noſtrum formare incipimus, & recorrigere, quam indureſcat prauitas eius. Sed nec indurata deſpero. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis; curuatas trabes calor explicat; & aliter natæ, in id finguntur, quod vſus noſter exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obſequentior? quid enim aliud eſt animus, quam quodammodo ſe habens ſpiritus? vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni alia materia, quanto tenuior eſt. Illud, mi Lucili, non eſt quod te impediat, quo minus de nobis bene ſperes, quod malitia iam nos tenet, quod diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminem ante bona mens venit, quam mala. omnes præoccupati ſumus, virtutes diſcere, vitia dediſcere, ſed eo maiore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quod ſemel traditi nobis boni perpetua poſſeſſio eſt. Non dediſcitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent: ideo expelli & exturbari poſſunt: fideliter ſedent, quæ in locum ſuum veniunt. Virtus ſecundum naturam eſt: vitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non poſſunt, faciliſque earum tutela eſt: ita initium ad illas eundi arduum. quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, vt incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat, dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt.

Epist. LI.

De Ætna aliquid, uberius de Baiis: & hac occaſione, in molles & luxui deditos. Hunc pellendum, & militandum eſſe: in quos? in voluptatem, in dolorem, alia. Hoc agentem, bonum in locis ſeriis ſanctisque agere; vitare laſciua, aut peramœna.

QUomodo quisque poteſt, 1) mi Lucili: tu iſtic habes Ætnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Meſſalla vnicum, ſiue Valgius, (apud vtrumque enim legi) non reperio. cum plurima loca euomant ignem, non tantum edita, quod crebrius euenit, videlicet quia ignis in altiſſimum effertur, ſed etiam iacentia. Nos vtcumque poſſumus, contenti ſumus Baiis. quas poſtero die, quam attigeram, reliqui. locum ob hoc deuitandum; cum habeat quasdam naturales dotes, quia ſibi illum celebrandum luxuria deſumpſit. Quid ergo? vlli loco indicendum eſt odium? minime. ſed quemadmodum aliqua veſtis ſapienti ac probo viro magis conuenit quam alia, nec vllum colorem ille odit, ſed aliquem putat parum aptum eſſe frugalitatem profeſſo: ſic regio quoque eſt, quam ſapiens vir, aut ad ſapientiam tendens, declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de ſeceſſu cogitans, nunquam Canopum 2) eliget, quamuis neminem Canopus eſſe frugi vetet. Ne Baias quidem, diuerſorium vitiorum eſſe cœperunt. Illic ſibi plurimum luxuria permittit: illic, tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis

1. *Quomodo quisque poteſt*) Vnusquisque fruatur & contentus ſit eis quæ habet, & quæ in poteſtate eius ſunt.

2. *Canopum*) XII. milliaribus ab Alexandria in Ægypto diſtantem, quem religionis ſpecie delicati multum frequentabant. Eſt in Prouerbio *Canopea luxuria. Lipſ.*

ſolui-

ſoluitur. Non tantum corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & commiſſationes nauigantium, & ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus, & alia, quæ velut ſoluta legibus luxuria non tantum peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum quam longiſſime profugiamus. Indurandus eſt animus, & a blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. Vna Hannibalem hiberna ſoluerunt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt. Nobis quoque militandum eſt: & quidem genere militiæ, quo nunquam quies, nunquam otium datur. Debellandæ ſunt in primis voluptates: quæ (vt vides) ſæua quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicate, nihil molliter eſſe faciendum. Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatoriis, in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus 3) includitur? Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, vt interrupto curſu rerum, omiſſoque bello, fouendis corporibus operam daremus: nemo non intempeſtiuam deſidiam, victori quoque, nedum vincenti, periculoſam, merito reprehenderet. Minus nobis, quam illis Punica ſigna ſequentibus, licet: plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiam perſeuerantibus. Fortuna mecum bella gerit: non ſum imperata facturus. iugum non recipio: imo quod maiore virtute faciendum eſt, excutio: non eſt emolliendus animus. Si voluptati

3. *Corpora exhauſturus)* noſter Ep. 104. *Decoquere corpus atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus.*

ceſſero,cedendum eſt dolori,cedendum labori,cedendum eſt paupertati: idem ſibi in me iuris eſſe volet & ambitio,& ira: inter tot affectus diſtrahar, imo diſcerpar. Libertas propoſita eſt: ad hoc præmium laboratur. Quæ ſit libertas, quæris? nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus: fortunam in æquum deducere 4) quo die intellexero illam plus poſſe,nil poterit. 5) Ego illam feram, cum in manu mors ſit? His cogitationibus intentum, loca ſeria ſanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia: non dubie aliqvid ad corrumpendum vigorem poteſt regio.Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aſpero vngula eſt: in molli paluſtrique paſcuo ſaginata, cito ſubteruntur.Et fortior miles ex confragoſo venit:ſegnis eſt vrbanus & verna.Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtius Scipio,quam Baiis exſulabat.ruina eius non eſt tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit,C.Marius,& C Pompeius,& Cæſar,exſtruxerunt quidem villas in regione Baiana, ſed illas impoſuerunt ſummis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari late longeque ſubiecta. Adſpice quam poſitionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia: ſcias non villas eſſe, ſed caſtra.Habitaturum tu putas vnquam fuiſſe in Vtica 6) Catonem, vt prætemauigantes adulteras dinumera-

4. *In æquum deducere*) ne ſupra me ſtet, mihique imperet. *Lipſ.*

5. *Nil poterit*) vbi enim ſuperior fuerit, ei me ſubducam, ex hac vita exeundo.

6. *In Vtica*) locum corruptum eſſe certum eſt. *In acta* legit *Gronov.* *Actas* vero littora amœna vocabant.

ret,

ret,& adſpicere tot genera cymbarum variis coloribus picta,& fluitantem toto lacu roſam, vt audiret canentium nocturna conuitia? nonne manere ille intra vallum maluiſſet, quod in vnam noctem manu ſua duxiſſet? Quid ni malit, quisquis vir eſt, ſomnum ſuum claſſico, quam ſymphonia rumpi? Sed ſatis diu cum Baiis litigauimus, nunquam ſatis cum vitiis: quæ oro te, mi Lucili, perſequere ſine modo, ſine fine, nam illis quoque nec finis eſt, nec modus. Proiice quæcumque cor tuum laniant: quæ ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuiſiſſimas habe, latronum more, quos Philetas Ægyptii vocant. in hoc nos amplectuntur, 7) vt ſtrangulent.

EPIST. LII.

Vacillare nos in rectis opus eſſe adiutorio, & directione. Alios autem aliis facilius duci formarique, vt natura eſt. Sed vt formeris, elige e priſcis, & e præſentibus. fuge tamen verboſos, ambitioſos, plauſum captantes.

QVid eſt hoc, Lucili, quod nos alio tendentes, alio trahit, & eo vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quidquam ſemel velle? Fluctuamus inter varia conſilia, nihil libere volumus, nihil abſolute, nihil ſemper. Stultitia, inquis, eſt: cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per ſe ſatis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine vlli-

7. *Amplectuntur)* ad vocem Philetas alludit; φιλεῖν enim oſculari eſt & amplecti.

us.

us adiutorio, ex his ſe, 1) feciſſe ſibi ipſos viam hos maxime laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſe ipſi protulerunt. quosdam indigere ope aliena, non ituros, ſi nemo præceſſerit, ſed bene ſecuturos. ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed ſecundæ ſortis ingenium. Nos ex illa prima nota non ſumus: bene nobiscum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſaluus poteſt: & hoc multum eſt, velle ſeruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique poſſunt: quibus non duce tantum opus ſit, ſed adiutore, &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quæris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis ſuſpicit. 2) Quamuis enim ad eundem finem vterque peruenerit: tamen maior eſt laus, idem effeciſſe in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æque excelſa, æque magnifica; alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta laſſarunt, in mollem ac fluidam demiſſa humum: multumque laboris exhauſtum eſt, dum peruenitur ad ſolidum. Apparet in altero, quidquid factum eſt: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam manu 3) (quod aiunt) facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui

1. *Ex his ſe*) ad veritatem ſine vllius adiutorio ſibi viam quosdam feciſſe Epicurus, atque ex horum numero ſeipſum quoque eſſe ait.

2. *Alteri magis gratulatur, alterum magis ſuſpicit*) magis gratulatur Metrodoro benignam naturam ſortito, ſuſpicit Hermachum, duram quam acceperat naturam vincentem. *Lipſ.*

3. *Manu*) opere & labore.

nihil

nihil negotii ſecum habuit: hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit 4). Hoc durum & laborioſum ingenium nobis datum, ſcias licet: imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo? hunc, aut illum? Tu vero etiam ad priores revertere, qui vacant. adiuuare nos poſſunt, non tantum qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex iis autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magna celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato circulantur: ſed eos qui vita docent, qui cum dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec vnquam in eo quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum videris, quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modo hoc propoſito in turbam prodeunt, vt meliores fiant, faciantque meliores: ſi non ambitionis hoc cauſſa exercent. Quid enim turpius philoſophia captante clamores: Numquid æger laudat medicum ſecantem? Tacete, fauete, & præbete vos curationi. etiam ſi exclamaueritis, non aliter audiam, quam ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos, moueriqne rerum magnitudine? ſane liceat. vt quidem iudicetis, & feratis de meliore ſuffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe? Quanta autem dementia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quod hominibus iis

6. *Extraxit*) vi quadam adhibita.

lau-

laudaris, quos non potes ipſe laudare? Differebat populo Fabianus: ſed audiebatur modeſte. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum euocauerat, non ſonus inoffenſæ ac molliter lapſæ orationis. Interſit aliquid inter clamorem theatri, & ſcholæ. eſt aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſeruentur, indicia ſunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & manus mota, & vnum interdum reſponſum, & relatus ad caput digitus, 5) & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habitusque demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quisque ſit, ſcies, ſi quemadmodum laudetur, adſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho manus auditor intentat, & ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi intelligas, ſed conclamatur. Relinquantur iſtæ voces illis artibus, quæ propoſitum habent placere populo: philoſophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus, ſequi impetum animi. tunc autem hoc ex impetu facient, cum ſilentium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium exſtimulat. Ad rem commoveantur, non ad verba compoſita. alioqui nocet illis eloquentia, ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in præſenti. deſiderat enim propriam & longam exſecutionem, quemadmodum populo diſſerendum, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit dubium, poſtquam

5. *Relatus ad caput digitus*) Hoc argumento Pompeium mollitiei accuſabat Caluus. vid. & Iuuenalis Sat. 9. *Lipſ.*

pro-

proſtituta 6) eſt : ſed poteſt in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modo non inſtitorem, 7) ſed antiſtitem nacta eſt.

Epist. LIII.

Nauigationem ſuam deſcribit, & iactationem in mari. Per occaſionem, in vita nos iactari, ſed vitia ſua paucos ſcire, aut fateri. Philoſophia docebit, excitabit: demus nos, pares Deo faciet.

QVid non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt vt nauigarem? Solui mari languido. erat ſine dubio cælum graue ſordidis nubibus, quæ fere aut in aquam, aut in ventum reſoluuntur: ſed putaui tam pauca millia a Parthenope tua 1) vsque Puteolos ſurripi poſſe, quamuis dubio & impendente cælo. Itaque quo celerius euaderem, protinus per altum ad Neſida 2) direxi, præciſurus omnes ſinus. 3) Cum iam eo proceſſiſſem, vt mea nihil intereſſet, 4) vtrum irem, an redirem: primum æqualitas 5) illa, quæ me corruperat, 6) periit. nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris, ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aſpera eſſe & importuoſa,

6. *Proſtituta*) in publicum placendi cauſſa producta.
7. *Inſtitorem*) qui venalem eam habet.
1. *Tua*) forte quia patria.
2. *Neſida*) Inſula Campaniæ inter Pauſilypum & Puteolos.
3. *Præciſurus omnes ſinus*) curuatura omni ſinuum omiſſa recta Neſida tendens.
4 *Vt mea nihil intereſſet &c.*) i. e. cum mediam viam iam confeciſſem.
5. *Æqualitas*) cœli & maris tempeſtate nondum turbati, licet eam ſubobſcure minantis.
6. *Corruperat*) ad iter ſuſcipiendum induxerat,

nec

nec quidquam ſe æque in tempeſtate timere, quam terram. Peius autem vexabar, quam vt periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me, ſegnis hæc, & ſine exitu, torquebat: quæ bilem mouet, nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, & illum vellet nollet coëgi petere littus. Cuius vt viciniam attigimus, non exſpecto vt quidquam ex præceptis Virgilii fiat,

Obuertant pelago proras, ----

aut anchora de prora iaciatur: ſed memor artificii mei veteris, mitto me in mare, quomodo pſychrolutam 7) decet, gauſapatus. 8) Quæ putas me paſſum, dum per aſpera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immerito nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quæ tulerim: cum me ferre non poſſem. Illud ſcito, Vlyſſem non fuiſſe tam irato mari natum, vt vbique naufragia faceret. nauſeator erat. at ego quocumque nauigare debuero, viceſimo anno perueniam. 9) Vt primum ſtomachum (ſcis non cum mari nauſeam effugere) collegi, vt corpus vnctione recreaui, occepi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio etiam corporalium, quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eo magis latent, quo maiora ſunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: 10) ſed cum creuerit, & vera febris exarſerit, etiam duro & perpeſſitio 11) confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: adhuc diſſimulamus, & aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione ali-

7. *Pſychrolutam)* lauatorem in frigido.

8. *Gauſapatus*) gauſapæ nautis quoque vſus, ad manus ergo erat, qua in mare ſe proiecturus obuelaretur.

9. *Viceſimo anno perueniam*) infelicior ergo Vlyſſe qui decem annis errores abſoluit.

10. *Decipit*) vt non ſentiat morbum.

11. *Perpeſſitio*(etiam ei qui maxime ferendo dolori par eſt confeſſionem exprimit.

qua

qua laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui talaria cœpit intendere, 12) & vtroſque pedes dextros fecit, 13) neceſſe eſt podagram fateri. Contra euenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi: quo quis peius ſe habet, minus ſentit. Non eſt quod mireris, Lucili cariſſime. Nam qui leuiter dormit, & ſpecies ſecundum quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat: grauis ſopor etiam ſomnia exſtinguit, animumque altius mergit, quam vt vti vllo intellectu ſinat. Quare vitia ſua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare, vigilantis eſt: & vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamus ergo, vt errores noſtros coarguere poſſimus. ſola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnum excutiet grauem. Illi te totum dedica: dignus illa es; illa te digna eſt. ite in complexum alter alterius: omnibus aliis rebus te nega, fortiter, aperte. Non eſt quod precario philoſopheris. Si æger eſſes, curam intermiſſes rei familiaris, & forenſia tibi negotia excidiſſent: nec quemquam tanti putares, cui aduocatus in remiſſione 14) deſcenderes: toto animo id ageres, vt quam primum morbo liberareris. Quid ergo? non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti. nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum: dat tempus, non accipit. Non eſt res ſubciſiua; ordinaria eſt, domina eſt: adeſt, & iubet. Alexander cuidam ciuitati, partem agrorum, & dimidium rerum omnium, promittenti: eo, inquit, propoſito veni in Aſiam, non vt id acciperem quod dediſſetis; ſed vt id haberetis, quod

12. *Talaria cœpit intendere)* talaria partes circa talos ſunt, quæ intenduntur, hoc eſt tumoribus augentur, quos podagra gignit. *Lipſ.*
13. *Dextros fecit)* forte legendum: *diſtorſerit. Lipſ.*
14. *In remiſſione)* dum remittit febris.

reliquiſſem. Itidem philoſophia rebus omnibus: Non ſum id tempus acceptura, quod vobis ſuperfuerit: ſed id habebitis, quod ipſa erogauero. Totam huc conuerte mentem, huic aſſide, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dii antecedent. Quid inter te & illos interfuturum ſit quæris? diutius erunt. At mehercule magni artificis eſt, clauſiſſe totum in exiguo.15) Tantum ſapienti ſua, quantum Deo omnis ætas patet. Eſt aliquid, quo ſapiens antecedat Deum. ille naturæ beneficio non timet, ſuo ſapiens: ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei. Incredibilis vis philoſophiæ eſt, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius ſedet: munita eſt ſolidaque. quædam defatigat, & velut leuia tela laxo ſinu 16) eludit, quædam diſcutit, & in eum vſque qui miſerat reſpuit.

Epist. LIV.

Suſpirio ſe laboraſſe: atque ita de morte cogitaſſe. non timendam, quia idem poſt eam, quod antequam eramus, erit. Preparemur.

Longum mihi commeatum 1) dederat mala valetudo: repente me inuaſit. Quo genere? inquis. prorſus merito interrogas: adeo nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum. quem quare Græco nomine appellem, neſcio. ſatis enim

15. *Clauſiſſe totum in exiguo*) quod facit qui vitam breuem, exiguam recte collocat.

16. *Laxo ſinu*) veſtitu laxiore quo tela leuia eluduntur.

1. *Commeatum*) militare vocabulum, veniam commeandi priuatæ rei aut valetudinis cauſſa militi datam notat. dicit itaque diu ſe a morbo dimiſſum fuiſſe.

apte

apte dici ſuſpirium 2) poteſt. Breuis autem valde, & procellæ ſimilis, impetus eſt: intra horam fere deſinit. Quis enim diu exſpirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt: nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? aliud enim quidquid eſt, ægrotare eſt: hoc eſt animam agere. 3) Itaque medici, hanc meditationem mortis 4) vocant. Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpe conatus eſt. 5) Hilarem me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? ſi hoc fine, quaſi bona valetudine delector: tam ridicule facio, quam ille, quisquis ſe viciſſe putat, cum vadimonium diſtulit. Ego vero & in ipſa ſuffocatione non deſii cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquam. tam ſæpe mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. Mors eſt non eſſe id quod ante fuit. ſed quale ſit, iam ſcio: hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, & fuiſſe antequam prodiremus in lucem: atqui nullam ſenſimus tunc vexationem. Rogo, non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cum exſtincta eſt, quam antequam accenderetur? nos quoque & accendimur, & exſtinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrumque vero alta ſecuritas

2. *Suſpirium*) anhelitus difficultas, ὀρθόπνοιαν Græci vocant. *Mercurial.*

3. *Animam agere*) reſpirationis enim difficultate laborans, dum ſpirat celerius, ſpiritumque, qui idem & anima dicitur, ducit concitatius, animam quaſi agit.

4. *Meditationem mortis*) exercitationem: morientes enim efflant ſpiritum, quem reciprocantes in iſto morbo ſe quaſi exercent & componunt ad eum efflandum.

5. *Facit aliquando Spiritus ille quod ſæpe conatus eſt*) h. e. exit denique, qui in morbo iſto quaſi conatus exire ægre retentus eſt.

eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortem iudicamus ſequi: cum illa & præceſſerit, & ſecutura ſit. Quidquid ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, vtrum non incipias, an deſinas? vtriusque rei hic eſt effectus, non eſſe. His & huiusmodi exhortationibus tacitis ſcilicet (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſii; deinde paullatim ſuſpirium illud, quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt; ac remanſit. Nec adhuc, quamuis deſierit, ex natura fluit ſpiritus. 6) ſentio hæſitationem quandam eius, & moram. Quomodo volet, dum modo non ex animo ſuſpirem. 7) hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam præparatus ſum: nihil cogito de die. illum lauda & imitare, quem non piget mori, cum iuuat viuere. Quæ enim virtus eſt, cum eiiciaris, exire? tamen eſt & hic virtus. Eiicior quidem, ſed tanquam exeam. Et ideo nunquam eiicitur ſapiens: quia eiici, eſt inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit ſapiens. neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

Epist. LV.

De Vatiæ villa, & de ipſo Vatia: tum de bono maloque otio. Item amicos animo adeſſe poſſe, & debere.

A Geſtatione cum maxime venio, non minus fatigatus, quam ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, & diu ferri: ac neſcio an eo maior, quia contra naturam eſt: quæ pedes dedit, vt per nos ambularemus; oculos, vt per nos videremus. De-

6. *Ex natura fluit ſpiritus*) non eſt reſpiratio qualis hominis ſani & in naturali ſtatu conſtituti eſſe ſolet.

7. *Non ex animo ſuſpirem*) modo mens valeat, & indolentia ſua, nihil ſuſpirans, fruatur.

bili-

bilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu noluimus, poſſe deſinimus. Mihi tamen neceſſarium erat concutere corpus, vt ſiue bilis inſederat faucibus, diſcuteretur; ſiue ipſe ex aliqua cauſſa ſpiritus denſior erat, extenuaret illum iactatio. quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideo diutius vehi perſeuerani, inuitante ipſo littore, quod inter Cumas & Seruilii Vatiæ villam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, velut anguſtum iter clauditur. Erat enim a recenti tempeſtate ſpiſſius. 1) Fluctus autem illud (vt ſcis) frequens & concitatus exæquat: longior tranquillitas ſoluit, cum arenis, quæ humore alligantur, ſuccus abſceſſit. Ex conſuetudine tamen mea circumſpicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono poſſet eſſe: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla alia re quam otio notus, conſenuit, & ob hoc unum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia Aſinii Galli, 2) quoties Seiani 3) odium, deinde amor merſerat, (æque enim offendiſſe illum, quam amaſſe, periculoſum fuit) exclamabant homines: O Vatia, ſolus ſcis viuere. At ille latere ſciebat, non viuere. multum autem intereſt, vtrum vita tua otioſa ſit, an ignaua. Nunquam aliter hanc villam Vatia viuo præteribam, quam vt dicerem: Vatia hic ſitus eſt. 4) Sed adeo, mi Lucili, philoſophia ſacrum quiddam eſt, & venerabile, vt etiam ſi quid illi ſimile eſt, mendacio placeat. Otioſum enim ho-

1. *Spiſſius*) firmius, aquæ enim arenas ligauerant, & viam ſpiſſam firmamque magis fecerant.
2. *Aſinii Galli*) cui infenſus Tiberius, eumque fame enecauit. Tacit. Anal. 6.
3. *Seiani*) qui nihil non apud Tiberium poterat initio, deinde inuiſus ei redditus, fortunæ ſuæ contagio omnes amicos ſuos infecit.
4. *Hic ſitus eſt*) quod mortuorum tumulis inſcribi ſolet.

minem, ſeductum 5) exiſtimat vulgus, & ſecurum,& ſe contentum, ſibique viuentem; quorum nihil vlli contingere, niſi ſapienti, poteſt. Ille quidem nulla re ſollicitus ſcit ſibi viuere. ille enim (quod eſt primum) ſcit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum ſuarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu oblituit, ille ſibi non viuit, ſed (quod eſt turpiſſimum) ventri, ſomno, libidini. Non continuo ſibi viuit, qui nemini. Adeo tamen magna res eſt conſtantia, & in propoſito ſuo perſeuerantia, vt habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipſa villa nihil poſſum tibi certi ſcribere; frontem enim eius tantum noui, & expoſita: quæ oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncæ ſunt duæ magni operis: laxo atrio pares, manufactæ: 6) quarum altera ſolem non recipit, altera vſque in occidentem tenet. Platanona 7) medius riuus, & a mari & ab Acheruſio lacu receptus, Euripi modo diuidit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduo exhauritur) ſufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur: cum tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum in villa, quod Baias trans parietem 8) habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipſe noui: eſſe villam totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeo excipit, vt Bagis neget. Non ſtulte videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quem otium ſuum pigrum iam & ſenile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus eſt, qui com-

5. *Seductum*) a turba ſeiunctum.
6. *Manufactæ*) magni operis, non natione.
7. *Platanona*) ſyluam ex platonis.
8. *Trans parietem*) qui villam cingit.

men-

mendat omnia. Vidi ego in villa hilari & amœna mœſtos, vidi in media ſolitudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes, ideo parum bene compoſitum eſſe te, quod in Campania non es. quare autem non es? hucusque cogitationes tuas mitte. Converſari cum amicis abſentibus licet: & quidem quoties velis, quamdiu velis magis hac voluptate, quæ maxima eſt, fruimur, dum abſumus. Præſentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vna loquimur, ambulamus; cum conſidemus, cum diducti ſumus, nihil de his quos modo vidimus, cogitamus. & ideo æquo animo ferre debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam præſentibus abeſt. Pone hic primum noctes ſeparatas: deinde occupationes vtrinque diuerſas: deinde ſtudia ſecreta, ſuburbanas profectiones: videbis non multum eſſe, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt. hic autem nunquam abeſt; quemcumque vult, quotidie videt. Itaque mecum ſtude, mecum cœna, mecum ambula. In anguſto viueremus, ſi quidquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te, mi Lucili, cum maxime, audio: adeo tecum ſum, vt dubitem, an incipiam non epiſtolas, ſed codicillos 9) tibi ſcribere.

Epist. LVI.

Mentem compoſitam, vacare ſibi & ſtudiis, etiam in turba. Suo exemplo docet. Magis optandum internum ſilentium, & pacem. Inertia porro, mala, & ea cupidinum mater.

9. *Codicillos*) mitti ſolitos ad præſentes.

PEream, ſi eſt tam neceſſarium, quam videtur, ſilentium in ſtudia ſepoſito. 1) Ecce varius clamor vndique me circumſonat: ſupra ipſum balneum habito. 2) Propone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium poſſunt aures adducere: cum fortiores exercentur, & manus plumbo graues 3) iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quoties retentum ſpiritum remiſerunt, ſibilos, & acerbiſſimas reſpirationes: cum in alipten inertem, & hac plebeia vnctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris: quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita ſonum mutat. Si vero pilicrepus 4) ſuperuenerit, & numerare cœperit pilas, 5) actum eſt. Adiice nunc ſcordalum, 6) & furem deprehenſum, & illum cui vox ſua in balneo placet. 7) Adiice nunc eos, qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquæ ſono ſaliunt. Præter iſtos, quorum ſi nihil aliud, rectæ voces ſunt, alipilum 8) cogita tenuem & ſtridulam vocem, quo ſit notabilior, ſubinde exprimentem, nec vnquam tacentem, niſi dum vellit alas, & alium pro ſe clamare cogit. Iam libarii 9) varias exclamationes, & botularium, & cruſtularium, 10) & omnes popinarum inſtitores, mercem

1 *In ſtudia ſepoſito*) ei qui ſe ſtudiis dicat & quaſi ſeponit.

2. *Supra balneum habito*) Bails in diuerſorio.

3. *Manus plumbo graues*) Halteres vocabant quos manibus iactabant, ad robur exercendum, ſudorem item prouocandum, item quandoque ad librandum ſeſe inter ſaltandum.

4. *Pilicrepus*) pilæ nimirum quibus ludebatur, crepebant.

5. *Numerare cœperit pilas*) i. e. pilarum ſine caſu iactus.

6. *Scordalum*) h. e. hominem in vino lingua liberiorem.

7. *In balneo placet*) ibi enim cantillabant & recitabant.

8. *Alipilum*) qui pilos ex alis euellit.

9. *Libarii*) qui liba vendit.

10. *Botularium & cruſtularium*) ille eſt qui botulos ex ouis & nucleis, vel etiam ex cepa & porro confectos, hic qui fruſtula panis bene cocti & leuiter melliti vendit.

ſua quadam & inſignita modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut ſurdum, cui mens inter clamores tam varios, tam diſſonos, conſtat! cum Chryſippum noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego iſtum fremitum non magis curo, quam fluctum aut deiectum aquae. Quamvis audiam cuidam genti hanc vnam fuiſſe cauſſam, vrbem ſuam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox 11) auocare videtur, quam crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantum aures implet, ac verberat. In iis quae me ſine auocatione circumſtrepunt, eſſedas transcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ferrarium vicinum, aut hunc qui ad metam ſudantem 12) tabulas experitur & tibias, 13) nec cantat, ſed exclamat. Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde, quam qui continuatur. Sed iam me ſic ad omnia iſta duraui, vt audire vel pauſarium 14) poſſim, voce acerbiſſima remigibus modos dantem. Animum enim cogo ſibi intentum eſſe, nec auocari ad externa. omnia licet foris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaque non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt?

Omnia noctis erant, placida compoſta quiete.

Falſum eſt. nulla placida quies eſt, niſi quam ratio

11. *Vox)* articulata, & ſenſum habens.

12. *Metam ſudantem)* loci nomen.

13. *Tabulas experitur & tibias)* f. legendum: *fabula ſe experitur & tibia*, h. e. experimentum ſui capit in fabula ad tibiam agenda. *Lipſ.*

14. *Pauſarium)* qui pergendi & pauſandi modum remigibus dat. *Lipſ.*

compoſuit. nox exhibet moleſtiam, non tollit, & ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quam dies. Illa tranquillitas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Adſpice illum, cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur: cuius aures ne quis agitet ſonus. omnis ſeruorum turba conticuit, & ſuſpenſum, accedentium propius, veſtigium ponitur. Huc nempe verſatur atque illuc, ſomnum inter ægritudines leuem captans: quæ non audit, audiſſe ſe queritur. Quid in cauſſa putas eſſe? animus illi obſtrepit: hic placandus eſt, huius compeſcenda eſt ſeditio: quem non eſt quod exiſtimes placidum, ſi iacet corpus. Interdum quies inquieta eſt. Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus, quoties nos male habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem vident, aliquo labore compeſcunt, & expeditionibus detinent. nunquam vacat laſciuire diſtrictis: nihilque tam certum eſt quam otii vitia negotio diſcuti. Sæpe videmur tædio rerum ciuilium, & infelicis atque ingratæ ſtationis pœnitentia, ſeceſſiſſe: tamen in illa latebra, in quam nos timor & laſſitudo coniecit, interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſiit, ſed fatigata, aut etiam obirata, rebus parum ſibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quæ videtur aliquando ceſſiſſe: deinde frugalitatem profeſſos ſollicitat, atque in media parſimonia voluptates non damnatas, ſed relictas petit: & quidem eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leuiora ſunt: morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim ſuam proferunt. Et auaritiam itaque, & ambitionem, & cetera mala mentis humanæ, tunc perniacioſiſſima ſcias eſſe, cum ſimulata ſanitate ſubſidunt. Otioſi videmur, & non ſumus. Nam ſi bona

fide

fide ſumus, ſi receptui cecinimus, ſi ſpecioſa contempſimus, vt paullo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumque concentus interrumpet cogitationes bonas, ſolidasque & iam certas. Leue illud ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad vocem & accidentia erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis, & concepti pavoris, quod illum curioſum facit, vt ait Virgilius noſter:

Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, nec aduerſo glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique oneríque timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis denſi, non vrbis impulſæ fragor territat: hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaueſcens, quem vnaquælibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuiſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinæ faciunt. Quemcumque ex iſtis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitique oneríque timentem. Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cum ad te nullus clamor pertinebit: cum te nulla vox tibi excutiet: non ſi blandietur, non ſi minabitur, non ſi inani ſono varia circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, carere conuicio? * fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: ** experiri & exercere me volui. Quid neceſſe eſt diutius torqueri: cum tam facile remedium V-

* *Conuicio)* propriisſimo ſignificatu *conuicium* tumultus eſt & clamor inordinatus.

** *Ex hoc loco migrabo)* Baias & diuerſorium, vbi iſta turba me exercuit, relinquam.

lyſſes

lyſſes ſociis etiam aduerſus Sirenas dederit, & inuenerit?

Epist. LVII.

De Crypta Neapolitana, & ibi horrore. tum primos motus in poteſtate non eſſe. Aliquid de animi tenuitate & celeritate.

Cum Baiis deberem Neapolim repetere, facile credidi tempeſtatem eſſe, ne iterum nauem experirer. 1) ſed tantum luti tota via fuit, vt poſſem videri nihilominus nauigaſſe. Totum athletarum fatum 2) mihi illo die perpetiendum fuit. a ceromate nos haphe excepit, in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obſcurius; quæ nobis præſtant, non vt per tenebras videamus, ſed vt ipſas. Ceterum etiam ſi locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoque res grauis & moleſta: quid illic, vbi in ſe volutatur, & cum ſine vllo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos a quibus excitatus eſt recidit? Duo incommoda inter ſe contraria ſimul pertulimus, eadem via, eodem die, & luto & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas, quod cogitarem, dedit. ſenſi quemdam ictum animi, & ſine metu mutationem, quam inſolitæ rei nouitas ſimul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, ne-dum a perfecto abſum,

1. *Facile credidi tempeſtatem eſſe, ne iterum nauem experirer*) cum nauigatio inuiſa mihi eſſet reddita itinere Ep. LIII. deſcripta, facile mihi ipſi perſuaſi tempeſtatem imminere, vt ne animo breuior via & alia commoda naue ire perſuaderet.

2. *Totum athletarum fatum*) quorum eſt *ceromate* perfundi, & *haphe* deinde inſpergi. Mihi ſimile: qui in via prima luto & liquore velut craſſo ceromate delibutus ſum: deinde in crypta arenis & puluere, vt *haphe* perſperſus. *Lipſ.*

ſed

ſed de illo in quem jus fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere poteſt: admonet illam natura mortalitatis ſuæ. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam; & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit, ſi vaſtam altitudinem in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum videre non poſſunt: quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem inſpectionemque concidunt, & linquuntur animo: alii gladium facilius recipiunt, quam vident. Senſi ergo (vt dicebam) quamdam non quidem perturbationem, ſed mutationem: rurſus, ad primum conſpectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & iniuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quam inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis eſſet. Quid enim intereſt, vtrum ſupra aliquem vigiliarium 3) ruat, an mons? nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamvis vtraque mortifera æque ſit. Adeo non effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant animam hominis magno pondere extriti permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber: ego vero non facio. qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi; nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur quidem, ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus qui ex tenuiſſimo conſtat,

---

3. *Vigiliarium*) locus & ſpecula in qua vigiles. Niſi forte *nubilarium* legendum, quod tectum leue & temere contextum notat, in quod prima meſſis ſecundum aream congeritur. *Gronov.*

depre-

deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum latiſſime percuſſit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus: ſic animo, qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo quærendum eſt, an poſſit immortalis eſſe? hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc 4) illum nullo genere poſſe perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quidquam noxium æterno eſt.

Epist. LVIII.

Verba quædam nupera, deſita nunc eſſe. tranſit ad Phyſica, & quotuplex τὸ ὂν, ex Flatone. Aptat ad Ethica, & nihil hic idem, aut firmum eſſe. Tum ſubtilitates, quem vſum habere poſſint? & hunc ex omni re captandum. Adnectit de ſenectute, & morte: neutram optandam, & recuſandam.

QVanta verborum nobis paupertas, imo egeſtas ſit, nunquam magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarent, nec haberent: quædam vero cum habuiſſent, faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem Græci œſtrum vocant, pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

---

4. *Si ſuperſtes eſt corpori, propter hoc &c*) Gronouius reſtituit: *Si ſuperſtes eſt corpori, perire illum nullo genere poſſe, propter quod non perit.* Senſus hic eſt: Inanis eſt quæſtio: vtrum animus magno pondere oppreſſi hominis intereat, niſi prius mortalem animum eſſe fuerit probatum. Si mortalis enim eſt, propter eandem cauſſam nullo genere poteſt perire, propter quam immortalis eſt.

Et

Et lucum Silari iuxta ilicibusque virentem
Pluribus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, æſtrum Graci vertere vocantes,
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta. ----

Puto intelligi iſtud verbum interiſſe. Ne te longe diſferam, quædam ſimplicia in vſu erant, ſicut cernere ferro inter ſe dicebantur. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

---- *Stupet ipſe Latinus,*
Ingentis, genitos diuerſis partibus orbis,
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus: ſimplicis illius verbi vſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, ſi iuſſo, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas: ſed fide Virgilio:

Cetera, qua iuſſo, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, vt oſtendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim: ſed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium, verborum ſitus occupauerit: cum apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult præparatio? quo ſpectat? Non celabo te. cupio, ſi fieri poteſt propitiis auribus tuis, Eſſentiam dicere: ſin minus, dicam & iratis. Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. ſi recentiorem quæris; Fabianum, diſertum & elegantem, orationis, etiam ad noſtrum faſtidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti, nihilominus dabo operam, vt ius a te datum parciſſime

Digitized by Google

me exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latine exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtræ conuicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas ſi ſcieris vnam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſim. Quæ hæc ſit, quæris? τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenii: in medio poſitum, poſſe ſic transferri, vt dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere: ſed id ſi neceſſe eſt, ponam. Quod eſt, ſex modis hoc a Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi ante indicauero, eſſe aliquod genus, eſſe & ſpeciem. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo ceteræ ſpecies ſuſpenſæ ſunt, à quo naſcitur omnis diuiſio, quo vniuerſa comprehenſa ſunt. Inuenietur autem, ſi cœperimus ſingula retro legere. ſic enim perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, vt Ariſtoteles ait: equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquod quærendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quædam, quæ animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia animalia in hac forma ſunt, & ſata. Quædam anima carent, vt ſaxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſcilicet corpus. hoc ſic diuidam, vt dicam, corpora omnia aut animata eſſe, aut inanimantia. Etiamnum eſt aliquid ſuperius, quam corpus. Dicimus enim quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? illud cui nomen modo parum proprium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, vt dicamus: Quod

eſt,

eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſſimum, &, vt ita dicam, generale: cetera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tanquam homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Græcos, Romanos, Parthos; colorum, albos, nigros, flauos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit: qua ſub alio eſt, in ſpeciem. Illud genus, Quod eſt, generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt: omnia ſub illo ſunt. Stoici volunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ſtatim dicam, ſi prius illud genus, de quo locutus ſum, merito primum poni docuero, cum ſit rerum omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, vt ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo diuido? vt dicam, aut animantia ſunt, aut inanimantia. Rurſus animantia quemadmodum diuido? vt dicam, quædam animum habent, quædam tantum animam aut ſic: quædam impetum habent, incedunt, tranſeunt: quædam ſolo affixa, radicibus aluntur & creſcunt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibusdam videtur, Quid: ſed quare videatur, ſubiiciam. In rerum (inquiunt) natura quædam ſunt, quædam non ſunt. Et hæc autem quæ non ſunt, rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt, tanquam Centauri, Gigantes, & quidquid aliud falſa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiam. Nunc ad id quod tibi promiſi, reuertor, quomodo quæcumque ſunt, in ſex modos Plato partiatur. Primum illud Quod eſt, nec viſu, nec tactu, nec vllo ſenſu comprehenditur: cogitabile eſt, quod generaliter eſt: tanquam homo generalis ſub oculos non venit, ſed ſpecialis venit, vt Cicero & Cato. A-

nimal non videtur, ſed cogitatur: videtur autem ſpecies eius, equus, & canis. Secundum ex his quæ ſunt, ponit Plato, quod eminet & exſuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe. vt poëta communiter dicitur. omnibus enim verſus facientibus hoc nomen eſt. ſed iam apud Græcos in vnius notam ceſſit. Homerum intelligas, cum audieris poëtam. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum, quæ proprie ſunt: innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt, interrogas? propria Platonis ſupellex eſt. Ideas vocat, ex quibus omnia, quæcumque videmus, fiunt: & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles ſunt. Quid ſit idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum, quæ natura fiunt, exemplar æternum. Adiiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, a qua petitur imitatio, idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piſcium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος, attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paullo ante pictoris imagine vtebar. ille cum redderet Virgilium coloribus vellet, ipſum intuebatur: Idea erat Virgilii facies, futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & operi ſuo impoſuit, εἶδος eſt. Quid interſit, quæris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta, & operi impoſita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua: hæc eſt idos habet aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuens opifex, ſtatuam figurauit: hæc

idea

idea eſt. Etiamnum aliam deſideras diſtinctionem? Idos in opere eſt: Idea extra opus; nec tantum extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum, quæ communiter ſunt. hæc incipiunt ad nos pertinere: hic ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum eſt, quæ quaſi ſunt, tanquam inane, tanquam tempus. Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe proprie putat. Fluunt enim, & in aſſidua diminutione atque adiectione ſunt. Nemo noſtrum idem eſt in ſenectute, qui fuit iuuenis. nemo eſt mane, qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore, nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt quod ait Heraclitus: In idem flumen bis non deſcendimus. Manet idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt, quam in homine. ſed nos quoque non minus velox curſus præteruehit: & ideo admiror dementiam noſtram, quod tantopere amamus rem fugaciſſimam, corpus, timemusque ne quando moriamur: cum omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu non timere, ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia caſibus: mundus quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in ſe habeat quæ habuit, aliter habet quam habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? Si me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque auocat, &, vt dici ſolet, paſcit: ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibusdam oblectamentis reficere ſed ipſa oblectamenta opera ſint: ex his quoque, ſi obſeruaueris, ſumes quod poſſit fieri ſalutare. Hoc ego, mi Lucili,

 ſoleo

ſoleo facere: ex omni natione, 1) etiam ſi a philoſophia longiſſime auerſa eſt, eruere aliquid conor, & vtile efficere. Quid de iſtis capiam, quæ modo tractauimus, remotis a reformatione morum? quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ poſſunt? quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipſum, quod omnia iſta quæ ſenſibus ſeruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex iis eſſe quæ vere ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum ſtabile, nec ſolidum eſt. & nos tamen cupimus tanquam aut ſemper futura, aut ſemper habituri. Imbecilli fluidique per interualla conſiſtimus: mittamus animum ad illa, quæ æterna ſunt. miremur in ſublimi volitantes rerum omnium formas; Deumque inter illa verſantem, & hoc prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat a morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna ſunt, ſed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent hæc conſeruat artifex, fragilitatem materiæ vi ſua vincens. Contemnamus omnia, quæ adeo pretioſa non ſunt, vt an ſint omnino, dubium ſit. Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quam nos ſumus, prouidentia periculis eximit, poſſe tamen aliquatenus noſtra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpuſculo moram, ſi voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coërcere. Plato ipſe ad ſeneɛtutem ſe diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte ſortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat: ſed nauigationes ac pericula multum detraxerunt viri-

1. *Natione*) ex omni Philoſophorum ſecta. Niſi f. legendum *oratione*.

bus;

bus; parſimonia tamen,& earum quæ auiditatem euocant modus, & diligens ſui tutela, perduxit illum ad ſenectutem, multis prohibentibus cauſſis. Nam hoc ſcis, puto, Platoni diligentiæ ſuæ beneficio contigiſſe, quod natali ſuo deceſſit, 2) & annum vnum atque octogeſimum impleuit, ſine vlla deductione. 3) Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quam humanæ rati, quia conſummaſſet perfectiſſimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus eſſet paucos dies ex iſta ſumma, & ſacrificium, remittere. Poteſt frugalitas producere ſenectutem: quam vt non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidem. Iucundum eſt, eſſe ſecum quam diutiſſime, cum quis ſe dignum quo frueretur, effecit. Itaque de iſto feremus ſententiam, an oporteat faſtidire ſenectutis extrema, & finem non opperiri, ſed manu facere. Prope eſt a timente, qui fatum ſegnis exſpectat: ſicut ille vltra modum deditus vino eſt, qui amphoram exſiccat, & fæcem quoque exſorbet. De hoc tamen quæremus, pars ſumma vitæ, vtrum fæx vitæ hæc ſit, an liquidiſſimum ac puriſſimum quiddam: ſi modo mens ſine iniuria eſt, & integri ſenſus animum iuuant, nec defectum & præmortuum corpus eſt. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, an mortem. 4) At ſi inutile miniſteriis eſt corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortaſſe paullo ante quam debet, faci-

2. *Natali ſuo deceſſit*) ipſo natali ſuo obiit qui erat ſeptimus dies menſis Thargelionis, quousque iam antea languidus & morti vicinus, diligentia tamen ſua mortem extraxit.

3. *Sine vlla deductione*) iuſto calculo, vt nulla dies deeſſet.

4. *An mortem*) defectum ſcilicet ac præmortuum corpus mortem vocat.

endum eſt, ne cum fieri debeat, facere non poſſis: & cum maius periculum, ſit male viuendi, quam cito moriendi, ſtultus eſt qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longiſſima ſenectus ad mortem ſine iniuria pertulit. multis iners vita ſine vſu iacuit ſui. Quanto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidiſſe, quamuis finienda? 5) Noli me inuitus audire, tanquam ad te iam pertineat iſta ſententia; ſed quid dicam æſtima. Non relinquam ſenectutem, ſi me totum mihi reſeruabit: totum autem ab illa parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes eius conuellere, ſi mihi non vitam reliquerit, ſed animam; proſiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat ſanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. ſic mori, vinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero perpetuo mihi eſſe patiendum; exibo non propter ipſum, ſed quia impedimento mihi futurus eſt ad omne, propter quod viuitur. Imbecillus eſt & ignauus, qui propter dolorem moritur: ſtultus, qui doloris cauſſa viuit. Sed in longum exeo, eſt præterea materia quæ ducere diem poſſit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epiſtolæ non poteſt? Vale ergo: quod libentius quam mortis moras 6) lecturus es.

5. *Paucos longiſſima &c*) iſta ſunt quæ aduerſarius obiiceret, pauci ſunt qui non defectum ac præmortuum corpus diu antequam morerentur habuerint, illis igitur omnibus ex vita exeundum. Multis omnis vita nil prodeſt, ſed iners transigitur, eosne igitur omnes emigrare ſubebimus? quid quod crudele ſit aliquid ex vita perdere. His deinde reſpondet Seneca.

6. *Mortis moras*) hoc eſt rationes quæ mortem nobis ipſis inferendam diſſuadent, quales hactenus Seneca attulerat.

Epist.

Epist. LIX.

Voluptatis & Gaudii diſcrimen: adque hoc honeſtum verbum eſſe. Laudat deinde ſtilum Lucilii, & philoſopho verba item non negligenda; amandas etiam parabolas atque imagines. Serio autem, non obiter philoſophandum eſſe: nec nobis ipſis cito placendum, quae adulatio nos perdit.

MAgnam ex epiſtola tua percepi voluptatem. permitte enim mihi vti verbis publicis; 1) nec illa ad ſignificationem Stoicam reuoca. Vitium eſſe voluptatem credimus. Sit ſane: ponere tamen illam 2) ſolemus, ad demonſtrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (ſi ad noſtrum album 3) verba dirigimus) rem infamem eſſe, & gaudium niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, ſuis bonis viribusque fidentis. vulgo tamen ſic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius conſulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu vxoris percepiſſe: quae adeo non ſunt gaudia, vt ſaepe initia futurae triſtitiae ſint. Gaudio autem iunctum eſt, non deſinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noſter: Et mala mentis Gaudia; diſerte quidem dicit, ſed parum proprie: nullum enim malum gaudium eſt. Voluptatibus hoc nomen impoſuit, & quod voluit, expreſſit: ſignificauit enim homines, malo ſuo laetos. tamen ego non immerito dixeram, cepiſſe me magnam ex epiſtola tua voluptatem. quamuis enim iuſta cauſſa imperitus homo gaudeat, tamen affe-

1. *Verbis publicis*) communi ſermone receptis.
2. *Ponere illam*) vti hac voce ſolemus.
3. *Ad noſtrum album*) i. e. Stoicum: vt in noſtro foro & tribunali ſuper iis arbitramur. album enim eſt in quo ſcribebantur Praetorum decreta.

ctum eius impotentem, & in diuerſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falſi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed vt ad propoſitum reuertar, audi quid me in epiſtola tua delectauerit. habes verba in poteſtate: non effert te oratio, nec longius quam deſtinaſti, trahit. Multi ſunt, qui ad id quod non propoſuerant ſcribere, alicuius verbi decore placentis vocentur. quod tibi non euenit. preſſa ſunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus ſignificas quam loqueris. Hoc maioris rei indicium eſt. apparet, animum quoque nihil habere ſuperuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen translationes verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum ſui fecerint. 1) Inuenio imagines: quibus ſi quis nos vti vetat, & poëtis illas ſolis iudicat eſſe conceſſas, neminem mihi videtur ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter, & demonſtrandæ rei cauſſa eloquebantur, parabolis referti ſunt: quas exiſtimo neceſſarias, non ex eadem cauſſa qua poëtis, ſed vt imbecillitatis noſtræ adminicula ſint, & vt diſcentem & audientem in rem præſentem adducant. Sextium ecce cummaxime lego, virum acrem, Græcis verbis, Romanis moribus philoſophantem. movit me imago ab illo poſita: ire quadrato agmine exercitum, vbi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratum. Idem, inquit, ſapiens facere debet: omnes virtutes ſuas vndique expandat, vt vbicumque infeſti aliquid oritur, illic parata præſidia ſint, & ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant. Quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, vt imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſitæ, vt ſi-

1. *Quæ periculum ſui fecerint)* h. e. nouas, & cum aliqua tamen audacia prolatas.

gnum

gnum ab vno datum, peditem ſimul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis neceſſarium eſſe nobis, Sextius ait. Illi enim ſæpe hoſtem timuere ſine cauſſa, tutiſſimumque illis iter, quod ſuſpectiſſimum fuit: nil ſtultitia pacatum habet. tam ſuperne illi metus eſt, quam infra. vtrumque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet: imparata eſt, & ipſis terretur auxiliis. Sapiens autem, ad omnem incurſum munitus & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in iſtis vitiis iacuimus. elui difficile eſt. non enim inquinati ſumus, ſed infecti. Ne ab alia imagine ad aliam tranſeamus, hoc quæram, quod mecum ſæpe diſpicio, quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat. Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur: deinde, quia illa quæ a ſapientibus viris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterque tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis, quantum ſatis ſit, aduerſus vitia diſcere, qui quantum a vitiis vacat, diſcit? 2) Nemo noſtrum in altum deſcendit. ſumma tantum decerpſimus: & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeque occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus: ſi inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. 3) Nec ſumus modica laudatione contenti: quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit,

2. *Qui quantum a vitiis vacat, diſcit*) qui eas tantum horas: quas viciorum exercitium vacuas ipſi relinquit, adeoque ſubſecivas diſcendo tantum impendit.

3. *Agnoſcimus*) aſſenſum præbemus, nosque tales eſſe putamus.

tanquam debitum prendimus: optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cum ſciamus illos ſæpe mentiri. Adeoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria cummaxime facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimum. Sequitur itaque, vt ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cum iam in India vagaretur, & gentes, ne finitimis quidem ſatis notas, bello vaſtaret, in obſidione cuiusdam vrbis, dum circuit muros, & dum imbecilliſſima mœnium quærit, ſagitta ictus, diu perſedere, & incepta agere perſeuerauit. Deinde cum, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paulatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, Omnes, inquit, iurant me Iouis eſſe filium, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat. Idem nos faciamus: cum pro ſua quemque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem eſſe: ego autem video quam multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem? Sapiens ille eſt plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus, cum diis ex pari viuit. Nunc ipſe te conſule: ſi nunquam mœſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri exſpectatione ſollicitat, ſi per dies noctesque par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt: perueniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates, & vndique, & omnes: ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantum ex gaudio, deeſſe. Ad hoc cupis peruenire, ſed erras, qui inter diuitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſolicitudines quæris? iſta quæ ſic petis, tanquam

quam datura lætitiam ac voluptatem, cauſſæ dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: ſed vnde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille ex conuiuiis & luxuria: ille ex ambitione, & circumfuſa clientium turba: ille ex amica: alius ex ſtudiorum liberalium vana oſtentatione, & nihil ſanantibus litteris. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt; ſicut ebrietas, quæ vnius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tædio penſat. ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſolicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudii æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. ſemper illic ſerenum eſt. Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe: quia nunquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex virtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus, niſi temperans. Quid ergo, inquis? ſtulti ac mali non gaudent? Non magis, quam prædam nacti leones. Cum fatigauerunt ſe vino & libidinibus, cum illos nox inter vina defecit, cum voluptates anguſto corpori vltra quam capiebat ingeſtæ ſupputare cœperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum:

Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti.

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tanquam ſupremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque æmulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit, deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde: quia non eſt alieni muneris, nec arbitrii quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

EPIST. LX.

Vota vulgi ſpernenda, Naturam audiendam eſſe.

Que-

QUeror, litigo, iraſcor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optauerint? O quam inimica nobis ſunt vota noſtrorum! eo quidem inimiciora, quo ceſſere felicius. Iam non admiror, ſi omnia nos a prima pueritia mala ſequuntur: inter exſecrationes parentum creuimus. Exaudiant quoque diu noſtram pro votis vocem gratuitam. 1) Quousque poſcemus aliquid deos, quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quam diu ſationibus implebimus magnarum vrbium campos? 2) quam diu nobis populus metet? quam diu vnius menſæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, ſubuehent? Taurus pauciſſimorum iugerum paſcuis impletur: vna ſilua elephantis pluribus ſufficit: homo & terra paſcitur, & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, vt vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animalium auiditatem vinceremus? minime. Quantulum eſt enim quod naturæ datur? paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. 3) Hos itaque (vt ait Salluſtius) ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum: quosdam vero ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is, qui ſe vtitur: qui vero latitant & torpent, ſic in domo ſunt, tanquam in conditiuo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, 4) mortem ſuam anteceſſerunt.

---

1. *Exaudiant quoque diu noſtram pro votis vocem gratuitam*] Interrogatiue accipiendum puto. an exaudiant etiam diu inanes noſtras voces, quas pro votis ipſis reddimus Dii?

2. *Magnarum vrbium campos*) qui magnis vrbibus poſſent ſufficere.

3. *Ambitio*) cupiditas delicatis tantum cibis inhians.

4. *Horum licet in limine &c.*) nil prohibet quo minus horum nomen limini, vt mortuorum ſepulcro inſcribatur.

Epist.

EPIST. LXI.

Emendari & immutari ſtudeamus. mortem cogitemus, vt ſemper imminentem, & vtique venturam.

DEſinamus quod voluimus velle. Ego certe id ago ſenex, non eadem velle, quæ puer volui. In hoc vnum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem: Id ago, vt mihi inſtar totius vitæ, ſit dies. Nec mehercules tanquam vltimum rapio, 1) ſed ſic illum adſpicio, tanquam eſſe vel vltimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tanquam cum maxime ſcribentem mors euocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideo fruor vita: quia quam diu futurum hoc ſit, non nimis pendeo. Ante ſenectutem curaui, vt bene viuerem: in ſenectute, vt bene moriar. Bene autem mori, eſt libenter mori. Da operam, ne quid vnquam inuitus facias quidquid neceſſe eſt, futurum eſt. Repugnanti, non volenti neceſſitas eſt: in volente neceſſitas non eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbiſſimam ſeruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt: ſed qui inuitus facit. Itaque ſic animum componamus, vt quidquid res exiget, id velimus: & in primis finem noſtri ſine triſtia cogitemus. ante ad mortem, quam ad vitam, præparandi ſumus. Satis inſtructa vita eſt: ſed nos inſtrumentorum eius auidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid videtur, & ſemper videbitur. Vt ſatis vixerimus, nec anni nec dies facient, ſed animus. Vixi, Lucili cariſſime, quantum ſatis erat: mortem plenus 2) exſpecto.

1. *Non tanquam vltimum rapio)* non ita eo auide ac ſi vltimus ſit vtor.

2. *Plenus)* exſatiatus.

Epist. LXII.

Homines aut negotia non obſtare Bonæ menti. Laus Demetrii.

MEntiuntur, qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negotiorum videri volunt: ſimulant occupationes, & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbicumque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, ſed commodo: nec conſector perdendi temporis cauſſas: quocumque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare verſo. Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut cauſſa ex officio nata ciuili, ſed cum optimo quoque ſum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque ſæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum circumfero, & relictis conchyliatis, 1) cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deeſſe. Contemnere omnia aliquis poteſt: omnia habere nemo poteſt. Breuiſſima ad diuitias, per contemptum diuitiarum, via eſt. Demetrius autem noſter ſic viuit, non tanquam contempſerit omnia, ſed tanquam aliis habenda permiſerit.

Epist. LXIII.

Conſolatoria ſuper morte amici, ſapiens & perpulcra.

GRauiter fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, vt non

1. *Conchyliatis)* qui in lacernis purpureis incedunt.

dole-

doleas, vix audebo exigere: & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi iam multum ſupra fortunam elato? Illum quoque iſta res vellicabit, ſed tantum vellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt, prolapſis ad lacrimas: ſi non nimiæ decurrerent, ſi ipſi illas repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant: lacrimandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere? cum poëtarum Græcorum maximus, ius flendi dederit in vnum dumtaxat diem: 1) cum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitaſſe. 2) Quæris vnde ſint lamentationes, vnde immodici fletus? per lacrimas argumenta deſiderii quærimus: & dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. 3) O infelicem ſtultitiam! eſt aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis. obliuiſcar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt. Iam iſtam frontem ad riſum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus reſidunt: cum primum te obſeruare deſieris, imago iſta triſtitiæ diſcedet. Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodienti quoque elabitur: eoque citius, quo eſt acrior, deſinit. Id agamus, vt iucunda fiat nobis amiſſorum recordatio, nemo libenter ad id redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Si tamen iſtud fieri neceſſe eſt, vt cum aliquo nobis morſu, amiſſorum quos amauimus nomen occurrat: hic quoque morſus habet ſuam vo-

1. *In vnum duntaxat diem*) Habes ap. Homerum Il. τ. vbi Vlyſſes ad Achillem lacrymis diffluentem:
Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνησι
Νηλέα θυμὸν ἔχοντας, ἐπ' ἤματι δακρύσαντας.
2. *Etiam Nioben de cibo cogitaſſe*) Id. Hom. Il. vlt.
3. *Nemo triſtis ſibi eſt*) Sed aliis quibus oſtendere triſtitiam cupit.

lupta-

luptatem. Nam, vt dicere ſolebat Attalus noſter; Sic amicorum defunctorum memoria iucunda eſt, quomodo poma quædam ſunt ſuauiter aſpera, quomodo in vino nimis veteri ipſa nos amaritudo delectat: cum vero interuenit ſpatium, omne quod angebat exſtinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui eſt: eorum qui fuerunt retractatio, non ſine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit, hæc acria quoque, & habentia auſteritatis aliquid, ſtomachum excitare? Ego non idem ſentio. mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda eſt. habui enim illos, tanquam amiſſurus: amiſi, tanquam habeam. Fac ergo, mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Deſine beneficium Fortunæ male interpretari. abſtulit, ſed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia quamdiu contingere hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quam ſæpe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quam ſæpe eodem morantes loco, non viderimus: intelligemus, plus nos temporis perdidiſſe in viuis. Feras autem hos, qui cum negligentiſſime amicos habeant, miſerrime lugent: nec amant quemquam, niſi cum perdiderunt? Ideoque tunc effuſius mœrent, quia verentur, ne dubium ſit an amauerint: ſera iudicia affectus ſui quærunt. Si alios habemus amicos, male de his & meremur, & exiſtimamus: quia parum valent in vnius elati ſolatium. ſi non habemus, maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quam a fortuna accepimus. Illa vnum abſtulit: nos quemcumque non fecimus. Deinde ne vnum quidem amauit, qui plus quam vnum amare non potuit. Si quis deſpoliatus, amiſſa vnica tunica, complorare ſe malit, quam circumſpicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat ſcapulas, nonne tibi videatur ſtultiſſimus? Quem ama-

amabas, extuliſti: quære, quem ames. Satius eſt amicum reparare, quam flere. Scio quidem pertritum iam hoc eſſe, quod adiecturus ſum: non tamen ideo prætermittam, quia ab omnibus dictum eſt. Finem dolendi etiam qui conſilio non fecerat, tempore inuenit: turpiſſimum autem eſt in homine prudente remedium mœroris, laſſitudo mœrendi. Malo relinquas dolorem, quam ab illo relinquaris. quamprimum id facere deſiſte, quod etiamſi voles, diu facere non poteris. Annum fæminis ad lugendum conſtituêre maiores, non vt tam diu lugerent, ſed ne diutius: viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis muliercùlis dabis, vix retractis a rogo, vix a cadauere reuulſis, cui lacrimæ in totum menſem durauerint? Nulla res citius in odium venit, quam dolor: qui recens, conſolatorem inuenit, & aliquos ad ſe adducit: inueteratus vero deridetur. nec immerito: aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Hæc tibi ſcribo, is qui Annæum Serenum, cariſſimum mihi, tam immodice fleui, vt (quod minime velim) inter exempla ſim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi cauſſam ſic lugendi fuiſſe, quod nunquam cogitaueram, mori eum ante me poſſe. Hoc vnum mihi occurrebat, minorem eſſe, & multo minorem: tanquam ordinem fata ſeruarent. Itaque aſſidue cogitemus, tam de noſtra, quam omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor eſt Serenus meus: quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt. quia non feci, imparatum ſubito fortuna percuſſit. Nunc cogito, omnia & mortalia eſſe, & incerta lege mortalia. Hodie fieri poteſt, quidquid vnquam poteſt. Cogitemus ergo, Lucili cariſſime, cito nos eo perventuros, quo illum perueniſſe mœremus. Et for-

taſſe (ſi modo ſapientum vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis) quem putamus periſſe, præmiſſus eſt.

Epist. LXIV.

Q. Sextii laudatio, & ipſius deinde Sapientiæ. Veteres eius auctores venerandos, & nos tamen poſſe adiicere.

FUiſti heri nobiſcum. Potes queri, ſi heri tantum: ideo adieci, nobiſcum: 1) mecum enim ſemper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere vigiles 2) ſolet: ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, vt in conuiuio, nullam rem vsque ad exitum adducens, ſed aliunde alio tranſiliens. Lectus eſt deinde liber Q. Sextii patris, magni, ſi quid mihi credis, viri, & licet negent, Stoici. Quantum in illo, dii boni, vigoris eſt, quantum animi! hoc non in omnibus philoſophis inuenies. Quorumdam ſcripta clarum habent tantum nomen: 3) cetera exſanguia ſunt. Inſtituunt, diſputant, cauillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: Viuit, viget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacumque poſitione mentis ſim, cum lego hunc, (fatebor tibi) libet omnes caſus prouocare, libet exclamare: Quid ceſſas fortuna? congredere. paratum vides. Illius animum induo, qui quærit vbi ſe experiatur, vbi virtutem ſuam oſtendat,

1. *Nobiſcum)* non mecum, cum reliquis enim non tanta ipſi intercedebat amicitia, vt ſemper cum eis ſicut cum Seneca eſſe credi poſſet.

2. *Vigiles)* qui incendia curabant.

3. *Nomen)* titulum.

Spe-

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum aut fuluum deſcendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & oſtendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & deſperationem eius non faciet. Scies illam eſſe in excelſo, ſed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipſa præſtabit, vt illam admireris, & tamen ſperes. Mihi certe temporis multum auferre ſolet contemplatio ipſa ſapientiæ. non aliter illam intueor obſtupefactus, quam ipſum interim mundum, quem ſæpe tanquam ſpectator nouus video. Veneror itaque inuenta ſapientiæ, inuentoresque: adire tanquam multorum hereditatem iuuat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patremfamiliæ: faciamus ampliora quæ accepimus. maior iſta hereditas a me ad poſteros tranſeat. Multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit: nec vlli nato poſt mille ſæcula præcludetur occaſio aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiam ſi omnia a veteribus inuenta ſunt: hoc ſemper nouum erit, vſus, & inuentorum ab aliis ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. non opus eſt mihi alia quærere: hæc tantum morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur. hoc vis ſubita & humor auertitur. hoc acuitur viſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inuenta ſunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt: ſuſpiciendi tamen ſunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamen-

ta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris cauſſa ſemper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, a quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi honori 1) ſolet, faciam: equo deſiliam, caput adaperiam, ſemita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo.

Epist. LXV.

Phyſiologica tractat, de Cauſſa & Materia. Quatenus vtilia ſint, docet: ſi cum modo tractentur, & bono fine, id eſt vita. Attolli per hac animum ad Deum, & Honeſtum.

Heſternum diem diuiſi cum mala valetudine. antemeridianum illa ſibi vindicauit: poſtmeridiano mihi ceſſit. Itaque lectione primum tentaui animum. deinde cum hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imo permittere. Aliquid ſcripſi, & quidem intentius, quam ſoleo, dum cum materia difficili contendo, & vinci nolo: donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tanquam ægrum intemperantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit. ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite eſt. te arbitrum adegimus? 2) plus negotii habes quam exiſtimas. Triplex cauſſa eſt. Dicunt, vt ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant: cauſſam

1. *Honori*) officio & dignitati qua Prætor refulget.
2. *Adegimus*) l. *addiximus*.

& ma-

& materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moueat. Cauſſa autem, id eſt, ratio, materiam format, & quocumque vult verſat, ex illa varia opera producit. Eſſe debet ergo vnde aliquid fiat, deinde a quo fiat: hoc cauſſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ: itaque quod de vniuerſo dicebam, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiam habuit, quæ pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatua materia æs fuit, cauſſa artifex. Eadem conditio rerum omnium eſt. ex eo conſtant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet vnam cauſſam eſſe, id quod facit. Cauſſam Ariſtoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, cauſſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ vnicuique operi imponitur, tanquam ſtatuæ. nam hanc Ariſtoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc, aperiam. Æs prima ſtatuæ cauſſa eſt: nunquam enim facta eſſet, niſi fuiſſet id, ex quo ea funderetur, ducereturue. Secunda cauſſa artifex eſt: non potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuæ figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſſa eſt forma: neque enim ſtatua iſta Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſſa eſt faciendi propoſitum: nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi venditurus fabricauit: vel gloria, ſi laborauit in nomen: vel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſſa eſt, propter quam fit. An non putas inter cauſſas facti operis numerandum, quo remoto factum non eſſet? His quintam Plato adiicit, exemplar, quam ipſe ideam vocat: hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id

quod deſtinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos; an intus, quod ſibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numerosque vniuerſorum quæ agenda ſunt, & modos mente complexus eſt. plenus his figuris eſt, quas Plato ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipſa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet: & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinque ergo cauſſæ ſunt, vt Plato dicit: Id ex quo, 1) id a quo, 2) id quo, 3) id ad quod, 4) id propter quod. 5) nouiſſime id quod ex his eſt. 6) Tanquam in ſtatua (quia de hac loqui cœpimus) id ex quo, æs eſt: Id a quo, artifex eſt: Id quo, forma eſt, quæ aptatur illi: Id ad quod, exemplar eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propoſitum eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Hæc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus eſt: Ex quo fit, hæc materia eſt: Forma, hic eſt habitus, & ordo mundi quem videmus: exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propoſitum, propter quod fecit. Quæris, quid ſit propoſitum Deo? Bonitas. ita certe Plato ait. Quæ Deo faciendi mundum cauſſa fuit? bonus eſt, bono nulla cuiusquam boni inuidia eſt. Fecit itaque quam optimum potuit. Fer ergo iudex ſententiam, & pronuncia, quis tibi veriſimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam

1. *Ex quo*) materia.
2. *A quo*) cauſa efficiens.
3. *Quo*) forma, qua vel per quam res eſt.
4. *Ad quod*) idea ſiue exemplar.
5. *Propter quod*) cauſſa finalis.
6. *Id quod ex his eſt*) effectus.

ſupra

ſupra nos eſt,quam ipſa veritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone ponitur turba cauſſarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quocumque remoto quid effici non poteſt, id cauſſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter cauſſas tempus. nihil ſine tempore poteſt fieri. Ponant locum. ſi non fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil ſine hoc nec fit nec perit: nulla ſine motu ars,nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primam & generalem cauſſam quærimus. hæc ſimplex eſſe debet. nam & materia ſimplex eſt. Quærimus, quid ſit cauſſa: Ratio faciens,id eſt, Deus. Ita enim quæ nunc retuli,non ſunt multæ & ſingulæ cauſſæ, ſed ex vna pendent ex ea quæ facit. Formam dicis cauſſam eſſe: hanc imponit artifex operi. pars eſt,non cauſſa. Exemplar quoque non eſt cauſſa, ſed inſtrumentum cauſſæ neceſſarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici,quomodo ſcalprum, quomodo lima. ſine his procedere ars non poteſt. non partes tamen hæc artis,aut cauſſæ ſunt. Propoſitum,inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſſa eſt. vt ſit cauſſa, non eſt efficiens cauſſa, ſed ſuperueniens. Hæ autem innumerabiles ſunt: nos de cauſſa quærimus generali. Illud vero non pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum & conſummatum opus, cauſſam eſſe. multum enim intereſt inter opus, & cauſſam operis. Aut fer ſententiam: aut (quod facilius in eiuſmodi rebus eſt) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te,inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius ſcrutor:deinde hunc mundum.Ne hoc quidem tempus vt exiſtimas, perdo. Iſta enim omnia ſi non concidantur,nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahantur, attollunt & leuant animum, qui graui ſar-

cina preſſus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac pœna eſt: premente illo vrgetur, in vinculis eſt, niſi acceſſit philoſophia: & illum reſpirare rerum naturæ ſpectaculo iuſſit, & a terrenis dimiſit ad diuina. Hæc libertas eius eſt, hæc euagatio: ſubducit interim ſe cuſtodiæ in qua tenetur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione, 7) quæ oculos defatigat, ſi malignum & precarium lumen habent, 8) in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: ſi animus in hoc triſti & obſcuro domicilio clusus, quoties poteſt, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requieſcit. Sapiens aſſectatorque ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optima ſui parte abeſt, & cogitationes ſuas ad ſublimia intendit, & velut ſacramento rogatus, hoc quod viuit, ſtipendium putat: & ita formatus eſt, vt illi nec amor vitæ, nec odium ſit, patiturque mortalia, quamuis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ ſint initia vniuerſorum, quis rerum formator, quis omnia in vna maſſa & materia inerti conuoluta diſcreuerit? Non quæram, quis ſit artifex huius mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, in vna deformitate 9) latentibus faciem 10) diuiſerit? vnde lux tanta funda-

7. *Intentione*) ex intenſa in opus aliquod ſubtilius opera.
8. *Malignum & pracarium lumen habent*) quod fieri ſolet oculo in rebus minutis, vel colore radiante infectis nimis diu occupato.
9. *Deformitate*) chao.
10. *Faciem*) formam & cultum.

tur? ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta non quæram? ego neſciam vnde deſcenderim? ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpe naſcendum 11)? quo hinc iturus ſim? quæ ſedes exſpectet animam, ſolutam legibus ſeruitutis humanæ? Vetas me cælo intereſſe, id eſt, iubes me viuere capite demiſſo? Maior ſum, & ad maiora genitus, quam vt mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter adſpicio, quam vinculum aliquod libertati meæ circumdatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo reſiſtat; 12) nec per illud ad me vllum tranſire vulnus ſino: Quidquid in me poteſt iniuriam pati, hoc eſt: in hoc obnoxio domicilio animus liber habitat. nunquam me caro iſta compellet ad metum, nunquam ad indignam bono ſimulationem, nunquam in honorem huius corpuſculi mentiar. Cum viſum fuerit, diſtraham cum illo ſocietatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus ſocii: animus ad ſe omne ius ducet. Contemptus corporis ſui, certa libertas eſt. Vt ad propoſitum reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modo loquebamur, inſpectio. Nempe vniuerſa ex materia & ex Deo conſtant: Deus iſta temperat, quæ circumfuſa rectorem ſequuntur, & ducem. Potentius autem ac pretioſius eſt quod facit, qui eſt Deus, quam materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id nobis corpus eſt. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes ſimus aduerſus fortuita: non contremiſcamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egeſtatem. Mors quidem eſt aut finis aut

11. *An ſæpe naſcendum*) an non diſpiciam ſemelne hic mihi viuendum ſit, an repetitis vicibus, quod Stoicum & Pythagoricum de παλιγγενεσίᾳ dogma volebat.

12. *In quo reſiſtat*] ſubſiſtat, in corpus enim tantum, non in animum fortunæ arbitrium eſt.

tranſitus. nec deſinere timeo; idem eſt enim quod non cœpiſſe: nec tranſire; quia nusquam tam anguſte ero.

Epist. LXVI.

Claranum ſenem, ſed alacrem eſſe: eumdem corpore deformem, animo honeſtum. Non refert de caſa, in qua is habitet. Diſcrimen Bonorum Stoicis: & omnia paria eſſe. Quid ergo? idem Gaudium, & Patientia? idem, quod ad Virtutem: non ad Materiam. Externa etiam, non dare Boni augmentum. Hæc diffuſe, diſtinɑe, pulcre. O legamus, & aptemus!

Claranum condiſcipulum meum vidi, poſt multos annos, non puto exſpeɑas vt adiiciam, ſenem: ſed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpuſculo ſuo colluɑantem. Inique enim ſe natura geſſit, & talem animum male collocauit: aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda a contemptu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit:

Gratior eſt pulcro veniens e corpore virtus.

nullo enim honeſtamento eget: ipſa & magnum ſui decus eſt, & corpus ſuum conſecrat. 1) Certe Claranum noſtrum cœpi intueri, formoſus mihi videtur, & tam reɑus corpore, quam eſt animo. Poteſt ex caſa vir magnus exire: poteſt & ex deformi humilique corpuſculo formoſus animus ac magnus. Quosdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe

1. *Conſecrat*) velut intus habitantis Dei templum.

nudos

nudos edere animos, feciſſet. nunc quod amplius eſt, facit: quosdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulcritudine animi corpus ornari. Quamuis autem pauciſſimos vna fecerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, 2) & ad te mittam. Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi triplex eorum conditio eſt. Quædam (vt noſtris videtur) prima bona ſunt: tanquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædam ſecunda, in materia infelici expreſſa: tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis: hæc, ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia: tanquam modeſtus inceſſus, & compoſitus, ac probus vultus, & conueniens prudenti viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt: cum alia optanda ſint, alia auerſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad primum reuertamur, & conſideremus id quale ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, ſed ex natura pretia rebus imponens, toti ſe inferens mundo, & in omnes eius actus contemplationem ſuam mittens, cogitationibus actionibusque intentus, ex æquo magnus ac vehemens, aſperis blandisque pariter inuictus, neutri ſe fortunæ ſubmittens, ſupra omnia quæ contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus, ordinatiſſimus, cum decore, cum viribus ſanus ac ſiccus, 3) imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animus virtus eſt, hæc eius facies, ſi ſub vnum veniat

2. *Egeram*) proferam.
3. *Siccus*) firmus & ſibi conſtans, notum de ξηρᾷ ψυχῇ quid dixerit Heraclitus.

adſpe-

adſpectum, & ſemel tota ſe oſtendat. Ceterum multæ eius ſpecies ſunt, quæ pro vitæ varietate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipſa. Decreſcere enim ſummum bonum non poteſt, nec virtuti ire retro licet: ſed in alias atque alias qualitates conuertitur, ad rerum quas actura eſt habitum figurata. Quidquid attigit, in ſimilitudinem ſui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intrauit diſpoſuitque, condecorat: quidquid tractauit, id amabile, conſpicuum, mirabile facit. Itaque vis eius & magnitudo vltra non poteſt ſurgere, quando incrementum maximo non eſt. Nihil inuenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius. omnis in modo eſt virtus: modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quo procedat, non magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? nihil. aut perfectum non erat, cui acceſſit: ergo ne virtuti quidem, cui ſi quid adiici poteſt, defuit. Honeſtum quoque nullam acceſſionem recipit: honeſtum eſt enim propter illa quæ retuli. Quid porro decorum, & iuſtum, & legitimum? non eiuſdem eſſe formæ putas, certis terminis comprehenſum? Creſcere poſſe, imperfectæ rei ſignum eſt: bonum omne in eaſdem cadit leges: iuncta eſt priuata & publica vtilitas, tam mehercules, quam inſeparabile eſt, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter ſe pares ſunt, & opera virtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum vero animaliumque virtutes, cum mortales ſint, fragiles, caducæque, & incertæ, exſiliunt reſiduntque: & ideo non eodem pretio æſtimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim eſt ratio recta, ſimplexque. Nihil eſt diuino diuinius, cæleſti cæleſtius. Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur; itaque illis in tam incerta ſorte inæqualitas eſt: diui-

diuinorum vna natura eſt. Ratio autem nihil aliud eſt, quam in corpus humanum pars diuini ſpiritus merſa. Si ratio diuina eſt, nullum autem bonum ſine ratione eſt, bonum omne diuinum eſt. nullum porro inter diuina diſcrimen eſt, ergo nec inter bona. Paria itaque ſunt inter ſe gaudium, & fortis atque obſtinata tormentorum perpeſſio. in vtroque enim eadem eſt animi magnitudo: in altero remiſſa, & laxa; in altero pugnax, & intenta. Quid? tu non putas, parem eſſe virtutem eius qui fortiter hoſtium mœnia expugnat, & eius qui obſidionem patientiſſime ſuſtinet? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque inuictas manus in exitium ipſas ſui verti; & magnus ille obſeſſorum animus, qui ſcit nihil eſſe clauſum, cui mors aperta eſt, & in complexu libertatis exſpirat. Æque reliqua quoque inter ſe paria ſunt, tranquillitas, ſimplicitas, liberalitas, conſtantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus enim iſtis vna virtus ſubeſt, quæ animum rectum & indeclinabilem præſtat. Quid ergo? nihil intereſt inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam? nihil, quantum ad ipſas virtutes: plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus vtraque oſtenditur. In altero namque naturalis animi remiſſio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaque media ſunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in vtraque par eſt: virtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta. Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona vtraque: quia nec hic poteſt ſe melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus. duo vero, quibus nihil fieri melius poteſt, paria ſunt. Nam ſi quæ extra virtutem poſita ſunt, aut minuere illam, aut augere poſſunt; deſinit vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris, omne honeſtum perit. Quare? dicam; quia nihil honeſtum

eſt,

eſt, quod ab inuito, quod a coacto fit. omne honeſtum voluntarium eſt. Admiſce illi pigritiam, querelam, tergiuerſationem, metum: quod habet in ſe optimum, perdidit, ſibi placere. Non poteſt honeſtum eſſe, quod non eſt liberum, nam quod timet, ſeruit. Honeſtum omne ſecurum eſt, tranquillum eſt: ſi recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna diſcordia volutatur. Hinc enim ſpecies recti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui honeſte aliquid facturus eſt, quidquid opponitur, id etiam ſi incommodum putat, malum non putat: velut libens faciet. Omne honeſtum iniuſſum, incoactumque eſt, ſincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſponderi poſſit. Hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, vtrum aliquis in gaudio ſit, an in equuleo iaceat, & tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere quod Epicurus ait, Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nil pertinet. Quid miraris, ſi ego paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis: cum (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri? Et hic reſpondeo, plurimum intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterum petam, alterum vitabo. illud ſecundum naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, magno inter ſe diſſident ſpatio: cum ad virtutem ventum eſt, vtraque par eſt, & quæ per læta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quidquid aliud incommodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodum minuta lumina claritas ſolis obſcurat: ſic dolores, moleſtias, iniurias, virtus magnitudine ſua elidit, atque opprimit; & quocumque affulſit, ibi quidquid ſine illa apparet, exſtinguitur: nec magis vllam portionem habent in-

com-

commoda, cum in virtutem inciderint, quam in mari nimbus. Hoc ſcias ita eſſe, ad omne pulcrum vir bonus ſine vlla cunctatione procurret. ſtet illic licet carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeuerabit: nec quid paſſurus, ſed quid facturus ſit, adſpiciet: & ſe honeſtæ rei tanquam bono viro credet. vtilem illam ſibi iudicabit, tutam, proſperam. Eumdem ergo locum habebit apud illum honeſta res, ſed triſtis atque aſpera, quem vir bonus, pauper, aut exſul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, diuitiis abundantem, ex altera nihil habentem, ſed in ſe omnia: vterque æque bonus vir erit, etiam ſi fortuna diſpari vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudicium eſt, quod in hominibus. æque laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero poſita, quam in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, ſi corpus illæſum tibi & integrum fortuna præſtiterit, quam ſi ex aliqua parte mutilatum. alioqui hoc erit, ex ſeruorum habitu dominum æſtimare. Omnia enim iſta, in quæ dominium caſus exercet, ſerua ſunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecilla, fluida, mortalia, poſſeſſionis incertæ. Illa rurſus libera & inuicta opera virtutis, quæ non ideo magis appetenda ſunt, ſi benignius a fortuna tractantur; nec minus, ſi aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non, puto, magis amares virum bonum locupletem, quam pauperem: nec robuſtum & lacertoſum, quam gracilem, & languidi corporis: ego ne rem quidem magis appetes hilarem ac pacatam, quam diſtractam & operoſam. Et ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus æque bonis viris, nitidum & vnctum, quam puluerulentum & horrentem. deinde hucusque peruenies, vt magis diligas integrum omnibus membris & illæſum, quam debilem aut luſcum. Paulatim faſtidium tuum illo

illo vſque procedet, vt ex duobus æque iuſtis ac prudentibus,comatum & criſpulum malis, quam recalvaſtrum.Vbi par eſt in vtroque virtus,non comparet aliarum rerum inæqualitas: omnia enim alia non partes, ſed acceſſiones ſunt. Nam quis tam iniquam cenſuram inter ſuos agit, vt filium ſanum quam ægrum magis diligat? procerumue & excelſum, quam breuem & modicum? Fœtus ſuos non diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter omnium ſternunt. 1) aues ex æquo partiuntur cibos. Vlyſſes ad Ithacæ ſuæ ſaxa ſic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna eſt, amat, ſed quia ſua. Quorſum hæc pertinent? vt ſcias virtutem omnia opera ſua, velut fœtus ſuos, iiſdem oculis intueri, æque indulgere omnibus: & quidem impenſius, laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miſeretur, inclinatur. Virtus quoque opera ſua quæ videt affici & premi, non magis amat, ſed parentum bonorum more,magis complectitur ac fouet. Quare non eſt vllum bonum altero maius? quia non eſt quidquam apto aptius,quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere,Hoc magis par eſt alicui 2) quam illud: ergo nec honeſto honeſtius quidquam eſt.Quod ſi par omnium virtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico, in æquo eſt moderate gaudere, & moderate dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem, ſub tortore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia ſunt, hæc mirabilia. vtraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi eſt, velamento maioris boni tegitur. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipſis virtutibus auertit oculos, & exteriora circumſpicit.

1. *Sternunt*) vbera prabituræ.

2. *Hoc magis par eſt alicui)* hoc bonum magis alicui conuenit.

Bona

Bona vera idem pendunt, idem patent: 3) falſa multum habent vani. Itaque ſpecioſa & magna contra viſentibus, cum ad pondus reuocata ſunt, fallunt. Ita eſt, mi Lucili, quidquid vera ratio commendat, ſolidum & æternum eſt, firmat animum, attollitque, ſemper futurum in excelſo: illa quæ temere laudantur, & vulgi ſententia bona ſunt, inflant inanibus lætos. Rurſus ea quæ timentur tanquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter, quam animalia ſpecies periculi, agitant. Vtraque res ergo ſine cauſſa animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt: ſola ratio immutabilis & iudicii tenax eſt. non enim ſeruit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut rectum recto: ergo & virtus, quæ non aliud eſt quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ ſunt: ſi rectæ ſunt, & pares ſunt. Qualis ratio eſt, tales & actiones ſunt: ergo omnes pares ſunt. Nam cum ſimiles rationi ſint, ſimiles & inter ſe ſunt: pares autem actiones inter ſe eſſe dico, qua rectæ ſunt, & honeſtæ. Ceterum magna habebunt diſcrimina, variante materia: quæ modo latior eſt, modo anguſtior; modo illuſtris, modo ignobilis; modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id quod optimum eſt, par eſt. tanquam viri boni, omnes pares ſunt, qua boni ſunt. ſed habent differentias ætatis: alius ſenior, alius iunior. habent corporis: alius formoſus, alius deformis eſt. habent fortunæ: ille diues, hic pauper eſt: ille gratioſus, potens, vrbibus notus & populis; ignotus hic pleriſque, & obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt. De bonis ac malis ſenſus non iudicat; quid vtile, ſcit; quid inutile,

3. *Idem patent*) non imponunt ſpecie, ſed idem penduns & ſunt, quod eſſe videntur.

utile, ignorat. Non poteſt ferre ſententiam, niſi in rem præſentem perductus eſt: nec futuri prouidus eſt, nec præteriti memor: quid ſit conſequens neſcit. Ex hoc autem rerum ordo ſeriesque contexitur, & vnitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum: aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona ſunt, neque mala, acceſſiones minimas ac leuiſſimas iudicat, omne illi bonum in animo eſt. Ceterum quædam prima exiſtimat, ad quæ ex propoſito venit, tanquam victoriam, bonos liberos, patriæ ſalutem: quædam ſecunda, quæ non apparent niſi in rebus aduerſis: tanquam æquo animo pati morbum magnum, exſilium: quædam media, quæ nihilo magis ſecundum naturam ſunt, quam contra naturam: tanquam prudenter ambulare, compoſite ſedere. Non enim minus ſecundum naturam eſt, ſedere, quam aut ſtare, aut ambulare. Duo illa ſuperiora diuerſa ſunt. prima enim ſecundum naturam ſunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate: ſecunda contra naturam ſunt, fortiter obſtare tormentis, & ſitim perpeti, morbo vrente præcordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum eſt? minime. ſed illud aliquando contra naturam eſt, in quo bonum illud exſiſtit. vulnerari enim, & ſubiecto igne tabeſcere, & aduerſa valetudine affligi, contra naturam eſt; ſed inter iſta ſeruare animum infatigabilem, ſecundum naturam eſt. Et vt, quod volo, exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum, nunquam. quoniam bonum ſine ratione nullum eſt: ſequitur autem ratio naturam. Quid eſt ergo ratio? naturæ imitatio. Quid eſt ſummum hominis bonum? ex naturæ voluntate ſe gerere. Non eſt, inquit, dubium, quin felicior pax ſit nunquam laceſſita, quam multo reparata ſanguine. Non eſt dubium, inquit, quin felicior ſit inconcuſſa valetudo,

quam

quam ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum ſit gaudium, quam obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quæ fortuita ſunt, plurimum diſcriminis recipiunt: æſtimantur enim vtilitate ſumentium. Bonorum vnum propoſitum eſt, conſentire naturæ. hoc in omnibus par eſt. Cum alicuius in ſenatu ſententiam ſequimur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur, quam ille; ab omnibus in eamdem ſententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturæ aſſentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturæ aſſentiuntur. Alter adoleſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contigit, quam proſpicere vitam: omnes hi æque fuere mortales, etiam ſi mors aliorum longius vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorum interrupit principia. Alius inter cœnandum ſolutus eſt, alterius continuata mors ſomno eſt, aliquem concubitus exſtinxit. his oppone ferro transfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruine, aut per longum neruorum contractionem extortos minutatim; aliquorum melior dici, aliquorum peior poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt. per quæ venit diuerſa ſunt; id in quod deſinunt, vnum eſt. mors nulla maior aut minor eſt: habet enim eumdem in omnibus modum, finiſſe vitam. Idem tibi de bonis dico, hoc bonum inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia & acerba; illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit; vtrumque æque bonum eſt, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt, bona ſunt, laudanda ſunt, virtutem rationemque comitantur: virtus æquat inter ſe, quidquid agnoſcit. Nec eſt quod hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummum illud beatum-

tùmque componitur: vt corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Hæc bona non creſcunt, ſi plena ſunt. quo enim creſcet, quod plenum eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi, & placidus eſt: quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſinceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis, corpus animumque curantis, & bonum ſuum ex vtroque nectentis, perfectus eſt ſtatus, & ſummam voti ſui inuenit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed, vt ita dicam, condiunt & oblectant: abſolutum enim illud humanæ naturæ bonum, corporis & animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum ſimillimam huic noſtræ diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit contingere ſibi; vt corporis quietem, ab omni incommodo liberam, & animi remiſſionem, bonorum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat: tanquam illam, quam paulo ante dicebam, malæ valetudinis, & dolorum grauiſſimorum perpeſſionem. in qua Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo: ait enim ſe veſicæ & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris acceſſionem non recipientia: eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem; beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quæ malles non experiri: ſed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici, hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatæ vitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili virorum optime, aliquid audacius dicere. ſi vlla bona maiora

iora eſſe aliis poſſent: hæc ego quæ triſtia videntur, mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim perfringere difficilia, quam læta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, vt aliquis felicitatem bene, & calamitatem fortiter ferat. Æque fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: & qui ſuccisis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte virtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortuna rixata. Ego dubitem, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucii, quam cuiuslibet fortiſſimi ſaluam? Stetit hoſtium flammarumque contemptor, & manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit, donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit: & ignem inuito eripi iuſſit. Hoc bonum quidni inter prima numerem: tantoque maius putem, quam illa ſecura & intentata fortunæ, 4) quanto rarius eſt hoſtem amiſſa manu viciſſe, quam armata? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potius optem, vt malaciſſandos 5) articulos exoletis meis porrigam? vt muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractauit ignem, quaſi illam manum tractatori 6) præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quid-

4. *Intentata fortunæ*) quæ fortuna non tentauit atque laceſſiuit.

5. *Malaciſſandos*) μαλακίζειν eſt emollire.

6. *Tractatori*) ita dicti quos in prioribus lineis deſcripſit, qui manu artifice membra, & plurimum manus digitosque ducebant & leniter tractabant. Martialis l. 3.

Percurrit agili corpus arte tractatrix.

deſcribit pulcre Clearchus apud Athenæum L. 6. & Ioh. Sariſberienſis L. 3. Polycratici c, 13. *Lipſ.*

quid errauerat. confecit bellum inermis ac mancus; & illa manu trunca reges duos vicit. 7)

Epist. LXVII.

Poſt Præfatiunculam Quæſtio, An omne bonum optabile? Ait, eſſe: etiam cuius materia in malis. Vt, fortiter vri, ægrotare, flagellari. Non ipſa vſtio, morbus, flagella; ſed illud, fortiter & patienter, inquit, eſt optabile. Deinde, Virtutes nexas eſſe: & vti vna, omnes. Sunt & hæc pulcra, fortis, germani Stoici.

VT a communibus initium faciam, ver aperire ſe cœpit: ſed iam inclinatum in æſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides eſt. ſæpe enim in hiemem reuoluitur. Vis ſcire quam dubium adhuc ſit? nondum me committo frigidæ: 1) adhuc rigorem eius infringo. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt mi Lucili. iam ætas mea contenta eſt ſuo frigore: vix media regelatur æſtate. Itaque maior pars in veſtimentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quod me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? quidquid debebam nolle, non poſſum. 2) Cum libellis mihi plurimus ſermo eſt. ſi quando interueniunt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi videor: & ſic afficior animo, tanquam tibi non reſcribam, ſed reſpondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quaſi colloquar tecum: quale ſit, vna ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri,

7. *Reges duos vicit*) Tarquinium exſulem, & Porſennam quos ab obſidione remouit. *Lipſ.*

1. *Frigidæ*) aquæ.

2. *Non poſſum*) h. e. peccatum me deſeruit, nec adeo multus labor in luctu cum eo.

& pa-

& patienter ægrotare, ſequitur vt iſta optabilia ſint. nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certe adhuc ſcio eo nomine votum ſoluiſſe, quod flagellis cæſus eſſet, aut podagra diſtortus, aut equuleo longior factus. Diſtingue, mi Lucili, iſta: & intelliges eſſe in his aliquid optandum. Tormenta abeſſe a me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honeſte, animoſe geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? ſed ſi inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas fert, generoſe feram, optabo. Non ſum tam demens, vt ægrotare cupiam: ſed ſi ægrotandum fuerit, vt nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant, omnino aſperorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & tranquillum & extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quare? primum quia fieri non poteſt, vt aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit: deinde ſi virtus optabilis eſt, nullum autem ſine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, ſi tormentorum fortis patientia optabilis non eſt: etiamnum interrogo, Nonne fortitudo optabilis eſt? atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximeque mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obuiam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt; & tormenta patienter ferre optabile eſt. hoc enim, fortitudinis pars eſt: ſed ſepara iſta, vt dixi, nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt virtus. Quis tamen vnquam hoc ſibi optauit? Quædam vota aperta & profeſſa ſunt, cum par-

ticulatim fiunt: quædam latent, cum vno voto multa comprehenſa ſunt. Tanquam opto mihi vitam honeſtam: vita autem honeſta actionibus variis conſtat. In hac eſt Reguli arca, 3) Catonis ſciſſum manu ſua vulnus. Rutilii exſilium, calix venenatus qui Socratem tranſtulit e carcere in cælum. Ita cum optaui mihi vitam honeſtam, & hæc optaui, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe.

- - - - O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere!

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fateatis? Decius ſe pro Rep. deuouit, & in medios hoſtes incitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus, conceptis ſolennibus, 4) ac iam familiaribus 5) verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantum vt litaret, 6) optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus 7) vtitur fortaſſe, cum vna in promptu ſit, & maxime appareat, patientia ceterum illic eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſſio, & tolerantia, rami ſunt. illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium: quæ ſuadet, quod effugere non poſſis, quam fortiſſime ferre. illic eſt conſtantia: quæ deiici loco non poteſt, & propoſitum nulla vi ex-

3. *Reguli arca)* in qua clauis confixus fortiter ſtetit.
4. *Solennibus)* formula enim ſolenni ſe deuouebant præeunte pontifice.
5. *Iam familiaribus)* vtpote a patre etiam conceptis, atque adeo huic familiæ quaſi propriis.
6. *Litaret)* Deos ſeipſum ſacrificans propitiaret.
7. *Omnibus virtutibus)* omnes enim inter ſe coniunctæ ſunt.

tor-

torquente dimittit. illic eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quidquid honeſte fit, vna virtus facit, ſed de conſilii ſententia: 8) quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab vna fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis 9)? Sunt quædam triſtes voluptates, ſum quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi ſecede paulliſper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem, quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt. Adſpice M. Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admouentem, & vulnera parum demiſſa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es. Vellem quæ velles: 10) &, Moleſte fero? an, Feliciter, quod agis? 11) Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram, & ſine vllis fortunæ incurſionibus mare mortuum vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione, & incurſu firmitatem animi tui tentes: ſed in otio inconcuſſo iacere; non eſt tranquillitas; malacia eſt. 12) Attalus Stoicus dicere ſolebat: Malo me fortuna in caſtris ſuis, quam in deliciis habeat. torqueor, ſed fortiter: bene eſt. occidor, ſed fortiter: bene eſt. Apud Epicurum dicet, Et dulce

8. *De conſilii ſententia*) Ex forenſi formula, nam prætor aut quæſtor pronunciat de conſilii ſententia. *Lipſ.*

9. *Foribus ornatis*) Hoc dicit, quod in omni publica priuataque lætitia receptum ianuam ornari lauru & lucernis.

10. *Vellem quæ velles*) h. e. vellem vt lætiora & quæ velles tibi euenirent, quod in luctu dicere ſolemus.

11. *Feliciter quod agis*) formula gratulandi in re læta.

12. *Malacia eſt*) quæ in mari dicitur, cum ſine motu torpet.

eſt. Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ nunquam molle nomen imponam. Vror, ſed inuictus. Quid ni optabile ſit, non quod vrit me ignis, ſed quod non vincit? Nihil eſt virtute præſtantius, nihil pulcrius: & bonum eſt, & optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

Epist. LXVIII.

Suadet otium, ſed cum Philoſophia iunctum. Idipſum non iactandum eſſe. Et in eo de ſe, apud ſe, agendum: id eſt, vt in vitia inquiramus, emendemus. Denique hoc otium, ſuper aliorum negotia eſſe: quod magnæ reip. ſeruit.

Conſilio tuo accedo: abſconde te in otio, ſed & otium tuum abſconde. Hoc te facturum, Stoicorum etiamſi non præcepto, at exemplo licet ſcias: ſed ex præcepto quoque facies: id tibi, cum voles, approbabo. Nec ad omnem Remp. mittimus, nec ſemper, 1) nec ſine vllo fine. 2) Præterea, cum ſapienti Remp. ipſo dignam dedimus, id eſt, mundum: non eſt extra Remp. etiamſi ſeceſſerit. imo fortaſſe relicto vno angulo, in maiora atque ampliora tranſit, & cœlo impoſitus, intelligit, cum ſellam aut tribunal aſcenderat, 3) quam humili loco ſederit. Depono hoc apud te: nunquam plus agere ſapientem, quam cum in conſpectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod ſuadere tibi cœperam, vt otium tuum ignotum ſit. Non eſt quod inſcribas 4) tibi philoſophiam. atque etiam aliud, propoſito tuo

1. *Nec ſemper*) ita vt nihil aliud agat.
2. *Nec ſine vllo fine*) Pauſa & quies in ſenectute eſto. *Lipſ.*
3. *Cum ſellam aut tribunal aſcenderat*) in magiſtratibus.
4. *Quod inſcribas*) vt titulum præ te feras, & proffeſſionem philoſophiæ oſtentes,

no-

nomen impone: valetudinem, & imbecillitatem vocato, & deſidiam. Gloriari otio, iners ambitio eſt. Animalia quædam, ne inueniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt: idem tibi faciendum eſt, alioqui non deerunt qui perſequantur. Multi aperta tranſeunt, condita & obſtruſa rimantur. furem ſignata ſollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quisque: in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non iactare otium ſuum. iactandi autem genus eſt, nimis latere, & a conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentum ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt: ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Conuocat turbam, quisquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. 5) Cum ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, vt de te homines loquantur, ſed vt ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homines de aliis libentiſſime faciunt. de te apud te male exiſtima. Aſſueſce & dicere verum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quisque ſui corporis vitia. itaque alius vomitu leuat ſtomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abſtinent: in cetera negligentes, huic, a quo ſæpe infeſtantur, occurrunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi cauſſariæ partes 6), quibus adhibenda curatio eſt. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum: maius

5. *Fabulam impoſuit*) vt in hominum ore eſſet effecit.
6. *Cauſſariæ partes*) cauſſarii in militia, qui cauſſam commeatus aut vacationis militiam allegant, inde *cauſſarii* pro ægris & affectis.

ma-

malum eſt, hoc, quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore collectio & vomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempſit omnia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnaui, niſi me: non eſt, quod proficiendi cauſſa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilii ſperas. non medicus, ſed æger hic habitat. Malo illa, cum diſceſſeris, dicas: ego iſtum beatum hominem putabam, & eruditum: erexeram aures. deſtitutus ſum, nihil vidi, nihil audiui, quod concupiſcerem, ad quod reuerterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt. Malo ignoſcas otio meo, quam inuideas. Otium, inquis, Seneca, mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulcriora, quam quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, digerere in litteram 7) ſenes orbos, plurimum in foro poſſe, inuidioſa potentia ac breuis eſt, &, ſi verum æſtimes, ſordida. Ille me gratia forenſi longe antecedit. ille ſtipendiis militaribus & quæſita per hoc dignitate. 8) ille cliens tum turba. huius turbæ par eſſe non poſſum, huius gratiæ. Tanti eſt 9) ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi! vtinam de vita beata non in conſpectu mortis ageremus! ſed nunc quoque non moremur Multa enim, quæ ſuperuacua eſſe & inimica, credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere ſolent qui ſerius exeunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus.

7. *Digerere in litteram*) catalogum conficere ſalutandi cauſſa, vt officiis hæreditatem captares.

8. *Quæſita per hoc dignitate*) nam qui primum pilum duxerant equites fiebant, & qui tribunatu militum functi Senatores. Supra ep. 47. *Lipſ.*

9. *Tanti eſt*) cum geſtu proferendum, nihili eſt.

hæc

hæc ætas optime facit ad hæc ſtudia: iam deſpumauit, iam vitia primo feruore adoleſcentiæ indomita laſſavit: non multum ſupereſt, vt exſtinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis aut in quam rem? in hanc, vt exeam melior. Non eſt tamen quod exiſtimes, vllam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quam quæ ſe multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit: quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc eſt huius boni tempus. quisquis ſenex ad ſapientiam peruenit, annis peruenit. 10)

EPIST. LXIX.

Loca non mutanda, ſed magis quieſcendum corpore vt & animus poſſit. Hunc in ſalutari ſtudio defigendum, & qua auocent, vitanda.

MUtare te loca, & in alium de alio tranſilire, nolo. Primum, quia tam frequens migratio, inſtabilis animi eſt. coaleſcere otio non potes, niſi deſinas circumſpicere & errare. Vt animum poſſis continere, prius corporis tui fugam ſiſte. Deinde, plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non eſt quies, & vitæ prioris obliuio. Sine dediſcere oculos tuos: ſine aures aſſueſcere ſanioribus verbis. quoties proceſſeris, in ipſo tranſitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrent. Quemadmodum ei, qui amorem exurere conatur, eu tandá eſt omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quam amor recrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat Ci-

10. *Annis peruenit*) i. e. beneficio annorum, cum beneficio rationis peruenire ad eam potuiſſet.

to rebellat affectus quocumque ſe verterit, pretium aliquod præſens occupationis ſuæ adſpiciet. Nullum ſine auctoramento 1) malum eſt. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram & plauſum; & ex hoc potentiam, & quidquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſolicitant; hic tibi gratis viuendum eſt. Vix effici toto ſæculo poteſt, vt vitia tam longa licentia tumida ſubigantur, & iugum accipiant: nedum, ſi tam breue tempus interuallo diſcindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit aſſidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, vt mortem & excipias, & ſi ita res ſuadebit, arceſſas. intereſt nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cuiusque verbum, falſum eſſe ipſe tibi perſuade; Bella res eſt, mori ſua morte. 2) Illud præterea tecum licet cogites: Nemo niſi ſuo die 3) moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis, alienum eſt.

EPIST. LXX.

Pompeiis ſe fuiſſe, & præteriti temporis admonitu ſenſiſſe eius fugam. Mortem inſtare, portum nempe iactationum: neque timendam, neque appetendam, aut ſumendam: niſi interdum. & quando? cum ratio, non impetus ſuadebit. Pluria & perpulcra in hunc ſenſum.

POſt longum interuallum Pompeios tuos 1) vidi. in conſpectum adoleſcentiæ meæ reductus ſum. quid

1. *Sine auctoramento*) ſine mercede & pretio.

2. *Sua morte*) hoc eſt quam naturæ neceſſitas imponat, quæque adeo veniat non arceſſita.

3. *Suo die*) ineuitabili neceſſitate ſibi deſtinato.

1. *Pompeios tuos*) villam cui nomen *Pompeii.*

quid

quid illic iuuenis feceram, videbar mihi facere adhuc poſſe, & paulo ante feciſſe. Prænauigamus, mi Lucili, vitam: & quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noſter,

---- *Terræque vrbesque recedunt*:

ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis, primum pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter iuuenem & ſenem medium, in vtriusque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. nouiſſime incipit oſtendi publicus finis 2) generis humani. Scopulum eſſe illum putamus, dementiſſimi? portus eſt. aliquando petendus, nunquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quam qui cito nauigauit. Alium enim, vt ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant: alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velociſſime adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios macerauit & coxit. quæ, vt ſcis, non ſemper retinenda eſt. Non enim viuere bonum eſt, ſed bene viuere. Itaque ſapiens viuit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit vbi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogitat ſemper, qualis vita, non quanta ſit. Si multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, emittit ſe: nec hoc tantum in neceſſitate vltima facit, ſed cum primum illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, nunquid illo die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem, an accipiat: tardius fiat, an citius. non tanquam de magno detrimento timet.

2. *Publicus finis*) h. e. communis, mors ſcilicet.

met. Nemo multum ex ſtillicidio 3) poteſt perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: bene mori, aut male, ad rem pertinet bene autem mori, eſt effugere male viuendi periculum. Itaque effeminatiſſimam vocem illius Rhodii 4) exiſtimo, qui cum in caueam coniectus eſſet a tyranno, & tanquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam vt abſtineret cibo: Omnia, inquit, homini, dum viuit, ſperanda ſunt. Vt ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quædam, licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem, in eo qui viuit, omnia poſſe fortunam, potius quam cogitem in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stultitia eſt, timore mortis mori. venit qui occidat. Exſpecta. quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? vtrum inuides 5) carnifici tuo, an parcis? 6) Socrates potuit abſtinentia finire vitam, & inedia potius quam veneno mori. triginta tamen dies in carcere, & in exſpectatione mortis exegit: non hoc animo, tanquam omnia fieri poſſent, tanquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed vt præberet ſe legibus, vt fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quam mortem contemnere, venenum timere? Scribonia grauis femina, amita Druſi Libonis fuit, adoleſcentis tam ſtolidi,

3. *Ex ſtillicidio*) vtpote ex quo aqua guttatim defluat. ideoque non multum perit licet breuiori tempore ſtillet. Sic cum vita comparatum, non multum perdimus, vtcunque breuis vita cito fluere deſinat.

4. *Rhodii*) Teleſphori, qui a Lyſimacho in caueam coniectus eſt. vid. de Ira L. 3. c. 17.

5. *Inuides*) ne te interfeciſſe gloriæ ſibi ducat.

6. *Parcis*) ne interficiendi moleſtiam ſubeat.

quam

quam nobilis, maiora ſperantis, quam aut illo ſæculo quiſquam ſperare poterat, aut ipſe vllo. 7) cum æger a ſenatu in lectica relatus eſſet non ſane frequentibus exſequiis, 8) [omnes enim neceſſarii deſeruerant impie, iam non reum, ſed funus] habere cœpit conſilium, vtrum conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: Quid te, inquit, delectat alienum 9) negotium agere? Non perſuaſit. manus ſibi attulit, nec ſine cauſſa. Non poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi viuit, alienum negotium agit 10) Non poſſis itaque de re in vniuerſum pronuntiare, cum mortem vis externa denuntiat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quæ in vtramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic iniicienda ſit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortem vtique qua ſum ex turus e vita. Præterea, quemadmodum non vtique melior eſt longior vita, ſic peior vtique mors longior. In nulla re magis, quam in morte, mortem animo gerere debemus. exeat qua impetum cepit: ſiue ferrum appetit, ſiue laqueum, ſiue aliquam potionem venas occupantem, pergat, & vincula ſeruitutis abrumpat. Vi-

7. *Aut ipſe vllo*) tam erat ſtolidus, vt quæcunque etiam ingruerent tempora, nihil magni ipſi promitti poſſet, res nouas tamen moliebatur, propterea accuſatus, v. Tacit. Ann. II.

8. *Exſequiis*) ita vocat eius deductionem; deducere enim Patronos ſolebant & comitari ſui clientes, quoniam mortuo homo fatuus non erat abſimilis.

9. *Alienum*) carnificis nempe.

10. *Alienum negotium agit*) dum nimirum agit vitam, quæ non eius iam amplius eſt, quippe alterius poteſtati obnoxia. Nimirum vt Stoicus non omnino Domitii factum Seneca improbat.

tam & aliis approbare quisque debet. mortem ſibi. optima eſt, quæ placet. Stulte hæc cogitantur: Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temere, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare 11) id in manibus eſſe conſilium, ad quod fama non pertinet 12)? hoc vnum intuere, vt te fortunæ quam celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male exiſtiment. Inuenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas iudicent ipſum interemptorem ſui fieri. exſpectandum eſſe exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non videt ſe libertatis viam claudere. Nil melius æterna lex fecit, quam quod vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cum poſſim per media exire tormenta, & aduerſa diſcutere? Hoc eſt vnum, cur de vita non poſſimus queri: neminem tenet. Bono loco res humanæ ſunt, quod nemo niſi vitio ſuo miſer eſt. Placet? viue. non placet? licet eo reuerti vnde veniſti. Vt dolorem capitis leuares, ſanguinem ſæpe emiſiſti: ad extenuandum corpus vena percutitur: non opus eſt vaſto vulnere diuidere præcordia. ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto 13) ſecuritas conſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros, inerteſque? Nemo noſtrum cogitat, quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo, etiam inter iniurias, detinet. Vis aduerſus hoc corpus liber eſſe? tanquam migraturus habita: propone tibi, quandoque hoc

11. *Vis tu cogitare*) h. e. an non ſubit animum? an non cogitas?

12. *Fama non pertinet*) quid enim ad mutuum fama?

13. *Puncto*) propriiſſime: ſi vnica enim vice te pungas anima abit.

con-

contubernio carendum. fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis veniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercentur fortaſſe in ſuperuacuum, aduerſus paupertatem præparatus eſt animus? permanſere diuitiæ ad contemptum nos doloris armauimus? nunquam a nobis exiget huius virtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis. vt fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit. Huius vnius rei 14) vſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quod exiſtimes, magnis tantum viris hoc robur fuiſſe, quo ſeruitutis humanæ clauſtra perrumperent. non eſt quod iudices, hoc fieri niſi a Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam, manu extraxit. cum viliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum euaſerint, cumque commodo mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere: obuia quæque rapuerunt, & quæ natura non erant noxia, vi ſua tela fecerunt. Nuper in ludo beſtiariorum, vnus e Germanis, cum ad matutina ſpectacula 15) pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignum id, quod ad emundanda obſcœna adhærente ſpongia poſitum eſt, totum in gulam farſit, & vi præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere, ita prorſus. Parum munde, & parum decenter. Quid eſt ſtultius, quam faſtidioſe mori? O virum fortem! ô dignum, cui fati daretur electio! quam fortiter ille gladio vſus eſſet! quam animoſe in pro-

14. *Huius vnius rei*) exercitationis illius qua mori diſcimus.
15. *Matutina ſpectacula*) vide ſupra Ep. 7.

fundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis, immiſiſſet! Vndique deſtitutus inuenit, quemadmodum & mortem ſibi deberet, & telum: vt ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe, quam velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, vt cuique viſum erit, dum hoc conſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſeruituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis vti, perſeuerabo. plus enim a ſe quisque exiget, ſi viderit hanc rem etiam a contemptiſſimis poſſe contemni. Catones, Scipionesque, & alios, quos audire cum admiratione conſueuimus, ſupra imitationem poſitos putamus: iam ego iſtam virtutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quam in ducibus belli ciuilis oſtendam. Cum aduceheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculum miſſus, tanquam ſomno premente nutaret, caput vsque eo demiſit, donec radiis 16) inſereret, & tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret. eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obſtat, erumpere & exire cupienti. In aperto nos natura cuſtodit. 17) Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exitum mollem. cui ad manum plura ſunt, per quæ ſeſe afferat, is delectum agat, & qua potiſſimum liberetur conſideret: cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamque pro optima arripiat, ſit licet inaudita, ſit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, vbi illis ſtimulos adegit dolor, excitentur, & intentiſſimas cuſtodias fallant? Ille vir magnus eſt, qui mortem

16. *Radiis*) rotæ nimirum.

17. *In aperto nos natura cuſtodit*) quaſi dicat liberi ſumus, & natura in aperto non in clauſo nos habet. *Lipſ.*

ſibi non tantum imperauit, ſed inuenit. 18) Ex eodem tibi munere 19) plura exempla promiſi. Secundo 20) Naumachiæ ſpectaculo, vnus e barbaris lanceam, quam in aduerſarios acceperat, 21) totam iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iam dudum effugio? quare ego mortem armatus 22) exſpecto? Tanto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quam occidere. 23) Quid ergo? quod animi perditi noxioſique 24) habebunt, non habebunt illi, quos aduerſus hos caſus inſtruxit longa meditatio, & magiſtra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios eſſe acceſſus, finem eumdem. nihil autem intereſſe, vnde incipiat quod venit. Eadem illa ratio monet, vt, ſi licet, moriaris ſine dolore: ſin autem non potes, fac quemadmodum potes, & quidquid obuenerit ad vim adferendam tibi, inuadas. Iniurioſum eſt rapto viuere: ad contra pulcherrimum, mori rapto.

EPIST. LXXI.

Summum Bonum in oculis habendum, eo ſingula conſilia vel actiones referendas. Quod igitur illud? vnum honeſtum. Adulterant, qui Externa miſcent: quia

---

18. *Sed inuenit*) ſi ſerio enim ſibi mortem imperauerit, facile inueniet; ſi non inuenit, non imperauit ſerio, adeoque magnus non eſt.

19. *Munere*) ſpectaculis, quæ munera ſunt.

20. *Secundo*) bis enim Nero hoc ſpectaculum edidit.

21. *In aduerſarios acceperat*) acceperat vt ea in aduerſarios vteretur.

22 *Armatus*) cum arma quibus eam arceſſere poſſint ad manum ſint.

23. *Quam occidere*) hoc enim vulgo in ſpectaculis diſcunt.

24. *Animi perditi noxioſique*) quales ſunt beſtiariorum illorum, & gladiatorum abiectiſſimi hominum generis.

in ſolo animo haret. Deinde, Bona paria eſſe: & Contemptum a claritate non differre, ſi vtrumque ex Honeſto. Catonem dat exemplum, & (ô pulcre!) dilatat. Mortem honeſtam a vita tali, non item differre: contra Academicos, qui gradus faciunt Beatitatis. Non eſſe, nec illam, nec Honeſtum intendi. Itaque in eculeo, Beatiſſimo eſſe licere. Itane? non pallebit, tremet, dolebit? Imo (a natura enim iſta:) ſed hæc omnia animi robore vincet. Nec tamen ſtatim omnes. diſcrimina ſunt inter Sapientes, aut Studioſos. Lege ſodes, attende, mirare.

SUbinde me de rebus ſingulis conſulis, oblitus vaſto nos mari diuidi. cum magna pars conſilii ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, vt de quibusdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cum iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur: res noſtræ feruntur, imo voluuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: ſub manu, quod aiunt, ſub manu naſcatur. Quemadmodum autem inueniatur, oſtendam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire: ad ſummum bonum, & propoſitum totius vitæ reſpice. Illi enim conſentire debet quidquid agimus non diſponet ſingula, 1) niſi cui iam vitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, qui ſagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum. errant conſilia noſtra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nul-

1. *Non diſponet ſingula*) non recte vtetur ſingularibus rebus.

lus ſuus ventus eſt. 2) Neceſſe eſt multum in vita noſtra caſus poſſit; quia viuimus caſu. Quibusdam autem euenit, vt quædam ſcire ſe neſciant quemadmodum quærimus ſæpe eos, cum quibus ſtamus: ita plerumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges: digito, vt ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere? cum poſſis dicere, Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt: & quod magis admireris, Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris, (amare enim parum eſt) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecumque aliis videbitur, fauſtum felixque erit: & torqueri, ſi modo iacueris ipſo torquente ſecurior: & ægrotare, ſi non maledixeris fortunæ, ſi non ceſſeris morbo. Omnia denique quæ ceteris videntur mala, & manſueſcent, & in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris. Hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: & omnia incommoda ſuo iure bona vocabuntur, quæ modo virtus honeſtauerit. Multis videmur 3) maiora promittere, quam recipit humana conditio. non immerito. ad corpus enim reſpiciunt. reuertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, & relinque iſtum ludum litterarium philoſophorum, 4) qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt & con-

2. *Suus ventus eſt*) ſuus h. e. ipſi ſecundus, quoque ipſe vti poſſit.

3. *Videmur*) nos, Stoici, ex quorum ſententia hactenus diſputatum eſt.

4. *Ludum litterarium Philoſophorum*) ſcholam Philoſophorum litteras & verba non res docentem.

terunt: fies ſimilis illis, qui inuenerunt iſta, non qui docent, & id agunt vt philoſophia potius difficilis, quam magna 5) videatur. Sequere illos. ſi quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philoſophiam rouocauit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaque diſtinguere. Vt ſis beatus, inquit, & te alicui ſtultum videri ſine. Quisquis volet, tibi contumeliam faciat, & iniuriam: tu tamen nihil patieris, ſi modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus eſſe, ſi fide bona vir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo præſtabit, niſi qui omnia bona exæquauerit: quia nec bonum ſine honeſto eſt, & honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter præturam Catonis, & repulſam? nihil intereſt vtrum Pharſalica acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis partibus non poteſt vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quidni par ſit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona. virtus autem non poteſt maior aut minor fieri. Vnius ſtaturæ eſt. Sed Cn. Pompeius amittit exercitum: ſed illud pulcherrimum reip. prætextum, 6) optimates, & prima acies Pompeianarum partium, ſenatus ferens arma, vno prælio profligabuntur. & tam magni ruina imperii, in totum diſſiliet orbem. aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hiſpania cadet. ne hoc quidem miſe-

5. *Potius difficilis quam magna) difficilem* vt eruditi videantur videri malunt, quam *magnam*, h. e. quæ magnos hominibus animos addat.

6. *Prætextum*) h. e. ornamentum, qui ſignificatus ex eo eſt, quod *prætextu* magiſtratus ornabantur, vt docet ad Scriptores H. A. Salmaſius.

ræ reip. contingет, ſemel ruere. 7) Omnia licet fiant. Iubam in regno ſuo, non locorum notitia adiuuet, non popularium pro rege ſuo virtus obſtinatiſſima: Vticenſium quoque fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis ſui fortuna deſtituat: olim prouiſum eſt, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Catonis tam magno animo feret, aliquid ſibi ad victoriam, quam ad præturam obſtitiſſe. Quo die repulſus eſt, luſit: qua nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit, prætura & vita excidere. omnia quæ acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi. Quid ni ille mutationem Reip. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra non cælum, non totus hic rerum omnium contextus, quamuis Deo agente ducatur. non ſemper tenebit hunc ordinem: ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deiiciet. Certis eunt cuncta temporibus: naſci debent, creſcere, exſtingui. Quæcumque vides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpentur ac deſinent. nulli non ſenectus ſua eſt. inæqualibus iſta ſpatiis 8) eodem natura dimittit. quidquid eſt, non erit, nec peribit, ſed reſoluetur. Nobis ſolui, perire eſt. 9) Proxima enim intuemur: ad vlteriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpori addixerit: alioqui fortius finem ſui ſuorumque pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in vitam mortemque per vices ire, & compoſita diſſolui,

7. *Semel ruere*) nam quoties in hac vel illa terrarum parte Pompeiani ſuccumbunt, ruit, adeoque non ſemel ſed ſæpius ruit Reſpublica.

8. *Inæqualibus iſta ſpatiis*) hoc eſt citius unum, ſero magis alterum.

9. *Nobis ſolui, perire eſt*) hoc eſt noſtra illa eſt falſa opinio. perire quæ ſoluuntur.

diſſoluta componi: in hoc opere æternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cum æuum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quodque eſt, quodque erit, morte damnatum eſt. omnes quæ vsquam rerum potiuntur vrbes, quæque alienorum imperiorum magna ſunt decora, vbi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitii genere tollentur. alias deſtruent bella, alias deſidia, paxque ad inertiam verſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam cauernam conſidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indignet, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata præcedo? magnus animus Deo pareat: & quidquid lex vniuerſi iubet, ſine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam, lucidius tranquilliusque inter diuina manſurus: aut certe ſine vllo futurus incommodo, naturæ ſuæ remiſcebitur, & reuertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis maius bonum honeſta vita, quam mors honeſta: quoniam non intenditur virtus. 10) Idem eſſe dicebat Socrates veritatem & virtutem: 11) quomodo illa non creſcit, ſic nec virtus quidem. habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaque quod mireris paria eſſe bona, & quæ ex propoſito ſumenda ſunt, & quæ ſubita res 12) tulit. nam ſi hanc inæqualitatem receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis: & infelicem Socratem dices in carcare, infelicem Catonem vulnera ſua animoſius quam fecerat: retractantem:

10. *Non intenditur virtus*) non maior eſt virtus inter viuendum honeſte, quam eſt ſi fortiter moriaris.

11. *Veritatem & virtutem*) Eo ſenſu quod virtus ſit ſcientia, omni autem ſcientia veritas. *Lipſ.*

12. *Subita res*) caſus.

cala-

calamitoſiſſimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hoſtibus ſeruatæ pendentem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum. Academici veteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, ſed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo poteſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo bono non eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modo illi virtus ineſt, ſi illam aduerſa non minuunt; ſi manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. Virtutem enim intelligo animoſam & excelſam; quam incitat, quidquid infeſtat. Hunc animum quem ſæpe induunt generoſæ indolis iuuenes, quos alicuius honeſtæ rei pulcritudo percuſſit, vt omnia fortuita contemnant, profecto ſapientia infundet, & tradet: perſuadebit vnum bonum eſſe quod honeſtum. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quam regulam, qua rectum probari ſolet, quam ſi flectes, quidquid ex illa mutaueris, iniuria eſt recti 1) Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta eſt. flexuram non recipit. rigidari 2) quidem, amplius intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, nec quæ ab illa quidem fiunt, alia aliis rectiora ſunt. huic enim neceſſe eſt reſpondeant. ita paria ſunt. Quid ergo? inquis. Iacere in conuiuio, & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in conuiuio, malum eſt; torqueri in equuleo, bonum

1. *Iniuria eſt recti*) non *minus recta* euadit regula mutata, ſed plane *non recta*, adeoque non intendi vel remitti rectitudo poteſt.

2. *Rigidari*) obfirmari, indurari. Vt regula ex metallo confecta crebro mallei ictu rigidior non rectior fieri poteſt. *Gruterus.*

eſt:

eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſte fit. bona iſta aut mala. non efficit materia, ſed virtus. hæc vbicumque apparuit, omnia eiusdem menſuræ ac pretii ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æſtimat ex ſuo, quod dicam paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſte iudicantis; quod dicam paria bona eſſe eius qui triumphat, & eius qui ante currum vehitur, inuictus animo. Non putant enim fieri, quidquid facere non poſſunt: ex infirmitate ſua de virtute ferunt ſententiam. Quid miraris, ſi vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat, aliquando etiam libet? Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicii loco labor eſt, delicatus miſeretur induſtrii, deſidioſo ſtudere torqueri eſt, Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli ſumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quam multis tormentum ſit vino carere, aut prima luce excitari. Non iſta difficilia ſunt natura, ſed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum eſt: alioqui videbitur illarum vitium eſſe quod noſtrum eſt. Sic quædam rectiſſima, cum in aquam demiſſa ſunt, ſpeciem curui præfractique viſentibus reddunt. Non tantum quid videas, ſed quemadmodum, refert. animus noſter ad vera perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem incorruptum, & ingenio vegetum, dicet fortunatiorem ſibi videri, qui omnia rerum aduerſarum onera rigida ceruice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exſtat. Non mirum eſt, in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur; ibi ſtare, vbi omnes iacent. Quid eſt in tormentis, quid eſt in aliis quæ aduerſa appellamus, mali? hoc, vt opinor, ſuccidere mentem, & incuruari, & ſuccumbere: quorum nihil ſapienti viro poteſt euenire. Stat rectus ſub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ feren-

renda ſunt, diſplicet. Nam quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe non queritur. vires ſuas nouit: ſcit ſe eſſe oneri ferendo. Non educo ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, ſicut ab aliqua rupe nullum ſenſum admittente ſubmoueo. memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt irrationalis. hæc mordetur, vritur, dolet: altera rationalis. hæc inconcuſſas opiniones habet, intrepida eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonum. quod antequam impleatur, incerta mentis volutatio eſt: cum vero perfectum eſt, immota illa ſtabilitas eſt Itaque inchoatus, 3) ad ſumma procedens, cultorque virtutis, etiamſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit, & remittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta transgreſſus eſt. etiam nunc verſatur in lubrico. beatus vero, & virtutis exactæ, tunc ſe maxime amat, cum fortiſſime expertus eſt: & metuenda ceteris, ſi alicuius honeſti officii pretia ſunt, non tantum fert, ſed amplexatur. multoque audire mauult, Tanto melior, quam felicior. Venio nunc illo, quo me vocat exſpectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus noſtra videatur, & tremet ſapiens, & dolebit, & expalleſcet: hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Vbi ergo eſt origo calamitatis? vbi illud malum verum eſt: illic ſcilicet, ſi iſta animum detrahunt, ſi ad confeſſionem ſeruitutis adducunt, ſi illi pœnitentiam ſui 4) faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi profeſſi ſapientiam, leuiſſimis nonnunquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrum vitium eſt, qui quod di-

3. *Inchoatus*] opponitur τετελειωμένῳ ſ. perfecto.
4. *Pœnitentiam ſui*) h. e. decretorum ſuorum, ſicut Bruto morituro, qui virtutem accuſat. *Lipſ.*

citur

citur de ſapiente, exigimus & a proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quæ laudo, nondum perſuadeo: etiamſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, vt ad omnes caſus procurrerent. Quemadmodum lana quoſdam colores ſemel ducit, quoſdam niſi ſæpius macerata & recocta non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cum accepere, protinus præſtant: hæc niſi alte deſcendit, & diu ſedit, animum non colorauit, ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, præſtat. Cito hoc poteſt tradi, & pauciſſimis verbis, vnum bonum eſſe virtutem: nullum certe ſine virtute: & ipſam virtutem in parte noſtri meliore, id eſt, rationali poſitam. Quid erit hæc virtus? iudicium verum, & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis ſpecies, quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. 5) Huic iudicio conſentaneum erit, omnia quæ virtute contacta ſunt, & bona iudicare, & inter ſe paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non ſunt bona. His pretium quidem erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter ſe interuallis diſtabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectantibus magna diſcrimina eſſe, fateamur neceſſe eſt. alius iam in tantum profecit, vt contra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter: cedunt enim nimio ſplendore præſtricti. alius in tantum, vt poſſit cum illa conferre vultum. ſi iam peruenit ad ſummum, & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modo prodant 6), modo ſublabantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem,

5. *Redigetur ad liquidum*) vt ita impellere fortiter, ſicut dura & ſolida faciunt, nequeat.

6. *Prodant*) ſ. legendum *procedant*. Sic in ſequente epiſtola eum qui imperfectus adhuc eſt *procedentis ſapientiæ virum* appellat, eumque opponit ei cuius conſummata ſit ſapientia.

niſi

niſi ire & nati perſeuerauerint: ſi quidquam ex ſtudio & fideli intentione laxauerint, retro eundum eſt. Nemo profectum ibi inuenit, vbi reliquerat. Inſtemus itaque, & perſeueremus. plus quam profligauimus, reſtat: ſed magna pars eſt profectus, velle proficere. Huius rei conſcius mihi ſum: volo, & tota mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit; alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda verſantibus. Id agamus, vt noſtrum omne tempus ſit. non erit autem, niſi prius nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere vtramque fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid vltra Dahas bellicoſum iacet; ſed auaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui victores gentium vicit.

EPIST. LXXII.

Differt petitionem Lucilii. ex occaſione, differri a nobis Boni ſtudium: male. huic vni, omiſſis aliis, vacandum eſt. Nihil incidere, quod impediat, Sapienti quidem: aliqua Proficienti Diſcrimen inter vtrosque. Externa nec addere, nec demere: Sapienti, ſemper ſe contento.

QUod quæris a me, liquebat mihi; ſi remeditari poſſem: ſed diu non retentaui memoriam meam, Itaque non facile me ſequitur. quod euenit libris ſitu cohærentibus, 1) hoc eueniſſe mihi ſentio:

1. *Situ cohærentibus*) quod facile in illis voluminibus. *Lipſ.*

ex-

explicandus 2) eſt animus, & quæcumque apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debent, vt parata ſint quoties vſus exegerit. Ergo hoc in præſentia differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cum primum longiorem eodem loco ſperavero moram, tunc iſtud in manus ſumam. Quædam enim ſunt, quæ poſſis & in ciſio ſcribere: quædam lectum, & otium, & ſecretum deſiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis. nunquam enim non ſuccedent occupationes nouæ. ſerimus illas: itaque ex vna exeunt plures: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam. & ſi hanc rem moleſtam compoſuero, ſtudio me dabo. Non cum vacaueris, philoſophandum eſt: omnia alia negligenda, vt huic aſſideamus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt, etiam ſi a pueritia vsque ad longiſſimos humani ævi terminos vita protenditur. Non multum refert, vtrum omittas philoſophiam, an intermittas. non enim vbi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quæ intenta diſſiliunt, vsque ad initia ſua recurrit, quod a continuatione diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus; nec explicandæ, ſed ſubmouendæ ſunt. tempus quidem nullum eſt parum idoneum ſtudio ſalutari. Atqui multi inter illa non ſtudent. propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat? non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur lætitia: ſapienti vero contexitur gaudium, nulla rumpitur cauſſa, nulla fortuna: ſemper & vbique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis exſpectat: domeſtica illi feli-

2. *Explicandus*) adhuc alludit ad volumina iſta, quæ conuoluta proprie explicari dicuntur.

licitas eſt. exiret ex animo, ſi intraret. 3) ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, interuenit: ſed id leue, & quod ſummam cutem ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur: maximum eius illud bonum, eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt incommoda, velut in corpore interdum robuſto ſolidoque, eruptiones quædam puſtularum, & vlcuſcula: nullum in alto malum eſt. Hoc, inquam, intereſt inter conſummatæ ſapientiæ virum, & alium procedentis, 4) quod inter ſanum, & ex morbo graui ac diutino emergentem, cui ſanitatis loco eſt, leuior acceſſio. 5) Hic, niſi attendit, ſubinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non poteſt, ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona valetudo eſt: quam medicus etiam ſi reddidit, non præſtat. ſæpe ad eumdem quem aduocauerat, 6) excitatur: 7) animus ſemel in totum ſanatur. Dicam quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi; ſi ſcit, omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum. Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt: cui quid abſcedere poteſt, id imperpetuum eſt. cuius perpetua futura lætitia eſt, is ſuo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, vltro citroque

3. *Exiret ex animo, ſi intraret*) ſi *intraret*, hoc eſt externa eſſet, exiret ex animo ſapientis, ab ipſo exalare iuſſa, cum non ſit viri ſapientis animum externis bonis occupare, ſed ſuam intra ſeſe felicitatem quærere.

4. *Procedentis*) quem inchoatum ſupra Ep. 71. vocabat, *procedentis ſapientiæ* virum hic vocat, vt qui ſummum nondum attigerit adeoque *procedere* & vltra niti debeat.

5. *Leuior acceſſio*) morbi ſcilicet, quam paroxyſmum appellant Medicorum filii

6. *Aduocauerat*) legendum: *auocauerat* ſc. a præſenti dolore & morbo. niſi malis: *adiuuerat*. *Gronov.*

7. *Excitatur*) reuocatur.

fluunt. Nihil dat fortuna mancipio: ſed hæc quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperavit ac miſcuit. hæc eſt etiam quæ externa commendet, quorum auidus vſus ingratus eſt. Solebat Attalus hac imagine vti: Vidiſti aliquando canem miſſa á domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantem? quidquid excepit, protinus integrum deuorat,& ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem euenit nobis. quidquid exſpectantibus fortuna proiecit, id ſine vlla voluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc ſapienti non euenit; plenus eſt. etiam ſi quid obuenit, ſecure excipit, ac reponit. lætitia fruitur maxima, continua, ſua. Habet aliquis bonam voluptatem, habet profectum, ſed cui multum deſit a ſummo? huic deprimitur alternis, & extollitur, ac modo in cælum alleuatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus, nullus præcipitationis finis eſt: in Epicureum illud chaos decidunt inane, ſine termino. Adhuc eſt genus tertium eorum qui ſapientiæ alludunt: quam non quidem contigerunt, in conſpectu tamen, & vt ita dicam, ſub ictu habent: 8) hi non concutiuntur; ne defluunt quidem: nondum in ſicco, iam in portu ſunt. Ergo cum tam magna ſint inter ſummos imosque diſcrimina, cum medios quoquo ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendæ ſunt: ſi ſemel intrauerint, in locum ſuum alias ſubſtituent. Principiis illarum obſtemus. melius non incipient, quam deſinent.

8. *Sub ictu habent*) a ſagittariis ductum, qui emiſſuri telum ad ſcopum, nondum emiſere tamen, adeoque ſub ictu eum quaſi habent. *Lipſ.*

Epist.

EPIST. LXXIII.

Philoſophos non eſſe contumaces. Parere magis, & amare Principes, quam illos ambitioſos, aut Palatinos. Nam iſti appetunt, inuident, ſemper inquieti, & ſæpe irati. Illi autem amant, quia in quiete ſub iis ſunt; & tales ſunt, id eſt, bonarum mentium pleni. Imputant etiam hoc beneficium, etſi pluribus contingat. Hortatur deinde aſſurgere ad Virtutem, id eſt, Deum. Nam Sapientem (Stoica ſuperbia) vel illi parem.

ERrare mihi videntur, qui exiſtimant, philoſophiæ fideliter deditos, contumaces eſſe ac refractarios, & contemptores magiſtratuum ac regum, eorumue per quos publica adminiſtrantur. E contrario enim, nulli aduerſus illos gratiores ſunt: nec immerito. nullis enim plus præſtant, quam quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, quibus ad propoſitum bene viuendi aditum confert 1) ſecuritas publica, neceſſe eſt auctorem huius boni, vt parentem colant: multo quidem magis, quam illi inquieti, & in medio poſiti; 2) qui multa principibus debent, ſed multa & imputant: 3) quibus nunquam tam plene occurrere vlla liberalitas poteſt, vt cupiditates illorum quæ creſcunt, dum implentur, exſatiet. Quisquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. nec vllum habet malum cupiditas maius, quam quod ingrata eſt.

1. *Quibus ad propoſitum bona viuendi aditum confert*) ex Cod. Erfurtenſi: *quibus altum otium ad propoſitum bene viuendi confert*, reſtituit *Gronov.*

2. *In medio poſiti*) non ſeducti & a turba remoti. *Lipſ.*

3. *Multa & imputant*) officia principibus præſtantes, quibus bene mereri de iis ſe putant.

Adiice nunc, quod nemo eorum qui in republica verſantur, quos vincat, ſed a quibus vincatur, adſpicit: & illis non tam iucundum eſt, multos poſt ſe videre, quam graue, aliquem ante ſe. Habet hoc vitium omnis ambitio: non reſpicit. 4) Nec ambitio tantum inſtabilis eſt, verum cupiditas omnis: quia incipit ſemper a fine 5) At ille vir ſincerus ac purus, qui reliquit & curiam & forum, & omnem adminiſtrationem reip. vt ad ampliora ſecederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, ſolusque illis gratuitum 6) teſtimonium reddit, & magnam rem neſcientibus 7) debet. Quemadmodum præceptores ſuos veneratur ac ſuſpicit, quorum beneficio illis ſe vitiis exuit: ſic & his, ſub quorum tutela poſitus exercet artes bonas. Verum alios quoque rex viribus ſuis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere ſe iudicat, ex his qui eadem tranquillitate vſi ſunt, qui plura & pretioſiora illo mari vexit: & animoſius a mercatore, quam a vectore ſoluitur votum: & ex ipſis mercatoribus effuſius gratus eſt, qui odores ac purpuras & auro penſanda portabat, quam qui viliſſima quæque, & ſaburræ loco futura congeſſerat: ſic huius pacis beneficium ad omnes pertinentis, altius ad eos peruenit, qui illa bene vtuntur. multi enim ſunt ex his togatis, quibus pax operoſior 8) bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut aliis vitiis, quæ vel bello

4. *Reſpicit*) ad eos qui ſequuntur & inferiores ſunt, ſed proſpicit ad eos qui præcedunt.

5. *Incipit ſemper a fine*) finis vnius eſt initium alterius. Hoc cupitum habeo, aliud cupio, & fit ſeries infinita. *Lipſ*

6. *Gratuitum*) mercede & beneficiis non emtum. *Lipſ.*

7. *Neſcientibus*) quia nec ſciunt Principes aut intendunt illi ſe hoc præſtare. *Lipſ*

8. *Operoſior*, ob ambitiones nimirum, lites forenſes &c.

rum-

rumpenda ſunt? niſi forte tam iniquum putas eſſe ſapientem, vt nihil viritim ſe debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimum debeo: & non vni mihi oriuntur. anno, temperantique annum Deo, priuatim obligatus ſum: quamuis nihil 9) in meum honorem deſcripta ſint. Stulta auaritia mortalium poſſeſſionem proprietatemque diſcernit, nec quidquam ſuum credit eſſe, quod publicum eſt: at ille ſapiens nihil iudicat ſuum magis, quam cuius illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta communia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos. ſocium efficit, etiam quod ex minima portione commune eſt. Adiice nunc, quod magna & vera bona non ſic diuiduntur, vt exiguum in ſingulos cadat: ad vnumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt: epulum & viſceratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes; at hæc indiuidua bona, pax, & libertas, tam omnium tota, quam ſingulorum ſunt. Cogitat itaque ſapiens, per quem ſibi horum vſus fructusque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſeruandas vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum publica neceſſitas vocet: agitque gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia præcipue, bene debere beneficia, bene ſoluere. interdum autem ſolutio eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe debere ei, cuius adminiſtratione ac prouidentia contingit illi pingue otium, & arbitrium ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus. - - - -

9. *Nihil*) idem quod non.

Si illa quoque otia multum auctori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt:

Ille meas errare boues (vt cernis) & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti:

quanti æſtimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cælum compendiario voco. Solebat Sextius dicere, Iouem plus non poſſe quam bonum virum. Plura Iupiter habet, quæ præſtet hominibus: ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior. non magis, quam inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris, cui maius ſpecioſiusque nauigium eſt. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quod virtutes eius ſpatio breuiora clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus, qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus eſt: ſic Deus non vincit ſapientem felicitate, etiam ſi vincit ætate. non eſt virtus maior, quæ longior. Iupiter omnia habet; ſed nempe aliis tradidit habenda. ad ipſum hic vnus vſus pertinet, quod vtendi etiam omnibus cauſſa eſt: ſapiens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque quam Iupiter. & hoc ſe magis ſuſpicit, quod Iupiter vti illis non poteſt, ſapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monſtranti pucherrimum iter, & clamanti, Hac itur ad aſtra: hac, ſecundum frugalitatem; hac, ſecundum temperantiam; hac, ſecundum fortitudinem. Non ſunt dii faſtidioſi, non inuidi: admittunt, & aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, imo (quod propius eſt) in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis diuina diſperſa ſunt. quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia

milia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quam humus ſterilis ac paluſtris, necat, ac deinde curat 2) purgamenta pro frugibus.

EPIST. LXXIV.

O pulcra, ô honeſta Epiſtola! & de ipſo Honeſto. Vnum illud re Bonum eſſe: cetera, opinione. Qui tuto, qui ſecuro volet viuere, ſic ſentiat. Quid etiam? ſcutum in omnia fortuita promptum habeat, Deum ſequi. Obiectiunculis quibusdam deinde reſpondet: poſtremo, vitam beatam, vt circulum eſſe; in paruo, in magno, perfectam: nihil addi, nihil detrahi ab Externis. Iterandum eſt, ô pulcra, ô honeſta! qui mentem talem habes, fruere.

EPiſtola tua delectauit me, & marcentem excitauit: memoriam quoque meam, 1) quæ iam mihi ſegnis ac lenta eſt, euocauit. Quid ni tu, mi Lucili, maximum putes inſtrumentum beatæ vitæ hanc perſuaſionem, vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, intra ſe felix eſt. nam qui alia bona iudicat, in fortunæ venit poteſtatem, alieni arbitrii fit. Hic amiſſis liberis mœſtus, hic ſolicitus ægris, hic turpibus & aliquam paſſis infamiam triſtis. illum videbis alienæ vxoris amore cruciari, illum ſuæ. Non deerit, quem repulſa diſtorqueat: erunt, quos honor ipſe vexet. Illa vero maxima eſt ex omni mortalium populo turpa miſerorum, quam ex-

2. *Curat*) alii *creat.* Sed & *curat* ferri poteſt. Cum enim bonus cultor curare fruges debeat, iſte curam purgamentis impendit, i. e. paleas & ſtipulas habet pro frugibus. *Lipſ.*

1. *Memoriam quoque meam*) Ergo illud fuit, quod ſupra Ep. 72. querebatur, & negabat ſe memoriam retentaſſe. *Lipſ.*

ſpectatio mortis exagitat, vndique impendens. nihil enim eſt, vnde non ſubeat. Itaque vt in hoſtili regione verſantibus, huc & illuc circumſpiciendum eſt, & ad omnem ſtrepitum circumagenda ceruix: niſi hic timor e pectore eiectus eſt, palpitantibus præcordiis viuitur. Occurrent acti in exſilium, & euoluti bonis: occurrent (quod genus egeſtatis grauiſſimum eſt) in diuitiis inopes: 2) occurrent naufragi, ſimiliaue naufragis paſſi, quos aut popularis ira, aut inuidia, perniſtioſum optimis telum, inopinantes ſecurosque diiecit, procellæ more, quæ in ipſa sereni fiducia ſolet emergere; aut fulminis ſubiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam vt illic quisquis ab igne propior ſtetit, percuſſo ſimilis obſtupuit: ſic in his per aliquam vim accidentibus, vnum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque paſſis 3) triſtitiam facit, pati poſſe. Omnium animos mala aliena ac repentina ſollicitant. Quemadmodum aues, etiam inanis fundæ ſonus territat: ita nos non ad ictum tantum exagitamur, ſed ad crepitum Non poteſt ergo quiſquam beatus eſſe, qui huic ſe opinioni credidit. non enim beatum eſt, niſi quod intrepidum. inter ſuſpecta male viuitur. Quiſquis ſe multum fortuitis dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis, & inexplicabilem fecit: vna hæc via eſt ad tuta vadenti, & externa diſpicere, & honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut vllum præter illam bonum, ad hæc quæ a fortuna ſparguntur, ſinum expandit, & ſolicitus miſſilia eius exſpectat. 4)

2. *In diuitiis inopes*) auari.

3. *Paremque paſſis*) parem ei quam paſſi ſentiunt.

4. *Miſſilia eius exſpectat*) a ludis ſumtum, in quibus teſſerulæ ſpargi donorum indices, aut ipſa etiam dona ſolebant. Quia ex alto mittebantur in forte capientes *miſſilia* dicta. *Lipſ.*

Hanc

Hanc imaginem animo tuo propone; ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, divitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus ſciſſa ſunt, alia infida ſocietate diuiſa, alia magno detrimento eorum, in quos deuenerant, prenſa, ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur, amiſſa, & dum auide rapiuntur, excuſſa ſunt. Nulli vero, etiam cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti durauit in poſterum. Itaque prudentiſſimus quiſque, cum primum induci videt munuſcula, a theatro fugit, & ſcit magno parua conſtare. Nemo manum conſerit cum recedente, nemo exeuntem ferit: circa præmium rixa eſt. Idem in his euenit, quæ fortuna deſuper iactat. æſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus; modo in hunc, modo in illum reſpicimus: nimis tarde nobis mitti videntur, quæ cupiditates noſtras irritant, ad paucos peruentura, exſpectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus: gaudemus ſi quid inuaſimus: inuidentque alii, quos ſpes vana deluſit. vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde 5) fallimur. Secedamus itaque ab iſtis ludis, & demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, & ipſi magis pendeant. Quicumque beatus eſſe conſtituit, vnum eſſe bonum putet, quod honeſtum eſt. Nam ſi vllum aliud exiſtimat, primum male de prouidentia iudicat: quia multa incommoda iuſtis viris accidunt: & quia quidquid nobis dedit, breue eſt & exiguum, ſi compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione naſcitur, vt ingrati diuinorum interpretes ſimus. querimur, quod non ſemper, & quod pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde eſt quod nec viuere, nec

5. *Aut inde*) legendum; *auidique. Lipſ.*

mori volumus. vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne conſilium, nec implere nos vlla felicitas poteſt. Cauſſa autem eſt, quod non peruenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile, vbi neceſſe eſt reſiſtat voluntas noſtra, quia vltra ſummum non eſt locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præſentibus gaudet, non concupiſcit abſentia: nihil non illi magnum eſt, quia ſatis. Ab hoc diſcede iudicio: non pietas conſtabit, non fides: multa vtramque præſtare cupienti patienda ſunt, ex his quæ mala appellantur: multa impendenda ſunt ex his, quibus indulgemus tanquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet ſui: perit magnanimitas, quæ non poteſt eminere, niſi omnia velut minuta contempſerit, quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia, & relatio gratiæ æſtimatur labor, ſi quidquam pretioſius fide nouimus, ſi non optima ſpectamus. Sed vt illa prætercam, aut iſta bona non ſunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo eſt. quoniam quidem quæ parata nobis ſunt, non habet in vſu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquam ex his hominem ineſcantibus, & vili voluptate ducentibus, pertinet. Ergo aut, quod incredibile eſt, bona Deo deſunt; aut hoc ipſum argumentum eſt, bona non eſſe quæ Deo deſunt. Adiice, quod multa quæ bona videri volunt, animalibus quam homini pleniora contingant. Illa cibo auidius vtuntur: Venere non æque fatigantur: virium illis maior eſt & æquabilior firmitas. ſequitur vt multo feliciora ſint homine. Nam ſine nequitia, ſine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili, ſine vllo pudoris aut pœnitentiæ metu. Conſidera tu itaque, an id bonum vocandum ſit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo conſtituamus. obſoleſcit, ſi ab optima noſtri parte ad peſſi-

peſſimam tranſit, & transfertur ad ſenſus, qui agiliores ſunt animalibus mutis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda. Bona illa ſunt vera, quæ ratio dat: ſolida ac ſempiterna quæ cadere non poſſunt, nec decreſcere quidem aut minui. cetera opinione bona ſunt: & nomen quidem habent commune cum veris, proprietas in illis boni non eſt. Itaque commoda vocentur, & (vt noſtra lingua 6) loquar) producta 7); ceterum ſciamus mancipia noſtra eſſe, non partes: & ſint apud nos, ſed ita vt meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud nos ſint, inter ſubiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo ſe attollere debeat. quid enim ſtultius, quam aliquem eo ſibi placere, quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedant, non hæreant: vt ſi abducantur, ſine vlla noſtri laceratione diſcedant. Vtamur illis, non gloriemur: & vtamur parce, tanquam depoſitis apud nos, & abituris. Quisquis illa ſine ratione poſſedit, non diu tenuit. ipſa enim felicitas ſe niſi temperat, premit: ſi fugaciſſimis bonis credidit, cito deſeritur; & vt non deſeratur, affligitur 8) Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri, cum his inter quæ eminuere, labuntur, & illos degravant ipſa quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parſimoniam imponat. quo-

6. *Noſtra lingua*) h. e. Stoicorum.

7. *Producta*) προηγμένα quæ Cic. etiam L. 3. de finib. *producta* itemque *promota* vocat. diuiſit autem Zeno ea quæ neque bona neque mala ſunt in προηγμένα *producta*. h. e. præpoſita quæ aliquis mallet habere quam non habere, qualia ſunt ingenium, ſanitas &c. ἀποπροηγμένα h. e. *reiecta*, quæ aliquis *amota* a ſe potius cuperet, qualia ſunt ſtupor motus, & *media* ſiue neutra, quale v. g. digiti motus.

8. *Affligitur*) ſi non deſerant, ipſa tamen in malum ei vertuntur.

niam

niam quidem licentia 9) opes ſuas præcipitat, atque vrget: nec vnquam immodica durarunt, niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. Hoc multarum tibi vrbium oſtendet euentus, quarum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt, & quidquid virtute erat partum, intemperantia corruit. Aduerſus hos caſus muniendi ſumus. nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus eſt: intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt, pulſari homo poteſt, capi non poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum, ſcire deſideras? nihil indignetur ſibi accidere, ſciatque, illa ipſa quibus lædi videtur, ad conſeruationem vniuerſi pertinere, & ex his eſſe, quæ curſum mundi officiumque conſummant. Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc ſeipſum ſuaque miretur, quod non poteſt vinci, quod mala ipſa ſub ſe tenet, quod ratione, qua valentius nihil eſt, caſum doloremque & iniuriam ſubigit. Ama rationem: huius te amor contra duriſſima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconſultus impetus præſtat indomitas: iuuenilia nonnunquam ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri, quam ignium, miſit: ſpecies quosdam, atque vmbra virtutis, in mortem voluntariam trudit. quanto his omnibus fortior ratio eſt, quanto conſtantior, tanto vehementior per metus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis vllum eſſe aliud ab honeſto bonum non faciet vos hæc munitio tutos a fortuna, & immunes. Dicitis enim, inter bona eſſe liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos. horum pericula non poteſtis ſpectare ſecuri; perturbabit vos obſidio patriæ, liberorum mors, parentum ſeruitus. Quid aduerſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, po-

9. *Licentia*) ſine modo creſcendi.

nam:

nam; deinde tunc adiiciam, quid præterea reſpondendum putem. Alia conditio eſt in his, quæ ablata in locum ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt: tanquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exſtincta, cæcitate nos afficit: non tantum velocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illa ſubit. Hoc periculum non eſt in his, quæ paullo ante retulimus. quare? ſi amicum bonum amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia patienda: nec ſi bonos liberos extuli, in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum ille, aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonum autem vno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondentesque voto patris liberi: eſt quod illorum expleat locum. Quid ſit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſiderium omnium tollit; ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipſa eſt. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, ſi fons ex quo fluxerat, ſaluus eſt? Non dices vitam iuſtiorem ſaluis liberis, quam amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio? ergo nec beatiorem, aut miſeriorem. quamdiu ſalua fuerit virtus, non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? non eſt beatior & amicorum & liberorum turba ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in ſuo modo permanet: vtcumque fortuna ſe geſſit, ſiue illi ſenectus longa contigit, ſiue citra ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamuis ætatis diuerſa ſit. Vtrum maiorem an minorem circulum

culum ſcribas, ad ſpatium eius pertinet, non ad formam. licet alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, & in eum in quo ſcriptus eſt pulverem 10) ſolveris, in eadem vterque forma fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quam contrahi poteſt. Honeſtam vitam ex centum annorum numero in quantum voles corripe, & in vnum diem coge; æque honeſta eſt. modo latius virtus funditur, regna, vrbes, prouincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosque diſpenſat officia: modo arcto fine circumdatur paupertatis, exſilii, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in priuatum, ex regio in humilem ſubducitur, ex publico & ſpatioſo iure in anguſtias domus, vel anguli coit. Æque magna eſt, etiam ſi in ſe receſſit, vndique excluſa. nihilominus enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis iuſtitiæ. Ergo æque beata eſt: beatum enim illud in vno loco poſitum eſt, in ipſa mente, ſtabile, grande, tranquillum: quod ſine ſcientia diuinorum humanorumque non poteſt effici. Sequitur illud, quod me reſponſurum eſſe dicebam: Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo ſuam exſpectat. non magis hanc timet, quam illam dolet. Virtus enim conuenientia conſtat: omnia opera eius cum ipſa concordant, & congruunt: hæc concordia perit, ſi animus, quem excelſum oportet eſſe, luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſolicitudo, & in vllo actu pigritia. Honeſtum enim ſecurum & expeditum eſt, interritum eſt, in procinctu ſtat. Quid ergo?

10. *Puluerem*) Mathematici veteres radio in puluere ſcribebant, vnde Ciceroni l. 2. de nat. Deorum *puluis eruditus* mathematicas diſciplinas notat.

go? non aliquid perturbationi ſimile patietur? non & color eius mutabitur, & vultus agitabitur, & artus refrigeſcent? & quidquid aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor: ſed permanebit illi perſuaſio eadem: nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim ſtultitiæ proprium quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere, alio animum, diſtrahique inter diuerſiſſimos motus? Iam propter illa ipſa, quibus extollit ſe miraturque, contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si vero aliquod timetur malum, eo perinde, dum exſpectatur, quaſi veniſſet vrgetur: & quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris ſigna præcurrunt: quædam enim ſegnitia neruis ineſt, & ſine labore vllo laſſitudo 11) & oſcitatio & horror membra percurrens: ſic infirmus animus, multo ante quam opprimatur malis, quatitur. præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem, quam angi futuris, nec ſe tormento reſeruare, ſed accerſere ſibi miſerias, & admouere; quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe in illam ſæculo 12) poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, vt animos libenter ægros, & captantes cauſſas doloris, vetera atque obliterata con-

11. *Sine labore vllo laſſitudo*) h. e. quæ non ex labore adeoque ex morbo fit.

12. *Sæculo*) ergo ſæculum hic pro anno trigeſimo circiter, ſi vera lectio de *quinquageſimo* anno. *Lipſ.*

tri-

triſtent. & quæ præterierunt, & quæ futura ſunt, abſunt: neutra ſentimus, non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

Epist. LXXV.

Philoſophiam verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renunciare. Præcipuum eſt, ſit vita & ſermo. Deinde, tentemus progredi: quoniam per gradus aſcenditur, & ſunt tres Proficientium claſſes.

Minus tibi accuratas a me epiſtolas mitti quereris. quis enim accurate loquitur, niſi qui vult putide loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi vna ſederemus, aut ambularemus; illaboratus & facilis: tales eſſe Epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant accerſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiam oſtendere quam loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderem pedem: nec manum iactarem, nec attollerem vocem: ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abieciſſem. 1) hoc vnum plane tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quæ dicerem; nec tantum ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules ieiuna eſſe & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: neque enim philoſophia ingenio renuntiat: multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma: quod ſentimus, loquamur: quod loquimur, ſentiamus. Concordet ſermo cum vita. ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cum videas illum, & cum audias, idem eſt. Videbimus qualis

1. *Abieciſſem*) triuiali dicendi genere depreſſiſſem.

ſit,

ſit, quantus: vnus ſit. 2) Non delectent verba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt, aut ſi parata eſt, aut paruo conſtat, aſſit, & res pulcherrimas proſequatur Sit talis, vt res potius quam ſe oſtendat. Aliæ artes, ad ingenium totæ pertinent: hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, vt idem ille qui ſanare poteſt, compte de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quod inciderit in medicum etiam diſertum. hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? quid oblectas? aliud agitur. vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum. 3) Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotii habes, quantum in peſtilentia medicus: circa verba occupatus es? iamdudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere non poſſint? quando illa experieris? Non enim vt cetera memoriæ tradidiſſe ſatis eſt: in opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim ab ſapientia præceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes ſunt magna diſcrimina. In tres claſſes (vt quibusdam placet) diuiduntur: primi ſunt qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in vicinia eius conſtiterunt. tamen etiam quod prope eſt, extra eſt. Qui ſint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia poſuerunt: quæ erant comple-

2. *Vnus ſit*) conuenientia ſit in vita.

3. *Abſtinendus ſum*) prohibendus a cibis noxiis, & diæta præſcribenda.

ſtenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt, bonum ſuum nondum in vſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non poſſunt: iam ibi ſunt, vnde non eſt retro lapſus: ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadum epiſtola ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita complectuntur,, vt illos dicant iam effugiſſe morbos animi, affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare: quia nemo ſit extra periculum malitiæ, niſi qui totam eam excuſſit. nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa ſapientiam aſſumpſit. Quid inter morbos animi interſit & affectus, ſæpe iam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inueterata vitia, & dura: vt auaritia, vt ambitio nimia: poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eſſe mala eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus eſt iudicium in prauo pertinax, tanquam valde expetenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt. vel, ſi mauis, ita finiamus: nimis imminere leuiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus, ſunt motus animi improbabiles, 4) ſubiti & concitati: qui frequentes neglectique, fecere morbum. ſicut diſtillatio vna, nec adhuc in morem adducta tuſſim facit; aſſidua & vetus, phthiſin. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos ſunt: affectus adhuc ſentiunt, perfecto proximi. Secundum genus eſt eorum, qui & maxima animi mala & affectus depoſuerunt, ſed ita vt non ſit illis ſecuritatis ſuæ certa poſſeſſio: poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna vitia eſt, ſed non extra omnia. effugit auaritiam; ſed iram ad-

4. *Improbabiles*) qui probandi non ſint.

huc

huc ſentit. iam non ſollicitatur libidine; ſed habet etiamnum ambitionem. iam non concupiſcit; ſed adhuc timet. & in ipſo metu ad quædam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: bene nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturæ, magnaque & aſſidua intentione ſtudii, ſecundus occupatur gradus: ſed nec hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: adſpice, quam nullum ſit nefas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publice priuatimque peccetur: intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus. Ego vero, inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optarim hoc nobis magis, quam promiſerim. præoccupati ſumus: ad virtutem contendimus, inter vitia diſtricti: pudet dicere, honeſta colimus, quantum vacat. At quam grande præmium nos exſpectat, ſi occupationes noſtras, & mala tenaciſſima, abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: ſciemus mortem malum non eſſe, deos malos non eſſe. Tam imbecillum eſt, quod nocet, quam cui nocetur: optima vi noxia carent. Exſpectant nos, ſi ex hac aliquando fæce in illud euadimus ſublime & excelſum, tranquillitas animi, & expulſis erroribus abſoluta libertas. Quæris, quæ ſit iſta? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in ſeipſum habere maximam poteſtatem. Inæſtimabile bonum eſt, ſuum fieri.

EPIST. LXXVI.

Philoſophum ſe audire, & ſcholam adire. Conqueritur de hominum incuria vel ignauia, qui alia diſcunt, philoſophari negligunt. Ne tu ſic, ô Luci-

 li.

li. propera, & Bonum diſce. quod Bonum? Vnum illud, Honeſtum. Et iterum argumentis euincit, tale eſſe; alia non eſſe. Laudabilis & ſapiens Epiſtola.

INimicitias mihi denuntias, ſi quidquam ex his quæ quotidie facio, ignoraueris Vide quam ſimpliciter tecum viuam: hoc quoque tibi committam. Philoſophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo, & ab octaua diſputantem audio. Bona inquis, ætate. 1) Quid ni bona? quid autem ſtultius, quam quia diu non didiceris, non diſcere? Quid ergo? idem faciam, quod troſſuli 2) & iuuenes? Bene mecum agitur, ſi hoc vnum ſenectutem meam dedecet. Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit: in hac ſeneſcamus, hanc vt iuuenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo, & in circum deferar, & nullum par ſine me depugnabit. Ad philoſophum ire erubeſcam? Tam diu diſcendum eſt, quam diu neſcias, &, ſi prouerbio credimus, quam diu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quam huic: tam diu diſcendum eſt quemadmodum viuas, quam diu viuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceam? etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani, quoties ſcholam intraui. Præter ipſum theatrum Neapolitanorum (vt ſcis) tranſeundum eſt, Metronactis petentibus domum. Illud quidem farctum 3) eſt: & hoc ingenti ſtudio, quis ſit pithaules 4)

1. *Bona, inquis, ætate*) Ironice. Iam Senex enim Seneca hæc agebat.

2. *Troſſuli*) equites: qui cum maximam partem eſſent iuuenes, pro iuuenibus etiam vox ſumitur.

3. *Farctum*) plenum, ſtipatum.

4. *Pithaules*) qui doliolo ſ. cado canit, nam & id genus inflatur modulate ſicut vtris, quem inflantes *os caulæ* Græcis, Latinis *vtricularii* ſunt. *Lipſ.*

bo-

bonus, iudicatur: habet tibicen quoque Graecus & praeco 5) concurſum. At in illo loco, in quo vir bonus quaeritur, in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent: & hi plerisque videntur nil boni negotii habere, quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iſte deriſus. aequo animo audienda ſunt imperitorum conuicia: & ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi vt ſenex diſcas imo ideo magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? quantum tentaueris. Quid exſpectas? nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia veniet vltro, honor offeretur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi: virtus in te non incidet; nae leui quidem opera aut paruo labore cognoſcitur: ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. 6) Vnum enim eſt bonum, quod honeſtum: in illis nihil inuenies veri, nihil certi, quaecumque famae placent. Quare hoc vnum ſit bonum, quod honeſtum? dicam, quoniam me parum exſecutum priore epiſtola iudicas, magisque hanc rem tibi laudatam quam probatam putas. Et vt in arctum, quae dicta ſunt, contraham: omnia ſuo bono conſtant. vitem fertilitas commendat, ſapor vinum, velocitas ſeruum. Quare fortia dorſo iumenta ſint, quaeris? quia eorum hic vnus eſt vſus, ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt, ſi inueſtigare debet feras; curſus, ſi conſequi: audacia, ſi mordere & inuadere. Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio: hac an-

5. *Praeco*) publice laudes eorum qui in muſicis certaminibus vicerant decantans.

6. *Omnia bona ſemel occupaturo*) vtpote quae vna virtute contineantur.

tecedit animalia, deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt: cetera illi cum animalibus ſatisque communia ſunt. Valet? & leones. formoſus eſt? & pauones. velox eſt? & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet? & arbores. habet impetum & motum voluntarium? & beſtiæ, & vermes. habet vocem? ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque luſcinii? Quid in homine proprium? Ratio. hæc recta & conſummata, felicitatem hominis impleuit. Ergo ſi omnis res, cum bonum ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ peruenit, homini autem ſuum bonum ratio eſt; ſi hanc perfecit, laudabilis eſt, & finem naturæ ſuæ attigit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, eademque honeſtum eſt. Id itaque vnum bonum eſt in homine, quod vnum hominis eſt. nunc enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quam ratio: hæc erit vnum eius bonum, ſed penſandum cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur: ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium ſolumque eſt, quo & probatur & improbatur. Non dubitas, an hoc ſit bonum; dubitas, an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat, valetudinem, diuitias, imagines multas, 7) frequens atrium, 8) ſed malus ex confeſſo ſit: improbabis illum. Item ſi quis nihil quidem illorum quæ retuli, habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & auorum proauorumque ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit: probabis illum. Ergo hoc vnum eſt bo-

7. *Imagines multas*) h. e. nobilitatem antiquam, cuius ſignum erat & argumentum multæ maiorum imagines in atriis aſſeruari, & funeribus præferri ſolitæ.

8. *Frequens atrium*) imaginibus huiuſmodi refertum.

bonum hominis: quod qui habet, etiam ſi aliis deſtituitur, laudandus eſt: qui non habet, in omnium aliorum copia damnatur ac reiicitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum eſt. Nauis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum aut aureum roſtrum eſt, nec cuius tutela 9) ebore cælata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regiis preſſa eſt: ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox, & non ſentiens ventum. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur; ſed cui & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quam formoſa, ſed quam recta ſit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, 10) quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, a quam multis ſalutetur, quam pretioſo incumbat lecto, quam pellucido poculo bibat, ſed quam bonus ſit: bonus autem eſt, ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus: hoc eſt honeſtum, & vnicum hominis bonum. Nam cum ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatum facit. hoc autem vnum hominis bonum eſt, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe, quæ a virtute profecta contractaque 11) ſunt, id eſt, opera eius omnia. Sed ideo vnum ipſa bonum eſt, quia nullum ſine illa eſt. Si omne in animo bonum eſt; quidquid illum confirmat, extollit, amplificat,

9. *Tutela*) locus in prora vbi tutelares dii.

10. *Cui comparatur*) quod habet id quod illi proprium eſt.

11. *Contactaque*) *contagium* de rebus malis & noxiis alias dicitur.

bonum eſt: validiorem autem animum, excelſiorem, & ampliorem, facit virtus. nam cetera quæ cupiditates noſtras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cum videntur attollere, inflant, ac multa vanitate deludunt. Ergo vnum id bonum eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ, honeſti ac turpis reſpectu, temperantur: ad hæc, faciendi & non faciendi, ratio dirigitur. Quid ſit hoc, dicam. Vir bonus quod honeſte ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit: faciet, etiam ſi damnoſum erit: faciet, etiam ſi periculoſum erit. rurſus quod turpe erit, non faciet, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi voluptatem, etiam ſi potentiam. Ab honeſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtum vtique ſecuturus eſt, turpe itaque vitaturus: & in omni actu vitæ ſpectaturus hæc duo: nullum aliud bonum quam honeſtum, nec aliud malum quam turpe. Si vna indeprauata virtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui, vnum eſt bonum, virtus: cui iam accidere ne ſit bonum, non poteſt. Mutationis periculum effugit ſapientia. Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtultitiam non reuoluitur. Dixi, ſi forte meminiſti, concupita vulgo, & formidata, inconſulto impetu 12) pleroſque calcaſſe. inuentus eſt qui flammis imponeret manum: 13) cuius riſum 14) non interrumperet tortor: qui in funere liberorum lacrymam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula depopoſcerunt. Quod ſi hoc poteſt breuis obſtinatio animi, aliquo ſtimulo excitata; quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec ſubito, ſed æqualiter valet;

12. *Inconſulto impetu*) non deliberato animo, & vera virtutis ſtimulis excitato.

13. *Flammis imponeret manum*) Mutius Scæuola.

14. *Cuius riſum*) ſeruus qui in vindictam Domini Aſdrubalem interfecerat, *Lipſ.*

cui

cui perpetuum robur eſt? Sequitur, vt quæ ab inconſultis ſæpe contemnuntur, a ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Vnum ergo bonum ipſa virtus eſt, quæ inter hanc fortunam & illam 15) ſuperba incedit, cum magno vtriusque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum eſſe præter honeſtum, nulla non virtus laborabit. nulla enim obtineri poterit, ſi quidquam extra ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex qua virtutes ſunt; & veritati, quæ ſine ratione non eſt. quæcumque autem opinio veritati repugnat, falſa eſt. Virum bonum, concedas neceſſe eſt, ſummæ pietatis erga deos eſſe: itaque quidquid illi acciderit, æquo animo ſuſtinebit. ſciet enim id accidiſſe lege diuina, qua vniuerſa procedunt. Quod ſi eſt, vnum illi bonum erit, quod honeſtum: in hoc enim poſitum eſt & parere diis, nec excandeſcere ad ſubita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si enim vllum aliud eſt bonum quam honeſtum, ſequetur nos auiditas vitæ, auiditas rerum vitam inſtruentium: quod eſt intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus, hominum futuram feliciorem vitam quam deorum, ſi ea bona ſunt, quorum nullus diis vſus eſt, tanquam pecunia & honores. Adiice nunc, quod ſi modo ſolutæ corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quam eſt dum merſantur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt, quibus per corpora vtimur, emiſſis erit peius: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis, & in vniuerſum datis, 16) clauſas & obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quæ tam homini contingunt quam mutis animalibus, & muta anima-

15. *Hanc fortunam & illam*) ſecundam & aduerſam.
16. *Et in vniuerſum datis*) dimiſſis in vniuerſum.

lia beatam vitam actura: quod fieri nullo modo poteſt. Omnia pro honeſto patienda ſunt: quod non erat faciendum, ſi eſſet vllum aliud bonum quam honeſtum. Hæc quamuis latius exſecutus eſſem priore epiſtola, conſtrinxi, & breuiter percurri. Nunquam autem vera tibi opinio talis videbitur, niſi animum alleues & teipſum interroges: ſi res exegerit, vt pro patria moriaris, & ſalutem omnium ciuium tua redimas, an porrecturus ſis ceruicem, non tantum patienter, ſed etiam libenter? ſi hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, vt hoc habeas. Vide, quanta vis honeſti ſit? Pro rep. morieris etiamſi ſtatim facturus hoc eris 17), cum ſcieris tibi eſſe faciendum. interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & vir fortis & iuſtus, cum mortis ſuæ pretia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutem omnium pro quibus dependit animam, in ſumma voluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis 18) maximum & vltimum præſtat, nihil cunctatus deſiliet in mortem, facere recte pieque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur. Dic, Factum tuum matura ſequetur obliuio, & parum grata exiſtimatio ciuium: reſpondebit tibi, Iſta omnia extra opus meum ſunt. ego ipſum contemplor: hoc eſſe honeſtum ſcio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo vnum bonum eſt, quod non tantum perfectus animus, ſed ge-

17. *Etiamſi ſtatim facturus hoc eris*) h. e. etiam ſine alio fructu diutinæ cogitationis, tantum vt officio ſatisfacias. *Lipſ.*

18. *Tractatio operis*) contemplatio operis futuri, quam iuvare antea dixerat.

nero-

neroſus quoque & indolis bonæ ſentit: cætera leuia ſunt, mutabilia. Itaque ſolicite poſſidentur, etiam ſi fauente fortuna in vnum congeſta ſunt: dominis ſuis incumbunt grauia, & illos ſemper premunt, aliquando & elidunt. Nemo ex iſtis, quos purpuratos vides, felix eſt, non magis, quam ex illis quibus ſceptrum & chlamydem in ſcena fabulæ aſſignant. cum præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur; & ad ſtaturam ſuam redeunt. 19) Nemo iſtorum, quos diuitiæ honoresque in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? Cum baſi illum ſua metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit: Coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit, etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quod neminem æſtimamus eo quod eſt, ſed adiicimus illi & ea, quibus adornatus eſt. Atqui cum voles veram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice. ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantusque ſit, alieno an ſuo magnus. ſi erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſcit ſua nihil intereſſe vtrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca. ſi, cum illi denuntiata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu veniunt, & quæ potentioris iniuria, ſi vincula & exſilia, & vanas humanarum formidines mentium, ſecurus audit, & dicit,

- - - - Non villa laborum,
O virgo, noua mi facies inopinaue ſurgit:
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

---

19. Staturam ſuam redeunt) cothurnis nimirum exutis, qui ſtaturam auxerant.

Tu

Tu hodie iſta denuntias, ego ſemper denuntiaui mihi, & hominem paraui ad humana. præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua rerum & inopinata facies. magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas Hoc vt ſcias, ea quæ putauerunt aſpera, cum aſſueuere, patiuntur. Ideo ſapiens aſſueſcit futuris malis: & quæ alii diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: Neſciebam hoc mihi reſtare. ſapiens ſcit ſibi omnia reſtare: quidquid factum eſt, dicit, Sciebam.

Epist. LXXVII.

Et hæc inter bonas, ſtilesque. Narrat obiter de Alexandrinis nauibus: aliis accurrentibus, ſe neglexiſſe. Quanti enim iſta, aut quamdiu? Senex ſum abeo. Et aliquando ſponte abeundum, vt fecit Marcellinus. Tum contra metum mortis: rationesque huius temnendæ.

SVbito hodie nobis Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti ſolent & nuntiare ſecuturæ claſſis 1) aduentum. tabellarias 2) vocant. Gratus illarum Campaniæ adſpectus eſt. omnis in pilis 3) Puteolorum turba conſiſtit, & ex ipſo genere velorum Alexandrinas, quamuis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim licet ſupparum 4) intendere, quod

1. *Claſſis*) frumentariæ ſcilicet ab Auguſto inſtitutæ.

2. *Tabellarias*) quoniam quaſi nuncii erant aduentantis claſſis. *Lipſ.*

3. *Pilis*) ſaxeis molibus quas Auguſtus portui formando ibi iecit. *Lipſ.*

4. *Supparum*) velum ſummo malo appenſum, quod in venti fauentia nautæ expandebant.

in

in alto omnes habent naues. Nulla enim res æque adiuuat curſum, quam ſumma pars veli: illinc maxime nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbuit, maiorque eſt quam expedit, antenna ſubmittitur. minus habet virium flatus ex humili. Cum intrauere Capreas & promontorium, ex quo

Alta procelloſo ſpeculatur vertice Pallas, 5)

ceteræ velo iubentur eſſe contentæ: ſupparum Alexandrinarum inſigne eſt. In hoc omnium diſcurſu properantium ad littus, magnam ex pigritia mea ſenſi voluptatem, quod epiſtolas meorum accepturus, non properaui ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit quidquam mihi, nec acquiritur. Hoc, etiam ſi ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum: nunc vero multo magis, quia quantulumcumque haberem, tamen plus iam mihi ſupereſſet viatici, quam viæ: præſertim cum eam viam ſimus ingreſſi, quam peragere non eſt neceſſe. 6) Iter imperfectum erit, ſi in media parte, aut citra petitum locum ſteteris: vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicumque deſines, ſi bene deſinis, tota eſt. Sæpe autem & fortiter deſinendum eſt, & non ex maximis cauſſis. nam nec hæ maximæ ſunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus, quem optime noueras, adoleſcens quietus & cito ſenex, morbo, & non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. conuocauit complures amicos, vnusquisque, aut quia timidus erat,

5. *Pallas*) in promontorio enim templum Mineruæ, cui etiam ibi libabant.

6. *Peragere non ſit neceſſe*) cum ex Stoicorum ſententia liceat ſeipſum ex vita emittere.

id

id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator & blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus, homo egregius, &, vt verbis illum quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus, videtur mihi optime illum cohortatus. Sic enim cœpit: Noli, mi Marcelline, torqueri, tanquam de re magna deliberes. Non eſt res magna, viuere, omnes ſerui tui viuunt, omnia animalia. magnum eſt, honeſte mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias. Cibus, ſomnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tantum prudens & fortis, aut miſer, ſed etiam faſtidioſus 7) poteſt. Non opus erat ſuaſore illi, ſed adiutore. ſerui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, & indicauit, tunc familiam periculum adire, 8) cum incertum eſſet, an mors domini voluntaria fuiſſet: alioquin tam mali exempli eſſe occidere hominem, quam prohibere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit, non eſſe inhumanum, quemadmodum cœna peracta reliquiæ circumſtantibus diuiduntur, ſic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis, etiam cum de ſuo fieret. Minutas itaque ſummulas diſtribuit flentibus ſeruis, & illos vltro conſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro, non ſanguine: triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo poni tabernaculum 9) iuſſit. Solium 10) deinde illatum eſt, in quo diu iacuit, & calida ſubinde ſuffuſa, paulatim defecit: vt aiebat, non ſine quadam voluptate.

7. *Faſtidioſus*) & delicatus.

8. *Familiam periculum adire*) familia ſerui ſunt, qui ex SC. Silaniano tenebantur domino interfecto. *Lipſ.*

9. *Tabernaculum*) tentorium aliquod inſtar balneoli quo ſolium & ipſe tegerentur. *Lipſ.*

10. *Solium*) balnearium vas ſiue cupa ad lauandum. *Lipſ.*

quam

quam afferre ſolet lenis diſſolutio, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam exceſſi, non ingratam tibi: exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem, nec miſerum. Quamuis enim mortem ſibi conſciuerit, tamen molliſſime exceſſit, & vitæ elapſus eſt. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla neceſſitas exigit. Sæpe debemus mori, 11) nec volumus: morimur; 12) nec volumus. Nemo tam imperitus eſt, vt neſciat, ſibi quandoque moriendum: tamen cum prope acceſſerit, tergiuerſatur, tremit, plorat. Nonne tibi videbitur ſtultiſſimus omnium, qui fleuerit quod ante annos mille non vixerat? æque ſtultus eſt, qui flet, quod poſt annos mille non viuet. Hæc paria ſunt: non eris, nec fuiſti. Vtrumque tempus alienum eſt. In hoc punctum coniectus es: quod vt extendas, quousque extendes? Quid fles? quid optas, perdis operam.

Deſine fata Deum flecti ſperare precando:

rata & fixa ſunt, atque magna & æterna neceſſitate ducuntur. Eo ibis, quo omnia eunt. Quid tibi nouum eſt? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series inuicta, & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? Fortior, vt opinor, eſſes, ſi multa millia tibi commorerentur. atqui multa millia hominum & animalium hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod ſemper ibas?

11. *Debemus mori*) officium exigit vt moriamur.
12. *Morimur*) ex neceſſitate naturæ.

nul-

nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nunc magnorum virorum me tibi iudicas relaturum? puerorum referam. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, Non ſeruiam, ſua illa Dorica lingua: & verbis fidem impoſuit. Vt primum iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſterio: afferre enim vas obſcœnum iubebatur: illiſum parieti caput rupit. Tam prope libertas eſt: & ſeruit aliquis? Ita non ſic perire filium tuum malles, quam per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur perturberis, ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris. Fac tui iuris, quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum, vt dicas, Non ſeruio? Infelix, ſeruis hominibus, ſeruis rebus, ſeruis vitæ. Nam vita, ſi moriendi virtus abeſt, ſeruitus eſt. Ecquid habes propter quod exſpectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, conſumpſiſti: nulla tibi noua eſt: nulla non iam odioſa ipſa ſatietate. quis ſit vini, quis mulſi ſapor, ſcis: nihil intereſt, centum per veſicam tuam, an mille amphoræ tranſeant. ſaccus es. 13) quid ſapiat oſtreum, quid mullus, optime noſti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reſeruauit. Atqui hæc ſunt, a quibus inuitus diuelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam? tanti enim illam putas, vt tardius cœnes? 14) ſolem quoque, 15) ſi poſſes, exſtingueres. Quid enim vnquam feciſti luce dignum? confitere, non curiæ te, non fori, non ipſius naturæ rerum deſiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Inuitus relinquis

13. *Saccus es*) reſpicit ad vini caſtrationem quæ ſacco fiebat. *Lipſ.*

14. *Vt tardius cœnes*) ob quos vix cœnam differres.

15. *Solem quoque &c.*) vt ſcilicet ad cœnam aduolare poſſis.

ma-

macellum, in quo nihil reliquiſti 16) Mortem times: at quomodo illam media oblectatione 17) contemnis? Viuere vis: ſcis enim. 18) Mori times: quid porro iſta vita? non mors eſt? Cæſar, cum illum tranſeuntum per Latinam viam, vnus ex cuſtodiarum agmine, demiſſa vsque in pectus vetere barba, rogaret mortem: Nunc enim, inquit, viuis? 19) Hoc iſtis reſpondendum eſt, quibus ſuccurſura 20) mors eſt: Mori times. nunc enim viuis? Sed ego, inquit, viuere volo, qui multa honeſte facio. inuitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum induſtria fungor. Quid? tu neſcis vnum eſſe ex vitæ officiis, & mori? Nullum officium relinquis. non enim certus numerus, quem debebas explere, finitur. Nulla vita eſt non breuis. nam ſi ad naturam rerum reſpexeris, etiam Neſtoris & Statiliæ breuis eſt; quæ inſcribi monumento ſuo iuſſit, annis ſe nonaginta nouem vixiſſe. Vides aniculam gloriari ſenectute longa. quis illam ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimum implere? Quomodo fabula, ſic vita: non quam diu, ſed quam bene acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinas. quocumque voles, deſine: tantum bonam clauſulam impone.

16. *In quo nihil reliquiſti*) in quo omnia coëmiſti, omnibus eius bonis te ingurgitaſti.

17. *Media oblectatione*) vel in venere vel in gula, quorum vtrumque mortem accelerat.

18. *Scis enim*) quid ſit vita, mortem & quæ eam ſequuntur ignorans.

19. *Viuis?*) qui ſcilicet ſenio confectus cadauer potius quam homo ſis.

20. *Succurſura*) vtpote qua liberandi ſint a vitiis.

Epist. LXXVIII.

De morbis ſuis, etiam in iuuentute: & quid ſit iis leuandis? Honeſta, inquit, ſtudia, itemque amici: ſed remediorum remedium, contemptus mortis. Eo vocat Lucilium; & contra Dolorem plura diſſerit, alta, animoſa, vera.

Vexari te deſtillationibus crebris ac febriculis, quæ longas deſtillationes & in conſuetudinem adductas ſequuntur, eo moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eo perductus ſum, vt ipſe deſtillarem 1) Ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitaui enim, non quam fortiter ego mori poſſem, ſed quam ille fortiter deſiderare non poſſet. 2) Itaque imperaui mihi vt viuerem. aliquando enim & viuere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio, dicam: ſi prius hoc dixero, hæc ipſa quibus acquieſcebam, medicinæ vim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia: & quidquid animum erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quod ſurrexi, quod conualui: illi vitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum adhortationibus, vigiliis, ſermonibus alleuabar. Nihil æque, Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quam amicorum affectus: nihil æque exſpectationem mor-

1. *Deſtillarem*) liqueſcerem & conſumerer.
2. *Non poſſet*) quippe qui Philoſophus non eſſet.

tis

tis ac metum ſurripit. Non iudicabam me, cum illos ſuperſtites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, ſed per illos: non effundere ſpiritum mihi videbar, ſed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem adiuuandi me, & patiendi omne tormentum. alioqui miſerrimum eſt, cum animum moriendi proieceris, non habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, monſtrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: vt legas clarius, & ſpiritum, cuius iter & receptaculum laborat, exerceas: vt nauiges, & viſcera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris vinum quando virium cauſſa aduoces, quando intermittas, ne irritet & exaſperet tuſſim. Ego tibi illud præcipio, quod non tantum huius morbi, ſed totius vitæ remedium eſt: contemne mortem. Nihil triſte eſt, cum huius metum effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia ſunt, metus mortis, dolor corporis, intermiſſio voluptatum. De morte, ſatis dictum eſt. hoc vnum dicam, non morbi hunc eſſe, ſed naturæ metum. multorum mortem diſtulit morbus: & ſaluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia ægrotas, ſed quia viuis. Iſta te res & ſanatum manet, cum conualueris, non mortem, ſed valetudinem effugies. Ad illud nunc proprium incommodum reuertamur. magnos cruciatus habet morbus: ſed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam ſummi doloris intentio invenit finem. Nemo poteſt valde dolere, & diu. ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores conſiſtunt in macerrimis corporis partibus: nerui, articulique, & quidquid aliud exile eſt, acerrime ſæuit, cum in arcto vitia concepit. Sed cito hæ partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittunt: ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus

tus in peius, vim ſuam qua viget, admonetque nos, perdit: ſiue quia corruptus humor, cum deſiit habere quo confluat, ipſe ſe elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit ſenſum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor neruorumque, interquieſcit, cum illa quæ torquebat hebetauit: omnium iſtorum prima verminatio 3) vexat, impetus mora exſtinguitur, & finis dolendi eſt, obtorpuiſſe. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipſum acutiſſimus eſt, quod inter anguſta corporis naſcitur: non minus mehercule, quam capitis ipſius. Sed quo incitatior eſt, eo citius in alienationem ſtuporemque conuertitur. Hoc itaque ſolatium vaſti doloris eſt, quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire, ſi nimis ſenſeris. Illud autem eſt, quod imperitos in vexatione corporis male habet: non aſſueuerunt animo eſſe contenti: multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudens animum diducit a corpore, & multum cum meliore & diuina parte verſatur: cum hac querula ac fragili, quantum neceſſe eſt. Sed moleſtum eſt, inquis, carere aſſuetis voluptatibus, abſtinere cibo, ſitire, eſurire. Hæc prima abſtinentia grauia ſunt: deinde cupiditas relangueſcit, ipſis per quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde moroſus eſt ſtomachus: inde quorum fuit auiditas, odium eſt, deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem acerbum carere eo, quod cupere deſieris. Adiice, quod nullus non intermittitur dolor, aut certe remittitur. Adiice, quod licet & cauere venturum, & obſiſtere imminenti remediis. Nullus enim non ſigna præmittit, vtique qui ex ſolito reuertitur. Tolerabilis eſt morbi patientia, ſi contempſeris id quod extremum minatur. Noli ma-

3. *Verminatio)* morſicatio prima, & velut pruritus doloris. *Lipſ.*

la

la tua facere tibi ipſi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor eſt, ſi nihil illi opinio adiecerit. Contra, ſi exhortari te cœperis, ac dicere, Nihil eſt, aut certe, exiguum eſt; duremus, iam deſinet: leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt. non ambitio tantum ad illam reſpicit; & luxuria, & auaritia: ad opinionem dolemus. Tam miſer eſt quiſque, quam credit. Detrahendas præteritorum dolorum conqueſtiones puto, & illa verba: Nulli vnquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli? nemo me ſurrecturum putauit. Quoties deploratus ſum a meis, quoties a medicis relictus? In equuleum impoſiti non ſic diſtrahuntur. Etiamſi ſunt vera iſta, tranſierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare, & miſerum eſſe, quia fueris? Quid, quod nemo non multum malis ſuis adiicit, & ſibi ipſe mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retuliſſe iucundum eſt, naturale eſt, mali ſui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipſis poſitus difficultatibus dicat:

--- *Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.*

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, ſi ceſſerit: vincet, ſi ſe contra dolorem ſuum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in ſe ruinam, cui obſtandum eſt. iſtud quod premit, quod impendet, quod vrget, ſi ſubducere te cœperis, ſequetur & grauius incumbet: ſi contra ſteteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantum quia pu-

gnant, iſta patiuntur, ſed vt pugnent. 4) exercitatio ipſa tormentum eſt. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma eſt, nec tubicen 5) prædicationi nominis noſtri ſilentium faciens. ſed virtus, & firmitas animi, & pax in ceterum parta, ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna eſt. Dolorem grauem ſentio. Quid? ergo non ſentis, ſi illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior eſt hoſtis fugientibus, ſic omne fortuitum incommodum magis inſtat cedenti & auerſo. Sed graue eſt. quid? nos ad hoc fortes ſumus, vt leuia portemus? Vtrum vis longum eſſe morbum, an concitatum & breuem? Si longus eſt, habet intercapedinem, dat refectioni locum: multum temporis donat. neceſſe eſt vt exſurgat, & deſinat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet: aut exſtinguetur, aut exſtinguet. Quid autem intereſt, non ſit, an non ſim? in vtroque finis dolendi eſt. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animum, & a dolore diſcedere. Cogita, quid honeſte, quid fortiter feceris: bonas partes tecum ipſe tracta: memoriam in ea quæ maxime miratus es, ſparge. tunc tibi fortiſſimus quisque, & victor doloris, occurrat. Ille, qui dum varices exſecandas præberet, legere librum perſeuerauit. Ille, qui non deſiit ridere, 6) cum hoc ipſum 7) irati tortores omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus eſt riſu? Quidquid vis, nunc licet dicas, deſtillationes & vim continuæ tuſſis egerentem viſcerum

4. *Sed vt pugnent*) dum ſcilicet ſe exercent vt pugnæ idonei ſint.

5. *Tubicen*) qui præcinebat, antequam præco publica voce victorem renuntiaret.

6. *Non deſiit ridere*) Asdrubalis ſeruus. vid. Ep. 76.

7. *Hoc ipſum*) ob hoc ipſum.

par-

partes, & febrem præcordia ipſa torrentem, & ſitim, & artus in diuerſum articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma, & equuleus, & lamina, & vulneribus ipſis intumeſcentibus, quod illa renouaret & altius vrgeret impreſſum. inter hæc tamen aliquis non gemuit: parum eſt. non rogauit: parum eſt. non reſpondit: parum eſt. riſit, & quidem ex animo: vis tu poſt hoc dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere ſinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque curſoris moratur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi eſſe in vſu ſolet; ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porro? nihil agere te credis, ſi temperans æger ſis? oſtendes morbum poſſe ſuperari, vel certe ſuſtineri. Eſt, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: & in veſtimentis vir fortis apparet. Habes quod agas. bene luctare cum morbo: ſi nihil te coëgerit, ſi nihil exorauerit, inſigne prodis exemplum. O quam magna erat gloriæ materia, ſi ſpectaremur ægri! ipſe te ſpecta. ipſe te lauda. Præterea duo ſunt genera voluptatum. corporales morbus inhibet, non tamen tollit, imo, ſi verum æſtimes, incitat. magis iuuat bibere ſitientem: gratior eſt eſurienti cibus. Quidquid ex abſtinentia contingit, auidius excipitur. Illas vero animi voluptates, quæ maiores certioresque ſunt, nemo medicus ægro negat: has quisquis ſequitur, & bene intelligit, omnia ſenſuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum! quare? quia non vino niuem diluit: quia non rigorem potionis ſuæ, quam capaci ſcypho miſcuit, renouat fracta inſuper glacie: quia non oſtrea illi Lucrina in ipſa menſa aperiuntur: quia non circa cœnationem eius tumultus coquorum eſt, ipſos cum obſo-

niis focos transferentium. hoc enim iam luxuria commenta eſt. Ne quis intepeſcat cibus, ne quid palato iam calloſo parum ferueat, cœnam culina proſequitur. O infelicem ægrum! edet quantum concoquat, non iacebit in conſpectu aper, vt vilis caro, a menſa relegatus, nec in repoſitorio eius pectora auium, (totas enim videre faſtidium eſt) congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? cœnabis tanquam æger: imo aliquando tanquam ſanus. Sed omnia iſta facile perferemus, ſorbitionem, aquam calidam & quidquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magisque animo quam corpore morbidis: tantum mortem deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognouerimus: ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt tot res varias magnas, diuinas percenſentem: in odium illam ſui adducere ſolet iners otium. Rerum naturam peragranti, nunquam in faſtidium veritas veniet: falſa ſatiabunt. Rurſus, ſi mors accedit & vocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem, perceptus longiſſime fructus eſt. cognita eſt illi ex magna parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere. His neceſſe eſt videri omnem vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis, & ideo infinitis, metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris vacando: veniet aliquod tempus, quod nos iterum iungat ac miſceat. quantum libet ſit illud, longum faciet ſcientia vtendi. Nam, vt Poſidonius ait, vnus dies hominum eruditorum plus patet, quam imperiti longiſſima ætas. Interim hoc tene, hoc morde, 8) aduerſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in ocu-

8. *Morde*) tranſlatum ab animalibus qui mordent quod firmiter tenent.

lis

lis habere: tanquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, leuius accedit.

EPIST. LXXIX.

De Charybdi aliquid, Scylla, & Ætna. Tum, Sapientes inter ſe pares eſſe: & ad Sapientiam hortatur, etiamſi gloria non comitetur. Atqui comitabitur, vel poſt vitam. Bona.

EXſpecto epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliæ totius quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam ſaxum eſſe, & quidem non terribile nauigantibus, optime ſcio: Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi forte obſeruaueris (dignum eſt autem, vt obſerues) fac nos certiores, vtrum vno tantum vento 1) agatur in vortices, an omnis tempeſtas æque mare illud contorqueat & an verum ſit, quidquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, & circa Tauromenitanum littus emergere. Si hæc mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, vt in honorem meum Ætnam quoque aſcendas: quam conſumi, & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt, quod aliquanto longius nauigantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis euanuit, & minus vehemens ac largus effertur: ob eamdem cauſam, fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eumdem: qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exæſtuat, &

1. *Vno tantum vento*) auſtro nimirum, vt aiunt.

alibi paſcitur: in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. In Lycia regio notiſſima eſt, Epheſtion 2) incolæ vocant, perforatum pluribus locis ſolum, quod ſine vllo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio eſt, & herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantum vi remiſſa ac languida refulgentibus. Sed reſeruemus iſta, tunc quæſituri, cum tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis niues abſint, quas ne æſtas quidem ſoluit: adeo tutæ ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quod iſtam curam imputes mihi; morbo 3) enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Ætnam deſcribas 4) in tuo carmine, & hunc ſolennem omnibus Poëtis locum attingas. quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obſtitit, quod iam Virgilius impleuerat: ne Seuerum quidem Cornelium vterque deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus ſe dedit: & qui præceſſerant, non præripuiſſe mihi videntur quæ dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, vtrum ad conſumptam materiam, an ad ſubactam accedas: creſcit in dies, & inuenturis inuenta non obſtant. Præterea, conditio optima eſt vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter inſtructa nouam faciem habent: nec illis manus iniicit, tanquam alienis: ſunt enim publica. Iuriſconſulti negant, quidquam publicum vſucapi. Aut ego te non noui, aut Ætna tibi ſaliuam mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit: quæ tanta in te

2. *Epheſtion*) ἡφαίστιον, Vulcanium latine diceres.

3. *Morbo*) ſic Poeticam titillationem vocat.

4. *Etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Ætnam deſcribas*) diſtingue & lege etiamſi nemo mandaret. *Quid tibi do ne Ætnam d ſcribas &c.* vt nempe Seneca indicet Lucilium ſponte ſua, tanta Aetnam deſcribendi libidine teneri, vt nullo pretio inde auocari poſſit. *Gronov.*

eſt,

eſt, vt videaris mihi retracturus ingenii tui vires, ſi vincendi periculum ſit tanta tibi priorum reuerentia eſt. Inter cetera, hoc habet boni ſapientia: nemo ab altero poteſt vinci, niſi dum aſcenditur. dum ad ſummum perueneris, paria ſunt: non eſt incremento locus, ſtatur. Nunquid ſol magnitudini ſuæ adiicit? nunquid luna vltra quam ſolet procedit? maria non creſcunt: mundus eundem habitum ac modum ſeruat. Extollere ſe, quæ iuſtam magnitudinem impleuere, non poſſunt. Quicumque fuerint ſapientes, pares erunt & æquales: habebit vnusquisque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus. An Ætna tua poſſit ſublabi, & in ſe ruere, an hoc excelſum cacumen & conſpicuum per vaſti maris ſpatia detrahat aſſidua vis ignium, neſcio: virtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Hæc vna maieſtas deprimi neſcit, nec proferri vltra, nec referri poteſt. Sic huius, vt cæleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere. iam multum operis effectum eſt, imo ſi verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicentur diem, quibus ſol per caliginem ſplendet? licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cum emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexit, ſed totum diem admiſerit, & redditus cælo ſuo fuerit, cum receperit locum, quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic, etiam antequam hac cuſtodia exſoluatur, cum vitia diſiecerit, purusque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili cariſſime; in hoc ire im-

impetu toto, licet pauci ſciant, licet nemo videat. Gloria, vmbra virtutis eſt: etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando vmbra antecedit, aliquando ſequitur: ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe præbet, aliquando in auerſo eſt, maiorque quo ſerior, vbi inuidia ſeceſſit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama 5) Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit? reſpuit: nec intellexit, niſi cum perdidit. Rutilii innocentia ac virtus lateret, niſi accepiſſet iniuriam: dum violatur, effulſit. Nunquid non ſorti ſuæ gratias egit, & exſilium ſuum complexus eſt? De his loquor, quos illuſtrauit fortuna, dum vexat: quam multorum profectus in notitiam euaſere, poſt ipſos? quam multos fama non excepit, ſed eruit? Vides Epicurum, quantopere non tantum eruditiores, ſed hæc quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes, in quadam epiſtola, cum amicitiam ſuam & Metrodori, grata commemoratione ceciniſſet, hoc nouiſſime adiecit, Nihil ſibi & Metrodoro inter bona tanta nocuiſſe, quod ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolum habuiſſet, ſed pene inauditos. Numquid ergo non poſtea, quam eſſe deſierat, inuentus eſt? numquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epiſtola confitetur, ſe & Epicurum non ſatis eminuiſſe: ſed poſt, ſe & Epicurum, magnum paratumque nomen habituros, apud eos qui voluiſſent per eadem ire veſtigia. Nulla virtus latet: & latuiſſe, non ipſius eſt damnum. Veniet qui conditam, & ſæculi ſui malignitate compreſſam, dies publicet. Paucis

5. *Recepit Socratem fama*) quem proiecerat inuidia ciuium.

natus

natus eſt, qui populum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum ſuperuenient: ad illa reſpice. etiam ſi omnibus tecum viuentibus ſilentium liuor indixerit. venient qui ſine offenſa, ſine gratia iudicent. Si quod eſt pretium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit poſterorum ſermo: tamen etiam non ſentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus, & viuo, & mortuo, retulit gratiam: ſi modo illam bona ſecutus eſt fide, ſi ſe non exornauit & pinxit, ſed idem fuit, ſiue ex denuntiato videbatur, 6) ſiue imparatus ac ſubito. Nihil ſimulatio proficit. paucis imponit leuiter extrinſecus inducta facies: veritas in omnem partem ſui ſemper eadem eſt. Quæ decipiunt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium: perlucet, ſi diligenter inſpexeris.

EPIST. LXXX.

Vulgus ad ſpectaculum & ad ſtadium, ſeſe ad ſtudium & animum iuiſſe. Hunc colendum, non corpus: & facile id eſſe, ſi Bona velis. Ad libertatem eundum; quod ſit ſpretis calcatisque cupidinibus. In eo veram felicitatem, non externo ſplendore eſſe.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi vaco, ſed ſpectaculi, quod omnes moleſtos ad ſphæromachiam 1) auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit: quæ hac ipſa fiducia procedit audacius. Non crepuit ſubinde oſtium,

6. *Ex denunciato videbatur*) qui mos hodieque inter magnates, præmittere & nunciare aduentum.

1. *Sphæromachiam*) pilarem luſum intelligere videtur, ſed quænam iſtius ſpectaculi ſit ſolennitas, viri docti ſe non capere fatentur.

non

non alleuabatur velum: licebit vni vadere. 2) quod magis neceſſarium eſt per ſe eunti, 3) & ſuam ſequenti viam. Non ergo ſequor priores? facio. ſed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non ſeruio illis, ſed aſſentior. magnum tamen verbum dixi, qui mihi ſilentium promittebam, & ſine interpellatione ſecretum: ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in huius ipſius rei contentionem 4) transfert. Cogito mecum, quam multi corpora exerceant, quam ingenia pauci: quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa artes bonas ſolitudo: quam imbecilli animo ſint, quorum lacertos humerosque miramur. Illud maxime reuoluo mecum ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat, qua ſolem ardentiſſimum in feruentiſſimo puluere ſuſtinens aliquis,& ſanguine ſuo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari poſſit, vt fortunæ ictus inuictus excipiat, vt proiectus, vt conculcatus exſurgat? Corpus enim multis eget rebus, vt valeat: animus ex ſe creſcit, ſe ipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multa potione opus eſt, multo oleo, longa denique opera: tibi continget virtus ſine apparatu, ſine impenſa. Quidquid facere te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt vt ſis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quam eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & in his ſor-

2. *Vni vadere*) ſoli incedere.

3. *Per ſe eunti*) h. e. aliorum autoritates non ſequenti, quique adeo propria meditatione opus habeat.

4. *Contentionem*) vt contendam hoc certamen cum ſtudio meliore. *Lipſ.*

dibus

dibus nata, omni modo exuere conantur? Peculium ſuum, 5) quod comparauerunt, ventre fraudato, pro capite numerant: tu non concupiſces quanticumque ad libertatem peruenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaque in tabellas 6) vanum coniicitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet iſtud bonum, a te petas. Libera te primum metu mortis: illa nobis primum iugum imponit: deinde metu paupertatis. Si vis ſcire quam nihil in illa mali ſit, compara inter ſe pauperum & diuitum vultus. Sæpius pauper & fidelivs 7) ridet: nulla ſolicitudo in alto 8) eſt: etiam ſi qua incidit cura, velut nubes leuis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut grauis & ſuppurata triſtitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palam eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi vtendum eſt: nec enim vllo efficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas male agamus, aſſignat. Ille qui in ſcena elatus incedit, & hæc reſupinus dicit,

En impero Argis; regna mihi liquit Pelops,
Qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Vrgetur Iſthmos:

ſeruus eſt, quinque modios accipit, 9) & quinque

5. *Peculium ſuum*) redimere ſe aere ſuo ſerui ſolebant. *Lipſ.*

6. *Tabellas*) manumiſſionis quæ fidei cauſſa dabantur. *Lipſ.*

7. *Fidelius*) ſincerius, non ſimulato riſu.

8. *In alto*) & profundo & imo pectore.

9. *Quinque modios accipit*) dimenſum & cibarium ſeruile in menſes. *Lipſ.*

de-

denarios. Ille qui ſuperbus, atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,

Quod niſi quieris Menelae, hac dextra occides:

diurnum 10) accipit, in centunculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam delicatos lectica ſuſpendit: omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi deſpoliaueris. Equum empturus, ſolui iubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æſtimas? Mangones, quidquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaque ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſiue crus alligatum, ſiue brachium adſpiceres, nudari iuberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæue regem, inſigni capitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, faſciam 11) ſolue. multum mali ſub illa latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipſe conſidera. Nunc qualis ſis, aliis credis,

Epist. LXXXI.

De homine ingrato exordium: tum quæſtio, An grati eſſe debeamus aduerſus eum, qui ante iuuit, poſt nocuit? Subtiliter & diffuſe hoc diſputat, & varie diſtinguit.

Quereris incidiſſe te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ; aut dili-

10. *Diurnum)* denarium & mercedulam. *Lipſ.*
11. *Faſciam)* diadema.

gen-

gentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita, ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non reſpondeant potius, quam non dentur: & poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpe quidquid perierat aſſidua felicis ſoli ſterilitate, vnius anni reſtituit vbertas. Eſt tanti, vt gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, vt non ſæpe fallatur: aberrent, vt aliquando hæreant. 1) Poſt naufragium maria tentantur: fœneratorem non fugat a foro decoctor. Cito inerti otio vita torpebit, ſi relinquendum eſt quidquid offendit. Te vero benigniorem hæc ipſa res faciat. nam cuius rei euentus incertus eſt, id, vt aliquando procedat, ſæpe tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in iis libris locuti ſumus, qui de B neficiis inſcribuntur: illud magis quærendum videtur, quod non ſatis (vt exiſtimo) explicatum eſt: An is qui profuit nobis, ſi poſtea nocuit, paria fecerit, 2) & nos debito ſoluerit? Adiice ſi vis & illud: Multo plus poſtea nocuit, quam ante profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis ſententiam quæris, alterum ab altero abſoluet, & dicet: Quamvis iniuria præponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex iniuria ſupereſt. Plus nocuit? ſed prius profuit. itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quam vt admoneri debeas, quærendum eſſe, quam libenter profuerit, quam inuitus nocuerit: quoniam animo & beneficia & iniuriæ conſtant. Nolui beneficium dare: vi-

1. *Aberrent, vt aliquando hæreant*) Accepta translatio a telis miſſilibus, præcipue igniferis, quæ tum hæſiſſe dicuntur, cum fixa ſunt, & quo mittuntur comprehenderunt. *Gronov.*
2. *Paria fecerit*) compenſationi locum fecerit.

ctus ſum aut verecundia, aut inſtantis pertinacia, aut ſpe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantum ſit, ſed a quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficii prioris exceſſit, iniuria eſt. Vir bonus vtrosque calculos ſic ponit, vt ſe ipſe circumſcribat: 3) beneficio adiicit, iniuriæ demit. Ille alter remiſſior iudex, quem eſſe me malo, iniuriæ obliuiſci debebit, officii meminiſſe. Hoc certe, inquit, iuſtitiæ conuenit, ſuum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certe malam gratiam. Verum erit iſtud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. nam ſi idem eſt, beneficio vis iniuriæ exſtinguitur. Nam cui, etiam ſi merita non anteceſſiſſent, oportebat ignoſci, poſt beneficia lædenti plus quam venia debetur. Non pono vtrique par pretium: pluris æſtimo beneficium, quam iniuriam. Non omnes debere ſciunt grati beneficium. Poteſt etiam imprudens, & rudis, & vnus e turba, vtique dum prope eſt ab accepto, reddere beneficium, & penſare: ignorat autem quantum debeat. Vni ſapienti notum eſt, quanti res quæque taxanda ſit. Nam ille, de quo loquebar modo, ſtultus, etiam ſi bonæ voluntatis eſt, aut minus quam debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum eſt, effundit atque abiicit. Mira in quibusdam rebus verborum proprietas eſt: & conſuetudo ſermonis antiqui quædam efficaciſſimis, & officia docentibus, notis ſignat. Sic certe ſolemus loqui: Ille illi gratiam retulit. Referre, eſt vltro quod debeas afferre. Non dicimus, Gratiam reddidit. Reddunt enim, & qui repoſcuntur, & qui inuiti, & qui

3. *Circumſcribat*) decipiat ſe, & vltro fallat. *Lipſ.*

vbi

vbi libet, & qui per alium. Non dicimus, Repoſuit beneficium, aut ſoluit: nullum enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit, verbum. Referre, eſt ad eum, a quo acceperis, ferre. Hæc vox ſignificat voluntariam relationem. Qui retulit, ipſe ſe appellavit. Sapiens omnia examinabit ſecum, quantum acceperit, a quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus, quemquam ſcire gratiam referre, niſi ſapientem. non magis quam beneficium dare quiſquam ſcit, niſi ſapiens: hic ſcilicet, qui magis dato gaudet, quam alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere: παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo ſcit præter ſapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quisquam ſcit alius? nec cum emit aliquam rem, pretium venditori perſoluere? Sed ne nobis fiat inuidia, ſcito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait, Solum ſapientem referre gratiam ſcire. Deinde idem admiratur, cum dicimus, Solus ſapiens ſcit amare, ſolus ſapiens amicus eſt. Atqui & amoris & amicitiæ pars eſt, referre gratiam: imo hoc magis vulgare eſt, & in plures cadii, quam vera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus fidem niſi in ſapiente non eſſe: tanquam non ipſe idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam neſcit? Deſinant itaque infamare nos, tanquam incredibilia iactantes: & ſciant apud ſapientem eſſe ipſa honeſta, apud vulgum ſimulacra rerum honeſtarum & effigies. Nemo referre gratiam ſcit, niſi ſapiens. Stultus quoque vtcumque ſcit, & quemadmodum poteſt, referat: ſcientia illi potius, quam voluntas deſit. Velle non diſcitur. Sapiens inter ſe omnia comparabit. maius eius opus, aut minus fit (quamuis idem ſit) tempore, loco, cauſſa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infuſæ, quod opportune dati mille

denarii. Multum enim intereſt, donaueris, an ſuccurreris: ſeruauerit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Sæpe quod datur, exiguum eſt: quod ſequitur ex eo, magnum. Quantum autem exiſtimas intereſſe, vtrum aliquis de arca 4) quod præſtaret, ſumpſerit, an beneficium acceperit, vt daret? Sed ne in eadem, quæ ſatis ſcrutati ſumus, reuoluamur; in hac comparatione beneficii & iniuriæ, vir bonus iudicabit quidem quod erit æquiſſimum: ſed beneficio fauebit, in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre in rebus eiusmodi. Dediſti mihi beneficium in ſeruo, iniuriam feciſti in patre: ſeruaſti mihi filium, ſed patrem abſtuliſti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, proſequetur: & ſi puſillum erit quod interſit, diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit, ſi id donari ſalua pietate ac fide poterit, remittet: id eſt, ſi ad ipſum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc eſt. facilis erit in commutando: patietur plus imputari ſibi 5) inuitus beneficium per compenſationem iniuriæ ſoluet: in hanc partem inclinabit, huc verget, vt cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, ſi quis beneficium libentius accipit, quam reddit. Quanto hilarior eſt qui ſoluit, quam qui mutuatur; tanto debet lætior eſſe, qui ſe maximo ære alieno accepti beneficii exonerat, quam qui accipiens cum maxime obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidem, præter ſortem, extra ordinem 6) numerant: beneficiorum autem vſum eſſe gratuitum putant.

4. *De arca*) ſenſus eſt: Quid cenſes intereſſe, vtrum aliquis domo & ab arca paratam pecuniam ſumſerit, an vt poſſet benefacere beneficium acceperit? id eſt ipſe mutuum ſumtum alteri dederit? *Lipſ.*

5. *Plus imputari ſibi*) plus ſibi deberi.

6. *Extra ordinem*) vſuras ſcilicet.

Et

Et illa creſcunt mora: tantoque plus ſoluendum eſt, quanto tardius. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine vſura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cum conferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt, vt quam gratiſſimi ſimus. noſtrum enim in hoc bonum. quemadmodum iuſtitia non eſt, vt vulgo creditur, ad alios pertinens; maxima pars eius in ſe redit. Nemo non cum alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quod volet adiuuare adiutus, protegere defenſus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur: ſicut mala exempla recidunt in auctores, nec vlla miſeratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quod virtutum omnium pretium in ipſis eſt. Non enim exercentur ad præmium: recte facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum: non vt alius mihi libentius præſtet, priori irritatus exemplo: ſed vt rem iucundiſſimam ac pulcherrimam faciam. Gratus ſum non quia expedit, ſed quia iuuat. 7) Hoc vt ſcias ita eſſe, ſi gratum eſſe non licebit, niſi vt videar ingratus, ſi reddere beneficium non aliter quam per ſpeciem iniuriæ potero; æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium, per mediam infamiam, tendam. Nemo mihi videtur pluris æſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe devotus, quam qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo, quam alterius bono, gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malitia miſeros facit, virtus beatos, gratum autem eſſe virtus eſt: rem vſitatam reddidiſti, inæſtimabilem conſecutus es, conſcientiam

7. *Iuuat*) delectat.

grati: quæ niſi in animum diuinum, fortunatumque, 8) non peruenit. In contrarium autem huic affe-ctum, ſumma infelicitas vrget. Nemo, ſi ingratus eſt, non miſer erit: non differo illum, ſtatim miſer eſt. 9) Itaque ingrati eſſe vitemus, non aliena cauſſa, ſed noſtra. Minimum ex nequitia leuiſſimumque ad alios redundat: quod peſſimum ex illa eſt, & (vt ita dicam) ſpiſſiſſimum, 10) domi remanet, & premit habentem. quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit. Illud venenum, quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua continent, non eſt huic ſimile: hoc, habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus eſt, & extenuat: iniurias vero dilatat atque auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſa commendat, & ſe aſſidua eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas eſt, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia: ex quibus ſapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat: quod immortale eſt, & aſſiduum. Illa contemnit, quibus læſus eſt: nec obliuiſcitur per negligentiam, ſed volens. Non vertit omnia in peius: ſed nec quærit cui imputet caſum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur verba, nec vultus: quidquid accidit, benigne interpretando leuat: nec offenſæ potius, quam beneficii meminit. Quantum poteſt, in priore ac maiore ſe memoria detinet; nec

8. *Fortunatumque*) beatum.
9. *Statim miſer eſt*) hoc ipſo quod ingratus eſt.
10. *Spiſſiſſimum*) ad liquida reſpicitur, in quibus peſſima h. e. fæces *inſpiſſata* ſubſidunt.

mu-

mutat animum aduerſus bene meritos, niſi multum maleſacta præcedant, 11) & manifeſtum etiam conniuenti diſcrimen eſt: tunc quoque in hoc duntaxat, 12) vt talis ſit poſt maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par eſt iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus ſententiis paribus abſoluitur, & ſemper quidquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis, vbi paris maleficiis merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet velle debere: & hoc facit, quod qui poſt tabulas nouas 13) ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contempſerit iſta, propter quæ vulgus inſanit. Si referre vis gratiam; & in exſilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, & ipſa innocentia ſæpe maculanda, indignisque obiicienda rumoribus. Non paruo ſibi conſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus, quam beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius, cum accepimus. Quæris quid ſit, quod obliuionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum. cogitamus non quid impetratum, ſed quid impetrandum ſit. Abſtrahunt a recto diuitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione noſtra cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res: de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quod mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur; ſed concupiſcuntur, quia laudata

11. *Præcedant*) ſuperent bene facta.

12. *Tunc quoque in hoc duntaxat*) & vel ſic etiam in hoc animum mutat, vel ita cum mutat, vt odio tamen non proſequatur, ſed obligatione tantum ſe ſolutum exiſtimet.

13. *Tabulas nouas*) quibus æs alienum remittitur.

ſunt: & cum ſingulorum error publicum fecerit, 14) ſingulorum errorem facit publicus. 15) Sed quemadmodum illa credimus, ſic & in hoc fidei populi credamus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc vrbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt; in hoc bonis maliſque conueniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad ſummum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas: nihil eſſe eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuerſitate, referendam bene merentibus gratiam, omnes vno tibi, quod aiunt, ore affirmabunt, in hoc tam diſcors turba conſentiet, cum interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima cauſſa eſt, cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eo perductus eſt furor, vt periculoſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe, non reddere; non vult eſſe, cui reddat. Tibi habe, quod accepiſti: non repeto, non exigo: profuiſſe tutum ſit. Nullum eſt odium pernicioſius, quam ex beneficii violati pudore.

Epist. LXXXII.

Contra delicias, & mollem vitam: itemque otium ignauum. ſtudiis id dedicandum eſſe: & præſertim Philoſophiæ, quæ muniat contra metus, & externa omnia mala, contra ipſam mortem. Fruſtra in hanc nos argutiis aut Sophiſmatis armari; & o-

14. *Cum ſingulorum error publicum fecerit*) dum ſinguli enim laudarunt, omnibus laudata iſta fuerunt.

15. *Singulorum errorem facit publicus*) h. e. publica laudatio facit vt ſinguli appetant.

biter

biter contra facientes. Mortem per ſe indifferentem eſſe: ſed talem, aut talem, honeſtam; & contra. Iterumque contra cauillatores. Bona.

DEſii iam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior eſt. poteſt fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I. qua cœpiſti: & in iſto te vitæ habitu compone, placide, non molliter. Male tibi eſſe malo, quam molliter. Hoc ſic excipe, quemadmodum a populo ſolet dici, 1) dure, aſpere, laborioſe. Audire ſolemus ſic quorumdam vitam laudari, quibus inuidetur: Molliter viuit. hoc dicunt, mollis eſt. Paullatim enim effeminatur animus, atque in ſimilitudinem otii ſui & pigritiæ, in qua iacet, ſolvitur. Quid ergo? viro non vel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui vitam ſuam fecere ſimilem. Multum intereſt inter otium, & conditiuum. 2) Quid ergo, inquis, non ſatius eſt vel ſic iacere, quam iſtis officiorum vorticibus volutari? Vtraque res lethalis eſt, & contractio, & torpor. Puto, æque qui in odoribus iacet, mortuus eſt, quam qui rapitur vnco. 3) Otium ſine litteris mors eſt, & hominis viui ſepultura. Quid denique prodeſt ſeceſſiſſe, tanquam non trans maria nos ſolicitudinem

1) *Quemadmodum a populo ſolet dici*) qui metam dicit vitam aſperam & laborioſam.

2. *Conditiuum*) conditorium, ſepulchrum. ſic ſupra Ep. 60.

3. *Vnco*) trahebantur in carcerem. Iuuenalis Sat. X imo & morte affecti vnco per vias publicas trahebantur, vt ex Ovidio in Ibin, Propertio L. 4. Eleg. I. & aliis patet. ad hoc poſterius reſpici puto: nam otioſi & in odoribus iacentis vitam mortem eſſe dicit.

cauſſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quam non intret metus mortis? quæ tam munita, & in altum ſubducta vitæ quies, quam non dolor territet? Quocumque te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeunt nos, quo aut fallant, aut vrgeant: multa intus, quæ etiam in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis laceſſitum non traxit. 4) In inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, niſi hærentem ſibi. Itaque quantum poſſumus, ab illa reſiliamus: quod ſola præſtabit ſui naturæque cognitio. Sciat quo iturus ſit, vnde ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid deuitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatum manſueſcit inſania, timorum ſævitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam ſine philoſophia repreſſiſſe: 5) ſed cum ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna verba excidunt, 6) cum tortor popoſcit manum, cum mors propius acceſſit. Poſſis illi dicere: Facile prouocabas mala abſentia: ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas: ecce mors, quam contra multa animoſe locutus es: ſonant flagella, gladius micat:

Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum: ſi contra mortem te præparaueris: aduerſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi perſuadere tentauerit,

4. *Traxit*) euertit, delecit. *Lipſ.*
5. *Repreſſiſſe*) f. rectius *repperiſſe*. *Lipſ.*
6. *Excidunt*) deficiunt.

rit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, quamuis mirer, 7) excuſſi. Zeno noſter hac collectione vtitur: nullum malum glorioſum eſt: mors autem glorioſa eſt: mors ergo non eſt malum. Profeciſti. 8) liberatus ſum metu: poſt hæc, non dubitabo porrigere ceruicem. Non vis ſeuerius loqui, nec morituro riſum mouere? Non mehercule facile tibi dixerim, vtrum ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit mortis metum exſtinguere: an qui hoc tanquam ad rem pertineret, conatus eſt ſoluere. Nam & ipſe interrogationem contrariam oppoſuit, ex eo natam, quod mortem inter Indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt: mors autem glorioſum eſt: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides vbi obrepat: 9) mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt: & cum dicit, Indifferens nihil glorioſum eſt: concedo tibi ita, vt dicam, nihil glorioſum eſſe, niſi circa Indifferentia: tanquam 10) indifferentia eſſe dico, id eſt nec bona, nec mala, morbum, dolorem, paupertatem, exſilium, mortem: nihil horum per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur enim non paupertas, ſed is quem non ſubmittit, nec incuruat: laudatur non exſilium, ſed qui hoc non doluit: laudatur non dolor, ſed ille quem nihil coëgit dolor. Nemo mortem laudat, ſed eum cui mors ante abſtulit animum, 11) quam conturbauit. Omnia iſta per ſe

7. *Quamuis mirer*) fruſtra hunc locum Lipſius mihi ſolicitare videtur. Senſus eſt, quas nondum excuſſi, licet eas me non excuſſiſſe ipſe mirer.
8. *Profeciſti &c.*) Ironice.
9. *Vbi obrepat*) latenter imponat. *Lipſ.*
10. *Tanquam*) hic notat idem quod *verbi gratia.*
11. *Abſtulit animum*) vitam ademit.

non

non ſunt honeſta, nec glorioſa; ſed quidquid virtus ex illis adiit, tractauitque, honeſtum & glorioſum facit. Illa in medio poſita ſunt: intereſt, vtrum malitia illis an virtus manum admouerit. Mors enim illa, quæ in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. Hic eſt enim Brutus, qui cum periturus mortis moras quæreret, ad exonerandum ventrem ſeceſſit, & euocatus ad mortem, iuſſusque præbere ceruicem: Præbebo, inquit, ita viuam. Quæ dementia eſt fugere, cum retro ire non poſſis? Præbebo, inquit, ita viuam pene adiecit, vel ſub Antonio. 12) O hominem dignum, qui vitæ dederetur! 13) Sed, vt cœperam dicere, vides ipſam mortem nec malum eſſe, nec bonum: Cato illa honeſtiſſime vſus eſt, turpiſſime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute addita ſumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obſcuriſſimum eſt nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quæ a nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitiis, viribus, formæ, honoribus, regno: & contra, morti, exſilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Maſſa per ſe nec calida, nec frigida eſt. in fornacem coniecta concaluit in aquam remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt, per illud quod honeſtum eſt: id eſt virtus, & animus externa contemnens. Eſt & horum, Lucili, quæ appellamus Me-

12. *Vel ſub Antonio*) Nimirum illud *ita viuam* præpoſterum vitæ amorem indicabat, quem magis indecenter feciſſet illud additum *vel ſub Antonio*. Eius enim tanta erat crudelitas & animi impotentia, vt nemo ſanus vitam ſub ipſo honeſtæ morti anteponere debuerit.

13. *Vitæ dederetur*) vt ſeruus miſeræ & qualis ſub Antonio eſſet vitæ addiceretur.

dia,

dia, grande diſcrimen. Non enim ſic mors indifferens eſt, quomodo vtrum capillos pares habeas, necne: mors inter illa eſt, quæ mala quidem non ſunt, tamen habent mali ſpeciem. Sui amor eſt, & permanendi conſeruandique ſe inſita voluntas, atque aſpernatio diſſolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſueuimus rerum copia educere. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus: illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus eſt, in quas adductura mors creditur. Itaque etiam ſi indifferens mors, non tamen inter ea eſt quæ facile negligi poſſint: magna exercitatione durandus eſt animus, vt conſpectum eius acceſſumque patiatur. Mors contemni debet magis, quam ſolet. multa enim de illa credimus: multorum ingeniis certatum eſt, ad augendam eius infamiam. Deſcriptus eſt carcer infernus, & perpetua nocte oppreſſa regio, in qua ingens ianitor Orci,

Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento,
Æternum latrans exſangues territat umbras.

Sed etiam cum perſuaſeris iſtas fabulas eſſe, nec quidquam defunctis ſupereſſe quod timeant, ſubit alius metus. Æque enim timent, ne apud inferos ſint, quam ne nuſquam. His aduerſantibus, quæ nobis offudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem, quid ni glorioſum ſit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ nunquam ad virtutem exſurget, ſi mortem malum eſſe crediderit: exſurget, ſi putabit indifferens eſſe. Non recipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigre veniet, & cunctanter: non eſt autem glorioſum, quod

quod ab inuito & tergiuerſante ſit. nihil facit virtus, quia neceſſe eſt. Adiice nunc, quod nihil honeſte ſit, niſi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nulla parte ſui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu, aut ſpe bonorum, ad quæ peruenire tanti ſit, deuorata vnius mali patientia; diſſident inter ſe iudicia facientis. Hinc eſt, quod iubeat propoſita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re ſuſpecta ac periculoſa fuget. Igitur in diuerſa diſtrahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito
Qua tua te Fortuna ſinet.

Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc e pectore eſt: alioquin hæſitabit impetum moratura ſuſpicio: 14) trudetur in id, 15) quod inuadendum eſt. Noſtri quidem videri volunt Zenonis interrogationem 16) veram eſſe, fallacem autem alteram & falſam, quæ illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legem Dialecticam, & ad illos artificii veternoſiſſimi nodos: totum genus iſtud exturbandum iudicio, quo circumſcribi ſe qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionem perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro veritate ſimplicius agendum eſt: contra metum fortius. Hæc ipſa quæ

14. *Hæſitabit impetum moratura ſuſpicio*) h. e. formidoloſus impetum, & alacritatem ſuſpicione moraturus hæſitabit.

15. *Trudetur*) vi quadam adigetur ad faciendum id quod ſponte ſua facere debebat.

16. *Zenonis interrogationem*) de qua ſupra. quærebat enim Zeno, an malum eſt glorioſum? & hoc negato inde inferebat, mortem ergo malum non eſſe, quæ glorioſa ſit.

vol-

voluuntur ab illis, ſoluere malim & expandere, 17) vt perſuadeam, non vt imponam. In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in vnam transferentes domum. Laconas tibi oſtendo, in ipſis Thermopylarum anguſtiis poſitos. nec victoriam ſperant, nec reditum. ille locus illis ſepulcrum futurus eſt. Quemadmodum exhortaris, vt totius gentis ruinam, obiectis corporibus excipiant, & vita potius quam loco cedant? Dices, Quod malum eſt, glorioſum non eſt: mors glorioſa eſt; mors ergo non malum? O efficacem concionem! Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & ſtans mori? At ille Leonidas quam fortiter illos allocutus eſt? Sic inquit, commilitones prandete, tanquam apud inferos cœnaturi. Non in ore creuit cibus, non hæſit in faucibus, non elapſus eſt manibus: alacres illi & ad prandium promiſerunt, & ad cœnam. Quod dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cum per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt? Ire commilitones illo neceſſe eſt, vnde redire non eſt neceſſe. Vides quam ſimplex & imperioſa virtus ſit. Quem mortalium circumſcriptiones veſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animum. qui nunquam minus contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogendus, quam cum aliquid grande componitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. quomodo illos docebis malum non eſſe? quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? quod auxilium inue-

17. *Expandere*) ita illud *voluuntur* quoque intelligitur. Dialectici enim contrahunt & conuoluunt. Rhetores expandunt. *Lipſ.*

nies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices quo inflammati in media pericula irruánt? qua oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenii viribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis auertes? verba mihi captioſa componis & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africa ſæuam, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtra ſagittis fundiſque petierunt. Ne pilo quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrum, & quidquid humanæ torſerant manus, reiiceret. molaribus demum fracta ſaxis eſt. Et aduerſus mortem tu tam minuta iacularis? ſubula leonem excipis? Acuta ſunt iſta quæ dicis. Nihil eſt acutius ariſta. 18) quædam inutilia & in efficacia ipſa ſubtilitas reddit.

Epist. LXXXIII.

Viuendum, Vt coram Deo inſpectore & arbitro. Adiungit de ſua tunc Vita, temperantia, Vigilantia. Iterum (Vt priore epiſtola) contra μικρολόγους, & qui minutis ſermonibus aut cauillis Sapientiam eneruant. Docet ab ipſo Zenone, contra Ebrietatem diſſerente. Atqui fortius clariuſque agendum: & exemplum præbet, & Vitium illud damnat. Bona.

Singulos dies tibi meos, & quidem totos, indicari iubes. Bene de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certe viuendum eſt, tanquam in conſpectu viuamus: ſic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit: &

18. *Ariſta*) qua tamen fruſtra vulnerare aliquem coneris.

poteſt,

poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum? nihil Deo cluſum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus mediis interuenit. Sic, interuenit, dico? tanquam aliquando diſcedat. 1) Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine, libenter tibi ſcribam. obſervabo me protinus: & quod eſt vtiliſſimum, diem meum recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quod nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id raro: quid fecerimus non cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. atqui conſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter ſtratum lectionemque diuiſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti. non magno mihi conſtat: cum me moui, laſſus ſum. Hic autem exercitationis, etiam fortiſſimis, finis eſt. Progymnaſtas 2) meos quæris? vnus mihi ſufficit Earinus, puer (vt ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eamdem criſim habere, quia vtrique dentes cadant: 3) ſed iam vix illum aſſequor currentem, & intra pauciſſimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerſo euntes. eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo: nec ignoras, quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus ſum. iam enim ætas noſtra non deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum

1. *Tanquam aliquando diſcedat*) corrigit & explicat vocem paullo incautius poſitam, vox *interuenire* enim ſignificare videtur cum aliquando *diſcedere*.

2. *Progymnaſtas*) Habebant priuatim illos, velut præexercitores, qui docebant & ducebant. *Lipſ.*

3. *Vtrique dentes cadant*) nam ſenibus æque ac pueris dentes cadunt.

certamen nobis ceſſerit, quæris? quod raro curſoribus euenit, hieran fecimus. 4) Ab hac fatigatione magis, quam exercitatione, in frigidam deſcendi. hoc apud me vocatur parum calda. 5) Ille tantus Pſychrolutes, 6) qui Kalendis Ianuariis in Euripum 7) ſaltabam, qui anno nouo, 8) quemadmodum legere, ſcribere, dicere aliquid, ſic auſpicabar in Virginem 9) deſilire, primum ad Tiberim tranſtuli caſtra. deinde ad hoc ſolium, 10) quod cum fortiſſimus ſum, & omnia bona fide fiunt, ſol temperat, non multum mihi ad balneum supereſt. 11) Panis deinde ſiccus, 12) & ſine menſa prandium: 13) poſt quod non ſunt lauandæ manus. Dormio minimum. conſuetudinem meam noſti: breuiſſimo ſomno vtor, & quaſi interiungo. Satis eſt mihi, vigilare deſiiſſe. aliquando dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor: ſubita

---

4. *Hieran fecimus*) hiera eſt *ἱερὸς ϛέφανος ſacra corona*: vincentes nimirum coronam reportabant, ambigua victoria, diis illa conſecrabatur, adeoque *Hiera* illa euadebat, quam proinde *faciebant* non reportabant. Rem illuſtri Polybii loco ex L. I. firmat. *Lipſ.*

5. *Parum calda*) plane frigidam enim ferre non poterat ſenium Senecæ

6. *Pſychrolutes*) qui frigida lauatur.

7. *Euripum*) notat foſſas & incilia cum aquis, quæ in hortis & prætoriis ex more erant. *Lipſ*

8. *Anno nouo*) moris erat vt Kl. Ianuar. quisque artes & opificia ſua auſpicii cauſſa delibaret.

9. *Virginem*) aquam quæ Romæ influebat omnium frigidiſſimam *virginem* appellatam.

10. *Solium*) aqua ſi non ab igne, a ſole temperatum, quæ mitior erat aquis Tiberinis, quemadmodum hæ aquis *Virginis* frigore cedebant.

11. *Ad balneum ſupereſt*) quo gloriatur in omnem vitam ſe abſtinuiſſe Ep. 108. *Lipſ.*

12. *Siccus*) ſine obſonio. *Id*

13. *Sine menſa prandium*) quod de manu ſumebat ſtans. *Id.*

ali-

aliqua & vniuerſa voce feriuntur aures meæ, nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem. Fremitum patientiſſime fero: multæ voces, & in vnum confuſæ, pro fluctu mihi ſunt, aut vento ſiluam verberante, & ceteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animum adiecerim, dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi voluerint prudentiſſimi viri, qui rerum maximarum probationes leuiſſimas & perplexas fecerunt: quæ vt ſint veræ, mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, huius ſectæ fortiſſimæ ac ſanctiſſimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium. Ebrio ſecretum ſermonem nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili derideatur, attende. Satis enim eſt, vnam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum ſermonem committit: viro bono autem committit: ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo poteſt, Poſidonius Zenonis noſtri cauſſam agit: ſed ne ſic quidem, vt exiſtimo, agi poteſt. Ait enim, ebrium duobus modis dici: altero, cum aliquis vino grauis eſt, & impos ſui: altero, ſi ſolet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio eſt. Nunc a Zenone dici, qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per vinum eloqui poſſit. quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio. complectitur eum qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium & ebrioſum. poteſt & qui ebrius eſt, tunc primum eſſe, nec habere hoc vitium: & qui ebrioſus eſt, ſæpe extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto ſolet: præſertim cum ab homine diligentiſſimo profeſſo ponatur, & verba examinante. Adice

nunc, quod ſi hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæſiuit locum fraudi: quod faciendum non eſt, vbi veritas quæritur. Sed ſane hoc ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonem ſecretum. Cogita enim quam multis militibus, non ſemper ſobriis, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerit. De illa C. Cæſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompeio rempublicam tenuit, tam creditum eſt Tullio Cimbro, quam C. Caſſio. Caſſius tota vita aquam bibit: Tullius Cimber & nimius erat in vino, & ſcordalus. 14) In hanc rem iocatus eſt ipſe: Ego, inquit, quemquam feram, 15) qui vinum ferre non poſſum? Sibi quisque nunc nominet eos, quibus ſcit, & vinum male credi, & ſermonem bene. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim vita exemplis illuſtribus. non ſemper confugiamus ad vetera. L. Piſo, vrbis cuſtos, ebrius, ex quo ſemel factus eſt, fuit, 16) maiorem partem noctis in conuiuio exigebat: vsque in horam ſextam fere dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela vrbis continebatur, diligentiſſime adminiſtrauit. Huic & diuus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam, cum multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa. Puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas, poſtea Coſſum fecit vrbis præfectum, virum grauem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem: adeo, vt ex ſenatu aliquando, in quem e conuiuio venerat, oppreſſus in-

14. *Scordalus*) vid. Ep. 56

15. *Quemquam feram*) ſupra me Dominum.

16. *Ebrius, ex quo ſemel factus eſt, fuit*) cum ſemel in die ebrius, ſemper erat, non deſiſtebat. *Lipſ.*

exci-

excitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſuâ manu ſcripſit, quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabat. Nullum Coſſo aut priuatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. 17) Itaque declamationes iſtas de medio remoueamus. Non eſt animus in ſua poteſtate, ebrietate deuinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in ſummam partem vis caloris eiectat: ſic vino exæſtuante, quidquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem: quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt. Sed quamuis hoc ſoleat accidere, ita & illud ſolet, vt cum his quos ſcimus libentius bibere, de rebus neceſſariis deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinii loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri, non dari tacitum. 18) Quanto ſatius eſt, aperte accuſare ebrietatem, & vitia eius exponere? quæ etiam tolerabilis homo vitauerit, nedum perfectus ac ſapiens. cui ſatis eſt ſitim exſtinguere: qui etiam ſi quando orta eſt hilaritas, aliena cauſſa producta longius, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo videbimus, an ſapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebriis ſolita. Interim ſi hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quam turpe ſit plus ſibi ingerere quam capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram: quam multa ebrii faciant, quibus ſobrii erubeſcant: nihil aliud eſſe ebrietatem, quam voluntariam inſaniam. Extende in plures dies illum ebrii habitum: nunquid de furore dubitabis? nunc quoque non eſt minor, ſed breuior. Refer Alexandri Macedonis

17. *Elapſum eſt*) nullum prodidit.
18. *Non dari tacitum*) non mandari ſecretum, *Lipſ.*

exemplum, qui Clitum cariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit, certe meruit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obſtantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quam bona voluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, ſed protrahit. tunc libidinoſus ne cubiculum quidem exſpectat, ſed cupiditatibus ſuis quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum confitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido: omne vitium laxatur & prodit. Adiice illam ignorationem ſui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, cum efferueſcit merum, ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen vtcumque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt: quid cum ſomno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. 19) Hæc acerrimas gentes bellicoſasque, hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos, & iugum recuſantes, in alienum egit arbitrium: hæc inuictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hiemes, per quas, victa temporum locorumque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt:

19. *Publica ebrietas*) quæ ad plures ſimul, vel ad integra caſtra, vrbiumque præſidia peruenit.

intem-

intemperantia bibendi, & ille Herculaneus 20) ac fatalis ſcyphus condidit. Quæ gloria eſt, capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſauerint, cum ſuperſtes toti conuiuio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica. & nemo tam vini capax fuerit; vinceris a dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quam ebrietas, nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis cœnanti referrentur, cum inter apparatiſſimas epulas luxuſque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum vino grauis, ſitiret tamen ſanguinem. Intolerabile erat, quod ebrius faciebat etiam ſi ſobrius faceret: quanto intolerabilius, quod hæc in ipſa ebrietate faciebat? Fere vinolentiam crudelitas ſequitur. violatur enim exaſperaturque ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radii ſolis offenſionem: ita ebrietates continuæ efferant animos Nam cum ſæpe apud ſe non ſint, conſuetudo inſaniæ durat, ac vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem oſtende rebus, non verbis: quod facillimum eſt. Proba iſtas, quæ voluptates vocantur, vbi tranſcenderint modum, pœnas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, ſapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi te-

20. *Herculaneus*) Boeotios primum magnos quosdam argenteos ſcyphos feciſſe, quos Herculanéos vocent, quia Hercules ille Bœotius ſit vſus, autor eſt Athenæus L. XI. tali vero exhauſto Alexandrum in morbum ſibi fatalem incidiſſe teſtatur Plutarch. in Alexandri vita.

mulentus ſit: licet colligas, nec veneno poto morituꝛ rum, nec ſopore ſumpto dormiturum, nec elleboro accepto quidquid in viſceribus hærebit, eiecturum, deiecturumque. 21.) Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat: quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?

Epist. LXXXIV.

Stilum lectionemque alternanda eſſe. Lecta autem, in ſuccum vnum vertenda, & noſtra facienda. Denique adhortatio ad Sapientiam. Bona & vtilia monita.

ITinera iſta quæ ſegnitiam mihi excutiunt, & valetudini meæ prodeſſe iudico, & ſtudiis. Quare valetudinem adiuuent, vides: cum pigrum me, & negligentem corporis, litterarum amor faciat, aliena opera 1) exerceor. Studiis quare proſint, indicabo. A lectionibus non receſſi. Sunt autem, vt exiſtimo, neceſſariæ. primum, ne ſim me vno contentus: deinde, vt cum ab aliis quæſita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium: & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen, reficit. Nec ſcribere tantum, nec tantum legere debemus: altera res contriſtabit, & vires exhauriet: de ſtilo dico: altera ſoluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum eſt, & alterum altero temperandum: vt quidquid lectione collectum eſt, ſtilus redigat in corpus. Apes (vt aiunt) debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt:

21. *Eiecturum deiecturumque*) *eiecturum* ſupra, *deiecturum* infra.

1. *Aliena opera*) equorum qui in eſſedo vehunt, aut ſervorum in ſella, *Lipſ.*

dein-

deinde quidquid attulere, diſponunt, ac per fauos digerunt: &, vt Virgilius noſter ait,

- - - liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat, vtrum ſuccum ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quæ collegerunt, in hunc ſaporem mixtura quadam, & proprietate ſpiritus ſui, mutent. Quibusdam enim placet, non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligendi. Aiunt inveniri apud Indos mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cæli, aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim eamdem, ſed minus manifeſtam & notabilem poni: quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant, conditura & diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpſerint: non ſine quodam, vt ita dicam, fermento: quo in vnum diuerſa coaleſcunt. Sed ne aliud, quam de quo agitur, abducar, nos quoque has apes debemus imitari, & quæcumque ex diverſa lectione congeſſimus, ſeparare, melius enim diſtincta ſeruantur. Deinde adhibita ingenii noſtri cura & facultate, in vnum ſaporem varia illa libamenta confundere: vt etiam ſi apparuerit vnde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe, quam vnde ſumptum eſt, appareat. quod in corpore noſtro videmus, ſine vlla opera noſtra, facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quamdiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt: at cum ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in vires & in ſanguinem tranſeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præſtemus: vt quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint. Concoquamus illa: alio-

quin in memoriam ibunt, non in ingenium. Aſſentiamur illis fideliter, & noſtra faciamus, vt vnum quiddam fiat ex multis: ſicut vnus numerus fit ex ſingulis, cum minores ſummas & diſſidentes computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noſter, omnia quibus eſt adiutus, abſcondat: ipſum tantum oſtendat, quod effecit. Etiamſi alicuius in te comparebit ſimilitudo, quem admiratio tibi altius fixerit: ſimilem eſſe te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua eſt. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius ſententias? Puto aliquando 2) ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri. nec enim omnibus, quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam ſuam impreſſit, vt in vnitatem illam competant. Non vides quam multorum vocibus cohors conſtet? vnus tamen ex omnibus ſonus redditur aliqua illic acuta eſt, aliqua grauis, aliqua media accedunt viris feminæ, interponuntur tibiæ: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, quem veteres philoſophi 3) nouerant. In commiſſionibus 4)

2. *Puta aliquando*) totum locum ita reſtituit Gronouius: *Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe imaginem viri; nec enim omnibus, quæ ex ſuo velut exemplaria ſtruxit, formam ſui impreſſit, vt in veritatem illam competant.* Reſpondet ad propoſitam quæſtionem repetendo ſimilitudinem, qua fuerat vſus: imitatorem auctori eſſe debere ſimilem vt Patri filium, non vt faciei imaginem. Miraris velle me, ne nimis appareat cuius orationem exprimas: cum ne imagines quidem omnes exprimant tam perfecte, vt ſtatim cuius ſint, agnoſcatur: & tamen nondum eo vsque progredi te velim, vt velut imago exprimas. *Struxiſſe ex ſuo exemplaria* dicit eum qui ſe pluribus imaginibus exprimendum præbuit. *Veritas* autem *imagini* ſolet opponi. *Gronov.*

3. *Philoſophi*) f. cum Lipſio legendum, *Philodi.*

4. *Commiſſionibus*) commiſſiones ludorum dici ſatis notum. *Lipſ.* nos diceremus *concerts*: nam de muſicis hic ſermo.

noſtris plus cantorum eſt, quam in theatris olim ſpectatorum fuit. cum omnes vias 5) ordo canentium impleuit, & cauea æneatoribus 6) cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumque conſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum volo, vt multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in vnum conſpirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? aſſidua intentione: ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente. hanc ſi audire volueris, dicet tibi: Relinque iſta iam dudum, ad quæ diſcurritur. relinque diuitias, aut periculum poſſidentium, aut onus. relinque corporis atque animi voluptates: molliunt & eneruant. relinque ambitum: tumida res eſt, vana, ventoſa. nullum habet terminum. tam ſolicita eſt ne quem ante ſe videat, quam ne poſt ſe alium. laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quam miſer ſit, ſi is, cui inuidetur, & inuidet? Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa, rixa ſalutantium, limina? multum habent contumeliarum, vt intres: plus, cum intraveris. Præteri iſtos gradus diuitum, & magno aggeſtu ſuſpenſa 7) veſtibula. non in prærupto tantum iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimasque res, & ſimul ampliſſimas, pete. Quæcumque videntur eminere in rebus humanis, quamuis puſilla ſint, & comparatione humillimorum exſtent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt. At ſi conſcendere hunc verticem libet,

5. *Vias*) Theatrorum. nam via inter cuneos & præcinctiones. *Lipſ.*

6. *Æneatoribus*) ſunt qui tuba ſignum commiſſionis in omnibus ludis dabant.

7. *Magno aggeſtu ſuſpenſa*) nimirum & ſtructuræ arte & tibicinibus ſuſpenduntur ædificia. *Gronov.*

cui ſe fortuna ſubmiſit: omnia quidem ſub te, quæ pro excelſiſſimis habentur, adſpicies, ſed tamen venies ad ſumma per planum.

Epist. LXXXV.

Sophiſmata improbat, & a ſeriis ſtudiis ea arcet. Exempla quædam dat, ſed ad vtilia traducit: & contra Peripateticos, ſapientem vacare affectibus debere. Deinde, Beatam, vitam ſibi ſufficere; vnam & æqualem eſſe, ſeu longam, ſeu breuem. Non etiam imminui ab externis, etſi mala, aut damna incurrant: & Sapientem omnibus bene vti. Bona, ſapiens Epiſtola.

PEpercceram tibi, & quidquid nodoſi adhuc ſupererat, præterieram: contentus quaſi guſtum tibi dare eorum, quæ a noſtris dicuntur, vt probetur virtus ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax. Iubes me, quidquid eſt interrogationum aut noſtrarum, aut ad traductionem 1) noſtram excogitatarum, comprehendere: quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere non delectari. pudet in aciem deſcendere pro diis hominibusque ſuſceptam, ſubula armatum. 2) Qui prudens eſt, & temperans eſt: qui temperans eſt, & conſtans: qui conſtans eſt, & imperturbatus eſt: qui imperturbatus eſt, ſine triſtitia eſt: qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt: ergo prudens, beatus eſt, & prudentia ad beatam vitam ſatis eſt Huic colle-

1. *Traductionem*) hoc nomine intelligit aliorum Philoſophorum ſententias, quibus *conuellebant* & *traducebant* Stoicorum placita.

2. *Subula armatum*) tenui iſto argutiarum ſtoicarum telo. Sic ſupra ep. 82. *ſubula leonem excipis. Lipſ.*

ctioni

ctioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent, vt imperturbatum, & conſtantem, & ſine triſtitia, ſic interpretentur, tanquam imperturbatus dicatur, qui raro perturbatur & modice, non qui nunquam. Item ſine triſtitia eum dici aiunt, qui non eſt obnoxius triſtitiæ, nec frequens, nimiusue in hoc vitio. Illud enim humanam naturam negare, alicuius animum immunem eſſe triſtitia: ſapientem non vinci mœrore, ceterum tangi: & cetera in hunc modum ſectæ ſuæ reſpondentia. Non hi tollunt affectus, ſed temperant: quantulum autem ſapienti damus, ſi imbecillimis fortior eſt, & mœſtiſſimis lætior, & effrænatiſſimis moderatior, & humillimis maior? Quid ſi miretur velocitatem ſuam Ladas, 3) ad claudos debilesque reſpiciens?

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas,
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingueret æquore plantas.

Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata, non quæ tardiſſimorum collatione laudatur. Quid ſi ſanum voces, leuiter febricitantem? non eſt bona valetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, ſapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina 4) dicuntur, non quibus nulla ineſt duritia granorum, ſed quibus minor. Falſum eſt. Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, ſed vacationem nulla debent eſſe, non parua. Nam ſi vlla ſint creſcent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & per-

3. *Ladas*) celebris curſor.

4. *Apyrina*) malorum punicorum genus, quibus lignoſus nucleus abeſt, & candidior natura, & blandiores ſunt acini. Plin, XIII, 19.

ſecta

fecta ſuffuſio excæcat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti, impar illis erit ratio, & velut torrente quodam auferetur: præſertim cum illi non vnum, ſed vniuerſum affectuum cœtum relinquis, cum quo colluctetur. Plus poteſt quamuis mediocrium turba, quam poſſet vnius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem, ſed modicam: habet ambitionem, ſed non concitatam: habet iracundiam, ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed minus vagam ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Melius cum illo ageretur, qui vnum vitium integrum haberet, quam cum eo qui leuiora quidem, ſed omnia. Deinde nihil intereſt, quam magnus ſit affectus: quantuſcumque eſt, parere neſcit, conſilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domeſticum & mite: natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti: ſic non ſequuntur, non audiunt affectus, quantulicumque ſint. Tigres, leoneſque nunquam feritatem exuunt, aliquando ſubmittunt: & cum minime exſpectaueris, exaſperatur toruitas mitigata. Nunquam bona fide vitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipient quidem affectus. ſi inuita ratione, cœperint, inuita perſeuerabunt. Facilius eſt enim, initia illorum prohibere, quam impetum regere. Falſa eſt itaque iſta mediocritas & inutilis, eodemque loco habenda, quo, ſi quis diceret, modice inſaniendum, modice ægrotandum. Sola virtus habet, non recipiunt animi mala, temperamentum: facilius ſuſtuleris illa, quam rexeris. Nunquid dubium eſt, quin vitia mentis humanæ inueterata, & dura, quæ morbos vocamus, immoderata ſint: vt auaritia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impietas? ergo immoderati ſunt & affectus: ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das aliquid iuris triſtitiæ, timori, cupidita-

ti,

ti, ceteriſque motibus prauis, non erunt in noſtra poteſtate. Quare? quia extra nos ſunt, quibus irritantur. Itaque creſcunt, prout magnas habuerint minoresue cauſſas, quibus concitentur. maior erit timor, ſi plus, quo exterreatur, aut propius adſpexerit: acrior cupiditas, quo illam amplioris rei ſpes euocauerit. Si in noſtra poteſtate non eſt, an ſint affectus; ne illud quidem eſt, quanti ſint: ſi ipſis permiſiſti incipere, cum cauſſis ſuis creſcent, tantique erunt, quanti fient. Adice nunc, quod iſta, quantumuis exigua ſint, in maius excedunt. nunquam pernicioſa ſeruant modum. Quamuis leuia initia morborum, ſerpunt: & ægra corpora, minima interdum mergit acceſſio. Illud vero cuius dementiæ eſt credere, quarum rerum extra noſtrum arbitrium poſita principia ſunt, earum noſtri eſſe arbitrii terminos? Quomodo ad id finiendum ſatis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cum facilius ſit excludere, quam admiſſa comprimere. Quidam ita diſtinxerunt, vt dicerent: Temperans ac prudens poſitione quidem mentis, & habitu tranquillus eſt, euentu non eſt nam quantum ad habitum mentis ſuæ, non perturbatur, nec contriſtatur, nec timet: ſed multæ extrinſecus cauſſæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant, Tale eſt quod volunt dicere: Iracundum quidem illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: & timidum quidem non eſſe, timere tamen aliquando; id eſt, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod ſi recipitur, vſu frequenti timor tranſit in vitium: & ira in animum admiſſa, habitum illum ira carentis animi retexit. Præterea, ſi non contemnit venientes extrinſecus cauſſas, & aliquid timet; cum fortiter eundum erit aduerſus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate; cunctanter exibit, & animo recedente. Non cadit autem in ſapientem hæc diuerſitas mentis.

Il-

Illud præterea iudico obſeruandum, ne duo quæ ſeparatim probanda ſunt, miſceamus. Per ſe enim colligitur, vnum bonum eſſe, quod honeſtum: per ſe rurſus, ad vitam beatam ſatis eſſe virtutem. Si vnum bonum eſt, quod honeſtum, omnes concedunt ad beate viuendum ſufficere virtutem: econtrario non remittetur, ſi beatum ſola virtus facit, vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus putant beatum vel ſola virtute fieri poſſe: non tamen vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Epicurus quoque iudicat, cum virtutem habeat, beatum eſſe, ſed ipſam virtutem non ſatis eſſe ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute eſt, non ipſa virtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat, vnquam virtutem eſſe ſine voluptate. ita ſi ei iuncta ſemper eſt, atque inſeparabilis, & ſola ſatis eſt: habet enim ſecum voluptatem, ſine qua non eſt, etiam cum ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt, quod dicitur beatum quidem futurum vel ſola virtute 5); non futurum autem perfecte beatum: quod quemadmodum fieri poſſit, non reperio. Beata enim vita bonum in ſe perfectum habet, inexſuperabile: quod ſi eſt, perfecte beata eſt. Si deorum vita nihil habet maius aut melius: beata autem vita diuina eſt: nihil habet, in quod amplius poſſit attolli. Præterea, ſi beata vita nullius eſt indigens, omnis beata vita perfecta eſt, eademque eſt & beata, & beatiſſima. Nunquid dubitas, quin beata vita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummum bonum habet, ſumme beata eſt. Quemadmodum ſummum, adiectionem non recipit; (quid enim ſupra ſummum erit?) ita ne beata quidem vita, quæ ſine ſummo bono non eſt. Quod ſi aliquem ma-

5. *vel ſola virtute)* quod ſupra Xenocratem & Speuſippum ſtatuere dixit.

gis

gis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies: cum ſummum bonum intelligam, quod ſupra ſe gradum non habet. Si eſt aliquis minus beatus quam alius, ſequitur, vt hic alterius vitam beatioris magis concupiſcat, quam ſuam. beatus autem nihil ſuæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile eſt: aut aliquid beato reſtare, quod eſſe quam quod eſt malit: aut id illum non malle, quod illo melius eſt. Vtique enim quo prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quod eſt optimum, extendet, & id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autem beatus eſt, qui cupere etiamnum poteſt, imo qui debet? Dicam quid ſit, ex quo veniat hic error. Neſciunt beatam vitam vnam eſſe. in optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua, non magnitudo. Itaque in æquo eſt longa & breuis diffuſa & anguſtior; in multa loca, multaſque partes diſtributa, & in vnum coacta. Qui illam numero æſtimat, & menſura, & partibus, iam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem eſt in beata vita eximium? quod plena eſt. Finis, vt puta, edendi bibendique ſatietas eſt: hic plus edit, ille minus: quid refert? vterque iam ſatur eſt. hic plus bibit, ille minus: quid refert? vterque non ſitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil intereſt ſi tam illum multi anni beatum fecerunt, quam hunc pauci. Ille quem tu minus beatum vocas, non eſt beatus: non poteſt nomen imminui. Qui fortis eſt, ſine timore eſt: qui ſine timore eſt, ſine triſtitia eſt: qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt. Noſtrorum hæc interrogatio eſt. Aduerſus hanc ſic reſpondere conantur, falſam nos rem, & controuerſioſam 2) pro confeſſa vindicare, eum qui fortis eſt, ſine timore eſſe. Quid ergo? inquit. fortis imminentia mala non timebit?

2. *Controuerſioſam*) Vox Liuio quoque vſurpata L. 3. extr.

bit? iſtud dementis alienatique, non fortis eſt. Ille vero, inquit, moderatiſſime timet, ſed in totum extra metum non eſt. Qui hæc dicunt, rurſus in idem reuoluuntur, vt illis virtutum loco ſint minora vitia. Nam qui timet quidem, ſed rarius & minus, non caret malitia, ſed leuiore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicit, ſi mala ſunt: ſed ſi ſcit mala illa non eſſe, & vnam tantum turpitudinem malum iudicat; debebit ſecure pericula adſpicere, & aliis timenda contemnere. aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere: quo quis prudentior eſt, hoc timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit ſe periculis fortis. Minime. non timebit illa, ſed vitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: ſcit enim illa non eſſe mala, ſed videri: omnia iſta humanæ vitæ formidines putat. Deſcribe captiuitatem, verbera, catenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam: & quidquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerat. Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malum, ad quod aliquando noſtra ſponte veniendum eſt? Quæris, quid ſit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem ſuam dedere, pro qua cuncta patienda ſunt. Perit libertas, niſi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid conueniret forti viro, ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Non eſt enim inconſulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio: ſcientia eſt diſtinguendi quid ſit malum, & quid non ſit. Diligentiſſima in tutela ſui fortitudo eſt, & eadem patientiſſima eorum, quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum intentatur ceruicibus viri fortis, ſi pars ſubinde alia atque alia ſuf-

ſuffoditur, ſi viſcera ſua in ſinu ſuo vidit, ſi ex intervallo, quo magis tormenta ſentiat, repetitur, & per adſiccata viſcera 3) recens dimittitur ſanguis, non timere iſtum tu dices, non dolere? Iſte vero dolet: ſenſum enim hominis nulla exuit virtus ſed non timet, inuictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris quis tunc animus illi ſit? Qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum eſt, nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non ſunt. Falſum eſt, inquit, quod proponitur: non enim ſi quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempeſtas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita adverſus hoc reſpondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempeſtate ac procella, quia non poſſit id quod propoſuit efficere, nec tenere curſum ſuum: deteriorem illum in arte ſua non fieri in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & ſapientem deteriorem faciet paupertas & dolor, & quidquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, ſed opera eius impediet. Hoc recte diceretur, niſi diſſimilis eſſet gubernatoris conditio, & ſapientis. Huic enim propoſitum eſt in vita agenda, non vtique quod tentat, efficere, ſed omnia recte facere: gubernatori propoſitum eſt, vtique nauem in portum perducere. Artes miniſtræ ſunt: præſtare debent, quod promittunt: ſapientia domina rectrixque eſt. Artes ſeruiunt vitæ, ſapientia imperat. Ego aliter reſpondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem vlla tempeſtate fieri, nec ipſam adminiſtrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promiſit, ſed vtilem operam,

3. *Viſcera*) lege *vulnera* cum Gronouio. idem eſt quod ante dixit *repeti per interualla.* Per interualla enim repetitur, cuius vulnus adſiccatum & obligatum, refricatur, ita vt denuo ſanguis inde proliciatur.

& nauis regendæ ſcientiam. hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita vis obſtitit. Qui hoc potuit dicere, Neptune, nunquam hanc nauem, niſi rectam. arti ſatisfecit. tempeſtas non opus gubernatoris impedit, ſed ſucceſſum. Quid ergo? inquis, non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tanquam gubernatori, ſed tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, vt oſtendat: tranquillo enim, vt aiunt, quilibet gubernator eſt. Nauigio iſta obſunt, non rectori eius, qua rector eſt. Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt nauem, qua ipſe quoque vector eſt: alteram propriam, qua gubernator eſt. tempeſtas tanquam vectori nocet, non tanquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum eſt, ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos, quos curat: ſapientis commune bonum eſt, & eorum cum quibus viuit, & proprium ipſius. Itaque gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſterium aliis promiſſum tempeſtate impeditur: ſapienti non nocetur a paupertate, non a dolore, non ab aliis tempeſtatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, ſed tantum ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt, non in effectu. 4) tunc maximus, cum illi fortuna ſe oppoſuit: tunc ipſius ſapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonum eſſe, & ſuum. Præterea, ne aliis quidem tunc prodeſſe prohibetur, cum illum aliquæ neceſſitates premunt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit: at il-

4. *In actu eſt, non in effectu*) agit ſemper, licet actionem effectus externus non ſemper ſequatur,

lud

lud dolet, quemadmodum tractanda ſit paupertas; per totam vitam opus eius extenditur. Id nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. 5) Ad vtrosque caſus aptus eſt: bonorum rector, & malorum victor. Sic, inquam, ſe exercuit, vt virtutem tam in ſecundis quam in aduerſis exhibeat; nec materiam eius, ſed ipſam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quidquam aliud quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? vtitur. Non ex ebore tantum Phidias ſciebat facere ſimulacra, faciebat ex ære: ſi marmor illi, ſi adhuc viliorem materiam obuliſſes, feciſſet quale ex illa fieri optimum poſſet. Sic ſapiens virtutem, ſi licebit, in diuitiis explicabit; ſi minus, in paupertate; ſi poterit, in patria; ſi minus, in exſilio: ſi poterit, imperator; ſi minus, miles: ſi poterit, integer; ſi minus, debilis. quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum, qui ſæuiſſima animalia & ad occurſum exterrentia hominem, docent pati iugum; nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, vsque in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Æthiops iubet ſubſidere in genua, & ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exſilium, & vbicumque horrenda, cum ad hunc peruenere, manſueta ſunt.

5. *Id agit, quo alia agere prohibetur)* hoc ipſum eum occupat, & in hoc ſe exercet, ſuamque ſapientiam oſtendit, quod eum quo minus alia agat impedit. v. c. paupertas impedit quo minus aliquis agat quæ ad rempublicam gerendam ſpectant: hoc ipſum ergo agit quo prohibetur, paupertatem nimirum fortiter fert.

EPIST. LXXXVI.

De villa Africani; ædificio & balneo, nec polito, nec lauto. Contra luxum ſui æui. In extremo, de oleis ſerendis, occaſione villæ.

IN ipſa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi ſcribo, adoratis manibus eius & arca, 1) quam ſepulcrum eſſe tanti viri ſuſpicor. 2) animum quidem eius in cælum, ex quo erat, rediſſe perſuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit, (hos enim & Cambyſes furioſus, ac furore feliciter vſus habuit) ſed ob egregiam moderationem pietatemque, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, aut Romæ libertas. 3) Nihil, inquit, volo derogare legibus, nihil inſtitutis. æquum inter omnes ciues ius ſit: vtere ſine me beneficio meo, 4) patria. cauſſa tibi libertatis fui, ero & argumentum. 5) Exeo, ſi plus quam tibi expedit, creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exſilium voluntarium ſeceſſit, & ciuitatem exonerauit? Eo perducta res erat, vt aut libertas Scipioni,

1. *Arca)* mos gentis Corneliæ, cineres & vrnas eorum qui erant illius gentis loculis lapideis conditos aſſeruare. Plinius L. 7. *In gente Cornelia nemo ante Syllam dictatorem traditur crematus. Lipſ.*

2. *Suſpicor)* nam dubium erat an ibi conditus eſſet. Liuius L. 38. *Africanum alii Romæ alii Linterni & mortuum & ſepultum tradunt. Vtrobique monumenta oſtenduntur & ſtatuæ. Lipſ.*

3. *Romæ libertas)* præſens enim grauis libertati Romæ erat ob opes & gratiam. *Id.*

4. *Beneficio meo)* nam libertatem Romanam hactenus contra hoſtes eius defenderat.

5. *Argumentum)* docebo quam nil niſi æquale & ciuile poſſis ferre. *Lipſ.*

aut

aut Scipio libertati faceret iniuriam. neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & ſe Liternum recepit, tam ſuum exſilium reip. imputaturus, quam Hannibalis. Vidi villam ſtructam lapide quadrato, murum circumdatum ſiluæ, turres quoque in propugnaculum villæ vtrimque ſubrectas. Ciſternam ædificiis ac viridibus ſubditam, quæ ſufficere in vſum vel exercitus poſſet. Balneolum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua. non videbatur maioribus noſtris caldum, niſi obſcurum. Magna ergo me voluptas ſubit, contemplantem mores Scipionis ac noſtros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum ſemel capta eſt, 6) abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum: exercebat enim opere ſe, terramque (vt mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illum pauimentum tam vile ſuſtinuit. At nunc quis eſt, qui ſic lauari ſuſtineat? pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis & pretioſis orbibus 7) refulſerunt; niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis 8) diſtincta ſunt; niſi illis vndique operoſa & in picturæ modum 9) variata circumlitio prætexitur; niſi vitro abſconditur 10) cameræ; niſi Tha-

6. *Quod tantum ſemel capta eſt*) a Gallis, ſecunda vice ab Annibale capienda, niſi Scipio fuiſſet.

7. *Orbibus*) nam cruſtas aut ſegmenta marmorum varie figurabant, in ouum, in quadram, in quadratum *Lipſ.*

8. *Numidicis cruſtis*) vid. Plin. L. 35. c. 1. Neroniano ſcilicet æuo inuentum, vt varii generis colorisque cruſtis parietes diſtinguerentur.

9. *In picturæ modum*) Muſiuum opus intelligit, quo ſolent ambire quadras aut orbes, & velut marginare. Ideo addit: *circumlitionem prætexi.* Vera autem pictura etiam in Muſiuis, i. e. variæ rerum formæ. *Lipſ.*

10. *Vitro abſconditur*) ipſo pauimento, parietibus, faſtigio vitro obtectis.

ſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circumdedit; in quas multa ſudatione corpora exinanita 11) demittimus; niſi aquam argentea epiſtomia fuderunt. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum peruenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, impenſæ cauſſa? 12) quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo deliciarum peruenimus, vt niſi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ ſunt, rimæ magis quam feneſtræ muro lapideo exſectæ, vt ſine iniuria munimenti lumen admitterent. At nunc blattaria 13) vocant balnea, ſi qua non ita aptata ſunt, vt totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis recipiant; niſi & lauantur ſimul & colorantur; 14) niſi ex ſolio agros & maria proſpiciunt. Itaque quæ concurſum, & admirationem habuerant cum dedicarentur, 15) hæc in antiquorum numerum reiiciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta eſt, quo ipſa ſe obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadrantaria, 16) & in vſum, non oblectamentum, reperta? Non ſuffundebatur aqua,

11. *Multa ſudatione corpora exinanita*) nam poſt ſiccum balneum ſiue Laconicum, quidam in piſcinas ſiue frigidam deſcendebant *Lipſ.* Sic & Ep 108. *ſudoribus exinanire corpora.*

12. *Impenſæ cauſſa*) non vllius vſus, ſed opum oſtentandarum gratia.

13. *Blattaria*) a blattis, quæ loca obſcuriora ſectantur.

14. *Colorantur*) inſolantur, quod poſt vnctionem in aprico fieri ſolebat, in admittentibus autem vbique diem balneis non minus ac in aprico fieri poterat. *Lipſ.*

15. *Dedicarentur*) de publicis balneis loquitur, ſolenniter dedicari ſolitis. *Id.*

16. *Quadrantaria*) merces balneatorum quadrans erat. *Id.*

nec recens ſemper velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quam perlucida ſordes deponerent. Sed, dii boni, quam iuuabat illa balnea intrare obſcura, & gregali tectorio 17) inducta, quæ ſcires Catonem tibi ædilem, 18) aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu ſua temperaſſe? Nam hoc quoque nobiliſſimi ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendique munditias, & vtilem ac ſalubrem temperaturam: non hanc, quæ nuper inuenta eſt, ſimilis incendio. 19) adeo quidem vt conuictum in aliquo ſcelere ſeruum, viuum lauari oporteat. Nihil mihi videtur iam intereſſe, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium ſuum latis ſpecularibus diem admiſerat? quod non in multa luce decoquebatur, & exſpectabat, vt in balneo concoqueret? O hominem calamitoſum! neſciit viuere! Non ſaccata aqua 20) lauabatur, ſed ſæpe turbida, & cum plueret vehementius, pene lutulenta. Nec multum eius intererat, an ſic lauaretur: veniebat enim, vt ſudorem illic ablueret, non vt vnguentum. Quas nunc quorundam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: vere in exſilio vixit, qui ſic lauabatur. Imo ſi ſcias, non quotidie lauabatur. Nam, vt aiunt qui priſcos mores vrbis tradiderunt brachia & crura quotidie ablue-

17. *Gregali tectorio)* h. e. vulgari ex calce, non marmore & cruſtis. *Lipſ.*

18) *Ædilem)* ad ædiles enim pertinebat balneorum cura.

19. *Similis incendio)* Senecæ enim temporibus multus in balneis calor ad ſudorem exprimendum, olim non ita. vid. & Plutarch. quæſt. Conuiv. 8 c. 9.

20. *Saccata aqua)* a delicatis enim, ne turbida interueniret, excepta ſacco aut centunculo in canalibus aqua fuit. *Lipſ.*

bant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerant: ceterum toti nundinis 21) lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet mihi immundiſſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? militiam, laborem, virum. Poſtquam munda balnea inuenta ſunt, ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem & nimiis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

Paſtillos 22) Rufillus olet. ---

Dares nunc Rufillum, perinde eſſet, ac ſi hircum oleret, & Gorgonii loco eſſet, quem idem Horatius Rufillo oppoſuit. Parum eſt ſumere vnguentum, ni bis die terque renouetur, ne euaneſcat in corpore. Quid, quod iidem odore tamquam ſuo gloriantur? Hæc ſi tibi nimium triſtia videbuntur, villæ imputabis: in qua didici ab Ægialo diligentiſſimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri poſſeſſor eſt) quamuis vetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi illum arborum trimum 23) aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere. te quoque proteget illa, quæ

Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram;

vt ait Virgilius noſter: qui non quid veriſſime, ſed quid decentiſſime diceretur, adſpexit; nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare. Nam (vt

21. *Nundinis*) cum in vrbem venirent.

22. *Paſtillos*) medicamenta quibus ſudores tolluntur, vtuntur hircoſi. *Lipſ.*

23. *Quod vidi illum arborum trimum*) Sic intellige: *quod oliuetum arborum trimarum aut quadrimarum, vidi illum Ægialum* iterum pangere, transferre & *deponere. Gronov.*

omnia,

omnia alia tranſeam) hoc quod hodie mihi neceſſe fuit reprehendere, adſcribam:

Vere fabis ſatio eſt, tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura.

An vno tempore iſta ponenda ſint: & an vtriusque verna ſit ſatio, hinc æſtimes licet. Iunius menſis eſt quo tibi ſcribo, iam procliuus in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium ſerentes. Ad olivetum reuertor, quod vidi duobus modis depoſitum: Magnarum arborum truncos circumciſis ramis, & ad vnum redactis pedem, cum ſcapo ſuo tranſtulit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipſo, ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum 24) in ſcrobem demiſit: deinde terram non aggeſſit tantum, ſed calcauit & preſſit. Negat quidquam eſſe hac (vt ait) ſpiſſatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventum minus præterea mouetur: & ab hoc naſcentes radices prodire patitur, ac ſolum apprehendere, quas neceſſe eſt teneras adhuc, & præcario hærentes, leuis quoque reuellat agitatio. parum autem arboris, antequam obruat, radit. ex omni enim materia quæ nudata eſt, vt ait, exeunt radices nouæ. Non plures autem ſuper terram eminere debet truncus, quam tres aut quatuor pedes: ſtatim enim ab imo veſtietur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales eſſe nouellarum arborum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paullo tardius ſurgunt: ſed cum tamquam a planta proceſſerint, nihil habent in ſe aut

24. *Tinctum*) *Gronov.* *tactum* Sic Plinius ſæpe hac voce vtitur.

hor-

horridum, aut triſte. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri: huius capillamenta quoque (ſi fieri poteſt) colligenda ſunt, deinde liberalius ſternenda vitis, vt etiam ex corpore radiceſcat. Et vidi non tantum menſe Februario poſitas, ſed etiam Martio exacto tenent & complexæ ſunt non ſuas vlmos. omnes autem iſtas arbores, quæ (vt ita dicam) grandiſcapiæ 25) ſunt, ait aqua adiuuandas ciſternina: quæ ſi prodeſt, habemus pluuiam in noſtra poteſtate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noſter me ſibi aduerſarium 26) parauit, ſic ego parem te mihi.

Epist. LXXXVII.

Frugalitas Senecæ, & externorum contemptus: admonitio ad alios, vt ſic velint, faciantque. Diſſertatiuncula deinde, quibus approbat Fortuita in bonis non eſſe: dumtaxat Commoda dici poſſe.

NAufragium, antequam nauem adſcenderem, feci; quomodo acciderit, non adiicio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quam prima facie videtur, cum volueris approbabo, imo etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quam multa haberemus ſuperuacua, & quam facile iudicio poſſemus deponere, quæ ſi quando neceſſitas abſtulit, non ſentimus ablata. Cum pauciſſimis ſeruis, quos vnum capere vehiculum potuit, ſine vllis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebantur, ego & Maximus meus biduum iam beatiſſimum agimus. Culcita in terra iacet, ego

25) *Grandiſcapiæ)* Græcis μακροκαυλοι dicuntur.
26. *Aduerſarium)* æmulum induſtriæ & ſuperare conantem. *Lipſ.*

in

in culcita. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit. paratum fuit non magis hora 1), nuſquam ſine caricis, nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, 2) ſi panem habeo, pro pulmentario ſunt: ſi non, pro pane. quotidie mihi annum nouum 3) faciunt, quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui numquam maior eſt, quam vbi aliena ſepoſuit: & fecit ſibi pacem, nihil timendo: fecit ſibi diuitias, nihil concupiſcendo. Vehiculum in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. Mulæ viuere ſe ambulando teſtantur, mulio excalceatus non propter æſtatem. 4) Vix a me obtineo, vt hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc peruerſa recti verecundia. quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco: quod argumentum eſt, iſta, quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam fidem & immobilem. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriatur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſuperuacua, neminem æſtimatis ſuo. Cum ad patrimonium ventum eſt, diligentiſſimi computatores, ſic rationem ponitis ſingulorum, quibus aut pecuniam crediturі eſtis, aut beneficia: (nam hæc quoque iam expenſa fertis.) late poſſidet, ſed multum debet: habet domum formoſam, ſed alienis nummis paratam: familiam nemo cito ſpecioſiorem producet,

1. *Non magis hora*) apparatus prandii vix horam abſumſit.
2. *Illæ*) caricæ nimirum. Plinius XV, 19. *Ficus panis ſimul & obſonii vicem ſiccatæ implent.*
3. *Annum nouum*) hæc dulcia enim nouo anno quaſi omen dare & mittere inuicem ſolebant *Lipſ.*
4. *Non propter æſtatem*) ſed egeſtatem,

ſed

ſed nominibus non reſpondet. Si creditoribus ſolverit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excutere quantum proprii quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea ſupellex etiam in via eum ſequitur, quia in omnibus prouinciis arat, quia magnus kalendarii liber 5) voluitur, quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum inuidioſe in deſertis Apuliæ poſſideret: cum omnia dixeris, pauper eſt. quare? quia debet. quantum? inquis. omnia: niſi forte iudices intereſſe, vtrum aliquis ab homine, an a fortuna mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris? Quid iſta vehicula cælata?

- - - inſtrati oſtro alipedes, pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec mulam. M. Cato Cenſorius (quem tam reip. hercule profuit naſci quam Scipionem: alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit) canterio 6) vehebatur, & hippoperis quidem impoſitis, vt ſecum vtilia portaret. O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his troſſulis 7) in via diuitibus, 8) curſores & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem! Hic ſine dubio cultior comitatiorque quam M. Cato videretur: hic, inter illos appa-

5. *Kalendarii liber*) i. e. fænebris pecuniæ liber. nam kalendis vſuræ cedebant & petebantur. Itaque nomina & pecunia per kalendas in tali codice ſcribebantur. *Lipſ.*

6. *Canterio*) equo ſecto.

7. *Troſſulis*) ſupra Epiſt. 76.

8. *In via diuitibus*) in itinere quoque opes oſtentantibus.

ratus

ratus delicatos qui cum maxime dubitat, vtrum ſe ad gladium locet, an ad cultrum. 9) O quantum erat ſæculi decus, imperatorem triumphalem, cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, vno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem. 10) Partem enim ſarcinæ, ab vtroque latere dependentes, occupabant. Ita non omnibus obeſis mannis, 11) & aſturconibus, & tollutariis præferres vnicum illum equum, ab ipſo Catone defrictum? Video non futurum finem in iſta materia vllum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hic itaque conticeſcam, quantum ad iſta: quæ ſine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc ſunt, qui primus appellavit impedimenta. Nunc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam ſatisfacere vitæ beatæ contendimus. Quod bonum eſt, bonos facit, nam & in arte muſica quod bonum eſt, facit muſicum. fortuita bonum non faciunt: ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. Ab eo, inquiunt, quod eſt bonum, non vtique fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum, tanquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad vſus canendi: nihil tamen horum facit muſicum. Hic reſpondebimus. Non intelligitis, quomodo poſuerimus, quod bonum eſt muſico. Non enim id dicimus, quod inſtruit muſicum, 12) ſed quod facit: tu

9. *Vtrum ſe ad gladium locet, an ad cultrum)* qui ære alieno oppreſſus, & deſperabundus inter medios iſtos apparatus ſecum deliberat, quomodo operam ſuam locare arenæ velit, an gladiatorem quorum gladius, an venatorem quorum culter eſt ſe facere velit.

10. *Et ne toto quidem)* nam partem eius ſarcinæ ſibi depoſcebant, vt ex ſequentibus patet.

11. *Mannis)* paruis equis.

12. *Quod inſtruit muſicum)* quod inſtrumentum eius eſt.

ad

ad ſupellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt, id vtique muſicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte muſica duobus modis dicitur: altero, quo effectus muſici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinent inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ: ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis: vti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æque duplex in homine. idem enim bonum & hominis, & vitæ. Quod contemptiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonum non eſt: opes autem & lenoni, & laniſtæ contingunt: ergo non ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam & in grammatica, & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibusque contingere. Sed iſtæ artes non ſunt magnitudinem animi profeſſæ, non conſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expaueſcit. Chelidon, vnus ex Cleopatræ mollibus, patrimonium grande poſſedit. Nuper Natalis, tam improbæ linguæ quam impuræ, in cuius ore feminæ purgabantur, 13) & multorum heres fuit, & multos habuit heredes. Quid ergo? vtrum illum pecunia purum effecit, an ipſe pecuniam impurauit? quæ ſic in quosdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſuper iſta conſiſtit, ſuo ære 14) cenſetur: nihil ex iſtis quolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina, & gubernatio, non interdicit ſibi ac ſuis

13. *Fœminæ purgabantur)* fuit quod ille Scaurus, de Benef. L. 4. c. 31. *Lipſ.*

14. *Suo ære)* proprio non aduentitio pretio. *Id.*

ad-

admirationem 15) talium rerum. Qui non eſt vir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe: poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam mehercules quam coquus. Cui contigit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quisque habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt, quantum habet: imo in acceſſionem eius venit quod habet. 16) Quis pleno ſacculo vllum pretium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: acceſſiones illorum & appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animum habet. Verum eſt ergo, quod contemptiſſimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam nunquam bonam dicam. habet illam cicada habet pulex. Ne quietem quidem, & moleſtia vacare, bonum dicam, quid eſt otioſius verme? Quæris, quæ res ſapientem faciat? quæ Deum. 17) Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cæleſte, magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide,

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet,
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina. nonne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum. - - - -

15. *Admirationem*) *admixtionem* legit *Gronouius*. Senſus: virtus non permiſcet ſibi; nec in ſuo aere cenſet illa quolibes incurrentia, medicina permiſcet.

16. *In acceſſionem eius venit quòd habet*) Intellige. Ipſe ſiſcus ſine ſportula pecuniaria accedit pecuniæ. Nihil eſt ſine ea. *Lipſ.*

17. *Quæ Deum*) perfecta ratio: quæ pars in nobis communis illius rationis eſt; id eſt Dei.

Iſta in regiones deſcripta ſunt, vt neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum, & ipſum ſuam habet ſedem: non naſcitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus, quæris? animus. hic niſi purus ac ſanctus eſt, Deum non capit. Bonum ex malo non fit: fiunt autem ex auaritia diuitiæ: ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, verum, bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. itaque malum quidem eſt ſacrilegium & furtum: ſed ideo, quia plura mala facit, quam bona. Dat enim lucrum, ſed cum metu, ſollicitudine, tormentis & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt recipiat, ſacrilegium ſicut malum ſit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte eſſe, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentoſius poteſt? Quamquam ſacrilegium, furtum & adulterium inter bona haberi, prorſus perſuaſimus. Quam multi furto non erubeſcunt, quam multi adulterio gloriantur? nam ſacrilegia minuta puniuntur magna in triumphus feruntur. Adiice nunc, quod ſacrilegium, ſi omnino ex aliqua parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, & recte factum vocabitur: noſtra enim actio eſt, quod nullius mortalium cogitatio recipit. ergo bona naſci ex malo non poſſunt. Nam ſi, vt dicitis, ob hoc vnum, ſacrilegium malum eſt, quia multum mali adfert; ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum ſcelerum ſupplicium, in ipſis eſt. Erras, inquam, ſi illa ad carnificem aut ad carcerem differs. ſtatim puniuntur cum facta ſunt, imo dum fiunt. Non naſcitur itaque ex malo bonum, non magis quam ficus ex olea. ad ſemen nata reſpondent: bona degenerare non poſſunt. Quemadmodum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem eſt hone-

honeſtum & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniam bonum eſſe vndecumque ſumptam, non tamen ideo ex ſacrilegio pecunia eſt, etiamſi ex ſacrilego ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem vrna & aurum eſt, & vipera. Si aurum ex vrna ſuſtuleris, quia illic & vipera eſt, non ideo mihi vrna aurum dat, quia viperam habet, ſed aurum dat, cum & viperam habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non qua turpe & ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed qua lucrum habet. quemadmodum in illa vrna vipera malum eſt, non aurum quod cum vipera iacet: ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrum. Quibus opponitur: Diſſimillima vtriusque rei conditio eſt. Illic aurum poſſum ſine vipera tollere: hic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum. lucrum iſtud non eſt appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus, id bonum non eſt: dum diuitias conſequi volumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra, vnam, dum diuitias conſequi volumus, in multa nos mala incidere: in multa autem mala incidimus, & dum virtutem conſequi volumus. Aliquis, dum nauigat ſtudii cauſſa, naufragium fecit: aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt. Per quod in mala incidimus, id bonum non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut ſi per diuitias in multa mala incidimus, non tantum bonum diuitiæ non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tantum, bonum non eſſe. Præterea, inquit, conceditis diuitias habere aliquid vſus: inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eueniunt. His quidam hoc reſpondent: Erratis, qui

incommoda diuitiis imputatis. Illæ neminem lædunt, aut ſua cuique nocet ſtultitia, aut aliena nequitia: ſic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum eſt. Non ideo diuitiæ tibi nocent, ſi propter diuitias tibi noceatur. Poſidonius (vt ego exiſtimo) melius: qui ait diuitias eſſe cauſſam malorum, non quia ipſæ faciant aliquid, ſed quia facturos irritant. Alia eſt enim cauſſa efficiens, quæ protinus neceſſe eſt noceat: alia præcedens. hanc præcedentem cauſſam diuitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & vsque eo mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet. pura ſunt, non corrumpunt animos non ſolicitant:extollunt quidem & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant: diuitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quam ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis, etiam malum ſunt diuitiæ, non tantum bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerent, ſi (vt dixi) haberent efficientem cauſſam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantum animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt veriſimilem, ac pleriſque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem cauſſam, ad inuidiam: multis enim propter ſapientiam, multis propter iuſtitiam inuidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſſam habet, nec veriſimilem. Contra enim veriſimilior illa ſpecies hominum animis obiicitur a virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Poſidonius ſic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: diuitiæ autem, & bona valetudo, & ſimilia his, nihil horum faciunt: ergo non ſunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit:

dit: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, contra autem inſolentiam, tumorem, arrogantiam creant, mala ſunt: a fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorum conditio, alia bonorum. Commodum eſt, quod plus vſus habet, quam moleſtiæ. bonum, ſincerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt: ſed quod tantum prodeſt. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaque poteſt ei eſſe incommodum mixtum; ſed commodum dicitur, a maiore ſua parte æſtimatum. Bonum ad vnum ſapientem pertinet, inuiolatum eſſe oportet. Bonum animum habe. vnus tibi nodus, ſed Herculaneus, reſtat. Et malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſoluunt. Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (vt antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt κατὰ στέρησιν. non quod habeat, dicitur, ſed quod non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri poteſt: diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quam debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt, non quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod volo exprimerem, ſi Latinum verbum eſſet, quo ἀνυπαρξία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video quid aliud ſit paupertas, quam parui poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valde vacabit, quæ ſit diuitiarum, quæ pauper-

tatis ſubſtantia: ſed tunc quoque conſiderabimus, nunquid ſatius ſit paupertatem permulcere, diuitiis demere ſupercilium, quam litigare de verbis, quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis diuitiis fertur: his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, vt populus Romanus paupertatem, fundamentum & cauſſam imperii ſui, requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? vt cogitet has ſe apud victos reperiſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in vrbem ſanctiſſimam temperantiſſimamque irrupiſſe? nimis luxurioſe oſtentari gentium ſpolia? quod vnus populus eripuerit omnibus, facilius vni ab omnibus eripi poſſe? Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus, non circumſcribere. 18) Si poſſumus, fortius loquamur: ſi minus, apertius.

Epist. LXXXVIII.

Liberalia ſtudia in bonis non eſſe, nec ad Virtutem per ſe ducere. Singillatim hoc docet, in Grammatica, Muſica, Geometria, Aſtronomia. Et ſi tamen non ducunt, conducunt: id eſt, iuuant & praeparant. Tum diuiſio alia Artium, in Vulgares, Ludicras, Pueriles, Liberales: & in iſtis, ſolam Philoſophiam eſſe, quæ vere liberum facit. Sola etiam de Bonis Maliſque indagat, ſola noſcit. Sola igitur colenda, aut præcipue eſt: & oſtendit, quam inutilia aut ſuperflua Philologi ſectentur, quidam etiam Philoſophi. O bona hic, ô aurea! Legite iuuenes, ſeneſque.

De liberalibus ſtudiis quid ſentiam, ſcire deſideras, Nullum ſuſpicio, nullum in bonis numero, quod

18. *Circumſcribere*) fallaciis impugnare.

ad

ad æs exit. 1) Meritoria artificia ſunt, hactenus vtilia, ſi præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil animus agere maius poteſt. rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint vides, quia homine libero digna ſunt. Ceterum vnum ſtudium vere liberale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientiæ, ſublime, forte, magnanimum: cetera puſilla & puerilia ſunt. An tu quidquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis? Non diſcere debemus iſta ſed didiciſſe. 2) Quidam illud de liberalibus ſtudiis quærendum iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, ne huius rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis verſatur, & ſi latius euagari vult, circa hiſtorias. Iam vt longiſſime fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam ſternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, & verſuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad geometriam tranſeamus, & ad muſicam: nihil apud illas inuenies, quod vetet timere, vetet cupere: quæ quisquis ignorat, alia fruſtra ſcit. Videndum vtrum doceant iſti virtutem, an non. ſi non docent, nec tradunt quidem: ſi docent, philoſophi ſunt. Vis ſcire, quam non ad docendam virtutem conſederint? adſpice quam diſſimilia inter ſe omnium ſtudia ſint. atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi forte tibi Homerum philoſophum fuiſſe

1. *Ad æs exit*) mercenarium eſt, & pecuniam quærit.
2. *Non diſcere, ſed didiciſſe*) non ſemper in illis diſcendis verſari, ſed diſcendi finem aliquando facere.

perſuadent, cum, his ipſis quibus colligunt, negent. 3) Nam modo Stoicum illum faciunt, virtutem ſolam probantem, & voluptates refugientem, & ab honeſto ne immortalitatis quidem pretio recedentem: modo Epicureum, laudantem ſtatum quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantusque vitam exigentis: modo Peripateticum, bonorum tria genera inducentem: modo Academicum, incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum eſſe in illo, cui omnia inſunt: iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis, Homerum philoſophum fuiſſe. nempe ſapiens factus eſt, antequam carmina vlla cognoſceret: ergo illa diſcamus, quæ Homerum fecere ſapientem. Hoc quidem me quærere, vtrum maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus, non magis ad rem pertinet; quam ſcire an minor Hecuba fuerit, quam Helena; & quare tam male tulerit ætatem. Quid, inquam, annos Patrocli & Achillis inquirere, ad rem exiſtimas pertinere? Quæris, Vlyſſes vbi errauerit, potius, quam efficias, ne nos ſemper erremus? Non vacat audire, vtrum inter Italiam & Siciliam iactatus ſit, an extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlyſſis mala impellit. non deeſt forma quæ ſolicitet oculos, non hoſtis: hinc monſtra effera, & humano cruore gaudentia: hinc inſidioſa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo vxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honeſta vel naufragus nauigem. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, an verba ſæculo ſuo dederit, an Vlyſſem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret,

3. *Cum, his ipſis quibus colligunt, negent*) his ipſis argumentis ex quibus concludunt Philoſophum fuiſſe, euincuns non fuiſſe.

ſuſpi-

ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia,& quantum in ea bonum: in corpore, an in animo poſita ſit. Ad muſicam transeo. Doces me, quomodo inter ſe acutæ ac graues voces conſonent. quomodo neruorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia.Fac potius,quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent.Monſtras mihi, qui ſint modi flebiles.monſtra potius, quomodo inter aduerſa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia. potius doceat,quomodo metiar quantum homini ſit ſatis.Numerare docet me arithmetica, & auaritiæ commodare digitos.4) potius doceat,nihil ad rem pertinere iſtas computationes. non eſſe feliciorem, cuius patrimonium tabularios 5) laſſat: imo quam ſuperuacua poſſideat: qui infeliciſſimus futurus eſt,ſi quantum habeat per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt,ſcire agellum in partes diuidere, ſi neſcio cum fratre dividere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri, 6) & comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit vicinus potens,& aliquid ex meo abradens?Doces me,quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego diſcere volo, quomodo totos hilaris amittam Paterno agro, inquit, & auito expellor.Quid? ante auum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cuius,non dico hominis, ſed populi fuerit, expedire potes? Non dominus iſto,ſed colonus intraſti.cuius colonus es?ſi bene tecum agitur,heredis.7) Negant iuriſconſulti quidquam

4. *Digitos*) nam digitis numerabant, & numeros ipſos exprimebant. *Lipſ.*

5. *Tabularios) tabulæ* erant accepti & expenſi, vectigalium & opum, qui præerant *tabularii* dicti. *id.*

6. *Pedes iugeri*) Regionum in partes diuiſionem decempedis & perticis pedibusque iugeri collectis conficiebant

7. *Heredis*) ſi bene res ſuccedat prolis tuæ, vel alterius ſcripti hæredis. at & tyranni potes eſſe colonus, vel hoſtis qui tibi erepto agro in eius poſſeſſionem veniat.

vſucapi, quod publicum eſt: publicum eſt hoc quod tenes, quod tuum dicis; publicum eſt, & quidem generis humani. O egregiam artem! ſcis rotunda metiri: in quadratum redigis quamcumque acceperis formam. interualla ſiderum dicis: nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum, dic quam magnus ſit, dic quam puſillus ſit. Scis quæ recta ſit linea: quid tibi prodeſt, ſi, quid in vita rectum ſit, ignoras? Venio nunc ad ſum qui cæleſtium notitia gloriatur,

Frigida Saturni quo ſeſe ſtella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.

Hoc ſcire quid proderit? vt ſolicitus ſim, cum Saturnus & Mars ex contrario ſtabunt, aut cum Mercurius veſpertinum faciet occaſum vidente Saturno? Potius hoc diſcam, vbicumque ſunt iſta, propitia eſſe non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorum & ineuitabilis curſus: per ſtatas vices remeant. Effectus rerum omnium aut monent, aut notant. Sed ſive quidquid euenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? ſiue ſignificant, quid refert prouidere, quod effugere non poſſis? Scias iſta, neſcias, fient.

Si vero ſolem rapidum ſtellasque ſequentes
Ordine reſpicies, numquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidiis noctis capiere ſerenæ.

Satis abundeque prouiſum eſt, vt ab inſidiis tutus eſſem. Numquid me craſtina non fallit hora? fallit enim, quod neſcienti euenit. Ego, quid futurum ſit, neſcio: quid fieri poſſit, ſcio. Ex hoc nihil deſperabo; totum exſpecto. Si quid remittitur, boni conſulo.

ſulo. Fallit me hora, ſi parcit: ſed ne ſic quidem fallit. Nam quemadmodum ſcio omnia accidere poſſe, ſic ſcio & non vtique caſura. Vtique ſecunda exſpecto: malis paratus ſum. In illo feras me neceſſe eſt non per præſcriptum euntem. 8) Non enim adducor, vt in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quam ſtatuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ miniſtros. Æque luctatores, & totam oleo ac luto conſtantem ſcientiam expello ex his ſtudiis liberalibus: aut & vnguentarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim, oro te, liberale habent iſti ieiuni vomitores, 9) quorum corpora in ſagina, animi in macie & veterno ſunt? An liberale ſtudium iſtud eſſe iuuentuti noſtræ credimus, quam maiores noſtri rectam 10) exercuerunt, haſtilia iacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos ſuos docebant quod diſcendum eſſet iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent, aluntue virtutem. Quid enim prodeſt equum regere & curſum eius fræno temperare, affectibus effrænatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos vincere luctatione vel cæſtu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt ſtudia? Ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex profeſſo artes, quæ manu conſtant, ad inſtrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudiis filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed

8. *Non per præſcriptum euntem*) non numerantem artes liberales vt vulgus. *Lipſ.*

9. *Ieiuni vomitores*) qui mane cibos præcedente die ingeſtos egerunt. vid. Ep. 122.

10. *Rectam*) i. e. ſtantem, non iacentem & victam: nullas enim artes quibus iacentes vterentur edocuere, vtpote, qui iacere ſuos nollent.

quia

quia animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, vt antiqui vocabant, litteratura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, ſed mox præcipiendis locum parat: ſic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, ſed expediunt. Quatuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sunt vulgares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu conſtant, & ad inſtruendam vitam occupatæ ſunt: in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per ſe ſurgentia 11) excogitant, & tabulata tacite in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant, ſua ſponte coëuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in ſe reſidentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia ſubita (quia cauſſas non nouere) mirantium. Pueriles ſunt, & aliquid habentes liberalibus ſimile, hæ artes quas ἐγκυκλίους Græci, noſtri liberales vocant. Solæ autem liberales ſunt, imo (vt dicam verius) liberæ, quibus curæ virtus eſt. Quemadmodum, inquit, eſt animi aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis, ſic & hæc quoque liberalium artium turba locum ſibi in philoſophia vindicat. Cum ventum eſt ad naturales quæſtiones, geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quam adiuuat, pars eſt? multa adiuuant nos, nec ideo partes noſtræ ſunt: imo ſi partes eſſent, non adiuuarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſte-

11) *Pegmata per ſe ſurgentia*) machinæ in theatris nemine, quod appareat, manum admouente ſubito prodeuntes.

rium,

rium. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt, quomodo ipſi faber: ſed nec hic geometriæ pars eſt, nec illa philoſophiæ. Præterea, vtraque fines ſuos habet. ſapiens enim cauſſas naturalium & quærit & nouit, quorum numeros menſurasque geometres perſequitur & ſupputat. Qua ratione conſtent cæleſtia, quæ illis ſit vis, quæue natura, ſapiens ſcit: curſus & recurſus & obſeruationes, per quas deſcendunt & alleuantur, ac ſpeciem interdum ſtantium præbent, cum cæleſtibus ſtare non liceat, colligit mathematicus. Quæ cauſſa in ſpeculo imagines exprimat, ſcit ſapiens: illud tibi geometer poteſt dicere, quantum abeſſe debeat corpus ab imagine: & qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnum eſſe ſolem philoſophus probabit: quantus ſit, mathematicus, qui vſu quodam & exercitatione procedit: ſed vt procedat, impetranda illi quædam principia ſunt. Non eſt autem ars ſui iuris, cui precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil ab alio petit, totum opus a ſolo 12) excitat. Mathematica (vt ita dicam) ſuperficiaria eſt, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad vlteriora perueniat: ſi per ſe iret ad verum, ſi totius mundi naturam poſſet comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus noſtris, quæ tractatu cæleſtium creſcunt, trahuntque aliquid ex illo. Vna re conſummatur animus, ſcientia bonorum ac malorum immutabili, quæ ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum eſt: terribilia, & ſub iugum libertatem noſtram mittentia deſpicit, prouocat, frangit: numquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt, nulla ne-

12. *A ſolo*) ab ipſis fundamentis.

ceſſi-

ceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre, inquit, cæde, occide, non prodam: ſed quo magis ſecreta quæret dolor, 13) hoc illa altius condam. numquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt? Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias diſpenſat, & ad ſanum modum redigit, nec vnquam ad illas propter ipſas venit. Scit optimum eſſe modum cupitorum, non quantum velis, ſed quantum debeas, ſumere. Humanitas vetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios, vetat avarum: verbis, rebus, affectibus comem ſe, facilemque omnibus præſtat: nullum alienum malum putat, bonum autem ſuum id maxime, quod alicui bono futurum eſt, amat. numquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt? non magis quam ſimplicitatem, quam modeſtiam ac moderationem, non magis quam frugalitatem, ac parſimoniam: non magis quam clementiam, quæ alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodige vtendum. Cum dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtuſtiis ad virtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa nil conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem peruenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, quamuis non fiat nauis ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici, ſine liberalibus ſtudiis veniri ad ſapientiam poſſe: quamuis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem, quare exiſtimem, non futurum ſapientem eum qui litteras neſcit: cum ſapientia non ſit in litteris? Res tradit, non verba: &

13. *Quo magis ſecreta quæret dolor*) quo magis dolor & cruciatus ad extorquenda ſecreta intendentur.

neſcio

neſcio an certior memoria 14) ſit, quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt, ſapientia: vacuo illi loco opus eſt: de diuinis humaniſque diſcendum eſt: de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo vno vide quam multa quærantur. Primum, an per ſe ſit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus ſit: ſi tempus cum mundo cœpit an & ante mundum, quia fuerit aliquid fuerit & tempus. Innumerabiles quæſtiones ſunt de animo tantum: vnde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit: an aliunde alio tranſeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas aliaſque coniectus: an non amplius quam ſemel ſeruiat; & emiſſus vagetur in toto: vtrum corpus ſit, an non ſit: quid ſit facturus, cum per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſua vſurus, cum ex hac effugerit cauea: an obliviſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit. Quamcumque partem rerum humanarum diuinarumque comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hæc tam multa, tam magna, vt habere poſſint liberum hoſpitium, ſuperuacua ex animo tollenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias virtus: laxum ſpatium res magna deſiderat, expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium. An tu exiſtimas reprehendendum, qui ſuperuacua vſu ſibi comparat, & pretioſarum rerum pompam in domo explicat? non putas eum, qui occupatus eſt in ſuperuacua litterarum ſuppellectile? Plus ſcire velle quam ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt. Quid, quod iſta liberalium ar-

14. *Certior memoria*) nam qui diſcunt litteris confiſi minus memoriæ ſtudent, vnde apud Platonem quoque in Cratylo litterarum inuentio perſtringitur.

tium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtiuos, ſibi placentes facit, & ideo non diſcentes neceſſaria, quia ſuperuacua didicerunt? Quatuor millia librorum Didymus grammaticus ſcripſit; miſer, ſi tam multa ſuperuacua legiſſet. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ matre vera; in his, libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediſcenda, ſi ſcires. I nunc, & longam eſſe vitam nega. Sed ad noſtros quoque cum perueneris, oſtendam multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium moleſtia, laudatio hæc conſtat: O hominem litteratum! Simus hoc titulo ruſticiore contenti: O virum bonum! Itane eſt? annales euoluam omnium gentium, & quis primus carmina ſcripſerit, quæram: quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum, cum faſtos non habeam, computabo: & Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoſcam: & ætatem in ſyllabis conteram. Itane in geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptum illud ſalutare excidit: Tempori parce? Hæc ſciam, & quid ignorem? 15) Appion grammaticus qui ſub C. Cæſare tota circumlatus eſt Græcia, & in nomen Homeri 16) ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat: Homerum vtraque materia conſummata, & Odyſſea, & Iliade, principium adieciſſe operi ſuo, quo bellum Troianum complexus eſt. Huius rei argumentum afferebat, quod duas litteras 17)

15. *Hæc ſciam & quid ignorem?*) Senſus eſt: an hæc ſcire teneor? quid itaque eſt quod ignorare ſaluo & officio & fama poſſim.

16. *In nomen Homeri adoptatus*) alter Homerus cognominatus. *Lipſ.*

17) *Duas litteras*) μ ſcilicet & δ, quæ coniunctæ notant 44, qui eſt numerus librorum Homeri.

in

in primo verſu poſuiſſet ex induſtria librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet, qui multa vult ſcire. Non vis cogitare quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum ſomnus. metire ætatem tuam: tam multa non capit. De liberalibus ſtudiis loquor: philoſophi quantum habent ſuperuacui? quantum ab vſu recedentis? Ipſi quoque ad ſyllabarum diſtinctiones, & coniunctionum ac præpoſitionum proprietates deſcenderunt, & inuidere grammaticis, inuidere geometris. Quidquid in illorum artibus ſuperuacuum erat, tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt, vt diligentius ſcirent loqui, quam viuere. Audi, quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quam infeſta veritati ſit. Protagoras ait, de omni re in vtramque partem diſputari poſſe, ex æquo. & de hac ipſa, an omnis res in vtramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his quæ videntur eſſe, nihil magis eſſe, quam non eſſe. Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil eſſe in vniuerſum. 18) Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil eſſe. Circa eadem fere Pyrrhonii verſantur, & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuum ſtudiorum liberalium gregem coniice. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt: ſatius eſt ſuperuacua ſcire, quam nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ

18 *Nihil eſſe in vniuerſum*) *niſi vniuerſum* ex vett libb. reſtituit Gronouius. Senſus eſt: τὰ πάντα ἕν, vna omnium rerum ſubſtantia, vt adeo præter vniuerſum nihil ſit, qui aliorum quoque veterum & ex recentioribus Spinoſæ, error fuit.

credo, nihil in rerum natura eſt, niſi dubium: ſi Nauſiphani, hoc vnum certum eſt, nihil eſſe certi: ſi Parmenidi, nihil eſt præter vnum: ſi Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura vmbra eſt, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim, vtrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.

EPIST. LXXXIX.

Philoſophiæ & Sapientiæ diſcrimen: & illius diuiſio varia; partiumque iterum diuiſio, & deſcriptio. Monitum deinde, hæc & talia ad mores atque animum referenda: & obiter in male diuites inuehitur, luxumque ſimul & auaritiam caſtigat.

REm vtilem deſideras, & ad ſapientiam properanti vtique neceſſariam, diuidi philoſophiam, & ingens corpus eius in membra diſponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodum vniuerſi mundi facies in conſpectum venit, ita philoſophia tota nobis poſſet occurrere, ſimillimum mundo ſpectaculum! Profecto enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantia, credimus. Sed quia contingere hoc non poteſt, ſic erit a nobis adſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quam cælum acies noſtra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo eſt, & quorum viſus in proximo

ximo deficit, ſingula quæque oſtendi facilius poſſunt, vniuerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiam in partes, non in fruſta, diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile eſt. nam comprehendere, quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in maius creuit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes: quas (vt dixi) innumerabiles eſſe, & paruas, non oportet. Idem enim vitii habet nimia, quod nulla diuiſio: ſimile confuſo eſt, quidquid vſque in puluerem ſectum eſt. Primum itaque, ſicut videtur, tibi dicam, inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ: philoſophia ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quo illa peruenit. Philoſophia vnde dicta ſit, apparet: ipſo enim nomine fatetur. Quidam ſapientiam ita finierunt, vt dicerent eam diuinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita: Sapientia eſt, noſſe diuina & humana, & horum cauſſas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia cauſſæ diuinorum humanorumque partes ſunt. Philoſophiam quoque fuerunt qui aliter atque aliter definirent. alii, ſtudium illam virtutis eſſe dixerunt; alii, ſtudium corrigendæ mentis. A quibusdam dicta eſt, appetitio rectæ rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam & ſapientiam intereſſe. Neque enim fieri poteſt, vt idem ſit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam intereſt, cum illa cupiat, hæc concupiſcatur: ſic inter philoſophiam & ſapientiam. Hæc enim illius effectus, & præmium eſt: illa venit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani vtebantur, ſicut philoſophia nunc quoque vtuntur.

Quod & togatæ 1) tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus Doſſenni 2) monumento titulus:

Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege.

Quidam ex noſtris, quamuis philoſophia ſtudium virtutis eſſet, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine virtute eſt, nec ſine philoſophia virtus eſt. Philoſophia ſtudium virtutis eſt, ſed per ipſam virtutem: nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec virtutis ſtudium ſine ipſa. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipſas ſunt, ad virtutem venitur per ipſam. Cohærent ergo inter ſe philoſophia, virtuſque. Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt & maximi & plurimi auctores Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, ſecunda rerum naturam ſcrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & ſtructuram, & argumentationes, ne pro vero falſa ſubrepant. Ceterum inuenti ſunt, & qui in pauciora philoſophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem adiecerunt, Ciuilem: quia quamdam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcientiam. Quidam & de generibus vitæ locum ſeparauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes

1. *Togatæ*) comœdiæ veteres quæ ſcriptæ ſunt iuxta mores Romanorum, quemadmodum *palliatæ* dictæ ſunt Græcorum comœdiæ, quoniam hi in *pallio*, illi in *toga* incedebant.

2. *Doſſenni)* Fabius Doſſennus Atellanarum ſcriptor, mentio eius apud Plin. XIV, 13.

phi-

philoſophiæ putauerunt eſſe, Naturalem, atque Moralem: Rationalem remouerunt. Deinde cum ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locum, quam De iudicio & regula appellant, alio nomine rationalem 3) induxerunt: ſed eum acciſſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerunt, & contenti fuerunt moralibus: ſed hi quoque qui remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna ſit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſſis, quinta de argumentis. Cauſſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. Ariſto Chius non tantum ſuperuacuas eſſe dixit naturalem & rationalem, ſed etiam contrarias: moralem quoque, quam ſolam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum qui monitiones continet, 4) ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi: tanquam quidquam aliud ſit ſapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cum tripertita ſit philoſophia, moralem eius partem primum incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus diuidi placuit: vt prima eſſet inſpectio ſuum cuique diſtribuens, & æſtimans quanto quidque dignum ſit, maxime vtilis: quid enim eſt tam neceſſarium, quam pretia rebus imponere? Secunda de impetu: tertia de actionibus. Primum enim eſt, vt quanti quidque ſit, iudices: ſecundum,

3. *Alio nomine rationalem*) κανονικὴ enim Epicuri non niſi nomine ab ea quam Seneca *rationalem* h. e. λογικὴν, alii διαλεκτικὴν vocant, differt.

4. *Qui monitiones continet*) τὴν παραινετικήν. de qua Ep. 94 *Lipſ.*

vt impetum ad illa capias ordinatum temperatumque: tertium, vt inter impetum tuum, actionemque conueniat, vt in omnibus iſtis tibi ipſi conſentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodeſt, intus æſtimata habere omnia, ſi ſis impetu nimius? Quid prodeſt impetus repreſſiſſe, & habere cupiditates in tua poteſtate, ſi in ipſa rerum actione tempora ignores, nec ſcias quando quidque, & vbi, & quemadmodum agi debeat? Aliud eſt enim, dignitates & pretia rerum noſſe: aliud articulos: aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita ſibi concors eſt, vbi actio non deſtituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiusque concipitur, perinde remiſſus acriorue, prout illa digna eſt peti. Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur: Corporalia, & Incorporalia. Vtraque diuiduntur in ſuos, vt ita dicam, gradus. Corporum locus 5) in hos primum, in ea quæ faciunt, 6) & quæ ex his gignuntur: gignuntur autem elementa. Ipſe elementi locus, vt quidam putant, ſimplex eſt: vt quidam, in materiam, & cauſſam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Supereſt vt rationalem partem philoſophiæ diuidamus. Omnis oratio aut continua eſt, aut inter reſpondentem & interrogantem diſciſſa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. hæc, verba curat, & ſenſus, & ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur: in verba & ſignificationes: id eſt, in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. Ingens deinde ſequitur vtriusque diuiſio. Itaque hoc loco finem faciam:

5. *Corporum locus*) locus hic vt Græcis τόπος, pars tractationis quæ agit de corporibus.

6. *In ea quæ faciunt*) principia actiua in ſcholis dicunt, qualia Deus, & materia, quæ ſi non agit reſpectu Dei, agit tamen reſpectu compoſitorum.

Et

- - - - *Et ſumma ſequar faſtigia rerum.*

Alioqui ſi voluero facere partium partes, quæſtionum liber fiet. Hæc, Lucili virorum optime, quo minus legas non deterreo: dummodo quidquid legeris, ad mores ſtatim referas. Illos compeſce, marcentia in te excita, ſoluta conſtringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicasque, quantum potes, vexa: & iſtis dicentibus, Quousque eadem? reſponde, Ego debeo dicere, Quousque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quam vitia deſinere. ego vero eo magis dicam, & quia recuſatis, perſeuerabo. Tunc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato 7) dolorem tactus expreſſit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum ſinguli audire non vultis, publice audite. Quousque fines poſſeſſionum propagabitis? ager vni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quousque arationes veſtras porrigetis, ne prouinciarum quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium fluminum per priuatum decurſus, & amnes magni, magnarumque gentium termini, vsque ad oſtium a fonte, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundiis veſtris maria cinxiſtis: niſi trans Hadriam, & Ionium, Ægæumque, veſter villicus regnet: niſi inſulæ, ducum domicilia magnorum, inter viliſſima rerum numerentur. Quam vultis, late poſſidete: ſit fundus, quod aliquando imperium vocabatur: facite veſtrum quidquid poteſtis, dum plus ſit alieni. 8) Nunc vobiscum

7. *Alienato)* nihil ſentiente.
8. *Dum plus ſit alieni)* modo liberalitate veſtra, ad alios quoque perueniat poſſeſſionum veſtrarum fructus.

loquor, quorum æquè ſpatioſe luxuria, quam illorum avaritia diffunditur. Vobis dico; Quouſque nullus erit lacus, cui non villarum veſtrarum faſtigia immineant? nullum flumen, cuius non ripas ædificia veſtra prætexant? Vbicumque ſcatebunt aquarum calentium venæ, ibi noua diuerſoria luxuriæ excitabuntur. Vbicumque in aliquem ſinum littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contenti ſolo, niſi quod manu feceritis, maria agetis introrſus.9) Omnibus licet locis tecta veſtra ſplendeant, alicubi impoſita montibus, in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta: cum multa ædificaveritis, cum ingentia; tamen & ſingula corpora eſtis, & paruula. Quid proſunt multa cubicula? in vno iacetis. Non eſt veſtrum, 10) vbicumque non eſtis. Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſta fera, periculoſe capta, dominus crudus ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot conchyliis, tam longe aduectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? infelices etiam, quod non intelligitis, vos maiorem famem habere, quam ventrem. Hæc aliis dic: vt dum dicis, audias ipſe. Scribe: vt dum ſcribis, legas; omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliquid ſcias, ſed vt melius.

---

9. *Maria agetis introrſus)* terræ aggeſtione in anguſtiora ſpatia illud cogetis.

10. *Non eſt veſtrum)* quid enim ad nos ea quibus vti non poſſumus.

EPIST.

EPIST. XC.

Philoſophiæ laus. ea vitam formauit, conſortia & imperia inſtituit, leges & iura dedit. An etiam artes vitæ vtiles, vt fabricam, marmorariam, metallariam, veſtiariam, aliaſque? Negat ipſe, contra Poſidonium, & inferiora hac maieſtate illius eſſe; & multa horum ſuperuacua. Non corporis, ſed animi negotium illa gerit, & geſſit. Rudi etiam ſeculo, an fuere Sapientes? Non, ſed ſapientibus ſimiles, beneficio non Doctrinæ, ſed Naturæ. Multa in his bona, & ſcientia aut vita fructuoſa.

QVis dubitare, mi Lucili, poteſt, quin Deorum immortalium munus ſit, quod viuimus: philoſophiæ, quod bene viuimus? Itaque tanto plus nos debere huic, quam diis, quanto maius beneficium eſt bona vita, quam vita? Pro certo deberetur, niſi ipſam Dii philoſophiam tribuiſſent: cuius ſcientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam ſi hanc quoque bonum vulgare feciſſent, & prudentes naſceremur; ſapientia quod in ſe optimum habet perdidiſſet; inter fortuita eſſet. Nunc enim hoc in illa pretioſum atque magnificum eſt, quod non obuenit; quod illam ſibi quisque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophia ſuſpiceres, ſi beneficiaria 1) res eſſet? Huius opus vnum eſt, de diuinis humanisque verum inuenire: ab hac nunquam recedit iuſtitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum conſertarum, & inter ſe cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium eſſe, & inter homines conſortium: quod

1. *Beneficiaria*) beneficii alieni, quæque tribui poſſet. *Lipſ.*

aliquamdiu inuiolatum manſit, antequam ſocietatem auaritia diſtraxit, & paupertatis cauſſa etiam his, quos fecit locupletiſſimos, fuit. Deſierunt enim omnia poſſidere, dum volunt propria. 2) Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eamdem habebant & ducem, & legem, commiſſi melioris arbitrio. Naturæ eſt enim, potioribus deteriora ſubmittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit: elephantorum gregem excelſiſſimus ducit; inter homines, pro ſummo eſt optimus. Animo itaque rector eligebatur, ideoque ſumma felicitas erat gentium: in quibus non poterat potentior eſſe, niſi melior. Tantum enim quantum vult poteſt qui ſe, niſi quod debet, non putat poſſe. Illo ergo ſæculo, quod aureum perhibent, penes ſapientes fuiſſe regnum Poſidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores a validioribus tuebantur: ſuadebant. diſſuadebantque, & vtilia atque inutilia monſtrabant. Horum prudentia, ne quid deeſſet ſuis, prouidebat; fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat ornabatque ſubiectos. Officium erat imperare, non regnum. 3) Nemo quantum poſſet aduerſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut cauſſa: cum bene imperanti bene pareretur, nihilque rex maius minari male parentibus poſſet, quam

2. *Deſierunt omnia poſſidere, dum volunt propria*) ſcilicet omnia omnium ſunt in ſtatu naturali, & ſapiens qui vtitur omnibus quantum opus omnium Dominus eſt, dum propria autem ſibi eſſe volunt quædam mortales, hoc ipſo reliqua, quæ ſibi non vindicant, ſua non eſſe fatentur.

3. *Officium erat imperare, non regnum*) h. e. onus erat imperare, non prærogatiua.

vt

vt abiret e regno. Sed poſtquam, ſurrepentibus vitiis, in tyrannidem regna verſa ſunt: opus eſſe cœpit legibus, quas & ipſas inter initia 4) tulere ſapientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundauit, inter ſeptem æui ſapientia notos. Lycurgum ſi eadem ætas tuliſſet, ſacro illi numero acceſſiſſet octauus. Zaleuci leges Charondæque laudantur. hi non in foro, nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagoræ tacito illo ſanctoque receſſu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior: artes quidem a philoſophia inuentas, quibus in quotidiano vſu vita vtitur, non conceſſerim, nec illam fabricæ aſſertam gloriam. Illa, inquit, ſparſos & aut cauis tectos, aut aliqua rupe ſuffoſſa, aut exeſæ arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego vero philoſophiam iudico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorum ſupra tecta ſurgentium, & vrbes prementium, quam viuaria piſcium in hoc clauſa, vt tempeſtatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrime pelago ſæuiente, haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſcium greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clauem & ſeram? & quid aliud erat, auaritiæ ſignum dare? Philoſophia hæc, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta ſuſpendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & ſine arte & difficultate naturale ſibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud ſæculum ante architectonas fuit. Iſta nata ſunt, iam naſcente luxuria; in quadratum tigna decidere, & ſerra per deſignata currente, certa manu trabem ſcindere.

Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.

4. *Inter initia*) primum.

Non

Non enim tecta cœnationi epulum recepturæ, 5) parabantur: nec in hunc vſum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus, vt ex illa lacunaria auro grauia penderent. Furcæ vtrimque ſuſpenſæ fulciebant caſam; ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in procliue diſpoſita, decurſus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere ſecuri. Culmus liberos texit: ſub marmore atque auro ſeruitus habitat. In illo quoque diſſentio a Poſidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata a ſapientibus viris iudicat. Iſto enim modo dicat, licet, ſapientes, per quos

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circumdare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum, non ſapientia inuenit. In hoc quoque diſſentio, ſapientes fuiſſe, qui ferri metalla & æris inuenerunt: cùm incendio ſiluarum adusta tellus, in ſummo venas iacentes liquefacta fudiſſet. Iſta tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi videtur, quam Poſidonio: Vtrum malleus in vſu eſſe prius, an forcipes cœperint. Vtraque inuenit aliquis exercitati ingenii, acuti, non magni, nec elati, & quidquid aliud corpore incuruato, & animo humum ſpectante, quærendum eſt. Sapiens facilis victu fuit. quid ni? cum hoc quoque ſæculo eſſe quam expeditiſſimus cupiat? Quomodo, oro te, conuenit, 6) vt Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his ſapiens tibi videtur? qui ſerram commentus eſt? an ille, qui

5. *Cœnationi epulum recepturæ*) cœnatio conclaue eſt in quo epulum inſtruitur.

6. *Quomodo conuenit?*) quomodo hæc ſimul ſtare poſſunt, vt tam diuerſæ profeſſionis viros æque magni aliquis faciat.

cum

cum vidiſſet puerum caua manu libentem aquam, fregit protinus exemptum e perula calicem, hac obiurgatione ſui: Quam diu homo ſtultus ſuperuacuas ſarcinulas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo dubitauit? Hodie vtrum tandem ſapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat 7); qui Euripos ſubito aquarum impetu implet, 8) aut ſiccat; verſatilia 9) cœnationum laquearia ita coagmentat, vt ſubinde alia facies atque alia ſuccedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur? an eum, qui & aliis & ſibi hoc monſtrat, quam nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſtitos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere vſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fuerimus his, quæ terra poſuit in ſummo? 10) Quem ſi audire humanum genus voluerit, tam ſupervacuum ſciet ſibi coquum eſſe, quam militem. 11) Illi ſapientes fuerunt, aut certe ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura conſtant neceſſaria: in delicias laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequere naturam. illa noluit eſſe deſtrictos: ad quæcumque nos cogebat, inſtruxit. Frigus intolerabile eſt corpori nudo. Quid ergo? numquid non pelles ferarum, & aliorum animalium, a frigore ſatis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? non auium plumæ in vſum veſtis conſeruntur?

7. *Latentibus fiſtulis exprimat*) quod in theatris fiebat ad ſparſionem. *Lipſ.*

8. *Qui Euripos &c.*) hoc quoque in ſpectaculis factum. Nam impletis iis foſſis per occultos canales ex aquæ ductibus, totam arenam inundabant, ad naumachiam aut talia. *Lipſ.*

9. *Verſatilia*) de quibus Suetonius Neron. c. 31.

10. *In ſummo*) non in imo vt metalla. *Lipſ.*

11. *Militem*) bella enim ex auaritia.

non hodieque magna Scytharum pars, tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia ventis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis æſtiui vmbra craſſiore propellere. Quid ergo? non vetuſtas multa abdidit loca, quæ vel iniuria temporis, vel alio quolibet caſu excauata in ſpecum receſſerunt? Quid ergo? non quamlibet virgeam cratem texuerunt manu, & vili obleuerunt luto, deinde ſtipula aliiſque ſilueſtribus operuere faſtigium, & pluuiis per deuexa labentibus hiemem tranſiere ſecuri? Quid ergo? non in defoſſo latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Non fuit tam inimica natura, vt cum omnibus aliis animalibus facilem actum vitæ daret, homo ſolus non poſſet ſine tot artibus viuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum eſt, nihil ægre quærendum, vt poſſit vita produci. Ad parata nati ſumus: nos omnia nobis difficilia facilium faſtidio fecimus. Tecta tegumentaque, & fomenta corporum, & cibi, & quæ nunc ingens negotium facta ſunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia: modus enim omnium, prout poſtulabat neceſſitas, erat: nos iſta pretioſa, nos mira, nos magnis multiſque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poſcit. A natura luxuria deſciuit, quæ quotidie ſeipſam incitat, & tot ſæculis creſcit, & ingenio adiuuat vitia. Primo ſuperuacua cœpit concupiſcere, inde contraria, nouiſſime corpori animum addixit, & illius deſeruire libidini iuſſit. Omnes iſtæ artes, quibus aut excitatur ciuitas, aut ſtrepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tanquam ſeruo præſtabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt, hinc odores coquentium,

um, hinc molles corporis motus docentium, molleſque cantus & infractos. Receſſit enim ille naturalis modus, deſideria ope neceſſaria finiens: iam ruſticitatis & miſeriæ eſt, velle quantum ſat eſt. Incredibile eſt, mi Lucili, quam facile etiam magnos viros dulcedo orationis abducat a vero. Ecce Poſidonius, vt mea fert opinio, vnus ex iis qui plurimum philoſophiæ contulerunt, dum vult deſcribere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli ſolutoque ducantur: deinde quemadmodum tela ſuſpenſis ponderibus rectum ſtamen extendat, quemadmodum ſubtemen inſertum, quod duritiam vtrimque comprimentis tramæ remolliat, ſpatha coire cogantur & iungi textrini quoque artem a ſapientibus dixit inuentam, oblitus poſtea repertum hoc ſubtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo.
Inſeritur medium radiis ſubtemen acutis,
Quod lato feriunt inſecti pectine dentes.

Quid ſi contigiſſet illi videre has noſtri temporis telas, quibus veſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minus facunde deſcribit proſciſſum aratro ſolum, & iteratum 12) quo ſolutior terra facilius pateat radicibus: tum ſparſa ſemina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoque opus ait eſſe ſapientium: tanquam non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augetur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum ſapientem ſubmit-

12. *Iteratum*) agriculturæ vox. Columella. *Arationem iteratio ſequitur, vt veruactum redigatur in puluerem. Lipſ.*

tit,

tur. Narrat enim, quemadmodum, rerum naturam imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia dentium frangit, & quidquid excidit, ad eosdem dentes lingua refertur: tunc vero ſaliuæ miſcetur, vt facilius per fauces lubricas tranſeat. Cum peruenit in ventrem, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius exſpectat: deinde vtriusque attritu grana franguntur, & ſæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua ſparſit, & aſſidua tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primo cinis calidus, & feruens teſta percoxit: deinde furni paullatim reperti, & alia genera, quorum feruor ſeruiret arbitrio. Non multum abfuit, quin ſutrinum quoque inuentum a ſapientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed non recta ratio commenta eſt. Hominis enim, non ſapientis inuenta ſunt: tam mehercules quam nauigia, quibus amnes, quibusque maria tranſimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis a tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc curſum nauigii torqueant: & exemplum a piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & leui eius in vtrumque momento velocitatem ſuam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuenit: ſed minora, quam vt ipſe tractaret ſordidioribus miniſtris dedit. Imo non ab aliis excogitata iſta ſunt, quam a quibus hodieque curantur. Quædam noſtra demum prodiſſe memoria ſcimus: vt ſpeculariorum 13) vſum, perlucente teſta, clarum trans-

13. *Speculariorum*) orbes feneſtris inſerti ad lucem immittendam & excludendum ventum. dicta a lapide ſpeculari, ex quo conficiebantur, cui hoc nomen a natura tralucente. *Lipſ.*

mit-

mittentium lumen; vt ſuſpenſuras balneorum, 14) & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta ſuſcipimus 15)? quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt: ſapientia altius ſedet, nec manus edocet; animorum magiſtra eſt. Vis ſcire, quid illa eruerit, quidue effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut in exitu, 16) aut in tranſitu, 17) formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella: vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt, inquam, inſtrumentorum ad vſus neceſſarios opifex. quid illi tam paruula aſſignas? artificem vides vitæ. Alias quidem artes ſub dominio habet. nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſeruiunt: ceterum ad beatum ſtatum tendit, illo ducit, illo vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam; inflatam vero, & ex inani ſpecioſam reprimit: nec ignorari ſinit, inter magna quid interſit & tumida: totius naturæ notitiam, ac ſuæ tradit. Quid ſint dii, qualesque, decla-

14. *Suſpenſuras balneorum*) ſcilicet antea ſimpliciter balnea ſolo inſtruebant, poſtea repertum ſuſpendi, & a terra paullum alleuari, vt calor diutius perſeueraret. *Lipſ.*

15. *Suſcipimus*) ſuffulcimus. hoc ſenſu & apud Plinium eſt L. 10. ep. 48. & Palladium Auguſto tit. 9. *Gronov.*

16. *In exitu*) vt in tuba.

17. *In tranſitu*) vt in tibia, per cuius foramina Spiritus dum tranſit tibiam in cantum formatur.

rat: quid inferi, quid lares & genii. Quid in ſecundam numinum formam 18) animæ perpetuæ, vbi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid velint. Hæc eius initiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mundus iſte reſeratur: cuius vera ſimulacra, verasque facies cernendas mentibus protulit. nam ad ſpectacula tam magna hebes viſus eſt. ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, & vim omnium ſeminum ſingula proprie figurantem. Tum de animo cœpit inquirere, vnde eſſet, vbi, quamdiu, in quot membra 19) diuiſus. Deinde a corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, veritatemque & argumenta eius excuſſit: poſt hæc, quemadmodum diſcernerentur vitæ ac necis ambigua: 20) in vtraque enim falſa veris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, vt Poſidonio videtur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum inventu iudicaſſet, quod non erat dignum perpetuo vſu iudicaturus. ponenda non ſumeret. Anacharſis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu vaſa formantur. Dein quia apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri verſus falſos eſſe, quam fabulam. Ego nec Anacharſin huius rei fuiſſe auctorem contendo: & ſi fuit, ſapiens quidem hoc inuenit, ſed non tanquam ſapiens: ſicut multa ſapientes faciunt, qua homines ſunt, non qua ſapientes. Puta velociſſimum eſſe ſapientem: curſu omnes ante ibit, qua velox eſt, non qua ſapi-

18. *In ſecundam numinum formam*) proximo a diis loco & dignitate. *Lipſ.*

19. *In quot membra*) h. e. partes, quas octo Stoici ſtatuunt.

20. *Vitæ ac necis ambigua*) nam verior vita eſt, quando anima huius corporis vinculis exſoluta libere agit, quæ tamen mors nobis dicitur.

ens. Cuperem Poſidonio aliquem vitrarium oſtendere, qui ſpiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligentia manuum effingerentur. Hæc inventa ſunt, poſtquam ſapientem inuenire deſiuimus. Democritus, inquit, inueniſſe dicitur fornicem, vt lapidum curuatura paullatim inclinatorum medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum, & pontes, & portas fuiſſe, quarum fere ſumma curuantur. Excidit porrò vobis, eumdem Democritum inueniſſe, quemadmodum ebur molliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmaragdum conuerteretur, qua hodieque coctura inventi lapides coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet inuenerit, non qua ſapiens erat, inuenit. multa enim facit, quæ ab imprudentiſſimis aut æque fieri videmus, aut peritius, aut exercitatius. Quid ſapiens inueſtigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum rerum naturam, quam non vt cetera animalia oculis ſecutus eſt, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quem ad vniuerſa direxit: nec noſſe tantum, ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quam imperata. Vetuit parère opinionibus falſis, & quanti quidque eſſet, vera æſtimatione perpendit: damnauit mixtas pœnitentiæ voluptates. Et bona ſemper placitura laudauit, & palam fecit, feliciſſimum eſſe, cui felicitate opus non eſt: potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loquor, quæ ciuem extra patriam poſuit, 21) extra mundum deos, quæ virtutem donauit voluptati: ſed illa, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt; quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri poteſt: cuius hoc pretium eſt, non poſſe

21. *Ciuem extra patriam poſuit)* reſpicit ad Epicurum, qui extra rempublicam, & ſibi viuere ſapientem voluit.

pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo vſu diſcebant vtilia, non credo: ſicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturæ promiſcue vtenda, antequam auaritia atque luxuria diſſociauere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcurrere, non erant illi ſapientes viri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quisquam ſuſpexerit magis; nec ſi cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probaverit, quam quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos

- - - nulli ſubigebant arua coloni,
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat; in medium quærebant, ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: ſufficiebat illa, vt parens in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quid ni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optime poſitas auaritia: & dum ſeducere aliquid cupit, atque in ſuum vertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. 22) Licet itaque velit nunc concurrere 23) & reparare quod perdidit; licet agros agris adiiciat, vicinum vel pretio pellat æris, 24) vel iniuria; licet in prouinciarum ſpatium rura dilatet, & poſſeſſionem

22. *Omnia amiſit)* ſic ſupra p. 300.
23. *Concurrere)* rectius *occurrere* vel *conquirere.*
24. *Pretio pellat æris)* emtione vicini fundum acquirat.

onem vocet per ſuam longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eo reducet, vnde diſceſſimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus: vniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in vſus populorum non diripientium larga. Quidquid natura protulerat, id non minus inueniſſe, quam inuentum monſtrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli ſuperare poterat: aut deeſſe. inter concordes diuidebatur. Nondum valentior impoſuerat infirmiori manum, nondum auarus abſcondendo quod ſibi iaceret, 25) alium neceſſariis quoque excluſerat: par erat alterius ac ſui, cura. Arma ceſſabant incruentæque humano ſanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus denſum a ſole protexerat, qui aduerſus ſæuitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo tuti ſub fronde viuebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Sollicitudo nos in noſtra purpura verſat, & acerrimis excitat ſtimulis: at quam mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: ſed in aperto iacentes ſidera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctium; mundus in præceps agebatur. ſilentio tantum opus ducens. tam interdiu illis, quam noctu, patebat proſpectus huius pulcherrimæ domus: libebat intueri ſigna, ex media cæli parte vergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid ni iuuaret vagari inter tam late ſparſa miracula? Ad vos ad omnem tectorum pauetis ſonum, & inter picturas veſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant domos inſtar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fiſtula, nec vllo coacto itinere obſoleſacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ruſtica

25. *Quod ſibi iaceret*) ſine vſu & fructu abſconditum, *Lipſ.*

politum manu. Hæc erat ſecundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipſam, nec pro ipſa tumentem: nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamuis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, non fuere ſapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen eſt. Non tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus viros, & vt ita dicam, a diis recentes. neque enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus conſummata. Non enim dat natura virtutem: ars eſt, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum fæce quærebant, parcebantque adhuc etiam mutis animalibus; tantum aberat, vt homo hominem non iratus, non timens, tantum ſpectaturus occideret. Nondum veſtis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc non eruebatur. Quid ergo? ignorantia rerum innocentes erant. multum autem intereſt, vtrum peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis iuſtitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam rudis vita: virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus eſt.

Epist. XCI.

Lugdunenſis coloniæ incendium triſte, & ſubitum: ea iniectione, cogitandum de inopinatis, & quæ homini poſſunt accidere. Ponit ante oculos incerta & fluxa hæc rerum; maxima & firmiſſima minui, mutari, ſub-

ſubduci, terramotu, aquis, flammis. Omnia mortalia morte damnata eſſe. Ergo nec iſtam homini, nec infamiam timenda.

Liberalis noſter nunc triſtis eſt, nuntiato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ amantiſſimum. Quæ res efficit, vt firmitatem animi ſui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri poſſe putabat, exercuit: hoc vero tam inopinatum malum, & pene inauditum, non miror ſi ſine metu fuit, cum eſſet ſine exemplo. multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam abſtulit. Nam etiam vbi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit: & quamuis ſubinde excitetur, raro tamen ſic cuncta depaſcitur, vt nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vmquam tam grauis & pernicioſus fuit motus, vt tota oppida euerteret. Nunquam denique tam infeſtum vlli exarſit incendium, vt nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare vrbes ſingulas poſſent, vna nox ſtrauit; & in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat, vbique armis quieſcentibus, cum toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum, quod oſtendebatur in Gallia, quæri? Omnibus fortuna, quos publice afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit: nulla res magna non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpatium: in hac, vna nox fuit inter vrbem maximam, & nullam. Denique diutius illam tibi periiſſe, quam periit, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, aduerſus ſua 1) firmum & erectum. nec ſine cauſſa concuſſus eſt. Inexſpectata plus aggrauant: nouitas adiicit calamitatibus

1. *Sua) ſueta* legit Lipſius & ex ſequentibus firmari putat.

pondus: nec quiſquam mortalium non magis, quod etiam miratus eſt, doluit. Ideo nihil nobis improviſum eſſe debet. in omnia præmittendus eſt animus: cogitandumque, non quidquid ſolet, ſed quidquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cum voluit, & florentiſſimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quidue difficile eſt? non vna via ſemper, ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus aduocat, modo ſuis contenta viribus, inuenit pericula ſine auctore. Nullum tempus exceptum eſt: in ipſis voluptatibus cauſſæ doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt: ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates, hibernisque maiores, agitur æſtiua tranquillitas. Sine hoſte patimur hoſtilia: & cladis cauſſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit. Inuadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthiſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid noui caſus, per quod velut oblitis vires ſuas ingerat. Quidquid longa ſeries, multis laboribus, multa Deum indulgentia ſtruxit, id vnus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit; hora, momentumque temporis, euertendis imperiis ſuffecere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumque noſtrarum, ſi tam tarde perirent cuncta, quam fiunt: nunc incrementa lente exeunt, feſtinatur in damnum. Nihil priuatim, nihil publice ſtabile eſt: tam hominum, quam vrbium, fata voluuntur. Inter placidiſſima terror exſiſtit, nihilque extra tumultuantibus cauſſis, mala, vnde minime exſpectabantur, erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem

tem

tem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea quæ poſſunt euenire, firmandus. Exſilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare, poteſt te patriæ, poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abiicere, poteſt hoc ipſum in quo turba ſuffocatur 1), fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanæ conditio ponatur: nec quantum frequenter euenit, ſed quantum plurimum poteſt euenire, præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec vllis inuſitatis velut nouis obſtupefieri. In plenum cogitanda fortuna eſt: Quoties Aſiæ, quoties Achaiæ vrbes vno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata ſunt? Cyprum quoties vaſtauit hæc clades? quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nuntiati ſunt totarum vrbium interitus: & nos, inter quos frequenter iſta nuntiantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque aduerſus fortuita: & quidquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quam rumore iactetur. Ciuitas arſit opulenta, ornamentumque prouinciarum, quibus & inſerta erat, & excepta, 2) vni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, veſtigia quoque tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaia clariſſimarum vrbium iam fundamenta conſumpta ſint, nec quidquam exſtet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantum manufacta labuntur non tantum humana arte atque induſtria poſita vertit dies: iuga montium diffluunt, totæ deſedere regiones. Operta ſunt

1. *Turba ſuffocatur*) vbi tanta eſt turba, vt ſuffocationis periculum ſit.

2. *Inſerta erat & excepta*) inſerta loco & poſitu, excepta conditione, colonia enim Romana erat Lugdunum.

fluctibus, quæ procul a conſpectu maris ſtabant: vaſtauit ignis colles, per quos elucebat: erofit & quondam altiſſimos vertices, ſolatia nauigantium ac ſpeculas; ad humilem arenam deduxit. Ipſius naturæ opera vexantur: & ideo æquo animo ferre debemus vrbium excidia. Caſura omnia exſtant: omnibus exitus manet: ſiue interna vi flatuque præcluſa violenti 3) pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint; ſiue torrentium in abdito vis obſtantia effregerit; ſiue flammarum violentia compaginem ſoli ruperit; ſiue vetuſtas, a qua nihil tutum eſt, expugnauerit minutatim; ſiue grauitas cæli egeſſerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum eſt. hoc vnum ſcio: omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt; inter peritura viuimus. Hæc ego atque eiusmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti: quæ fortaſſe conſumpta eſt, vt in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria: multa ceciderunt, vt altius ſurgerent, & in maius. Timagenes 4) felicitati vrbis inimicus aiebat, Romæ ſibi incendia ob hoc vnum dolori eſſe, quod ſciret meliora reſurrectura, quam arſiſſent. In hac quoque vrbe veriſimile eſt certaturos omnes eſſe, vt maiora certioraque, quam amiſere, reſtituantur. Sint vtinam diuturna, & melioribus auſpiciis in æuum longius condita! Nam huic coloniæ ab origine ſua centeſimus annus eſt, ætas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate, conualuit: quæ tamen grauiſſimos caſus intra ſpatium

3. *Vi ſtatuque præcluſa violenti*) nulla in ſenſu difficultas, ſi legas cum Lipſio: *flatusque præcluſi violente &c.*

4. *Timagenes*) ſeruus, Auguſti obtrectator, & præſenti ſtatui infenſus. vid. Senecam patrem L. X. controv. 5. *Lipſ.*

huma-

humanæ pertulit ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus imperantes: aduerſus vrbes idem poſſe, quod aduerſus homines. Nihil horum indignandum eſt. in eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non placet? quacumque vis, exi. Indignare, ſi quid in te iniqui proprie 5) conſtitutum eſt: ſed ſi hæc imos ſummosque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, a quo omnia reſoluuntur. Non eſt quod nos tumulis metiaris, & his monumentis, quæ viam 6) diſparia prætexunt: æquat omnes cinis. impares naſcimur, pares morimur. Idem de vrbibus, quod de vrbium incolis dico: tam Ardea capta, quam Roma eſt. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi vero ad finem mortalium ventum eſt: Diſcede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, ſiremps 7) lex eſto. Ad omnia patienda pares ſumus: nemo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam infelix cœperat, ſciturus quam puſilla terra eſſet, ex qua minimum occupauerat. Ita dico, infelix, ob hoc, quod intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. quis enim eſſe magnus in puſillo

5. *Proprie*) peculiariter, præcipue.

6. *Monumentis quæ viam*) Nam vtrinque ad viarum publicarum limites monumenta ſtatuta, quæ transeuntes mortis admonerent. Sed ea magna, parua, modica, ornatu & titulis (vt fortuna cuiusque) diuerſa: at mors vna omnibus, quidquid domus illæ diſpares, quidquid natales, opes, vita diſſident. *Lipſ.*

7. *Siremps*) dicitur quaſi ſimilis res ipſa. Vid. Feſtum & ad eum notata a viris doctis.

po-

poteſt? Erant illa quæ tradebantur, ſubtilia, & diligenti intentione diſcenda: non quæ percipere poſſet veſanus homo, & trans Oceanum cogitationes ſuas mittens. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor. Iſta, inquit, omnibus eadem ſunt, æquæ difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere: Iſta de quibus quereris, omnibus eadem ſunt: nulli dari faciliora poſſunt: ſed quiſquis volet, ſibi ipſi illa reddet faciliora. Quomodo? Æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias, & eſurias, & ſeneſcas, & ſi tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non eſt tamen quod iſtis, quæ te circumſtrepunt, credas: nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. ſic mortem times, quomodo famam: quid autem ſtultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, eodem loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, ſurſum iſti an deorſum ſonent? Quanta dementia eſt vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſſa: ſic & illa, quæ nunquam timeretis, niſi fama iuſſiſſet. Numquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hoc apud nos noceat: & hæc malam molitionem 8) habet. Nemo eorum qui illam accuſant, expertus eſt interim temeritas eſt, damnare quod neſcias. At illud ſcis, quam multis vtilis ſit, quam multos liberet tormentis, egeſtate, querelis, ſuppliciis, tædio. Non ſumus in vllius poteſtate, cum mors in noſtra poteſtate ſit.

8. *Molitionem)* leg. *opinionem. Gronov.* Senſus: Mors quoque fama tantum & opinione mala eſt.

Epist.

Epist. XCII.

Rationem in homine dominari, & huc omnia referri, & in ea perfecta Beatam vitam eſſe. Externa leue, aut nullum, pondus habere. Vtique voluptatem non facere momentum, irrationalium bonum. Et poſſe tamen ſumi externa, quæ ſecundum Naturam ſunt; ſed iudicio: & hoc tunc in iis Bonum eſſe, bene eligi. Nihilominus & ſine iis, ſola virtute beatum, imo Beatiſſimum aliquem eſſe. Accedere hæc poſſe; non tamen augere addita, nec minuere detracta Beatitatem, in quam nec Tempus aliquid poteſt. Deo aſſimilemur, ad illum eamus.

PUto, inter me teque conuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo eſſe partes miniſtras, per quas mouemur alimurque, propter ipſum principale 1) nobis datas. In hoc principali eſt aliquid irrationale, eſt & rationale. Illud huic ſeruit: hoc vnum eſt, quod alio non refertur, ſed omnia ad ſe perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præpoſita eſt, ipſa ſub nullo eſt: & hæc autem noſtra eadem eſt, quia ex illa eſt. Si de hoc inter nos conuenit, ſequitur vt de illo quoque conueniat, in hoc vno poſitam eſſe beatam vitam, vt in nobis ratio perfecta ſit. Hæc enim ſola non ſubmittit animum, ſtat contra fortunam: in quolibet rerum habitu ſeruata, ſeruat. 2) Id autem vnum bonum eſt, quod nunquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet ſumma, & ne vlli quidem, niſi ſibi, innixus. Nam qui aliquo au-

1. *Principale*) ἡγεμονικόν.
2. *Seruata ſeruat*) lege: *ſe rectam ſeruat. Gronov.*

xilio

xilio ſuſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum valere non noſtra. Quis autem vult conſtare fortuna, aut quis ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt beata vita, ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit conſtantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? ſi veritas tota perſpecta eſt, ſi ſeruatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec vnquam ab illa recedens, amabilis ſimul, mirabiliſque. Denique, vt breuiter tibi formulam ſcribam, talis animus ſapientis eſſe viri debet, qualis Deum deceat. Quid poteſt deſiderare is, cui omnia honeſta contingunt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in iis erit beata vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpiusue, quam bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parum plenum ſit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque, inter magnos ſectæ huius auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſola honeſtate contentus, neceſſe eſt aut quietem adiici velis, quam heſychiam vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum vtcumque recipi poteſt: vacat enim animus moleſtia, liber ad inſpectum vniuerſi, nihilque illum auocat a contemplatione naturæ: alterum illud, voluptas, bonum pecoris eſt. Adiicimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. Magnam vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitatis dicere, bene eſſe homini, ſi palato bene eſt? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, ſed inter homines, cuius ſummum bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis con-

conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis ſecundo; mutis aggregetur animal pabulo lætum. Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem viro, reliquerunt; hanc neceſſariam beatæ vitæ putauerunt, eneruem & abiectam. Huic rationem ſeruire iuſſerunt, & fecerunt animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum & ignobile. Præterea mixtum, portentoſumque, & ex diuerſis animalium congruentibus membris. 3) nam, vt ait Virgilius noſter, in Scylla,

Prima hominis facies & pulcro pectore virgo
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta ſunt, horrenda, velocia: at iſti ſapientiam ex quibusnam compoſuere portentis? Prima hominis pars, eſt ipſa virtus: huic committitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantum cibis habilis, vt ait Poſidonius. Virtus illa diuina in lubricum deſinit, & ſuperioribus eius partibus venerandis atque cæleſtibus, animal iners ac marcidum attexitur. Illa vtcumque alta quies, nihil quidem ipſa animo præſtabat, ſed impedimenta remouebat: voluptas vltro diſſoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam diſcors inter ſe iunctura corporum? Fortiſſimæ rei inertiſſima adſtruitur, ſeueriſſimæ parum ſeria, ſanctiſſimæ intempe-

3. *Ex diuerſis animalium congruentibus membris*) non opus eſſe puto alia lectione. Senſus: *ex membris qui congruant diuerſis animalium*; ſubintellige *generibus* vel tale quid.

rana

rans vſque ad inceſta. Quid ergo? inquit: ſi virtutem nihil impeditura ſit bona valetudo, & quies, & dolorum vacatio; non petes illa? Quid ni petam? non quia bona ſunt, ſed quia ſecundum naturam ſunt, & quia bono a me iudicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc vnum, bene eligi. Nam cum veſtem qualem decet ſumo, cum ambulo vt oportet, cum cœno quemadmodum debeo: non cœna aut ambulatio, aut veſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſeruantis in quaque re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adiiciam: Mundæ veſtis electio appetenda eſt homini. natura enim homo mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda veſtis, ſed mundæ veſtis electio: quia non in re bonum eſt, ſed in electione: quæ actiones noſtræ honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de veſte dixi, idem de corpore me exiſtima dicere. nam hoc quoque natura, vt quamdam veſtem, animo circumdedit: velamentum eius eſt. Quis autem vnquam veſtimenta æſtimauit arcula? 4) Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ergo de corpore quoque idem tibi reſpondeo: ſumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem & vires: bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipſa. Eſt quidem, inquit, ſapiens beatus: ſummum tamen illud bonum non aſſequitur, niſi illi & naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer quidem eſſe, qui virtutem habet, non poteſt; beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus bonis deſtituitur, vt valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum: quod leuius eſt, negas, beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt virtus efficere, ne miſer aliquis ſit, facilius

4.) *Arcula*) in qua aſſeruantur,

effi-

efficiet, vt beatiſſimus ſit. minus enim interualli a beato ad beatiſſimum reſtat, quam a miſero ad beatum. An quæ res tantum valet, vt ereptum calamitatibus inter beatos locet: non poteſt adiicere quod ſupereſt, vt beatiſſimum faciat? in ſummo deficit cliuo? Commoda ſunt in vita, & incommoda; vtraque extra nos. Si non eſt miſer vir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis; quomodo non beatiſſimus, & ſi aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere vsque ad miſerum non deprimitur, ſic commodorum inopia non deducitur a beatiſſimo: ſed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quam non eſt ſub incommodis miſer. Aut poteſt illi eripi bonum ſuum, ſi poteſt minui. Paulo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini ſolis: claritate enim eius, quidquid ſine eo lucet, abſconditur. Sed quædam, inquit, ſoli quoque obſtant. At ſolis vis & lux integra eſt, etiam inter oppoſita: & quamuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius adſpectu, in opere eſt, curſu ſuo fertur. Quoties inter nubila luxit, non eſt ſereno minor, nec tardior quidem: quoniam multum intereſt, vtrum aliquid obſtet tantum, an impediat. Eodem modo virtuti oppoſita nihil detrahunt. non eſt minor, ſed minus fulget: nobis forſitan non æque apparet ac nitet; ſibi eadem eſt, & more ſolis obſcuri, in occulto vim ſuam exercet. Hoc itaque aduerſus virtutem poſſunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod adverſus ſolem poteſt nebula. Inuenitur qui dicat, ſapientem corpore parum proſpero vſum, nec miſerum eſſe, nec beatum. Hic quoque fallitur. exæquat enim fortuita virtutibus, & tantumdem tribuit honeſtis, quantum honeſtate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quam comparare veneranda contemptis? Veneranda enim ſunt, fides; iuſtitia, pietas, fortitudo, prudentia: e contrario vilia ſunt,

quæ ſæpe contingunt pleniora viliſſimis, crus ſolidum, & lacertus, & dentes, & horum ſanitas, firmitasque. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt, nec miſer habebitur, nec beatus, ſed in medio relinquetur: vita quoque eius nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam abſurdum, quam ſapientis vitam appetendam non eſſe? aut quid tam extrà fidem, quam eſſe aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendam? Deinde, ſi damna corporis miſerum non faciunt, beatum eſſe patiuntur. Nam quibus potentia non eſt in peiorem transferendi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum Frigidum, inquit, aliquid, & calidum nouimus: inter vtrumque tepidum eſt. Sic aliquis beatus eſt, aliquis miſer, nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum: ſi plus calidi affudero, fiet nouiſſime calidum. At huic, nec miſero, nec beato, quantumcumque ad miſerias adiecero, miſer non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde trado tibi hominem, nec miſerum, nec beatum. huic adiicio cæcitatem, non fit miſer: adiicio debilitatem, non fit miſer: adiicio dolores continuos & graues, non fit miſer. Quem tam multa mala in miſeram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non poteſt, vt dicitis, ſapiens ex beato in miſerum decidere, non poteſt in non beatum. quare enim qui labi cœpit, alicubi ſubſiſtat? quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in ſummo. Qidni non poſſit beata vita reſcindi? nec remitti quidem poteſt: & ideo virtus ad illam per ſe ipſa ſatis eſt. Quid ergo? inquit. ſapiens non eſt beatior, qui diutius vixerit, quem nullus auocauit dolor; quam ille qui cum mala fortuna ſemper luctatus eſt? Reſponde mihi: Numquid & melior eſt, & honeſtior? ſi hæc non ſunt, nec beatior

tior quidem eſt. Rectius viuat, oportet, vt beatius viuat: ſi rectius non poteſt, ne beatius quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute eſt. Virtus enim tantum bonum eſt, vt iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, breuitatem æui, & dolorem, & corporum varias offenſiones. Nam voluptas non eſt digna, ad quam reſpiciat. Quid eſt in virtute præcipuum? futuro non indigere, nec dies ſuos computare, in quantolibet tempore æterna conſummare. Incredibilia nobis hæc videntur, & ſupra humanam naturam excurrentia, maieſtatem enim eius in noſtra imbecillitate metimur, & vitiis noſtris nomen virtutis imponimus. Quid porro, non æque incredibile videtur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum, dicere, Beatus ſum? atqui hæc vox in ipſa officina voluptatis eſt audita. Beatiſſimum, inquit, hunc & vltimum diem ago, Epicurus: cum illum hinc vrinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos, qui virtutem colunt: cum apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile eſt, imo incredibilius. Non video enim, quomodo non in infimum agatur, e faſtigio ſuo deiecta virtus. Aut beatum præſtare debet: aut, ſi ab hoc depulſa eſt, non prohibebit fieri miſerum. Stans non poteſt vinci. aut vincatur oportet, aut vincat. Diis, inquit, immortalibus ſolis & virtus & beata vita contingit: nobis vmbra quædam illorum bonorum & ſimilitudo. accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio vero, diis hominibusque communis: hæc in illis conſummata eſt, in nobis conſummabilis. Sed ad deſperationem nos vitia noſtra perducunt. Nam

ille alter ſecundus, vt aliquis parum conſtans ad cuſtudienda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incertum eſt, deſiderat oculorum atque aurium ſenſum, bonam valetudinem, & non fœdum adſpectum corporis, & habitu manentem ſuo, ætatis præterea longius ſpatium. Per hanc 5) poteſt non pœnitenda agitare, vt in imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam ineſt, qua animum habet mobilem ad praua: ille agit carens malitia, & ea agitatio abeſt a bono. Non eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur: cuicumque autem deeſt aliquid ad bonum, malus eſt.

Sed ſi cui virtus animusque in corpore præſens;

hic deos æquat, illo tendit, originis ſuæ memor. Nemo improbe eo conatur adſcendere, vnde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? totum hoc quo continemur, & vnum eſt, & Deus 6): & ſocii eius ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus: perfertur illo, ſi vitia non deprimant. Quemadmodum corporum noſtrorum habitus erigitur, & ſpectat in cælum; ita animus, cui, inquantum vult, licet porrigi, in hoc a natura rerum formatus eſt, vt paria diis velit, & ſic vtatur ſuis viribus, ac ſe in ſpatium ſuum extendat. Nam ſi aliena vi ad ſumma niteretur, magnus erat labor, ire in cælum: redit. cum hoc iter nactus eſt, vadit audacter, & contemptor omnium,

5. *Per hanc*) leg. *fer hunc* Gronov. ſenſus: tolerabilem puta, quamuis non ad ſummum gradum ſapientiæ peruenerit, ſed in ſecundo ſubſiſtat. ſequentia vero ita legit & diſtinguit. *Poteſt non pœnitenda agitare. At imperfecto viro malitiæ vis quædam ineſt: qua animum habet mobilem; ad praua illum agit hærens malitia, & ea agitatio abeſt a bono.*

6. *Et Deus*) nam & mundus Stoicis Deus. *Lipſ.*

nec

nec ad pecuniam reſpicit: aurum argentumque, illis in quibus iacuere tenebris digniſſima, non ad hunc æſtimat ſplendorem, quo imperitorum verberant oculos. Scit erui e cœno, ex quo illa ſecreuit cupiditas noſtra & effodit. Scit, inquam, alibi poſitas eſſe diuitias, quam quo congeruntur 7): animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in poſſeſſionem rerum naturæ inducere, vt ſuorum. Oriens Occidensque terminus fiat, deorumque ritu cuncta poſſideat; cum opibus ſuis diuites ſuperne deſpiciat: quorum nemo tam lætus eſt ſuo, quam triſtis alieno. Cum ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque, velut oneris neceſſarii, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubiicit. Nemo liber eſt, qui corpori ſeruit. nam vt alios dominos, quos nimia pro illo ſolicitudo inuenit, tranſeas, ipſius moroſum imperium delicatumque eſt. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno proſilit: nec, quis deinde reliquiis eius futurus ſit exitus, quærit. Sed vt ex barba capillos detonſos negligimus: ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quo receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe iudicat pertinere, quam ſecundas ad editum infantem. Vtrum proiectum aues differant, an conſumatur.

- - - - *canibus data præda marinis,*

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines eſt, nullas minas timet: vllasne timebit poſt mortem minas eorum, quibus vsque ad mortem timeri parum eſt 8)? Non conterret, inquit, me, nec vncus, nec

7. *Quo congeruntur*) non poſitas eſſe veras diuitias in arca, quo congeruntur iſtæ quæ vulgo diuitiæ audiunt.

8. *Quibus ad mortem timeri parum eſt*) intelligit tyrannos, qui in cadauera quoque mortuorum ſæuiunt.

proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio, fœda viſuris. Neminem de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis inſepultus eſſet, rerum natura proſpexit. Quem ſæuitia proiecerit, dies condet. Diſerte Mæcenas ait:

Nec tumulum curo ſepelit natura relictos.

Alte cinctum 9) putes dixiſſe. habuit enim ingenium & grande & virile, niſi illud ſecum 10) diſcinxiſſet.

EPIST. XCIII.

De morte Philoſophi Metronactis, qui iuuenis obiit. Parum id refert: & vita non ſpatio, ſed actu metienda eſt. Omnis bona ea, longa: denique nihil hic longum.

IN epiſtola, qua de morte Metronactis philoſophi quærebaris, tanquam & potuiſſet diutius viuere, & debuiſſet, æquitatem tuam deſideraui: quæ tibi in omni perſona, in omni negotio ſupereſt; in vna re deeſt, in qua omnibus. Multos inueni æquuos aduerſus homines: aduerſus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio curſu raptus eſt? quare ille non rapitur? quare ſenectutem & ſibi & aliis grauem extendit? Vtrum, obſecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi parere naturam? quid autem intereſt quam cito exeas, vnde vtique exeundum eſt? Non ut diu viuamus, curandum eſt: ſed vt ſatis. nam vt diu viuas, fato opus eſt; vt ſatis, animo. Longa eſt vita, ſi plena eſt. impletur autem, cum a-

9. *Alte cinctum*) induſtrium, fortem, tales enim altius præcingi ſolent.
10. *Secum*) i. e. vna cum veſte & corpore cui indulgebat.

nimu

nimus ſibi bonum ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? non vixit iſte, ſed in vita moratus eſt: nec ſero mortuus eſt, ſed diu. 1) Octoginta annis vixit. Intereſt, mortem eius ex quo die numeres. At ille obiit viridis: ſed officia boni ciuis, boni amici, boni filii exſecutus eſt: in nulla parte ceſſauit. licet eius ætas imperfecta ſit, vita perfecta eſt. Octoginta annis vixit. Imo octoginta annis fuit: niſi forte ſic vixiſſe eum dicis, quomodo dicuntur arbores viuere. Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus; vt quemadmodum pretioſa rerum, 2) ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptoremque fortunæ, functum omnibus vitæ humanæ ſtipendiis, atque in ſummum bonum eius euectum, & illum cui multi anni transmiſſi ſunt? alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem periit. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcumque temporis contigit, bene collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit vnus e multis. & viuit, & vixit, & viguit. Aliquando ſereno vſus eſt: aliquando, vt ſolet, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? vixit ad poſteros vſque: tranſiliit, & ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recuſauerim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui, quem vltimum mihi ſpes auida promiſerat: ſed nullum non tamquam vltimum adſpexi. Quid me interrogas, quando natus

1. *Sed diu*) ſcilicet mortuus eſt, vtpote cuius tota vita mortis inſtar habuerit.

2. *Pretioſa rerum*) gemmæ, & aurum quæ in breuitate pretium & pondus habent. *Lipſ.*

ſim? an inter iuniores adhuc cenſear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu, poteſt homo eſſe perfectus: ſic & in minore temporis modo, poteſt eſſe vita perfecta. Ætas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt: quamdiu vir bonus ſim, meum eſt. Hoc a me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar: vt agam vitam, non vt præteruehar. Quæris quod ſit ampliſſimum vitæ ſpatium? vſque ad ſapientiam viuere. Qui ad illam peruenit, attigit non longiſſimum finem, ſed maximum. ille vero glorietur audacter, & diis agat gratias: interque eos, ſibi & rerum naturæ imputet, quod fuit. Merito enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quam acceperat. Exemplar boni viri poſuit: qualis quantusque eſſet oſtendit: ſi quid adieciſſet, fuiſſet ſimile præterito. Et tamen quousque viuimus? omnium rerum cognitione fruiti ſumus. Scimus a quibus principalis natura 3) ſe attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet, qvemadmodum omnia quæ vſquam erant, cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus, ſidera impetu ſuo vadere: præter terram nihil ſtare, cetera continua velocitate decurrere. Scimus quemadmodum ſolem luna prætereat: quare tardior velociorem poſt ſe relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ cauſſa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum eſt, vbi iſta propius adſpicias. nec hac ſpe, inquit ſapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti, & iam inter illos fui: animumque illo meum miſi, & ad me illi ſuum miſerunt. Sed tolli me de medio puta, & poſt mortem nihil ex

3. *Principalis natura)* intelligo naturam rerum, quæ attollitur & ſurgit a Deo & materia. *Lipſ.*

homi-

homine reſtare: æque magnum animum habeo, etiam ſi nuſquam tranſiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quam potuit. Et paucorum verſuum liber eſt, & quidem laudandus, atque vtilis: annales Tamuſii ſcis quam non decori ſint, & quid vocentur. 4) [æque eſt vita quorumdam longa,] & quod Tamuſii ſequitur annales. Numquid feliciorem iudicas eum, qui ſummo die muneris, quam eum qui medio occiditur? numquid aliquem eſſe tam ſtulte cupidum vitæ putas, vt iugulari in ſpoliario, 5) quam in arena malit? Non maiore ſpatio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſolicitiſſime agitur. Quid autem ad rem pertinet, quamdiu vites, quod euitare non poſſis?

EPIST. XCIV.

Diſſertatio, vtrum Dogmatica, an Parænetica pars philoſophiæ vtilior? & an altera ſine altera ſufficiat? Ariſto priorem præfert, & ſolam admittit: eiusque hic argumenta: alii & alteram adiungunt, ac magnos eius vſus oſtendunt: & Seneca diducit eleganter, argute, fructuoſe. Lege, & oblectare.

EAm partem philoſophiæ, 1) quæ dat propria cuique perſonæ præcepta, nec in vniuerſum componit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat aduerſus vxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo ſeruos regat: quidam ſolam receperunt, ceteras

4. *Et quid vocentur*) nempe quod illi Catulliani *Annales Voluſi & cacata charta. Lipſ.*

5. *Spoliario*) pars Amphitheatri, in quo indui equi ſolent, & læſi ac deinceps inutiles occidi. *Lipſ.*

1. *Eam partem philoſophiæ*) παραινετικὴν ſ. præceptivam. *Lipſ.*

quaſi extra noſtram vtilitatem vagantes reliquerunt: tamquam quis poſſit de parte ſuadere, niſi qui ſummam prius totius vitæ complexus eſt. Sed Ariſto Stoicus e contrario hanc partem leuem exiſtimat, & quæ non deſcendat in pectus vsque: at illam non habentem præcepta, plurimum ait proficere, ipſaque decreta philoſophiæ, conſtitutionem eſſe ſummi boni; quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum ſit, ſibi ipſe præcepit. Quemadmodum qui iaculari diſcit, deſtinatum locum captat, & manum format ad dirigenda quæ mittit: cum hanc vim ex diſciplina & exercitatione percepit, quocumque vult, illa vtitur: didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcumque voluerit. ſic qui ſe ad totam vitam inſtruxit, non deſiderat particulatim admoneri, doctus in totum: non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, ſed quomodo bene viueret. in hoc eſt, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, ſed imbecillem niſi ab vniuerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæſtiones locus iſte diuiditur. Vtrum vtilis, an inutilis ſit: & an ſolus virum bonum poſſit efficere, id eſt, vtrum ſuperuacuus ſit, an omnes faciat ſupervacuos. 2) Qui hanc partem videri volunt ſupervacuam, hoc aiunt: Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, remouendum eſt: illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit: Sic ambulabis, illo manum porriges. Eodem modo, vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit, qui præcipit: Sic viues cum patre, ſic cum vxore. Nihil enim proficient

2. *An omnes faciat ſuperuacuos)* h. e. an ſolus ſufficiat ita vt carere reliquis poſſimus.

præ-

præcepta, quamdiu menti error obfuſus eſt: ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illum, quid ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi, vt agat diuitem, monſtras: hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, quid tamquam ſatur faciat: fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitiis dico, ipſa remouenda ſunt; non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris; nec auarus, quomodo vtendum pecunia ſit, exaudiet; nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, vt ſciat pecuniam nec bonum, nec malum eſſe: oſtendas illi miſerrimos diuites. Efficias, vt quicquid publice expauimus, ſciat non eſſe tam timendum, quam fama circumfert, nec dolere quoque, nec mori. Sæpe in morte, quam pati lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obſtinationem animi, qui leuius facit ſibi, quidquid contumaciter paſſus eſt. Optimam doloris eſſe naturam, quod non poteſt nec qui extenditur, magnus eſſe; nec qui eſt magnus, extendi. Omnia fortiter accipienda, quæ nobis mundi neceſſitas imperat. His decretis cum illum in conſpectum ſuæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam eſſe, non quæ ſecundum voluptatem eſt, ſed ſecundum naturam: cum virtutem vnicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem ſolum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, ſcierit eſſe mediam partem, nec bonis annumerandam, nec malis: monitorem non deſiderabit ad ſingula, qui dicat: Sic incede, ſic cœna: hoc viro, hoc feminæ, hoc marito, hoc cælibi conuenit. Iſta enim qui diligentiſſime monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc

pæda-

pædagogus puero, hæc auia nepoti præcipit: & iraſcendum non eſſe, magiſter iracundiſſimus diſputat. Si ludum litterarium intraueris, ſcies iſta quæ ingenti ſupercilio philoſophi iactant, in pueril eſſe præſcripto. 3) Vtrum manifeſta demum, an dubia præcipies? non deſiderant manifeſta monitores: præcipienti dubia, non creditur: ſuperuacuum eſt ergo præcipere. Id adeo ſic diſce. Si id mones quod obſcurum eſt & ambiguum, probationibus adiuuandum erit: ſi probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, ſatisque per ſe ſunt. Sic amico vtere, ſic ciue, ſic ſocio, quare? quia iuſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de iuſtitia tradit. Illic inuenio æquitatem per ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci: non eſſe iuſtum, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipſam. Hæc cum perſuaſi mihi, & perbibi, quid iſta præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare ſcienti, ſuperuacuum eſt: neſcienti parum. Audire enim debet, non tantum quid ſibi præcipiatur, ſed etiam quare. Vtrum, inquam, veras opiniones habenti de bonis malisque, ſunt neceſſaria, an non habenti? qui non habet, nihil a te adiuuabitur: aures eius contraria monitionibus tuis fama poſſedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis petendisque, ſcit quid ſibi faciendum ſit, etiam te tacente. tota ergo pars iſta philoſophiæ ſubmoueri poteſt. Duo ſunt, propter quæ delinquimus: Aut ineſt animo prauis opinionibus malitia contracta: aut etiam ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa procliuis eſt, & cito ſpecie, quo non portet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem

3. *In puerili eſſe præſcripto*) in gnomis & ſententiis quæ deſcribendæ & ediſcendæ proponuntur. *Præſcriptum* ergo exemplar. Ita infra: Pueri ad præſcriptum diſcunt. *Lipſ.*

ægram,

ægram, & vitiis liberare; aut vacantem quidem, ſed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrumque decreta philoſophiæ faciunt, ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea, ſi præcepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus feneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias ſequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum ea quæ alicuius ante matrimonium experta eſt, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid eſſe diſcriminis inter ſterilem, & fœcundam inter prouectiorem, & puellam; inter matrem, & nouercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus: atqui ſingulæ propria exigunt. Leges autem philoſophiæ breues ſunt, & omnia alligant. Adiice nunc, quod ſapientis præcepta finita eſſe debent, & certa: ſi qua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt: ſapientia rerum terminos nouit. Ergo iſta pars præceptiua ſubmouenda eſt: quia quod paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt; ſapientia autem omnes tenet. Inter inſaniam publicam 3), & hanc quæ medicis traditur, nihil intereſt: niſi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falſis. Altera cauſſa furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo eſt. Si quis furioſo præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico ſe gerere, quomodo in priuato; erit ipſo, quem monebit, inſanior. bilis nigra curanda eſt, & ipſa furoris cauſſa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum eſt, ipſe diſcuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium verba. Hæc ab Ari-

3. *Inſaniam publicam*) h. e. eam qua omnes laborant qui ſapientia non conualuerunt.

ſtone

ſtone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primum aduerſus illud quod ait, ſi quid obſtat oculo, & impedit viſum, debere remoueri. Fateor, huic non eſſe opus præceptis ad videndum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientem ſibi moram effugiat. Natura enim videmus: cui vſum ſui reddit, qui remouet obſtantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata ſuffuſio eſt, is non protinus cum viſum recepit, aliis quoque poteſt reddere: malitia liberatus, & liberat. Non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem: vt colorum proprietates oculus intelligat. a nigro album, etiam nullo monente, diſtinguet. multis contra præceptis eget animus, vt videat quid agendum ſit in vita. Quamquam oculos quoque ægros medicus non tantum curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquid, quod protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: a tenebris primo ad vmbroſa procede, deinde plus aude, & paullatim claram lucem aſſueſce. Non eſt quod poſt cibum ſtudeas, non eſt quod plenis oculis ac tumentibus imperes. 4) Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita: alia eiusmodi, quæ non minus quam medicamenta proficiunt. Adiicit remediis medicina conſilium. Error, inquit, eſt cauſſa peccandi: hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia præcepta non eſſe ad euertendam prauam animi perſuaſionem: ſed non ideo, ne aliis quidem adiecta, proficiunt. Primum memoriam renouant: deinde quæ in vniuerſo confuſius videbantur, in partes diuiſa diligentius conſiderantur.

4. *Plenis oculis ac tumentibus imperes*) quod fit vbi figimus oculos atque ipſos velut intendimus & ſpiritu implemus. Fit hoc in amore, fit in diutino intuitu. *Lipſ.*

At

At tu iſto modo licet & conſolationes dicas ſuperuacuas, & exhortationes: atqui non ſunt ſuperuacuæ: ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tamquam ſanus debeat: cum reſtituenda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt præcepta. Quid quod habent ægri ſanique quædam communia, de quibus admonendi ſunt? tamquam, ne auide cibos appetant, vt laſſitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper & diues. Sana, inquit, auaritiam, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut diuitem, ſi cupiditas vtriusque conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pecuniam? aliud, vti pecunia ſcire? cuius auari modum ignorant, etiam non auari vſum. Tolle, inquit, errores: ſuperuacua præcepta ſunt. Falſum eſt. puta enim auaritiam relaxatam: puta adſtrictam eſſe luxuriam, temeritati frænos iniectos, ignaviæ ſubditum calcar: etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere diſcendum eſt. Nihil, inquit, efficient monitiones, admotæ grauibus vitiis. Ne medicina quidem morbos inſanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentum. Ne ipſa quidem vniuerſæ philoſophiæ vis, licet tota in hoc vires ſuas aduocet, duram iam & veterem animis extrahet peſtem: ſed non ideo nihil ſanat, quia non omnia. Quid prodeſt, inquit, aperta monſtrare? Plurimum, interdum enim ſcimus, nec attendimus. Non docet admonitio, ſed aduertit, ſed excitat, ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos poſita tranſimus: admonere, genus adhortandi eſt: ſæpe animus etiam aperta diſſimulat, ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calui repetenda ſententia eſt: Factum ambi-

ambitum; ſcitis: & hoc vos ſcire, omnes ſciunt. Scis amicitias ſanƈte colendas eſſe: ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor vxorum. Scis vt illi nil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice: & non facis. Itaque ſubinde reducendus es ad memoriam. non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in promptu. Quæcumque ſalutaria ſunt, ſæpe agitari debent, ſæpe verſari: vt non tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adiice nunc, quod aperta quoque, apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quæ præcipis, probationes adiicere debebis: ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quod etiam ſine probationibus, ipſa monentis auƈtoritas prodeſt? ſic quomodo iuriſconſultorum valent reſponſa, etiamſi ratio non redditur. Præterea, ipſa quæ præcipiuntur, per ſe multum habent ponderis: vtique ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſa oratione in ſententiam coartata. Sicut illa Catoniana: Emas, non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt. Quod non opus eſt, aſſe carum eſt. Qualia ſunt illa, aut reddita oraculo, aut ſimilia: Tempori parce; Te noſce. Numquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit verſus?

Iniuriarum remedium eſt, obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger ſibi ipſe obſtat.

Aduocatum iſta non quærunt: affeƈtus ipſos tangunt, & natura vim ſuam exercente proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſemina animi gerunt, quæ admonitione excitantur: non aliter quam ſcintilla flatu levi adiuta, ignem ſuum explicat. Erigitur virtus, cum taƈta eſt & impulſa. Præterea, quædam ſunt quidem in animo, ſed parum prompta: quæ incipiunt in

in expedito eſſe, cum dicta ſunt. Quædam diuerſis locis iacent ſparſa, quæ contrahere inexercitata mens non poteſt. Itaque in vnum conferenda ſunt, & iungenda, vt plus valeant, animumque magis alleuent. Aut, ſi præcepta nihil adiuuant, omnis inſtitutio tollenda eſt: ipſa natura contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non vident alium ingenii eſſe mobilis & erecti, alium tardi & hebetis: vtique alius alio ingenioſior eſt. Ingenii vis præceptis alitur & creſcit, nouasque perſuaſiones adiicit innatis, & deprauata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt vitiis obligatum? Hoc ſcilicet; vt illis liberetur. non enim exſtincta in illo indoles naturalis eſt: ſed obſcurata, & oppreſſa. Sic quoque tentat reſurgere, & contra praua nititur. nacta vero præſidium, & adiuta præceptis, conualeſcit: ſi tamen illam diutina peſtis non infecit, nec enecuit. Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophiæ, toto impetu ſuo connixa, reſtituet. Quid enim intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta: niſi quod illa generalia præcepta ſunt, hæc ſpecialia? Vtraque res præcipit: ſed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honeſta decreta, hic ex ſuperuacuo monetur. Minime. nam hic quoque doctus quidem eſt facere, quæ debet: ſed adhuc non ſatis proſpicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quo minus probanda faciamus, ſed imperitia inueniendi quid quæque res exigat. Habemus interdum compoſitum animum: ſed reſidem, & inexercitatum ad inueniendam officiorum viam, quam admonitio demonſtrat. Expelle, inquit, falſas opiniones de bonis & malis: in locum autem earum veras repone: & nihil habebit admonitio quod agat. Ordinatur iſta ſine dubio ratione animus; ſed non iſta

tantum. Nam quamuis argumentis collectum ſit, quæ bona, quæ mala ſint: nihilominus habent præcepta partes ſuas: & prudentia, & iuſtitia officiis conſtant: officia præceptis diſponuntur. Præterea, ipſum de bonis malisque iudicium confirmatur officiorum exſecutione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter ſe conſentiunt: nec illa poſſunt præcedere, vt non hæc ſequantur; & hæc ordinem ſequuntur ſuum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta ſunt. Falſum eſt. nam de maximis ac neceſſariis rebus, non ſunt infinita: tenues autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat inſaniam: ergo nec malitiam quidem. Diſſimile eſt. nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt; ſi falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum: & vt ſequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis maliſque ſententiam. Illud quoque falſum eſt, nihil apud inſanos proficere præcepta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adiuuant: & denuntiatio, 6) & caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta. Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt: & quid aliud ſunt, quam minis mixta præcepta? Primum omnium, ob hoc illæ non perſuadent, quia minantur: at hæc non cogunt, ſed exorant. Deinde leges a ſcelere deterrent; præcepta in officium adhortantur. His adiice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores: vtique ſi non tantum imperant, ſed docent. In hac re diſſentio a Poſidonio. Non probo, quod Platonis legibus adiecta principia ſunt. Le-

6. *Denuntiatio*) periculi admonitio.

gem enim breuem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur. velut emiſſa diuinitus vox ſit. Iubeat, non diſputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo. Mone, dic quid me velis feciſſe: non diſco, ſed pareo. Proficiunt itaque malis moribus, vti videbis ciuitates, vſas malis legibus. 6) At non apud omnes proficiunt. Ne philoſophia quidem: nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax eſt. quid autem philoſophia, niſi vitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges: non ideo ſequitur, vt ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic & conſolationes nega proficere, diſſuaſioneſque, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt: per iſta ad perfectum animi ſtatum peruenitur. Nulla res magis animis honeſta induit, dubioſque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quam bonorum virorum conuerſatio. Paullatim enim deſcendit in pectora: & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, adſpici frequenter. Occurſus mehercule ipſe ſapientium iuuat; & eſt aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim, quemadmodum profit ſic vt illud intelligam, profuiſſe. Minuta quædam, vt ait Phædon, animalia, cum mordent, non ſentiuntur. adeo tenuis illis & fallens in periculum vis eſt. tumor indicat morſum, & in ipſo tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuerſatione virorum ſapientium eueniet. non deprehendes quemadmodum, aut quando, tibi proſit: profuiſſe deprehendes. Quorſum, inquit, hoc pertinet? Æque præcepta bona, ſi ſæpe tecum ſint, pro-

6. *Vti videbis ciuitates, vſas malis legibus*) ſenſus eſt: *leges* proficiunt moribus malisque medentur, vbi videmus corruptos eſſe mores in ciuitatibus malis legibus vſis.

futura, quam bona exempla. Pythagoras ait, aliū animum fieri intrantibus templum, deorumque ſimulacra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem negauerit, feriri quibusdam præceptis efficaciter etiam imperitiſſimos? velut his breuiſſimis vocibus, ſed multum habentibus ponderis:

.... Nihil nimis.
Auarus animus nullo ſatiatur lucro.
Ab alio exſpectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam 7) audimus, nec vlli licet dubitare, aut interrogare, Quare? adeo etiam ſine ratione ipſa veritas ducit. Si reuerentia frænat animos, aut vitia compeſcit: cur non admonitio idem poſſit? Si imponit pudorem caſtigatio: cur admonitio non faciat, etiamſi nudis præceptis vtitur? Illa vero efficacior eſt, & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quod præcipit; quæ adiicit, quare quidque faciendum ſit, & quis facientem obedientemque præceptis fructus expectet. Si imperio proficitur, & admonitione proficitur. atqui proficitur imperio; ergo & admonitione. In duas partes virtus diuiditur, in contemplationem veri, & actionem: contemplationem inſtitutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet, & oſtendit recta actio: acturo autem ſi prodeſt, qui ſuadet; & qui monet, proderit. Ergo ſi recta actio virtuti neceſſaria eſt, rectas autem actiones admonitio demonſtrat, & admonitio neceſſaria eſt. Duæ res plurimum roboris animo dant, fides veri, & fiducia: vtramque admonitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum eſt, magnos animus ſpiritus

7. *Cum ictu quodam*) feriunt animum.

conci-

concipit, ac fiducia impletur: ergo admonitio non eſt ſuperuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui ſolus ex his quos ciuilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere ſolebat, multum ſe huic debere ſententiæ: Nam concordia paruæ res creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur. Hac ſe aiebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiusmodi ſententiæ, familiariter in animum receptæ, formant eum: cur non hæc pars philoſophiæ, quæ talibus ſententiis conſtat idem poſſit? Pars virtutis diſciplina conſtat, pars exercitatione: & diſcas oportet, & quod didiciſti, agendo confirmes. Quod ſi ita eſt, non tantum ſcita ſapientiæ proſunt, ſed etiam præcepta; quæ affectus noſtros velut edicto coërcent, & alligant. 8) Philoſophia, inquit, diuiditur in hæc, ſcientiam, & habitum animi. 9) Nam qui didicit, & facienda ac vitanda percepit, nondum ſapiens eſt, niſi in ea quæ didicit, animus eius transfiguratus eſt. Tertia pars, iſta præcipiendi, ex vtroque eſt; & ex decretis, & ex habitu: itaque ſupervacua eſt ad implendam virtutem, cum duo illa ſufficiant. Iſto ergo modo & conſolatio ſuperuacua eſt; nam hæc quoque ex vtroque eſt: & exhortatio, & ſuaſio, & ipſa argumentatio. nam & hæc ab habitu animi compoſiti validique proficiſcitur. Sed quamvis iſta ex habitu animi veniant; optimus animi habitus & ex his eſt, & ex illis. Deinde iſtud quod dicis, iam perfecti viri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tarde peruenitur:

8. *Alligant*) placet hoc verbum Senecæ pro *ligare & colligare*. Sic de Benef. IV, 21. 5. 8. 12. &c. *Gronov.*

9. *Scientiam & habitum animi*) ſcientiam, quæ decretis conſtat: Habitum qui ab actione & exercitio illorum paratur. *Lipſ.*

interim etiam imperfecto, ſed proficienti, demonſtranda eſt in rebus agendis via. Hanc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi ipſa ſapientia: quæ iam eo perduxit animum, vt moueri nequeat, niſi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis, neceſſarium eſt aliquem præire: Hoc vitabis. hoc facies. Præterea, ſi exſpectat tempus, quo per ſe ſciat, quid optimum factu ſit: interim errabit, & errando impedietur, quo minus ad illud perueniat, quo poſſit ſe eſſe contentus: regi ergo debet, dum incipit poſſe ſe regere. Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorum tenentur, & aliena manu per litterarum ſimulacra ducuntur; deinde imitari iubentur propoſita, & ad illa reformare chirographum: ſic animus noſter dum eruditur ad præſcriptum, iuuatur. Hæc ſunt per quæ probatur, hanc philoſophiæ partem ſuperuacuam non eſſe. Quæritur deinde, an ad faciendum ſapientem ſola ſufficiat. Huic quæſtioni ſuum diem dabimus 10) interim omiſſis argumentis, nonne apparet nobis eſſe opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures noſtras vox impune perfertur; nocent qui optant, nocent qui exſecrantur. nam & horum imprecatio falſos nobis metus inſerit, & illorum amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia, cum poſſimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire recta via. trahunt in prauum parentes, trahunt ſerui: nemo errat vni ſibi, ſed dementiam ſpargit in proximos, accipitque inuicem. Et ideo in ſingulis vitia populorum ſunt, quia illa populus dedit. dum facit quiſque peiorem, factus eſt. Didicit deteriora, deinde docuit; effectaque eſt ingens

10. *Suum diem*) vt in iudiciis, h. e. ſuo tempore eam tractabimus.

illa

illa nequitia, congeſto in vnum, quod cuique peſſimum ſcitur. Sit ergo aliquis cuſtos, & aurem ſubinde peruellat, abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras enim, ſi exiſtimas nobiscum vitia naſci: ſuperuenerunt, ingeſta ſunt. Itaque monitionibus crebris, opiniones quæ nos circumſonant, compeſcamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod avaritiam noſtram irritaret, poſuit in aperto: pedibus aurum & argentum ſubiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid eſt, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus noſtros erexit in cælum, & quidquid magnificum mirumque fecerat, videri a ſuſpicientibus voluit: ortus occaſusque, & properantis mundi volubilem curſum, interdiu terrena aperientem, noctu cæleſtia: tardos ſiderum inceſſus, ſi compares toti; 11) citatiſſimos, ſi cogites, quanta ſpatia numquam intermiſſa velocitate circumeant: defectus ſolis & lunæ, inuicem obſtantium. Alia deinceps digna miratu, ſiue per ordinem ſubeunt, ſiue ſubitis cauſſis mota proſiliunt, vt nocturni ignium tractus, & ſine vllo ictu ſonituque fulgores cæli patiſcentis, 12) columnæque ac trabes, & varia ſimulacra flammarum. Hæc ſupra nos itura diſponit: aurum quidem & argentum, & propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi male nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & cauſſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta, disiecto ter-

11. *Toti*) i. e. ſummo orbi, quod primum mobile vocant.

12. *Fulgores cæli patiſcentis*) chaſmata intelligit.

rarum pondere, eruimus: nos fortunæ mala noſtra tradidimus, 13) nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis ſcire, quam falſus oculos tuos decipit fulgor? nihil eſt iſtis, quam diu merſa & inuoluta cœno ſuo iacent, fœdius, nihil obſcurius. quidni? quando per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil eſt illis dum fiunt, & a fæce ſua ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus ſterile terræ genus & informe perpurgatur; videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos, quam corpora: & in poſſeſſore eorum, quam in artifice, plus eſt ſordium. Neceſſarium itaque eſt admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, eque tanto fremitu tumultuque falſorum, vnam denique audire vocem. Quæ erit illa vox? ea ſcilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exſurdato, ſalubria inſuſurret verba: quæ dicat; Non eſt quod inuideas iſtis, quos magnos feliceſque populus vocat: non eſt quod tibi compoſitæ mentis habitum & ſanitatem plauſus excutiat: non eſt quod tibi tranquillitatis tuæ faſtidium faciat ille, ſub illis faſcibus, purpura cultus: non eſt quod feliciorem eum iudices, cui ſubmouetur, quam quem lictor ſemita deiicit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, ſubmoue vitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia ſeculis, & per aliquot ætatis tuta proſternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent; multi ſunt, qui ante ſe agant agmina, & tergis hoſtium graues inſtent, & ad mare magnum perfuſi cæde gentium veniant: ſed

13. *Fortunæ mala noſtra tradidimus*) ipſi fortunæ noſtræ apparatum quo nos affligeret ſuppeditauimus, ex imis terræ viſceribus eum eruentes.

hi

hi quoque, vt vincerent hoſtem, cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus reſtitit, ſed nec ipſi ambitioni, crudelitatique reſtiterant: tunc cum agere viſi ſunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuaſtandi, & ad ignota mittebat. An tu putas ſanum, qui a Græciæ primum cladibus, in qua eruditus eſt, incipit: qui quod cuique optimum eſt, eripuit? Lacedæmona ſeruire iubet, Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum ſtrage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proiicit, & toto orbe arma circumfert: nec ſubſtitit vsquam laſſa crudelitas, immanium ferarum modo, quæ plus quam exigit fames, mordent. Iam in vnum regnum multa regna coniecit, iam Græci Perſæque eumdem timent; iam etiam a Dario liberæ nationes 14) iugum accipiunt: hic tamen 15) vltra Oceanum ſolemque, indignatur ab Herculis Liberique veſtigiis victoriam flectere, ipſi naturæ vim parat. Non ille ire vult, ſed non poteſt ſtare. non aliter, quam in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis eſt, iacuiſſe. Ne Cn. quidem Pompeio externa bella aut domeſtica virtus aut ratio ſuadebat: ſed inſanus amor magnitudinis falſæ, modo in Hiſpaniam & Sertoriana arma, modo ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur cauſſæ, ad continuandam potentiam. Quid illum in Africam, quid in Septentrionem, quid in Mithridatem, & Armeniam, & omnes Aſiæ angulos traxit? infinita ſcilicet cupido creſcendi: cum ſibi vni parum magnus videretur. Quid C. Cæſarem in ſua fata, pariter ac publica, immiſit? gloria & ambitio, & nul-

14. *A Dario liberæ nationes*) h. e. Perſico dominatui non ſubiectæ, neque adeo barbaræ ſeruituti aſſuetæ.
15. *Hic tamen*) forte leg. *Id tamen. Lipſ.*

lus ſupra ceteros eminendi modus. Vnum ante ſe ferre non potuit, 16) cum reſp. ſupra ſe duos 17) ferret. Quid, tu C. Marium ſemel conſulem (vnum enim conſulatum accepit, ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbroſque concideret, cum Iugurtham per Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe, virtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cum omnia concuterent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta conuoluunt, ſed ipſi ante voluuntur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis ſui regimen eſt. Ideoque cum multis fuerunt mali, peſtiferam illam vim, qua plerisque nocuerunt, ipſi quoque ſentiunt. Non eſt quod credas, quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia iſta exempla, quæ oculis atque auribus noſtris ingeruntur, retexenda ſunt, & plenum malis ſermonibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupatum locum virtus: quæ mendacia contra verum placentia exſtirpet, quæ nos a populo, cui nimis credimus, ſeparet, ac ſinceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam conuerti, & eo reſtitui, vnde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, & ex iſto cœtu inuicem noxio procul abiiſſe. Hoc vt eſſe verum ſcias, adſpice, quanto aliter vnusquisque populo viuat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: ſed vbi teſtis ac ſpectator abſceſſit, vitia ſubſidunt, quorum monſtrari & conſpici fructus eſt. 18) Quis eam, quam nulli oſtenderet, induit purpuram? quis

16. *Vnum ante ſe ferre non potuit)* ſc. Pompeium.
17. *Duos*) & Pompeium nempe & ipſum Cæſarem.
18. *Quorum monſtrari & conſpici fructus eſt)* quæ cupiunt videri, atque hoc ipſum quod videantur in lucro ponunt, vt luxus in veſtibus & reliquo apparatu &c.

poſu-

poſuit ſecretam in auro dapem? quis ſub alicuius ruſticæ arboris proiectus vmbra, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turbæ, ſpectantis expandit. Itaque irritamentum eſt omnium, in quæ inſanimus, admirator & conſcius. Ne concupiſcamus efficies, ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia, ſcenam deſiderant: ſanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio vrbium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & vſu opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipſe ſuſpiciat traditum litteris, & animum ab externis ad ſua reuerſum. Oſtendat, ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto inuidioſo vaſtigio ſuo trementes & attonitos, longeque aliam de ſe opinionem habentes, quam ab aliis habetur. Nam quæ aliis videntur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim varios caſus, & in ſublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues aliis reddit, grauior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & ſui iuris: odio eſt fulgor, & fuga iam a rebus adhuc ſtantibus quæritur: tunc demum videas philoſophantes metus, & ægræ fortunæ ſata conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſunt, bona fortuna, & mens bona: ita melius in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt.

EPIST. XCV.

Hæret aut pendet a priore, quæriturque, An igitur Paranetica ſola ſufficiat? cum præſertim oſtenderit tan-

tos

tos eius & tam claros viſus. Negat, & argumenta quæ adferuntur ponit, ac refellit. Dogmaticam igitur laudat, & ab illo fonte manare Præcepta, & vitam ea contineri oſtendit. Florida miſcet, & in Luxum, Libidinem, Ambitum obiter excurrit. Tota pulcra & fructuoſa eſt.

PEtis a me, vt id quod in diem ſuum dixeram debere differri, 1) repræſentem, & ſribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant, nos præceptiuam dicimus, ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, ſi negauero. Eo magis promitto, & verbum publicum perire non patior: 2) Poſtea noli rogare, quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixe petimus, id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hæc ſiue leuitas eſt, ſiue vernilitas, punienda eſt promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, ſed nolumus. Recitator 3) hiſtoriam ingentem attulit, minutiſſime ſcriptam, arctiſſime plicatam, & magna parte perlecta: Deſinam, inquit, ſi vultis. Acclamatur, Recita, recita, ab his qui illum obmuteſcere illico cupiunt. Sæpe aliud volumus, aliud optamus: & verum ne diis quidem dicimus; 4) ſed dii aut non ex-

1. *Quod in diem ſuum dixeram debere differri*) Ep. præced.

2. *Verbum publicum perire non patior*) ipſe quoque dum aliter ac velles reſpondeo, & facio quod nolles, petis tamen interea, prouerbium confirmo, non eſſe petenda quæ impetrare nolueris, quod faciunt nonnulli honoris cauſa nonnunquam rogantes.

3. *Recitator*). veteres ſua ſcripta in amicorum corona legebant, vt approbationem eorum haberent.

4. *Verum ne diis quidem dicimus*) vbi nempe publice concipienda ſunt vota, quæ pro eorum ſæpe incolumitate concipimus, quos perditos cum maxime vellemus.

audiunt, aut miſerentur. Ego me, omiſſa miſericordia, vindicabo, & tibi ingentem epiſtolam impingam: quam tu ſi inuitus leges, dicito: Ego mihi hoc contraxi. teque inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem, male habent: inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera petiti, diſcruciant: & ceteros, malorum ſuorum compotes. Sed vt, omiſſo principio, rem ipſam aggrediar: Beata, inquiunt, vita conſtat ex actionibus rectis: ad actiones rectas præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam præcepta ſufficiunt. Non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cum obſequens ingenium eſt: aliquando fruſtra admouentur, ſi animum opiniones obſident prauæ. Deinde, etiam ſi recte faciunt, neſciunt facere ſe recte. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abunde ſunt: atqui eſt illud: ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia: nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, Sic moue gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento vtere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communemque tibi vindica. Alios quoque artifices præcepta confirmant; ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor,

timor. At hæc quæ artem vitæ profeſſa eſt, nulla re, quo minus ſe exerceat, vetari poteſt. diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quam diſſimilis ſit harum artium conditio, & huius? In illis excuſatius eſt, voluntate peccare, quam caſu: in hac, maxima culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolœciſmum, ſi ſciens facit: erubeſcit, ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quam ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte viuendi, turpior volentium culpa eſt. Adiice nunc, quod artes quoque pleræque, imo ex omnibus liberaliſſimæ, habent decreta ſua, non tantum præcepta: ſicut medicina. Itaque alia eſt Hippocratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Præterea nulla ars contemplatiua ſine decretis ſuis eſt, quæ Græci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare, vel ſcita, vel placita: quæ in geometria & in aſtronomia inuenies. Philoſophia autem & contemplatiua eſt, & actiua: ſpectat, ſimulque agit. Erras enim, ſi illam putas tantum terreſtres operas promittere: altius ſpirat. Totum, inquit, mundum ſcrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, ſuadere vobis, ac diſſuadere contenta: magna me vocant, ſupraque vos poſita.

Nam tibi de ſumma cæli ratione, deumque,
Diſſerere incipiam, & rerum primordia pandam,
Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quoque eadem rurſus natura perempta reſoluat:

vt ait Lucretius. ſequitur ergo, vt cum contemplatiua ſit, habeat decreta ſua. Quid, quod facienda quoque nemo rite obibit, niſi is cui ratio erit tradita, qua in quaque re omnes officiorum numeros exſequi poſ-

poſſit? quos non ſeruabit, qui in rem præcepta acceperit, non in omne. 5) Imbecilla ſunt per ſe, &, vt ita dicam, ſine radice, quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniant, quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam vitam, totamque rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta: quod inter elementa & membra. hæc ex illis dependent: illa & horum cauſſæ ſunt & omnium. Antiqua, inquit, ſapientia nihil aliud, quam facienda & vitanda, præcepit: & tunc longe meliores erant viri: poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam verſa eſt, docemurque diſputare, non viuere. Fuit ſine dubio, vt dicitis, vetus illa ſapientia, cum maxime naſcens, rudis: non minus quam ceteræ artes, quarum in proceſſu ſubtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia ſurrexerat, nec tam late ſe ſparſerat: poterant vitiis ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta, quanto valentiora ſunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent paullatim: deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec eſt mirum, tunc illam minus negotii habuiſſe, firmis adhuc, ſolidisque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui poſtquam cœpit, non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæri, & inuentæ ſunt mille conditu-

5. *Qui in rem præcepta acceperit, non in omne*) qui præcepta quædam ad *rem* h. e. ad ſingularia quædam pertinentia acceperit, non vero in omnibus officiis ſuis eam dirigentia.

ræ,

ſæ, quibus auiditas excitaretur: quæ deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miſerabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies: inde incerti labantium pedes, & ſemper qualis in ipſa ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admiſſus, diſtentusque venter, dum male aſſueſcit plus capere, quam poterat: inde ſuffuſio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in ſe putreſcentium, & retorti digiti articulis obrigeſcentibus, neruorum ſine ſenſu iacentium torpor, aut palpitatio ſine intermiſſione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æſtuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur; internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu ſæuientium, aliarum tenui peſte repentium, aliarum cum horrore & multa membrorum quaſſatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, ſupplicia luxuriæ? Immunes erant ab iſtis malis, qui nondum ſe deliciis ſoluerant, qui ſibi imperabant, ſibi miniſtrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut curſu defatigati, aut venatu, aut tellure verſata: excipiebat illos cibus, qui niſi eſurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum ſupellectile, nec tot ferramentis, atque pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſſa valetudo: multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria, terrarum marisque vaſtatrix! neceſſe eſt itaque inter ſe tam diuerſa diſſideant, & hauſta male digerantur, aliis alio nitentibus. Nec mirum, quod inconſtans variusque ex diſcordi cibo morbus eſt: & illa ex contrariis naturæ partibus in eundem compulſa redundat. Inde tam

tam nullo ægrotamus genere, quam viuimus. 6) Maximus ille medicorum, 7) & huius ſcientiæ conditor, feminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis deſtituuntur, & pedibus ægræ ſunt. Non mutata feminarum natura, ſed vita eſt. nam cum virorum licentiam æquauerint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. Non minus peruigilant, 8) non minus potant, & oleo & mero viros prouocant: æque inuitis ingeſta viſceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur: æque niuem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis. Libidine vero, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dii illas deæque male perdant! adeo peruerſum commentæ genus impudicitiæ: viros ineunt. 9) Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum, ac naturæ peritiſſimum, in mendacio prehendi, cum tot feminæ podagricæ caluæque ſint? Beneficium ſexus ſui vitiis perdiderunt: & quia feminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis virilibus. Antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius, 10) & vino fulcire venas 11) cadentes: neſciebant ſaniem emittere, 12) & diu-

6. *Tam nullo ægrotamus genere, quam viuimus*) tam parum certo & vno & ſimplici, quam neque victus eſt e certis & vnis. *Lipſ.*

7. *Maximus ille Medicorum*) Hippocrates in Aphoriſmis Lib 6. qui tamen non diſerte hoc dicit, quamuis ex verbis eius id elici poſſit, vt obſeruat ad illum locum Galenus. *Lipſ.*

8. *Peruigilant*) in conuiuiis illis intempeſtiuis. *Lipſ.*

9. *Viros ineunt*) non male *Lipſ. Viri ſunt, ineunt.*

10. *Cibum ſæpius*) conf. L. 3. de benef. c. 9.

11. *Vino fulcire venas*) vide l. c. Ouidius: *vt ſolet infuſo vena redire mero. Lipſ.*

12. *Saniem emittere*) de ſudoribus loquitur per balnea emiſſis. *Lipſ.*

tinam ægrotationem balneo ſudoribusque laxare: neſciebant crurum vinculo, brachiorumque, latentem vim, & in medio ſedentem, ad extrema reuocare. Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera, cum eſſent periculorum pauciſſima. Nunc vero quam longe proceſſerunt mala valetudinis? has vſuras voluptatum pendimus, vltra motum faſque concupitarum. Innumerabiles eſſe morbos non miraberis: coquos numera. Ceſſat omne ſtudium: & liberalia profeſſi, ſine vlla frequentia, deſertis angulis præſident. In rhetorum ac philoſophorum ſcholis, ſolitudo eſt: at quam celebres culinæ ſunt, quanta circa nepotum focos iuuentus premit? Tranſeo puerorum infelicium greges; quos poſt transacta conuiuia, aliæ cubiculi contumeliæ 13) exſpectant: Tranſeo agmina exoletorum, per nationes coloreſque 14) deſcripta, vt eadem omnibus leuitas ſit, eadem primæ menſura lanuginis, eadem ſpecies capillorum, ne quis, cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorum turbam, tranſeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendam cœnam diſcurritur. Dii boni, quantum hominum vnus venter exercet! Quid? tu illos boletos, voluptarium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiamſi præſentanei non furant 15)? Quid? tu illam æſtiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid? illa oſtrea, inertiſſimam carnem, cœno ſaginatam, nihil exiſtimas limoſæ grauitatis inferre?

13. *Contumeliæ*) vt aut patiantur aut faciant obſcœna. *Lipſ.*

14. *Per nationes coloresque*) ita ſolent imo & per ætates. vid. de breuit. vit. c. 12. *Lipſ.*

15. *Etiamſi præſentanei non furant*) etſi ſtatim noxam non inferant.

Quid?

Quid? illud Sociorum garum, 16) pretioſam malorum piſcium ſaniem, non credis vrere ſalſa tabe præcordia? Quid? illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur, iudicas ſine noxa in ipſis viſceribus exſtingui? Quam fœdi atque peſtilentes ructus ſunt? quantum faſtidium ſui exhalantibus crapulam veterem? Scias putreſcere ſumpta, non concoqui. Memini fuiſſe quondam in ſermone nobilem patinam, in quam quidquid apud lautos ſolet diem ducere, 17) properans in damnum ſuum popina congeſſerat: veneriæ 18) ſpondylique, & oſtrea eatenus circumciſa, qua eduntur, interuenientibus diſtinguebantur echinis; torti diſtractique ſine vllis oſſibus mulli conſtrauerant. Piget iam eſſe ſingula; coguntur in vnum ſapores. In cœna fit, quod fieri debet ſaturo in ventre. Exſpecto iam vt manducata ponantur. Quantulo autem hoc minus eſt, teſtas excerpere atque oſſa, & dentium opera coquum fungi? Graue eſt luxuriari per ſingula: omnia ſemel, & in eumdem ſaporem verſa, ponantur. Quare ego ad vnam rem manum porrigam? plura veniant ſimul: multorum ferculorum ornamenta coëant & cohæreant. Sciant protinus hi, qui iactationem

16. *Sociorum garum*) *garum* ſanies erat cruenta ex inteſtinis piſcium præcipue ſcombrorum eliquata. Qua id arte paretur, docet Autor Geopon. L. 20. cap. vlt. pag. vlt. Laudatiſſimum autem maximique pretii erat, quod *garum ſociorum* vocabant. Vide Iunium animadv. L. 6. c. 17. Magium L. 2. Miſcell. c. 9.

17. *Diem ducere*) quo ſolent lauti cœnatores tempus abſumere.

18. *Veneriæ*) concharum genus. vid. Harduin. ad Plin. L. IX. c. 35.

ex iſtis peti & gloriar. aiebant, non oſtendi iſta, ſed conſcientiæ dari. 19) Pariter ſint, quæ diſponi ſolent, iure vno perfuſa: nihil interſit, oſtrea echinis, ſpondyli perturbati mullis concoctique 20) ponantur. Non eſſet confuſior vomentium cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis non ſingulares morbi naſcuntur, ſed inexplicabiles, diuerſi, multiformes: aduerſus quos & medicina armare ſe cœpit multis generibus, multis obſeruationibus. Idem de philoſophia dico. Fuit aliquando ſimplicior inter minora peccantes, & leui quoque cura remediabiles: aduerſum tantam morum euerſionem, omnia conanda. Et vtinam ſic denique lues iſta vinceretur! Non priuatim ſolum, ſed publice furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes: quid bella, & occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non avaritia, non crudelitas modum nouit: & iſta quamdiu furtim, & a ſingulis fiunt, minus noxia, minusque monſtroſa ſunt: ex ſenatus conſultis plebisque ſcitis ſæua exercentur, & publice iubentur, vetita priuatim. Quæ clam commiſſa capite luerent, eadem quia paludati fecere, laudamus. Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Aduerſus tam potentem explicitumque late furorem operoſior philoſophia facta eſt, & tantum ſibi virium ſumſit, quantum his, adverſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum, non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, a qua paululum diſceſſerat:

19. *Non oſtendi iſta, ſed conſcientiæ dari*) non iactari, multis ferculis illata, ſed in vnum confuſa guſtui & conſcientiæ dari.

20. *Concoctique*) vna cocti.

Nunc

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra.

Voluptas ab omni parte quæritur: nullum intra ſe manet vitium. In auaritiam præceps luxuria eſt: honeſtatis obliuio inuaſit: nihil turpe eſt, cuius placet pretium. Homo, ſacra res, homini iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermisque producitur: 21) ſatisque ſpectaculi ex homine, mors eſt. In hac ergo morum peruerſitate, deſideratur ſolito vehementius aliquid, quod mala inueterata diſcutiat. decretis agendum eſt, vt reuellatur penitus falſorum recepta perſuaſio. His ſi adiunxerimus præcepta, conſolationes, adhortationes, poterunt valere: per ſe inefficaces ſunt. Si volumus habere obligatos, & malis, quibus iam tenentur, auellere; diſcant quid malum, quid bonum ſit: ſciant, omnia, præter virtutem, mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primum militiæ vinculum eſt religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas; tunc deinde facile cetera exiguntur mandanturque iusiurandum adactis: ita in his, quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamenta iacienda ſunt, & inſinuanda virtus. Huius quadam ſuperſtitione teneantur: hanc ament: cum hac viuere velint, ſine hac nolint. Quid ergo? non quidam ſine inſtitutione ſubtili euaſerunt probi, magnosque profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantum præceptis obſequuntur? Fateor; ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam vt dii immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi; 22) & pars

21. *Producitur)* ad ſpectaculum, in arenam, vt gladiatores.

22. *Cum omni editi)* omnibus virtutibus ab ipſa natiuitate inſtructi.

naturæ eorum eſt,eſſe bonos:ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent, perueniunt ſine longo magiſterio; & honeſta complexi ſunt, cum primum audierunt. Vnde iſta tam rapacia virtutis ingenia, vel ex ſe fertilia. At illis aut hebetibus & obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſſis, diu rubigo animorum effricanda eſt. Ceterum vt illos in bonum pronos citius educit ad ſumma, & hos imbecilliores adiuuabit, malisque opinionibus extrahet, qui illis philoſophiæ placita tradiderit: quæ quam ſint neceſſaria, ſcilicet, videas. Quædam inſident nobis quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſſæ eorum eximantur, falſa admiratio, falſa formido. Hæc nos quamdiu poſſident, dicas licet: Hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus: tentantem auaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum eſſe: diſſuadebit timor. Sciet pro amicis deſudandum eſſe, ad extremum vſque ſudorem: ſed deliciæ vetabunt. Sciet in vxorem grauiſſimum eſſe genus iniuriæ, pellicem: ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi prius amoueris obſtantia præceptis: non magis, quam proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiuſque admouiſſe, niſi vſuræ manus expediuntur. 23) Vt ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire, ſoluendus eſt. Putemus aliquem facere, quod oportet. non faciet aſſidue, non faciet æqualiter: neſcit enim quare faciat. Aliqua vel caſu, vel exercitatione, exibunt recta: ſed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta eſſe quæ fecit. Non promittet ſe talem in perpetuum, qui

23. *Niſi vſuræ manus expediuntur*) niſi manus quæ vtantur armis adhibeantur.

caſu

caſu bonus eſt. Deinde, præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, vt quod oportet facias: non præſtabunt, vt quemadmodum oportet: & ſi hoc non præſtant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus. concedo. ſed id parum eſt. quoniam quidem non in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat. Quid eſt cœna ſumptuoſa flagitioſius, & equeſtrem cenſum conſumente? quid tam dignum cenſoria nota, ſi quis, vt iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo præſtet? & toties tamen ſeſtertio 24) aditiales 25) cœnæ frugaliſſimis viris conſtiterunt. Eadem res ſi gulæ datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionem effugit. Non enim luxuria, ſed impenſa ſolennis eſt. Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus adiicio, & aliquorum gulam irrito? quatuor pondo & ad ſelibram fuiſſe aiebant) Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cum in macellum deferri & venire iuſſiſſet; Amici, inquit, omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius. Vltra ſpem illi coniectura proceſſit. licitati ſunt: vicit Octauius, & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum quinque millibus HS. 26) emiſſet piſcem, quem Cæſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe. nam ille qui emerat, vt Tiberio mitteret, (quamquam illum quoque reprehenderim) admiratus eſt rem, qua putauit Cæſarem dignum. Amico ægro aliquis aſſidet: pro-

24. *Et toties tamen ſeſtertio*) vel numerum excidiſſe dicendum eſt, vt fuerit: *& toties tamen DC. HS.* qui eſt cenſus equeſtris, de quo in præcedentibus. Vel legendum: *& tot tamen HS. Lipſ.*

25. *Aditiales*) quæ dabantur in aditu & auſpiciis honorum.

26. *Quinque millibus HS.*) Eſſent nobis CXXV. Philippici. *Lipſ.*

bamus. at hoc ſi hereditatis cauſſa facit, vultur eſt, cadauer exſpectat. Eadem & turpia ſunt, & honeſtá: refert, quare, aut queamadmodum fiant. Omnia autem honeſte fient, ſi honeſto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo ſunt: cetera, in diem bona ſunt. Ergo inſigi debet perſuaſio, ad totam pertinens vitam: hoc eſt, quod decretum voco. Qualis hæc perſuaſio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur; qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas ſuaſiſſe, totum ordinanti parum eſt. M. Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus. hæc nemo faciet quemadmodum debet, niſi habuerit quo referat. Proponamus oportet finem ſummi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrum dictumque reſpiciat: veluti nauigantibus ad aliquod ſidus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito, vaga eſt. Quod ſi vtique proponendum eſt, incipiunt neceſſario eſſe decreta. Illud, puto, concedes, nihil eſſe turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: niſi eximantur, quæ reprehendunt 27) animos ac detinent, & conari totos vetant. Quomodo ſint dii colendi, ſolet præcipi. Accendere aliquem lucernam ſabbatis 28) prohibeamus; quoniam nec lumine dii egent, & ne homines quidem

27. *Reprehendunt*) idem ac *retrahunt*.

28. *Accendere aliquem lucernam ſabbatis*) lucernas accendere in honorem Deorum aut Principum feſtis diebus mos apud Romanos. ſed vt apparet paullatim Iudaici ritus inualuere, & Sabbathi diem illa ſuperſtitione coluerunt. Perſius Sat. V.

Herodis venere dies, vnctaque feneſtra
Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuere lucernæ. Lipſ.

dele-

delectantur fuligine. Vetemus ſalutationibus matutinis fungi, & foribus aſſidere templorum: humana ambitio iſtis officiis capitur. Deum colit, qui nouit. Vetemus lintea & ſtrigiles 29) Ioui ferre, & ſpeculum tenere 30) Iunoni. Non quærit miniſtros Deus, quid ni? ipſe humano generi miniſtrat: vbique & omnibus præſto eſt. Audiat licet, quemadmodum ſe gerere in ſacrificiis debeat, quam procul reſilire a moleſtiis ac ſuperſtitionibus: numquam ſatis profectum erit, niſi qualem debet Deum, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ cauſſa eſt diis benefaciendi? natura. Errat, ſi quis putat illos nocere velle; non poſſunt. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique, coniunctum eſt. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit. Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maieſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla maieſtas eſt. Scire, illos eſſe qui præſident mundo, qui vniuerſa vi ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curioſi ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent: ceterum caſtigant quoſdam, & coërcent, & irrogant pœnas, & aliquando ſpecie boni puniunt. 31) Vis deos propitiare? bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quæſtio, quomodo hominibus ſit vtendum.

29. *Lintea & ſtrigiles*) quaſi lotione Dii egerent, ſunt enim hæc balnearia inſtrumenta. *Lipſ.*

30. *Speculum tenere*) Seneca apud Auguſtin. L. 6. de ciuit. Dei: *Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos diſponant, longe a templo, non tantum ſimulacro, ſtantes, digitos mouent amantium modo, ſunt, quæ ſpeculum teneant.*

31. *Specie boni puniunt*) dant bona externa, quæ in malum cedunt.

Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur ſanguini humano? quantulum eſt ei non nocere, cui debeas prodeſſe? Magna ſcilicet laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt. Præcipiemus vt naufrago manum porrigat, erranti viam monſtret, cum eſuriente panem ſuum diuidat? Quando omnia quæ præſtanda ſunt ac vitanda, dicam, cum poſſim breuiter hanc formulam humani officii tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina atque humana concluſa ſunt, vnum eſt: membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, cum ex iiſdem & in eadem 32) gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & ſociabiles fecit: illa æquum iuſtumque compoſuit: ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere, quam lædi: & illius imperio paratæ ſunt ad iuuandum manus. Iſte verſus, & in pectore, & in ore ſit:

Homo ſum, humani nihil a me alienum puto.

Habeamus in commune, 33) quod nati ſumus. Societas noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt: quæ caſura, niſi inuicem obſtarent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos hominesque diſpiciamus, quomodo rebus ſit vtendum. In ſuperuacuum præcepta iactauimus, niſi illud præceſſerit, qualem de quaque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitiis, de gloria, de ignominia, de patria, de exilio. Æſtimemus ſingula, fama remota: & quæramus quid ſint, non quid vocentur. Ad virtutes tranſeamus. præcipiet aliquis, vt prudentiam magni æſtimemus, vt

32. *Ex iiſdem & in eadem*) ex iiſdem elementis in eundem finem.

33. *Habeamus in commune*) h. e. ſit hoc nobis datum publico bono; efficiamus vt ad commune bonum vel commodum creati ſimus tales. *Gronov.*

for-

fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: iuſtitiam, ſi fieri poteſt, propius etiam quam ceteras, nobis applicemus. Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit virtus: vna ſit, an plures: ſeparatæ an annexæ: 34) an qui vnam habet, & ceteras habeat: quomodo inter ſe differant. Non eſt neceſſe fabro de fabrica quærere, quod eius initium, quis vſus ſit: non magis quam pantomimo, de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt: nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent vitam: virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui. diſcendum de ipſa eſt, vt ipſa voluntas diſcatur: actio recta non erit, niſi recta fuerit voluntas. ab hac enim eſt actio. Rurſus, voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, niſi totius vitæ leges perceperit, & quid de quoque iudicandum ſit, exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, niſi immutabile certumque iudicium adeptis: ceteri decidunt ſubinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetitaque alternis fluctuantur. Cauſſa huius iactationis eſt, quod nihil liquet incertiſſimo regimine vtentibus, fama. Si vis eadem ſemper velle, vera oportet velis. Ad verum ſine decretis non peruenitur: continent vitam. Bona & mala, honeſta & turpia, iuſta & iniuſta, pia & impia, virtutes vſusque virtutum, rerum commodarum 35) poſſeſſio, æſtimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, ſagacitas ſenſuum, hæc omnia æſtimatorem deſiderant, quanti quidque in cenſum deferendum ſit. Falleris enim, & pluris quædam quam ſunt. putas: adeoque falleris, vt quæ maxima inter vos habentur,

34. *Annexæ*) annexæ ſunt Stoicis, qui vnam ſine alia nunquam eſſe putant.

35. *Rerum commodarum*) ita Stoicis bona externa audiunt.

diui-

diuitiæ, gratia, potentia, ſeſtertio nummo 36) æſtimanda ſunt. Hoc neſcies, niſi conſtitutionem ipſam, qua iſta inter ſe æſtimantur, inſpexeris. Quemadmodum folia virere per ſe non poſſunt; ramum deſiderant, cui inhæreant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta præcepta ſi ſola ſunt, marcent: infigi volunt ſectæ. Præterea, non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicunt? præceptis ſatis vitam explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiæ, id eſt, dogmata. Atqui hoc ipſum quod dicunt, decretum eſt: tam hercule, quam ſi nunc ego dicerem, recedendum eſſe a præceptis ſupervacuis, & in hæc ſola ſtudium conferendum: hoc ipſo quo negarem curanda eſſe præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philoſophiæ deſiderant, quædam probationem: & quidem multa; quia inuoluta ſunt, vixque ſumma diligentia ac ſumma ſubtilitate aperiuntur. Si probationes neceſſariæ ſunt; & decreta, quæ veritatem argumentis colligunt. Quædam aperta ſunt, quædam obſcura. Aperta, quæ ſenſu comprehenduntur, quæ memoria: obſcura, quæ extra hæc ſunt. Ratio autem non impletur manifeſtis: maior eius pars pulcriorque in occultis eſt. Occulta probationem exigunt, probatio non ſine decretis eſt, neceſſaria ergo decreta ſunt. Quæ res communem ſenſum facit, eadem perfectum, 37) certarum rerum perſuaſio: fi-

36. *Seſtertio nummo*) valet, minimio. Communis ita ſermo & velut formula in imaginario pretio, aut nullo. Cyac. L. 19. Obſ. c. 31.

37. *Quæ res communem ſenſum facit, eadem perfectum*) quæ res facit, vt omnes de aliqua re idem ſentiant, vt omnium idem ſit de re conceptus, ea etiam perfectum & euidentem conceptum facit, de enidentibus enim eadem omnium perſuaſio: hoc vero præſtat perſuaſio de rebus quæ certæ ſunt.

no

ne qua, omnia in animo natant: neceſſaria ergo ſunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Denique cum monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo ſe, vt ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium: adiicimus, iuſtum eſt & honeſtum. Iuſtum autem honeſtumque decretorum noſtrorum continet ratio: ergo hæc neceſſaria eſt, ſine qua nec illa ſunt. Sed vtraque iungamus. namque & ſine radice inutiles rami ſunt; & ipſæ radices his, quæ genuere, adiuvantur. Quantum vtilitatis manus habeant, neſcire nulli licet: aperte iuuant: cor, illud quo manus viuunt, ex quo impetum ſumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis poſſum; aperta ſunt: decreta vero ſapientiæ in abdito. Sicut ſanctiora ſacrorum tantum initiati ſciunt: ita in philoſophia, arcana illa admiſſis receptiſque in ſacra oſtenduntur: ad præcepta, & alia huiusmodi, profanis quoque nota ſunt. Poſidonius non tantum præceptionem, (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) ſed etiam ſuaſionem, & conſolationem, & exhortationem neceſſariam iudicat. His adiicit cauſſarum inquiſitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici, cuſtodes Latini ſermonis, ſuo iure ita appellent, non video. Ait vtilem futuram eſſe deſcriptionem cuiusque virtutis. hanc Poſidonius ætiologiam 38) vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, ſigna cuiusque virtutis & vitii ac notas reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminentur. Hæc res eamdem vim habet, quam præcipere. Nam qui præcipit, dicit: Illa facies, ſi voles temperans eſſe. Quid deſcribit, ait. Temperans eſt, qui facit illa, qui illis abſtinet.

38. *Ætiologiam*) Lipſius legit *ethologiam*, a moribus.

Qua-

Quæris, quid interſit? alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Deſcriptiones has, & (vt publicanorum vtar verbo) 39) εἰκονισμοὺς ex vſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda: inuenietur imitator. Putas vtile, tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc vtilius eſt, excellentis animi notas eſſe, quas ex alio in ſe transferre permittitur?

Continuo pecoris generoſi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto.
Nec vanos horret ſtrepitus: illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis aluus, obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus:
- - - tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit ſub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noſter, deſcripſit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim. ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus inceſſens admotos iam exercitus Alpibus, ciuilique ſe bello ferens obuium: non alium illi aſſignauerim vultum, non alium habitum. altius certe nemo ingredi potuit, quam qui ſimul contra Cæſarem Pompeiumque ſe ſu-

39. *Vt publicanorum vtar verbo*) vt conſtaret tales & tales ſoluiſſe portorium, nec alios, publicanos deſcripſiſſe formam & faciem ſingulorum puto; idque appellaſſe εἰκονισμόν. Potuit & in pecunia aſſignanda & deleganda locum habere, dabis tali & tali forma, æuo, nota. *Lipſ.*

ſtulit,

ſtulit, & aliis Cæſarianas opes, aliis Pompeianas foventibus, vtrumque prouocauit, oſtenditque aliquas eſſe reip. partes. 40) Nam parum eſt in Catone, dicere: Nec vanos horret ſtrepitus. Quid ni, cum veros vicinoſque non horreat? cum contra decem legiones, & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, 41) ſed omnia experiatur, honeſtius in ſeruitutem caſura, quam itura? Quantum in illo vigoris ac ſpiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ eſt? Scit ſe vnum eſſe, de cuius ſtatu non agatur: non enim quæri, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. 42) Inde periculorum gladiorumque contemptus. Libet admirantem inuictam conſtantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: Luxuriatque toris animoſum pectus. Proderit non tantum quales eſſe ſoleant boni viri, dicere, formamque eorum & lineamenta deducere: ſed quales fuerint narrare, & exponere Catonis illud vltimum ac fortiſſimum vulnus, per quod libertas amiſit animam: Lælii ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam: alterius Catonis domi foriſque egregia facta: Tuberonis ligneos lectulos, 43) cum in publicum ſternerentur, hædinaſque pro ſtragulis pelles, & ante ipſius Iouis cellam 44) propoſita conuiuis vaſa fi-

40. *Aliquas eſſe Reip. partes*) habere Remp. adhuc nonnullos, qui nec Cæſariani ſint nec Pompeiani, ſed eius libertatem tueantur.

41. *Decidat*) cedat, animum abiiciat.

42. *Sed an inter liberos ſit*) an alios quoque habeat libertatem vna cum ipſo defendentes.

43. *Tuberonis ligneos lectulos*) vide Valerium L. VII. c. 5.

44. *Ante ipſius Iouis cellam*) epulo publico in Capitolio. Lipſ.

ctilia,

ctilia. quid aliud paupertatem in Capitolio conſecrare? Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parum credimus? Cenſura fuit illa, non cœna. O quam ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa ſit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum ſupellectilem ſpectauit, vnius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentumque fractum eſt, & millies conflatum: at omnibus ſeculis Tuberonis fictilia durabunt.

Epist. XCVI.

Contra Querulos: & omnia a Fato ac Deo venire. Quid igitur indignamur? Pareamus iſtis, aut potius aſſentiamur. Bona.

Tamen tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil eſſe in iſtis mali, niſi hoc vnum, quod indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum natura putet miſerum. Non feram me, 1) quo die aliquid ferre non potero. Male valeo? pars fati eſt. Familia decubuit? fœnus offendit? domus crepuit? damna vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parum eſt: debuit fieri. decernuntur iſta, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cummaxime detego: in omnibus quæ aduerſa videntur & dura, ſic formatus ſum. Non pareo Deo, ſed aſſentior: ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil vmquam mihi incidet, quod triſtis incipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expaueſcimus, tributa vitæ ſunt.

1. *Non feram me*) i. e. vita exibo.

Ho-

Horum, mi Lucili, nec ſperaueris immunitatem, nec petieris. Veſicæ te dolor inquietauit: epulæ fuerunt parum dulces: detrimenta continua. propius accedam; de capite timuiſti. Quid tu, neſciebas hæc te optare, cum optares ſenectutem? Omnia iſta in longa vita ſunt, quomodo in longa via & puluis & lutum & pluuia. Sed volebam, inquis, viuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata vox virum dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias: ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque dii, neque deæ faciant, vt te fortuna in deliciis habeat. Ipſe te interroga, ſi quis poteſtatem tibi Deus faciat, vtrum velis viuere in macello, an in caſtris. Atqui viuere, mi Lucili militare eſt. Itaque hi qui iactantur, & per operoſa atque ardua ſurſum atque deorſum eunt, & expeditiones periculoſiſſimas obeunt, fortes viri ſunt, primoresque caſtrorum: iſti quos publica quies, aliis laborantibus, molliter habet, Turturillæ ſunt, 2) tuti contumeliæ cauſſa.

EPIST. XCVII.

Et nunc, & olim, fuiſſe malos. Exemplum a iudicio Clodiano, quod ille nummis & adulteriis corrupit. De vi deinde Conſcientiæ; damnari ab ea mala, atque etiam puniri interno flagello aut morſu.

ERras, mi Lucili, ſi exiſtimas noſtri ſeculi eſſe vitium, luxuriam & negligentiam boni moris. & alia

2. *Turturillæ ſunt*) i. e. in loco illo cui *turturillæ* nomen deliteſcunt. Turturillæ autem dicebatur locus, vbi corruptelæ fiebant, quod ibi turturi opera daretur & ganeæ, vt eſt apud Iſidorum in Gloſſ. Talia autem loca & homines tuti, non per honorem, ſed contumeliam, & quia ſpernuntur. *Lipſ.*

quæ obiicit ſuis quiſque temporibus. Hominum ſunt iſta, non temporum; nulla ætas vacauit a culpa. Et ſi æſtimare licentiam cuiuſque ſeculi incipias: pudet dicere, nunquam apertius, quam coram Catone, peccatum eſt. Credat aliquis pecuniam eſſe verſatam in eo iudicio, in quo reus erat. Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæſaris vxore in operto commiſerat, violatis religionibus eius ſacrificii, quod pro populo 1) fieri dicitur, ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus viris, vt picturæ quoque 2) maſculorum animalium contegantur. Atqui dari iudicibus nummi ſunt: & quod hac etiamnum pactione turpius eſt, ſtupra inſuper matronarum & adoleſcentulorum nobilium, ſalarii loco exacta ſunt. Minus crimine, quam abſolutione, peccatum eſt. Adulterii reus, adulteria diuiſit: 3) nec ante fuit de ſalute ſecurus, quam ſimiles ſui iudices ſuos reddidit. Hæc in eo iudicio facta ſunt, in quo, ſi nihil aliud, Cato teſtimonium dixerat. Ipſa bonam verba Ciceronis 4), quia res fidem excedit: Acceſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit. Iam vero, ô dii boni, rem perditam! etiam noctes certarum mulierum, atque adoleſcentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Non vacat de pretio queri, plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeueri illius vxorem? dabo illam. Vis diuitis? huius quoque tibi præſtabo concubitum. Adulterium niſi fe-

1. *Pro populo*) pro quo ſacra Bonæ Deæ a Veſtalibus fiebant, quorum occaſione corrupta Cæſaris vxor fuit.

2. *Vt picturæ quoque*) Iuuenal. Sat. 6.

vbi velari pictura iubetur,
Quæcunque alterius ſexus imitata figuram eſt.

3. *Adulteria diuiſit*) aſſignauit iudicibus, ſententiam fauentem eis ſibi pactus.

4. *Ciceronis*) ad Atticum, vbi omnia exſequitur.

ceris,

ceris, damna. Illa formoſa quam deſideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo: intra comperendinationem, 5) fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria, quam facere: illud eſt matribus familiæ denuntiare; 6) hoc, illudere. Hi iudices Clodiani a ſenatu petierant præſidium, quod non erat niſi damnaturis neceſſarium: & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus, abſoluto reo: Quid vos, inquit, præſidium a nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur? Inter hos tamen iocos, impune tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno: qui damnationem peius effugit, quam meruit. Quidquam fuiſſe corruptius illis moribus credis, quibus libido non ſacris inhiberi, non iudiciis poterat? quibus in ea ipſa quæſtione, quæ extra ordinem ſenatus-conſulto exercebatur, plus quam quærebatur admiſſum eſt? Quærebatur, an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe: apparuit, ſine adulterio tutum eſſe non poſſe. Hoc inter Pompeium & Cæſarem, inter Ciceronem Catonemque commiſſum eſt: Catonem, inquam, illum, quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare. Florales iocos nudandarum meretricum. Credis ſpectaſſe tunc ſeuerius homines, quam iudicaſſe? Et fient, & facta ſunt iſta: & licentia vrbium, aliquando diſciplina metuque, numquam ſponte conſidet. Non eſt itaque quod credas, nunc plurimum libidini permiſſum eſſe, legibus minimum. Longe enim frugalior hæc iuuentus, quam illa, eſt, cum reus adulterium apud iudices negaret, iudices apud reum confiterentur: cum ſtuprum committeretur rei iudicandæ

5. *Intra comperend.*) i. e. antequam illa deſinat.
6 *Denuntiare*) velut imperium in eas exercere, & per minas ad alium mittere: quod plus eſt quam per blanditias ſurrepere & illudere. *Lipſ.*

cauſſa: cum Clodius iiſdem vitiis gratioſus quibus nocens, conciliaturas 7) exerceret in ipſa cauſſæ dictione. Credat hoc quiſquam? qui damnabatur vno adulterio, abſolutus eſt multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus: quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe: & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit: non pronum eſt tantum ad vitia, ſed præceps. Et, quod pleroſque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata artificibus pudori ſunt, offenduntque decrrantem: vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerſo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpa reus cecidit: at contra, omnibus crimen ſuum voluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus eſt ipſa difficultate: lætatur ille circumſcriptione furtoque: nec ante illi culpa, quam culpæ fortuna diſplicuit. Id praua conſuetudine euenit. Alioqui vt ſcias, ſubeſſe animis, etiam in peſſima abductis, boni ſenſum, nec ignorari turpe, ſed negligi; omnes peccata diſſimulant, & quamuis feliciter ceſſerint, fructu illorum vtuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire vult, & conſpici: ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto, Poteſt nocenti contingere vt lateat, latenti fides non poteſt. 8) Aut ſi hoc modo melius hunc explicari poſſe iudicas ſenſum: Ideo non prodeſt latere peccantibus, quia latendi etiam ſi felicitatem habent, fiduciam non habent. Ita eſt. tuta ſcelera eſſe poſſunt:

7. *Conciliaturas*) lenocinia. *Lipſ.*

8. *Latenti fides non poteſt*) non certus eſſe poteſt ſemper ſe latiturum.

ſecura 9) non poſſunt. Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ,10) ſi ſic expediatur,non iudico. quare? quia prima & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe. nec vllum ſcelus,licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac vindicet,impunitum eſt, quoniam ſceleris,in ſcelere,ſupplicium eſt.Sed nihilominus & hæc, & illa, ſecundæ 11) pœnæ premunt ac ſequuntur: timere ſemper & expaueſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiam liberem? quare non ſemper illam in ſuſpenſo relinquam? illic diſſentiamus cum Epicuro, vbi dicit, nihil iuſtum eſſe natura, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit. Hic conſentiamus, mala facinora conſcientia flagellari, & plurimum illi tormentorum eſſe, eo quod perpetua illam ſolicitudo vrget ac verberat, quod ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. Hoc enim ipſum argumentum Epicuri eſt, natura nos a ſcelere abhorrere, quod nulli non etiam inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quam natura damnauit. Ideo numquam fides latendi fit etiam latentibus: quia coarguit illos conſcientia, & ipſos ſibi oſtendit. Proprium autem eſt nocentium, trepidare. Male de nobis actum erat, quod multa ſcelera legem & iudicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia 12): niſi il-

---

9 *Secura)* hoc ad animi affectum pertinet, *tuta* ad ipſam rem & euentum.

10. *Repugnare ſectæ noſtræ)* Stoicæ, quæ non formidine pœnæ, nec ideo quod vel non *tutum* vel parum *ſecurum* ſit peccare, abſtinere peccatis iubebat, ſed ideo quod ipſum peccatum in ſe ſpectatum ſit abominabile.

11. *Et hæc, & illa, ſecundæ)* Lipſ. *& hæc & illæ*. Nimirum & hæc, quod ſc. ſibi ipſi ſcelus ſupplicium eſt, & illæ ſecundæ pœnæ, quod nulla eſt in peccando ſecuritas, præmunt, &c.

12. *Et ſcripta ſupplicia)* quod effugiant ſupplicia legibus ſcripta atque ſancita.

la naturalia & grauia de præſentibus ſoluerent, & in locum patientiæ timor cederet.

Epist. XCVIII.

Solis internis Bonis fidendum: alia venire, abire. Hoc meditandum, & omnia vt fugacia adſpicienda, atque habenda. Praeparandus itaque animus ad amiſſionem talium, & ad tolerandum obfirmandus. Quidni? alii tulerunt. Sequere exempla, imo ipſe eſto exemplum. Plane inter bonas vtilesque Epiſtola.

NUmquam credideris felicem quemquam, ex felicitate ſuſpenſum 1) fragilibus innititur, qui adventitio lætus eſt: exibit gaudium, quod intrauit. At illud ex ſe ortum, fidele, firmumque eſt, & creſcit, & ad extremum uſque proſequitur: cetera quorum admiratio eſt vulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non vſui ac voluptati eſſe poſſunt? Quis negat? ſed ita, ſi illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortunam intuentur 2), ita fructifera ac iucunda fiunt, ſi quis habens illa, ſe quoque habet, nec in rerum ſuarum poteſtate eſt. 3) Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam: materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonumue exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus eſt: in vtramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſſa eſt. Malus omnia

1. *Ex felicitate ſuſpenſum*) ſic paullo poſt: *ſi illa ex nobis pendent. non ex illis nos.*

2. *Fortunam intuentur*) a fortunæ nutu pendent.

3. *Nec in rerum ſuarum poteſtate eſt*) nec a rebus ſuis pendet, vt ante aiebat.

in

in malum vertit, etiam quæ ſpecie optimi venerant: rectus atque integer, corrigit praua fortunæ; & dura atque aſpera, ferendi ſcientia mollit: idemque & ſecunda grate excipit modeſteque, & aduerſa conſtanter atque fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil ſupra vires ſuas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Siue alios obſeruare volueris (liberius enim inter aliena iudicium eſt) ſiue teipſum fauore ſepoſito; & ſenties hoc, & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris vtile eſſe, niſi de contra leuitatem caſus, rerumque caſum ſequentium, inſtruxeris: niſi illud frequenter & ſine querela, inter ſingula damna dixeris: Diis aliter viſum eſt. Imo mehercule, vt carmen fortius ac iuſtius petam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quam cogitabas euenerit: Dii melius 4)! Sic compoſito nihil accidet. ſic autem componetur, ſi, quid humanarum rerum varietas poſſit, cogitauerit, antequam ſenſerit. Si & liberos, & coniugem, atque patrimonium ſic habuerit, tamquam non vtique ſemper habiturus: & tamquam non futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer, qui ſolicitus eſt, vt ea quibus delectatur, ad extremum uſque permaneant. Nullo enim tempore conquieſcet; & expectatione futuri, præſentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo eſt autem amiſſio rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam. Quin vero metuenda declina; & quidquid conſilio proſpici poteſt, proſpice: quodcumque læſurum eſt, multo ante quam accidat, ſpeculare & aduerte. In

4. *Dii melius!*) ſc. prouident.

hoc ipſum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omne obfirmata mens. Poteſt fortunam cauere, qui poteſt ferre: certe in tranquillo non tumultuatur. Nil eſt nec miſerius nec ſtultius, quam prætimere quæ iſta dementia eſt, malum ſuum antecedere? Denique, vt breuiter includam quod ſentio, & iſtos ſatageos, 5) ac ſibi moleſtos deſcribam tibi; tam intemperantes in ipſis miſeriis ſunt quam ante illas. Plus dolet quam neceſſe eſt, qui ante dolet quam neceſſe ſit. Eadem enim infirmitate dolorem non æſtimat, qua non exſpectat. Eadem intemperantia fingit ſibi perpetuam felicitatem, fingit ſibi creſcere debere quæcumque contigerunt, non tantum durare; & oblitus huius petauri 6); quo humana iactantur, ſibi vni fortuitorum conſtantiam ſpondet. Egregie itaque videtur mihi Metrodorus dixiſſe in ea Epiſtola, qua ſororem, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur: Mortale eſt omne mortalium bonum. de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur: certum eſt ſempiternumque, ſapientia & virtus: hoc vnum contingit immortale mortalibus. Ceterum tam improbi ſunt, tamque obliti quo eant, quo illos ſinguli dies trahant, vt mirentur aliquid ſe amittere, amiſſuri vno die omnia. Quidquid eſt, cui dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum eſt. Tam neceſſe eſt perire quam perdere 7).

---

5. *Satageos*) ita vocat eos qui cupide laborant, a ſatagendo.

6. *Petauri*) ad ludi genus reſpicit tum frequentis. Rota ſuſpendebatur, per quam motam corpora traiiciebant ſaltu: atque ii Petauriſtæ dicebantur, ipſa illa Petaurum. Videntur & in Petauro ſuſpenſi fuiſſe, & in eo elati deiecti. *Lipſ.*

7. *Tam neceſſe eſt perire quam perdere*). ſi perdimus aliquid, hoc ſolatio nobis eſſe vult, quod ipſis etiam denique ſit pereundum,

&

& hoc ipſum, ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo animo perdere, quod periturum eſt. Quid ergo adverſus has amiſſiones auxilii inueniemus? Hoc, vt memoria teneamus amiſſa, nec cum ipſis fructum excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere, eripitur: habuiſſe, numquam. Peringratus eſt, qui cum amiſerit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit caſus, vſum fructumque apud nos relinquit: quem nos iniquitate deſiderii perdimus. Dic tibi, ex iſtis quæ terribilia videntur, nihil eſt inuictum. Singula vicere iam multi: ignem Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exſilium Rutilius mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rurſus iſta, quæ vt ſpecioſa & felicia trahunt vulgum, a multis & ſæpe contemta ſunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, cenſor notauit: Tubero 8) paupertatem & ſe dignam & Capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cœna vſus, oſtendit, debere his hominem eſſe contentum, quibus dii etiamnum vterentur. Honores repulit pater Sextius, 9) qui ita natus vt remp. deberet capeſſere, latum clauum 10) diuo Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim, quod dari poſſet, & eripi poſſe. Nos quoque aliquid ipſi faciamus animoſe: ſimus inter exempla. Quare deficimus? quare deſperamus? quidquid fieri potuit, poteſt. Nos modo purgemus animum, ſequamurque naturam, a qua aberranti cupiendum timendumque eſt, & fortuitis ſeruiendum. Licet reuerti in viam, licet in integrum reſtitui. Reſtituamur, vt poſſimus dolores, quocumque modo corpus inuaſerint, perferre, & fortunæ dicere: Cum viro tibi negotium

8. *Tubero*) ſupra ep. 95.
9. *Sextius*) vid. Ep. 59.
10. *Latum clauum*) inſigne ſenatorium, pectore demiſſum *Lipſ.*

eſt, quære quem vincas. His ſermonibus, & his ſimilibus 11), lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules mitigari, & aut ſanari, aut ſtare, & cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de ipſo ſum. de noſtro damno agitur, quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe vitæ plenus eſt, cui adiici nihil deſiderat ſua cauſſa, ſed eorum quibus vtilis eſt. Liberaliter facit, quod viuit. Alius iam hos cruciatus finiſſet: hic tam turpe putat mortem fugere, quam ad mortem confugere. Quid ergo? non, ſi ſuadebit res, exibit? Quid ni exeat? ſi nemo iam eo vti poterit? ſi nihil aliud, quam dolori operam dabit? Hoc eſt, mi Lucili, philoſophiam in opere diſcere, & ad verum exerceri: 12) videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem; cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum ſit, a faciente diſcendum eſt. Adhuc argumentis actum eſt, an poſſit aliquis dolori reſiſtere, an mors magnos quoque animos admota ſubmittere. Quid opus eſt verbis? in rem præſentem eamus. nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. contra vtrumque ſibi fidit: nec ſpe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter moritur. hunc fert, illam exſpectat.

EPIST. XCIX.

Conſolatoria in morte filii. Sapiens, ita me Deus, & diſerta.

11. *His ſermonibus &c.*) omnino hiatum hic eſſe manifeſtum. fuiſſe aliquid de ſene lugente & ſolatii indigo putat Lipſius, qui de eodem de quo in ſeq. Ep. Marullo hic ſermonem Senecæ fuiſſe ſuſpicatur. Verum ſequentia fortem potius virum & ſapientem, quam mollem ac Marulli ſimilem nobis ſiſtunt.

12. *Ad verum exerceri*) non per luſum.

Epi-

EPiſtolam, quam ſcripſi Marullo, cum filium parvulum amiſiſſet, & diceretur molliter ferre, miſi tibi. In qua non ſum morem ſolitum ſecutus, nec putaui leniter illum debere tractari, cum obiurgatione eſſet quam conſolatione dignior. Afflicto enim & magnum vulnus male ferenti, paullisper cedendum eſt: exſatiet ſe, aut certe primum impetum effundat. Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt, protinus caſtigentur, & diſcant, quaſdam etiam lacrimarum ineptias eſſe. Solatia exſpectas? conuicia accipe. tam molliter tu fers mortem filii? quid faceres, ſi amicum perdidiſſes? Deceſſit filius incertæ ſpei, paruulus: puſillum temporis periit. Cauſſas doloris conquirimus, & de fortuna etiam iniqui queri volumus; quaſi non ſit iuſtas querendi cauſſas præbitura. At mehercule ſatis mihi iam videbaris animi habere, etiam aduerſus ſolida mala, nedum ad iſtas vmbras malorum, quibus ingemiſcunt homines moris cauſſa. Quod damnorum omnium maximum eſt, ſi amicum perdidiſſes, danda opera erat, vt magis gauderes quod habueras, quam mœreres quod amiſeras. Sed plerique non computant, quanta perceperint, quantumue gauiſi ſint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non ſuperuacuus tantum, ſed ingratus eſt. Ergo quod habuiſti talem amicum, periit opera? tot annis, tanta coniunctione vitæ, tam familiari ſtudiorum ſocietate, nihil actum eſt? Cum amico effers amicitiam: & quid doles amiſiſſe, ſi habuiſſe non prodeſt? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipſos caſus abſtulerit, apud nos manet. Noſtrum eſt quod præteriit tempus: nec quidquam eſt loco tutiore, quam quod fuit. Ingrati aduerſus percepta, ſpe futuri, ſumus: quaſi non quod futurum eſt, ſi modo ſucceſſerit nobis, cito in præterita tranſiturum ſit. Angu-

ſte fructus rerum determinat,qui tantum præſentibus lætus eſt. & futura & præterita delectant: hæc, exſpectatione; illa, memoria. ſed alterum pendet, & non fieri poteſt: alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor eſt, certiſſimo excidere? Acquieſcamus his quæ iam hauſimus: ſi modo non perforato animo hauriebamus, & tranſmittente quidquid acceperat. Innumerabilia ſunt exempla eorum, qui liberos iuvenes ſine lacrymis extulerint: qui in ſenatum, aut in aliquod publicum officium a rogo redierint, & ſtatim aliud egerint: nec immerito. Nam primum, ſuperuacuum eſt dolere, ſi nihil dolendo proficias: deinde iniquum eſt queri de eo, quod vni accidit, & omnibus reſtat. Deinde, deſiderii ſtulta conqueſtio eſt, vbi minimum intereſt inter amiſſum & deſiderantem. Eo itaque æquiore animo eſſe debemus, quod quos amiſimus, ſequimur. Reſpice celeritatem rapidiſſimi temporis: cogita breuitatem huius ſpatii, per quod citatiſſimi currimus; obſerua hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis interuallis diſtinctum, etiam vbi maxima videntur: quem putas periiſſe, præmiſſus eſt. Quid autem dementius, quam cum idem tibi iter emetiendum ſit, flere eum qui anteceſſit? Flet aliquis factum, quod non ignorauit futurum? aut ſi mortem in homine non cogitauit, ſibi impoſuit. Flet aliquis factum, quod aiebat non poſſe non fieri? quisquis aliquem queritur mortuum eſſe, queritur hominem fuiſſe. Omnes eadem conditio deuinxit: cui naſci contingit, mori reſtat. Interuallis diſtinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet, varium, & incertum eſt. ſi moleſtias æſtimas, etiam puero longum: ſi velocitatem, etiam ſeni anguſtum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius.

bilius. Iactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt, iubente fortuna: & in tanta volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, niſi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo vno nemo decipitur. Sed puer deceſſit. Nondum dico melius agi cum eo qui vita defungitur: ad eum tranſeamus qui conſenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vaſtitatem, & vniuerſum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenſo: videbis quam exiguum ſit, quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrimæ, quantum ſolicitudines occupant, quantum mors, antequam veniat, optata: quantum valetudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni? dimidium ex hoc edormitur. Adiice labores, luctus, pericula: & intelliges, etiam in longiſſima vita minimum eſſe quod viuitur. Sed quis tibi concedat, non melius ſe habere eum cui cito reuerti licet, cui ante laſſitudinem peractum eſt iter? Vita, nec bonum nec malum eſt: boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum certiorem. Potuit euadere modeſtus ac prudens, potuit ſub cura tua in meliora formari: ſed (quod iuſtius timetur) potuit fieri pluribus ſimilis. Adſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenam luxuria proiecit: 1) adſpice illos, qui ſuam alienamque libidinem exercent, mutuo impudici; quorum nullus ſine ebrietate, nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit: plus timeri quam ſperari potuiſſe, manifeſtum erit. Non debes itaque cauſſas doloris accerſere, nec leuia incommoda indignando cumulare. Non hortor, vt nitaris & vrgeas: non tam male de

1. *In arenam luxuria proiecit*) qui bonis dilapidatis gladiatores facti ſunt. vid. ep. 87.

te

te iudico, vt tibi aduerſus hæc totam putem virtutem aduocandam. Non eſt dolor iſte, ſed morſus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia profecit, ſi puerum, nutrici adhuc quam patri notiorem, animo forti deſideras. Quid? nunc ego duritiam ſuadeo, & in funere ipſo erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minime inhumanitas eſt iſta, non virtus, funera ſuorum iisdem oculis quibus ipſos videre, nec commoueri ad primam familiarium diuiſionem. Puta autem me vetare: quædam non ſunt ſui iuris. 2) Excidunt etiam retinentibus lacrimæ, & animum profuſæ leuant. Quid ergo eſt? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poſcet imitatio. Nihil vero mœrori adiiciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus oſtentatio doloris exigit, quam dolor: quotusquiſque ſibi triſtis eſt? Clarius, cum audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum ſecretum eſt; cum aliquos viderint, in fletus nouos excitantur. Tum capiti ſuo manus ingerunt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberius: tunc mortem comprecantur ſibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur nos, vt in aliis rebus, ita in hac quoque hoc vitium, ad plurimum exempla componi; nec quid oporteat, ſed quid ſoleat, adſpicere. A natura diſcedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, ſicut in omnibus, inconſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo? impium vocat, & efferatum. Videt aliquem collaban-

2. *Quædam non ſunt ſui iuris*) non ſunt libera, imperio alieno aguntur, quo? naturæ. *Lipſ.*

tem, & corpori affuſum: 3) effeminatum ait, & eneruem. Omnia itaque ad rationem reuocanda ſunt. Stultius vero nihil eſt, quam famam captare triſtitiæ, & lacrimas approbare: quas iudico ſapienti viro alias permiſſas cadere, alias vi ſua latas. Dicam quid interſit. Cum primum nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus e complexu noſtro in ignem tranſiturum, lacrimas naturalis neceſſitas exprimit: & ſpiritus ictu doloris impulſus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem perpremit & expellit. Hæ lacrimæ per eliſionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ ſunt, quibus exitum damus, cum memoria eorum quos amiſimus retractatur: & ineſt quiddam dulce triſtitiæ: cum occurrunt ſermones eorum iucundi, conuerſatio hilaris, officioſa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non eſt itaque, quod lacrimas propter circumſtantes aſſidenteſque aut contineas, aut exprimas: nec ceſſant, nec fluunt vmquam tam turpiter, quam finguntur. Eant ſua ſponte: ire autem poſſunt placidis atque compoſitis. Sæpe ſalua ſapientis autoritate fluxerunt, tanto temperamento, vt illis nec humanitas, nec dignitas deeſſet. Licet, inquam, naturæ obſequi, grauitate ſeruata. Vidi ego in funere ſuorum verendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium ſcena. Nihil erat, niſi quod veris dabatur affectibus. Eſt aliquis & dolendi decor. hic ſapienti ſeruandus eſt: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrimis aliquid ſat eſt. Imprudentium vt gaudia, ſic dolores exundauere. Æquo animo excipe neceſſaria. Quid incredibile,

3. *Corpori affuſum*) an corpori defuncto? in ea enim inſano luctu agitati proruere ſolent.

quid

quid nouum euenit? quam multis cum maxime funus locatur 4)? quam multis vitalia eruuntur 5)? quam multi poſt luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuiſſe, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non vtique perducit ad ſenectutem: vnde viſum eſt, dimittit. Ceterum de illo frequenter loquere, & memoriam eius, quantum potes, celebra: quæ ad te ſæpius reuertur, ſi erit ſine acerbitate ventura. Nemo enim libenter triſti conuerſatur, nedum triſtitiæ. Si quos ſermones eius, ſi quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras, ſæpius repete: potuiſſe illum implere ſpes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Obliuiſci quidem ſuorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effuſiſſime flere, meminiſſe parciſſime, inhumani animi eſt. Sic aues, ſic feræ fœtus ſuos diligunt: quarum concitatus eſt amor, & pene rabidus, ſed cum amiſſis totus exſtinguitur. Hoc prudentem virum non decet: meminiſſe perſeueret, lugere deſinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, eſſe aliquam cognatam triſtitiæ voluptatem, hanc ipſam captandam in eiuſmodi tempore. Ipſa Metrodori verba ſubſcripſi: *Μιχθεῖσα ἡδονὴ ἀηδείᾳ τὶς γάρ ἐςί, σοὶ μὲν ζητητέη κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν*, de quibus non dubito, quid ſis ſenſurus. Quid enim turpius, quam captare in ipſo luctu voluptatem, imo per luctum: & inter lacrymas quoque, quod iuvet, quærere? Hi ſunt qui nobis obiiciunt nimium rigorem, & infamant præcepta noſtra duritia, quod

4. *Quam multis cum max. &c.*) quam multi ſunt qui funus æque ac tu libitinariis efferendum locant? h. e. quam multos habeo doloris tui ſocios.

5. *Vitalia eruuntur*) a Medicis ſcilicet a quibus curantur. Sic Senec. conſol. ad Marc. c. 22. *lacerationes medicorum oſſa viuis legentium* memorat. *Gronov.*

dica-

dicamus dolorem in animum aut admittendum non eſſe, aut cito expellendum. Vtrum tandem eſt aut incredibilius, aut inhumanius, non ſentire amiſſo amico dolorem, an voluptatem in ipſo dolore aucupari? Nos quod præcipimus honeſtum eſt; cum aliquid lacrimarum affectus effuderit, &, vt ita dicam, deſpumauerit, non eſſe tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miſcendam ipſi dolori voluptatem? Sic conſolamur cruſtulo pueros, ſic infantium fletum infuſo lacte compeſcimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exſpirat, ceſſare pateris voluptatem, ſed ipſum vis titillare mœrorem. Vtrum honeſtius dolor ab animo ſubmouetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipſo. Eſt aliqua, inquit, voluptas cognata triſtitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non licet. Vnum bonum noſtis, voluptatem; vnum malum, dolorem. Quæ poteſt inter bonum, & malum, eſſe cognatio? Sed puta eſſe. nunc potiſſimum eruitur: & ipſum dolorem ſcrutamur an aliquid habeat iucundum circa ſe, & voluptarium? Quædam remedia aliis partibus corporis ſalutaria, velut fœda & indecora, adhiberi aliis nequeunt: & quod alibi prodeſſet ſine damno verecundiæ, id fit inhoneſtum loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate ſanare? ſeuerius iſta plaga curanda eſt. illud potius admone, nullum mali ſenſum, ad eum qui perit, peruenire: nam ſi peruenit, non periit. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus eſt: viuit, ſi læditur. Vtrum putas illi mala eſſe, quod nullus eſt, an quod eſt adhuc aliquis? Atqui nec ex eo poteſt ei tormentum eſſe, quod non eſt: quis enim nullius ſenſus eſt? nec ex eo, quod eſt: effugit enim maximum mortis incommodum, non eſſe. Illud quoque dicamus ei, qui deflet, ac deſiderat in ætate prima raptum: Omnes

quantum ad breuitatem æui, ſi vniuerſo compares, & iuuenes & ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quam quod minimum eſſe quis dixerit: quoniam quidem minimum aliqua pars eſt; hoc quod viuimus, proximum nihilo eſt: & tamen (ô dementiam noſtram!) late diſponitur. Hæ tibi ſcripſi, non tanquam exſpectaturus eſſes remedium a me tam ſerum: liquet enim mihi te locutum tecum, quidquid lecturus es: ſed vt caſtigarem illam exiguam moram, qua a te receſſiſti: & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non tamquam poſſent venire, ſed tamquam vtique eſſent ventura, proſpiceres.

EPIST. C.

De Papirio Fabiano philoſopho iudicium, eiusque ſcriptis.

FAbiani Papirii 1) libros, qui inſcribuntur Ciuilium, legiſſe te cupidiſſime ſcribis: ſed non reſpondiſſe exſpectationi tuæ deinde, oblitus de philoſopho agi, compoſitionem eius accuſas. Puta eſſe quod dicis; & effundi verba, non fingi. 2) Primum, habet iſta res ſuam gratiam: & eſt decor proprius orationis leniter lapſæ. Multum enim intereſſe exiſtimo, vtrum exciderit an fluxerit. Nunc in hoc quoque, quod dicturus ſum, ingens differentia eſt. Fabianus mihi non effundere videtur orationem, ſed fundere; 3) adeo larga eſt, & ſine per-

1. *Fabiani Papirii*) fuſe de eo Seneca Pater lib. 2. Controv. præf.

2. *Effundi, non fingi*) ſine delectu, ordine & ornatu proferri.

3. *Non effundere, ſed fundere*) illud eſt cum impetu, hoc leniter & cum ordine fundere.

tur-

turbatione, non ſine curſu tamen, veniens. Illud plane fatetur & præfert, non eſſe ſe tractatam, 4) nec diu tortam. Sed ita, vt vis, eſſe credamus: mores ille, non verba compoſuit; & animis ſcripſit iſta, non auribus. Præterea, ipſo dicente 5) non vacaſſet tibi partes intueri: adeo te ſumma rapuiſſet: & fere quæ impetu placent, minus præſtant ad manum relata. 6) Sed illud quoque multum eſt, primo adſpectu oculos occupaſſe: etiamſi contemplatio diligens inuentura eſt, quod arguat. Si me interrogas, maior ille eſt qui iudicium abſtulit, 7) quam qui meruit. 8) Et ſcio hunc tutiorem eſſe: ſcio audacius ſibi de futuro promittere. 9) Oratio ſolicita philoſophum non decet. Vbi tandem erit fortis & conſtans, vbi periculum ſui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione, ſed ſecurus: itaque nihil inuenies ſordidum. Electa verba ſunt, non captata: nec huius ſeculi more contra naturam ſuam poſita & inuerſa; ſplendida tamen, quamuis ſumantur e medio: ſenſus honeſtos & magnificos habent, non coactos in ſententiam, 10) ſed latius ductos. 11) Videbimus, quid parum reciſum 12) ſit, quid parum

4. *Tractatam*) quæ fingi enim & comta eſſe oportet, multum manibus tractari oportet.

5. *Ipſo dicente*) ſi recitantem audiſſes.

6. *Ad manum relata*) in manum ſumta & relecta minus placent quam audita. *Lipſ.*

7. *Iudicium abſtulit*) in dicendo rapuit, & velut inuitum traxit, *Lipſ.*

8. *Qui meruit*) accurata ſcriptione aut dictione. *Id.*

9. *De futuro promittere*) famam ſcilicet perennaturam.

10. *Coactos in ſententiam*) vt acute & ſententioſe dicta videantur.

11. *Latius ductos*) libero ſtylo explicatos.

12. *Reciſum*) latius enim ductos illi ſenſus tribuerat.

ſtructum, 13) quid non huius recentis politurae: cum circumſpexeris omnia, nullas videbis anguſtias inanes. Deſit ſane varietas marmorum, & conciſura aquarum 14) cubiculis interfluentium, & pauperis cella, 15) & quidquid aliud luxuria, non contenta decore ſimplici, miſcet: quod dici ſolet, domus recta eſt. 16) Adiice nunc, quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam volunt eſſe ex horrido comptam; quidam vsque eo aſpera gaudent, vt etiam quae mollius caſus explicuit, ex induſtria diſſipent, & clauſulas abrumpant, ne ad exſpectatum reſpondeant. Lege Ciceronem. compoſitio eius vna eſt: pedem ſeruat, curata, lenta, & ſine infamia mollis. At contra Pollionis Aſinii ſalebroſa & exſiliens, & vbi minime exſpectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia deſinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis pauciſſimis, quae ad certum modum, & ad vnum exemplar, adſtricta ſunt. Humilia praeterea tibi videri dicis omnia, & parum erecta; quo vitio carere eum iudico. Non ſunt humilia illa, ſed placida, & ad animi tenorem quietum compoſitumque formata, nec depreſſa, ſed plana. Deeſt illis oratorius vigor, ſtimulique quos quaeris, & ſubiti ictus ſententiarum: ſed totum corpus videris; quamuis ſit incomptum, honeſtum eſt. Non habet oratio eius, ſed debet 17) dignitatem. Affer quem Fabiano poſ-

13. *Structum*) compoſitum.

14. *Conciſura aquarum*) refert ad aquas & minutos Euripos in coenationibus praeſertim aeſtiuis, de quibus Senec. de Tranq. c. I. & qv. Nat. III, 17. *Lipſ.*

15. *Pauperis cella*) habebant diuites diſtinctam coenationem quam pauperis cellam vocarent, vbi certis diebus velut tenuem & pauperem victum imitarentur, vid. Ep. 18. *Lipſ.*

16. *Recta eſt*) ſine vitio & menda. *Gronov.*

17. *Debet*) *dabit* legit Lipſ. nimirum tota virtutis plena animo eam inſeret,

ſis

ſis præponere Dic Ciceronem, cuius libri ad philoſophiam pertinentes, pene totidem ſunt, quod Fabiani. Cedam. ſed non ſtatim puſillum eſt, ſi quid maximo minus eſt. Dic Aſinium Pollionem. Cedam. & reſpondeamus: In re tanta eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nomina adhuc Liuium. Scripſit enim & dialogos, quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quam hiſtoriæ: & ex profeſſo philoſophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum: vide tamen, quam multos antecedat, qui a tribus vincitur, & tribus eloquentiſſimis. Sed non præſtat omnia. non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit: non eſt violenta, nec torrens, quamuis effuſa ſit: non eſt perſpicua, ſed pura. Deſideres, inquies, contra vitia aliquid aſpere dici, contra pericula animoſe, contra fortunam ſuperbe, contra ambitionem contumelioſe. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi: ſit aliquid oratorie acre, tragice grande, comice exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, verbis? Ille rerum ſe magnitudini addixit: eloquentiam, velut vmbram, non hoc agens, trahit. Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta, nec in ſe collecta nec omne verbum excitabit ac punget: fateor: exibunt multa, nec ferient, & interdum otioſa præterlabetur oratio: ſed multum erit in omnibus locis & ingens ſine tædio ſpatium. Denique illud præſtabit, vt liqueat tibi, illum ſenſiſſe quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, vt tu ſcires quid illi placeret; non vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem: non quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta eius, non dubito, etiam ſi magis reminiſcor quam teneo: hæretque mihi color eorum, non ex recenti conuerſatione familiariter, ſed ſummatim, vt ſolet ex vetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi videbantur; non ſolida, ſed plena, quæ

adoleſcentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem ſui vocarent, ſine deſperatione vincendi. quæ mihi adhortatio videtur efficaciſſima. Deterre enim, qui imitandi cupiditatem modo fecit, ſpem abſtulit. Ceterum verbis abundabat, ſine commendatione partium ſingularum, in vniuerſum magnificus.

EPIST. CI.

De ſubita morte cuiuſdam noti: & ex occaſione, nihil fidendum aut ſpondendum nobis. Omnia incerta, ideoque vita bona non differenda. longa autem non optanda: & exagitat Mæcenatis turpiſſimum votum

OMnis dies, omnis hora, quam nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principium velit, queris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum ſplendidum & officioſum, noueras: ex tenui principio ſe ipſe promouerat, & iam illi decliuis erat curſus ad cetera. Facilius enim creſcit dignitas, quam incipit. Pecunia quoque 1) circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio diuitiis imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficaciſſimæ, & quærendi, & cuſtodiendi ſcientia: quarum vel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minus patrimonii quam corporis diligens, cum me ex conſuetudine mane vidiſſet, cum per totum diem amico grauiter affe-

1. *Pecunia quoque*) Sic Lampis ap Plutarch. an ſeni gerenda Reſp. Paruas opes magno, paruo magnas ſe ſibi paraſſe aiebat. *Lipſ.*

cto,

ĉto, & ſine ſpe iacenti, vſque in nocte … aſſediſſet, cum hilaris cœnaſſet, genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compreſſum arctatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas, poſtquam omnibus erat ſani ac valentis officiis functus, deceſſit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæſtus, acceſſerat; in ipſo actu bene cedentium rerum, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu, raptus eſt.

Inſere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.

Quam ſtultum eſt ætatem diſponere? ne craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt, ſpes longas inchoantium! Emam ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum laſſam & plenam ſenectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere: id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipſam quam premimus horam, caſus incidit. Voluitur tempus, rata quidem lege, ſed per obſcurum: quid autem ad me, an naturæ certum ſit, quod mihi incertum eſt? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, ſeros in patriam reditus proponimus; militiam, & caſtrenſium laborum tarda manupretia; 1) procurationes, officiorumque per officia proceſſus: cum interim ad latus mors eſt. quæ quoniam nunquam cogitatur, niſi aliena; nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quam dum miramur, hæſura. Quid autem eſt ſtultius, quam mirari id vllo die factum, quod omni

1. *Tarda manupretia*) nam promotiones caſtrenſes gradatim fiebant, nec magna niſi in extremis præmia. *Lipſ.*

poteſt fieri? Stat quidem terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatorum neceſſitas fixit: ſed nemo ſcit noſtrum, quam prope verſetur. Sic itaque formemus animum, tanquam ad extrema ventum ſit: nihil differamus, quotidie cum vita paria faciamus. 3) Maximum vitæ vitium eſt, quod imperfecta ſemper eſt, quod etiam aliquid ex illa differtur. qui quotidie vitæ ſuæ ſummam manum impoſuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor naſcitur, & cupiditas futuri, exedens animum. Nihil eſt miſerius dubitatione venientium, quorſum euadant. Quantum ſit illud quod reſtat, aut quale, collecta 4) mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? vno, ſi vita noſtra non prominebit, ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritum eſt præſens. Vbi vero quidquid mihi debui, redditum eſt, vbi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſſe inter diem & ſeculum: quidquid deinceps dierum rerumque venturum eſt, ex alto proſpicit, & cum multo riſu ſeriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitasque caſuum perturbabit, ſi certus ſit aduerſus incerta? Ideo, mi Lucili, propera viuere: & ſingulos dies, ſingulas vitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui vita ſua quotidie fuit tota, ſecurus eſt. In ſpe viuentibus, proximum quodque tempus elabitur: ſubitque auiditas, & miſerrimum atque miſerrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud Mæcenatis turpiſſimum votum: quo & debilitatem non recuſat, & deformitatem, & nouiſſime acutam crucem, dummodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur.

3. *Paria faciamus*) computemus. Tanquam nihil ſit reliqui, non illa nobis, nos non illi obligemur.

4. *Collecta*) plana omnia ſi legatur *coniectantis*. *Gronov.*

Debi-

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa:
Tuber adſtrue gibberum,
Lubricos quate dentes.
Vita dum ſupereſt, bene eſt.
Hanc mihi, vel acuta
Si ſedeam cruce, ſuſtine.

Quod miſerrimum erat, ſi incidiſſet, optatur: & tamquam vita petitur, ſupplicii mora. Contemptiſſimum putarem, ſi viuere vellet vſque ad crucem. Tu vero, inquit, me debilites licet, dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat: deprаues licet, dum monſtroſo & diſtorto temporis aliquid accedat: ſuffigas licet, & acutam ſeſſuro crucem ſubdas: eſt tanti, vulnus ſuum premere, & patibulo pendere deſtrictum, dum differat id quod eſt in malis optimum, ſupplicii finem. Eſt tanti, habere animam, vt agam. 5) Quid huic optes, niſi deos faciles? 6) quid ſibi vult iſta carminis effeminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas vmquam recitaſſe Virgilium,

Vſque adeone mori miſerum eſt?

Optat vltima malorum: & quæ pati grauiſſimum eſt, extendi ac ſuſtineri cupit. qua mercede? ſcilicet vitæ longioris. Quid autem huius viuere eſt? diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter ſupplicia tabeſcere, & perire membratim, & toties per ſtillicidia 7) amit-

5. *Vt agam*) agere animam dicuntur, qui moriuntur.
6. *Deos faciles*) in pœnam ſtolidi voti, exauditionem eius.
7. *Per ſtillicidia*) ſenſim & guttatim quaſi, beata morte.

tere animam, quam ſemel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in fœdum ſcapularum ac pectoris tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſſæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori. Multi peiora paciſci adhuc parati ſunt: etiam amicum prodere, vt diutius viuant: & liberos ad ſtuprum manu ſua tradere, vt contingat lucem videre, tot conſciam ſcelerum. Excutienda vitæ cupido eſt: diſcendumque, nihil intereſſe quando patiaris quod quandoque patiendum eſt: quam bene viuas referre, non quamdiu: ſæpe autem in hoc eſſe bene, ne diu.

Epist. CII.

Aliquid de immortalitate animæ. tum quæſtiuncula, An claritas poſt mortem ad nos faciat: Diſputat tenuiter primo & ſcholaſtice: tum in extremo adſurgit, & ad Deum ac cæleſtia animum ducit. Corpus hoc, ſarcinam aut velamentum eſſe: ſperni debere & exui, cum Deus & dies ille vocant.

Quomodo moleſtus eſt iucundum ſomnium videnti, qui excitat: aufert enim voluptatem: etiamſi falſam, effectum tamen veræ habentem: ſic epiſtola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum, & iturum, ſi licuiſſet, vlterius. Iuuabat de æternitate animarum quærere, imo mehercule credere. credebam enim facile opinionibus magnorum virorum, rem gratiſſimam promittentium magis, quam probantium. Dabam me ſpei tantæ. iam eram faſtidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immenſum illud tempus,

& in poſſeſſionem omnis æui tranſiturus: cum ſubito experrectus ſum, epiſtola tua accepta, & tam bellum ſomnium perdidi. quod repetam, ſi te dimiſero, & redimam. Negas me epiſtola prima totam quæſtionem explicuiſſe, in qua probare conabar id quod noſtris placet, claritatem quæ poſt mortem contingit, bonum eſſe. Id enim me non ſoluiſſe, quod opponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex diſtantibus: hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas, mi Lucili, eiuſdem quæſtionis eſt, loci alterius: & ideo non hoc tantum, ſed alia quoque eodem pertinentia, diſtuleram. Quædam enim, vt ſcis, moralibus rationalia 1) immixta ſunt. Itaque illam partem recta ad mores pertinentem tractaui, Numquid ſtultum ſit ac ſuperuacuum, vltra extremum diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcum, nihilque ſit eius qui nullus eſt. An ex eo, quod cum erit, ſenſuri non ſimus, antequam 2) aliquis fructus percipi aut peti poſſit. Hæc autem omnia ad mores ſpectant: itaque ſuo loco poſita ſunt. At quæ a dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, ſegreganda fuerunt: & ideo ſepoſita ſunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt perſequar, deinde ſingulis occurram. At niſi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid eſt, quod prædicere velim? Quædam continua eſſe corpora, vt hominem: quædam compoſita, vt nauem, domum, omnia denique quorum diuerſæ partes iunctura in vnum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tanquam exercitus, populus, ſenatus. Illi enim, per quos iſta corpora efficiuntur, iure aut officio cohæ-

1. *Rationalia*) Logica.
2. *Antequam*) ſubintellige *ſit* vel *eueniat*.

rent,

rent, natura diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt, quod etiam nunc prædicere velim? Nullum bonum putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. vno enim ſpiritu vnum bonum contineri ac regi debet, vnum eſſe vnius boni principale. 3) Hoc ſi quando deſideraueris, per ſe probatur: interim ponendum fuit, quia inde noſtra tela mittuntur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe: Claritas autem iſta, bonorum virorum ſecunda opinio 4) eſt. Nam quomodo fama non eſt vnius ſermo, nec infamia vnius mala exiſtimatio: ſic nec claritas, vni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtantes viri debent, vt claritas ſit. Hæc autem ex iudiciis plurium efficitur, id eſt, diſtantium. ergo non eſt bonum. Claritas, inquit, laus eſt a bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox eſt, aliquid ſignificans: vox autem, licet virorum ſit bonorum, bonum non eſt. Neque enim quidquid vir bonus facit, bonum eſt. nam & plaudit, & ſibilat: ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quam ſternutamentum aut tuſſim. Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis, vtrum laudantis, an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem facitis, quam ſi affirmetis meum eſſe, quod alius bene valeat. Sed laudare dignos, honeſta actio eſt: ita laudantis bonum eſt, cuius actio eſt, non noſtrum qui laudamur. atqui hoc quærebatur. Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primum, an ſit aliquid ex diſtantibus bo-

3. *Principale*) vnum eſſe debet vnius boni ἡγεμονικόν.
4. *Secunda opinio*) amica & fauens. *Lipſ.*

num,

num, etiam nunc quæritur, & pars vtraque ſententi-as habet. 5) Deinde, claritas deſiderat multa ſuffragia: poteſt & vnius boni viri iudicio eſſe contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo? inquit; & fama erit vnius hominis exiſtimatio, & infamia vnius malignus ſermo? Gloriam quoque, inquit, latius fuſam intelligo: conſenſum enim multorum exigit. Diuerſa horum conditio eſt, & illius. Quare? quia ſi de me bene vir bonus ſentit, eodem loco ſum, quo, ſi omnes boni idem ſentirent. omnes enim ſi me cognouerint, idem ſentient. Par illis idemque iudicium eſt: æque vero inſiſtitur ab his, qui diffidere non poſſunt. Ita pro eo eſt, ac ſi omnes idem ſentiant: quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriam & famam, non eſt ſatis vnius opinio. Illic idem poteſt vnius ſententia, quod omnium: quia omnium ſi perrogetur, vna erit: hic diuerſa diſſimilium iudicia ſunt, diſſimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, ſuſpecta. Putas tu poſſe ſententiam vnam omnium eſſe? non eſt vnius vna. Illis placet verum: veritatis vna vis, vna facies eſt: apud hos falſa ſunt, quibus aſſentiuntur. Numquam autem falſis conſtantia eſt: variantur & diſſident. Sed laus, inquit, nihil aliud quam vox eſt: vox autem bonum non eſt. Cum dicunt claritatem laudem eſſe bonorum, a bonis redditam: iam non ad vocem referunt, ſed ad ſententiam. Licet enim vir bonus taceat, ſed aliquem iudicet dignum laude, laudatus eſt. Præterea, aliud eſt laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem, cuius officium oratione conſtat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, ſed iudicia promitti-

5. *Sententias*) ſuffragia.

mus,

mus. Ergo laus etiam taciti eſt bene ſentientis, ac bonum virum apud ſe laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum refertur laus, non ad verba; quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurium emittunt. Laudat, qui laudandum eſſe iudicat. Cum Tragicus ille apud nos ait, Magnificum eſſe laudari a laudato viro: laude digno, ait. Et cum æque antiquus poëta ait. Laus alit artes: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. nihil enim æque & eloquentiam, & omne aliud ſtudium auribus deditum vitiauit, quam popularis aſſenſio. Fama vtique vocem deſiderat, claritas non. poteſt enim citra vocem contingere, contenta iudicio: plena eſt, non tantum inter tacentes, ſed etiam inter reclamantes. Quid interſit inter claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorum iudiciis conſtat, claritas bonorum. Cuius, inquit, bonum eſt claritas, id eſt, laus bono a bonis reddita? vtrum laudati, an laudantis? Vtriuſque: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit; & bene feciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bonum eſt, quod grati ſunt, ſed & meum. Ita enim animo compoſitus ſum, vt aliorum bonum, meum iudicem: vtique eorum, quibus ipſe ſum boni cauſſa. Eſt illud laudantium bonum: virtute enim geritur: omnis autem virtutis actio bonum eſt. Hoc contingere illis non potuiſſet, niſi ego talis eſſem. Itaque vtriusque bonum eſt, merito laudari; tam mehercule, quam bene iudicaſſe, iudicantis bonum eſt, & eius, ſecundum quem iudicatum eſt. Numquid dubitas, quin iuſtitia & habentis bonum ſit, & eius cui debitum ſoluit? Merentem laudare, iuſtitia eſt: igitur vtriuſque bonum eſt. Cauillatoribus iſtis abunde reſponderimus. Sed non debuit hoc nobis eſſe propoſitum, arguta diſſerere, & philoſophiam in has

has anguſtias ex ſua maieſtate detrahere. Quanto ſatius eſt, ire aperta via & recta, quam ſibi ipſi flexus diſponere quos cum magna moleſtia debeas relegere? neque enim quidquam aliud iſtæ diſputationes ſunt, quam inter ſe perite captantium luſus. Dic potius, quam naturale ſit, in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes & cum Deo terminos patitur. Primum, humilem non accipit patriam: Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod eſt etiamnum frequentius incolis latius tectis ſolum. Illi patria eſt, quodcumque ſuprema & vniuerſa circuitu ſuo cingit: hoc omne conuexum, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aër humanis diuina ſecernens 6) etiam coniungit, 7) intra quod diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant Deinde, arctam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, anni mei ſunt. nullum ſæculum magnis ingeniis cluſum eſt, nullum non cogitationi peruium tempus. Cum venerit dies ille qui mixtum hoc diuini humanique ſecernat corpus, hoc, vbi inueni, relinquam: ipſe me diis reddam. nec nunc ſine illis ſum, ſed graui terrenoque detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ longiorique proluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus vterus; & præparat non ſibi, ſed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpatium, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium maturè ſcimus partum. Alia origo nos exſpectat, alius rerum ſtatus. Nondum cælum, niſi ex interuallo, pati poſſumus. Proinde in-

6. *Humanis diuina ſecernens*) nam ſuper aërem cœlum ſtatim excipit, vbi dii. *Lipſ.*

7. *Etiam coniungit*) quia terram cum cœlo connectit medius interiectus aër.

trepi-

trepidus horam illam decretoriam 8) proſpice: non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quid circa te iacet rerum, tamquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta: tranſeundum eſt. Excutit redeuntem natura, ſicut intrantem. Non licet plus efferre, quam intuleris: imo etiam ex eo, quod in vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouiſſimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrensque per totum: detrahentur oſſa neruique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte, quem tamquam extremum reformidas, æterni natalis eſt. Depone onus. quid cunctaris; tamquam non prius quoque, relicto, in quo latebas, corpore, exieris? Hæres & reluctaris: tum quoque magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploras: & hoc ipſum flere, naſcentis eſt. Sed tunc debebat ignoſci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viſcerum calido mollique fomento emiſſum, afflauit aura liberior. Deinde, offendit duræ manus tactus: tenerque adhuc, & nullius rei gnarus obſtupuiſti inter ignota. Nunc tibi non eſt nouum ſeparari ab eo, cuius ante pars fueris 9): æquo animo membra iam ſuperuacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contriſtaris? ita ſolet fieri. Pereunt ſemper velamenta naſcentium. Quid iſta ſic diligis, quaſi tua? iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet, dies & ex contubernio fœdi atque olidi ven-

8. *Decretoriam*) κριτικὴν quaſi dicas iudicialem. Nam decernit index cum ſententiam profert, & in alterutrum ſtatuit. *Lipſ.*

9. *Non eſt nouum &c*) qui iam antea a matris vtero ſeparatus fuiſti, vel potius inuolucris quæ in eo tibi adhærebant.

tris

tris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, ſubuola: vtique etiam 10) neceſſariis, quæ cohærebunt, alienus. Iam hinc, altius aliquid ſublimiusque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo, & lux vndique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſideribus inter ſe lumen miſcentibus. Nulla ſerenum vmbra turbabit: æqualiter ſplendebit omne cæli latus: dies & nox, aëris infimi vices ſunt. Tunc in tenebris vixiſſe dices, cum totam lucem totus adſpexeris: quam nunc, per anguſtiſſimas oculorum vias, obſcure intueris, & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cum illam ſuo loco videris? hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait, illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere; quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat? ſi is quoque, 11) qui tamdiu animum iudicat manere, quamdiu retinetur corporis vinculo; exſolutum, ſtatim ſpargi; id agit, vt etiam poſt mortem vtilis eſſe poſſit. Quamuis enim ipſe ereptus ſit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multusque recurſat
Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona proſint: ſcias magnorum virorum, non minus præſentia, eſſe vtilem memoriam.

10. *Vtique etiam*) Gronouius legit: *caris quoque neceſſariisque cohære vt alienus.*

11. *Si is quoque*) Epicurum intelligit.

Epist. CIII.

Malitia & inſidiæ inter ſe hominum. Tu tamen non eadem facito, aut repone: ſed mitis in omnes & volens eſto.

QUid iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliaque, quæ nobis incidunt, non inſidiantur; illa potius vide, illa deuita, quæ nos obſeruant, quæ captant. Rari ſunt caſus, etiam ſi graves, naufragium facere, vehiculo euerti: ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, antequam ſurgat: crepant ædificia, antequam corruant: prænuntiat fumus incendium; ſubita eſt ex homine pernicies, & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras, ſi iſtorum tibi qui occurrunt vultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum: niſi quod illarum 1) pernicioſior eſt primus incurſus, quos tranſire non queunt. Numquam enim illas ad nocendum niſi neceſſitas inigit: aut fame, aut timore coguntur ad pugnam: homini perdere hominem libet. 2) Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum ſit: vt cogites, quod ſit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris; alterum, ne lædas. Commo-

1. *Illarum*) legit Gronov. *illorum* hoc ſenſu: Homines a feris vno tantum differunt, quod primus eorum incurſus eſt pernicioſior, quippe factos in hos qui ſpecie humana decepti eum non cauent, qui *eos tranſire* non præuiſa eorum immanitate nequeunt.

2. *Libet*) non neceſſitate adactus ſed lubens & petulanter homo homini nocet.

dis

dis omnium læteris, mouearis incommodis: & memineris quæ præſtare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid conſequeris? non, vt ne noceant; ſed, ne fallant. Quantum autem potes, in philoſophiam ſecede. illa de ſinu ſuo proteget: in huius ſacrario eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter ſe, niſi in eodem ambulantes. Quod autem 3) ipſam philoſophiam, non debebis iactare, multis fuit periculi cauſſa, inſolenter tractata, & contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alii exprobret: non abhorreat a publicis moribus; nec hoc agat, vt quidquid non facit, damnare videatur. Licet ſapere ſine pompa, ſine inuidia.

EPIST. CIV.

De inualetudine ſua, de cura & caritate in ſe vxoris. Locum ſe mutaſſe, vt recrearetur: & hinc de Peregrinatione pulcherrima diſſertatio. Non eſſe eam a ſe vtilem, niſi animo talis efficitur. Ille emendetur, affectus recidantur: omnia tunc loca & ſtatus iucunda. Peregrinatio etiam alia pulcherrima, ad priſcos & magnos viros ire, illos cogitatione intueri atque imitari. Hoc vitia tollit, virtutes inſerit: atque iſtuc Lucilium vocat.

IN Nomentanum meum fugi, quid putas? vrbem? imo febrem, & quidem ſurrepentem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculum iuſſi, Paulina mea retinente. Medicus initia eſſe dicebat, motis venis, ſed incertis, & naturalem turbantibus modum. Exire perſeueraui. Illud mihi in ore erat domini mei 1) Gallionis: qui cum in Acha-

3. *Quod autem*) *Quin etiam* leg. *Gronov.*
1. *Domini mei*) patres atque etiam fratres honoris cauſſa dominos vocabant. *Lipſ.*

ia febrem habere cœpiſſet, protinus nauem adſcendit, clamitans non corporis eſſe, ſed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Nam cum ſciam ſpiritum illius in meo verti: incipio, vt illi conſulam, mihi conſulere: & cum me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit enim mihi in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro, vt me fortius amet: 2) impetrat illa a me, vt me diligentius amem. Indulgendum eſt enim honeſtis affectibus: & interdum etiam ſi premunt cauſſæ, ſpiritus in honorem ſuorum vel cum tormento reuocandus, & in ipſo ore retinendus eſt: cum bono viro viuendum ſit, non quamdiu iuuat, ſed quamdiu oportet. Ille qui non vxorem, non amicum tanti putat, vt diutius in vita commoretur, qui perſeuerat mori, delicatus eſt. Hoc quoque imperet ſibi animus, vbi vtilitas ſuorum exigit: nec tantum ſi vult mori, ſed ſi cœpit, intermittat, & ſuis ſe commodet. Ingentis animi eſt, aliena cauſſa ad vitam reuerti: quod magni viri ſæpe fecerunt. Sed hoc quoque ſummæ humanitatis exiſtimo, ſenectutem ſuam, cuius maximus fructus eſt, ſecurior ſui tutela, & vitæ vſus animoſior, attentius conſeruare, ſi ſcias alicui tuorum eſſe dulce, vtile, optabile. Habet præterea in ſe non mediocre iſta res gaudium, & mercedem. quid enim iucundius, quam vxori tam carum eſſe, vt propter hoc tibi carior fias? Poteſt itaque Paulina mea non tantum ſuum mihi timorem imputare, ſed etiam meum. 3) Quæris ergo,

2. *Vt me fortius amet*) animo a muliebri affectu mage purgato.

3. *Sed etiam meum*) acute, poteſt non ſolum hoc in expenſis mihi ferre quod pro me timeat, ſed & quod ego. Namque timor meum trahit imo gignit. *Lipſ.*

quo-

Digitized by Google

quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? Vt primum grauitatem vrbis exceſſi, & illum odorem culinarum fumantium, quæ motæ quidquid peſtiferi vaporis obruerant, cum puluere effundunt, protinus mutatam valetudinem ſenſi. Quantum deinde adiectum putas viribus, poſtquam vineas attigi? in paſcuum emiſſus, cibum meum inuaſi. Repetiui ergo iam me. 4) non permanſit marcor ille corporis dubii, & male cogitantis: incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus mediis, ſi volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo diſtringatur inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quod nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe ferunt: Non immerito hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris. O quam bene cum quibusdam ageretur, ſi a ſe aberrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare traiicere, & vrbes mutare? ſi vis iſta, quibus vrgeris effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius. Puta veniſſe te Athenas, puta Rhodon: elige arbitrio tuo ciuitatem: quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? tuos adferes. Diuitias iudicabis bonum? torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerrimum) falſa. Quamuis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici, quanto vinceris. Honores iudicas bonum? male te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi poſt te videatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis

4. *Repetiui iam me*) recuperaui antea amiſſum. Sum qui fui. *Lipſ.*

mortem: cum in illa nihil ſit mali, niſi quod ante ipſam eſt, 5) timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpiciones: vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit,

. . . . euaſiſſe tot Vrbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes?

Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. ne tutis quidem habebitur fides, conſternata ſemel mente: quæ vbi conſuetudinem pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis ſuæ inhabilis eſt. Non enim vitat, ſed fugit; magis autem periculis patemus auerſi. Grauiſſimum iudicabis malum, aliquem ex his quos amabis amittere; cum interim hoc tam ineptum erit, quam flere, quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. Quidquid te delectat 6), æque viget, vt videras dum vireret. vtique aliud alio die caſus excutiet. ſed quemadmodum frondium iactura facilis eſt, quia renaſcuntur; ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta vitæ putas eſſe, damnum: quia reparantur 7), etiam ſi non renaſcantur. Sed non erunt iidem. Ne tu quidem idem eris. omnis dies, omnis hora te mutat: ſed in aliis rapina facilius apparet; hic latet, 8) quia non ex aperto fit. Alii auferuntur: 9) at ipſi nobis

5. *Quod ante ipſam eſt*) quod eam præcedit. Præcedit autem metus.

6. *Quicquid te delectat*) planus eſt ſenſus ſi cum Gronouio legamus: *quicquid te delectauit ac tenuit, vt videras, dum vireret, vtique aliud alia die caſus excutiet.*

7. *Reparantur*) iterum in vitam venient poſt [illegible] *Lipſ.* malim: iactura eorum aliis reſarcitur qui amici nobis euadunt. Suadet iſtam interpretationem quod ſequitur: *ſed non erunt iidem.*

8. *Hic latet*) in nobis quibus quotidie aliquid decedit.

9. *Auferuntur*) palam & aperte.

furto

furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, ſed ipſe tibi ſeres ſolicitudinum cauſſas, alia ſperando, alia deſperando? Si ſapis, alterum alteri miſceas: nec ſperaueris ſine deſperatione, nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrenauit, non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſſit errorem: ſed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterum inconſtantiam mentis, quæ cum maxime ægra eſt, laceſſit, mobiliorem leuioremque reddit ipſa iactatio. Itaque quæ petierant cupidiſſime loca, cupidius deſerunt, & auium modo tranſuolant, citiusque quam venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montium formas oſtendet, inuſitata ſpatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam: ſiue, vt Nilus, æſtiuo incremento tumet; ſiue, vt Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta curſu, integræ magnitudini redditur; ſiue, vt Mæander, poëtarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & ſæpe in vicinum alueo ſuo admotus, antequam ſibi influat, flectitur; ceterum neque meliorem faciet, neque ſaniorem. Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ, vt quæſita diſcamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miſerrima ſeruitute, in libertatem aſſeritur. Quamdiu quidem neſcieris, quid fugiendum, quid petendum, quid neceſſarium, quid ſuperuacuum, quid iuſtum, quid honeſtum ſit: non erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte

ſte diſcurſus: peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua ſequuntur. Vtinam quidem ſequerentur! longius abeſſent: nunc fers illa, non ducis. Itaque vbique te premunt, & paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, non regio, 10) quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum? non vehiculum nauemque conſcendit, ſed aduocat medicum, vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo? animum, tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione poſſe ſanari? maius eſt iſtud malum, quam vt geſtatione curetur. 11) Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima in itinere colligetur? Nullum, mihi crede, iter eſt, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus ſiſtat: aut ſi quod eſſet, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu iſta vrgebunt mala, macerabuntque per terras ac maria vagum, quamdiu malorum geſtaris cauſſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe & deſideria: ſaltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. ſi vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem ſana. Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro ſordidoque conuixeris: hærebit tumor, quamdiu cum ſuperbo conuerſaberis: numquam ſæuitiam in tortoris contubernio pones: incendent libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si velis vitiis exui, longe a vitiorum exemplis recedendum eſt. Auarus, corruptor, ſæuus, fraudulentus, multum nocituri ſi prope a te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores tranſi. cum Ca-

10. *Non regio*) non opus habet mutatione ſoli, ſed medicina.

11. *Geſtatione curetur*) quæ olim humoribus detrahendis, meatibus reſerandis, calori excitando vſitata fuit. *Lipſ.*

toni-

tonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quod ſi conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone verſare. Alter te docebit mori, ſi neceſſe erit: 12) alter antequam neceſſe erit. 13) Viue cum Chryſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumque notitiam. hi iubebunt in opere eſſe: nec tantum ſcite loqui, & in oblectationem audientium verba iactare, ſed animum indurare, & adverſus minas erigere. Vnus eſt enim huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere, ſtare fidenter, aperte 14) tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiuerſantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam ſubdolum, quibusdam pauidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum, quærentem vbi honeſtiſſime, non vbi tutiſſime viuat; ſimillimum mundo: 15) quem quantum mortalibus paſſibus licet, ſequitur æmulaturque. Profert ſe, laudari & adſpici credit. 16) Dominus omnium eſt, ſupra omnia eſt. itaque nulli ſe rei ſubmittit: nihil illi videtur graue, nihil aſperum, quod virum incuruet.

Terribiles viſu formæ, letumque labosque:

minime quidem, ſi quis rectis oculis intueri illa poſ-

12. *Alter te docebit mori, ſi neceſſe erit*) Socrates, qui mortem ſi aduenerit æquo animo ferre docet.

13. *Alter antequam neceſſe erit*) Zeno. Stoici enim vltro acceſſere mortem, & præuenire naturam vel neceſſitatem docebant.

14. *Stare fidenter, aperte*) *ſtare fidenter ac rectum.* *Gronov.*

15. *Mundo*) cœlo.

16. *Laudari & adſpici credit*) ita agit ac ſi omnium oculi in ſe ſint intenti.

ſit, & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori, dies vertit ad riſum.

Terribiles viſu formæ, letumque laborque.

egregie Virgilius noſter. Non re dixit terribiles eſſe, ſed viſu: id eſt, videri, non eſſe. Quid, inquam, in iſtis eſt tam formidabile, quam fama vulgauit? Quid eſt, obſecro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt iſti, qui non putant fieri poſſe quidquid facere non poſſunt, & aiunt nos loqui maiora, quam quæ natura humana ſuſtineat. At quanto ego de illis melius exiſtimo? ipſi quoque hæc poſſunt facere, ſed nolunt. Denique quem vmquam iſta deſtituere tentantem? cui non faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia ſunt, non audemus: ſed quia non audemus, difficilia ſunt. Si tamen exemplum deſideratis, accipite Socratem perpeſſitium 17) ſenem, per omnia aſpera iactatum, inuictum tamen & paupertate, quam grauiorem illi domeſtica onera faciebant; & laboribus, quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus. ſiue vxorem eius ſpectes moribus feram, lingua petulantem; ſiue liberos indociles, & matri quam patri ſimiliores. Sic fere aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis ſæuiore. Viginti & ſeptem annis 18) pugnatum eſt: poſt finita arma, triginta tyrannis noxæ dedita eſt ciuitas, ex quibus plerique inimici erant. Nouiſſima damnatio eſt ſub grauiſſimis nominibus impleta. obiecta eſt & religionum violatio, & iuuentutis corruptela, quam immittere in deos, in patres,

17. *Perpeſſitium*) eadem vox eſt in ep. 53

18. *Viginti & ſeptem annis*) quibus feruebat bellum Peloponneſiacum.

in

in remp. dictus eſt: poſt hæc carcer, & venenum. Hæc vſque eo animum Socratis non mouerunt, vt ne vultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & ſingularem, vſque ad extremum ſeruauit: non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? accipe hunc M. Catonem recentiorem, cum quo & infeſtius fortuna egit, & pertinacius. Cui cum omnibus locis obſtitiſſet, nouiſſime & in morte: oſtendit tamen virum fortem poſſe inuita fortuna viuere, inuita mori. Tota illi ætas aut in armis eſt exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus, quam Socratem, in ſeruitute vixiſſe: niſi forte Cn. Pompeium, & Cæſarem, & Craſſum putas libertatis ſocios 19) fuiſſe. Nemo mutatum Catonem, toties mutata rep. vidit: eumdem ſe in omni ſtatu præſtitit. In prætura, in repulſa, in accuſatione, in prouincia, in concione, in exercitu, in morte, denique in illa reip. trepidatione, cum illinc Cæſar eſſet decem legionibus pugnaciſſimis ſubnixus, tot externarum gentium præſidiis hinc Cn. Pompeius, ſatis vnus aduerſus omnia. Cum alii ad Cæſarem inclinarent, alii ad Pompeium, ſolus Cato fecit aliquas & reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc 20) plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: hinc 21) optimates & equeſtrem ordinem, quidquid erat in ciuitate ſancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduerteris

19. *Libertatis ſocios*) eos libertatis tuendæ cauſſa ſocietatem iniuiſſe, & triumuiratum conſtituiſſe.
20. *Illinc*) a partibus Cæſaris.
21. *Hinc*) a partibus Pompeii.

Atri-

Atridem, Priamumque, & ſæuum ambobus Achillem.

Vtrumque enim improbat, vtrumque exarmat. Hanc fert de vtroque ſententiam. Ait ſe, ſi Cæſar vicerit, moriturum: ſi Pompeius, exſulaturum. Quid habebat quod timeret, qui ea ſibi & victo & victori conſtituerat, quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterant? Periit itaque ex decreto ſuo. Vides poſſe homines labores pati? per medias Africæ ſolitudines pedes duxit exercitum. Vides poſſe tolerare ſitim? & in collibus arentibus, ſine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit: & quoties aquæ fuerat occaſio, nouiſſimus bibit. Vides honorem & notam poſſe contemni? eodem quo repulſus eſt die, in comitio pila luſit. Vides poſſe non timeri potentiam ſuperiorum? & Pompeium & Cæſarem, quorum nemo alterum offendere audebat, niſi vt alterum demereretur, ſimul prouocauit. Vides tam mortem poſſe contemni quam exſilium? & exſilium ſibi indixit & mortem, & interim bellum. Poſſumus itaque aduerſus iſta tantum habere animi: libeat modo ſubducere iugo collum. In primis autem deſpuendæ ſunt voluptates: eneruant, & effeminant, & multum petunt. multum autem a fortuna petendum eſt. Deinde ſpernendæ opes: auctoramenta 22) ſunt ſeruitutum. Aurum & argentum, & quidquid aliud felices domos onerat, relinquatur. non poteſt gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas, omnia paruo æſtimanda ſunt.

22. *Auctoramenta*) præmia quibus vendimus libertatem. *Lipſ.*

EPIST.

EPIST. CV.

Breuia, ſed vtilia, praecepta ad Securitatem. Lege, & vſurpa.

QUæ obſeruanda tibi ſint, vt tutior viuas, dicam. Tu tamen ſic audias cenſeo iſta praecepta, quomodo ſi tibi praeciperem, qua ratione bonam valetudinem in Ardeatino tuereris. Conſidera, quae ſint quae hominem in perniciem hominis inſtigent: invenies ſpem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus iſtis, adeo leuiſſimum eſt contemptus, vt multi in illo remedii cauſſa delituerint. 1) Quem quis contemnit, calcar ſine dubio, ſed tranſit. Nemo homini contempto pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens praeteritur: cum ſtante pugnatur. Spem improborum vitabis, ſi nihil habueris quod cupiditatem alienam & improbam irritet, ſi nihil inſigne poſſederis. Concupiſcuntur enim inſignia, etiam ſi parum nota ſunt. Sic vero inuidiam effugies, ſi te non ingeſſeris oculis, ſi bona tua non iactaueris, ſi ſcieris in ſinu gaudere. Odium autem ex offenſa ſic vitabis, neminem laceſſendo gratuito: a quo te ſenſus communis tuebitur. fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odium habuerunt, nec inimicum. Illud, ne timearis, praeſtabit tibi & fortunae mediocritas, & ingenii lenitas: cum te eſſe homines ſcient, quem offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis ſit, & certa. Timeri autem tam domi moleſtum eſt, quam foris: tam a ſeruis, quam a liberis. Nulli non ad nocendum ſatis

1. *Remedii cauſa delituerint)* vt Brutus qui Reges eiicit, qui vt Liuius habet *in contemtu tutus erat.*

virium eſt. Adiice nunc, quod, qui timetur, timet. nemo potuit terribilis eſſe ſecure. Contemptus ſupereſt: cuius modum in ſua poteſtate habet, qui illum ſibi adiunxit: qui contemnitur, quia voluit, non quia debuit. Huius incommodum & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquem potentem potentes ſunt. quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quam periculum conſtet. Nihil tamen æque proderit, quam quieſcere, & minimum cum aliis loqui, plurimum ſecum. Eſt quædam dulcedo ſermonis, quæ irrepit, & blanditur, & non aliter quam ebrietas aut amor ſecreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quantum audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnusquisque aliquem cui tantum credit, quantum ipſi creditum eſt: vt garrulitatem ſuam cuſtodiat, & contentus ſit vnius auribus, populum faciet. 2) Sic quod modo ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere. Confuſam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent: nec vllo tempore vacant. Trepidant enim cum fecerunt, hærent, conſcientia aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpondere ad ſe cogit. 3) Dat pœnas, quisquis exſpectat: quisquis autem meruit, exſpectat. Tutum aliqua res 4) in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurum. putat enim ſe, etiam ſi non deprehenditur, poſſe deprehendi: & inter ſomnos mouetur, & quoties alicuius ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi oblitera-

2. *Populum faciet*) dum ſcilicet vni dicit, qui rurſus dicat alteri; & hic tertio, donec omnes ſciant.

3. *Reſpondere ad ſe cogit*) dum ſeipſam interrogat: quid feci? quid fiet? quid patiar? *Gronov.*

4. *Tutum aliqua res*) vid. ep. 97.

tum

tum videtur, non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, numquam fiduciam.

EPIST. CVI.

Tenuis & Chryſippea quaeſtio, An Bonum ſit corpus? In extremo aliquid contra argutias.

TArdius reſcribo ad epiſtolas tuas. non quia diſtrictus occupationibus ſum: hanc excuſationem caue audias: vaco, & omnes qui volunt, vacant. Neminem res ſequuntur: ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus reſcriberem ei, de quo quaerebas? Veniebat in contextum operis mei: ſcis enim me moralem philoſophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinentes quaeſtiones explicare. Itaque dubitaui vtrum differrem te, an, donec ſuus iſti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: humanius viſum eſt, tam longe venientem 1) non detinere. Itaque & hoc ex illa ſerie rerum cohaerentium excerpam, & ſi qua erunt huiuſmodi, non quaerenti tibi vltro mittam. Quae ſint haec, interrogas? Quae ſcire magis iuuat, quam prodeſt: ſicut hoc de quo quaeris, an bonum corpus ſit. Bonum prodeſt: facit enim: quod facit, corpus eſt: bonum, agitat animum, & quodammodo format & continet: quae ergo propria ſunt corporis, ea corporis bona ſunt: corpora ergo ſunt, & quae animi ſunt. nam & hic corpus eſt. bonum hominis neceſſe eſt corpus ſit, cum ipſe corporalis. Mentior, niſi & quae alunt illud, & quae valetudinem eius vel cuſtodiunt vel reſtituunt, corpora ſunt: ergo & bonum eius corpus eſt. Non puto te dubitaturum, an effectus corpora ſint, vt aliud

1. *Tam longe venientem*) ex Sicilia ſcribentem.

quo-

quoque de quo non quæris, infulciam; tanquam ira, amor, triſtitia. ſi dubitas, vide an vultum nobis mutent, an frontem adſtringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent ſanguinem. Quid ergo? tam manifeſtas corpori notas credis imprimi, niſi a corpore? Si affectus corpora ſunt, & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, indurata vitia, & in ſtatum inemendabilem adducta: ergo & malitia, & ſpecies eius omnes, malignitas, inuidia, ſuperbia. Ergo & bona. primum quia contraria iſtis ſunt: deinde, quia eadem tibi indicia præſtabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentionem prudentia? quantam modeſtiam & quietem reuerentia? quantam ſerenitatem lætitia? quantum rigorem ſeueritas, quantam remiſſionem veritas? Corpora ergo ſunt, quæ colorem habitumque corporum mutant, quæ in illis regnum ſuum exercent. Omnes autem quas retuli virtutes, bona ſunt, & quidquid ex illis eſt. Numquid eſt dubium, an id quo quid tangi poteſt, corpus ſit?

Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res,

vt ait Lucretius.

Omnia autem iſta quæ dixi, non mutarent corpus, niſi tangerent: ergo corpora ſunt. Etiamnum, cui tanta vis eſt, vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus eſt. Quid ergo? Non timor retinet? non audacia impellit? non fortitudo immittit, & impetum dat? non moderatio refrænat ac reuocat? non gaudium extollit? non triſtitia adducit? Denique quidquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio: quod imperat corpori, corpus eſt: quod vim corpori affert, corpus. Bonum corporis corporale eſt: bonum hominis, & corporis bonum eſt; itaque

que corporale eſt. Quoniam, vt voluiſti, morem geſſi tibi, nunc ipſe dicam mihi, quod dicturum eſſe te video. Latrunculis ludimus: in ſuperuacuis ſubtilitas teritur. non faciunt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt, ſapere: imo ſimplicior. paucis opus eſt ad mentem bonam litteris. Sed nos vt cetera in ſuperuacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quemadmodum omnium rerum, ſic litterarum quoque intemperantia laboramus: non vitæ, ſed ſcholæ diſcimus.

EPIST. CVII.

Solatur Lucilium & erigit, in fuga ſeruorum. Iſta & alia in vitam incidere: ideoque non inopinata eſſe debere. Patere igitur, quod non emendas. Bona & ſapiens Epiſtola.

VBi illa prudentia tua? vbi in diſpiciendis rebus ſubtilitas? vbi magnitudo? Tam puſilla te angunt? ſerui occupationes tuas, occaſionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent, (habeant enim ſane nomen, 1) quod illis Epicurus noſter 2) impoſuit, & ita vocentur) quo turpius non ſint omnibus rebus tuis, 3) deſint illi, qui & operam tuam conterebant, & te aliis moleſtum eſſe credebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexſpectatum eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculum eſt, quam queri, quod ſpargaris in publico, aut inquineris in

1. *Habeant enim ſane nomen*) Stoici ſolos ſapientes inter ſe amicos, reliquos ſocios dicunt. *Lipſ*

2. *Epicurus noſter*) *noſter* quia Epicureus fuerat Lucilius.

3. *Quo turpius non ſint omnibus rebus tuis*) Lipſ. legit: *Quid? turbantisne ſint omnibus rebus tuis?* ſenſu perſpicuo: ſi & Amici, quod maius eſt, deſerant, ideone angare & res tuas turbatas putabis?

luto. Eadem vitæ conditio eſt, quæ balnei, turbæ, itineris: quædam intermittentur, 4) quædam incident. Non eſt delicata res, viuere. Longam viam ingreſſus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & laſſeris, & exclames, O mors; id eſt: mentiaris. 5) Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Mori me vult? præparetur animus contra omnia. Sciat ſe veniſſe, vbi patiatur fulmen; ſciat ſe veniſſe, vbi

Luctus & Vltrices poſuere cubilia curæ,
Pallentesque habitant morbi, triſtisque ſenectus.

In hoc contubernio vita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contemnere potes: contemnes autem, ſi ſæpe cogitaueris, & futura præſumpſeris. Nemo non fortius ad id cui ſe diu compoſuerat, acceſſit, & duris quoque, ſi præmeditata erant, obſtitit. At contra imparatus, etiam leviſſima expauit. Id agendum eſt, ne quid nobis inopinatum ſit: & quia omnia nouitate grauiora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, vt nulli ſis malo tiro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accuſauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quidquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa & varia ſunt, in nos diriguntur. Quædam in nos fixa ſunt, quædam vibrant, & cum maxime veniunt, quædam ad alios peruentura nos ſtringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus: quæ ideo nulli querenda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico paria ſunt, nam etiam quod

4. *Intermittentur*) f. *immittentur.* hoc ſenſu: alii conſilio lædent, alii caſu. *Lipſ.*

5. *Id eſt, mentiaris*) optant enim mortem quibus ægre eſt, ſed ore, mens abhorret & fugit venientem. *Lipſ.*

effu-

effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem ius eſt, non quo omnes vſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine quærela mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit: algendum eſt. æſtas calores refert: æſtuandum eſt. intemperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum eſt. Et fera nobis loco occurret, & homo pernicioſior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus: id poſſumus, magnum ſumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc, quod vides, regnum mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt: turbantur maria, cum quieuerunt: flant inuicem venti: noctem dies ſequitur: pars cæli conſurgit, pars mergitur: contrariis rerum æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt, hanc ſequatur, huic pareat; & quæcumque fiunt, debuiſſe fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis: & Deum, quo auctore cuncta proueniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemens ſequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deſeramus hunc operis pulcherrimi curſum, cui quidquid patimur, intextum eſt: & ſic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles iſta dirigitur, quemadmodum Cleanthes noſter verſibus diſertiſſimis alloquitur. quos mihi in noſtrum ſermonem mutare permittitur, Ciceronis viri diſertiſſimi exemplo. Si placuerint, boni conſules: ſi diſplicuerint, ſcies me in hoc ſecutum Ciceronis exemplum.

Duc me parens, 6) *celſique dominator poli,*

6. *Duc me parens)* Græcos verſus habes ſub finem Enchiridii Epicteti.

Quocumque placuit. nulla parendi mora eſt.
Aſſum impiger. fac nolle comitabor gemens:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.
Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Sic viuamus, ſic loquamur. paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradidit: at contra ille puſillus ac degener, qui obluctatur & de ordine mundi male exiſtimat, & emendare mauult deos, quam ſe.

Epist. CVIII.

Quomodo Philoſophi legendi, vel audiendi ſint? Cum dilectu & ea maxime excerpenda & imbibenda, quae faciunt vitae. Oblectamenta qui quaerunt, fruſtra ſunt: tu emendationem. Nec id difficile. Natura enim ipſa vocat ad Honeſtum. Semina eius & fomites in animo noſtro ſunt: ſurgunt & excitantur, cum doctor & irritator acceſſit. A ſuo exemplo, cum apud Attalum diſceret. Oſtendit deinde, vario fine atque animo ad auctores legendos veniri: nos autem debere illo Philoſophi. Pareamus: & legite atque audite vos o Philologi.

ID de quo quaeris, ex his eſt, quae ſcire, tantum eo, vt ſcias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, 1) nec vis exſpectare libros, quos cum maxime ordino continentes totam moralem philoſophiae partem, ſtatim expediam. Illud tamen prius ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcendi, qua flagrare te video, dirigenda ſit, ne ipſa ſe impediat. Nec paſſim carpenda ſunt, nec auide

1. *Pertinaciter properas*) omiſſo *pertinaciter* Gronouius legit: *&* *properas.*

inua-

inuadenda vniuerſa: per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quam cui ſufficere poſſumus. Non quantum vis, ſed quantum capis, hauriendum eſt. bonum tantum habe animum: capies, quantum voles. Quo plus recipit animus, hoc ſe magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini, cum ſcholam eius obſideremus, & primi veniremus, & nouiſſimi exiremus: ambulantem quoque illum ad aliquas diſputationes euocaremus non tantum paratum diſcentibus, ſed obuium. Idem, inquit, & docenti,& diſcenti debet eſſe propoſitum:vt ille prodeſſe velit,hic proficere. Quid ad philoſophorum ſcholas venit, quotidie ſecum aliquid boni ferat: aut ſanior domum redeat, aut ſanabilior. Redibit autem. Ea enim philoſophiæ vis eſt, vt non ſolum ſtudentes, ſed etiam conuerſantes iuuet. Qui in ſolem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in vnguentaria taberna reſederunt, & paulo diutius commorati ſunt, odorem ſecum loci ferunt: & qui apud philoſophum fuerunt, traxerint aliquid neceſſe eſt, quod prodeſſet etiam negligentibus. Attende quid dicam: negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? non nouimus quoſdam, qui multis apud philoſophum annis perſederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? pertinaciſſimos quidem, & aſſiduos: quos ego non diſcipulos philoſophorum, ſed inquilinos 2) voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt diſcant: ſicut in theatrum voluptatis cauſſa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philoſophi ſchola diverſorium otii ſit. Non id agunt vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores ſuos exigant,

2) *Inquilinos*) qui velut habitent ibi, ſed in alieno: & ideo nec afficiuntur nec proficiunt. *Lipſ.*

ſed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniunt, non vt res excipiant, ſed verba: quæ tam ſine profectu alieno diſcant, quam ſine ſuo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam ſolent Phrygii tibicinis ſono ſemiuiri, 3) & ex imperio 4) furentes. Rapit illos inſtigatque rerum pulcritudo, non verborum inanium ſonitus. Si quid acriter contra mortem dictum eſt, ſi quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi: & ſint quales iubentur, ſi illa animo forma permaneat, ſi non impetum inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile eſt auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, ſemenque virtutum omnes ad omnia iſta nati ſumus: cum irritator acceſſit, tunc illa animi bona velut ſopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra conſonent, quoties aliqua dicta ſunt, quæ publice agnoſcimus, & conſenſu vera eſſe teſtamur?

Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.
In nullum auarus bonus eſt, in ſe peſſimus.

Ad hos verſus ille ſordidiſſimus plaudit, & vitiis ſuis fieri conuitium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum a philoſopho iſta dicuntur: cum ſalutaribus præceptis verſus inſeruntur, efficacius eadem illa demiſſuri in animum imperitorum? Nam (vt dicebat Cleanthes) quemadmodum Spiritus noſter clariorem ſonum reddit, cum illum tuba per longi

3. *Semiuiri)* Galli in Sacris Cybeles.
4. *Imperio)* Archigalli, qui ſignum iubet dari. *Lipſ.*

cana-

canalis anguſtias tractum, patentiore nouiſſime exitu effudit; ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minusque percutiunt, quamdiu ſoluta oratione dicuntur: vbi acceſſere numeri, & egregium ſenſum aſtrinxere certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longiſſimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, non in patrimonio putent eſſe diuitias: eum eſſe locupletem, qui paupertati ſuæ aptus eſt, & paruo ſe diuitem fecit: magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiuſmodi dicta ſunt:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.
Quod vult habet, qui velle quod ſatis eſt poteſt.

Cum hæc atque eiuſmodi audimus, ad confeſſionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil ſatis eſt, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. cum profeciſſe te videris, & animos audientium affeceris, inſta vehementius. Veriſimile non eſt, 5) quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium verſa. Facillime enim tenera concilientur ingenia ad honeſti rectique amorem. Adhuc docilibus leuiterque corruptis iniicit manum veritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt. Ego certe, cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpe miſertus ſum generis humani, &

5. *Veriſimile non eſt*) mirum eſt, incredibile eſt.

illum ſublimem altioremque humano faſtigio credi-di. Ipſe regem ſe eſſe dicebat: 6) ſed plus quam re-gnare mihi videbatur, cui liceret cenſuram agere re-gnantium. Cum vero commendare paupertatem cœperat, & oſtendere, quam quidquid vſum exce-deret, pondus eſſet ſuperuacuum & graue ferenti: ſæpe exire e ſchola pauperi libuit. Cum cœperat vo-luptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem, non tantum ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis: libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quæ-dam permanſere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram; deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex bene cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletis-que in omnem vitam renuntiatum eſt. Nec enim cibi, ſed oblectamenta ſunt, ad edendum ſaturos cogentia: quod gratiſſimum eſt edacibus, & ſe vltra quam capiunt farcientibus, facile deſcenſura, facile reditura. Inde in omnem vitam vnguento abſtine-mus; quoniam obtimus odor in corpore eſt nullus. Inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. Decoquere corpus, atque exina-nire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus. Cetera proiecta redierunt: ita tamen, vt, quorum abſtinentiam interrupi, modum ſeruem. & quidem abſtinentiæ proximiorem: quoniam quædam abſcin-duntur facilius animo, quam temperantur. Quo-niam cœpi tibi exponere, quantum maiori impetu ad philoſophiam iuuenis acceſſerim, quam ſenex per-gam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Py-thagoræ iniecerit Sotion. Docebat, quare ille ani-malibus abſtinuiſſet, quare poſtea Sextius. Diſſimi-

6. *Ipſe Regem ſe eſſe dicebat)* Inter ſtoica Paradoxa eſt: ſo-lus Sapiens Rex.

lis

lis vtrique cauſſa erat, ſed vtrique magnifica. Hic homini ſatis alimentorum citra ſanguinem eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem fieri, vbi in voluptatem eſſet adducta laceratio. Adiiciebat, contrahendam materiam eſſe luxuriæ: colligebat, bonæ valetudini contraria eſſe alimenta varia, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas tranſeuntium. Nulla (ſi illi credas) anima interit, nec ceſſat quidem, niſi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus 7) per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis, in hominem reuertatur: interim ſceleris hominibus ac parricidii metum fecit, cum poſſint in parentis animam inſcii incurrere, & ferro morſuue violare, in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cum expoſuiſſet Sotion, & impleſſet argumentis ſuis. Non credis, inquit, animas in alia corpora atque alia deſcribi? & migrationem eſſe, quam dicimus eſſe mortem? Non credis in his pecudibus ferisue, aut aqua merſis, illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, ſed mutare regionem? nec tantum cæleſtia per certos circuitus verti, ſed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni iſta crediderunt viri. itaque iudicium quidem tuum ſuſtine: ceterum omnia tibi integra ſerua. Si vera ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocentia eſt: ſi falſa, frugalitas eſt. Quod iſtic credulitatis tuæ damnum eſt? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His inſtinctus, abſtinere animalibus cœpi; & anno peracto non tantum facilis erat

7. *Viderimus*) *videbimus* leg. *Gronouius*, quod Senecæ eſſe ex Ep. 110. & 116. firmat.

mihi conſuetudo, ſed dulcis. Agiliorem mihi animum eſſe credebam: nec tibi hodie affirmauerim an fuerit. Quæris, quomodo deſierim? In Tiberii Cæſaris principatum iuuentæ tempus inciderat: alienigenarum ſacra mouebantur: 8) ſed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur quorumdam animalium abſtinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, ſed philoſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem redii: nec difficulter mihi, vt inciperem melius cœnare, perſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitam, quæ reſiſteret corpori: tali vtor etiam ſenex, in qua veſtigium apparere non poſſit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quam vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, ſi quis exhortaretur illos, ſi quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent diſputare, non viuere: aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad præceptores ſuos, non animum excolendi, ſed ingenium. Itaque quæ philoſophia fuit facta philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet, quo propoſito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

... *Fugit irreparabile tempus.*

Vigilandum eſt: niſi properamus, relinquimur. 9) agit nos, agiturque velox dies: inſcii rapimur. Omnia in futurum diſponimus & inter præcipitia lenti ſumus. Sed vt obſeruet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vti verbo illum, Fugit.

8. *Alienigenarum ſacra*) Iudæi nimirum & Ægyptii vrbe pellebantur. Tacitus Annal. II.

9. *Relinquimur*) a tempore fugiente præuertimur.

Opti-

Optima quaque dies miſeris mortalibus aui
Prima fugit. ſubeunt morbi, triſtisque ſenectus,
Et labor, & dura rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philoſophiam ſpectat, hæc eadem quo debet, abducit. Numquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, ſed fugere; quod currendi genus concitatiſſimum eſt: & optimos quosque primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, vt velocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora ſuccedunt. Quemadmodum ex amphora primum quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtra, quod optimum, in primo eſt. Id exhauriri in aliis potius patimur, vt nobis fæcem reſeruemus. Inhæreat iſtud animo, & tanquam miſſum oraculo placeat:

Optima quaque dies miſeris mortalibus aui
Prima fugit. - - -

Quare optima? quia reſtat quod incertum eſt. Quare optima? quia iuuenes poſſumus diſcere, poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora convertere: quia hoc tempus idoneum eſt laboribus, idoneum agitandis per ſtudia ingeniis, & exercendis per opera corporibus. Quod ſupereſt, ſegnius & languidius eſt, & propius a fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omiſſis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hanc temporis perniciſſimi celeritatem, quam retinere non poſſumus, relicti demum intelligamus. Primus quisque tanquam optimus dies placeat, & redigatur in noſtrum. quod fugit, occupandum eſt. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen iſtud legit, ideo optimum quem-

quemque primum eſſe diem,quia ſubeunt morbi,quia ſenectus premit, & adhuc adoleſcentiam cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Virgilium ſemper vna ponere morbos & ſenectutem. non mehercule immerito: ſenectus enim inſanabilis morbus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam vocat:

... *ſubeunt morbi, triſtisque ſenectus.*

Non eſt quod mireris, ex eadem materia ſuis quemque ſtudiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus: alius alio curam ſuam mittit. Philoſophus admiratur, contra iuſtitiam dici tam multa potuiſſe. Cum ad hanc eamdem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruii matre dubitatur: Anci pater nullus; 10) Numæ nepos dicitur. Præterea notat, eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtoriis ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris: & teſtimonium eſt, quod qui ab illo nominatur, magiſter equitum eſt. Æque notat, Romulum periſſe ſolis defectione. Prouocationem ad populum etiam a regibus fuiſſe. Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant, & Feneſtella. Eosdem libros cum grammaticus explicuit, primum REAPSE dici ab Cicerone, id eſt, reipſa, in commentarium refert; nec minus SEPSE, id eſt, ſe ipſe. Deinde tranſit ad ea, quæ conſuetudo ſeculi mutauit: tan-

10. *Anci pater nullus*) qui ſcilicet famæ traditus exſtet.

tanquam quod ait Cicero, Quoniam ſumus ab ipſa calce, eius interpellatione reuocati: hanc quam nunc in circo cretam 11) vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit verſus, & in primis illos de Africano ſcriptos:

- - Cui nemo ciuis neque hoſtis
Quiuit pro factis reddere opræpretium.

Ex eo ſe ait intelligere, apud antiquos non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ſed opera. ait enim neminem potuiſſe Scipioni neque ciuem, neque hoſtem reddere operæ pretium. Felicem deinde ſe putat, quod inuenerit, vnde viſum ſit Virgilio dicere:

- - Quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, - -

Ennium hoc ait Homero 12) ſurripuiſſe; Ennio Virgilium. Eſt enim apud Ciceronem in his ipſis de Rep. hoc Epigramma:

Si fas endo 13) *plagas cæleſtum aſcendere cuiquam:*
Mi ſoli cæli maxima porta patet.

11. *In circo cretam*) ab ipſa re, quia, vt Plinius ait, *creta circum prædurere ſolent, ad victoriæ notam.* id eſt, metam ea ſignare, vt conſpicua eſſet. Idipſum calce factum: & inde etiam nomen. Lucretius:

præſcripta ad candida calcis.
Lipſ.

12. *Homero*) apud quem domus Olympi eſt, & portas ſuas habet Il. θ.

πρώ]ησιν δὲ πύλησι πολυπ]ύχυ Ουλύμποιο.
Lipſ.

13. *Endo*) antiquatum pro *in*, vnde *Enduperator* pro *imperator.*

Sed

Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philoſophorum, lectionemque, ad propoſitum beatæ vitæ trahendam: non vt verba priſca aut ficta captemus, & translationes improbas figurasque dicendi, ſed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animoſas, quæ mox in rem transferantur. Sic iſta diſcamus, vt quæ fuerunt verba, ſint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui philoſophiam velut aliquod artificium venale didicerunt: qui aliter viuunt, quam viuendum eſſe præcipiunt. Exempla enim ſeipſos inutilis diſciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod inſequuntur, obnoxii. Non magis mihi poteſt quisquam talis prodeſſe præceptor, quam gubernator in tempeſtate nauſeabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipſo mari, eripienda ſunt vento vela: quid me poteſt adiuuare rector nauigii attonitus & vomitans? Quanto maiore putas vitam tempeſtate iactari, quam vllam ratem? non eſt loquendum, ſed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena ſunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingens agmen tot ac talium Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo: faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc deſiderio tuo ſatisfaciam, & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam: ne ad rem ſpinoſam, & auribus erectis curioſisque audiendam, laſſus accedas.

EPIST. CIX.

Quæſtiuncula, An ſapiens ſapienti, & quomodo, proſit? Cauſſa dubitandi, quia omnia ſumma in ſapi-

ſapiente, nec adiectioni locus. Reſpondet tamen prodeſſe, & diſtincte exſequitur. In fine deteſtatur argutias inutiles.

AN ſapiens ſapienti proſit, ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſapientem, & ſumma adeptum: quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummum bonum habenti, quæritur. Proſunt inter ſe boni: exercent enim virtutes, & ſapientiam in ſuo ſtatu continent. deſiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, vſus exercet: muſicum, qui paria didicit, monet. Opus eſt & ſapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipſe ſe mouet, ſic mouetur ab alio ſapiente. Quid ſapiens ſapienti proderit? impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarum commonſtrabit. Præter hæc, aliquas ſuas cogitationes exprimet, docebit quæ inuenerit. Semper enim ſapienti reſtabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet; facit peiorem, iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiendo, voluptates laudando; & tunc maxime laborant mali, vbi plurium vitia miſcuere, & in vnum collata nequitia eſt: ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo? inquis. Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet vtriusque lætitia. Præterea, quarumdam illi rerum notitiam tradet. non enim omnia ſapiens ſcit: etiamſi ſciret, breuiores vias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens: non ſcilicet tantum ſuis viribus, ſed ipſius quem adiuuat. Poteſt quidem ille etiam relictus ſibi, explicare partes ſuas. Vtetur propria velocitate: ſed nihilominus adiuuat etiam, qui currentem hortatur. Non prodeſt tantum ſapiens ſapienti,

ſed

ſed ſibi ipſi. Obiicies. Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Iſto modo dicas licet, non eſſe in melle dulcedinem. Nam ipſe ille qui eſt, 1) eſſe debet ita aptatus lingua palatoque ad huiuſmodi guſtum, vt ille tali ſapore capiatur, non offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet vtrumque talem eſſe, vt & ille prodeſſe poſſit, & huic profecturo idonea materia ſit. In ſummum, inquit, producto calorem calefieri ſuperuacuum eſt: & in ſummum producto bonum ſuperuacuum eſt, quod proſit. Numquid inſtructus omnibus rebus agricola, ab alio inſtrui quærit? Numquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt, amplius arma deſiderat? Ergo nec ſapiens. ſatis enim vitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, ut ſummum teneat. Ipſe ſe, inquit, calor continet. Ad hæc reſpondeo. Primum multum intereſt inter iſta, quæ comparas. Calor enim vnus eſt: prodeſſe varium eſt. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris, vt caleat: ſapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cum quibus virtutes ſuas communicet. Adiice nunc, quod omnibus inter ſe virtutibus amicitia eſt. Itaque prodeſt, qui virtutes alicuius pares ſuis amat, amandasque inuicem præſtat. Similia delectant: vtique vbi honeſta ſunt, & probare ac probari ſciunt. Etiamnum. Sapientis animum perite mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiens: ſicut hominem mouere rationaliter non poteſt, niſi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus eſt: ſic, vt moueatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfecta. Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiam, inco-

1. *Qui eſt*) qui comedit.

lumi-

lumitatem, alia in vſus vitæ cara aut neceſſaria: in his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animum ſecundum naturam mouere virtute ſua, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoque, qui proderit, bono fiet: neceſſe eſt enim, alienam virtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed vt removeas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Inuenire enim ſapientem, ſapienti per ſe res petenda eſt: quia natura bonum omne carum eſt bono: & ſic quisque conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt, ex hac quæſtione, argumenti cauſſa, in alteram tranſeam. Quæritur enim, an deliberaturus ſit ſapiens: an in conſilium aliquem advocaturus: quod facere illi neceſſarium eſt, cum ad hæc ciuilia & domeſtica venitur, & (vt ita dicam) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, 2) quomodo gubernatori, 3) quomodo aduocato, & litis ordinatori. 4) Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti: ſuadebit enim: ſed in illis quoque magnis ac diuinis, vt diximus, communiter honeſta tractando, & animos cogitationesque miſcendo, vtilis erit. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, vt ſuo proprioque lætari. Nam ſi hoc non fecerimus, 5) ne

2. *Quomodo medico*) qui licet artis ſuæ ſit peritiſſimus, opus tamen habet, vt alii morbi conditionem, ægro temperamentum diſcubant & conſilia cum ipſo hac ex parte communicent.

3. *Gubernatori*) qui in faucibus ignotis monitore [illegible] bet, vbi ſcopuli & ſyrtes deliteſcant.

4. *Litis ordinatori*) qui circumſtantias cauſæ ab [illegible] iis [illegible] etat neceſſe eſt.

5. *Nam ſi hoc non fecerimus*) ſta mihi cum præcedentibus parum apte cohærere videntur. Neſcio igitur an non luxata quodammodo hic ſit oratio.

virtus quidem nobis permanebit; quæ in exercenda ſe, vſu valet. Virtus autem ſuadet præſentia bene collocare, in futurum conſulere, deliberare, & intendere animum: facilius intendet explicabitque qui aliquem ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinumque perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quam in ſuo: hoc illis euenit, quos amor ſui excæcat, quibus diſpectum vtilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quam in ſe, diligentius vident. Præterea illud quod dulciſſimum honeſtiſſimumque eſt, idem velle atque idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari iugo ducet. Perſolui quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat, quas moralis philoſophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere: In iſtis nos nihil aliud quam acumen exercere. Toties enim illo reuertor: Quid iſta me res iuuat? fortiorem faciet, iuſtiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat: 6) adhuc medico mihi opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem? magna promiſiſti: exigua video. Docebas intrepidum fore, etiamſi circa me gladii micarent, etiamſi mucro tangeret iugulum: dicebas ſecurum fore, etiamſi circa me flagrarent incendia, etiamſi ſubitus turbo toto nauem meam mari raperet. Hæc mihi præſta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam: poſtea docebis implicita ſoluere, am-

6. *Nondum exerceri vacat)* nondum exercitiis vacare, quod robuſtiorum corporum & firmioris valetudinis eſt, licet.

bigua

bigua diſtinguere, obſcura perſpicere: nunc doce, quod neceſſe eſt.

EPIST. CX.

Genios ſingulis datos: quos fauentes habet, qui Bonam mentem habet. Vota noſtra & iudicia improba eſſe, res non ex vero aſtimantium. Vana optari, vana timeri. Remedium vtriusque a Philoſophia: quo nos vocat ſpretis ſuperuacuis. Luxum denique producit, & caſtigat, Attali egregia oratione.

EX Nomentano meo te ſaluto, & iubeo te habere mentem bonam hoc eſt, propitios deos omnes: 1) quos habet placatos & fauentes, quisquis ſibi ſe propitiauit. Sepone in præſentia, quæ quibusdam placent: Vnicuique noſtrum pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, ſed hunc inferioris notæ, ex eorum numero quos Ouidius ait, de plebe deos. Ita tamen hoc ſeponas volo, vt memineris maiores noſtros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuiſſe: ſingulis enim & Genium & Iunonem 2) dederunt. Poſtea videbimus, an tantum diis vacet, vt priuatorum negotia procurent: interim illud ſcito, ſiue aſſignati ſumus, 3) ſiue neglecti, & fortunæ dati, nulli te poſſe imprecari quidquam grauius, quam ſi imprecatus fu-

1 *Propitios deos omnes*) felix enim dicitur Græci εὐδαίμων, h. e. qui Deum propitium habet, εὐδαίμων vero & felix qui bona mente fruitur.

2. *Et Genium & Iunonem*) viris genium, fœminis Iunonem, & diſtinctiuam hoc loco vim habet.

3. *Aſſignati ſumus*) ſuo quisque Dæmoni, quod ſorte quadam & κλήρῳ fieri putabant, vnde κλῆρος τύχης & ἀγαθοῦ δαίμονος.

eris, vt ſe habeat iratum. 4) Sed non eſt, quare cuiquam, quem dignum pœna putaveris, optes, vt infeſtos deos habeat: habet, inquam, etiamſi videtur eorum cura & fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid ſint res noſtræ, non quid vocentur: & ſcies plura mala contingere nobis, 5) quam accidere. 6) Quoties enim felicitatis cauſſa & initium fuit, quod calamitas vocabatur? Quoties magna gratulatione excepta res gradum ſibi ſtruxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit etiamnum, tanquam ibi adhuc ſtaret, vnde tuto caderet? 7) ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quidquam, ſi exitum ſpectes, vltra quem natura neminem deiicit. Prope eſt rerum omnium terminus, prope eſt, inquam, & illud vnde felix eiicitur, & illud vnde infelix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa, ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis, omnia humana conditione metire: ſimul & quod gaudes, & quod times contrahe. Eſt tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malum adſtringo? non eſt quod quidquam timendum putes. Vana ſunt iſta quæ nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo noſtrum quid veri eſſet, excuſſit, ſed metum alter alteri tradidit 8) Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris ſui noſſe. Itaque res falſa & inanis habet adhuc fidem, quia non

4 *Vt ſe habeat iratum*) alias imprecandi formula erat, *vt deos quis habeat iratos*. quemadmodum & iurabant; *ita me dii ament*.

5. *Contingere*) appetita & procurata.

6. *Accidere*) caſu nobis obuenire.

7. *Tanquam ibi adhuc ſtaret, vnde tuto caderet*) vnde lapſus non adeo grauis. *Tolluntur in altum vt lapſu grauiore ruant*.

8. *Tradidit*) per traditionem metuimus, aliis de metuendis credentes, non examinantes ipſi an metuenda reuera ſint.

coar-

coarguitur. Tanti putemus oculos intendere: iam apparebit quam breuia, quam incerta, quam tuta timeantur. Talis eſt animorum noſtrorum confuſio, qualis Lucretio viſa eſt:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Quid ergo? Non omni puero ſtultiores ſumus, qui in luce timemus? Sed falſum eſt, Lucreti: non timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras: nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat. tota vita incurſitamus, nec ob hoc reſiſtimus, aut circumſpectius pedem ponimus. Vides autem quam ſit furioſa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, vt longius reuocandi ſimus: & cum ignoremus quo feramur, velociter tamen illo quo intendimus, ire perſeueramus. Sed luceſcere, ſi velimus, poteſt. Vno autem modo poteſt, ſi quis hanc humanorum diuinorumque notitiam acceperit: ſi illa ſe non perfuderit, ſed infecerit: ſi eadem, quamuis ſciat, retractauerit, & ad ſe ſæpe retulerit: ſi quæſierit quæ ſint bona, quæ ſint mala: quibus hoc ſit falſo nomen adſcriptum: ſi quæſierit de honeſtis, de turpibus, de prouidentia. Nec intra hæc humani ingenii ſagacitas ſiſtitur. proſpicere & vltra mundum libet, quo feratur, vnde ſurrexerit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in ſordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ ſeruiret, vt relicto mundo terminiſque eius, & dominis cuncta verſantibus, terram rimaretur, & quæreret quid ex illa mali effoderet, non contentus oblatis. Quidquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noſter in proximo poſuit. Non exſpectauit inquiſitionem no-

ſtram: vltro dedit: nocitura altiſſime preſſit. Nihil niſi de nobis quæri poſſumus. ea quibus periremus, nolente rerum natura & abſcondente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum eſt. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æque vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor vt facias? nihil noui: nec enim novis malis remedia quæruntur: ſed hoc primum, vt tecum ipſe diſpicias, quid ſit neceſſarium, quid superuacuum. Neceſſaria tibi vbique occurrent: ſuperuacua & ſemper, & toto animo quærenda ſunt 9) Non eſt autem quod te nimis laudes, ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſupellectilem; quæ eſt enim virtus, ſuperuacua contemnere? tunc te admirare, cum contempſeris neceſſaria. Non magnam rem facis, quod viuere ſine recto apparatu potes: quod non deſideras milliarios 10) apros, nec linguas phœnicopterorum, 11) & alia portenta luxuriæ, iam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor, ſi non contempſeris etiam ſordidum panem: ſi tibi perſuaſeris, herbas, vbi neceſſe eſt, non pecori tantum, ſed homini naſci: ſi ſcieris cacumina arborum explementum eſſe ventris, in quem ſic pretioſa congerimus, tanquam recepta ſeruantem. ſine faſtidio implendus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? Delectant te diſpoſita, quæ terra marique capiuntur. alia eo gratiora, ſi recentia perferuntur ad menſam: alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere, fluunt, ac vix ſaginam continent ſuam. Delectat te nitor horum, arte

9. *Quærenda ſunt*) puto hæc interrogatiue proferenda eſſe.
10. *Milliarios*) mille librarum.
11. *Linguas phœnicopt.*) vid. Martial. epigr. 71. Suetonius Vitellio c. 13.

quæ-

quæſitus. At mehercule iſta ſolicite ſcrutata, varieque condita, cum ſubierint ventrem, vna atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum ſpecta. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, impoſuere diuitiæ. ſtupebam, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulſerat: exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ oſtenderentur. Sed in quodam apparatu 12) vidi totas opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentique vicerunt, exquiſitos colores, & veſtes vltra non tantum noſtrum, ſed vltra finem hoſtium advectas. Hinc puerorum perſpicuos cultu atque forma greges, hinc feminarum & alia quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperii fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quam irritare cupiditates hominum per ſe incitatas? Quid ſibi vult iſta pecuniæ pompa? ad diſcendam auaritiam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero, quam attuleram. Contempſi diuitias, non quia ſuperuacuæ, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſtine, quam intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus diſpoſitusque, tranſierit? hoc totam vitam noſtram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Acceſſit illud quoque. tam ſuperuacuæ mihi viſæ ſunt habentibus, quam fuerant ſpectantibus. Hoc itaque ipſi mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos. quoties occurrit domus ſplendida, cohors culta ſeruorum, lectica formoſis impoſita calonibus: Quid miraris? quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur: & dum placent, tranſeunt. Ad veras potius te conuerte divitias: diſce paruo eſſe contentus: & illam vocem

12. *Apparatu*) Circenſi, vt ex ſqq. patet, nam & ordinem & pompam nominat. *Lipſ.*

magnus atque animoſus exclama: Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipſi de felicitate controverſiam faciamus. Faciamus, oro te, etiam ſi iſta defuerint. Turpe eſt, beatam vitam in auro & argento reponere: æque turpe eſt in aqua & polenta. Quid ergo faciam, ſi iſta non fuerint? Quæris, quod ſit remedium inopiæ? famem fames finit. 13) Alioqui quid intereſt, magna ſint, an exigua, quæ ſeruire te cogunt? quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit: liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt: nihil deſideres oportet, ſi vis Iouem prouocare, nihil deſiderantem. Hæc nobis Attalus dixit: natura omnibus edixit. Quæ ſi voles frequenter cogitare, id ages, ſi ſis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non aliis.

Epist. CXI.

Cauillos, ſanam & humilem philoſophiam eſſe: ſeram illam de moribus, firmam, altam. Huc eundum.

Quid vocentur Latine ſophiſmata, quæſiſti a me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæſit: videlicet quia res ipſa non recipiebatur a nobis, nec in vſu erat, nomini quoque repugnatum eſt. Aptiſſimum tamen videtur mihi, quo Cicero vſus eſt: Cauillationes vocat quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiunculas quidem vafras nectit: ceterum ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philoſophiam in remedi-

13. *Famem fames finit*) vbi mortem ſcilicet accerſiuerit.

um

um ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. 1) Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus; cum acceſſeris, tunc manifeſtum fit, quam in arduo ſumma ſint: talis eſt, mi Lucili, verus, & rebus, non artificiis, philoſophus. In edito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis veræ. Non exſurgit in plantas, nec ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adiuuant, longioresque quam ſunt, videri volunt: contentus eſt magnitudine ſua. Quid ni contentus ſit eo vſque creuiſſe, quo manum fortuna non porrigit? 2) ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſiue ſecundo curſu vita procedit, ſiue fluctuatur per aduerſa ac difficilia. Hanc conſtantiam cauillationes iſtæ, de quibus paullo ante loquebar, præſtare non poſſunt. Ludit iſtis animus, non proficit: & philoſophiam a faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc cum voles nihil agere. Hoc tamen habent in ſe peſſimum, dulcedinem quandam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cum tanta rerum moles vacet, cum vix tota vita ſufficiat, vt hoc vnum diſcas, vitam contemnere. Quid regere? inquis ſecundum opus eſt. Nam nemo illam bene rexit, niſi qui contempſerat.

EPIST. CXII.

Deſperat de amico reformando, Vetere annorum & Vitiorum.

1. *Maior adeunti*) quem difficilius adoriatur, qui inuadere & ægre illi facere velit.
2. *Quo manum fortuna non porrigit*) Sapiens enim fortuna ſuperior eſt.

CUpio mehercule amicum tuum formari, vt deſideras, & inſtitui: ſed valde durus capitur, imo potius, quod eſt moleſtius, valde mollis capitur, & conſuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi ex noſtro artificio 1) exemplum referre. Non quælibet inſitionem viris patitur. ſi vetus & exeſa eſt, ſi infirma graciliſque: aut non recipiet ſurculum, aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem eius naturamque tranſibit. Itaque ſolemus ſupra terram præcidere: vt, ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterum repetita infra terram inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, non habet vires induſit vitiis: ſimul & emarcuit, & induruit. Non poteſt recipere rationem, non poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. non dico illum mentiri tibi: putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria: cito tamen cum illa redibit in gratiam. Sed dicit ſe offendi vita ſua. Non negauerim. quis enim non offenditur? homines vitam ſuam & amant ſimul; & oderunt. Tunc itaque de illo feremus ſententiam, cum fidem nobis fecerit, inuiſam iam ſibi eſſe luxuriam. nunc illis male conuenit.

EPIST. CXIII.

Quæſtio, An Virtutes ſint Animalia? Stoici aſſerit eſſe; itemque Vitia, & Affectus. Poſt ridendam nobis hodie diſputatiunculam, a talibus auocat, ad Vtilia Vita Vocat.

DEſideras tibi ſcribi a me, quid ſentiam de hac quæſtione iactata apud noſtros: An iuſtitia, an

1. *Ex noſtro artificio*) nam cultor horti Seneca. Supra Ep. 104. *Lipſ.*

fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia ſint. Hac ſubtilitate effecimus, Lucili cariſſime, vt exercere ingenium inter irrita videamur, & diſputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris videatur, exponam. Sed me in alia ſententia profiteor eſſe. Puto quædam eſſe, quæ decent phæcaſiatum 1) palliatumque. Quæ ſint ergo, quæ antiquos mouerint, dicam. Animum conſtat animal eſſe: cum ipſe efficiat, vt ſimus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud eſt, quam animus quodammodo ſe habens: 2) ergo animal eſt. Deinde: Virtus agit aliquid: agi autem nihil ſine impetu poteſt: ſi impetum habet, qui nulli eſt, niſi animali, animal eſt. Si animal eſt, inquit, virtus, habet ipſam virtutem. 3) Quid ni? habet ſeipſam. Quomodo ſapiens omnia per virtutem gerit, ſic virtus per ſe. Ergo, inquit, & omnes artes animalia ſunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his anguſtiis pectoris, & ſinguli multa ſimus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduerſus iſta reſpondeatur? Vnaquæque res ex iſtis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? dicam, ſi mihi accommodaueris ſubtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia ſingulas debent habere ſubſtantias: iſta omnia vnum animum

1. *Phæcaſiatum*) id eſt Græcum, cuius gentis eſt *phæcaſia* & pallium, vt Romanorum calcei & toga. Quædam igitur Stoicis, Græcis Philoſophis relinquenda, & ignoſcenda eſſe dicit.

2. *Quodammodo ſe habens*) habitu quodam indutus, & vt ſcholæ loquuntur, modificatus.

3. *Habet ipſam virtutem*) Obiectio eſt: Si virtus animal, per virtutem eſt animal, atque adeo ipſa habet ſeipſam. Cui mox reſpondet.

ha-

habent. Itaque ſingula eſſe poſſunt, multa eſſe non poſſunt. Ego & animal ſum & homo, non tamen duos eſſe dices. Quare? quia ſeparati eſſe debent. Ita dico, alter ab altero debet eſſe diductus, vt duo ſint. Quidquid vnum multiplex eſt, ſub vnam cadet naturam: itaque vnum eſt. Et animus meus animal eſt, & ego animal ſum, duo tamen non ſumus, quare? quia animus mei pars eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur, cum per ſe ſtabit: vbi vero alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam, quia quod aliud eſt, ſuum oportet eſſe, & proprium, & totum, & intra ſe abſolutum. Ego in alia eſſe me ſententia profeſſus ſum. Non enim tantum virtutes animalia erunt, ſi hoc recipitur: ſed oppoſita quoque illis vitia & affectus, tamquam ira, timor, luctus, ſuſpicio. Vltra res iſta procedet: omnes ſententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum eſt. Non enim quidquid ab homine fit, homo eſt. Iuſtitia quid eſt? inquit. Animus quodammodo ſe habens. Itaque ſi animus animal eſt, & iuſtitia. Minime. hæc enim habitus animi eſt, & quædam vis. Idem animus in varias figuras conuertitur, & non toties animal aliud eſt, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal eſt. Si iuſtitia animal eſt, ſi fortitudo, ſi ceteræ virtutes: vtrum deſinunt animalia eſſe ſubinde, ac rurſus incipiunt, an ſemper ſunt? Deſinere virtutes non poſſunt; ergo multa animalia, imo innumerabilia in hoc animo verſantur. Non ſunt, inquit, multa: quia ex vno religata ſunt, & partes vnius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt Hydræ, multa habentis capita, quorum vnumquodque per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput: ceterum

ipſa

ipſa vnum animal eſt. Nemo in Chimæra leonem eſſe animal dixit, aut draconem: hæ partes erant eius: partes non ſunt animalia. Quid eſt, quo colligas iuſtitiam animal eſſe? agit, inquit, aliquid, & prodeſt: quod autem agit aliquid, & prodeſt, impetum habet: quod autem impetum habet, animal eſt. Verum eſt, ſi ſuum impetum habet: ſuum autem non habet, ſed animi. Omne animal donec moriatur, id eſt quod cœpit: homo donec moriatur, homo eſt: equus item, & canis: tranſire enim in aliud non poſſunt. Iuſtitia, id eſt, animus quodammodo ſe habens, animal eſt. Credamus Deinde animal eſt fortitudo, id eſt, animus quodammodo ſe habens. Quis animus? Ille qui modo iuſtitia erat? tenetur in priore animali: in aliud animal ei tranſire non licet. In eo illi, in quo primum eſſe cœpit, perſeuerandum eſt. Præterea vnus animus duorum animalium eſſe non poteſt, multo minus plurium. Si iuſtitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia ſunt: quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non ſunt animalia. Non poteſt vnum corpus plurium animalium eſſe: hoc & ipſi fatentur. Iuſtitiæ quod eſt corpus? animus. Fortitudinis quod eſt corpus? idem animus. Atqui vnum corpus eſſe duorum animalium non poteſt. Sed idem animus, inquit, iuſtitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri poſſet, ſi quo tempore iuſtitia eſſet, fortitudo non eſſet: quo tempore fortitudo eſſet, temperantia non eſſet. Nunc vero omnes virtutes ſimul ſunt. Ita quomodo erunt ſingula animalia, cum vnus animus ſit, qui plus quam vnum animal non poteſt facere? Denique nullum animal pars eſt alterius animalis: iuſtitia autem pars eſt animi: non eſt ergo animal. Videor mihi in re confeſſa perdere operam.

Ma-

Magis enim indignandum de iſto, quam diſputandum eſt. Nullum animal alterius pars eſt. Circumſpice omnium corpora: nulli non & color proprius eſt, & figura ſua, & magnitudo. Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium eſt, hoc quoque exiſtimo, quod in tanta copia rerum numquam in idem incidit: etiam quæ ſimilia videntur, cum contuleris, diuerſa ſunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non ſua proprietate ſignatum. tot animalia: nulli ſimilitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid intereſt. Exegit a ſe, vt quæ alia erant, & diſſimilia eſſent, & imparia. Virtutes, vt dicitis, omnes pares ſunt: ergo non ſunt animalia. Nullum non animal per ſe aliquid agit. Virtus autem per ſe nihil agit, ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt, vt homines, vt dii; aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtique rationales ſunt: atqui nec homines ſunt, nec dii: ergo non ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, niſi primum ſpecie alicuius rei irritatum eſt, deinde impetum cepit, deinde aſſenſio confirmauit hunc impetum. Quid ſit aſſenſio, dicam. Oportet me ambulare: tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionem meam. oportet me ſedere: tunc demum ſedeo. hæc aſſenſio in virtute non eſt. Puta enim prudentiam animal 4) eſſe: quomodo aſſentietur? Oportet me ambulare. hoc natura non recipit: 5) prudentia enim ei cuius eſt proſpicit, non ſibi. Nam nec ambulare poteſt, nec ſedere: ergo aſſenſionem

4. *Animal*) hanc vocem quidam omittunt, integro vel ſic ſenſu: *puta prudentiam eſſe*, ſubintellige: *nobis exemplum.*

5 *Non recipit*:) *non præcipit*? interrogatiue legit Lipſius, ſenſus: non enim hoc prudentia iubet aut curat, ſed ipſa natura ad id facta,

non

non habet: quod aſſenſionem non habet, rationale animal non eſt. Virtus ſi animal eſt, rationale eſt: rationale autem non eſt, ergo nec animal. Si virtus animal eſt: virtus autem bonum eſt: omne bonum animal eſt. Hoc noſtri fatentur. Patrem ſeruare, bonum eſt: & ſententiam prudenter in ſenatu dicere, bonum eſt: & iuſte decernere, bonum eſt. Ergo & patrem ſeruare, animal eſt: & prudenter dicere, animal eſt. eo vſque res excedet, vt riſum tenere non poſſis. prudenter tacere, & coenare bene, bonum eſt: ita & tacere & cœnare, animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptiis facere Iuſtitia & fortitudo ſi animalia ſunt, certe terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit: ergo iuſtitia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porro non interrogabo illos, quam figuram habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & auaritia, & luxuria, & dementia æque rotundæ ſint? ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoque corrotundauerint: etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, nec ne? confiteantur neceſſe eſt Deinde dicant, ambulationem eſſe animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex noſtris, non ex præſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe: inter Cleanthem, & diſcipulum eius Chryſippum, non conuenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait: ſpiritum eſſe a principali 6) vſque in pedes permiſſum: Chryſippus, ipſum principale. Quid eſt ergo, cur non ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſque ſe vindicet, 7) & iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere, derideat? Non ſunt, inquit, virtutes multa animalia, & tamen

6. *Principali*) ἡγεμονικῷ.

7. *Sibi quisque ſe vindicet*) mentem & captum ſuum ſequatur.

anis

animalia ſunt. Nam quemadmodum aliquis & poeta eſt & orator, & tamen vnus: ſic virtutes iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus & iuſtus, & prudens, & fortis, ad ſingulas virtutes quodammodo ſe habens. Sublata eſt quæſtio: conuenit nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal eſſe: poſtea viſurus, quam de iſta re ſententiam feram. Actiones eius animalia eſſe nego. Alioquin & omnia verba erunt animalia, & omnes verſus. Nam ſi ſermo prudens bonum eſt: bonum autem omne animal eſt: ſermo ergo animal eſt. Prudens verſus, bonum eſt: bonum autem omne animal eſt: verſus ergo animal eſt. Itaque,

Arma virumque cano,

animal eſt: quod 8) non poſſunt rotundum dicere, cum ſex pedes habeat. Textorium, 9) inquis, totum mehercule iſtud eſt, quod cum maxime agitur. diſſilio riſu, cum mihi propono ſolœciſmum animal eſſe, & barbariſmum, & ſyllogiſmum, & aptas illis facies, tamquam pictor, aſſigno. Hæc diſputamus, attractis ſuperciliis, fronte rugoſa. Non poſſum hoc loco dicere illud Cæcilianum: O triſtes ineptias! ridiculæ ſunt. Quin itaque potius aliquid vtile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes venire poſſimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal ſit: ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi contra fortuita conualuit, & omnes caſus antequam exciperet, meditando prædomuit. Quid eſt fortitudo?

8. *Quod*) reſpicit relatiuum illud *arma virumque cano*, quod non rotundum eſſe poſſe dicit, in Stoicos iocatus, cum ἑξάμετρον ſit.

9. *Textorium*) quod texas, retexas, implices & ſoluas.

do? munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac vitæ obſidione perdurat Vtitur enim ſuis viribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonii noſtri ſententiam referre volo: Non eſt quod vmquam fortunæ armis putes eſſe te tutum: tuis pugna contra ipſam. fortuita non armant. Itaque contra hoſtes inſtructi, contra ipſam inermes ſunt 10). Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium vſque in Oceanum extendit Oriens, vaſtabat, fugabatque: ſed ipſe modo occiſo amico, modo amiſſo, iacebat in tenebris, alias ſcelus, alias deſiderium ſuum mœrens; victor tot regum atque populorum, iræ triſtitiæque ſuccubuit. Id enim egerat, vt omnia potius haberet in poteſtate, quam affectus. O quam magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt permittere: feliciſſimosque ſe iudicant, ſi multas per milites prouincias obtinent, & nouas veteribus adiungunt, ignari quod ſit illud ingens parque diis regnum. Imperare ſibi maximum imperium eſt. Doceat me, quam ſacra res ſit iuſtitia alienum bonum ſpectans, nihil ex ſe petens, niſi vſum ſui. Nihil ſit illi cum ambitione famaque: ſibi placeat. Hoc ante omnia ſibi quisque perſuadeat. Me iuſtum eſſe gratis oportet. Parum eſt. adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuet: vt tota cogitatio a priuatis commodis quam longiſſime auerſa ſit. Non eſt quod ſpectes, quod ſit iuſtæ rei præmium maius, quam iuſtum eſſe. Illud adhuc tibi affige, quod paullo ante dicebam: nihil ad rem perti-

10. *Contra hoſtes inſtructi, contra ipſam inermes ſunt*) arma enim & gladii, quibus contra hoſtes vtuntur, *fortuita* ſunt, non eorum propria, adeoque iis *fortuna*, cuius ſunt, impugnari nequit.

net, quam multi æquitatem tuam nouerint. Qui virtutem ſuam publicari vult, non virtut. laborat, ſed gloriæ. Non vis eſſe iuſtus ſine gloria? at mehercules ſæpe iuſtus eſſe debebis cum infamia. Et tunc, ſi ſapis, mala opinio bene parta delectat.

EPIST. CXIV.

Eloquentiam alias aliam eſſe, & placere: vti mores publici ſunt, ſeneri, ſoluti, fracti. Ab animo colorem illam ſumere: idque exemplo Mæcenatis docet. Illum igitur curandum & formandum eſſe: a quo ſenſus & verba deinde recta. Obiter contra luxuriam.

QUare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris: & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta ſit, vt aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare alias ſenſus audaces, & fidem egreſſi 1) placuerint, alias abruptæ ſententiæ & ſuſpicioſæ, 2) in quibus plus intelligendum eſt, quam audiendum: quare aliqua ætas fuerit, quæ tranſlationis iure vteretur inuerecunde. 3) Hoc, quod audire vulgo ſoles, quod apud Græcos in prouerbium ceſſit; talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem vniuscuiusque actio dicenti ſimilis eſt, ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delicias dedit, argumentum eſt lu-

1. *Senſus audaces & fidem egreſſi*) hyperbolæ.
2. *Suſpicioſa*) in quibus aliquid quod ſuſpiceris & ipſe inuenias la eat. Galli appellant *penſeés delicates*.
3. *Inuerecunde*) metaphoras adhiberet audacius, quæ in *κατάχρησις* degenerarent.

xuriæ

xuriæ publicæ, orationis laſciuia: ſi modo non in vno aut in altero fuit, ſed approbata eſt, & recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio, alius animo color. Si ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans, ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt: illo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides, ſi animus elanguit, trahi membra, & pigre moueri pedes? ſi ille effeminatus eſt, in ipſo inceſſu apparere mollitiem? ſi ille acer eſt & velox, concitari gradum? ſi furit, aut (quod furori ſimile eſt) iraſcitur, turbatum eſſe corporis motum, nec ire, ſed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mæcenas vixerit, notius eſt, quam vt narrari nunc debeat: quomodo ambulauerit, quam delicatus fuerit, quam cupierit videri, quam vitia ſua latere noluerit. Quid ergo? non oratio eius æque ſoluta eſt, quam ipſe diſcinctus? non tam inſignita illius verba ſunt, quam cultus, quam comitatus, quam domus, quam vxor? Magni ingenii vir fuerat, ſi illud egiſſet via rectiore, ſi non vitaſſet intelligi, ſi non etiam in oratione diffflueret. Videbis itaque eloquentiam ebrii hominis involutam, & errantem, & licentiæ plenam. Mæcenas in cultu ſuo 4) Quid turpius amne, ſilviſque ripa comantibus? Vide vt alueum lintribus arent, verſoque vado remittant 5) hortos. Quid ſi

4. *Mæcenas in cultu ſuo*) legerem *& licentiæ plenam, Mæcenatis in cultu ſuo. Quid turpius: amne &c.* h. e. videbis orationem dignam Mæcenate ita vt erat culto & diffluente. Quid turpius iſto orationis genere? *amne, &c.* & quæ alia ſubiungit orationis diffluentis exempla. forte tamen *cultus poema* eſt Mæcenatis. & ita: *Mæcenas in cultu ſuo* allegatio ſunt margini ab aliquo primum adſcripta.

5. *Remittant*) *remi iciant. Lipſ.*

quis feminæ cirro criſpatæ, 6) & labris columbatur? 7) Incipitque ſuſpirans, vt ceruice laxa feratur 8) nemo 9) tyranni. irremediabilis 10) factio rimantur, epulis, lagenaque tentant domos, & ſæpe mortem exigunt. Genium feſto 11) vix ſuo teſtem, tenuis cerei fila & crepacem molam, focum mater aut vxor inueſtiunt. 12) Non ſtatim hæc cum legeris,

6. *Cirro criſpatæ*) cuius cirri penduli criſpentur, & annulati ſunt a calamiſtro. *Lipſ.*

7. *Columbatur*) nota oſcula columbina. Id. alii *colubratur* ſcilicet & iſtas beſtias arcte iungi notum eſt.

8. *Feratur*) *fanatur*, furit, inſanit. vnde *fanatici*. *Lipſ.*

9. *Nemo*) cum præcedd iungit & legit: *nec more. Tyranni irremediabilis* &c. vt ſenſus fit: vltra morem bacchari. *Lipſ.*

10. *Irremediabilis*) implacabilis. Sermo autem eſt de miniſtris tyrannidis, qui in conuiuiis poculis inſidiantur & verba ibi liberiora captant. *Lipſ.*

11. *Genium feſto &c.*) parcum hominem deſcribit, qui nec genium genii feſto placat. *Lipſ.*

12. *Inueſtiunt*) a *veſte*. Significatur in auari illius ædibus, ipſo genii feſto exiguus focus, quem aſſiderent aut cingerent mater & vxor, & demiſſæ, vt ſolent, veſtibus degerent. *Lipſ.* qui iſta Mæcenatis fragmenta ita diſponit:

Commation primum de cymbis inter hortos:

Amne, ſiluiſque ripa comantibus
Vides vt alueum lintribus arent.
Verſoque vado remi iciunt hortos.

Commation alterum Venereum:

Quid, ſi quis fœminæ cirro-criſpatæ
Labris columbatur.

Tertium de Bacchabunda:

incipitque ſu-
ſpirans, & ceruice lapſa fanatur,
Nec more.

Quartum ſuper tyrannide:

Tyranni irremediabilis factio
Rimantur epulis, lagenaque tentant
Domos, & ſæpe mortem exigunt.

Quintum:

Geniumque feſto vix ſuo teſtem
Tenuis cerei fila, & crepacem molam,
Focum mater aut vxor inueſtiunt.

hoc

hoc tibi occurret, hunc eſſe qui ſolutis tunicis in vrbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cum abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum a diſcincto petebatur. Hunc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, vt pallio velaretur caput, 13) excluſis vtrimque auribus, non aliter quam in Mimo diuites fugitiui 14) ſolent? Hunc eſſe cui, cummaxime ciuilibus bellis ſtrepentibus, & ſolicita vrbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: ſpadones duo, magis tamen viri quam ipſe? Hunc eſſe, qui vxorem millies duxit: 15) cum vnam habuerit? Hæc verba tam improbe ſtructa, tam negligenter abiecta, tam contra conſuetudinem omnium poſita, oſtendunt, mores quoque non minus nouos & prauos, & ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuitur manſuetudinis: pepercit gladio, ſanguine abſtinuit: nec vlla alia re, quid poſſet, quam licentia oſtendit. Hanc ipſam laudem ſuam corrupit iſtis orationis portentoſiſſimæ deliciis. Apparet enim mollem fuiſſe, non mitem. Hoc iſtæ ambages compoſitionis, hoc verba tranſuerſa, hoc ſenſus magni quidem ſæpe, ſed eneruati dum exeunt, cuiuis manifeſtum facient. motum illi felicitate nimia caput: quod vitium hominis eſſe interdum, interdum temporis ſolet. Vbi luxuriam late felicitas fudit, cultus primum corporum eſſe diligentior incipit; deinde ſupellectili laboratur; deinde in ipſas domos impenditur cura, vt in laxita-

13. *Pallio velaretur caput*) quod imbecilli aut delicatuli ſolent, nam reliqui capite intecto. *Lipſ.*

14. *Quam in mimo diuites fugitiui*) *in mimo diuite* legit *Lipſ.* vt is titulus fuerit Mimi. In mimis enim & comœdiis ſeruuli fugitiui coniecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur.

15. *Millies duxit*) Terentiam ſuam, cum qua aſſidua iurgia, diuortia iterumque coniugia. vide de Prouid. c. 3. *Lipſ.*

tem ruris excurrant, vt parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, vt tecta varientur auro, vt lacunaribus pauimentorum reſpondeat nitor; deinde ad cœnas lautitia transfertur, & illic commendatio ex nouitate & ſoliti ordinis commutatione captatur. vt ea quæ claudere cœnam ſolent, prima ponantur; vt quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cum aſſueuit animus faſtidire quæ ex more ſunt, & illi pro ſordidis ſolita ſunt; etiam in oratione quod nouum eſt, quærit: & modo antiqua verba atque exoleta reuocat & profert: modo fingit, & ignota deflectit: modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur, audax translatio, ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidant, & hinc gratiam ſperent, ſi ſententia pependerit, & audienti ſuſpicionem ſui fecerit: ſunt qui illos detineant, & porrigant: ſunt qui non vſque ad vitium accedant (neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid grande tentanti) ſed qui ipſum vitium ament. Itaque vbicumque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque a recto deſciuiſſe, non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo veſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic orationis licentia (ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoque, a quibus verba exeunt, procidiſſe. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantum a corona ſordidiore, 16) ſed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudiciis diſtant. 17) Hoc magis mirari potes, quod non tantum vitioſa, ſed & vitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt: nullum ſine venia placuit ingenium 18)

---

16. *Corona ſordidiore*) pullata plebe. *Lipſ.*

17. *Togis inter ſe iſti*) veſtitu & quam veſtitus indicat dignitate, non iudicio, & rationis vſu diſtant.

18. *Nullum ſine venia placuit ingenium*) non approbatum vllius ingenium fuit, cui non veniam dederint ſeculi mores.

Da

Da mihi quemcumque vis magni nominis virum. dicam, quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quoſdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ & inter miranda propoſitos: quos ſi quis corrigit, delet. 19) Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, vt illas ſecum tractura ſint. Adiice nunc, quod oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam ciuitatis, quæ numquam in eodem diu ſtetit, verſat. Multi ex alieno ſeculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Craſſus, & Curio, nimis culti & recentes ſunt: ad Appium vſque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contra, dum nihil niſi tritum & vſitatum volunt, in ſordes incidunt. Vtrumque diuerſo genere corruptum eſt, tam mehercules, quam ſi vellent ſplendidis vti, ac ſonantibus, & poëticis; neceſſaria, & in vſu poſita vitare: tam hunc dicam peccare, quam illum. Alter ſe iuſto plus colit, alter ſe iuſto plus negligit: ille & crura, 20) hic nec alas 21) quidem vellit. Ad compoſitionem tranſeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & aſperam probant; diſturbant de induſtria, ſi quid placidius effluxit: nolunt ſine ſalebra eſſe iuncturam; virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non eſt compoſitio: modulatio eſt: adeo blanditur, & molliter labitur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu exſpectata vix ad clauſulas redduntur? Quid

19. *Si quis corrigit, delet*) quos ſi quis accurate examinet & corrigat, nihil in eis eſſe quod approbationem mercator inueniet, adeo quæ delet & ex eorum qui famam mercantur catalogo eximunt.

20. *Ille & crura*) quod effæminati ſolent. *Lipſ.*

21. *Hic nec alas*) atque ita hircum olet. *Id.*

de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quam ſolet, ad morem ſuum pedemque reſpondens? Non tantum in genere ſententiarum vitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, aut improbæ, & plus auſæ quam pudore ſaluo licet: ſed ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nihil amplius quam ſonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, ſub quo tunc eloquentia eſt: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante exſpectatum cadentia, & obſcura breuitas, fuere pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtium; Exercitum argento fecit: id eſt, pecunia parauit. Hoc Arruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: Fugam noſtris fecere. Alio loco: Hiero Rex Syracuſanorum, bellum facit. Et alio loco: Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pene continua, nec ſine cauſſa. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixit Salluſtius: A quis hiemantibus. Arruntius in primo libro belli Punici ait; Repente hiemauit tempeſtas. Et alio loco, cum dicere vellet frigidum annum fuiſſe, ait: Totus hiemauit annus. Et alio loco: Inde ſexaginta onerarias, leues, præter militem & neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone miſit. Non deſinit omnibus locis hoc verbum inſulcire. Quodam loco Salluſtius dicit: Inter arma ciuilia æqui boni famas petit. Arruntius non temperauit, quominus primo ſtatim libro poneret; Ingentes eſſe famas

mas de Regulo. Hæc ergo & huiuſmodi vitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſſe debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio eſt: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides iſtos ſequi, qui aut vellunt barbam, aut interuellunt: qui labra preſſius tondent & abradunt, ſeruata & ſubmiſſa cetera parte: 22) qui lacernas coloris improbi 23) ſumunt, qui perlucentem 24) togam: qui nolunt facere quidquam quod hominum oculis tranſire liceat. Irritant illos, & in ſe aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conſpici. 25) Talis eſt oratio Mæcenatis, omniumque aliorum, qui non caſu errant, ſed ſcientes volenteſque. Hoc a magno animi malo oritur. Quomodo in vino non ante lingua titubat, quam mens ceſſit oneri, & inclinata vel prodita eſt: ita iſta oratio (quid aliud quam ebrietas?) nulli moleſta eſt, niſi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo ſenſus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis eſt habitus, vultus, inceſſus. Illo ſano ac valente, oratio quoque robuſta, fortis, virilis eſt: ſi ille procubuit, & cetera ſequuntur ruinam.

- - - Rege incolumi, mens omnibus vna eſt.
Amiſſo, rupere fidem.

Rex noſter eſt animus. hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant: cum ille paullum

22. *Seruata & ſubmiſſa cetera parte*) puto magis *certa parte*, nempe extrema & quam *μύστακα* vocamus. *Lipſ.*

23. *Improbi*) Purpurei aut coccinei. Ideo autem improbus, quia nondum tritus, & impudentiæ vel audaciæ aliquid habebat. *Lipſ.*

24. *Perlucentem*) ſericam aut bombycinam feminarum exemplo. *Lipſ.*

25. *Dum conſpici*) modo conſpiciantur.

vacillauit, ſimul dubitant. 26) Cum vero ceſſit voluptati, artes quoque eius, actuſque marcent, & omnis ex languido fluidoque conatus eſt. Quoniam hac ſimilitudine vſus ſum, perſeuerabo. Animus noſter modo rex eſt, modo tyrannus. rex, cum honeſta intuetur, ſalutem ſibi commiſſi corporis curat, & illi nihil imperat turpe, nihil ſordidum: vbi vero impotens, cupidus, delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, inſtantque: qui initio quidem gaudet, vt ſolet populus largitione nocitura fruſtra plenus, & quæ non poteſt haurire, contrectat. Cum vero magis ac magis vires morbus exedit, & in medullas neruoſque deſcendere deliciæ: conſpectu eorum, quibus ſe nimia auiditate inutilem reddidit, lætus, pro ſuis voluptatibus habet ſpectaculum alienarum, ſubminiſtrator libidinum teſtiſque, quarum ſibi vſum ingerendo abſtulit; nec illi tam gratum eſt abundare iucundis, quam acerbum, quod non omnem illum apparatum per gulam ventremque tranſmittit: non cum omni exoletorum feminarumque turba conuolutatur: mœretque, quod magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtiis, ceſſat. Numquid enim, mi Lucili, hic furor eſt, quod nemo noſtrum mortalem ſe cogitat? quod nemo imbecillum? imo quod nemo noſtrum vnum eſſe ſe cogitat? Adſpice culinas noſtras, & concurſantes inter tot ignes coquos noſtros: vnum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Adſpice veterana 27) noſtra, & plena multorum ſeculorum vinde-

26. *Dubitant*) nimirum dubitare non animi tantum eſt, ſed ad quodcunque etiam incertum & dubium adhibetur.

27. *Veterana*) vbi vina vetera, aut vt veteraſcerent, reponebant. firmat Schol. Horatii ad L. 3. od. 21. *Iocularitet amphoram quam habebat in veterano alloquitur. Lipſ.*

miis

miis horrea: vnum putas videri ventrem, cui tot conſulum regionumque vina conduntur? Adſpice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant: vnum putas videri ventrem, cui & in Sicilia, & in Africa ſeritur? Sani erimus, & modica concupiſcemus, ſi vnusquiſque ſe numeret: metiatur ſimul corpus, ſciatque, nec multum capere, nec diu poſſe. Nihil tamen æque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quam frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quidquid facies, reſpice ad mortem.

EPIST. CXV.

Contra nimis ſermonis aut ſtili anxios: & minuti hoc animi eſſe. Cum fiducia ſcribendum loquendumque, ſine quæſito ornatu. Quem in animo potius ſpecta. O qualis ille, ſibi Virtutes eum excoluerunt! omnes in amorem rapiat, ſi conſpici poſſit. At externus iſte ſplendor falſus, aut nihili eſt: item aurum omne & pecunia, quæ miramur. Non faciunt hæc felices, aut ſecuros: imo & miſeros, & miſerandos.

NImis anxium eſſe te circa verba & compoſitionem, mi Lucili, nolo: habeo maiora quæ cures. Quære quid ſcribas, non quemadmodum: & hoc ipſum, non vt ſcribas, ſed vt ſentias: vt illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, & veluti ſignes. 1) Cuiuſcumque orationem videris ſolicitam & politam, ſcito, animum quoque non minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille remiſſius loquitur, & ſecurius: quæcumque dicit, plus habent fiduciæ, quam curæ.

1. *Signes*) impreſſo ſigno munias ne elabantur. Metaphora a vaſis, quæ ſignare ſolemus cuſtodiæ. *Lipſ.*

No-

Noſti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capſula 2) totos: nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidum. Oratio vultus animi eſt: ſi circumtonſa eſt, 3) & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inſpicere, o quam pulcram faciem, quam ſanctam, quam ex magnifico placidoque fulgentem videremus? hinc iuſtitia, illinc fortitudine, hinc temperantia prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum, ſplendorem illi ſuum affunderent. Tum prouidentia, tum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantum, dii boni! decoris illi, quantum ponderis, grauitatiſque adderent: quanta eſſet cum gratia auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quam cerni inter humana conſueuit, nonne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & vt fas ſit vidiſſe, 4) tacitus precetur? Tum aduocante ipſum vultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multum exſtantem, ſupraque menſuram ſolitorum inter nos adſpici, elatam, oculis miti quidem, ſed nihilominus viuido igni fla-

2. *De capſula*) eſt id ipſum quod ſermo noſter habet, *de arcula prodire.* Scilicet veſtes, & quæ munda haberi volumus, capſa aut arca clauduntur: toti ab ea ſunt, quorum habitus ſic politus, vt prodire ſe recenter clamet. *Lipſ.*

3. *Circumtonſa eſt*) vt coma.

4. *Vt fas ſit vidiſſe*) ſolennis in occurſu deorum precatio. Apud Liuium L. I. Proculus conſpecto Romulo: *Venerabundus adſtitit precibus petens, vt contra intueri fas eſſet.* Sic Ebræi mortem metuebant, ſi viſio diuina eſſet oblata.

gran-

grantibus, tunc demum illam Virgilii noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quam te memorem Virgo? namque haud tibi
Vultus
Mortalis, nec Vox hominem ſonat. ...
Sis felix, noſtrumque leues quaecumque laborem.

Aderit, leuabitque, ſi colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque ſuſpenſo, 5) nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, ſi nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa obſtrigillant, 6) & aciem noſtram aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcuro retinent. Sed ſi 7) quemadmodum viſus oculorum quibusdam medicamentis acui ſolet, & repurgari: ſic & nos, ſi aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perſpicere virtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate oppoſita, & humilitate & infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pulcritudinem illam, quamuis ſordido obtectam. Rurſus aeque malitiam, & aerumnoſi animi veternum perſpiciemus: quamuis multus circa diuitiarum radiantium ſplendor impediat, & intuentem, hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quam contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne ludicrum in pretio eſt. Parentibus quippe, nec minus fratribus, praeferunt paruo aere

5. *Suſpenſo*) inter donaria.
6. *Obſtrigillant*) obſunt, ſeſe opponunt. Vide Nonium Marcellum.
7. *Si*) delent quidam. Sed elegans eſt eius repetitio propter interiecta. *Gronov.*

empta

empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, vt Ariſto ait, niſi quod nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, carius inepti? Illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis, delectant, nos ingentium maculæ columnarum: ſiue ex Ægyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aductæ, porticum aliquam vel capacem populi cœnationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos: cum ſciamus quale ſit, quod abſconditur. oculis noſtris imponimus. Et cum auro tecta 8) perfundimus, quid aliud quam mendacio gaudemus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantum parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur: omnium iſtorum quos incedere altos vides, bracteata 9) felicitas eſt. Inſpice, & diſces ſub iſta tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, tot iudices detinet, 10) quæ magiſtratus & iudices facit, 11) pecunia; quæ ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum honor cecidit: mercatoresque & venales invicem facti, quærimus, non quale ſit quidque, ſed quanti. Ad mercedem pii ſumus, ad mercedem impii. Honeſta, quamdiu aliqua illis ſpes ineſt, ſequimur: in contrarium tranſituri, ſi plus ſcelera promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris inſuſa cupiditas altius ſedit, creuitque nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc diis

8. *Tecta*) interiora, i. e. laquearia, quamvis & exteriora ac ipſas regulas inaurare ſoleant. *Lipſ.*

9. *Bracteata*) i. e. externa tantum ſpecie imponens, ſicut illic auri tenuis bractea tantum inducitur. *Id.*

10. *Detinet*) in litibus cognoſcendis & finiendis. *Id.*

11. *Magiſtratus & iudices facit*) ex cenſu enim & opibus fiebant. *Id.*

velut

velut rerum humanarum maximum, cum grati videri volunt, conſecrant. Denique eo mores redacti ſunt, vt paupertas maledicto probroque ſit, contempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accedunt inde carmina poëtarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur dii immortales poſſe, nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiuſdem currum adſpice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſumma
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſeculum, aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, ſalutem, opinionem bonam mutant.

Sine me 12) vocari peſſimum, vt diues vocer.
An diues, omnes quærimus: nemo, an bonus.
Non quare, & vnde: quid habeas, tantum rogant.
Vbique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris, aut blanda poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores cælitum atque hominum mouet.

12. *Sine me)* non ſunt vnius Poetæ hi verſus, ſed plurium.

Cum

Cum hi nouiſſimi verſus in tragœdia Euripidis pronuntiati eſſent, totus populus ad eiiciendum & actorem & carmen conſurrexit vno impetu: donec Euripides in medium ipſe proſiluit, petens, vt exſpectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellerophontes, quas in ſua quiſque dat. Nulla enim auaritia ſine pœna eſt, quamuis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lacrimarum, ô quantum laborum exigit! quam miſera deſideratis, quam miſera partis eſt! Adiice quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, quam quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur! denique vt nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damnum eſt. At felicem illum homines, & diuitem vocant, & conſequi optant, quantum ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? tu vllos eſſe conditionis peioris exiſtimas, quam qui habent & miſeriam, & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri eſſent, cum diuitibus deliberarent! vtinam honores petituri, cum ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis ſtatum! profecto vota mutaſſent: cum interim illi noua ſuſcipiunt, qui priora 13) damnauerant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiamſi curſu venit, ſatisfaciat. Queruntur & de conſiliis, & de proceſſibus ſuis: maluntque ſemper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philoſophia præſtatit, quo equidem nihil

13. *Qui priora*) Lipſ. legit: *quos*. Hoc enim vult Seneca: adeo non pœnitet ambitionis, vt qui votis ad honorem talem venerit, alia ſuſcipiat vt iterum perueniat, altiusque adſcendat. Nimirum *homines vota damnant* cum compotes eorum fiunt.

ma-

maius exiſtimo: numquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam ſolidam felicitatem, quam tempeſtas nulla concutiat, non perducent te apte verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent, dum animo compoſitio ſua conſtet; dum ſit magnus, & opinionum ſecurus; & ob ipſa quæ aliis diſplicent, ſibi placens; qui profectum ſuum vita æſtimet, & tantum ſcire ſe iudicet, quantum non cupit, quantum non timet.

EPIST. CXVI.

Contra Peripateticos, exſcindendos Affectus, non temperandos eſſe: neque a Naturâ induci. A mollitie ſententiam aduerſam naſci.

VTrum ſatius ſit, modicos habere affectus, an nullos, ſæpe quæſitum eſt. Noſtri illos expellunt; Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo ſalubris eſſe aut vtilis poſſit vlla mediocritas morbi. Noli timere. nihil eorum, quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me; indulgentemque præbebo rebus; ad quas tendis, & quas aut vitæ neceſſarias, aut vtiles, aut iucundas putes: detraham vitium. Nam cum tibi cupere interdixero, velle permittam: 1) vt eadem illa intrepidus facias; vt certiore conſilio, vt voluptates illas magis ſentias, Quid ni? ad te magis peruenturæ ſunt, ſi illis imperabis, quam ſi ſeruies. Sed naturale eſt, inquis. vt deſiderio amici torquear: da ius lacrimis tam iuſte cadentibus. Naturale eſt opinionibus hominum tangi, & aduerſis contriſtari: quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum? Nullum vitium eſt ſine patrocinio: nul-

1. *Velle permittam*) Voluntas enim Stoicis bona & inter εὐπαθείας eſt. vid. Lipſ. de Manud. L. 3. Diſſ. 5.

li non initium eſt verecundum & exorabile, ſed ob hoc latius funditur. Non obtinebis vt deſinat, ſi incipere permiſeris. Imbecillis eſt primo omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & vires, dum procedit, parat: excluditur facilius, quam expellitur. Quis negat omnes affectus a quodam quaſi naturali 2) fluere principio? curam nobis noſtri natura mandauit: ſed huic vbi nimium indulſeris, vitium eſt. Voluptatem natura neceſſariis rebus admiſcuit, non vt illam peteremus, ſed vt ea, ſine quibus non poſſumus viuere, gratiora nobis illius faceret acceſſio: ſi ſuo veniat iure, 3) luxuria eſt. Ergo intrantibus reſiſtamus: quia facilius, vt dixi, non recipiuntur quam exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. ſed illud aliquatenus longe producitur, nec vbi vis, accipit finem. Sapienti non ſolicite cuſtodire ſe tutum eſt: & lacrimas ſuas & voluptates, vbi volet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius reſpondiſſe adoleſcentulo cuidam quærenti, An ſapiens amaturus eſſet? De ſapiente, inquit, videbimus: mihi & tibi, qui adhuc a ſapiente longe abſumus, non eſt committendum, vt incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem ſibi. Siue enim nos reſpexit, humanitate eius irritamur; ſiue contempſit, ſuperbia accendimur. Æque facilitas amoris, quam difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conſcii nobis imbecillitatis noſtræ, quieſcamus. Nec vino infir-

2. *Quaſi naturali*) non vere tali, nam ſic boni eſſent, cum bonum ſit quod ſecundum naturam eſt.

3. *Si ſuo veniat iure*) non vt acceſſoria, ſed principalis, non vt miniſtra, ſed domina. *Lipſ.*

mum

mum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec vllis rebus blande trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus nos, a lubrico recedamus: in ſicco quoque parum fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. nos homunciones ſumus, omnia nobis negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parum: concupiſcemus, ſed temperate. iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? quia nos poſſe non credimus. Imo mehercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa, quam excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo vtamur, ſi vires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in cauſſa eſt: non poſſe prætenditur.

EPIST. CXVII.

Quæſtiuncula, An, cum Sapientia bonum ſit, etiam ſapere? Stoici iſtud vulgo negant: alii aſſerunt, & ipſe iſtis pronior. Denique amolitur hæc ſupernacua, & ad formationem morum ſerio vocat.

Multum mihi tibique negotii concinnabis, &, dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire a noſtris ſalua gratia, nec conſentire ſalua conſcientia poſſum. Quæris, an verum ſit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe? Primum exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere ſententiam audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus; quia quod bonum eſt, facit: quicquid facit, corpus eſt. Quod bonum eſt,

prodeſt: faciat autem aliquid oportet, vt proſit: ſi facit, corpus eſt Sapientiam bonum eſſe dicunt: ſequitur, vt neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant eiuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id eſt ſapientiæ: itaque nec facit quidquam, nec prodeſt. Quid ergo, inquiunt, non dicimus, Bonum eſt ſapere? dicimus, referentes ad id ex quo pendet, id eſt, ad ipſam ſapientiam. Aduerſus hos quid ab aliis reſpondeatur, audi, antequam ego incipio ſecedere, 1) & in alia parte conſidere. Iſto modo, inquiunt, nec beate viuere bonum eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt, beatam vitam bonum eſſe, & beate viuere bonum non eſſe. Etiamnum quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? ergo expetenda res eſt, ſapere: ſi expetenda res eſt, bonum eſt. Coguntur noſtri verba torquere, & vnam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ego illam, ſi pateris, adiungam. Expetendum eſt, inquiunt, quod bonum eſt: ad expedendum 2) quod bono contingit: quod, cum bonum conſecuti ſumus, non petitur tanquam bonum, ſed petito bono accedit. Ego non idem ſentio, & noſtros iudico in hoc deſcendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus præſumptioni 3) omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum eſt, aliquid omnibus videri: tanquam deos eſſe, inter alia ſic colligimus, quod omnibus de iis opinio inſita eſt: nec vlla gens vſquam

1. *Secedere*) a Senatu ſumtum, vbi diſceſſione a conſule permiſſa in hanc aut illam ſubſelliorum partem ibant. *Lipſ.*

2. *Ad expetendum*) προσαιρετόν. Expetendum αἱρετόν.

3. *Præſumptioni*) præceptæ opinioni προλήψει. Senſus: magnæ apud me autoritatis eſt omnium hominum conſenſus.

eſt adeo extra leges moresque proiecta, vt non aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate diſſerimus, non leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac publica perſuaſione; neminem inuenies, qui non putet & ſapientiam bonum, & ſapere. Non faciam quod victi 4) ſolent, vt prouocem ad populum: noſtris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui: vtrum extra id cui accidit eſt, an in eo cui accidit? Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt, quam illud cui accidit. Nihil enim accidere ſine tactu poteſt; quod tangit, corpus eſt. Si extra eſt, poſtquam acciderat, receſſit: quod receſſit, motum habet: quod motum habet, corpus eſt. Speres me dicturum, non eſſe aliud curſum, aliud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo iſta alia eſſe, ſed non ſortis alterius. Si valetudo indifferens eſt: & valere indifferens eſt. Si forma indifferens eſt; & formoſum eſſe indifferens eſt. Si iuſtitia bonum eſt: & iuſtum eſſe bonum eſt. Si turpitudo malum eſt: & turpem eſſe malum eſt. tam mehercules quam ſi lippitudo malum eſt, & lippire malum eſt. Hoc vt ſcias, neutrum eſſe ſine altero poteſt. Quod ſapit, ſapiens eſt: quod ſapiens eſt, ſapit. Adeo non poteſt dubitari, an quale illud ſit, tale hoc ſit, vt quibusdam vtrumque vnum videatur atque idem. Sed illud libenter quæſierim: Cum omnia aut bona ſint, aut mala, aut indifferentia, ſapere in quo numero ſit? Bonum negant eſſe. malum vtique non eſt: ſequitur, vt medium ſit. Id autem medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quam bono poteſt:

4. *Victi*) in arena, gladiatoriis pugnis, vbi qui ſuccubuerat populi miſericordiam implorabat.

tanquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, vt ſapiat, contingere niſi bono non poteſt: ergo indifferens non eſt. Atqui ne malum quidem eſt, quod contingere malo non poteſt; ergo bonum eſt. Quod niſi bonus non habet, bonum eſt: ſapere non niſi bonus habet: ergo bonum eſt. Accidens eſt, inquit, ſapientiæ. Hoc ergo quod vocas ſapere, vtrum facit ſapientiam, an patitur? ſiue facit illud, ſiue patitur, vtroque modo corpus eſt. Nam & quod fit, & quod facit, corpus eſt. ſi corpus eſt, bonum eſt: vnum enim deerat illi, quo minus bonum eſſet, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil, intereſſe inter ſapientiam & ſapere, cum in vtrolibet eorum & alterum ſit. Numquid enim quemquam exiſtimas ſapere, niſi qui ſapientiam habet? Numquid quemquam qui ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici veteres iſta diſtinguunt: ab illis diuiſio vſque ad Stoicos venit. Qualis ſit hæc dicam. Aliud eſt ager, aliud agrum habere. Quid ni? cum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud eſt ſapientia, aliud ſapere. Puto concedes duo eſſe hæc, id quod habetur, & eum qui habet: habetur ſapientia: habet, qui ſapit. Sapientia eſt mens perfecta, vel ad ſummum optimumque perducta: ars enim vitæ eſt. Sapere quid eſt? non poſſum dicere, mens perfecta, ſed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum eſt, mens bona: alterum quaſi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tamquam, hic homo eſt, hic equus: has deinde ſequuntur motus animorum enuntiatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & a corporibus ſeductum: tanquam, video Catonem ambulantem: hoc ſenſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod video, cui & oculos, & animum intendi. Dico deinde,

inde, Cato ambulat: non corpus quidem eſt quod nunc loquor, ſed enuntiatiuum quiddam de corpore: quod alii effatum vocant, alii enuntiatum, alii edictum. Sic cum dicimus ſapientiam, incorporale 5) quiddam intelligimus: cum dicimus, Sapit: de corpore loquimur. Plurimum autem intereſt, vtrum illud dicas, an de illo. Putemus in præſentia iſta duo eſſe: nondum enim quid mihi videatur, pronuntio: quid prohibet, quo minus aliud quidem ſit, ſed nihilominus bonum? Dicebas paullo ante, aliud eſſe agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in alia enim natura eſt qui habet, in alia quod habetur: illa terra eſt, hic homo eſt. At in hoc de quo agitur, eiusdem naturæ ſunt vtraque, & qui habet ſapientiam, & ipſa quæ habetur. Præterea illic aliud eſt quod habetur, alius qui habet: hic in eodem eſt, & quod habetur, & qui habet. Ager iure poſſidetur: ſapientia natura. ille abalienari poteſt, & alteri tradi: hæc non diſcedit a domino. Non eſt itaque quod compares inter ſe diſſimilia. Cœperam dicere, poſſe iſta duo eſſe, & tamen vtraque bona. Sapientia, & ſapiens duo ſunt: & vtrumque bonum eſſe concedis. Quomodo nihil obſtat, quo minus & ſapientia bonum ſit, & habens ſapientiam; ſic nihil obſtat, quo minus & ſapientia bonum ſit, & habere ſapientiam, id eſt, ſapere. Ego in hoc volo ſapiens eſſe, vt ſapiam. Quid ergo? non eſt id bonum, ſine quo nec illud bonum eſt? Vos certe dicitis, ſapientiam, ſi ſine vſu detur, accipiendam non eſſe. Quis eſt vſus ſapientiæ? Sapere: hoc eſt in illa pretioſiſſimum; quo detracto, ſuperuacua fit. Si tormenta mala ſunt, torqueri malum eſt: adeo quidem, vt illa non ſint

5. *Incorporale*) ſenſus omnino & præcedentia poſcunt vt *corporale* legatur.

mala, ſi quod ſequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis eſt: ſapere, vſus perfectæ mentis. Quomodo poteſt vſus eius bonum non eſſe, quæ ſine vſu bonum non eſt? Interrogo te, an ſapientia ſit expetenda. fateris. Interrogo, an vſus ſapientiæ ſit expetendus. fateris. negas enim te illam recepturum, ſi vti ea prohibearis. quod expetendum eſt, bonum eſt. Sapere, ſapientiæ vſus eſt: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodo oculorum, videre: ergo ſapere, ſapientiæ vſus eſt. vſus autem ſapientiæ expetendus eſt: ſapere ergo expetendum eſt; ſi expetendum eſt, bonum eſt. Olim ipſe me damno, qui illos imitor dum accuſo, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe, quin ſi æſtus malum eſt, & æſtuare malum ſit? ſi algor malum eſt, malum ſit algere? ſi vita bonum eſt, & viuere bonum eſt? Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipſa ſunt: at nobis in ipſa commorandum eſt, etiamſi quid euagari libet, amplos habet illa ſpatioſoſque receſſus. De deorum natura quæramus. de ſiderum alimento, de his tam variis ſtellarum diſcurſibus: an ad illarum motus noſtra moueantur corpora, an corporibus omnium, animiſque illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege conſtricta ſint, nihilque in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis volutetur. Iſta iam a formatione morum receſſerunt: ſed leuant animum, & ad ipſarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt. Hæc vero de quibus paullo ante dicebam, minuunt, & deprimunt, nec vt putas exacuunt, ſed extenuant. Obſecro vos, cur tam neceſſariam curam maioribus melioribuſque debitam, in re neſcio an falſa, certe inutili, terimus? Quid mihi profuturum eſt ſcire, an aliud ſit ſapientia, aliud ſapere? quid mihi profuturum eſt

ſcire,

ſcire illud bonum eſſe, hoc non eſſe? Temere me geram, ſubibo huius voti aleam. tibi ſapientia, mihi ſapere contingat: pares erimus. Potius id age, vt mihi viam monſtres, qua ad iſta perueniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum labantem ſtudiis firmem; quemadmodum quæ me ex tranſuerſo ferunt aguntque, procul a me repellam. Quomodo par eſſe tot malis poſſim; quomodo iſtas calamitates remoueam, quæ ad me irruperunt: quomodo illas, ad quas ego irrupi. 6) Doce, quomodo feram ærumnam ſine gemitu meo, felicitatem ſine alieno: quomodo vltimum neceſſarium vitæ terminum non exſpectem, ſed ipſemet, cum viſum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quam optare mortem. Nam ſi vis viuere, quid optas mori? ſi non vis, quid deos rogas, quod tibi naſcenti 7) dederunt? Nam vt quandoque moriaris, etiam inuito poſitum eſt: vt cum voles, in tua manu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſſimum his diebus principium diſerti mehercules viri legi: Ita, inquit, quamprimum moriar. Homo demens, optas rem tuam. 8) Ita quamprimum moriar. Fortaſſe inter has voces ſenex factus es. Alioqui quid in mora eſt? nemo te tenet, euade qua viſum eſt. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. Hæc nempe ſunt elementa, quibus hic mundus adminiſtratur, aqua, terra, ſpiritus. 9) Omnia iſta tam cauſſa viuendi ſunt, quam viæ mortis. Ita quamprimum moriar.

6. *Irrupi*) ad quas ſponte mea prorui.

7. *Tibi naſcenti*) ab ipſa natiuitate, vt parandum non fuerit, quiuis enim hoc habet vt poſſit mori ſi velit.

8. *Optas rem tuam*) quod enim noſtrum eſt, non optamus, cum nobis ipſis id præſtare poſſimus.

9. *Spiritus*) aer.

Quamprimum iſtud, quod eſſe vis? quem illi diem ponis? citius fieri quam optas, poteſt. Imbecillæ mentis iſta ſunt verba, & hac deteſtatione 10) miſericordiam captantis. Non vult mori, qui optat. Deos vitam roga, & ſalutem: ſi mori placuit, hic mortis eſt fructus, optare deſinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapientia, hoc eſt ſapere, non diſputatiunculis inanibus ſubtilitatem vaniſſimam agitare. Tot quæſtiones tibi fortuna poſuit. nondum illas ſoluiſti: iam cauillaris. Quam ſtultum eſt, cum ſignum pugnæ acceperis, ventilare? 11) remoue iſta luſoria arma, decretoriis 12) opus eſt. Dic qua ratione nulla animum triſtitia, nulla formido perturbet: qua ratione hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum eſt, ſapere non eſt bonum. Sic fit. negemus, ſapere bonum eſſe: vt hoc totum ſtudium derideatur, tanquam operatum ſuperuacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri, an bonum ſit futura ſapientia? Quid enim dubii eſt, oro te, an nec meſſem futuram iam ſentiant horrea, nec futuram adoleſcentiam pueritia viribus aut vllo robore intelligat? Ægro interim nihil ventura ſanitas prodeſt, non magis, quam currentem luctantemque poſt multos ſecuturum ſenſus otium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurum eſt, quia futurum eſt? nam quod bonum eſt, vtique prodeſt: niſi præſentia, prodeſſe non poſſunt. Si non prodeſt, bonum non eſt vtique: ſi prodeſt, iam eſt. Futurus ſum ſapiens: hoc bonum erit, cum fuero:

10. *Deteſtatione*) idem quod obteſtationem eſſe vult Lipſius. poteſt tamen etiam recepto ſignificatu accipi.

11. *Ventilare*) proludere & brachia atque arma iactare. *Lipſ.*

12. *Decretoriis*) veris & quibus de victoria & vita decernatur.

inte-

interim non eſt. Prius aliquid eſſe debet, deinde quale eſſe. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil eſt, iam bonum eſt? Quomodo autem tibi magis vis probari, non eſſe aliquid, quam ſi dixero, futurum eſt? nondum enim veniſſe apparet, quod venit. Ver ſecuturum eſt: ſcio nunc hiemem eſſe. æſtas ſecutura eſt: ſcio æſtatem non eſſe. Maximum argumentum habeo nondum præſentis, futurum eſſe. Sapiam, ſpero: ſed interim non ſapio. ſi illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum eſt, vt ſapiam: ex hoc licet nondum me ſapere intelligas. non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coeunt, nec apud eundem ſunt vna, bonum & malum. Tranſcurramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem ſunt latura, properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti filiæ ſolicitus accerſit, edictum & ludorum ordinem 13) perlegit. nemo qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulam latruncularium 14) perſpicit, vt ſciat quomodo alligatus exeat 15) calculus. At mehercules omnia tibi vndique nuntiantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obſidium patriæ, & bonorum direptio: adiice iſtis naufragium, motusque terrarum, & quidquid aliud timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus, rebus, nihil aliud quam animum oblectantibus, vacas? Quid inter ſapientiam, & ſapere interſit, inquiris? nodos nectis ac ſoluis tanta

13. *Edictum & ludorum ordinem*) libelli & tabulæ vbi apparatus omnis ludorum deſcriptus, in publico propoſitæ mouendæ & alliciendæ plebi.

14. *Latruncularium*) de breu. vit. c. 13. de Tranquill. c. 14.

15. *Alligatus exeat*) pugna enim erat, & alterius coloris calculi alteros ad lineam vltimam vrgebant: artis implexum vel obſeſſum euadere. *Lipſ.*

mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere: & vide, quam multa etiam diligentiſſimis pereant. Aliud valetudo ſua cuique abſtulit, aliud ſuorum: aliud neceſſaria negotia, aliud publica occupauerunt: vitam nobiſcum diuidit ſomnus. Ex hoc tempore tam anguſto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum? Adiice nunc, quod aſſueſcit animus delectare ſe potius, quam ſanare; & philoſophiam oblectamentum facere, cum remedium ſit. Inter ſapientiam, & ſapere quid interſit, neſcio: ſcio mea non intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi, cum, quid inter ſapientiam & ſapere interſit, didicero, ſapiam? Cur ergo potius inter vocabula me ſapientiæ detines, quam inter opera? Fac me fortiorem, fac me ſecuriorem, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. poſſum autem ſuperior eſſe, ſi fecero omne quod diſco.

Epist. CXVIII.

Inanes epiſtolas nolle ſe ſcribere: potius monitorum vtilium vberes: & iam facit. Suadet ſua, non aliena tractare; a Fortuna nihil petere, nec ab ea pendere. Verum bonum quærendum: & quid illud ſit, definitum. Itemque quid ab honeſto differat. Omne bonum, ſecundum Naturam eſſe: nec tamen quidquid ſecundum Naturam, Bonum.

Exigis a me frequentiores epiſtolas. Rationes conferamus: ſoluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora eſſent; tu ſcriberes, ego reſcriberem: ſed non ero difficilis, bene credi tibi ſcio: itaque

que in anteceſſum 1) dabo. Nec faciam, quod Cicero vir diſertiſſimus facere Atticum iubet, vt etiam ſi rem nullam habebit, quod in buccam venerit, ſcribat. Nunquam poteſt deeſſe quod ſcribam, vt omnia illa quæ Ciceronis implent epiſtolas, tranſeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis ſuis viribus pugnet, quis conſulatum fiducia Cæſaris, quis Pompeii, quis ab ſe petat: quam durus ſit fœnerator Cæcilius, a quo minoris centeſimis propinqui nummum mouere non poſſunt. Sua ſatius eſt mala quam aliena tractare: ſe excutere, & videre, quam multarum rerum candidatus ſit, 2) & non ſuffragari. 3) Hoc eſt, mi Lucili, egregium, hoc ſecurum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quam putas eſſe iucundum, tribubus vocatis; cum candidati in templis ſuis 4) pendeant, & alius nummos pronuntiet, alius per ſequeſtrum 5) agat, alius eorum manus oſculis conterat, quibus deſignatus contingendam manum negaturus eſt, omnes attoniti, vocem præconis exſpectant; ſtare otioſum, & ſpectare illas nundinas, 6) nec ementem quidquam, nec vendentem? Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut conſularia comitia ſecurus intuetur, ſed

1. *In anteceſſum*) argentariorum verbum; ſoluere prius quam dies ceſſerit. *Lipſ.*

2. *Quam multarum rerum candidatus*) quoniam, quas aſpernetur iudicio & ratione, etſi inclinatio eo vocet.

3. Non *ſuffragari*) tali ſc. petitioni rerum inanium.

4. *In templis ſuis*) totus campus martius templis & publicis ædificiis erat inſeſſus: ad propinqua itaque templa candidati diuertebant, & ibi exitum comitiorum expectabant. *Lipſ.*

5. *Per ſequeſtrum*) non tantum promittat, ſed & deponat apud alium fidei cauſſa. *Id.*

6. *Nundinas*) vetus eſt vitæ cum nundinis comparatio, vbi alii ementes, alii vendentes.

magna

magna illa, in quibus alii honores anniuerſarios 7) petunt, alii perpetuas 8) poteſtates, alii bellorum euentus proſperos triumphosque, alii diuitias, alii matrimonia ac liberos, alii ſalutem ſuam ſuorumque! quanti animi res eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna: non facio mei tibi copiam. ſcio apud de Catones repelli, Vatinios fieri: nihil rogo. Hoc eſt priuatam facere fortunam. 9) Libet ergo hæc inuicem ſcribere, & hanc integram ſemper egerere materiam, circumſpicientibus tot millia hominum inquieta: qui vt aliquid peſtiferi conſequantur, per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto ſatis fuit, quod optanti nimium videbatur? Non eſt, vt exiſtimant homines, auida felicitas, ſed puſilla. itaque neminem ſatiat. Tu iſta credis excelſa, quia longe ab illis iaces: ei vero qui ad illa peruenit, humilia ſunt. Mentior, niſi adhuc quærit adſcendere. Iſtud quod tu ſummum putas, gradus eſt. Omnes autem male habet ignorantia veri. tanquam ad bona feruntur, decepti rumoribus. Deinde mala eſſe, aut inania, aut minora quam ſperauerint, adepti ac multa paſſi vident: maiorque pars miratur ex interuallo fallentia, & vulgo magna pro bonis ſunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, quæramus quid ſit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo, alius illud aliter expreſſit. Quidam ita finiunt: Bonum eſt, quod inuitat animos, quod ad ſe vocat. Huic ſtatim opponitur: Quid ſi inuitat quidem, ſed in perniciem? ſcis quam mul-

7. *Anniuerſarios*) tribunatus, præturas, conſulatus. *Lipſ.*
8. *Perpetuas*) regna, principatus. *Id.*
9. *Priuatam facere fortunam*) exuere eam potentia ſua & in ordinem redigere.

ta mala, blanda ſint. Verùm, & veriſimile, inter ſe differunt ita: Quod bonum eſt, vero iungitur: non eſt enim bonum, niſi verum eſt. At quod inuitat ad ſe, & allicit facie, veriſimile eſt: ſubrepit, ſolicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum eſt, quod appetitionem ſui mouet, vel quod impetum animi tendentis ad ſe mouet. Et huic idem opponitur: multa enim impetum animi mouent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui ſic finierunt: Bonum eſt, quod ad ſe impetum animi ſecundum naturam mouet: & ita demum petendum eſt, cum cœpit eſſe expetendum. Iam & honeſtum eſt: hoc enim perfecte eſt petendum. Locus ipſe me admonet, vt, quid interſit inter bonum honeſtumque, dicam. Aliquid inter ſe habent mixtum, & inſeparabile: nec poteſt bonum eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt: & honeſtum vtique bonum eſt. Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonum, quo beata vita completur, cuius contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale eſt. Sunt quædam neque bona, neque mala: tanquam militia, legatio, iurisdictio. Hæc cum honeſte adminiſtrata ſunt, bona eſſe incipiunt, & ex dubio in bonum tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit, honeſtum ex ſe eſt. Quod bonum eſt, malum eſſe potuit: quod honeſtum eſt, niſi bonum eſſe non potuit: Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum eſt, quod ſecundum naturam eſt. Attende quid dicam. Quod bonum eſt, & ſecundum naturam eſt: non protinus quod ſecundum naturam eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt: ſed tam puſilla ſunt, vt non conueniat illis boni nomen. Leuia enim ſunt, & contemnenda; nullum nec minimum contemnendum bonum.

Nam

Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt: cum bonum eſſe cœpit, non exiguum eſt. Vnde aliquid cognoſcitur bonum? ſi perfectè ſecundum naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt, ſecundum naturam eſſe: hæc eius proprietas eſt. Fateris & alia ſecundum naturam quidem eſſe, ſed bona non eſſe. Quomodo ergo illud bonum eſt, cum hæc non ſint? quomodo ad aliam proprietatem peruenit, cum vtrique præcipuum illud commune ſit, ſecundum naturam eſſe? ipſa ſcilicet magnitudine. Nec hoc nouum eſt, quædam creſcendo mutari. Infans fuit, factus eſt pubes: alia eius proprietas fit: ille irrationalis eſt, hic rationalis. Quædam incremento non tantum in maius exeunt, ſed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrum lagenam an dolium impleas vino, nihil refert: in vtroque proprietas vini eſt. Exiguum mellis pondus, & magnum, ſapore non differt. Diuerſa ponis exempla. in iſtis enim eadem qualitas eſt: quamuis augeantur, manent. Quædam amplificata in ſuo genere, in ſua proprietate perdurant: quædam poſt multa incrementa, vltima demum vertit adiectio, & nouam illis, aliamque, quam in qua fuerant, conditionem imprimit. Vnus lapis fecit fornicem, ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu ſuo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit, vel exigua? quia non auget, ſed implet. Quædam proceſſu priorem exuunt formam, & in nouam tranſeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt, infinitum cœpit vocari; quod longe aliud factum eſt quam fuit, cum magnum videretur, ſed finitum. Eodem modo aliquid difficulter ſecari cogitauimus: nouiſſime creſcente difficultate, inſecabile inuentum eſt. Sic ab eo quod vix & ægre mouebatur, proceſſimus ad im-

mobi-

mobile. Eadem ratione aliquid ſecundum naturam fuit; hoc in aliam proprietatem magnitudo ſua tranſtulit, & bonum fecit.

EPIST. CXIX.

Diuitias a nobis peti poſſe, & accipi, nil ſuperuacuum petendo. Finem omnium rerum ſpectandum, qui Naturam non excedit. Satis ea habere, non multum, quærit. Oſtendit deinde diuites vulgo, omnes pauperes eſſe. Pulcra, & (Deus bone!) vera ſunt.

QVoties aliquid inueni, non exſpecto donec dicas, In commune 1) teipſe mihi dico. Quid ſit quod inuenerim, quæris? ſinum laxa, merum lucrum eſt. Docebo quomodo fieri diues celerrime poſſis, quod valde cupis audire. Nec immerito: ad maximas te diuitias compendiaria ducam. Opus erit tamen tibi creditore. vt negotiari poſſis, æs alienum facias oportet: ſed nolo per interceſſorem mutueris, nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo, Catonianum illum 2): a te mutuum ſumes. Quantulumcumque eſt, ſatis erit, ſi quidquid deerit, id a nobis petierimus. Nihil enim, mi Lucili, intereſt, vtrum non deſideres, an habeas. Summa rei in vtroque eſt eadem; non torqueberis. Nec illud præcipio, vt aliquid naturæ neges: contumax eſt, non poteſt vinci, ſuum poſcit: ſed vt quidquid naturam excedit, ſcias precarium eſſe, non neceſſarium.

---

1. *In commune*) quaſi dicas: & mihi pars eſto. Sic Græci eodem ſenſu ſi aliquid in via quis inueniſſet aiebant Κοινὸς Ἑρμῆς· Sic Phædr. fab. 87. *Eia* inquit *in commune* quodcunque eſt tueri. *Gronov.*

2. *Catonianum illum*) ſc. creditorem. Nam Cato dixit: *quod tibi deeſt a te ipſo mutuum ſume.* vid. L. 5. de Beneſ. cap. 7. *Gronov.*

Eſurio: edendum eſt. vtrum hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. illa ventrem non delectari vult, ſed impleri. Sitio. vtrum hæc aqua ſit quam ex lacu proximo excepero, an ea quam multa niue cluſero, 3) vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, ſitim exſtingui. Vtrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an murrheum, an Tiburtinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſuperuacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipſa mihi commendabit, quodcumque comprehendero. Nihil contemnit eſuriens. Quid ſit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur mihi egregie dictum: Sapiens, diuitiarum naturalium eſt quæſitor acerrimus. Inanime, inquis, lance muneras. Quid eſt illud in commune? 4) iam ego paraueram fiſcos: circumſpiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum 5) agitarem, quas accerſerem merces. Decipere eſt iſtud, docere paupertatem, cum diuitias promiſeris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deeſt? Suo, inquis, & patientiæ ſuæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt? Vtrum malis habere multum, an ſatis? qui multum habet, plus cupit; quod eſt argumentum, nondum illum ſatis habere: qui ſatis habet, conſecutus eſt, quod nunquam diuiti contingit, finem. An has ideo non putas eſſe diuitias, quia propter illas nemo proſcriptus eſt? quia propter illas nulli venenum fili-

3. *Cluſero)* nam vas ipſum circumdari niue poteſt, vt frigus capiat, niuis ipſius & vitii ex parte liquore. *Lipſ.*

4. *In commune*) ſcilicet ſupra dixerat Seneca ſub initium Epiſtolæ ſe aliquid inueniſſe *in commune*.

5. *Quod publicum)* nam vectigalium redemptoris promta ſæpe ad opes via. *Lipſ.*

us,

us, nulli vxor impegit? quia in bello tutæ ſunt? quia in pace otioſæ? quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſponere? An parum habet, qui tantum non alget, non eſurit, non ſitit? plus Iupiter non habet. Nunquam parum eſt, quod ſatis eſt: nunquam multum eſt, quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo: quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit nouas, &, vt ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuentus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium, & tanta initiorum ſuorum vnicuique, cum proceſſit, obliuio. Ille modo ignobilis anguli non ſine controuerſia dominus, de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem 6) triſtis eſt. Neminem pecunia diuitem fecit: imo contra, nulli non maiorem ſui cupiditatem incuſſit. Quæris, quæ ſit huius rei cauſſa? plus incipit habere poſſe, qui plus habet. Ad ſummam, quem voles mihi ex his quorum nomina cum Craſſo Licinoque 7) numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quidquid habet, & quidquid ſperat, ſimul computet: iſte, ſi mihi credis, pauper eſt; ſi tibi, poteſt eſſe. 8) At hic qui ſe ad id quod natura exigit, compoſuit, non tantum extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed vt ſcias, quam difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coarctare; hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & ſuperuacui. At excæcant populum, & in ſe conuertunt opes, ſi numerati multum ex aliqua domo

6. *Per ſuum rediturus orbem*) nam alienis & nouis imperiis ſemper inhians, triſtis eſt quod per ſuum redeat.

7. *Craſſo Licinioque*) vterque valde diues De Craſſo notum, De Licinio ex Dione l. 54. Iuuenale ſat. I. & aliiis conſtat.

8. *Si tibi, poteſt eſſe*) ſi tibi credas, h. e. quod ipſe fateris ſaltem poteſt eſſe pauper.

effertur, ſi multum auri tecto quoque eius illinitur, ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorum felicitas in publicum ſpectat: ille quem nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falſo diuitiarum nomen inuaſit occupata paupertas; ſic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere debemus: Febris illum tenet. eodem modo dicendum eſt, Diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quam hoc, quod nemo monetur ſatis: vt omnia naturalibus deſideriis metiaris, quibus aut gratis ſatis fiat, aut paruo. Tantum miſcere vitia deſideriis noli. Quæris, quali menſa, quali argento, quam paribus miniſteriis, 9) & leuibus, 10) afferatur cibus? nihil præter cibum natura deſiderat.

Num tibi, cum fauces urit ſitis; aurea quæris
Pocula? num eſuriens faſtidis omnia præter
Pauonem rhombumque?

Ambitioſa non eſt fames: contenta deſinere eſt: quo deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt. quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoque eſuriat; quemadmodum non impleat ventrem, ſed farciat; quemadmodum ſitim prima potione ſedatam reuocet. Egregie itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quam eleganti manu miniſtretur. Nam ſi pertinere ad te iudicas, quam crinitus puer, 11) & quam perlucidum

9. *Quam paribus miniſteriis*) ætate ſcilicet & colore. Sic de breuit. vit. c. 12. & alibi in his Epiſtolis. *Lipſ.*

10. *Leuibus*) glabris vt alibi vocat, & ſine pilis.

11. *Quam crinitus puer*) quia poculis, muliebri plerumque habitu erant, capillitio longo & fluente. *Lipſ.*

tibi

tibi poculum porrigat, non ſitis. Inter reliqua,hoc nobis natura præſtitit præcipuum,quod neceſſitati faſtidium excuſſit. Recipiunt ſuperuacua delectum. Hoc parum decens,illud parum laudatum,oculos hoc meos lædit. Id actum eſt ab illo mundi conditore qui nobis viuendi iura deſcripſit,vt ſalui eſſemus,non delicati. Ad ſalutem omnia parata ſunt, & in promptu: deliciis omnia miſere ac ſolicite comparantur. Vtamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine melius illam meruiſſe de nobis, quam quia quidquid ex neceſſitate deſideratur, ſine faſtidio ſumitur.

EPIST. CXX.

Boni notitia quomodo ad nos venerit? obſeruatione, & collatione: natura etiam ducente. Venit & ex contrario: id eſt, vitii deteſtatione. Deſcribit Sapientem, & vulgo petenda aut timenda calcantem, etiam ipſam mortem. Denique vnum ſemper, & ſibi conſtantem.

EPiſtola tua per plures quæſtiunculas vagata eſt, ſed in vna conſtitit, & hanc expediri deſiderat: Quomodo ad nos boni honeſtique notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuerſa ſunt, apud nos tantum diuiſa. 1) Quid ſit hoc, dicam. Bonum putant eſſe aliqui, quod vtile eſt. itaque hoc & diuitiis, & equo, & vino, & calceo nomen imponunt: tanta ſit apud illos boni vilitas, & adeo vſque ad ſordida deſcendit. Honeſtum putant, cui ratio recti officii conſtat: tanquam pie curatam patris ſenectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem,

1. *Apud nos tantum diuiſa)* quomodo & quatenus in ep. 118. circa medium copioſe.

prudentem moderatamque ſententiam. Iſta duo quidem facimus, ſed ex vno. Nihil eſt bonum, niſi quod honeſtum eſt: quod honeſtum eſt, vtique bonum. Superuacuum iudico adiicere, quid inter iſta diſcriminis ſit, cum ſæpe dixerim. Hoc vnum dicam: Nihil nobis bonum videri, quo quis & male vti poteſt. Vides autem, diuitiis, nobilitate, viribus, quam multi male vtantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo deſideras dici: Quomodo ad nos prima boni honeſtique notitia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit: ſemina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidiſſe: quod eſt incredibile, virtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe. Nobis videtur obſeruatio collegiſſe, & rerum ſæpe factarum inter ſe collatio, per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum iudicante. Hoc verbum cum latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto, nec in ciuitatem ſuam redigendum. Vtar ergo illo non tamquam recepto, ſed tamquam vſitato. Quæ ſit hæc analogia, dicam. Noueramus corporis ſanitatem: ex hac cogitauimus eſſe aliquam & animi. noueramus corporis vires: his collegimus eſſe & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia; nos obſtupefecerant: hæc cœpimus tamquam perfecta mirari. Suberant illis multa vitia; quæ ſpecies alicuius conſpicui facti fulgorque celabat: hæc diſſimulauimus. Natura iubet augere laudanda: nemo non gloriam vltra verum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, maiusque regno iudicauit, regias opes poſſe contemnere. Idem, medico Pyrrhi promittente venenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum,

caue

caueret inſidias. Eiusdem animi fuit, auro non vinci, veneno non vincere. Admirati ſumus ingentem virum, quem non regis, non contra regem promiſſa flexiſſent, boni exempli tenacem: quod difficillimum eſt, in bello innocentem: qui aliquod eſſe crederet etiam in hoſte nefas: qui in ſumma paupertate, quam ſibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quam venenum. Viue, inquit, beneficio meo, Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium non poſſe corrumpi. Horatius Cocles ſolus impleuit pontis anguſtias, adimique a tergo ſibi reditum, dummodo iter hoſti auferretur, iuſſit: & tam diu reſtitit prementibus, donec reuulſa ingenti ruina tigna ſonuerunt. Poſtquam reſpexit, & extra periculum eſſe patriam periculo ſuo ſenſit: Veniat, ſi quis vult inquit, ſic euntem ſequi: deditque ſe in præceps: & non minus ſolicitus in illo rapido alveo fluminis, vt armatus, quam vt ſaluus exiret, retento armorum victricium decore, tam tutus rediit, quam ſi ponte veniſſet. Hæc & huiuſmodi facta imaginem nobis oſtendere virtutis. Adiiciam quod mirum fortaſſe videatur: mala interdum ſpeciem honeſti obtulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, vt ſcis, virtutibus vitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic mentitur prodigus liberalem: cum plurimum interſit, vtrum quis dare ſciat, an ſeruare neſciat. Multi inquam, ſunt, Lucili, qui non donant, ſed proiiciunt. non voco ego liberalem, pecuniæ ſuæ iratum. Imitatur negligentia facilitatem; temeritas fortitudinem. Hæc nos ſimilitudo coëgit attendere, & diſtinguere ſpecie quidem vicina, re autem plurimum inter ſe diſſidentia. Dum obſeruamus eos, quos inſignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis

rem aliquam generoſo animo feciſſet, & magno impetu, ſed ſemel. Hunc vidimus in bello fortem, in foro timidum, animoſe paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudauimus, contemſimus virum. Alium vidimus aduerſus amicos benignum, aduerſus inimicos temperatum, & publica & priuata ſancte ac religioſe adminiſtrantem: non deeſſe ei, & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus vbi tribuendum eſſet, plena manu dantem. vbi laborandum, pertinacem & obnoxium, 2) & laſſitudinem corporis animo ſubleuantem. Præterea idem erat ſemper, & in omni actu par ſibi, iam non conſilio bonus, ſed more eo perductus, 3) vt non tantum recte facere poſſet, ſed niſi recte facere non poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe virtutem: hanc in partes diuiſimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda diſtribui: comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iuſtitiam, & ſuum cuique dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Oſtendit illam nobis ordo eius, & decor, & conſtantia, & omnium inter ſe actionum concordia, & magnitudo ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata vita, ſecundo defluens curſu, arbitrii ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Numquam vir ille perfectus adeptusque virtutem, fortunæ maledixit: numquam accidentia triſtis excepit; ciuem eſſe ſe vniuerſi & militem credens, labores velut imperatos ſubiit. Quidquid inciderat, non tamquam malum aſpernatus eſt, & in ſe caſu delatum,

2. *Obnoxium*) obnoxius eſt, qui laborem ſubit ſuſcipitque, & ſe dat. *Lipſ.*

3. *More eo perductus*) cui in habitum ſcientia inerat. *Lipſ.*

latum, ſed quaſi delegatum ſibi. Hoc qualecumque eſt, inquit, meum eſt: aſperum eſt, durum eſt; in ipſo nauemus operam. Neceſſario itaque magnus apparuit, qui numquam malis ingemuit, numquam de fato ſuo queſtus eſt, fecit multis intellectum ſui, 4) & non aliter quam in tenebris lumen effulſit: advertitque in ſe omnium animos, cum eſſet placidus & lenis, & humanis diuiniſque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad ſummam ſui adductus, ſupra quam nihil eſt niſi mens Dei, ex qua pars 5) & in hoc pectus mortale defluxit: quod numquam magis diuinum eſt, quam vbi mortalitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominem, vt vita defungeretur: nec domum eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & quidem breue hoſpitium: quod relinquendum eſt, vbi te grauem eſſe hoſpiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur, humilia iudicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quo exiturus ſit, qui vnde venerit, meminit. Non videmus, quam multa nos incommoda exagitant, quam male nobis conueniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: alias nerui nos, alias pedes vexant: nunc deiectio, 6) nunc deſtillatio: 7) aliquando supereſt ſanguis, aliquando deeſt: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre ſortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum poteſt ætas hu-

4. *Fecit multis intellectum ſui*) multis virtute ſua innotuit.

5. *Ex qua pars*) Stoicorum opinio animos noſtros ex illo diuino delibatos eſſe. *Lipſ.*

6. *Deiectio*) deiectio alui, quæ & *deiectio* ſimpliciter dicitur Celſo in præf. & L. 4. c. 14.

7. *Deſtillatio*) quæ narium eſt, catarrhum vulgo vocant.

mana protendi, tantum ſpe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid ſtultius poteſt? Nihil ſatis eſt morituris, imo morientibus. quotidie enim propius ab vltimo ſtamus, & illo vnde nobis cadendum eſt, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens noſtra ſit! Hoc quod futurum dico, cum maxime fit, 8) & pars eius magna iam facta eſt. nam quod viximus tempus, eo loco eſt, quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui vltimum timemus diem: cum tantumdem in mortem ſinguli 9) conferant. Non ille gradus laſſitudinem facit, in quo defecimus, ſed ille profitetur. 10) Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit 11) nos illa, non corripit. Ideo magnus animus, conſcius ſibi melioris naturæ, dat quidem operam, vt in hac ſtatione, qua poſitus eſt, honeſte ſe atque induſtrie gerat; ceterum nihil horum quæ circa ipſum ſunt, ſuum iudicat, ſed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius viderimus conſtantiæ, quidni ſubiret nos ſpecies non vſitatæ indolis? vtique ſi hanc, 12) vt dixi, magnitudinem veram eſſe oſtendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falſa non durant. Quidam alternis Vatinii, alternis Catones ſunt: & modo parum illis ſe-

8. *Cum maxime ſit*) quotidie enim morimur, h. e. ad mortem tendimus.

9. *Singuli*) dies nimirum ſinguli vitæ aliquid detrahunt.

10. *Profitetur*) in illo apparet laſſitudo.

11. *Carpit &c.*) paullatim mors ad ſe ducit, non impetu rapit. *Lipſ.*

12. *Vtique ſi hanc &c.*) iſta ita reſtituit *Gronov. Vtique ſi hanc, vt dixi, magnitudinem veram eſſe oſtendebat æqualitas. Veri tenor permanet, falſa non durant*, vbi obſeruandum ſi redundare ornatus cauſſa, vt alibi ſæpe.

verus

verus eſt Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero: modo Licinum diuitiis, Apicium cœnis, Mæcenatem deliciis prouocant. Maximum iudicium eſt malæ mentis, fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum, amoremque vitiorum, aſſidua iactatio.

- - - habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſeruos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modo ſit mihi menſa tripes, &
Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis craſſa, queat. decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius: numquam eumdem, nec ſimilem quidem ſibi. adeo in diuerſum aberrat. Multos dixi: prope eſt vt omnes ſint. Nemo non quotidie conſilium mutat, & votum. modo vxorem vult habere, modo amicam: modo regnare vult; modo id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus: modo dilatat ſe vſque ad inuidiam; modo ſubſidit, & contrahitur infra humilitatem vere iacentium; nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens: alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil iudico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta, vnum hominem agere. 13) Præter ſapientem autem nemo vnum agit; ceteri multiformes ſumus. Modo frugi tibi videbimur & graues, modo prodigi & vani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo a te exige, vt qualem inſtitueris præſtare te, talem vſque ad exitum ſerues. Effice vt poſſis laudari;

13. *Vnum hominem agere)* facere vt ſemper ſis idem.

ſi minus, vt agnoſci. De aliquo, quem vidiſti heri, merito dici poteſt: Hic quis eſt? tanta mutatio eſt.

Epist. CXXI.

Quid pro argutiis prætendit: tum proponit, An omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus? id eſt, ſponte & natura eant, quo debent & ſunt facta. Dicit eſſe, & exemplis rationibusque varie docet.

LItigabis, ego video: cum tibi hodiernam quæſtiunculam, in qua ſatis diu hæſimus, expoſuero. Iterum enim clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclama, dum tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Poſidonium & Archidemum. 1) Hi iudicium accipient, 2) deinde dicam. Non quidquid morale eſt, bonos mores facit. 3) Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad veſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiamſi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant, quædam naturam eorum & originem ſcrutantur. Cum quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longe me iudicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimum,

1. *Poſidon. & Archid.*) vterque inter Stoicos celebris fuit.
2. *Iudicium accipient*) litem tecum conteſtabuntur. *Lipſ.*
3. *Non quicquid morale eſt, bonos mores facit*) interrogative efferri vult Lipſius. Nam ex ſequentibus hoc velle dicas: Moralia etiam eſſe, quæ ſi non aperte & ſtatim flexu vel ſubſidio aliquo ducunt ad bonos mores. Mihi tamen fateor aliter videri.

mum, inueneris? niſi naturam eius inſpexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum ſit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo diſcere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superſtitionem mihi excute: doce leue eſſe vanumque hoc, quod felicitas dicitur: vnam illi ſyllabam 4) facillime accedere. Deſiderio tuo ſatisfaciam, & virtutes exhortabor, 5) & vitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumque in hac parte me iudicet, non deſiſtam perſequi nequitiam, & affectus efferatiſſimos inhibere, & voluptates ituras in dolorem compeſcere, & votis obſtrepere. Quidni? cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natum ſit quidquid obloquimur. 6) Interim permitte mihi ea quæ paullo remotiora videntur, excutere. Quærebamus, an eſſet omnibus animalibus conſtitutionis 7) ſuæ ſenſus? Senſum autem eſſe, ex eo maxime apparet, quod membra apte & expedite mouent, non aliter quam in hoc erudita. Nulli non partium ſuarum agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili: rector nauis ſcit gubernaculum flectere: pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinem multos varioſque ante ſe poſuit, celerrime denotat, & inter ceram 8) opuſque facili

4. *Vnam illi ſyllabam)* vt fiat infelicitas. *Lipſ.*

5. *Virtutes exhortabor)* non infrequens dicendi genus. Sic Iuſtin. XIV. 1. *bellum omnes hortari* dicit.

6. *Ex gratulatione natum ſit quidquid obloquimur)* ex apparentibus bonis quæ indepti gratulationes accepimus, ſed quæ mala re vera erant, natum quicquid ægre ferimus.

7. *Conſtitutionis)* Stoica vox, ſtatum & conditionem diceres, Gr. *σύστασις.* Diogenes in Chryſippo: *οἰκεῖον εἶναι παντὶ ζώῳ τὴν αὑτοῦ σύστασιν καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν.*

8. *Ceram)* ceris coloratis veteres pingebant.

vul-

vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem vſum ſui mobile. Mirari ſolemus ſcenæ peritos, quod in omnem ſignificationem rerum & effectuum parata illorum eſt manus, & verborum velocitatem geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat, his natura. Nemo ægræ molitur artus ſuos, nemo in vſu ſui hæſit: ad hoc edita, protinus faciunt. Cum hac ſcientia prodeunt, inſtituta naſcuntur. Ideo, inquit, partes ſuas animalia apte mouebunt: quia ſi aliter mouerint, dolorem ſenſura ſunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur, metuſque illa in rectum, non voluntas mouet: quod eſt falſum. Tarda enim ſunt, quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas, ſpontaneus motus eſt. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui ſtare meditatur, & ferre ſe auſſueſcit, ſimul tentare vires ſuas cœpit, cadit: & cum fletu toties reſurgit, donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit, exercuit. Animalia quædam tergi durioris inverſa tamdiu ſe torquent, ac pedes exſerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum ſentit ſupinata teſtudo. inquieta eſt tamen deſiderio naturalis ſtatus: nec ante deſinit niti, quatere ſe, quam in pedes conſtitit. Ergo omnibus conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendum venire notitia, quam quod nullum animal ad vſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodam modo ſe habens erga corpus. Hoc tam perplexum & ſubtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica naſci oporteret, vt iſtam finitionem magnæ parti hominum

toga-

togatorum 9) obſcuram intelligant. Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus conſtitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipſa conſtitutio facilius natura intelligitur, quam enarratur. Itaque infans ille, quid ſit conſtitutio, non nouit: conſtitutionem ſuam nouit: & quid ſit animal neſcit, animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam conſtitutionem ſuam craſſe intelligit, & ſummatim, & obſcure. Nos quoque animum habere nos ſcimus: quid ſit animus, vbi ſit, qualis ſit, & vnde, neſcimus. Qualis ad nos peruenit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius ignoremus, ac ſedem, talis ad omnia animalia conſtitutionis ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim id ſentiant, per quod alia quoque ſentiunt: neceſſe eſt ſenſum eius habeant, cui parent, a quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit, eſſe aliquid, quod impetus ſuos moueat: quid ſit illud, ignorat. & conatum ſibi eſſe ſcit: quid ſit, aut vnde ſit, neſcit. Sicut infantibus, ſic quoque animalibus, principalis partis ſuæ ſenſus eſt non ſatis dilucidus, non expreſſus. Dicitis, inquit, omne animal primum conſtitutioni ſuæ conciliari: hominis autem conſtitutionem rationalem eſſe: & ideo conciliari hominem ſibi, non tamquam animali, ſed tamquam rationali. Ea enim parte ſibi carus eſt homo, qua homo eſt. Quomodo ergo infans conciliari conſtitutioni rationali poteſt, cum rationalis nondum ſit? Vnicuique ætati ſua conſtitutio eſt: alia infanti, alia puero, alia ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur, in qua ſunt. Infans ſine dentibus eſt: huic conſtitutioni ſuæ conciliatur. enati ſunt dentes: huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in ſegetem frugemque ventura eſt, alienam conſtitutio-

9. *Togatorum*) h. e. primorum ciuium, *tunicatos* enim pleps.

nem

nem habet tenera, & vix eminens ſulco: aliam cum conualuit, & molli quidem culmo, ſed qui ferat onus ſuum, conſtitit: aliam cum flaueſcit, & ad aream ſpectat, 10) & ſpica eius induruit: in quamcunque conſtitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia eſt ætas infantis, pueri, adoleſcentis, ſenis: ego tamen idem ſum, qui & infans fui, & puer, & adoleſcens. Sic quamuis alia atque alia cuique conſtitutio ſit, conciliatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut ſenem, ſed me natura commendat. Ergo infans ei conſtitutioni ſuæ conciliatur, quæ tunc infanti eſt, non quæ futura iuueni eſt. Neque enim, ſi aliquid illi maius, in quo tranſeat, reſtat; non hoc quoque in quo naſcitur, ſecundum naturam eſt. Primum ſibi ipſi conciliatur animal: debet enim aliquid eſſe, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? mihi. ergo mei curam ago. Dolorem refugio. pro quo? pro me. ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia eſt mei cura. Hæc animalibus ineſt cunctis: nec inſeritur, ſed innaſcitur. Producit fœtus ſuos natura, non abiicit: & quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque commiſſus eſt. Itaque vt in prioribus dixi, tenera quoque animalia e materno vtero vel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtum ipſis, protinus norunt, & mortifera deuitant: vmbram quoque tranſuolantium reformidant, obnoxia 11) auibus rapto viuentibus. Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut ſalutaris aut mortiferæ rei poteſt? Primum quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Eſſe autem illis intellectum, ex eo ap-

10. *Ad aream ſpectat*) trituræ cauſſa eo deferendum.
11. *Obnoxia*) illa animalia quæ obnoxia ſunt rapacitati aliorum, vmbram quoque illorum tranſuolantium fugiunt.

paret, quod nihil amplius, ſi intellexerint, faciant. Quid eſt quare pauonem, quare anſerem gallina non refugiat, cum tanto minorem, & ne notum quidem ſibi, accipitrem fugiat? quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet illis ineſſe ſcientiam nocituri, non experimento collectam. nam antequam poſſint experiri, cauent. Deinde, ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metuunt alia quam debent, nec vnquam obliuiſcuntur huius tutelæ & diligentiæ, æqualis eſt illis a pernicioſo fuga. Præterea, non fiunt timidiora viuendo. Ex quo quidem apparet, non vſu illa ad hoc peruenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et tardum eſt & varium, quod vſus docet: quidquid natura tradit, & æquale eſt omnibus, & ſtatim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal pernicioſa intelligere conetur ſentit ſe carne conſtare: itaque ſentit, quid ſit, quo ſecari caro, quo vri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilem. Inter ſe iſta coniuncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque: & quæ iuuant, illa petit; læſura formidat. Naturales a contrariis aſpernationes ſunt. ſine vlla cogitatione, ſine conſilio fit, quidquid natura præcipit. Non vides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? quanta diuidui laboris obeundi concordia? Non vides quam nulli mortalium imitabilis ſit illa araneæ textura? quanti operis ſit, fila diſponere? alia in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara. quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullum eſt animal altero doctius. videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum eſt & inæquale, quidquid ars tradit: ex æquo venit, quod

natura diſtribuit. Hæc nihil magis, quam tutelam ſui, & eius peritiam tradidit; idcoque etiam ſimul incipiunt, & diſcere & viuere. Nec eſt mirum, cum eo naſci illa, ſine quo fruſtra naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis natura contulit ad permanendum in conciliatione & caritate ſui. Non poterant ſalua eſſe, ni uellent. Nec hoc per ſe profuturum erat: ſed ſine hoc nulla res profuiſſet. Sed in nullo deprehendes vilitatem ſui, 12) ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis, quamuis in cetera torpeant, ad viuendum ſolertia eſt. Videbis quæ aliis inutilia ſunt, ſibi ipſa non deeſſe.

EPIST. CXXII

Ingenium luxuriæ, aduerſa moribus facere. Aliter cænare, bibere, dormire, ſurgere; & tales aliquot Antipodas facete deſcribit.

DEtrimentum iam dies ſenſit: reſiluit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc ſpatium, ſit ſi quis cum ipſo, vt ita dicam, die ſurgat, officioſior, meliorque, quam ſi quisillum exſpectat, vt luce prima exeat. 1) Turpis, qui alto ſole ſemiſomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit: & adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctiſque peruertunt: nec ante diducunt oculos heſterna graues crapula, quam appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) ſedibus noſtris ſubditos e contrario poſuit.

---

12. *Vilitatem ſui*) vt vile ſe habeat.

1. *Vt luce prima exeat*) ſalutatores, qui officioſi dicebantur, prima luce exibant. *S*enſus horum verborum eſt: Dies quidem minuit & tardior lux eſt: tamen vel ſic ſatis longus, ſi quis cum luce ſurgat, ſed melioris officii cauſſa, quam vt ſalutatum alius eat. *Lipſ.*

Nosque

Noſque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis ſera rubens accendit lumina veſper:

talis horum contraria omnibus non regio,ſed vita eſt. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui, vt M. Cato ait, nec orientem vmquam ſolem viderunt, nec occidentem. Hos tu exiſtimas ſcire, quemadmodum viuendum ſit, qui neſciunt quando? & hi mortem timent, in quam ſe viui condiderunt: tam infauſti ominis, quam nocturnæ aues ſunt? Licet in vino vnguentoque tenebras ſuas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula diſcretis, totum peruerſæ vigiliæ tempus educant: non conuiuantur,ſed iuſta ſibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentatur At mehercules nullus agenti dies longus eſt. Extendamus vitam: huius 2) & officium, & argumentum, actus eſt. circumſcribatur nox,& aliquid ex illa in diem transferatur. Aues, quæ conuiuiis comparantur, vt immotæ facile pingueſcant, in obſcuro continentur: ita ſine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & ſuper membra iners ſagina ſuccreſcit. Ita iſtorum corpora, qui ſe tenebris dicauerunt, fœda viſuntur. Quippe ſuſpectior illis, quam morbo pallentibus, color eſt: languidi, & euanidi albent, & in viuis caro morticina eſt. Hoctamen minimum in illis malorum dixerim: quanto plus tenebrarum in animo eſt? ille in ſe ſtupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis vmquam oculos tenebrarum cauſſa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas fiat, auerſandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant: omnia debitum ordinem deſerunt. hoc eſt luxuriæ propoſitum, gau-

2. *Huius)* ſcilicet vitæ officium & argumentum eſt actus, agendo enim & viuere nos conſtat, & viuentium officium facimus.

dere peruerſis : nec tantum diſcedere a recto, ſed quam longiſſime abire, deinde etiam e contrario ſtare. Non videntur tibi contra naturam viuere, qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrii tranſeunt? Atqui frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt, vt in ipſo pene balnei limine, inter nudos bibant, imo potent: & ſudorem, quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, ſubinde deſtringant. 3) Poſt prandium aut cœnam bibere, vulgare eſt : hoc patresfamiliæ ruſtici faciunt, & vere voluptatis ignari : Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos : illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam viuere, qui commutant cum fæminis veſtem ? 4) Non viuunt contra naturam, qui exſpectant, 5) vt pueritia ſplendeat tempore alieno ? Quid fieri vel crudelius, vel miſerius poteſt? numquam vir erit, vt diu virum pati poſſit? & cum illum contumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non viuunt contra naturam, qui hieme concupiſcunt roſam? fomentoque aquarum calentium, &, calorum apta mutatione, bruma lilium, florem vernum, exprimunt? Non viuunt contra naturam, qui pomaria in ſummis turribus ſerunt? quorum ſiluæ in tectis domorum ac faſtigiis nutant,

3. *Subinde deſtringant)* ad ſtrigiles adſpectum, quibus ſordes & ſudorem defricabant, & linteis deinde tergebant. Græcis eſt *ἀποξύσθαι*. *Lipſ.*

4. *Commutant cum fæminis veſtem*) qui ad mollitiem & luxum in cœnis vtuntur veſte muliebri. Lipſius tamen mavult legi *communicant.* vt ſenſus ſit, qui Sericis Coisque vtuntur veſtibus vt fæminæ.

5. *Qui exſpectant*) quidam *ſpectant*, alii *expetunt* malunt. vtrumque non obſcuro ſenſu, nimirum intelligit diuites qui glabros ſuos vltra ætatem retinebant, eosque pueros videri volebant, cum iam non eſſent.

inde

inde ortis radicibus, quo improbe 6) cacumina egiſſent? Non viuunt contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare iaciunt: 7) nec delicate natare ipſi ſibi videntur, niſi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cum inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinem velle, nouiſſime in totum ab illa deſciſcunt. Lucet: ſomni tempus eſt. quies eſt: nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit: tempus eſt cœnæ. Non oportet id facere, quod populus: res ſordida eſt, trita ac vulgari via viuere. Dies publicus relinquatur: proprium nobis ac peculiare mane fiat. Iſti vero mihi defunctorum loco ſunt. quantulum enim a funere abſunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos viuunt? 8) Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus: inter quos & Atilium Butam prætorium, cui poſt patrimonium ingens conſumptum, Tiberius paupertatem confitenti: Serò, inquit, experrectus es. Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poëta, & amicitia Tiberii notus, & frigore. 9) Ortus & occaſus 10) libentiſſime inſerebat. itaque cum indignaretur quidam illum tota die recitaſſe, & negaret accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait: Numquid liberalius poſſum agere? Paratus ſum illum au-

6. *Improbe*) quo ſi cacumina egiſſent monſtrum haberent, & a natura recederent.

7. *In mare iaciunt*) quod Baiis aut illo tractu fiebat crebro, *Lipſ.*

8. *Ad faces & cereos viuunt*) ad quos funera ſolebant efferri.

9. *Et frigore*) quem faſtidiuit poſtea Tiberius, vt antea amauerat.

10. *Ortus & occaſus*) in carminibus ſuis orientis & occidentis diei ſæpe meminerat.

dire ab ortu ad occaſum. 11) Cum hos verſus recitaſſet:

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies, iam triſtis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat:

Varus eques Romanus L. Vinicii comes, cœnarum bonarum affectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit: Incipit Buta dormire. Deinde cum ſubinde recitaſſet:

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,
Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris
Incipit;

Idem Varus inquit: Quid dicit? iam nox eſt: ibo, & Butam ſalutabo. Nihil erat notius hac eius vita in contrarium circumacta: 12) quam ut dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſſa autem eſt ita viuendi quibusdam, non quia aliquid exiſtiment noctem ipſam habere iucundius, ſed quia nihil iuuat obuium, 13) & grauis malæ conſcientiæ lux eſt: & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea luxurioſi vitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum viuunt, volunt. nam ſi taceţur, perdere ſe putant operam.

11. *Ab ortu ad occaſum*) æquiuoce dictum, quod & notare poteſt Pinarium eum audire velle per diem totum, & audire velle donec abſoluerit recitando verſus, quibus ab ortu ad occaſum vsque procedebat.

12. *Hac eius vita in contrarium circumacta*) nimirum dies ipſi nox erat & vice verſa, quo ſpectant quæ ante allegata fuere Vari ſcommata.

13. *Nihil iuuat obuium*) nihil delectat quod a receptis moribus non recedat.

Ita

Itaque male habent, quoties non faciunt, quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent: vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt non tantum luxurioſam rem, ſed notabilem facere. In tam occupata ciuitate, fabulas vulgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantiſſimus) habitaſſe ſe ſupra domum Sp. Papinii. is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis, flagellorum ſonos 14): quæro, quid faciat; Dicitur rationes accipere. Audio, circa horam ſextam noctis, clamorem concitatum: quæro, quid ſit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis ſit ille ſonus rotarum? 15) velle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur, pueri vocantur, cellarii, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit? Dicitur mulſum & alicam 16) popoſciſſe, a balneo exiſſe. Excedebat, inquit, cœna eius diem? minime. valde enim frugaliter viuebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaque crebro dicentibus illum quibusdam auarum, & ſordidum: Vos, inquit, illum & lychnobium 17) dicetis. Non debes admirari, ſi tantas iuuenis vitiorum proprietates: varia ſunt, & innumerabiles habent facies: comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt; multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit. naturam ſequentium, faciles ſunt, ſoluti ſunt, exi-

---

14. *Flagellorum ſonos*) nimirum diurna ante balneum videntur accepiſſe, & tum ſerui ſæpe vapulabant. *Lipſ.*

15. *Sonus rotarum*) palam de eſſedo, in quo geſtandus erat. *Id.*

16. *Mulſum & alicam*) hæc promulſis erat, & ſumebatur ſub ipſam cœnam. alica autem optimi tritici pollen erat & flos ipſe. *Id.*

17. *Lychnobium*) qui ad lucernam viuit. ſimul alluſum ad *liebnobium* quod *cupediarium* notat.

guas differentias habent: ab his diſtorti plurimum, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe a ceteris diſtinguunt, quomodo elegantia cœnarum, munditiis vehiculorum, ſic volunt ſeparare etiam temporum diſpoſitione. nolunt ſolita peccare, quibus peccandi præmium infamia eſt. 18) Hanc petunt omnes iſti, qui, vt ita dicam, retro viuunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis via eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. illam ſequentibus, omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quam contra aquam remigantibus.

Epist. CXXIII.

Tenuem aut vilem victum decreto animi, & fame, bonum optandumque fieri. Hoc vſurpandum etiam divitibus: quis ſcit an non opus habituris? Conſuetudo & alieni mores, ne abducant. Sperne & iudicia aut voces alienas.

Itinere confectus incommodo magis quam longo, in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, niſi me. Itaque in lecto laſſitudinem pono; hanc coqui, hanc piſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quam nihil ſit graue, quod leviter excipias: quam indignandum nihil, niſi ipſe indignando adſtruas. 1) Non habet panem meus piſtor; ſed habet villicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus. Malum panem, inquis.

18. *Quibus peccandi præmium infamia eſt)* qui hoc ipſum pro præmio habent, quod ſua peccata in ore hominum ſint.
1. *Adſtruas)* augeas, & indignatione dignum reddas.

Exſpe-

Exſpecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & ſiligineum fames reddet. Ideo non eſt ante edendum, quam illa imperet. Exſpectabo ergo: nec ante edam quam aut bonum panem habere cœpero, aut malum faſtidire deſiero. Neceſſarium eſt, paruo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum, etiam locupletibus & inſtructis a diis optantem 2) prohibent & occurrunt. Quidquid vult, habere nemo poteſt: illud poteſt, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris vti. Magna pars libertatis eſt, bene moratus venter & contumeliæ patiens. Æſtimari non poteſt, quantam voluptatem capiam ex eo, quod laſſitudo mea ſibi ipſi acquieſcit. Non vnctiones, non balneum, non vllum aliud remedium quam temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit: hæc qualiſcumque cœna aditiali 3) iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi ſumſi ſubitum: hoc enim eſt ſimplicius & verius, nam vbi ſe præparauit, & indixit ſibi patientiam, non æque apparet, quantum habeat veræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argumenta, quæ ex tempore dedit, ſi non tantum æquus moleſta, ſed placidus adſpexit: ſi non excanduit, non litigauit, ſi quod dari deberet, ipſe ſibi non deſiderando ſuppleuit, & cogitauit, aliquid conſuetudini ſuæ, ſibi nihil deeſſe. Multa quam ſuperuacua eſſent, non intelleximus, niſi cum deeſſe cœperunt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, ſed quia habebamus. Quam multa autem paramus, quia alii parauerunt? quia apud pleroſque ſunt? Inter cauſſas malorum noſtrorum eſt,

2. *A diis optantem*) morbus apertus, medela non facilis. Lipſius legit *a diu optatis*.

3. *Aditiali*) de qua ſup. ep. 95. E libris tamen magis eſt vt legas *diali* & capias Iouis epulum in Capitolio.

quod viuimus ad exempla: nec ratione componimur, ſed conſuetudine abducimur. Quod ſi pauci facerent, nollemus imitari: cum plures facere cœperunt, quaſi honeſtius ſit, quia frequentius, ſequimur: & recti apud nos locum tenet error, vbi publicus factus eſt. Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen curſorum antecedat. turpe eſt, nullos eſſe, qui occurrentes via deiiciant, qui honeſtum hominem venire magno puluere oſtendant. Omnes iam mulos habent, qui cryſtallina & murrhina, & cælata magnorum artificum manu portent. turpe eſt, videri, eas te habere ſarcinas, quæ tuto concuti poſſint. Omnium pædagogia oblita 4) facie vehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. turpe eſt, neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo vitandus eſt. hi ſunt, qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt. Peſſimum genus hominum videbatur, qui verba geſtarent 5): ſunt quidam qui vitia geſtant 6). Horum ſermo multum nocet. nam etiamſi non ſtatim officit: ſemina in animo relinquit, ſequiturque nos etiam cum ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſtea malum. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum, & praua laudantium ſermo, diutius hæret quam auditur: nec facile eſt, animo dulcem ſonum excutere. proſequitur & durat, & ex inter-

4. *Oblita*) ſucco aut offa, aut alio contra ſolem medicamento, ne tenera cutis lædatur. *Lipſ.*

5. *Qui verba geſtarent*) de calumniatoribus, ſuſurronibus vel delatoribus accipit. *Lipſ.*

6. *Geſtant*) circumferunt, in alios transferenda.

vallo recurrit. Ideo claudendæ ſunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admiſſæque ſunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur verba: Virtus & philoſophia, & iuſtitia, verborum inanium crepitus eſt. Vna felicitas eſt, bona vita: facere omnia libere, frui patrimonio, hoc eſt viuere, hoc eſt ſe mortalem eſſe meminiſſe. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus quod iuuat ſapere, & ætati non ſemper voluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dum poſcit, ingerere? Quid iuuat frugalitate vltro mortem præcurrere, & quidquid illa ablatura eſt, iam ſibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inuidiam. quotidie ſobrius prodis: ſic cœnas tamquam ephemeridem 7) patri approbaturus. Non eſt iſtud viuere, ſed alienæ vitæ intereſſe. Quanta dementia eſt, heredis ſui res procurare, & ſibi negare omnia, vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. Iſtos triſtes & ſuperciliosos alienæ vitæ cenſores, ſuæ hoſtes, publicos pædagogos, aſſis ne feceris 8): nec dubitaueris, bonam vitam, quam opinionem bonam, malle. Hæ voces non aliter fugiendæ ſunt, quam illæ, quas Vlyſſes niſi alligatus 9), præteruehi noluit. Idem poſſunt: abducunt a patria, a parentibus, ab amicis, a virtutibus, & in turpem vitam miſeros turpius illidunt. Quanto ſatius eſt, rectum ſequi limitem, & eo ſe perducere, vt ea demum ſint

7. *Ephemeridem*) diarium rationes complexum.

8. *Aſſis ne feceris*) videtur alludere ad illud Catulli:

Viuamus mea Lesbia atque amemus,
Rumoresque ſenum ſeueriorum,
Omnes vnius æſtimemus aſſis.

9. *Alligatus*) pro ligatus, aures ſcilicet, quas ligando obſtruxerat.

tibi

tibi iucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi fecerimus 10) duo eſſe genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent; vt diuitiæ, voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent; labor, mors, dolor, ignominia, victus adſtrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, aduerſus petentia 11) concitemur. Non vides, quam diuerſus ſit aſcendentium habitus, & deſcendentium? qui per pronum eunt, reſupinant corpora: qui in arduum, incumbunt. Nam ſi deſcendas, pondus ſuum in priorem partem dare: ſi aſcendas, retro abducere, cum vitio 12), Lucili, conſentire eſt. In voluptates deſcenditur: in res aſperas & duras, ſubeundum eſt. hic impellamus corpora, illic refrænemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere eos tantum pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per ſe formidabilis rei incutiunt? Illos quoque nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortantur ad vi a. Hoc enim iactant: ſolum ſapientem & doctum 13), eſſe amatorem. ſolus apte 14) ad hanc artem, æque combibendi & conuiuandi, ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus, ad quam vſque ætatem iuuenes amandi ſint. Hæc Græcæ conſuetudini data ſint: nos ad illa potius aures dirigamus: Nemo eſt caſu bonus: diſcenda virtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt, & in medio habenda pretio,

10. *Fecerimus)* eſt hic idem *facere* quod fingere docendi cauſſa, conſtituere, proponere, vt apud Cic. de Nat. Deor. *Plato facit mundum ædificari a Deo &c. Gronov.*

11. *Petentia)* quæ nos *petunt*, vt irretiant alliciunt.

12. *Cum vitio)* *præcipitio* legit *Gronov.*

13. *Doctum)* *doctus* Stoicorum lingua idem eſt qui ſapiens.

14. *Apte æque* legit *Lipſius* & inſequens *æque* tollit.

com-

communis cum mutis animalibus, ad quam minima & contemptiſſima aduolant. Gloria vanum & volatile quiddam eſt, auraque mobilius. Paupertas nulli malum eſt, niſi repugnanti. Mors malum non eſt: quid quereris? ſola ius æquum eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt: amandos timet; quos colit, violat. Quid enim intereſt, vtrum deos neges, an infames? Hæc diſcenda, imo ediſcenda ſunt. non debet excuſationes vitio philoſophia ſuggerere. Nullam habet ſpem ſalutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

EPIST. CXXIV.

Contra Epicureos, in Ratione, non Senſu, Bonum eſſe, Itaque infantes nondum eius capaces: neque plenum eſt, niſi vbi plena Ratio. Quomodo intelligam in me eſſe? ſi extra me nihil quaram.

Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuisque piget cognoſcere curas.

Non refugis autem, nec vlla te ſubtilitas abigit. Non eſt elegantiæ tuæ, tantum magna ſectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, vbi ſumma ſubtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, vtrum ſenſu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum eſt, in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicumque voluptatem in ſummo ponunt; ſenſibile iudicant bonum: nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono ſenſus iudicarent, nullam voluptatem reiiceremus: nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et econtrario nullum dolorem volentes ſubiremus: nullus enim non offendit ſenſum. Præterea, non eſſent digni reprehenſione, quibus nimium voluptas placet, quibusque

que ſummus eſt doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini addictos; & contemnimus illos qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccant, ſi ſenſibus, id eſt, iudicibus boni ac mali, parent? his enim tradidiſtis appetitionis & fugæ arbitrium. Sed videlicet ratio iſti rei præpoſita eſt, quemadmodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honeſto, ſic & de bono maloque conſtitui. Nam apud iſtos viliſſimæ parti datur de meliore ſententia, vt de bono pronuntiet ſenſus, obtuſa res & hebes, & in homine quam in aliis animalibus tardior. Quid ſi quis velit non oculis, ſed tactu minuta diſcernere? ſubtilior ad hoc nulla acies, quam oculorum, & intentior daretur, bonum malumque dignoſcere. Vides in quanta ignorantia veritatis verſetur, & quam humi ſublimia ac diuina proiecerit, apud quem de ſummo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis ſcientia atque ars aliquid debet habere manifeſtum, ſenſu comprehenſum, ex quo oriatur & creſcat; ſic beata vita fundamentum & initium a manifeſtis ducit, & eo quod ſub ſenſum cadit. Nempe vos a manifeſtis beatam vitam ſui initium capere dicitis. Dicimus beata eſſe, quæ ſecundum naturam ſunt: quid autem ſecundum naturam ſit, palam & protinus apparet, ſicut quid ſit integrum. Quid eſt ſecundum naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum, ſed initium boni. Tu ſummum bonum voluptatem infantiæ donas, vt inde incipiat naſcens, quo conſummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno vtero latentem ſexus quoque incerti, tenerum, & imperfectum & informem, iam in aliquo bono eſſe, aperte videretur errare. Atqui quantulum intereſt inter eum qui cum maxime vitam accipit, & illum qui materno-

ſum

rum viſcerum latens onus 1) eſt? Vterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æque maturus eſt: & non magis infans adhuc boni capax eſt, quam arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique muto non eſt? quia nec ratio. ob hoc in infante quoque non eſt: nam & huic deeſt. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenerit. Eſt aliquod irrationale animal: eſt aliquod nondum rationale: eſt rationale, ſed imperfectum. In nullo horum bonum: ratio illud ſecum affert. Quid ergo inter iſta, quæ retuli, diſtat? Numquam erit bonum in eo quod irritationale eſt: in eo quod nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt: in imperfecto iam poteſt eſſe bonum, ſed non eſt. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur: & tantum abeſt ab infantia, quantum a primo vltimum; quantum ab initio perfectum. ergo nec in tenero modo coaleſcente corpuſculo eſt. Quid ni non ſit? non magis quam in ſemine. Vt ſi dicas, aliquod arboris, aut ſati, bonum nouimus: hoc non eſt in prima fronde, quæ emiſſa cum maxime ſolum rumpit. Eſt aliquod bonum tritici: hoc nondum eſt in herba lactente: nec cum folliculo ſe exſerit ſpica mollis, ſed cum frumentum æſtas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert: ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt. Quod autem hoc ſit bonum, dicam. Liber animus eſt ac rectus, alia ſubiiciens ſibi, ſe nulli. Hoc bonum adeo non recipit infantia, vt pueritia non ſperet, adoleſcentia improbe ſperet. Bene agitur cum ſenectute, ſi illuc longo ſtudio intentoque peruenit: vbi hoc & bonum, & intelligibile

1. *Onus*) *humor* legendum eſſe coniicit. *Gronov.*

eſt.

eſt dixiſti,inquit,aliquod bonum eſſe arboris,aliquod herbæ:poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus eſt: hoc quod in illis bonum eſt,precario bonum dicitur. Quod eſt? inquis hoc quod ſecundum naturam cuiusque eſt. Bonum quidem cadere in mutum animal,nullo modo poteſt: felicioris melioriſque naturæ eſt. Niſi vbi rationi locus eſt, bonum non eſt. Quatuor hæ naturæ ſunt, arboris. animalis,hominis,& Dei. Hæc duo quæ irrationalia ſunt,eamdem naturam habent: illa diuerſa ſunt,quod alterum immortale,alterum mortale eſt. Ex his ergo vnius bonum natura perficit,Dei ſcilicet alterius cura,hominis Cetera in ſua natura perfecta ſunt,non vere perfecta,a quibus abeſt ratio. Hoc enim demum perfectum eſt,quod ſecundum vniuerſam naturam 2) perfectum eſt: vniuerſa autem natura rationalis eſt: cetera poſſunt in ſuo genere perfecta eſſe. In quo non poteſt beata vita eſſe, nec id poteſt quo beata vita efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non eſt quo beata vita efficitur: ergo in muto animali bonum non eſt. Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia: præteritorum reminiſcitur, cum id incidit, quo ſenſus admonetur: tamquam equus reminiſcitur viæ, cum ad initium eius admotus eſt. In ſtabulo quidem nulla viæ, quamuis ſæpe calcatæ, memoria eſt. tertium vero tempus, id eſt, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorum videri perfecta natura, quibus vſus perfecti temporis non eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat: præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantum quod breuiſſimum eſt in tranſcurſu datum, præſens: præteriti rara memoria eſt, nec vmquam reuocatur, niſi præſentium occurſu. Non poteſt

2. *Secundum vniuerſam naturam*) id eſt communem.

teſt

teſt ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta eſſe natura. Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecundum naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Numquam autem aut inordinatum eſt bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbate & indidiſpoſite mouentur? Dicerem illa perturbate & indiſpoſite moueri, ſi natura illorum ordinem caperet: nunc mouentur ſecundum naturam ſuam. Perturbatum enim id eſt, quod eſſe aliquando & non perturbatum poteſt. Solicitum eſt, quod poteſt eſſe ſecurum. Nulli vitium eſt, niſi cui virtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſua natura motus eſt. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: ſed quale? nec bonum abſolute, nec virtus, nec perfectum. Hæc enim rationalibus ſolis contingunt, quibus datum eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quo nunc pertineat iſta diſputatio, quæris, & quid animo tuo profutura ſit? Dico, & exercet illum, & acuit, & vtique aliquid acturum occupatio honeſta tenet. Prodeſt autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe tibi poſſum magis, quam ſi tibi bonum tuum oſtendo, ſi te a mutis animalibus ſeparo, ſi cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? pecudibus iſtas maiores feriſque natura conceſſit. Quid excolis formam? cum omnia feceris, a multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel Germanorum nodo vinxeris vel vt Scythæ ſolent, ſparſeris, in quolibet equo denſior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formoſior. Cum te ad

velocitatem paraueris, par lepuſculo non eris. Vis tu relictis in quibus vinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponens. Rationale animal es. quod ergo in te bonum eſt? perfecta ratio. Hanc tu ad ſummum finem euoca, in quantum poteſt plurimum creſcere. Tunc beatum eſſe te iudica, cum tibi ex te gaudium omne naſcetur. cum in his quæ homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, ſed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum eſſe iam ſentias: Bonum tunc habebis tuum, cum intelliges infeliciſſimos eſſe felices.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ

AD LVCILIVM
Naturalium Quæſtionum
LIBER PRIMVS.

Argumentum.

PRæfatur, altiſſimam & animoſiſſimam philoſophiæ partem eſſe, quæ cæleſtia & Deum contemplatur, ac ſcientia morali potiorem. Eam a meteoris ignitis orditur, deinde ad Coronam vndique in orbem aperiri, quemadmodum circuli ſolent, cum lapis in lacum aut piſcinam deiicitur. Iridem a ſole colorari, & fieri nube formata in modum concaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis e pila ſectæ, quod etiam cenſuerat Poſidonius olim. Hic multa de ſpeculis cumulat, & iis quæ radiorum reflexione aut refractione videntur. Ab Arcu ad Virgas & Parelia tranſit, deinde ad nocturnos fulgores, chaſmata, ſtellas diſcurrentes, & leuiter aliquid de Cometis delibatum. Specula ei memoriam. Hoſtii obſceniſſimi nebulonis excitauerunt. Inde legitimum vſum ſpeculorum docet & abuſum.

PRÆFATIO.

QVantum inter philoſophiam intereſt, Lucili virorum optime, & ceteras artes: tantum intereſſe exiſtimo in ipſa philoſophia, inter illam partem quæ ad homines 1) & hanc

1. *Inter illam partem quæ ad homines*) i. e. Ethicam.

quæ ad deos 2) ſpectat. Altior eſt hæc, & animoſior: multum permiſit ſibi: non fuit oculis contenta. maius eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulcrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tantum inter duas intereſt, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit: altera, quid agatur in cælo. Altera errores noſtros diſcutit, & lumen admouet, quo diſcernantur ambigua vitæ: altera multo hanc ſupra caliginem in qua volutamur excedit; e tenebris ereptos, illo perducit, vnde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte video, quæ publica eſt, ſed cum ſecretiora eius intraui: cum diſco, quæ vniuerſi materia 3) ſit, quis auctor, aut cuſtos: quid ſit Deus, totus in ſe intendat 4), an ad nos aliquando reſpiciat: faciat quotidie aliquid 5), an ſemel fecerit: pars mundi ſit 6), an mundus 7): liceat illi hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare; an maieſtatis deminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minus liber & potens eſt. ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hæc admitterer, non fuerat naſci. 8) Quid enim e-

2. *Quæ ad deos &c*) Phyſicam, ad quam etiam *Deum* referunt Stoici, vt videre eſt ap. Lipſ. Phyſiol. ſtoic. L. II. Diſſ. V. imo Phyſici veteres deos appellabant rerum principia & elementa, vnde φυσιολογία τεθεολογημένη phyſica eorum dicebatur. & ipſi Theologi.

3. *Vniuerſi materia*) primum principium.

4. *Totus in ſe intendat*) vt Epicurei docent.

5. *Faciat quotidie aliquid*) conſeruando, & prouidentia ſua tuendo, *an ſemel fecerit*, nullam curam gerens, nihil efficiens in iis quæ ſemel fecit.

6. *Pars mundi ſit*) anima eius, vt Stoici quidam volebant.

7. *An mundus*) quæ aliorum ex Stoicis erat ſententia.

8. *Non fuerat naſci*) non fuerat cur naſcerer. *Gronov.*

rat,

rat, cur in numero viuentium me poſitum eſſe gauderem? An vt cibos & potiones percolarem? 9) vt hoc corpus cauſſarium 10) ac fluidum, periturumque niſi ſubinde impleatur, farcirem, & viuerem ægri miniſter? vt mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inæſtimabile bonum, non eſt vita tanti, vt ſudem, vt æſtuem. O quam contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſurrexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? etiamſi ſuperiores ſumus, portenta vincimus. Quid eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? non video quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt in valetudinario. 11) Multum intereſt inter vires & bonam valetudinem. Effugiſti vitia animi: non eſt tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem ſermo compoſitus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quidquid omnibus abſtulit, ſibi ipſa negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet: nec ambitio, quæ te ad dignitatem niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc conſecutus es. multa effugiſti: te nondum. Virtus enim quam affectamus, magnifica eſt. non quia per ſe beatum eſt, malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cæleſtium, dignumque efficit, qui in conſortium Deo veniat. Tunc conſummatum habet plenumque bonum ſortis humanæ, cum, calcato omni malo, petit altum, & in interiorem naturæ

9. *Percolarem*) eleganter. Nam cibi potusque per ventriculum, meſenterii venas, hepar, & tot corporis anfractus traiiciuntur ceu per colum. *Fromond.*

10. *Cauſſarium*) ægrum & affectum, a *militibus cauſſariis* tractum, qui morbi *cauſſa* militia abſoluebantur. Hinc ipſa quoque ægritudo *cauſſatio* dicitur ap. Pallad. L. 1. Tit. IV. *Fromond.*

11. *Valetudinario*) loco vbi curatur valetudo. vid. L. 1. de ira c. XVI. & Ep. 27.

ſinum venit. Tunc iuuat inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram: non illo tantum, dico, quod egeſſit, in occulto ſeruat poſterorum auaritiæ. Nec poteſt ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & tonſiles ſilvas 12), & deriuata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtum, & magna ex parte opertum mari, etiam qua exſtat, late ſqualidum, & aut vſtum aut rigentem. ſibi ipſe ait: Hoc eſt illud punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? O quam ridiculi ſunt mortalium termini! Vltra Iſtrum Dacus non exeat: Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates; Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet: Rhenus Germaniæ modum faciat: Pirenæus medium inter Gallias & Hiſpanias iugum extollat: inter Ægyptum & Æthiopias harenarum inculta vaſtitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ vnam aream in multas prouincias diuident? Cum te in illa vere magna ſuſtuleris; quotiens videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, & quaſi magnum aliquid agatur, equitem modo vlteriora explorantem, modo a lateribus affuſum 13), libebit dicere: *It nigrum campis agmen.* - - -
Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium. Quid illis & nobis intereſt, niſi exigui menſura corpuſculi? Punctum eſt iſtud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis: minima, etiam cum illis vtrimque Oceanus incurrit. 14) Surſum

12. *Tonſiles ſiluas*) reciſas ornatus cauſſa.

13. *A lateribus affuſum*) Polybius: *equites at latera iumentis adequitant. Fromond.*

14. *Etiam cum illis vtrimque Oceanus incurrit*) ab ortu & occaſu. Minima, inquit, regna ſunt, licet ab ortiuo ad occiduum ſolem inter vtrumque Oceanum porrigantur: quia orbis totus eſt punctum. *Id.*

ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur; at ita ſi minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quod illum diuina delectant: nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis. Secure ſpectat occaſus ſiderum atque ortus, & tam diuerſas concordantium vias. Obſeruat vbi quæque ſtella primum terris lumen oſtendat, vbi culmen eius ſummum, qua curſus ſit, quouſque deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, & quærit. Quid ni quærat? Scit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilii prioris anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab vltimis littoribus Hiſpaniæ vſque ad Indos iacet? Pauciſſimorum dierum ſpatium, ſi navem ſuus ventus impleuit. At illa regio cæleſtis per triginta annos, velociſſimo ſideri 15) viam præſtat, nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit, quod diu quæſiuit: illic incipit Deum noſſe. Quid eſt Deus? Mens vniuerſi. Quid eſt Deus? Quod vides totum 16), & quod non vides totum. 17) Sic demum magnitudo ſua illi redditur, qua nihil maius excogitari poteſt, ſi ſolus eſt omnia, opus ſuum & extra & intra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? Noſtri melior pars animus, eſt: in illo, nulla pars extra animum, totus ratio eſt. Cum interim tantus error mortalia teneat, vt hoc, quo neque formoſius eſt quidquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtiment homines fortuitum &

15. *Velociſſimo ſideri*) Saturno.
16. *Quod vides totum*) totus hic mundus cuius anima eſt, & qui totus proinde, vt animatus, Deus eſt.
17. *Quod non vides totum*) vt anima enim mundi Deus eſt inuiſibilis.

caſu volubile, ideoque tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates, & cetera quibus terræ ac terris vicina pulſantur. Nec hæc intra vulgum dementia eſt, ſapientiam quoque profeſſos 18) contigit. Sunt qui putent, ſibi ipſis animum eſſe, & quidem prouidum ac diſpenſantem ſingula, & ſua, & aliena: hoc autem vniuerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilii, & aut ferri temeritate quadam, aut natura neſciente quid faciat. Quam vtile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit: materiam ipſe ſibi formet, an data vtatur? vtrum idea materiæ prius ſuperueniat, an materia ideæ? Deus quidquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant: & a magno artifice praue formentur multa, non quia ceſſat ars, ſed quia id in quo exercetur, ſæpe inobſequens arti eſt? Hæc inſpicere, hæc diſcere, his incubare, nonne tranſilire eſt mortalitatem ſuam, & in meliorem transſcribi ſortem? Quid tibi, inquis, iſta proderunt? Si nihil aliud, hoc certe ſciam, omnia anguſta eſſe, menſus Deum. Sed hæc deinde.

Cap. I. Nunc ad propoſitum veniam opus. Audi quid de ignibus 1) philoſophia velit, quos aër tranſuerſos agit. Magna vi illos excuti argumentum eſt, quod obliqui feruntur, & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, ſed proiici. Ignium multæ variæque facies ſunt. Ariſtoteles quoddam genus illorum Capram vocat, 2) Si me in-

18. *Sapientiam quoque profeſſos*) *Epicureos*, qui negata Prouidentia omnia caſui imputant. *Fromond.*

1. *De ignibus*) hanc materiam tractat Ariſtoteles Meteorolog. I.

2. *Capram vocat*) a vulgo nomine iſto accepto, non primum inuento, capra autem dictus ille ignis vel a barbula quam pendentem præfert, vel quia ſaltat laſcive capræ inſtar. *Muret. Lipſ. Fromond.*

te

terrogaueris, quare? prior mihi rationem reddas oportet, quare Hœdi vocentur. Si autem, quod commodiſſimum eſt, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget. Quid dicit ille? ſatius erit de re ipſa quærere, quam mirari, quid ita Ariſtoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellum aduerſus Perſeum Paulo gerente, lunari magnitudine, apparuit 3). Nos quoque vidimus non ſemel flammam ingentis pilæ ſpecie, quæ tamen in ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus circa diui Auguſti exceſſum 4) ſimile prodigium: vidimus cum de Seiano actum eſt 5): nec Germanici mors ſine denuntiatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, vt exiſtimes deos mortium ſigna præmittere, & quidquam eſſe in terris tam magnum, quod perire mundus ſciat? Erit aliud iſti rei tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia aliis ita complexa ſint, vt quod antecedit, aut cauſſa ſit ſequentium, aut ſignum. Videbimus, an diis humana ſunt curæ; an ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerum notis nuntiet. Interim illud exiſtimo, huiuſmodi ignes exſiſtere, aëre vehementius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta eſt, & non ceſſit, ſed intra ſe pugnauit. Ex hac vexatione naſcuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cum leuius colliſus, & (vt ita dicam) ſtrictus eſt, minora lumina excutiuntur, crinemque volantia ſidera

---

3. *Lunari magnitudine apparuit*) illo bello tale quid viſum nuſpiam legitur, lunam eo defeciſſe Liuius & Plutarchus tradunt: niſi forſan huc ſpectare dicas, quod Iulius Obſequens hoc bello *Lauinii facem ardentem in cælo viſam* ait. *Lipſ.*

4. *Circa D. Auguſti exceſſum*) hunc tamen Cometam fuiſſe L. VII. c. XVII. dicit. *Fromond.*

5. *Cum de Seiano actum eſt*) in Senatu mors ei decreta. *Lipſ.*

 ducunt.

ducunt. Tunc ignes tenuiſſimi iter exile deſignant, & cælo producunt. Ideo nulla ſine huiusmodi ſpectaculis nox eſt. non enim opus eſt ad efficienda iſta magno aëris motu. Denique, vt breuiter dicam, eadem ratione fiunt iſta, qua fulmina, ſed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ, fulgurationes efficiunt; maiore impetu pulſæ, fulmina. Ariſtoteles eiuſmodi rationem reddit: Varia & multa terrarum orbis exſpirat, quædam humida, quædam ſicca, quædam algentia 6), quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt, ſi terræ omnis generis & varia euaporatio eſt: cum in cælo quoque non vnus appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ rubor, Martis remiſſior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Neceſſe eſt ergo in magna copia corpuſculorum, quæ terræ eiectant, & in ſuperiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium 7), quæ non tantum colliſa poſſint ardere, ſed etiam afflata radiis ſolis. Nam apud nos quoque, ſtramenta 8) ſulphure aſperſa, ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo ſimile eſt, talem materiam intra nubes congregatam facile ſuccendi, & maiores minoreſue ignes exſiſtere, prout illis fuit plus aut minus virium. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, qua non plurimæ ire, & in diuerſum videantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæque inueniuntur loco: magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, vt infra illas iſta na-

6. *Algentia*) algent quæ ſunt aqueæ naturæ.

7. *Alimenta ignium*) h. e. materiam ignibus alendis aptam.

8. *Stramenta*) *ramenta* mauult Alb. Rubenius ex Martial. L. X. Epigr. III.

ſcan-

ſcantur: & cito intercidant, quia ſine fundamento ſunt & ſede certa. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? Quid ſi dicam ſtellas interdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illæ latent, & ſolis fulgore obumbrantur: ſic faces quoque transcurrunt etiam interdiu, ſed abſcondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, vt etiam aduerſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra certe ætas non ſemel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautæ putant, cum multæ tranſuolant ſtellæ. quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi eſt, vbi venti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunam & terram eſt. In magna tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ velo inſidentes. Adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant Pollucis & caſtoris numine. Cauſſa autem melioris ſpei eſt, quod iam apparet frangi tempeſtatem, & deſinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non ſedent. 9) Gylippo 10) Syracuſas petenti, viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris, viſa ſunt ardere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis: qui ſæpe, fulminum more animalia ferire ſolent & arbuſta. Sed ſi minore vi mittuntur, defluunt tantum & inſident, non feriunt nec vulnerant. Alii inter nubes eliduntur, alii ſereno, ſi aër ad exprimendum ignem aptus fuit. Nam ſereno quoque cælo aliquando tonat, ex eadem cauſſa, qua nubilo, aëre inter ſe colliſo. Qui etiam ſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamen & facere corpora quædam

9. *Non ſedent*) ſedent enim flammæ iſtæ Pollucis & Caſtoris nomine celebratæ.

10. *Gylippo*) Lacedæmoniorum duce, cum Syracuſanis ſuppetias aduerſus Niciam & Athenienſes ferret. *Fromond.*

dam ſimilia nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoque igitur fiunt trabes, quandoque clypei, 11) & vaſtorum imagines ignium, vbi in talem materiam incidit ſimilis cauſſa, ſed maior.

Cap. II. Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui ſidera circumnectit. Memoriæ proditum eſt, quo die diuus Auguſtus 1) vrbem, ex Apollonia reuerſus, intrauit, circa ſolem viſum coloris varii circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc Græci Halo vocant, nos dicere Coronam aptiſſime poſſumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam. Cum in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere, & fieri primum anguſtiſſimum orbem, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre. cum ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ vel cuiuslibet ſideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor, & aër, & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aër in hunc modum percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci Areas vocauere: quia fere terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. 2) Non eſt autem quod exiſtimemus, iſtas, ſiue areæ, ſiue coronæ ſint, in vicinia ſiderum fieri. Plurimum enim abſunt, quamuis cingere ea & coronare videantur. Non longe a terra fit talis effigies: quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa

11. *Clypei)* adde Plin. H. N. II, 34.

1. *Quo die D. Auguſtus)* Plinius L. II. c. 28. Iul. Obſequens c. 128.

2. *Rotunda)* ſic & Varro Rei Ruſt. L. I. c. 51.

ipſum

ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri: quia illic æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum ſpiſſiſque corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habent vbi conſiſtant, aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam adſpici ſolet, ob aëris denſi obſcuritatem: frequentiſſime autem auſtro, cum cælum maxime graue & ſpiſſum eſt. Nonnumquam paullatim diluuntur & deſinunt, nonnumquam ab aliqua parte rumpuntur: & inde ventum nautici exſpectant, vnde contextus coronæ perit. Si enim a ſeptentrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi ab occidente, Fauonius. Quod argumentum eſt, intra eam partem cæli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolent. Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos quidem. His argumentis & illud adiice, numquam coronam colligi, niſi ſtabili aëre & pigro. Aliter non ſolet adſpici. Nam qui ſtat aër, impelli & deduci, & in aliquam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, ne feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec reſiſtit: quia prima quæque pars eius diſſipatur. Numquam ergo vllum ſidus talem ſibi effigiem circumdabit, niſi cum aër erit denſus atque immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis: nec ſine cauſſa. Repete enim exemplum, quod paulo ante propoſui. Lapillus in piſcinam aut lacum & aliquam alligatam aquam 3) miſſus, circulos facit innumerabiles: & hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram fugiens aqua diſturbat. Idem ergo in aëre euenit, vt ille qui manet, poſſit figurari: at ille qui rapitur & currit, non det ſui poteſtatem, & omnem ictum venientemque

3. *Alligatam aquam*) concluſam, contradiſtinguitur libere fluenti.

for-

formam exturbet. Hæ, de quibus dixi, coronæ, cum dilapſæ ſunt æqualiter, & in ſemetipſis euanuerint, ſignificatur aëris quies & otium & tranquillitas. Cum ab vna parte ceſſerunt, illinc ventus eſt vnde finduntur. Si ruptæ pluribus locis ſunt, tempeſtas fit. Quare id accidat, ex his quæ iam expoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies vniuerſa ſubſedit, apparet temperatum eſſe aëra, & ſic placidum. Si ab vna parte interciſa eſt, apparet inde aëra incumbere, & ideo illa regio ventum dabit. At cum vndique & concerpta & lacerata eſt, manifeſtum eſt a pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aëra hinc atque illinc aſſilire. Itaque ex hac inconſtantia cæli tam multa tentantis, & vndique laborantis, futura tempeſtas & ventorum prælium apparet. Hæ coronæ noctibus fere circa lunam & alias ſtellas notantur, interdiu raro: adeo vt quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cum illos hiſtoriæ coarguant. Cauſſa autem raritatis hæc eſt, quod ſolis fortius lumen eſt, & aër ipſe agitatus ab illo, calefactuſque, ſolutior eſt: lunæ autem inertior vis eſt, & ideo a circumpoſito aëre facilius ſuſtinetur: æque ſidera cetera infirma ſunt, nec perrumpere aëra vi ſua poſſunt. Excipitur itaque illorum imago, & in materia ſolidiore ac minus cedente verſatur. Debet enim aër nec tam ſpiſſus eſſe, vt excludat ac ſubmoueat a ſe lumen immiſſum, nec tam tenuis & ſolutus, vt nullam venientibus radiis moram præbeat. Hæc noctibus temperatura contingit, cum ſidera conlectum aëra luce levi non pugnaciter nec aſpera feriunt, ſpiſſioremque, quam ſolet eſſe interdiu, inficiunt.

Cap. III. At contra arcus in nocte non fit, niſi admodum raro: quia luna non habet tantum virium, vt nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem acci-

accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam arcus diſcoloris efficiunt: quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores: quædam craſſiores, quam vt ſolem tranſmittant; aliæ imbecilliores, quam vt excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem vmbramque permiſcet, & exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera cauſſa eiuſcemodi arcus redditur. Videmus, cum fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquam per tenue foramen elidi: quæ ſparſa contra ſolem oblique poſitum, faciem arcus repræſentat. Idem videbis accidere, ſi quando volueris obſeruare fullonem: cum os aqua impleuit, & veſtimenta rediculis 1) diducta leuiter aſpergit, apparet varios edi colores in illo aëre aſperſo, quales in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſſam in humore eſſe ne dubitaueris. Non fit enim vmquam arcus, niſi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt eſſe aliqua ſtillicidia, quæ ſolem tranſmittant, quædam magis coacta, quam vt transluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his vmbram, & ſic vtriuſque intercurſu effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ ſolem recipit, pars obſcurior ſit, quæ excluſit, & ex ſe vmbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant. Poterat enim vmbra & lux cauſſa videri, ſi arcus duos tantum haberet colores, & ſi ex lumine vmbraque conſtaret.

Sed nunc diuerſi niteant cum mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit.
Vſque adeo quod tangit idem eſt, tamen vltima diſtant.

1. *Rediculis*) *ridiculis* legit *Muret.* Eſt autem *ridicula a ridica.* qua voce lignea pedamenta & adminicula vitium notantur. Ligna ergo erecta partim & transuerſaria, in quibus fullones pannos ſuos diducunt, Seneca propter ſimilitudinem cum illis *ridiculas* appellat. *Fremund.*

Vide-

Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum ſubtilibus lineis ducta, vt ait Poëta, vt an diſſimiles colores ſint, ſcire non poſſis, niſi cum primis extrema contuleris. Nam commiſſura decipit: vſque adeo mira arte naturæ, quod a ſimillimis cœpit, in diſſimilia deſinit. 2) Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis atque vmbræ, cum innumerabilium ratio reddenda ſit? Quidam ita exiſtimant arcum fieri. dicunt in ea parte in qua pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe: a ſingulis ergo imaginem reddi ſolis. deinde multas imagines, imo innumerabiles, & deuexas, & in præceps tranſeuntes confundi: itaque & arcum eſſe multarum imaginum ſolis confuſionem. Hoc ſic colligunt. Pelues, inquiunt, mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginem ſolis. in ſingulis foliis diſpone ſingulas guttas: ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At contra ingens ſtagnum non habebit niſi imaginem vnam. quare? quia omnis circumſcripta læuitas & circumdata ſuis finibus, ſpeculum eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis, inſertis parietibus in plures diuide: totidem illa habet imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa: ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert, quam exiguus ſit humor aut lacus. Si circumſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatæ apparent, nec diſpiciuntur interualla, quibus ſingula diſtant, ſpatio prohibente diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet vna facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem iudicat.

2. *In diſſimilia deſinit*) nam puniceus & viridis in arcu color flaua & ſimili commiſſura coeunt, a qua deinde in diſſimilia abeunt, id eſt hic in viridem deſcendit, ille ſcandit in puniceum. *Fromond.*

Ab omni, inquit, leuitate acies radios ſuos replicat. 3) Nihil autem læuius aqua & aëre. Ergo etiam ab aëre ſpiſſo viſus noſter in nos redit. Vbi vero hebes & infirma eſt acies, qualislibet aëris ictu deficit. 4) Quidam hoc genere valetudinis laborant, vt ipſi ſibi videantur occurrere, vt vbique imaginem ſuam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non poteſt ne proximum quidem ſibi aërem perrumpere, ſed reſiſtit. Itaque quod in aliis efficit denſus aër, in his facit omnis. Satis enim valet qualiſcumque ad imbecillem aciem repellendam: longe autem magis viſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, & peruinci non poteſt, ſed radios luminum noſtrorum moratur, & eo vnde exierint, reflectit. Ergo cum multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis colorem ſine figura exprimunt. Deinde cum in ſtillicidiis innumerabilibus, & ſine interuallo cadentibus, reddatur idem color, incipit facies eſſe non multarum imaginum intermiſſarum, ſed vnius longæ atque continuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia iſtic imaginum eſſe dicis, vbi nullam video? Et quare cum ſolis color vnus ſit, imaginum diuerſus eſt? Vt & hæc quæ propoſuiſti, refellam & alia quæ non minus refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtra fallacius, non tantum in his a quibus ſubtiliter peruidendis illam colorum 5) diuerſitas ſummouet, ſed & in his quoque, quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciem reddit. Poma per vitrum adſpicientibus multo maiora ſunt. Columnarum inter-

3. *Replicat*) a ſpeculo cui impingitur in ſe & oculum reflectit. Sumta autem hæc ſunt ex Ariſtot. L. III. Meteor.

4. *Deficit*) ne replicari & redire ad oculum poſſit.

5. *Colorum*) lege *locorum*. *Gronov.*

valla porticus longiores iungunt. 6) Ad ipſum ſolem reuertere: hunc quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, vt ſapientes viri 7) pedalem eſſe contenderint. Quem velociſſimum omnium eſſe ſcimus, nemo noſtrum videt moueri: nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundum ipſum præcipiti velocitate labentem, & ortus occaſusque intra momentum temporis reuoluentem, nemo noſtrum ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri imbrium ſtillicidia non ſeparant, & ingenti ſpatio intuentibus minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud eſſe dubium nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcida & caua nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Numquam non aduerſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit, contrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſſior. Sæpe talis nubes a latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſſam fit, quam quia pars coloris a ſole eſt, pars a nube illa: humor autem modo cæruleas lineas, modo virides, modo purpuræ ſimiles, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, remiſſo & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio non in vnum modum exit. Intereſt quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentum, an aquatius traxerit; ſæpius merſa ſit & excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum, cum duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt, corpus & ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo

6. *Iungunt)* vt iuncta appareant, diſtantia & longitudo facit.

7. *Sapientes viri)* Epicurei.

lumi.

lumine, alius ex obtuſo & leniore. In aliis rebus vaga inquiſitio eſt, vbi non habemus quod manu tenere poſſimus, & late coniectura mittenda eſt: hic apparet duas cauſſas eſſe arcus, ſolem, nubemque, quia nec ſereno vmquam fit, nec ita nubilo, vt ſol lateat. Ergo vtique ex his eſt, quorum ſine altero non eſt.

CAP. IV. Iam illud accedit, quod æque manifeſtum eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi, quia numquam niſi e contrario redditur: id eſt, niſi ex altera parte ſteterit quod apparet, ex altera quod oſtendit. Rationes quæ non perſuadent, ſed cogunt, a Geometris adferuntur. Nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit male expreſſi, ob vitium figuramque ſpeculi. Nos interim tentemus alias probationes, quæ de plano legi poſſint. Inter argumenta ſic naſcentis arcus pono, quod celerrime naſcitur ingens enim variumque corpus cælo intra momentum ſubtexitur, & æque celeriter aboletur. nihil autem tam cito redditur, quam a ſpeculo imago. Non enim facit quidquam, ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adiicit, & quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſolis imaginem reddit. Si ſpeculum, inquit, concauum feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars, ſi extra medium conſtiteris, quicumque iuxta te ſteterint, vniuerſi a te videbuntur, propiores tibi quam ſpeculo. Idem, inquit, euenit, cum rotundam & cauam nubem intuemur a latere, vt ſolis imago a nube diſcedat, propiorque nobis ſit, & in nos magis conuerſa. Color igitur igneus a ſole eſt, cæruleus a nube: ceteri vtriuſque mixturæ.

CAP. V. Contra hæc illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt: alii enim in his ſimulacra cerni

putant, id eſt, corporum noſtrorum figuras, a noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: alii imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa adſpici corpora, retorta oculorum acie, & in ſe rurſus reflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcumque videmus: ſed quomodo imago ſimilis debet e ſpeculo reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quam ſol, & arcus, in quo neque color, neque figura ſolis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorque eſt, longeque ea parte, qua fulget, rubicundior quam ſoli ceteris vero coloribus diverſus. Deinde cum velis ſpeculum aëri comparare, des oportet mihi eamdem læuitatem corporis, eamdem æqualitatem, eumdem nitorem. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi, per medias ſæpe tranſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant nubem: nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidiis conſtare nubem. Habet enim quædam ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem habet nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem reddere: non tamen omnes vnam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula coniunge: in vnam imaginem non coibunt: ſed quæque particula in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutisque compoſita: quibus ſi vnum oſtenderis hominem, populus apparet, vnaquaque parte faciem ſuam exprimente. Hæc cum ſint coniuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex vno turbam efficiunt. Ceterum cateruam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt.

arcus vno circumſcriptus eſt ductu; vna totius eſt facies. Quid ergo? non & aqua, rupta fiſtula, ſparſa, & remo excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt: ſed non ex hac cauſſa, ex qua tu videri vis: quia vnaquæque ſtilla recipit imaginem ſolis. Citius enim cadunt ſtillæ, quam vt concipere imaginem poſſint. Standum eſt, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo ſit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin, vt ait Nero Cæſar diſertiſſime.

Colla Cytheriacæ ſplendent agitata columbæ:

& variis coloribus pauonum ceruix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Numquid ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non minus nubes diuerſam ſpeculis naturam habent, quam aues quas retuli, & chamæleontes, & reliqua animalia, quorum color aut ex ipſis mutatur, cum ira vel cupidine accenſa, cutem ſuam variant humore ſuffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes: cum illa non perluceant, hæ transmittant lucem? illa denſa & coacta, hæ raræ ſint? illa eiuſdem materiæ tota, hæ e diuerſis temere compoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Præterea videmus, ortu ſolis partem quandam cæli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem vnum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamvis non habeant ſpeculi potentiam? Modo inquit, inter argumenta ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia nec a ſpeculo quidem imago redderetur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt

ſpeculo id, cuius imaginem in ſe transferat: ſic vt nubes infici poſſint; ita ſolis ad hoc opus eſt radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab iis qui videri volunt nubem colorari. Poſidonius, & hi qui ſpeculari ratione effici iudicant viſum, hoc reſpondent: Si vllus eſſet in arcu color, permaneret, & viſeretur eo manifeſtius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt: interit, cum in vicino eſt. Huic contradictioni non conſentio, cum ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes: ſed ita, vt color eius non vndique appareat. Nam ne ipſa quidem vndique apparet. Nubem enim nemo qui in ipſa eſt, videt. Quid ergo mirum, ſi color eius non videtur ab eo, a quo ipſa non viſitur? Atqui, quamuis ipſa non videatur, eſt: ergo & color. Ita non eſt argumentum falſi coloris: quia idem apparere accedentibus definit. Idem enim in ipſis euenit nubibus: nec ideo falſæ ſunt, quia non videntur. Præterea cum dicitur tibi, nubem ſole eſſe ſuffectam 1), non dicitur tibi, colorem illum immixtum eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed vt fluido & vago, & nihil amplius quam perbreuem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo vim ſuam oſtendunt. Purpuram Tyriam, quo melior ſaturiorque eſt, eo oportet altius teneas, vt fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideo non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, oſtendit. In eadem ſententia ſum, qua Poſidonius, vt arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis e pila ſectæ. Hoc probari, niſi Geometræ adiuuerint, non poteſt: qui argumentis nihil dubii relinquentibus

1. *Suffectam*) idem quod *infectam*.

do-

docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem. Neque enim omnia ad verum ſpecula reſpondent. Sunt, quæ videre extimeſcas; tanta deformitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſeruata ſimilitudine in peius. Sunt, quæ cum videris, placere tibi vires tuæ poſſint: in tantum lacerti creſcunt, & totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt quæ dextras facies oſtendant, ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueant vel euertant. Quid ergo mirum eſt, eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies vitioſa reddadatur, in nube quoque fieri?

CAP. VI. Inter cetera argumenta & hoc erit, quod nunquam maior arcus dimidio circulo apparet: & quod eo minor eſt, quo altior eſt ſol.

- - - *Et bibit ingens*
Arcus, - - -

vt ait Virgilius noſter, cum aduentat imber: ſed non eaſdem, vndecumque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentiſſimo ſole; tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, & leuiter impluet. Si ab ortu circaue ſurrexit, ſerena promittit. Quare tamen, ſi imago ſolis eſt arcus, longe ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis, vt maiora multo quam videat, oſtendat, & in portentoſam magnitudinem augeat formas: alicuius inuicem talis eſt, vt minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies, niſi orbi redditur? 1) Dices fortaſſe, vnde ſit ille color varius: vnde talis figura ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtenderis. Nullum autem aliud, quam ſolis eſt, a quo fatearis illi colorem dari: ſequitur vt detur & forma. Denique inter me & te conuenit, colores

1. *Quare in orbem eat facies &c.*) quare iris rotunda fit, niſi rotunda figura ſol nubi reddatur.

lores illos quibus regio cæli depingitur, a ſole eſſe. Illud vnum inter nos non conuenit: tu dicis illum colorem eſſe, ego videri. Qui ſiue eſt, ſiue videtur, a ſole, tu non expedies, quare ſubito deſinat, cum omnes fulgores paullatim diſcutiantur. Pro me eſt & repentina eius facies, & repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi hoc, quod non per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Æque cito omnis imago in illo aboletur, quam componitur. Nihil enim aliud ad iſta efficienda vel remouenda opus eſt, quam oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus; ſed mendacium, & ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem; huius varietas peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quam ſol. Dixi modo, fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adiiciam, omnia per aquam videntibus longe eſſe maiora. Litteræ quamuis minutæ & obſcuræ, per vitream pilam aqua plenam maiores clarioreſque cernuntur. Poma formoſiora quam ſint videntur, ſi innatant vitro. Sidera ampliora per nubem adſpicienti videntur: quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehendere, quod vult, fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculum impleueris aqua, & in id conieceris annulum. Nam cum in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquæ 2) redditur. Quidquid videtur per humorem, longe amplius vero eſt. Quid mirum, maiorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humida viſitur, cum de cauſſis duabus hoc accidat? quia in nube eſt aliquid vitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt

2. *In ſummo aquæ*) refractio enim attollit poculi fundum.

ali-

aliquid & aquæ: quam ſi nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex ſua vertatur.

CAP. VII. Quoniam, inquis, vitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. Virgula ſolet fieri vitrea, ſtricta, 1) vel pluribus angulis in modum clauæ toroſa: hæc ſi ex tranſuerſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu videri ſolet, reddit: vt ſcias hic non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primum, quod apparet quiddam læue eſſe debere, ſimile ſpeculo, quod ſolem repercutiat: deinde, quod apparet non fieri vllum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem (vt dixi) columbarum ceruix & ſumit & ponit, vtcumque deflectitur hoc autem & in ſpeculo eſt, cuius nullus videtur color, ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluendum eſt, quod non viſitur in illa virgula ſolis imago, cuius bene exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia læuis eſt materia, & ad hoc habilis: ſed non poteſt, quia enormiter facta eſt. Si apte fabricata foret, totidem redderet ſoles, quot habuiſſet inſecturas. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in vicem ſpeculi nitent: inchoant tantum imagines, nec exprimunt: & ob ipſam viciniam turbant, & in ſpeciem coloris vnius adducunt.

CAP. VIII. At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars eius videtur, cum plurimum porrigitur, incuruaturque? Quidam ita opinantur. Sol cum ſit multo altior nubibus, a ſuperiore tantum illas percutit parte: ſequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab vna parte ſolem ac-

1. *Stricta*) *ſtriata* legit *Gronov.* fauet quod ſequitur de *inſecturis*, quæ nihil aliud quam *ſtriæ* ſunt.

cipiant, vnam partem eius tantum imitantur, quæ numquam dimidia maior eſt. Hoc argumentum parum potens eſt. Quare? quia quamuis ſol a ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo & tingit. Quid ni? cum radios tranſmittere ſoleat, & omnem denſitatem perrumpere. Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, & ideo tantum ſuperiori parte nubium affunditur, numquam terra tenus deſcendit arcus. Atqui vsque in humum demittitur. Præterea numquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſupra infrave ſit: quia totum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars eſt, quamuis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volunt, nubem cauam faciunt, & ſectæ pilæ partem: quæ non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento non conſentio. Nam ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet adſpici totam pilam. Etiamnum diximus circulos apparere ſoli lunæque in ſimilitudinem arcus circumdatos: quare in illis circulus iungitur, in arcu numquam? Deinde quare ſemper concauæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium, qualibet hora diei arcum fieri, æſtate non fieri, niſi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei cauſſa manifeſta eſt. Primum, quia medio die ſol calidiſſimas nubes euincit: nec poteſt ab his imaginem ſuam recipere, quas ſcindit. At matutino tempore, & vergens ad occaſum, minus virium habet: & ideo a nubibus & ſuſtineri & re-

percu-

percuti poteſt. Deinde cum arcum facere non ſoleat, niſi aduerſus his, in quibus facit, nubibus: cum breuiores dies ſunt, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cum altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt. At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum verticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus terras rectiore adſpicit linea, quam vt vllis nubibus poſſit occurri. Omnes enim tunc ſub ſe habet.

CAP. IX. Nunc dicendum eſt de virgis, quas non minus pictas variaſque, & æque pluuiarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operæ conſumendum eſt: quia virgæ nihil aliud quam imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem fere in nube humida, & iam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt.

CAP. X. Similis varietas in coronis eſt: ſed hoc differunt, quod coronæ vbique fiunt, vbicumque ſidus eſt: arcus non niſi contra ſolem: virgæ non niſi in vicinia ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diuiſeris, arcus erit: ſi direxeris, virga. In omnibus color multiplex eſt, ex cæruleo fuluoque varius. Virgæ ſoli tantum adiacent. Arcus ſolares lunareſque omnes ſunt. Coronæ omnium ſiderum.

CAP. XI. Aliud quoque virgarum genus apparet, cum radii per anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtanteſque inter ſe diriguntur: & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocant, & binos ternoſque apparuiſſe memoriæ tradunt.

Græci

Græci parelia appellant; quia in propinquo fere a ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem eius, figuramque. Ceterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat, poſuit?

- - - & quo te nomine dicam,
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.

Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa & vicina, in modum ſpeculi. Quidam parelion ita definiunt, Nubes rotunda, & ſplendida, ſimilisque ſoli. Sequitur enim illum, nec vnquam longius relinquit, quam fuit cum apparuerit. Numquis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte aut placido lacu vidit? Non, vt puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quam inter nos, reddi: ſi modo idonea eſt materia, quæ reddat.

Cap. XII. Quoties defectionem ſolis volumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo aut pice implemus: quia pinguis humor minus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines, ſeruat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare, quemadmodum ſe luna ſoli opponat, vt illum tanto maiorem, ſubiecto corpore abſcondat, modo ex parte, ſi ita contigit, vt latus incurrerit, modo totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoque oſtendit, & intercipit lucem, tunc ſcilicet, cum vterque orbis 1) ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo vtriusque imago in terris adſpici poteſt: ita in aëre,

1. *Vterque orbis*) lunæ & terræ. Vel vt alii malunt Solis & lunæ.

cum

eum ſit 2) coactus aër & limpidus, conſtitit, vt faciem ſolis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, ſed tranſmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut raræ, aut ſordidæ. Mobiles enim ſpargunt illam, raræ emittunt, ſordidæ turpesque non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt.

CAP. XIII. Solent & bina fieri parelia, eadem ratione. Quid enim impedit quo minus tot ſint, quod nubes fuerunt aptæ ad exhibendam effigiem ſolis? Quidam in illa ſententia ſunt, quotiens duo ſimulacra talia exſiſtunt, vt iudicent, vnum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cum plura ſpecula diſpoſita ſunt ita, vt alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, & vna imago a vero eſt, ceteræ imaginum effigies ſunt. Nihil enim refert quid ſit, quod ſpeculo oſtendatur. Quidquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit, vt inter ſe adſpiciant, altera nubes ſolis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præſtant, denſæ eſſe, leues, ſplendidæ, plane naturæ ſolis. Ob hoc omnia quæ huiuſmodi ſunt ſimulacra, candida ſunt, & ſimilia lunaribus circulis: quia ex percuſſu oblique accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, & propior, ab eo diſſipatur: longe autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula cum a nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet vſque ad nos recurſum. Pluuiarum autem & hi ſoles (vtar enim hiſtorica lingua) indicia ſunt: vtique ſi a parte Auſtri conſtiterunt: vnde maximæ nubes ingraueſcunt: cum vtrimque ſolem cinxit talis effigies, (ſi Arato credimus) tempeſtas ſurgit.

2. *Sit*) *ſic* legit *Gronov*.

CAP.

CAP. XIV. Tempus eſt, alios quoque ignes percurrere, quorum diuerſæ figuræ ſunt. Aliquando emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hærentes, nonnumquam volubiles. Horum plura genera conſpiciuntur. Sunt Bothynoe 1), cum velut corona cingente introrſus ingens cæli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ. Sunt Pithiæ 2), cum magnitudo vaſti rotundique ignis dolio ſimilis, vel fertur, vel in vno loco flagrat. Sunt Chaſmata 3), cum aliquod cæli ſpatium diſcedit, & flammam dehiſcens velut in abdito oſtentat. Colores quoque horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam euanidæ ac leuis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & ſine eruptionibus aut radiis fului. Videmus ergo

Stellarum longos a tergo albeſcere tractus.

Hæ velut ſtellæ exſiliunt & tranſuolant, videnturque longum ignem porrigere, propter immenſam celeritatem: cum acies noſtra non diſcernat tranſitum earum, ſed quacumque cucurrerunt, id totum igneum credat. Tanta enim eſt velocitas motus, vt partes eius non diſpiciantur, ſed tantum ſumma prendatur. Intelligimus magis, qua appareat ſtella, quam qua eat. Itaque velut igne continuo totum iter ſignat: quia viſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed videt ſimul & vnde exſilierit, & quo peruenerit. Quod fit in fulmine: longus nobis videtur ignis eius: quia cito ſpatium ſuum tranſilit, & o-

1. *Bothynoe*) Βόθυνοι, cauea.

2. *Pithiæ*) *Pithæ* vel *Pithidæ* legit Gronov. quorum illo Apuleius, hoc Plinius vtitur. πίθος autem Græcis dolium eſt.

3. *Chaſmata*) *χάσμα hiatum* notat.

culis

culis noſtris occurrit vniuerſum per quod deiectus eſt. At ille non eſt extenti corporis, per omne qua venit. Neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aëris ignis incenſus, vento præceps impellitur: non ſemper tamen vento attritu ue fit. Nonnumquam ex aliqua opportunitate aëris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequens defluit, ideoque velociter rapitur. At quare color diuerſus eſt? Quia refert 4), quale ſit id quod incenditur, & quam vehemens quo incenditur. Ventum autem ſignificat eiuſmodi lapſus, & quidem ab ea parte qua erumpit.

CAP. XV. Fulgores, inquit, quomodo fiunt, quos Græci Sela appellant? Multis, vt aiunt, modis. Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt ſuperioris cæli feruor. Nam cum late fuſus ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarum motus 1) curſu ſuo excitare ignem, & in ſubiecta tranſmittere. Quid porro? non poteſt fieri vt aër vim igneam vſque in æthera elidat, ex qua fulgor ardorue ſit ſtellæ, vel ſimilis excurſus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt, ſimilia proſilientibus ſtellis: quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, vt fugent tenebras, & diem repræſentent, donec conſumpto alimento, primum obſcuriora ſint, deinde flammæ modo, quæ in ſe cadit, per aſſiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædam ſupra nubes, cum aër ſpiſſus ignem, quem propior terris diu pauerat, vſque in ſidera expreſſit. Ho-

4. *Quia refert &c.)* quia a materiæ quæ incenditur opacitate, & viribus flammæ incendentis color adſtringitur aut digeritur. *Fromond.*

1. *Stellarum motus*) quas ſolutas orbibus per liquidum æthera circumagi & eum atterere Seneca credit. *Fromond.*

rum

rum aliqua non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut exſtinguuntur ſubinde qua reluxerant. Hi fulgores dicuntur: quia breuis facies illorum & caduca eſt, nec ſine iniuria decidens: ſæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta videmus icta ſine fulmine, quæ Aſtrapoplecta 2) Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis eſt, motumque cæli ſequens, aut proprios curſus agunt, Cometas noſtri putant: de quibus dicendum eſt. Horum genera ſunt pogoniæ 3), lampades, & cypariſſiæ 4), & alia omnia: quorum ignis in exitu ſparſus eſt. Dubium, an inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ raro ſunt viſæ. Multa enim conglobatione ignium ſe coniungens illorum orbis aliquanto matutini amplitudinem ſolis exſuperat. Inter hæc ponas licet, & quod frequenter in hiſtoriis legimus, cælum ardere viſum: cuius nonnumquam tam ſublimis ardor eſt, vt inter ipſa ſidera videatur: nonnumquam tam humilis, vt ſpeciem longinqui incendii præbeat. Sub Tiberio Cæſare, cohortes in auxilium Oſtienſis coloniæ cucurrerunt, tamquam conflagrantis: cum cæli ardor fuiſſet per magnam partem noctis, parum lucidus, craſſi fumidique ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam oſtendunt: certa illis ſubſtantia eſt. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem, & mendacio conſtent: an illis quoque verum ſit quod apparet. Nobis non placet, in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi. nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi fallaciam eſſe, nihil aliud quam alienum corpus mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtenditur. Alioquin

2. *Aſtrapoplecta*) fulgurita, ſeu fulgore afflata. *Id.*
3. *Pogoniæ*) Latine *barbatos* diceres.
4. *Cypariſſiæ*) a comis cypariſſi arboris iubas imitantibus. *Fromond.*

non

non exiret 5), nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modo interirent, modo exciperentur formæ. Quid ergo? Simulacra iſta ſunt, & inanis verorum corporum imitatio: ſuntque iſta a quibusdam ita compoſita, vt poſſint detorquere in prauum. Nam (vt dixi) ſunt ſpecula, quæ faciem proſpicientium obliquent: ſunt, quæ in infinitum augeant, & humanum habitum excedant, modumque noſtrorum corporum.

CAP. XVI. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, vt intelligas, quam nullum inſtrumentum irritandæ voluptatis libido contemnat, & ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. Hoſtius quidam fuit obſcœnitatis vsque in ſcenam productæ 1) Hunc diuitem auarum, ſeſtertii millies ſeruum 2), diuus Auguſtus indignum vindicta iudicauit, cum a ſeruis occiſus eſſet: & tamen non 3) pronunciauit iure cæſum videri. Non erat ille tantummodo ab vno ſexu impurus, ſed tam virorum quam feminarum auidus fuit. Fecitque ſpecula eius notæ, cuius modo retuli, imagines longe maiores reddentia, in quibus digitus bracchii menſuram & longitudine & craſſitudine excederet. Hæc autem ita diſponebat, vt cum virum ipſe pateretur, auerſus omnes admiſſarii ſui motus in ſpeculo videret, ac deinde falſa magnitudine ipſius membri tamquam vera gauderet. In omnibus

5) *Non exiret*) non periret, & deleretur.

1. *Obſcœnitatis vsque in ſcenam productæ*) h. e. obſcœnitatis vsque adeo notæ, vt impune ab hiſtrionibus & mimis in ſcena traduceretur. *Gronov.*

2. *Seſtertii millies ſeruum*) ſcilicet pecuniæ ſuæ ſeruus erat, quia auarus.

3. *Et tamen non*) Gronouius & Muretus legunt: *& tantum non*

quidem balneis agebat ille dilectum 4), & aperta 5) menſura legebat viros: ſed nihilominus mendaciis quoque inſatiabile malum delectabat. I nunc & dic, ſpeculum munditiarum cauſſa repertum. Fœda dictu ſunt, quæ portentum illud lacerandum ore ſuo dixerit 6), feceritque, cum illi ſpecula ab omni parte opponerentur, vt ipſe flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet: & quæ ſecreta quoque conſcientia premuntur, & quæ accuſatus quisque feciſſe ſe negat, non in os tantum, ſed in oculos ſuos ingereret. At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant. In perditis quoque, & ad omne dedecus expoſitis, tenerrima eſt oculorum verecundia. Ille autem, quaſi parum eſſet, inaudita & incognita pati, oculos ſuos ad illa aduocauit: nec quantum peccabat videre contentus, ſpecula ſibi per quæ flagitia ſua diuideret, diſponeretque, circumdedit: & quia non tam diligenter intueri poterat, cum compreſſus erat, & caput merſerat, inguinibusque alienis obhæſerat, opus ſibi ſuum per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris ſui, ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia viros. Nonnumquam inter marem & feminam diſtributus, & toto corpore patientiæ expoſitus, ſpectabat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Non pertimuit diem, ſed ipſos concubitus portentoſos ſibi ipſe oſtendit, ſibi ipſe approbauit. Quid? non putas, eo ipſo habitu voluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia: & illa corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid, quo

4. *Agebat ille dilectum)* diligebat eos qui a parte obſcœna commendabiles ob magnitudinem videbantur.

5. *Aperta) apta* legunt nonnulli, vt *Gronov.*

6. *Lacerandum ore ſuo dixerit)* fellator erat Hoſtius ille, atque hinc iſta explicanda, vt & quæ poſt ſequuntur: *non in os tantum, ſed in oculos ſuos ingereret.*

infelix patientia lateat, obtendunt: adeo quodammodo lupanar quoque verecundum eſt. At illud monſtrum obſcœnitatem ſuam, ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat, quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt. Simul, inquit, & virum & feminam patior: nihilominus illa quoque ſuperuacua mihi parte, alicujus contumelia marem exerceo. 7) Omnia membra ſtupris occupata ſunt. Oculi quoque in partem libidinis veniant, & teſtes eius exactoresque ſint. Etiam ea quæ ab aſpectu corporis noſtri poſitio ſubmouit, arte viſantur, ne quis me putet neſcire, quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit, quod aliorum animalium concubitus melius inſtruxit. Inveniam, quemadmodum morbo meo imponam & ſatisfaciam. Quo nequitiam meam, ſi ad naturæ modum pecco 8)? Id genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum iſta perducerem: quia non licet, mendacio paſcar. Obſcœnitas mea, plus quam capit, videat, & patientiam ſuam ipſa miretur. Facinus indignum. Hic fortaſſe cito, & antequam videret, occiſus eſt. 9) Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.

CAP. XVII. Derideantur nunc philoſophi, quod de ſpeculi natura differant, quod inquirant,

7. *Alicuius contumelia marem exerceo*) legr alioqui *contumeliam maiorem exerceo.* Putabat enim ſuperuacaneam, niſi ſic illa quoque vteretur homo deteſtabilis. *Gronov.*

8. *Quo nequitiam meam &c.*) ſic paſſim Vetr. Ouid. L. 3. Amor. Eleg. 4. *Quo tibi formoſam, ſi non niſi caſta placebat?* Et noſter de Tranquill. anim. c. 9. *Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum Dominus vix tota vita ſua indices legit.* Gronov.

9. *Occiſus eſt*) a ſeruis, vt ſub initium capitis dicebat.

quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos obuerſa, reddatur. Quid ſibi rerum natura voluit, quod cum vera corpora dediſſet, etiam ſimulacra eorum adſpici voluit. Quorſus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum potentem. Non in hoc ſcilicet, vt ad ſpeculum barbam faciemque velleremus, aut vt faciem viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriæ conceſſit: ſed primum omnium, quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum cominus ſolem, ignoraturi erant formam eius, hebetato illum lumine 1) oſtendit. Quamuis enim eum orientem occidentemque contemplari liceat: tamen habitum eius, ipſum qui verus eſt, non rubentis, 2) ſed candida luce fulgentis, neſciremus, niſi in aliquo nobis humore lævior 3) & adſpici facilior occurreret. Præterea duorum ſiderum occurſum, quo interpolari 4) dies ſolet, non videremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberius humi ſolis lunæque imagines videremus. Inuenta ſunt ſpecula, vt homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta: primo ſui notitia, deinde & ad quædam conſilium. Formoſus, vt vitaret infamiam: deformis, vt ſciret redimendum eſſe virtutibus, quidquid corpori deeſſet: iuuenis, vt flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi: ſenex, vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmeti-

1. *Hebetato illum lumine*) in aqua, oleo, pice & aliis quæ ſpeculi inſtar habent.

2. *Non rubentis*) oriens enim & occidens ſol rubens & orbe ampliore apparet, ob vaporum copiam.

3. *Lenior*) *lenior* leg. *Rubentus.*

4. *Interpolari*) diuidi interiecta eclipſi. Gronouius tamen mauult *interpellari.*

pſos

pſos videndi. Fons cuique perlucidus aut leue ſaxum imaginem reddit.

- - - Nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare: - - -

Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe comentium? Ætas illa ſimplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem luxumque rapiebat. Primo faciem ſuam cuique caſus oſtendit: deinde cum inſitus ſui mortalibus amor, dulcem adſpectum formæ ſuæ faceret, ſæpius ea deſpexere, in quibus prius effigies ſuas videbant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubiit terras, effoſſurus obruenda, ferrum primo in vſu fuit, & id homines impune eruerant, ſi ſolum eruiſſent. Tunc demum alia terræ mala, quorum læuitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad alios vſus comparato vidit, & mox proprius huic miniſterio præparatus eſt orbis: 5) nondum argenti nitor, 6) ſed fragilis viliſque materia. Tunc quoque cum antiqui illi viri incondite viuerent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum aduerſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere: & in hac re quisque ſibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine vllo artifice formoſi quatiebant, non aliter quam iubam generoſa animalia. Poſtea rerum iam potiente luxuria, ſpecula totis paria corporibus auro argentoque cælata ſunt, denique gem-

5. *Orbis)* rotundis nimirum veteres ſpeculis vtebantur.
6. *Argenti nitor)* prælata argentea ſpecula, quæ primus fecit Praxiteles Magni Pompeii ætate teſtatur Plin. L. 33. cap. 9.

mis adornata: & pluris vnum ex his feminæ conſtitit, quam antiquarum dos fuit illa, quæ publice dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu exiſtimas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpeculum, cum illis dos fuiſſet æs graue? 7) O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit! Non feciſſet illis Senatus dotem, ſi habuiſſent. At quisquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit, ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum virgunculis in vnum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit ſenatus pro Scipione. Proceſſit enim immodeſtius, paullatim opibus ipſis inuitata luxuria: & incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoque omnia indiſcreta ſunt peruerſiſſimis artibus, vt quidquid mundus muliebris vocabatur, ſarcinæ viriles ſint: minus dico, etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantum cauſſa adhibitum, nulli non vitio neceſſarium factum eſt.

7. *Aes graue*) conſ. noſtrum ad Heluiam c. 12. Aes graue appellatum, quia nummi aerei rudes & informes initio, in pretium rerum venalium appendebantur. vid. Plin. l. 23. c. 3. ceterum quanti æris grauis dos illa fuerit Valerius expreſſit: *Dotis* ait *modus, quadraginta millia æris fuit. Fromond.*

LIBER SECUNDUS.

Argumentum.

DOctrinam rei naturalis, in eam quæ cæleſtia, meteora, & terrena pertractat, partitur. De aëre aliquid præmittit, quia meteororum & omnium ſublimium locus communis eſt. Eum ex diſtantibus corpuſculis, vt puluerem, conſtructum non eſſe. Diuiſio eius in tres regiones. In aëre, fulgura, fulmina, tonitrua concipi. Anaxagoras refutatus, qui fulmina credit ſiderum emunctiones & diſtillationes eſſe. Ariſtotele etiam, Anaximene, Anaximandro, Diogene Apolloniate reiectis, ſuſtinet nubium colliſione fieri & elidi: maximam tamen eorum vim penes ſidera eſſe, quorum ingens, ait, & confeſſa potentia eſt. Vt ſubterranei ignis, inſulam maiorum æuo in mari Ægæo, & alteram ſua memoria enatam eſſe. Tonitruorum & fulminum diuiſiones, tam ex phyſica ratione, quam vana diſciplina Thuſcorum. Fulminum & augurorum ſignificationes non auerti ſacrificiis, ſed hæc ægræ mentis ſolatia eſſe. fata enim nulla prece aut miſericordia commoueri: quædam tamen a Diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta eſſe, vt in bonum vertant, ſi admotæ Diis preces fuerint, ſi vota ſuſcepta. Quia vero melius fulmina non timere, quam noſſe, ad contemptum fulminum & mortis digreditur. Hanc qui non timet, nec fulmina, nec naufragia, nec bella, nec feras metuet. Mortem autem cur tantopere metuamus? Omnes ad eam proditi ſumus, & melius eſt vltroneum ire, quam inuitum trahi.

CAPVT I.

Omnis de vniuerſo quæſtio in cœleſtia, ſublimia, 1) & terrena diuiditur. Prima pars naturam ſiderum ſcrutatur, & magnitudinem, & formam ignium quibus mundus includitur: ſolidum ne 2) ſit cælum, ac firmæ concretæque materiæ, an ex ſubtili tenuique nexum: agatur, an agat: & infra ſe ſidera habeat, an in contextu ſui fixa: quemadmodum ſol anni vices ſeruet: an retro flectat: cetera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cælum terramque verſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes: quæcumque aër facit patiturue. Hæc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis quærit, & (vt Iuriſconſultorum verbo vtar) de omnibus quæ ſolo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgoribusque dicturus? Quia cum motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aër agitatus, & ſi ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt: cogitetur in ea ſede, in qua illum natura diſpoſuit. Dicam quod magis videbitur mirum: inter cæleſtia & te terra dicendum erit. Quare? inquis. quia cum propria terræ excutimus ſuo loco, vtrum lata ſit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ ſpectet, & in orbem partes ſuas cogat, alliget aquas, an aquis alligetur ipſa: animal ſit an iners corpus, & ſine ſenſu, plenum quidem ſpiritus, ſed alieni; & cetera huiuſmodi quotiens in manus venerint, terram ſequentur, & in imis collocabuntur. At vbi quæretur, quis terræ ſit ſitus, qua

1. *Sublimia*) h. e. meteora

2. *Solidumne*) vt Ariſtoteli & Homero viſum, qui aheneum illud credebat, *Fromond.*

par-

parte mundi ſubſederit, quomodo adverſus ſidera cælumque poſita ſit, hæc quæſtio cædit ſuperioribus, 3) & (vt ita dicam) meliorem conditionem ſequitur.

CAP. II. Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune ſunt dicenda, & hoc primum præſumendum, 1) inter ea corpora, a quibus vnitas eſt, 2) aëra eſſe. Quid ſit hoc & quare præcipiendum fuerit, ſcies, ſi paullo altius repetiero, & dixero aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio, 3) & duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus. Numquid dubium eſt, quin ex his corporibus quæ videmus tractamusque, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædam ſint compoſita? Illa conſtant aut nexu, aut aceruatione: vt puta funis, frumentum, nauis. Rurſus non compoſita: 4) vt arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ ſenſum quidem effugiunt, ceterum ratione prenduntur, eſſe in quibuſdam vnitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorum lingua vti

3. *Cedit ſuperioribus*) inter ſuperiora & cæleſtia tractanda eſt.

1. *Præſumendum*) ante ſumendum, habendum pro hypotheſi & confeſſo. Sic & inf. L. 6. c. 3. *Fromond.*

2. *A quibus vnitas eſt*) vt nihil in mundo dehiſcat, nec vacuo locus detur, aëre vbique ſe inſinuante. *Fromond.*

3. *Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio*) h. e. *continuatio* dicitur, & ab ea *continuum*, quando aliquid ita vnum eſt, vt partes eius non ſint per *commiſſuram* coniunctæ, vt duo aſſeres v. g. *commiſſura* iunguntur.

4. *Non compoſita*) quæ continua ſunt.

voluiſſem, vt dicerem vnita corpora: 5) hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare iſtud? ſi quando dixero vnum, memineris me non ad numerum referre, ſed ad naturam corporis, nulla ope externa, ſed vnitate ſua cohærentis. Ex hac nota corporum aër eſt.

Cap. III. Omnia quæ in notitiam noſtram cadere poſſunt, mundus complectitur. Ex his quædam ſunt partes, quædam materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiam, ſicut ars omnis quæ manu conſtat. Quid, ſi hoc apertius faciam? Pars eſt noſtri, manus, oſſa, nerui, oculi: materia, ſuccus retenti cibi iturus in partes. Rurſus, quaſi pars noſtri eſt ſanguis: qui tamen & materia eſt. Præparat enim & alia: 1) & nihilominus in numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur. 2)

Cap. IV. Sic mundi pars eſt aër, & quidem neceſſaria. hic eſt enim qui cælum terramque connectit, qui ima ac ſumma ſic ſeparat, vt tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia vtrique per hoc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, 1) quidquid accipit a terris. Rurſus vim ſiderum in terrena transfundit. Quam ſic partem mundi voco, vt animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque, pars eſt vniuerſi: quia in conſummationem totius aſſumptum: & quia non eſt ſine hoc vniuerſum. Vnum autem animal, & vna arbor, quaſi pars eſt: quia quamuis perierit, tamen id ex quo perit, totum eſt. Aër autem, vt dicebam, & cælo & terris co-

5. *Vnita corpora*) ἡνωμένα, inſolentis ſignificationis voce, quæ teneras aures læderet.

1. *Præparat enim & alia*) & hoc ipſo pars eſt.

2. *Quibus totum corpus efficitur*) tamquam materia.

1. *Supra ſe dat*) ſurſum emittit vapores & exhalationes terræ.

hæ-

hæret. Vtrique innatus eſt. Habet autem vnitatem, 2) quidquid alicuius rei natiua pars eſt. Nihil enim naſcitur ſine vnitate.

CAP. V. Terra & pars eſt mundi, & materia. Pars quare ſit, non puto te interrogaturum, aut æque interroges, quare cælum pars ſit: quia ſcilicet non magis ſine hoc, quam ſine illa vniuerſum eſſe poteſt, quod cum his vniuerſum eſt, ex quibus, id eſt, tam ex illo, quam ex iſta, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis 1) diuiduntur. Hinc quidquid eſt virium ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa poſcenti ſubminiſtratur: hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſidera, tam exercitata, 2) tam auida, per diem noctemque, vt in opere, ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum ſui ſatis ſit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum deſiderabat, inuaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri ſatis eſt.

CAP. VI. Aër continuus terræ eſt, & ſic appoſitus, vt ſtatim ibi futurus ſit, vnde illa diſceſſit. 1) Pars eſt totius mundi: ſed idem tamen, quidquid terra in alimentum 2) miſit, recipit: vt ſcilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconſtantia tumultusque eſt. Hunc quidam ex diſtantibus

2. *Vnitatem*) i. e. ſine commiſſura continuationem vt ex c. 2. patet.

1. *Omnibus ſtellis*) quam paſci vaporibus a terra emiſſis ſtoici putant.

2. *Tam exercitata*) velocia.

1. *Vt ſtatim ibi futurus ſit vnde illa diſceſſit*) vbicunque enim aliquid terræ effoſſum fuerit, aër ſuccedit.

2. *In alimentum*) *in alimentum cæleſtium* ex membranis reſtituit. *Gronov.*

cor-

corpuſculis, vt pulverem ſtruunt, 3) plurimumque a vero recedunt. Numquam enim contexti niſi per vnitatem corporis niſus eſt, 4) cum partes conſentire ad intenſionem debeant, & conferre vires. Aër autem, ſi in atomos inciditur, ſparſus eſt. Teneri vero diiecta non poſſunt. Intenſionem 5) aëris oſtendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Oſtendent pondera, per magnum ſpatium ablata, geſtante vento. Oſtendent voces, quæ remiſſæ elatæque ſunt, prout aër ſe concitauit. Quid enim eſt vox, niſi intenſio aëris, vt audiatur, linguæ formata percuſſu? Quid curſus & motus omnis, nonne intenti ſpiritus opera ſunt? Hic facit vim neruis, & velocitatem currentibus. Hic cum vehementer concitatus ipſe ſe torſit, arbuſta ſiluasque conuellit, & ædificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare per ſe languidum & iacens incitat. Ad minora veniamus. Quis enim ſine intenſione ſpiritus cantus eſt? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua preſſura maiorem ſonitum reddunt, quam qui ore reddi poteſt, nonne aëris intenſione partes ſuas explicant? Conſideremus quam ingentem vim per occultum agant paruula admodum ſemina: & quorum exilitas in commiſſura lapidum locum inuenit, in tantum conualeſcunt, vt ingentia ſaxa diſtrahant, & monumenta diſſoluant; ſcopulos rupesque, radices minutiſſimæ, ac tenuiſſimæ. Hoc quid eſt aliud, quam intenſio ſpiritus, ſine qua nil validum, & contra quam nil validius eſt? Eſſe autem vnitatem

3. *Struunt*) i. e. compoſitum & ſtructum eſſe ſtatuunt.

4. *Nunquam enim contexti niſi per vnitatem corporis niſus eſt*) ex niſu, & elaſticitate, quam vocant recentiores, aëris oſtendit ex diſtantibus corpuſculis aërem non componi, nam niti, & elaſticam vim exercere non poſſe ait corpus, quod vnitatis contextum, h. e. continuum non ſit.

5. *Intenſionem*) niſum & elaſticitatem.

in aëre, vel ex hoc intelligi poteſt, quod corpora noſtra inter ſe cohærent. Quid enim aliud eſt quod tenet ea, quam ſpiritus? Quid eſt aliud quo animus noſter agitetur? Quis eſt ille motus, niſi intenſio? Quæ intenſio, niſi ex vnitate? Quæ vnitas, niſi hæc eſſet in aëre? quid autem aliud producit fruges & ſegetem imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac diſtendit in ramos, aut in altum erigit, quam ſpiritus intenſio & vnitas?

CAP. VII. Quidam aëra diſcerpunt, 1) & in particulas diducunt, ita vt illi inane permiſceant. Argumentum autem exiſtimant non pleni corporis, ſed multum vacui habentis, quod auibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisque per illum tranſcurſus eſt. Sed falluntur. Nam aquarum quoque ſimilis facilitas eſt, nec de vnitate illarum dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, vt ſemper in contrarium acceptis refluant. 2) Hanc noſtri circumſtantiam, Græci autem περίστασιν appellant, quæ in aëre quoque ſicut in aqua fit. Circumſtat enim omne corpus a quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admiſto. Sed hoc alias.

CAP. VIII. Nunc autem eſſe quamdam in rerum natura vehementiam, magni impetus, eſt colligendum. Nihil enim non intenſione vehementius eſt: & tam mehercule quam nihil intendi ab alio poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non poſſe quidquam ab alio moueri, niſi

1. *Quidam aëra diſcerpunt*) Democritus, Epicurus & ſequaces.

2. *In contrarium acceptis refluant*) vt piſcina lapidem iniectum accipiens, vndique in orbem ab eo refugiat. *Eremond.*

aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt, quod magis credatur ex ſemetipſo habere intenſionem, quam ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cum viderit iactari terram cum montibus, tecta, muroſque plures, & magnas cum populis vrbes, cum totis maria littoribus? Oſtendit intenſionem ſpiritus, velocitas eius & diductio. Oculus ſtatim per multa millia aciem ſuam intendit: vox vna totas vrbes ſimul percutit: lumen non paullatim prorepit, ſed ſemel vniuerſis infunditur rebus.

CAP. IX. Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodum poſſet intendi? Numquid dubitas, quin ſparſio 1) illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intenſione aquæ fiat? Atqui nec tolleno 2) magis nec vllum aliud tormentum aquam poterit mittere, aut agere, quam ſpiritus. Huic ſe commodat: hoc inſerto & cogente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſcendit, nata defluere. Quid nauigia ſarcina depreſſa, parum oſtendunt, non aquam ſibi reſiſtere quo minus mergantur, ſed ſpiritum? Aqua enim cederet: nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus, non deſcendit, ſed reſilit. quemadmodum, niſi ſpiritu referente? 3) Vox autem qua ratione per parietum munimenta transmittitur, niſi quod ſolido quoque aër ineſt, qui ſonum extrinſecus miſ-

1. *Sparſio*) odorati imbris qui in amphitheatro per fiſtulas ſpargebatur. conf. & Ep. 90. vid. Lipſius de amphith. c. 16.

2. *Tolleno*) a tollendo, machina qua, vt Feſtus habet, trahitur aqua, alteram partem prægrauante pondere, *Fromond.*

3. *Spiritu referente*) aëre inter diſcum & aquam condenſato cum repercutiente.

ſum

ſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu non aperta tantum intendens, ſed etiam abdita & incluſa. Quod illi facere expeditum eſt, quia nuſquam diuiſus, ſed per ipſa quibus ſeparari videtur, coit ſecum. 4) Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius, 5) non ſibi. id enim intercluditur tantum, per quod illum nos ſequi poſſumus.

CAP. X. Ipſe quidem tranſit per ipſum quo ſcinditur, & media non circumfundit tantum, & vtrimque cingit, ſed permeat, ab æthere lucidiſſimo aër, in terram vſque diffuſus: agilior quidem, tenuiorque, & altior terris, nec minus aquis: ceterum æthere ſpiſſior grauiorque, frigidus per ſe & obſcurus. lumen illi calorque aliunde ſunt; ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt: mutatur enim a proximis. Summa pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimaque, & ob hoc etiam tenuiſſima, propter viciniam æternorum ignium; & illos tot motus ſiderum, aſſiduumque cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum vtraque parte frigidior. Nam ſuperiora eius calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radii ſolis replicantur, & quouſque redire potuerunt, duplicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtiſque ac

4. *Coit ſecum*) iungitur per cœca ſpiracula, quibus etiam ſolida perforantur. *Fromond.*

5. *Prohibetur nobis eſſe peruius*) quo minus ſcilicet libere obambulare per aërem valeamus.

ſatis

ſatis calidus eſt. Nihil enim viueret ſine calore. Adjice nunc ignes, non tantum manu factos & certos, ſed opertos terris: quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro ſemper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis: quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aëris ab his ſubmota in frigore ſuo manet. Natura enim aëris gelida eſt.

Cap. XI. Qui cum ſic diuiſus ſit, ima ſui parte maxime varius & inconſtans & mutabilis eſt. Circa terram plurimum audet, plurimum patitur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi: ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſſas autem illius mutationis & inconſtantiæ alias terra præbet, cuius poſitiones huc aut illo verſæ, magna ad aëris temperiem momenta ſunt: alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes. Illum ſequitur annus: ad illius flexum hiemes æſtatesque vertuntur. Lunæ proximum ius eſt. Sed & ceteræ quoque ſtellæ non minus terrena quam incumbentem ſpiritum terris afficiunt, & ortu ſuo occaſuue contrario, modo frigora, modo imbres, aliasque terrarum iniurias turbidæ mouent. Hoc neceſſarium fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturam eius explicare oportebat: quo facilius appareret, quid facere aut pati poſſet.

Cap. XII. Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vna facta, ſerius audiuntur. Fulguratio oſtendit ignem: fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio eſt, & conatio ſine ictu: iſta, iaculatio cum ictu. Quædam

dam ſunt ex his, de quibus inter omnes conuenit, quædam, in quibus diuerſæ ſententiæ ſunt. Conuenit illis, omnia iſta in nubibus & e nubibus fieri: etiamnum conuenit, & fulgurationes & fulminationes, aut igneas eſſe, aut ignea ſpecie. Ad illa nunc tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam putant ignem eſſe in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius eſſe, quam mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim a lumine illum colligit. Quidam autem radios ſolis intercurrentis recurrentiſque, ſæpius in ſe relatos 1), ignem excitare dicit. Anaxagoras ait illum ex æthere diſtillare, & ex tanto ardore cæli multa decidere, quæ nubes diu incluſa cuſtodiant. Ariſtoteles 2) multo ante ignem colligi non putat, ſed eodem momento exſilire, quo fiat. Cuius ſententia talis eſt: Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraque ex ſe reddit aliquid. Terrenus vapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis, qui ventos, tonitrua, & fulmina facit: aquarum halitus humidus eſt, & imbres & niues creat. Sed ſiccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo eſt, quia coaceruatus eſt, cum coitu nubium vehementer impactarum a latere eliditur: deinde, vbi latius ferit nubes proximas, plaga & cum ſono incutitur, qualis in noſtris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat. Et vt ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum, conglobatusque, rumpitur flamma: eodem modo ſpiritus ille, quem paullo ante exprimi colliſis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi nec exſilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impactionem nubium. Quare? aliæ maiorem ſinum habent, aliæ minorem. Ceterum illa vis expreſſi

1. *Sæpius in ſe relatos)* i. e. replicatos & reflexos.
2. *Ariſtoteles)* Lib. II. c. 9. Meteor.

ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, levi impetu accenſus & varius. Ante autem videmus fulgurationem, quam ſonum audiamus: quia oculorum velocior eſt ſenſus, & multum aures antecedit.

CAP. XIII. Falſam autem eſſe opinionem eorum, qui ignem in nubibus ſeruant 1), per multa colligi poteſt. Si de cælo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantumdem illic ſemper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura ſurſum vocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignum eſt, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis, ſed præcipitatur 2) & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod deprimatur: aut ſi vlla pars eius deciderit, in periculo totus eſt: quia totum poteſt excidere, quod poteſt carpi. Deinde illud 3) quod quotidie leuitas cadere prohibet, ſi illud in abdito ſuo tenet graue, quomodo illic eſſe potuit, vnde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato 4) enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non eſt in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodia mundi, ſummas ſortitus oras, operas pulcherrime circumit: hinc di-

1. *Seruant*) qui non gigni in nubibus, ſed ex æthere delapſum aſſeruari dicunt.

2. *Præcipitatur*) a materia craſſiore cui inhæret.

3. *Deinde illud &c.*) ſenſus eſt: quod ſi dicas ignem quem leuitas ſua cadere prohibet, hic quoque materiæ craſſiori, quæ abditum quaſi eum teneat, præcipitari; oſtendendum erit, quomodo materia craſſior in æthere, vnde decideret, potuerit eſſe.

4. *Fato*) *fateor* legunt nonnulli. *Iacta Gronov.*

ſcede-

ſcedere non poteſt, ſed ne ab externo quidam exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant.

CAP. XIV. Vos, inquam 1), dicitis, cum cauſſas ſtellarum tranſuolantium redditis, poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo ſuperioribus locis ardore hic accendi. 2) Sed plurimum intereſt, vtrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea, quæ ſubiecta ſunt, tranſilire, an 3) hic accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non poteſt fieri ſed hic naſcitur. Videmus certe, apud nos late incendio peruagante, quaſdam inſulas, quæ diu concaluerant, ex ſe concipere flammam. Itaque veriſimile eſt, in aëre ſummo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, vt & imus æther habeat aliquid aëri ſimile, & ſummus aër non ſit diſſimilis imo ætheri: quia non fit ſtatim ex diuerſo in diuerſum tranſitus. Paullatim iſta confinio vim ſuam miſcent ita, vt dubitare poſſis, an aër, an hic iam æther ſit.

CAP. XV. Quidam ex noſtris 1) exiſtimant, aëra, cum in ignem & aquam mutabilis ſit, non trahere aliunde cauſſas flammarum nouas: ipſe enim ſe movendo accendit, & cum denſos compactosque nubi-

1. *Inquam*) leg. *inquit.* nimirum interrogatio illorum qui hactenus confutatam ſententiam cum Anaxagora amplectuntur, proponitur.

2. *Ex æthere decidentem &c.*) iſta verba ſpuria eſſe videntur, totus locus vero ita legendus: *ad ſe trahere ignem ex locis ſuperioribus*, & *hoc ardore accendi. Gronov.*

3. *An*) omnino legendum: *at.*

1. *Ex noſtris*) Stoicis.

um ſinus diſſipat, neceſſario vaſtum in tam magnorum corporum diruptione reddit ſonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem: ſic, quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert: ſed ſecare, ferri eſt.

Cap. XVI. Quid ergo inter fulgurationem & fulmen intereſt? dicam. Fulguratio, eſt late ignis explicitus: Fulmen, eſt coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter ſe iunctis aquam concipere, & compreſſa vtrimque palma in modum ſiphonis 1) exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eiiciunt. Nam balliſtæ quoque & ſcorpiones tela cum ſono expellunt.

Cap. XVII. Quidam exiſtimant, ipſum ſpiritum per frigida atque humida euntem, ſonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens ſilentio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam feruens maſſa deſcendit, cum multo murmure exſtinguitur: ita, vt Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit, & dum luctatur, per obſtantia & interciſa vadens, ipſa ignem fuga accendit.

Cap. XVIII. Anaximandrus omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? quia tunc quoque per craſſum 1) & ſiccum aëra ſpiritus proſilit. At quare aliquan-

1. *Siphonis*) ſiphones erant, qui ſubterraneis meatibus ductam aquam exprimebant.

1. *Craſſum*) *craſſus* non poteſt eſſe idem aër qui *ſerenus*, legendum igitur *quaſſum*. Nam ſudo etiam cælo concuti & ſciudi poteſt aër. *Gronov.*

do

do non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, qui in flammam non valuit, in ſonum valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aëris diducentis ſe, corruentisque iactatio; languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris denſiorisque ſpiritus curſus.

CAP. XIX. Anaximandrus ait, omnia iſta ſic fieri, vt ex æthere aliqua vis in inferiora deſcendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cum illas interſcindit, fulget: & minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina.

CAP. XX. Diogenes Apolloniates ait, quædam tonitrua igne, quædam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit & nuntiat: illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Vtrumque ſine altero fieri, & eſſe aliquando, concedo: ita tamen, vt non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed vtrumque ab vtroque effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, cum efficit ſonum, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque rumpere poſſe nubes, & non exſilire, ſi plurimarum aceruo nubium, cum paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum, perdetque fulgorem & ſpeciem, dum ſecuta in terra incendit. 1) Adiice nunc, quod neceſſe eſt, vt impetus fulminis & præmittat ſpiritus, & agat ante ſe, & a tergo trahat ventum, cum tam vaſto ictu aëra inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiſcunt vibrata vento, quem ignis ante ſe preſſit.

CAP. XXI. Dimiſſis nunc præceptoribus, incipiamus per nos moueri, & a confeſſis tranſeamus ad

1. *Dum ſecuta in terra incendit*) leg. *dum ſecta interim incendit*. Senſus patet: perdet ignis fulgorem, oppreſſus nubium quas penetrare non poteſt craſſitie, cum tamen interea eas quas ſecat & penetrat, incendat. *Gronov.*

dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe: æque fulgurationem, quæ nihil aliud eſt, quam flamma; futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illum ignem, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorum enim ſæpe incendiorum cauſſa fulmen fuit. Siluæ illo crematæ, & vrbium partes: etiam quæ non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quædam vero velut fuligine colorantur. Quid, quod omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo & vtramque rem ignem eſſe conſtat, & vtramque rem inter ſe meando diſtare. 1) Fulguratio eſt fulmen, non in terras vsque perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem, vſque in terras perductam. Non ad exercendum verba hæc diutius pertracto: ſed vt iſta cognata eſſe, & eiuſdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen eſt quiddam plus, quam vulguratio. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt pene fulmen.

Cap. XXII. Quoniam conſtat eſſe vtramque rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione & ſupra fit. Duobus modis: vno, ſi excitatur ſicut ex lapide percuſſo: altero, ſi attritu inuenitur, ſicut cum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt. Non omnis hoc tibi materia præſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc vſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, vt nubes quoque ignem eodem modo vel percuſſæ reddant; vel attritæ. Videamus quantis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id in quod tormentum obuium fit, diſſipatur, & rapitur, & longe a loco ſuo proiicitur. Quid ergo mirum, ſi tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel ſibi? Vides enim

1. *Meando diſtare*) idem eſt quod antea dixit *non natura ſed impetu diſtare.*

quan-

quantum feruorem ſenſura corpora ſunt, horum tranſitu trita, exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorum ingens & confeſſa potentia eſt.

CAP. XXIII Sed fortaſſe nubes quoque in nubes incitatæ, fremente vento, & leuiter vrgente, ignem euocabunt, qui exſplendeſcat, nec exſiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus eſt, quam ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum feruorem quædam attrita perduceremur. Cum autem aër mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis in ignem conuerſus, atteratur, credibile eſt & veriſimile, ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia non ex ſolida materia oritur, nec in qua poſſit conſiſtere. Tranſit itaque: tantumque habet moræ, quantum itineris & curſus, ſine alimento comeatus.

CAP. XXIV. Quomodo, inquis, cum dicatis hanc ignis eſſe naturam, vt petat ſuperiora, fulmen tamen terram petit? an falſum eſt, quod de igne dixiſtis? Eſt enim illi æque ſurſum iter, atque deorſum. Vtrumque verum poteſt eſſe. Ignis enim natura in verticem ſurgit, & ſi nihil illum prohibet, aſcendit. Sicut aqua natura defertur: ſi tamen aliqua vis acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illo intenditur, vnde imbre deiecta eſt. Fulmen autem cadit eadem neceſſitate, qua excutitur. Id his ignibus accidit quod arboribus; quarum cacumina ſi tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt, vt etiam terram attringant, ſed cum permiſeris, in locum ſuum exſilient. Itaque non eſt, quod cum ſpectes cuiusque rei habitum, qui illi non 1) ex voluntate eſt. Si ignem permittis

1. *Non*) ſuſpectum mihi iſtud *non*. Senſus enim eſſe videtur: non eſt quod in iſto negotio reſpicias rei habitum naturalem, & qui ex voluntate illi eſt, præter naturam enim & voluntatem res ab externis agentibus impelli poſſunt.

ire quo velit, cælum, id eſt, leuiſſimi cuiusque ſedem repetet: vbi eſt aliquid, quod eum ferat, & ab impetu ſuo auertat, id non natura, ſed ſeruitus eius ſit.

Cap. XXV. Dicis, inquit, nubes attritas edere ignem, cum ſint humidæ, imo vdæ: quomodo ergo poſſunt gignere ignem, quem non magis veriſimile eſt ex nube, quam ex aqua generari?

Cap. XXVI. Ignis qui naſcitur, primum in nubibus non eſt aqua, ſed aër ſpiſſus, ad gignendam aquam præparatus, nondum in illam matutus, ſed iam pronus & vergens. Non eſt quod eam exiſtimes tunc colligi, ſed effundi. 1) Simul & fit, & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, imo ex ipſo (quod magis mireris) humore. Quidam 2) negauerunt, in ignem quidquam poſſe mutari, priusquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſalua, quam continet, aqua, ignem parte aliqua ſui reddere: vt ſæpe alia pars ligni ardet, alia ſudat. Nec hoc dico, non contraria inter ſe iſta eſſe, & alterum altero perimi: ſed vbi valentior ignis, quam humor eſt, vincit. Rurſus vbi copia humoris exſuperat, tunc ignis ſine effectu eſt. Itaque non ardent virentia. Refert ergo, quantum aquæ ſit. Exigua enim non reſiſtit, nec ignem impedit. Quid ni? Maiorum noſtrorum memoria, vt Poſidonius tradit, cum inſula 3) in Ægeo mari ſurgeret, ſpumabat interdiu 4)

1. *Sed effuudi*) ſenſus poſcit: *dein effundi.*

2 *Quidam*) vt Theophraſtus, qui diſerte ſcribit *ἄνευ ὑγρότητος ὐδὲν εἶναι καυστόν. Muret.*

3. *Inſula*) de qua Sirabo L. 1. Plin. H. N. II, 87. noſter infra VI, 21.

4. *Interdiu*) *ante diu* leg. *Gronov.*

mare,

mare,& fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, ſed ex interuallis emicantem, fulminum more, quotiens ardor inferius iacentis ſuperum pondus euicerat. Deinde ſaxa reuoluta, rupesque partim illæſæ, quas ſpiritus, antequam verteretur 5), expulerat, partim exeſæ, & in leuitatem pumicis verſæ: nouiſſime cacumen exuſti montis emicuit. Poſtea altitudini adiectum, & ſaxum illud in magnitudinem inſulæ creuit. Idem 6) noſtra memoria, Valerio Aſiatico conſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli? vt appareret, nec exſtinctum ignem mari ſuperfuſo, nec impetum eius, grauitate ingentis vndæ prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodotus Poſidonii auditor tradidit, per quam, diruptis aquis, ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarum vis, ſubeuntem ex imo flammarum vim non potuit opprimere: quanto minus in aëre exſtinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & roſcidus? Adeo res iſta non habet vllam moram, quæ contra cauſſas ignium ſit; quos non videmus emicare, niſi impendente 7) cælo. Serenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem, niſi obſcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis, & nocte tranquilla fulgurat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe, vnde ſplendor effertur: quas videri a nobis terrarum tumor non ſinit. Adiice nunc, quod fieri poteſt, vt nubes ſudæ 8) & humiles attritu ſuo ignem reddant: qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſincera puraque cæli viſatur: ſed fit in ſordida.

5. *Antiquam verteretur*) Spiritus, qui agitatione in ignem vertebatur.

6. *Idem &c.*) conf. Plin. H. N. L. II. c. 87.

7. *Impendente*) vtpote nubibus graui adeoque humili.

8. *Sudæ*) *imæ* leg. *Gronov.*

CAP. XXVII. Tonitrua diſtinxere quidam ita, vt dicerent, vnum eſſe genus, cuius ſit graue murmur, quale terrarum motum antecedit, clauſo vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Cum ſpiritum intra ſe clauſere nubes, in concauis partibus earum olutatus aër, ſimilem agit mugitibus ſonum, raucum & æqualem, & continuum. Itaque etiam vbi illa regio humida eſt, exitum claudit. Ideo huiuſmodi tonitrua venturi prænuntia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod acerbum magis dixerim, quam ſonorum: qualem audire ſolemus, cum ſuper caput alicuius dirupta veſica eſt. Talia eduntur tonitrua, cum globata diſſoluitur nubes, & ſpiritum, quo diſtenta fuerat, emittit. Hoc proprie fragor dicitur, ſubitus & vehemens: quo edito concidunt homines, & examinantur, quidam vero viui ſtupent, & in totum ſibi excidunt, quos vocamus attonitos, 1) quorum mentes ſonus ille cæleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo poteſt, vt incluſus aër caua nube & motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cum maiorem ſibi locum quærit, a quibus inuolutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt?

CAP. XXVIII. Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primum omnium non quocumque modo illiſæ ſunt, ſonant, ſed ſi apte ſunt compoſitæ ad ſonum edendum. Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palma collata plauſum facit. Et plurimum intereſt, vtrum cauæ concutiantur, an planæ & extentæ. Deinde non tantum nubes ire oportet, ſed agi magna vi, &

1. *Attonitos*) nam attonare eſt tonitru percutere.

pro-

procelloſa. Etiam mons non ſcindit nubem, ſed dirigit, 1) & primam quamque partem eius ſoluit. Ne veſica quidem, quocumque modo ſpiritum emiſit, ſonat. Si ferro diuiſa eſt, ſine vllo aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet, vt ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſiluere, non ſonant: Adiice nunc, quod nubes in monte actæ, non franguntur, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa & eminentia. Et ita diſcutiuntur, & ſi quem habent ſpiritum, multifariam emittunt: qui niſi uniuerſus erumpit, nec crepat. Hoc vt ſcias, ventus qui circa arborem funditur, ſibilat, non tonat. Lato (vt ita dicam) ictu, & totum globum ſemel diſſipante opus eſt, vt ſonitus erumpat: qualis auditur cum tonat.

CAP. XXIX. Præter hæc natura aptus eſt aër ad voces. Quid ni? cum vox nihil aliud ſit, quam ictus aër. Debent ergo nubes vtrimque diſſecari, & cauæ & intentæ. 1) Vides enim quanto vocaliora ſunt vacua quam plena, quanto intenta quam remiſſa. Ita tympana & cymbala ſonant: quia illa repugnantem ex vlteriore parte ſpiritum pulſant, hæc ad ipſum aërem acta, niſi concauo, non tinniunt.

CAP. XXX. Quidam, inter quos Aſclepiodotus 1) eſt, iudicant ſic, quorumdam quoque corporum concurſu tonitrua & fulmina excuti poſſe. Ætna aliquando multo igne abundauit: ingentem vim arenæ vrentis effudit. Inuolutus eſt dies puluere, populosque ſubita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina: quæ concurſu arido-

1. *Dirigit*) circa ſe diſponit. forte rectius *digerit*.
1. *Intentæ*) Spiritu multo turgidæ.
1. *Aſclepiodotus*) auditor Poſidonii, qui libros de quæſtionum naturalium cauſſis ſcripſit.

rum

rum corporum facta ſunt, non nubium: quas veriſimile eſt, in tanto feruore aëris, nullas fuiſſe. Aliquando Cambyſes ad Ammonem miſit exercitum: quem arena Auſtro mota, & more niuis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque veriſimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaque, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito noſtro iſta opinio. Diximus enim, vtriusque naturæ corpora efflare terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aëre vagari. Itaque ſi quid tale interuenit, nubem facit ſolidiorem craſſioremque, quam ſi tantum ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt, & edere ſonum: iſta quæ dixi, ſiue incendiis vaporantibus aëra repleuerunt, ſiue ventis terras verrentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quam humida conferunt. 2) Eſt autem nubes (vt diximus) ſpiſſitudo aëris craſſi.

Cap. XXXI. Ceterum mira fulminis, 1) ſi intueri velis, opera ſunt, nec quidquam dubii relinquentia, quin diuina inſit illis & ſubtilis potentia Loculis integris ac illæſis conflatur argentum. Manente vagina, gladius liqueſcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotanda ponas licet, quod & hominum, & ceterorum animalium quæ icta ſunt, caput ſpectat ad exitum fulminis: 2) quod omnium percuſſarum ar-

2. *Conferunt*) componunt, alii tamen malunt *conferunt.*

1. *Mira fulminis*) ſimilia Plinius habet L. 2. c. 51.

2. *Caput ſpectat ad exitum fulminis*) in eam cœli regionem, quo fulmen corpore extricatum euaſit: quia fortaſſe promtus eſt vt alterutro canali, œſophago aut aſpera arteria per os exeat. *Fromond.*

bo-

borum contra fulmina haſtulæ ſurgunt. 3) Quid, quod malorum ſerpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis ineſt, cum fulmine icta ſunt, venenum omne conſumitur? Vnde, inquit, ſcis? in venenatis corporibus vermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant.

CAP. XXXII. Quid, quod futura portendunt: nec vnius tantum aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpe totum fatorum ſequentium ordinem nuntiant, & quidem decretis euidentibus, longeque clarioribus, quam ſi ſcriberentur? Hoc autem inter nos & Tuſcos, quibus ſumma perſequendorum fulminum eſt ſcientia, intereſt. Nos putamus, quod nubes colliſæ ſunt, ideo fulmina emitti. Ipſi exiſtimant, nubes collidi, vt fulmina emittantur. Nam cum omnia ad Deum referant, in ea ſunt opinione, tamquam, non quia facta ſunt, ſignificent; ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eadem tamen ratione fiunt, ſiue illis ſignificare propoſitum eſt, ſiue conſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi a Deo mittantur? Quomodo aues non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auſpicium, ſiniſtrumue fecerunt. Et illas, inquit, Deus mouit. Nimis illum otioſum, & puſillæ rei miniſtrum facis, ſi aliis ſomnia 1), aliis exta diſponit. Iſta nihilominus diuina ope geruntur. Sed non a Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viſcera ſub ipſa ſecuri formantur. Alia ratione fatorum ſeries explicatur, indicia venturi vbique præmittens,

3. *Contra fulmina haſtulæ ſurgunt) haſtulæ* ramenta lignorum ſunt, qualia dolatione abraduntur. Surgunt vero in arboribus fulguritis contra fulmina, quia a parte ſuperiori & vnde ictus incubuit aperiuntur & auelluntur a ligno. *Fromond.*

1. *Somnia)* leg. *omnia*; hæc enim, non ſomnia ex auibus captantur. *Gronov.*

ex

ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota ſunt. Quidquid ſit, alicuius rei futuræ ſignum eſt: fortuita, & ſine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honor datus eſt, vt magnarum rerum faceret auſpicia: aut coruo, aut pauciſſimis auibus: ceterarum ſine præſagio vox eſt? Quia quædam in artem nondum redacta ſunt. Quædam vero ne redigi quidem poſſunt, ob nimium remotam conuerſationem. Ceterum nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo prædicat aliquid. Non omnia ſcilicet, ſed quædam notantur. Auſpicium eſt obſeruantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. 2) Ceterum & illa quæ pereunt. 3) Quinque ſtellarum 4) poteſtatem Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otioſa lucere? Quid eſt porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quam quod paucis nos ſideribus aſſignant: cum omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Submiſſiora forſitan in nos propius vim ſuam dirigunt: & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter cetera animalia proſpiciunt. Ceterum & illa quæ aut immota ſunt, aut propter velocitatem vniuerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra ius dominiumque noſtri ſunt.

---

2. *Qui in ea direxerit animum*) Plin. l. 28. c. 11. *In augurum certe diſciplina conſtat, neque diras neque vlla auſpicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, obſeruare ſe ea negauerint.*

3. *Ceterum & illa quæ pereunt*) legit Eraſmus: *certa ſunt & illa quæ pereunt.* Id eſt quæ ſine obſeruatione ſunt, nec notantur. *Fromond.*

4. *Quinque ſtellarum*) Planetarum, cum quibus ſolem & lunam non computat, quod alia eorum quam ceterarum ſtellarum ſit apparentia.

Aliud

Aliud aſpice, & diſtributis rem efficis, tractas. 5) Non magis autem facile eſt, ſcire quid poſſint, quam dubitari debet, an poſſint.

CAP. XXXIII. Nunc ad fulmina reuertamur; quorum ars in tria 1) diuiditur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam 2) ſpectat; ſecunda, ad diuinationem; tertia, ad propitiandos deos: quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare, vt promiſſa firment: deprecari, vt remittant minas.

CAP. XXXIV. Summam eſſe vim fulminum iudicant: quia quidquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum eſt, nec alterius oſtendi ſignificatione minuitur. Quidquid exta, quidquid aues minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denuntiatum eſt, nec extis, nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? quia vero verius nihil eſt. Si aues futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri: aut ſi poteſt, non futura cecinere. Non enim nunc autem comparo & fulmen, ſed duo veri ſigna: quae ſi verum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interuentus ſubmouet extorum vel augurum iudicia, male inſpecta exta,

1. *Aliud adſpice, & diſtributis rem efficis, tractas.*) Gronovius legit: *Aliter adſunt, & diſtributis rem officiis tractant.*

1. *In tria*) mirum cur non & pro quarto addiderit artem fulminum eliciendorum, de qua eſt apud Ouid. Faſtor l. 3. & Plinium L. 2. c. 54. Sed illam fortaſſis tanquam nimis periculoſam abiecerant. *Muret.*

2. *Ad formulam*) *Fromondus* interpretatur ritum, quo augur ex arce capite velato lituo regiones caeli, & templa vt vocabant, ad captandum augurium contemplabatur & notabat. *Grononius* de deſcriptione & definitione intelligit.

male

male obſeruata auguria ſunt. Non enim refert, vtrius rei maior potentiorue natura ſit, ſi vtraque res veri attulit ſignum, quantum ad hoc par eſt. Si dicas, flammæ vim maiorem eſſe, quam fumi, non mentieris: ſed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortaſſe conſentiam: ſed ſi hoc dicunt, quamuis altera ſigna verum prædixerint, fulminis ictus priora deleuit, & ad ſe fidem traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quam multa auſpicia ſint fatum vnum eſt: quod ſi bene primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo non interit: idem eſt. Ita dico, non refert, idem an aliud ſit, per quod quærimus: quoniam de quo quærimus, idem eſt.

Cap. XXXV. Fatum fulmine mutari non poteſt. Quid ni? Nam fulmen ipſum fati pars eſt. 1) Quid ergo expiationes, procurationesque, quo pertinent, ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illam rigidam ſectam 2) tueri eorum, qui excipiunt iſta, 3) & nihil aliud eſſe exiſtimant, quam ægræ mentis ſolatia. Fata aliter ius ſuum peragunt, nec vlla commoventur prece, non miſericordia flectuntur, non gratia. Seruant curſum irreuocabilem, ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem, quia prio-

1. *Fati pars eſt*) quiddam etiam a fato miſſum. Stoico mors. *Fromond.*

2. *Rigidam ſectam*) Stoicorum.

3. *Qui excipiunt iſta*) intelligenda hæc quaſi dictum eſſet: qui excipiunt iſta, tanquam ægræ mentis ſolatia, & nihil aliud eſſe exiſtimant. De expiationibus autem & procurationibus loquitur, non de fatis, quibus iſta rigida ſecta nunquam obtrectauit. *Gronov.*

rem

rem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem rerum fati æterna ſeries rotat, cuius hæc prima lex eſt, ſtare decreto.

CAP. XXXVI. Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc ſi ſacrificiis, & capite niueæ agnæ, oxorari iudicas: diuina non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari. Quanto magis Dei? cum ſapiens quid ſit optimum in præſentia ſciat, illius diuinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſſam, qui procuranda exiſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmouenda pericula, aliquando ad leuanda, aliquando ad differenda.

CAP. XXXVII. Quid ſit quod ſequitur, paullo poſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiſcum, quod nos quoque exiſtimamus vota proficere, ſalua vi ac poteſtate fatorum. quædam enim a diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta ſunt, vt in bonum vertant, ſi admotæ diis preces fuerint, ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut non. Si futurum eſt, etiam ſi ſuſceperis vota, fiet. Si non eſt futurum, etiam ſi non ſuſceperis vota, non fiet. Falſa eſt iſta interrogatio: quia illam mediam inter iſta exceptionem præteris. Futurum, inquam, hoc eſt, ſed ſi vota ſuſcepta fuerint. Hoc quoque neceſſe, inquit, eſt, fato comprehenſum ſit, aut ſuſcipias vota, aut non.

CAP. XXXVIII. Puta me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, vt vtique fiant vota. Ideo fient. Fatum eſt, vt hic diſertus ſit, ſed ſi litteras didicerit: ab eodem fato con-

tinetur, vt litteras diſcat: ideo diſcet. Hic diues erit, ſed ſi nauigauerit. At in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum eſt, vt nauiget: ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiauerit prædictas diuinitus minas. At hoc quoque in fato eſt, vt expiet: ideo expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, vt probetur nihil voluntati noſtræ relictum, & omne ius fato traditum. Cum de iſta re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc vero id de quo agitur, explicaui, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes procurationeſque prodigiorum, pericula auertant: quia cum fato non pugnant, ſed ipſa lege fati fiunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Vtique enim expiare, etiam non ſuadente illo, mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quod fati miniſter eſt. Sic cum ſanitas videatur eſſe fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per huius manus venit.

Cap. XXXIX. Genera fulminum tria eſſe ait Cæcinna: 1) Conſiliarium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationem: cum aliquid in animo verſantibus, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. Auctoritatis eſt, vbi poſt rem factam venit, quam futuram bono maloue ſignificat. Status eſt, vbi quietis nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: ſed neſcio quare non idem ſit, quod conſiliarium. Nam & qui monet, conſilium dat: ſed habet aliquam diſtinctionem. Ideoque ſeparatur a conſiliario: quia illud

1. *Cæcinna*) Ciceroni familiaris, vide & inf. de eo c. 56.

ſua-

ſuadet diſſuadetque, hoc ſolam impendentis periculi euitationem continet. Vt cum timemus ignem aut fraudem a proximis, aut inſidias a ſeruis. Etiamnum tamen aliam diſtinctionem vtriuſque video: Conſiliarium eſt, quod cogitanti factum eſt: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem vtraque res ſuam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at vltro monentur.

CAP. XL. Primo omnium non ſunt fulminum genera, ſed ſignificationum. Nam fulminum genera ſunt illa, quod terebrat, quod diſcutit, quod vrit. Quod terebrat, ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſſimum fuga eſt, ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem. Quod diſſipat, conglobatum eſt, & habet admixtam vim ſpiritus coacti & procelloſi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingreſſum eſt, redit & euadit Huius late ſparſa vis, rumpit icta, 1) non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, multum terreni habet, & igneum magis 2) eſt quam flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percuſſis inhæreant. Nullum quidem ſine igni fulmen venit: ſed hoc proprie igneum dicimus, quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. Quod, aut vrit, aut fuſcat. Tribus modis vrit: aut enim efflat, & leni iniuria lædit, aut comburit, aut accendit. Omnia iſta vrunt, ſed genere & modo differunt. Quodcumque combuſtum eſt, vtique & vſtum eſt. At non omne quod vſtum, vtique & combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis vſiſſe. Quis neſcit quædam vri quidem, nec ardere? Nihil autem poteſt ardere,

1. *Rumpit icta*) quia per anguſtias pororum craſſitiem ſuam traiicere non poteſt. *Fromond.*

2. *Igneum magis*) inſtar ignis qui in carbone aut alia materia denſa ardet. *Id.*

quod non vratur. Vnum hoc adiiciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, quod non ſit accenſum. poteſt accenſum eſſe, nec combuſtum.

Cap. XLI. Nunc ad id tranſeo genus fulminis, quo icta fuſcantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Vtrique diſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur, id cuius color vitiatur, non mutatur. 1) Coloratur, id cuius alia fit quam fuit facies: tamquam cærulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Etruſcis & philoſophis communia ſunt. In illo diſſentiunt, quod fulmina dicunt a Ioue mitti, & tres illi manubias 2) dant. Prima (vt aiunt) monet, & placata eſt, & ipſius conſilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, ſed ex conſilii ſententia. duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, ſed tunc quoque non aliter, quam vt noceat. Ne prodeſt quidem impune. Tertiam manubiam 3) idem Iupiter mittit: ſed adhibitis in conſilium diis, quos ſuperiores & inuolutos vocant. Quæ vaſtat & includit, & mutat ſtatum priuatum vtique & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur. 4)

Cap. XLII. In his prima ſpecie ſi intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt, quam credere fulmina e nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, ſtatuas ſuas nonnumquam petere, vt, impunitis ſacrilegis, percuſſis ouibus, incenſis aris, pecudes innoxias feriat, & ad ſuum concilium a Ioue deos, quaſi in ipſo parum conſilii ſit, aduocari: illa læ-

1. *Non mutatur*) manet idem, licet maculoſus. *Fromond.*
2. *Manubias*) ipſos fulminum iactus Hetruſci ſic vocant, quia credo manu & vi a Ioue iacitur. *Nannius.*
3. *Tertiam manubiam*) adde Feſtum *V. Manubia.*
4. *Nihil eſſe, quod ſit, patitur*) omnia enim mutat & conſumit. *Fromond.*

ta

ta & placata eſſe fulmina, quæ ſolus excutiat: perniciosa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit? Si quæris a me, quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, vt crederent Iouem, aut non æquæ voluntatis 1), aut certe minus paratum 2) eſſe. Vtrum enim cum emiſit ignes, quibus innoxia capita percuteret, ſcelerata tranſiret, aut noluit iuſtius mittere, aut non ſucceſſit? Quid ergo ſecuti ſunt, cum hoc dicerent? Ad coërcendos animos imperitorum, ſapientiſſimi viri iudicauerunt ineuitabilem metum, vt ſupra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia ſcelerum aliquid eſſe, aduerſum quod nemo ſibi ſatis potens videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia niſi metu non placet, poſuere ſuper caput vindicem, & quidem armatum.

CAP. XLIII. Quare ergo id fulmen quod ſolus Iupiter mittit, placabile eſt: pernicioſum id, de quo deliberauit, & quod aliis quoque diis auctoribus miſit? Quia Iouem, id eſt, regem prodeſſe etiam ſolum oportet, nocere non, niſi cum pluribus viſum eſt. Diſcant hoc ii, quicumque magnam potentiam inter homines adepti ſunt, ſine conſilio nec fulmen quidem mitti: aduocent, conſiderent multorum ſententias, placita temperent, & hoc ſibi proponant, vt aliquid percuti debeat, ne Ioui quidem ſuum ſatis eſſe conſilium.

CAP. XLIV. In hoc quoque tam imperiti non fuere, vt Iouem exiſtimarent tela mutare. 1) poëticam iſta licentiam decent.

1. *Non æquæ voluntatis*) iniuſtum.
2. *Minus paratum*) impotentem & inopem, vt cui in conſilium aduocandi eſſent alii dii.
1. *Tela mutare*) variis telis vti, modo huius, modo alterius generis.

Eſt aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopum,
Sauitiæ flammæque minus, minus addidit iræ.
Tela ſecunda vocant ſuperi. - - - -

Illos vero altiſſimos viros error iſte non tenuit, vt exiſtimarent, Iouem modo leuioribus fulminibus & luſoriis 2) vti: ſed voluerunt admonere eos quibus aduerſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & diſtringi 3), quædam admoueri. 4)

Cap. XLV. Ne hac quidem crediderunt, Iouem, qualem in Capitolio & in ceteris ædibus colimus, mittere manu fulmina, ſed eundem quem nos Iouem intelligunt, cuſtodem rectoremque vniuerſi, animum ac ſpiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis: Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſſa cauſſarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Eſt enim, cuius conſilio huic mundo prouidetur, vt inconfuſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cum ſpiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipſe enim eſt, totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſua. Idem Etruſcis quoque viſum eſt: & ideo fulmina a Ioue mitti dixerunt, quia ſine illo nihil geritur.

2. *Luſoriis)* qualibus exercebantur rudes in palæſtra, & quibus decretoria opponuntur.

3. *Elidi & diſtringi) allidi* mauult Gronov. allidunttur vero & diſtringuntur fulminibus pœnarum, qui illis tanguntur, ſed tamen manu parcente, ita vt non pereant & frangantur.

4. *Admoueri)* propius poni & oſtendi tantum, ita vt ne feriant quidem & diſtringant, nedum frangant.

Cap.

CAP. XLVI. At quare Iupiter aut ferienda tranſit, aut innoxia ferit? In maiorem me quæſtionem vocas? cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. Interim hoc dico, fulmina non mitti a Ioue, ſed ſic omnia diſpoſita, vt ea etiam quæ ab illo non fiunt 1), tamén ſine ratione non fiant: quæ illius eſt Vis eorum, illius permiſſio eſt. Nam etſi Iupiter illa nunc non facit, fecit vt fierent. Singulis non adeſt: ſed ſignum, & vim, & cauſſam dedit omnibus.

CAP XLVII. Huic illorum diuiſioni non accedo. Aiunt aut perpetua, aut finita eſſe fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum ſignificatio in totam vitam pertinet 1); nec vnam rem id enuntiat, ſed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut vrbis ſtatu fiunt. Finita ad diem vtique reſpondent. 2) Prorogatiua ſunt, quorum minæ differri poſſunt, auerti tollique non poſſunt.

CAP. XLVIII Dicam quid ſit, quare huic diuiſioni non conſentiam. Nam & quod perpetuum vocant fulmen, finitum eſt. Æque enim talia ad diem reſpondent. Nec ideo finita non ſunt, quia multum tempus ſignificant. Et quod prorogatiuum videtur, finitum eſt. Nam illorum quoque confeſſione certum eſt, quouſque impetretur dilatio. Priuata enim fulmina negant vltra decimum annum 1), publica vltra triceſimum poſſe deferri. Hoc modo

1. *Quæ ab illo non fiunt*) ſolo ſcilicet & immediate, ſed a cauſſis ſecundis.

1. *Pertinet*) hac voce ſæpe eleganter pro pertingit vtitur. *Fromond.*

2. *Ad diem reſpondent*) tempus certum & conſtitutum a natura ſeruant.

1. *Vltra decimum annum*) Adde Plin. L. II. c. 52.

& iſta finita ſunt: quia vltra quod non prorogentur, incluſum eſt. Omnium ergo fulminum & omnis euentus dies ſtata eſt. Non poteſt enim vlla incerti eſſe comprehenſio. Quæ inſpicienda ſint in fulgure, paſſim & vage dicunt, cum poſſint ſic diuidere, quemadmodum ab Attalo 2) philoſopho, qui ſe huic diſciplinæ dederat, diuiſa ſunt, vt inſpiciatur vbi factum ſit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc ſi digerere in partes ſuas voluero, quid poſtea faciam, niſi in immenſum procedam?

CAP. XLIX. Nunc nomina fulminum, quæ a Cæcinna ponuntur, perſtringam: & quid de his ſentiam, exponam. Ait eſſe poſtulatoria 1), quibus ſacrificia intermiſſa, aut non rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum ſit. Peſtifera, quæ mortem exſiliumque portendunt. Fallacia, quæ per ſpeciem alicuius boni nocent. Dant conſulatum, malo futurum gerentibus; & hereditatem, cuius compendium magno ſit luendum incommodo. Deprecanea, quæ ſpeciem periculi ſine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorum fulminum minæ. Atteſtata, quæ prioribus conſentiunt. Atterranea 2), quæ in incluſo fiunt. Obruta, quibus iam prius percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia vrbis liberæ loca: quorum ſignificatio regnum ciuitati

2. *Attalo)* Stoico, de quo & Ep. 104. & Seneca Pater Suaſor. II.

1. *Poſtulatoria*) de hiſce fulminum generibus plura nos videre iubet apud Plinium L. 2. c. 52. Feſtum & Ammian. Marcellin. l. 23. & Seruium in Lib. I. Æneid. Briſſonius lib. de formulis.

2. *Atterranea*) forte: *attegiata.* Notum eſt illud: *dirue Maurorum attegias.* Quam vocem mere latinam docuit Salmaſius. *Gronov.*

mina-

minatur. Inferna, cum e terra exſiliunt ignes. Hoſpitalia, quæ ſacrificiis ad nos Iouem acceſſunt, & (vt verbo eorum molliori vtar) inuitant. ſed ſi iraſcente 3) domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata, ſed aduocantium bono veniunt.

CAP. L. Quanto ſimplicior diuiſio eſt, qua vtebatur Attalus noſter, egregius vir, qui Etruſcorum diſciplinam Græca ſubtilitate miſcuerat. Ex fulminibus quædam ſunt, quæ ſignificant id quod ad nos pertinet: quædam aut nihil ſignificant, aut id cuius intellectus ad nos non peruenit. Ex his quæ ſignificant, quædam ſunt læta, quædam aduerſa, quædam nec aduerſa nec læta. Aduerſorum hæ ſpecies ſunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui poſſunt, aut quæ prorogari. Læta aut manſura ſignificant, aut caduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali, aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec aduerſa nec læta ſunt, quæ aliquam nobis actionem ſignificant, qua nec terreri nec lætari debemus: vt peregrinationem in qua nec metus, nec ſpei quidquam ſit.

CAP. LI. Reuertar ad ea fulmina, quæ ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat. tamquam, vtrum eodem anno idem futurum ſit fulmen, quod factum eſt. Nihil ſignificant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: vt illa quæ in vaſtum mare ſparguntur, aut in deſertas ſolitudines: quorum ſignificatio vel nulla eſt, vel perit.

CAP. LII. Pauca adhuc adiiciam ad enarrandam vim fulminis, quæ non eodem modo omnem mate-

3. *Iraſcente*) *iraſcentem* legit & Iouem intelligit *Gronov.* qui male inuitatus iraſcitur domino, h. e. inuitatori, vt Tullus Hoſtilius expertus eſt, qui vna cum regia conflagrabat.

riam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementius diſſipat: cedentia nonnumquam ſine iniuria tranſit. Cum lapide ferroque, & duriſſimis quibusque, confligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu quærat. Itaque facit viam qua effugiat. teneris & rarioribus parcit, quamquam & flammis opportuna videantur: quia tranſitu parente minus ſæuit. Loculis itaque, vt dixi, integris, pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuiſſimus per occulta foramina tranſcurrit. Quidquid autem in tigno ſolidum inuenit, vt contumax vincit. Non vno autem, vt dixi, modo ſæuit: ſed quid quæque vis fecerit, ex ipſo genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoſcis. Interdum in eadem materia, multa diuerſa, eiusdem vis fulminis facit: ſicut in arbore, quod ariſſimum eſt, vrit: quod ſolidiſſimum & duriſſimum eſt, terebrat & frangit: ſummos cortices diſſipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac ſcindit, folia perſtringit ac tundit: vinum gelat, ferrum & æs fundit.

Cap. LIII. Illud eſt mirum, quod vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quærenti mihi, illud occurrit. Ineſt fulmini vis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritum in eo humore quem coëgit gelauitque, veriſimile eſt. Nec enim alligari 1) potuiſſet, niſi aliquod illi eſſet additum vinculum. Præterea olei quoque, & omnis vnguenti, teter poſt fulmen odor eſt. Ex quo apparet, ineſſe quamdam ſubtiliſſimo igni, & contra naturam acto, peſtilentem potentiam, qua non tantum icta cadunt, ſed etiam afflata. Præterea quocumque decidit fulmen, ibi odorem

1. *Alligari*) congelari.

ful-

ſulphuris eſſe certum eſt : qui quia natura grauis eſt, ſæpius hauſtus alienat. 2) Sed ad hoc vacui 3) reuertemur. Fortaſſe enim libebit oſtendere, quantum omnia iſta a philoſophia artium parente fluxere. 4) Illa primum & quæſiuit cauſſas rerum, & obſeruauit effectus : & quod fulminis inſpectione longe melius eſt, initiis rerum exitus contulit.

CAP. LIV. Nunc ad opinionem Poſidonii reuertat. E terra terreniſque omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida. Hæc fulminibus alimentum eſt : illa imbribus. Quidquid in aëra ſicci fumoſique peruenit, id includi ſe nubibus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus, quem nos tonitruum vocamus. In ipſo quoque aëre quidquid attenuatur, ſimul ſiccatur & calet. Hoc quoque ſi incluſum eſt, æque fugam quærit, & cum ſono euadit. Et modo vniuerſam eruptionem facit, eoque vehementius intonat; modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic ſpiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volutatio autem ſpiritus, in nube concluſi, valentiſſimum eſt accendendi genus.

CAP. LV. Tonitrua nihil aliud ſunt, quam ſicci aëris ſonitus, qui fieri, niſi dum aut terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi colliduntur, inquit, nubes inter ſe, fit is quem deſideras ictus, ſed non vniverſus. Neque enim tota totis concurrunt, ſed partibus partes. Nec ſonant mollis, niſi illiſa duris ſint. Itaque non auditur fluctus, niſi impactus. Ignis, inquit, miſſus in aquam, ſonat, dum exſtinguitur. Puta ita eſſe, pro me eſt. Non enim ignis tunc ſonum efficit, ſed ſpiritus per exſtinguentia effugiens. Vt

2. *Sæpius hauſtus alienat*) mente mouet ſi ſæpius bibatur.
3. *Vacui*) vbi otium fuerit.
4. *Fluxere*) omiſſo antea *quantum* fluxiſſe legit *Gronov.*

dem

dem tibi, & fieri ignem in nube, & exſtingui, e ſpiritu naſcitur & attritu. Quid ergo? inquit. non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in nubem, & exſtingui? Exiſtimemus poſſe aliquando & hoc fieri. Nunc naturalem cauſſam quærimus & aſſiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri verum eſſe, quod dicis: aliquando poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis transuerſis & cadentibus ſimiles. Non ob hoc 1) tonitrua facta ſunt: ſed cum hoc fieret, tonitrua facta ſunt. Clidemus 2) ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe, non ignem. Sic enim per noctem ſplendorem motu remorum videri. Diſſimile eſt exemplum. illic enim ſplendor intra ipſam aquam apparet: hic qui fit in aëre, erumpit & exſilit.

Cap. LVI. Heraclitus exiſtimat fulgurationem eſſe velut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo reſurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cæcinnam inuenio, facundum virum; qui habuiſſet aliquod in eloquentia nomen, niſi illum Ciceronis vmbra preſſiſſet. 1) Etiamnum illo verbo vtebantur antiqui, correpto 2), quo nos producta vna ſyllaba vtimur. Dicimus enim vt ſplendere, ſic fulgere. At illis ab ſignificandum hanc e nubibus ſubitæ lucis eruptionem mos erat, media ſyllaba correpta, vt dicerent fulgere.

1. *Non ob hoc*) non ab hac cauſſa, ſcilicet ſtella in nubem cadente ibique extincta. *Fromond.*

2. *Clidemus*) Ariſtoteli quoque confutatus, Meteor. L. II. c. 9. *Id.*

1. *Vmbra preſſiſſet*) eleganter. vmbra enim in quam cadit, & premit, obſcurat. *Fromond.*

2. *Correpto*) ſic Virgilius: *quos fulgere cernis in armis.*

Cap.

CAP. LVII. Quid ipſe exiſtimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui manum. Dicam: fulgurat, cum repentinum late lumen emicuit. Id euenit, vbi in ignem extenuatus in nubibus aër vertitur, nec vires, quibus longius proſiliat, inuenit. Non miraris, puto, ſi aëra aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit 1) excuſſa glans funda, & attritu aëris velut igne diſtillat. Ideo æſtate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi eſt. Facilius autem attritu calidorum ignis exiſtit. Eodem modo fit fulgor qui tantum ſplendet, & fulmen quod mittitur, Sed illi leuior vis, alimentique eſt minus. Et, vt breuiter dicam quod ſentio: Fulmen eſt fulgur intentum. Ergo vbi calidi fumidique natura, emiſſa terris, in nubes incidit, & diu in illarum ſinu volutata eſt, nouiſſime erumpit. Et quia vires non habet, ſplendor eſt. At vbi fulgura plus habuere materiæ, & maiore impetu arſerunt, non apparent tantum, ſed decidunt.

CAP. LVIII. Quidam vtique exiſtimant fulmen reuerti: quidam ſubſidere, vbi alimenta prægrauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum eſt. At quare fulmen ſubitum apparet, nec continuatur aſſiduus ignis? Quia celerrimi motus eſt: ſimul & nubes rumpit, & aëra incendit. Deinde definit flamma quieſcente motu. Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, vt ignis poſſit extendi, ſed quoties fortius ipſa iactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum euaſit, & pugna deſiit, ex eadem cauſſa modo vſque ad terram profertur, modo diſſoluitur, ſi minore vi depreſſus eſt. Quare oblique fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt, flexuo-

1. *Liqueſcit*) idem tradit Ariſtoteles de Meteor. L. 2. c. 7.

ſus-

ſusque. Et quia natura ignem ſurſum vocat, iniuria 1) deorſum premit, incipit obliquus eſſe. 2) Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia oppoſita ſunt nubibus, & e cælo cadentibus, per hæc tranſeundum eſt.

Cap. LIX. Intelligo quid iam dudum deſideres, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quam noſſe. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti volo, quam naturam indicari. Sequar quo vocas. omnibus enim rebus, omnibusque ſermonibus aliquid ſalutare 1) miſcendum eſt. Cum imus per occulta naturæ, cum diuina tractamus, vindicandus eſt a malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus: quod etiam eruditis, & hoc vnum agentibus, neceſſarium eſt: non vt effugiamus ictus rerum (vndique enim tela in nos iaciuntur) ſed vt fortiter conſtanterque pariamur. Invicti eſſe poſſumus, inconcuſſi non poſſumus: 2) quamquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quemadmodum, inquis? Contemne mortem; & omnia quæ ad mortem ducunt, contempta ſunt: ſiue illa bella ſint, ſiue naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Numquid amplius facere poſſunt, quam vt corpus ab anima reſoluant? Hæc nulla dili-

1. *Iniuria*) impetus contra naturam.

2. *Incipit obliquus eſſe &c.*) hæc & ſequentia ita legit Gronouius: *incipit obliquum eſſe interim, dum neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, in inferiora deprimitur.*

1. *Salutare*) quod vitæ conducat.

2. *Inconcuſſi non poſſumus*) vt non moueatur animus & concutiatur fieri nequit, motus enim primi non ſunt in noſtra poteſtate.

gen-

gentia euitat, nulla felicitas donat 3), nulla potentia euincit. Alia varia ſorte diſponuntur: mors omnes æque vocat. Iratis diis propitiisque moriendum eſt: animus ex ipſa deſperatione ſumatur. Ignaviſſima an malia, quæ natura ad fugam genuit, vbi exitus non patet, tentant fugam 4) corpore imbelli. Nullus perniciosior hoſtis eſt, quam quem audacem anguſtiæ faciunt: longeque violentius ſemper ex neceſſitate, quam ex virtute corruitur. 5) Maiora, aut certe paria, conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos eſſe: & ſumus. Ita eſt, Lucili. Omnes reſervamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quos vſquam cogitas eſſe, cito natura revocabit & condet: nec de re, ſed de die quæritur. Eodem citius tardiusue veniendum eſt. Quid ergo? Non tibi timidiſſimus omnium videtur, & inſipientiſſimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros conſtitutus, beneficii loco peteret, vt vltimus cervicem præberet? Idem facimus. Magno æſtimamus, mori tardius. In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſtitutione iuſtiſſima. Nam, quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, quorum eadem cauſſa, ſors eadem eſt. Sequeremur traditi a iudice aut magiſtratu, & carnifici noſtro præſtaremus obſequium: quid intereſt, vtrum ad mortem iuſſi eamus, an vltronei? O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ, ſi tunc mortem times, cum tonat! Ita ne ſalus tua in hoc vertitur? Viues,

3. *Donat*) remittit mortem, & quæ ad mortem ducunt.
4. *Fugam*) *pugnam* ſenſus requirit. *Gronov.*
5. *Corruitur*) ab aciebus aduerſis congredientibus, & in ſe mutuo irruentibus ſumtum.

ſi

ſi fulmen effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, ſed ſpecioſiſſimum fulmen eſt. Male ſcilicet erit actum tecum, ſi ſenſum mortis tuæ celeritas infinita 6) præuenerit, ſi mors tua procurabitur, 7) ſi ne tunc quidem cum exſpiras, ſuperuacuus, ſed alicuius magnæ rei ſignum es. Male ſcilicet tecum agitur, ſi cum fulmine conderis. Sed paueſcis ad cæli fragorem, & ad inane nubilum trepidas, & quoties aliquid effulſit, exſpiras. Quid ergo? honeſtius iudicas deiectione animi perire quam fulmine? Eo itaque fortior aduerſus cæli minas ſurge, & cum mundus vndique exarſerit, cogita te nihil habere tanta mole perdendum. Quod ſi tibi parari credis illam cæli confuſionem, illam tempeſtatum diſcordiam, ſi propter te ingeſtæ illiſæque nubes ſtrepunt, ſi in tuum exitium tanta vis ignium excutitur: at tu ſolatii loco numera tanti eſſe mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Caſus iſte donat metum. 8) Eſt inter cetera quoque hoc commodum eius, quod exſpectationem tuam antecedit. Nemo vmquam fulmen timuit, niſi qui effugit. 9)

6. *Celeritas infinita*) qualis in fulmine.

7. *Procurabitur*) ſolenni in fulmine tactis religione.

8. *Caſus iſte donat metum*) Caſus, quo fulmine ictus ſubito obruitur, donat, i. e. condonat & remittit metum. Spatium enim ei timendi non dat, cum repente veniat, & præuertat mali expectationem. *Fromond.*

9. *Niſi qui effugit*) qui non effugit enim, vt ante oſtenſum, timere non potuit.

LIBER

LIBER TERTIVS.

Qui eſt de aquis.

Argumentum.

Initio dolet tam ſero ad ſtudium naturæ acceſſiſſe, cum ſatius ſit Dei opera, quam Philippi aut Alexandri latrocinia celebrare. Aquarum deinde tractationem, a diuiſione in dulces & medicatas, inſtituit. Negat fontes & flumina ex imbribus naſci, quia experimento proprio didicit maximas pluuiarum non vltra decem pedes terram madefacere. Terram igitur potius in aquas mutabilem facit. Thaletem, qui terram aqua, more nauigii vehit, ineptire dicit: ſed telluris corpus inſtar humani eſſe, in quo venæ aquarum, ceu ſanguinis, arteriæ ſpiritus ſint conceptacula. Quidam etiam fontes implentur aut deplentur certis horis aut menſibus, quomodo quartana ad horam venit, aut podagra ad tempus reſpondet. Ab aquis ad piſces tranſit, & aliquantulum circa mullos adhæret; quos luxuria Romana Euripis ſub menſas fluentibus exemptos, & vitreis ollis incluſos, vario & maculoſo colore, id eſt, picta & formoſa morte exſpirantes ſpectabat, oculosque paſcebat ante gulam. Redit dein ad aquas, & de earum medicaminibus & miraculis plurima ex Ariſtotele & aliunde permiſcet. Ad diluuia poſtremo & fatales aquarum inundationes greſſum mouet. Ea euenire, cum mare, flumina, cælum in exitium humani generis conſpirauerint. Oceanus deinde & omnis aquarum illa eluuies in ſedes ſuas reuocatur, redditurque iterum terris homo inſcius ſcelerum; qui tamen in innocentia ſua non diurnat, & cito redit in nequitiam.

PRÆFATIO.

NOn præterit me, Lucili virorum optime, quam magnarum rerum fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, & cauſſas ſecretaque eius eruere, atque aliis noſcenda prodere. Quando tam multa conſequar? tam ſparſa colligam? tam occulta perſpiciam? Premit a tergo ſenectus, & obiicit annos inter vana ſtudia conſumptos. tanto magis vrgeamus, & damna ætatis male exemptæ 1) labor ſarciat Nox ad diem accedat. Occupationes recidantur: patrimonii longe a domino iacentis 2) cura ſoluatur: ſibi totus animus vacet, & ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fugæ impetu 3) reſpiciat. Faciet, ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quidquid amiſſum eſt, id diligenti vſu præſentis vitæ recolliget. Fideliſſimus eſt ad honeſta ex pœnitentia tranſitus. Liber mihi exclamare illum poëtæ inclyti verſum:

Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur. - - - -

Hoc dicerem, ſi puer iuueniſue molirer Nullum enim non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc vero ad rem ſeriam, grauem, immenſam, poſt meridianas horas 4) acceſſimus. Faciamus quod

1. *Male exempta*) eximere diem eſt deripere & abſtrahere negotiis; ſiue feriarum cauſſa, ſiue ne quod opus aut quod inſtitutum erat, agatur & perficiatur. Sic Cic. Philipp. 2. *Horam eximere nullam in tali ciue liberando ſine ſcelere non poſſumus.* Gronov.

2. *Patrimonii longe a Domino iacentis*) prædiorum paternorum in Ægypto aut Britannia ſitorum.

3. *In ipſo fugæ impetu*) dum properat abitum e hoc corpore.

4. *Poſt meridianas horas*) non iuuenis amplius ſed ſero & vergente ætate.

in itinere fieri ſolet. Qui tardius exierunt, velocitate penſant moram. Feſtinemus, & opus neſcio an ſuperabile, magnum certe, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus, quoties cœpti magnitudinem attendit, & cogitat, quantum propoſito 5), non quantum ſibi 6) ſuperſit. Conſumſere ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quæque paſſi inuicem auſique ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala exſtinguere, quam aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quam inundatio, qua planum 7) omne perfuſum eſt; quam conflagratio, qua magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſuperauerit Alpes, ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniæ cladibus 8) bellum Italiæ inopinatus intulerit: fractiſque rebus etiam poſt Carthaginem pertinax, reges 9) pererrauerit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu. 10) quemadmodum non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere, adeo ſine patria pati 11) poterat, ſine

5. *Propoſito*) operi huic.

6. *Non quantum ſibi*) in hac vita exigendum.

7. *Planum*) nam loca magis edita raro perfunduntur.

8. *Hiſpaniæ cladibus*) nam Saguntinis & Hiſpanis fractis, ſuisque adeo rebus in Hiſpania firmatis, Italiæ bellum Hannibal intulit.

9. *Reges*) Antiochum enim primum Aſiæ, mox Pruſiam Bithyniæ Regem adiuit, & in bellum aduerſus Romanos pertrahere conatus eſt.

10. *Etiam ſine exercitu*) pro iſtis *exercitum petens* ex Codd. quibusdam reſtituit *Gronov.*

11. *Pati*) h. e. vitam tolerare. Sic Marcus pater Controv. 9. *Non poſſum, inquit, pati ſine patre. Me autem ſine te putas pati poſſe? aut patrem quemquam putas pati ſine liberis poſſe.* *Gronov.*

hoſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendum ſit, quam quid factum ſit, quærere; ac docere eos qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datum eſſe, eius omnia fluere aura mobilius? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſuſtinere, & vtraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in aduerſis nemo deficiat. alternæ ſunt vices rerum. Quid exſultas? Iſta quibus veheris in ſummum, neſcis vbi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum 12), finem. Quid iaces? ad imum delatus es: nunc eſt reſurgendi locus. In melius aduerſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas, non priuatarum tantum domuum, quas leuis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta ſupra imperantes conſtiterunt. 13) Vetera imperia in ipſo flore cecidere. Iniri non poteſt numerus, quam multa ab aliis fracta ſint. nunc cum maxime Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliquias iactat. Magna iſta, quia parui ſumus, credimus. Multis rebus non ex natura ſua, ſed ex humilitate noſtra, magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna fixiſſe, nec deficiente terra ad iniurias aliorum erraſſe in Oceano, ignota quærentem: ſed animo omne vidiſſe, & qua nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui vrbes, qui populos habuere in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid enim habet 14) dignum, quod concupiſcas? qui a di-

12. *Non tuum*) non eum quem proponis tibi & deſtinas.

13 *Supra imperantes conſtiterunt*) ſuperarunt eos qui antea ſibi imperabant, quibusque adeo ſubiecta erant.

14. *Quid enim habet*) ſubintellige: *fortuna.*

uino-

uinorum conuerſatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quam quorum oculi in denſam vmbram ex claro ſole redicre. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo aduerſa tolerare: quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tantum, ſed & infeſtus: nec auidus periculi, nec fugax, qui ſciat fortunam non exſpectare, ſed facere: 15) & aduerſus vtramque intrepidus inconfuſusque prodire, nec illius 16) tumultu, nec huius 17) fulgore perculſus. Quid eſt præcipuum? non admittere in animum mala conſilia, puras ad cælum manus tollere: nullum petere bonum, quod vt ad te tranſeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod ſine aduerſario optatur 18), bonam mentem: cetera magno æſtimata mortalibus, etiam ſi quis domum caſus attulerit, ſic intueri, quaſi exitura, qua venerint. Quid eſt præcipuum? Altos ſupra fortuita ſpiritus attollere: hominis meminiſſe, 19) vt, ſiue felix eris, ſcias hoc non futurum diu; ſiue infelix, ſcias hoc te non eſſe, ſi non putes. 20) Quid eſt præcipuum? tu primis labris 21) animam habere. Hæc res efficit

15. *Non expectare, ſed facere)* non a rebus externis aduenientem expectare, ſed virtute ſua ſibi facere fortunam.

16. *Illius)* aduerſæ.

17. *Huius)* ſecundæ.

18. *Quod ſine aduerſario)* ſine competitore, vel alio, qui eo quod ipſi carendum ſit, ſi ad te veniat, bono obluctari votis tuis poſſit.

19. *Hominis meminiſſe)* memorem eſſe humanæ conditionis.

20. *Si non putes)* opinio enim eſt qua infelices ſunt homines.

21. *In primis labris)* paratam ſemper exire. *Fromond.*

non e iure Quiritium liberum, ſed e iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſui. Hæc eſt aſſidua ſeruitus, & in eluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine interuallo, ſine commeatu. 22) Sibi ſeruire, grauiſſima ſeruitus eſt: quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, 23) ſi ante oculos & naturam tuam poſueris & ætatem, licet prima ſit; ac tibi ipſe dixeris: Quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram verſo? quid forum viſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere rerum naturam. primo diſcedemus a ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſummoque opus eſt, ſeducemus a corpore. Deinde in occultis 24) exercitata ſubtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam noſtram furoremque diſcuntur, quæ damnamus, nec ponimus.

CAP. I. Quæramus ergo de aquis, & inueſtigemus, qua ratione fiant: ſiue, vt ait Ouidius,

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis:

ſiue, vt ait Virgilius,

Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arua ſonanti:

ſiue vt apud te, Iunior 25) cariſſime, inuenio,

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

quæ ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina

22. *Commeatu*) ſpatio, dilatione. Hoc ſignificatu Tertulliano vox etiam familiaris.

23. *Tibi referre mercedem*) quam Deo, patriæ ciuibus debes. Verbo ſenſus eſt: ſi deſieris ad te referre omnia, & tui cauſſa facere.

24. *In occultis*) in rebus naturalibus priuatim exercitum ingenium, magis etiam in publico valebit.

25. *Iunior*) Lucilii nomen, conf. & præf. in l. 4.

ingen

ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium creſcant. Nilum interim ſeponamus a turba, propriæ naturæ & ſingularis: illi diem ſuum dabimus, nunc vulgares aquas proſequamur, tam frigidas quam calentes. In quibus quærendum erit, vtrum calidæ naſcantur, an fiant. De ceteris quoque differemus, quas inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit vtilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & deſperata a medicis vitia percurant. Quædam medentur vlceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viſcerum querelas leuant. Quædam ſupprimunt ſanguinem: tam varius ſingulis vſus, quam guſtus eſt.

CAP. II. Aut ſtant 1) omnes aquæ, aut eunt 2), aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliæ ſunt dulces, aliæ variæ: aſperæ quippe interueniunt, ſalſæ amaræque aut medicatæ: ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, aluminoſas. Indicat vim ſapor. Habent præterea multa diſcrimina. Primum tactus: frigidæ calidæque ſunt. deinde ponderis: leues & graues ſunt. deinde coloris: puræ ſunt & turbidæ, cæruleæ, lucidæ deinde ſalubritatis: ſunt enim ſalubres & vtiles, ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues: quædam alunt, quædam ſine vlla bibentis ope tranſeunt, quædam hauſtæ fecunditatem afferunt.

CAP. III. Vt ſtet aqua, aut fluat, loci poſitio efficit: in deuexo fluit, in plano continetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus: ex ſuo fonte natiua eſt. Nihil tamen prohibet, eodem

1. *Stant*) mare & lacus.
2. *Eunt*) fluuii.

loco aquam colligi, & naſci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti fluuii deriuantur. Sed & magnæ latentesque in ipſo vndæ ſunt. itaque etiam cum hiberni defluxere torrentes 3), faciem ſuam ſeruant.

Cap. IV. Primum ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, vnde tantum aquarum exeat. Miramur, quod acceſſionem fluminum maria non ſentiant. Æque mirandum eſt, quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic impleuit, vt præbere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſuppleat? Quamcunque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium.

Cap. V. Quidam iudicant, terram, quidquid aquarum emiſit, rurſus accipere: & ob hoc maria non creſcere, qui quod influxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt. Oculto enim itinere ſubit terras, & palam venit, ſecreto reuertitur, colaturque in tranſitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tanta ſoli varietate exuit, & in ſinceram aquam tranſit.

Cap. VI. Quidam exiſtimant, quidquid ex imbribus terra concipit, in flumina rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod pauciſſima flumina ſunt in his locis, in quibus rarus eſt imber. Ideo ſiccas eſſe aiunt Æthiopiæ ſolitudines, paucosque inueniri in interiore Africa fontes: quia feruida cæli natura ſit, & pene ſemper æſtiua. Squalidæ itaque ſine arbore, ſine cultore arenæ iacent; raris imbribus ſparſæ, quos ſtatim combibunt. At contra conſtat,

1. *Defluxere)* exhauſti ſunt, vt aquas non amplius ſuppeditent.

Germaniam Galliamque, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus: quia cælo humido vtuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret.

CAP. VII. Aduerſus hæc multa dici poſſe vides. Primum ego tibi vinearum diligens foſſor affirmo, nullam pluuiam eſſe tam magnam, quæ terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus vires, qui ſummam humum tangit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare auferur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida eſt, & abſumit quidquid in ſe fuſum eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes: quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid, quod quædam flumina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant. 1) Adiice, quod in ſicciſſimis locis putei in altum acti, per ducenum aut trecenum pedum ſpatia, inueniunt aquarum vberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret: vt ſcias illic non cæleſtem eſſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet, viuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in ſummo montis cacumine redundant. Apparet ergo, illos ſurſum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

CAP. VIII. Quidam exiſtimant, quemadmodum in exteriore parte terrarum vaſtæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum in-

1. *Cui inſideant*) cuius poris accipiantur: rupes enim duræ & adſtrictæ humorem reſpuunt & effundunt per ſuperficiem. *Fromond.*

genti ſpatio terræ maria porrecta ſunt, infuſa vallibus: ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas ſtagnare, quam apud nos Oceanum, & ſinus eius: imo eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia iſti amnes egeruntur: quos quid miraris ſi terra detractos non ſentiat, cum adiectos maria non ſentiant?

Cap. IX. Quibusdam hæc placet cauſſa. Aiunt habere terram intra ſe cauos receſſus, & multum ſpiritus: qui neceſſario frigeſcit, vmbra graui preſſus. Deinde piger & immotus, in aquam, cum ſe deſiit ferre, 1) conuertitur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aëris imbrem facit, ita infra terras flumen aut riuum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu & grauis. Aliquando enim ſole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque interualla magna imbribus ſunt. Sub terra vero quidquid eſt, quod illum in aquam conuertat, idem ſemper eſt, vmbra perpetua, frigus æternum, inexercitata 2) denſitas: ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſſas. Placet nobis terram eſſe mutabilem. Hoc quoque quidquid efflauit, quia non aëre libero concipitur, craſſeſcit, & protinus in humorem conuertitur.

Cap. X. Habes primam aquarum ſub terra naſcentium cauſſam. Adiicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aër. Ex aëre aqua. Ignis ex aëre. Ex igne aër. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in aquam: imo maxime in hanc. Vtraque cognata res eſt, vtraque grauis, vtraque denſa, vtraque in extremum mundi compulſa. Ex aqua terra fit. Cur

1. *Cum ſe deſiit ferre*) cum nimis denſus ſuſtinere ſe amplius nequit.

2. *Inexercitatæ*) ſilens & quieta a ventis. *Fromond.*

non

non aqua fiat e terra? At magna flumina ſunt. Cum videris, quanta ſunt: rurſus ex quanto prodeant, adſpice. Miraris, cum labantur aſſidue, quædam vero concitata rapiantur, quæ præſto ſit illis ſemper aqua noua? Quid ſi mireris quod cum venti totum aëra impellant, non deficit ſpiritus, ſed per dies noctesque æqualiter fluit: nec vt flumina certo alueo fertur, ſed per vaſtum cæli ſpatium lato impetu vadit? Quid ſi vllum vndam ſupereſſe mireris, quæ ſuperueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in ſe redit. Omnium elementorum alterni recurſus ſunt. Quidquid alteri perit, in alterum tranſit. Et natura partes ſuas velut in ponderibus conſtitutas examinat: ne portionum æquitate turbata, mundus præponderet. Omnia in omnibus ſunt. 3) Non tantum aër in ignem tranſit, ſed numquam ſine igne eſt. Detrahe illi calorem: rigeſcet, ſtabit 4), durabitur. Tranſit aër in humorem: ſed nihilominus non ſine humore. Et aëra & aquam facit terra: ſed non magis vmquam ſine aqua eſt, quam ſine aëre. Et ideo facilior inuicem tranſitus eſt: quia illis in quæ tranſeundum eſt, iam mixta eſt: Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aëra: hunc vmbra hiberni frigoris denſat, vt faciat humorem. Ipſa quoque mutabilis eſt in humorem, natura ſua vtitur.

CAP. XI. Quid ergo? inquis, ſi perpetuæ ſunt cauſſæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando ſiccantur, aliquando quibus non fuere locis, exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbantur, & ruina interſcindit aquas, quæ retentæ nouos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terræ aliunde alio trans-

3. *Omnia in omnibus ſunt*) virtute ſcilicet. Nam vt ante dixit, fiunt omnia ex omnibus.

4. *Rigeſcet, ſtabit*) nam vbi motus, ibi calor, vbi non calor, ibi nec motus.

ferun-

feruntur. Apud nos euenire ſolet, vt amiſſo canali ſuo flumina primum refundantur: deinde quia perdiderant viam, faciant. Hoc accidiſſe ait Theophraſtus in Coryco monte, in quo poſt terrarum tremorem noua vis fontium emerſit. Sed & alios quoque caſus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut a curſu ſuo deiiciant, atque auertant. Fuit aliquando aquarum inops Hæmus 1): ſed cum Gallorum gens a Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſiluas cecidiſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant: quibus excisis, humor, qui deſiit in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait & circa Magneſiam accidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile veri: quia fere aquoſiſſima ſunt, quæcumque vmbroſiſſima. Quod non eueniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent; quibus alimentum ex proximo eſt 2): fluminum vero vis ex intimo manat, vltraque excipitur, quam radicibus euagari licet. Deinde ſucciſæ arbores plus humoris deſiderant. Non enim tantum id quo viuant, ſed & id quo creſcant, trahunt. Idem ait, circa Arcadiam 3), quæ vrbs in Creta inſula fuit, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, diruta vrbe: poſtea vero quam cultores receperit, aquas quoque recepiſſe. Cauſſam ſiccitatis hanc ponit, quod obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmittere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis deſertiſſimis fontes? Plura denique inuenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quam quæ aquas habere cœperint,

1. *Hæmus*) conf. Plinius l. 31. c. 4.
2. *Ex proximo*) ex aquis ſuperficiem terræ & ſuperficiei proxima irrigantibus.
3. *Circa Arcadiam*) Plinius l. c.

quia

quia colebantur. Non enim eſſe pluuialem hanc aquam, quæ vaſtiſſima flumina a fonte ſtatim, magnis apta nauigiis defert, ex hoc intelligas licet, quod per hiemem æſtatemque par eſt a capite deiectus. Pluuia poteſt facere torrentem: non poteſt autem 4) æquali inter ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, ſed incitant. 5)

CAP. XII. Paullo repetamus hoc altius, ſi videtur: & ſcies non habere quod quæras, cum ad veram omnium originem acceſſeris. Flumen nempe fecit copia curſusque aquæ perennis. Ergo ſi quæris a me, quomodo aqua fiat: interrogabo inuicem, quomodo aër fiat, aut terra. Si rerum elementa ſunt quatuor, non potes interrogare vnde aqua ſit: quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt aliquid ex ſe ſemper effundere? Quomodo aër, & ipſe quarta pars mundi, ventos & auras mouet, ſic aqua riuos & flumina. Si ventus eſt fluens aër, & flumen eſt fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, cum dixi, elementum eſt. Intelligis, quod ab illo proficiſcitur, non poſſe deficere.

CAP. XIII. Aqua, ait Thales, valentiſſimum 1) elementum eſt. hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque aut in eadem ſententia, aut in vltima ſumus. Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet mundum 2), & in ſe cuncta

4. *Autem*) *amnem* leg. *Gronov.*

5. *Aquam non faciunt imbres, ſed incitant*) non faciunt fluuium, ſed augent, & vt rapidius decurrat efficiunt.

1. *Valentiſſimum*) notum Thaletem aquam principium rerum omnium feciſſe.

2. *Qui occupet mundum*) ad *ἐκπύρωσιν* mundi Stoicam reſpicit.

con-

conuertat. Hunc euanidum conſidere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne reſtincto, quam humorem: in hoc futuri mundi ſpem 3) latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordium Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper, qui pro omnibus fuit, & ex quo ſunt omnia? Hic humor in diductione 4) rerum ad quartas redactus eſt, ſic poſitus, vt fluminibus edendis ſufficere, vt riuis, vt fontibus poſſet. Quæ ſequitur, Thaletis inepta ſententia eſt. Ait enim, terrarum orbem aqua ſuſtineri, & vehi more nauigii, mobilitateque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat humor ad flumina fundenda, cum mundus in humore ſit totus. Hanc veterem & rudem ſententiam explode. Nec eſt quod credas, in hunc orbem aquam ſubire per rimas & facere ſentinam. 5)

Cap. XIV. Ægyptii quatuor elementa fecere: deinde ex ſingulis bina, marem & feminam. Aërem marem iudicant, qua ventus eſt: feminam, qua nebuloſus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant maſculum, qua ardet flamma: & feminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, ſaxa cauteſque: feminæ nomen aſſignant huic tractabili ad culturam.

Cap. XV. Mare vnum eſt, ab initio ſcilicet ita conſtitutum: habet ſuas venas, quibus impellitur atque æſtuat. Quomodo maris, ſic & huius aquæ mitioris vaſta in occulto via eſt, quam nullius fluminis cur-

3. *Futuri mundi ſpem*) ἐκπύρωσιν enim ex Stoicorum mente ἀποκατάστασις excipere debebat.

4. *In diductione*) cum elementa confuſa locis ſuis diſponerentur.

5. *Facere ſentinam*) ſicut in naue, cum qua Thales mundum comparabat.

ſus

ſus exhauriet. Abdita eſt virium eius ratio. Tantum ex illa, quantum ſuperfluum fit, emittitur Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentire poſſumus: ſed hoc amplius cenſeo. 1) Placet natura regi terram: & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & venæ ſunt & arteriæ: illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua; & alia, per quæ ſpiritus currit: adeoque illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formauit, vt maiores quoque noſtri aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarii, alia corrupti, ac paullo pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muci, ſaliuæque & lacrimæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: ſic in terra quoque ſunt humoris genera complura. Quædam quæ matura durentur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. 2) In quibuſdam vero locis terra humorque liqueſcit: ſicut bitumen, & cetera huic ſimilia. Hæc eſt cauſſa aquarum, ſecundum legem naturæ, voluntatemque naſcentium. 3) Ceterum vt in noſtris corporibus, ita in illa ſæpe humores vitia concipiunt: aut ictus, aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus, corrupere naturam; & ſulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus eſt, modo breuis. Ergo vt in corporibus noſtris ſanguis, cum percuſſa vena eſt, tamdiu manat, donec omnis efflu-

1. *Sed hoc amplius cenſeo*) Senatorium loquendi genus, eum qui ſententiam dicturus erat, probabat quidem quæ ab aliis dicta erant, ſed addebat etiam aliquid de ſuo. *Muret.*

2. *In lapidem ex liquore*) vt chryſtallus, tophus &c.

3. *Voluntatemque naſcentium*) quando natura operatur non impedita, & ſuam quaſi voluntatem ſecuta.

xit,

xit, aut donec venæ ſciſſura ſubſedit, atque intercluſit, vel aliqua alia cauſſa retro dedit ſanguinem: ita in terra, ſolutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Intereſt, quantum aperta ſit vena, quomodo] conſumpta aqua ſit: modo exſiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terræ, quam eſſe mutabilem diximus, deſinit poſſe alimenta in humorem conuertere: aliquando autem exhauſta replentur: modo per ſe viribus recollectis, modo aliunde translatis. Sæpe enim inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Sæpe terra, ſi facilis eſt, ipſa in tabem reſoluitur, & humeſcit. Idem euenit ſub terra, quod in nubibus, vt ſpiſſetur, 4) grauioremque quam vt manere in natura ſua poſſit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædam vel preſſura loci eliduntur, vel æſtu euocantur. Hæc tenuis vnda vix fonti ſufficit. At ex magnis cauſſis, magniſque conceptibus excidunt amnes: nonnumquam leuiter, ſi aqua pondere ſuo ſe tantum detulit; nonnumquam vehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit.

Cap. XVI. Sed quare quidam fontes 1) ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt? Superuacuum eſt nominare ſingula flumina, quæ certis menſibus magna, certis anguſta ſunt: & occaſionem ſingulis quærere, cum poſſim eamdem cauſſam omnibus reddere. Quemadmodum quartana 2) ad horam venit, quemad-

4. *Spiſſetur*) ſubintellige vel, vt Fromondus vult, inſere *vapor*.

1 *Quidam fontes*) exempla habes apud Plinium maiorem L. II. H. N. c. 3. & nepotem eius Libri IV. Epiſt. vl,

2, *Quartana*) febris.

mo-

modum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, 3 ſi nihil obſtitit, ſtatum diem ſeruat, quemadmodum præſto eſt ad menſem ſuum partus: ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora ſunt, & ideo notabilia: quædam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum eſt, cum videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hiems numquam aberrauit Æſtas ſuo tempore incanduit. Autumni Veriſque, vt ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium, quam æquinoctium, ſuos dies retulit. Sunt & ſub terra minus nota nobis iura naturæ, ſed non minus certa. Crede infra, quidquid vides ſupra. Sunt & illic ſpecus vaſti ſunt ingentes receſſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpe illapſas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim uſquam inane eſt, & ſtagna obſeſſa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innaſcuntur, ſed tarda & informia: vt in aëre cæco 4) pinguique concepta, & in aquis torpentibus ſitu: pleraque ex his cæca, vt talpæ & ſubterranei mures, quibus deeſt lumen, quia ſuperuacuum eſt. Inde vt Theophraſtus affirmat, piſces quibusdam locis eruuntur. 5)

CAP. XVII. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quæ vrbane in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, ſed cum dolabra 1) ire piſcatum. Exſpecto vt aliquis in-

3. *Purgatio*) menſtruorum aut alui apud quosdam homines.

4. *Cæco*) occulto & tenebroſo.

5. *Piſces eruuntur*) conf. Plin. L. 9. c. 57. & Athenæus ſub init. lib. 8.

1. *Dolabra*) inſtrumentum ad fodiendum.

mari venetur. Quid eſt autem, quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit? In cubili natant piſces: 2) & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum videtur recens mullus, niſi qui in conuiuæ manu moritur. Vitreis ollis 3) incluſi offeruntur, & obſeruatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu vertit: alios necant in garo, 4) & condiunt viuos. Et ſunt qui fabulas putant, piſcem viuere poſſe ſub terra, & effodi, non capi. Quam incredibile illis videretur, ſi audirent natare in garo piſcem: nec cœnæ cauſſa 5) occiſum eſſe ſuper cœnam, cum multum in deliciis fuit, & oculos, antequam gulam, pauit.

Cap. XVIII. Permitte mihi, quæſtione ſepoſita, caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquit, mullo exſpirante formoſius. Ipſa colluctatione animam agenti rubor primum, deinde pallor ſuffunditur: quam æque variatur, 1) & incerta facies inter vitam & mortem coloris eſt. Vacatio longa 2) ſomniculoſæ inertiſque

2. *In cubili natant piſces*) vid. quæ de Euripis & riuis per cubicula & triclinia ad voluptatem currentibus in præf. lib. I. dicta ſunt.

3. *Vitreis ollis*) conf. Plin. L. IX. c. 17. H. N.

4. *In garo*) inuentor eius rei Apicius. conf. Plin. *garum* autem exquiſiti liquoris genus eſt, de quo id. l. XXXI. c. 7. 8.

5. *Nec cœnæ cauſſa*) ſed vt mutati colores morientis obſeruarentur.

1. *Quam æque variatur*) quam æqua macularum quarum, aliæ vitæ, aliæ mortis indices ſunt, temperie variatur. *Fromond.*

2. *Vacatio longa*) luxuria inquit nimis diu dormiuit, & ceſſauit a nouitia iſta voluptate ſpectandi mullum dormientem.

luxu-

luxuriæ. Quam ſero exporrecta, circumſcribi ſe & fraudari tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulcro piſcatores fruebantur. Quo coctum piſcem? quo exanimem? in ipſo ferculo exſpiret. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, vt nollent attingere, niſi eodem die captum piſcem: qui, vt aiunt, ſaperet ipſum mare. Ideo curſu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quo peruenere deliciæ? Is pro putrido iam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. 3) Ipſe oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc faſtum peruenere ventres delicatorum, vt guſtare non poſſint piſcem, niſi quem in ipſo conuiuio natantem, palpitantemque viderint. Quantum ad ſolertiam 4) luxuriæ pereuntis accedit, tanto ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, vſitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil eſſe melius ſaxatili mullo. At nunc audimus: Nihil eſt moriente formoſius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exſultet, in quo trepidet. Vbi multum diuque laudatus eſt, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt quiſque peritior eſt, monſtrat: Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio: vide quas per latera venas agat. ecce ſanguinem putes ventrem: quam lucidum quiddam, cæruleumque ſub ipſo tempore 5) effulſit! iam porrigitur & pallet, & in vnum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo videre mortem patris ſui ſu-

3. *Neſcio de re magna tibi credere*) verba luxuriantis conuiuæ.

4. *Solertiam*) *inſolentiam* legit *Gronov.*

5. *Tempore*) κροτάφῳ capitis parte.

ſtinet, quam optauit. Quotusquisque funus domeſticum ad rogum proſequitur? Fratrum, propinquorumque extrema hora deſeritur: ad mortem multi concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin vtar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam dentibus, & ventre, & ore contenti: oculis quoque guloſi ſunt.

Cap. xix. Sed vt ad propoſitum reuertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in ſubterraneis oculi, fertilem fœdorum ſitu piſcium. Si quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam adſpici, & turpem ac noxiam guſtu. Certe cum in Caria circa Lorymam vrbem talis exſiluiſſet vnda, periere quicunque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cælo nouus amnis oſtendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, vt ex longo otio, corpora: ceterum inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex qua ſalubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quod anguillæ quoque latebroſis locis naſcuntur, grauis & ipſe 1) cibus ob ignauiam, vtique ſi altitudo illas luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corriuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quorum aliis ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorentur: alii ſub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat, eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc pertinet? Vt appareat, hanc magnis amnibus æternam eſſe materiam, cuius non tanguntur extrema, ſicut fluminum & fontium.

Cap. xx. At quare aquis ſapor varius? propter quatuor cauſſas. Ex ſolo prima eſt, per quod ferun-

1) *Et ipſo*) anguillas intelligit.

tur.

tur. Secunda, ex eadem ſimulatione [1] eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſſæ ſaporem dant aquis varium: hæ medicatam potentiam: hæ grauem ſpiritum, odoremque peſtiferum: hæ leuitatem grauitatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. Intereſt, vtrum per loca ſulphure, an nitro, an bitumine plena tranſeant. Hac ratione corruptæ cum vitæ periculo bibuntur. Hinc illud, de quo Ouidius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxa reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic e contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quod res abiectæ in eumdem lacum, lapideæ ſubinde extrahuntur. Quod in Italia quibuſdam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paullatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaueris, Albulam, & fere ſulphuratam aquam, circa canales ſuos riuoſque durari. Aliquam harum habent cauſſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poëta ait,

Aut furit. aut patitur mirum grauitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimia grauitate defertur in ſomnum: ſic aquæ huius ſulphurea vis habet quoddam acrius ex

1. *Ex eadem ſimulatione*) legit *ex eodem. ſi mutatione* Gronouius facili ſenſu: Secunda cauſſa etiam eſt ex ſolo, ex quo aqua per transmutationem (quod fieri ſupra docuit) facta eſt.

aëre noxio virus, quod mentem aut in furorem movet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali & Lynceſtius omnis:

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haut aliter titubat, quam ſi mera vina bibiſſet.

CAP. XXI. In quoſdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, vt tranſuolantes aues deiiciat 1): talis eſt aër, talis locus, ex quo letalis aqua deſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aëris & loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil amplius quam tentat neruos 2), velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aër aquas inficit, ſimileſque regionibus reddit, per quas, & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exſiſtit etiam in aceto. nulla res eſt, quæ non eius a quo naſcitur, notas reddat.

CAP. XXII. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod no[illegible]is placet cœpiſſe cum mundo. Siue ille æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanum 3), & quodcumque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, vt Iſtrum, vt Nilum, vaſtos amnes, magiſque inſignes, quam vt dici poſſint; eamdem illis originem, quam ceteris eſſe.

CAP. XXIII. Hæc eſt ergo aquarum diuiſio, vt quibuſdam videtur. Poſt illam cæleſtes, quas ex ſu-

1. *Tranſuolantes aues deiiciat*) vt Auernus.

2. *Tentat neruos*) ſic canes in ſcrobem Charoniam (hodie antrum canum) in agro Puteolano miſſi ſopiuntur tantum, & excitant [illegible] merſione vicini lacus.

3. *Oceanum*) ſic neutro genere Cæſari quoque Lib. 6. de bell. Gall. & noſtro huius operis lib. 6. c. 6. vſurpatur. *Gronov.*

perori-

perioribus nubila eiiciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, vt ita dicam, ſupernatantes, quæ in ſumma humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

CAP. XXIV. Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere 1), aut mixtura frigidæ intepuere, plures cauſſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus dracones & miliaria 2) & complures formas, in quibus æri tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circumdatas: vt ſæpe eumdem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatii, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri: quem non falli credent ii, quibus balnearia ſine igne 3) calefiunt. Spiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quam igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. Omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem euaporatio 4), quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introëuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtantur.

1. *Euanuere*) eleganter ait aquam, cuius feruidi ſpiritus in auras exhalarunt & euanuere etiam euanuiſſe, id eſt vanam, emortuam & ſpiritu illo animante vacuam eſſe. *Fromond.*

2. *Dracones & miliaria*) vtraque vaſa ſunt ad aquam calefaciendam. Dracones a tortuoſa figura dicti.

3. *Sine igne*) h. e. igne non intus ſed foris ardente & per tubos ſpiritum feruentem inſpirante.

4. *Euaporatio*) aqua euaporata & calefacta ſuppoſito canalibus igne non reſipit ſulphur & materiam ignis ſubterranei, quia clauſa perlabitur, nec ei permiſcetur materia. *Fromond.*

Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiæ. Quod ne accidere mireris, viuæ calci aquam infunde, feruebit,

Cap. xxv. Quædam aquæ mortiferæ ſunt nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, aduenas fallit: quia non facie, non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de qua paullo ante retuli, aqua ſumma celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur: nec aliter quam gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. Eſt autem noxia aqua in Theſſalia circa Tempe: quam & feræ & pecus omne deuitat; per ferrum & æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi: nec arbuſta quidem vlla alit, & herbas necat. Quibusdam fluminibus vis ineſt mira. Alia enim ſunt, quæ pota inficiunt greges ouium; intraque breue tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam; quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt; quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt: vterque ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedonia quoque, vt ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. Quod vt diutius potauere, non aliter quam infecta mutantur. At ſi illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector eſt; ad Ceronem eumdem gregem appellunt. Auctores nouos 1) habeo, eſſe in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in Cappadocia, quo poto aquis, nec vlli præterea animali, color mutatur, & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt.

1. *Novos*) f. legendum *bonos*.

Erat

Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria 2) ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, licet grauia ſint. Huius rei palam cauſſa eſt. quamcumque vis rem expende, & contra aquam ſtatue dummodo vtriuſque par ſit modus: 3 ſi aqua grauior eſt, leuiorem rem, quam ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet, quanto erit leuior: grauiora deſcendent. At ſi aquæ, & eius rei quam contra penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit, nec exſtabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidem, ſed pene merſa. ac nulla eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, pene tota efferantur: quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namque cum vtriusque pondus par eſt, neutra res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt, non æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quo non vincitur, 4) mergi. Sic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant inſulæ, in Lydia natant Theophraſtus eſt auctor. Ipſe ad Cutilias 5) natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Statonienſi. Cutiliarum inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua ſuſtinetur: & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, ſed & aura. Nec vnquam illi per diem & noctem in vno loco ſtatio eſt: adeo mouetur leui flatu. Huic duplex cauſſa eſt. Aquæ graui-

2. *In Syria)* Aſphaltus.
3. *Par ſit modus)* magnitudo & quantitas.
4. *Nunc vincitur)* nunc ſcilicet, vbi leuior eſt, adeoque cedere & deprimi poteſt.
5. *Ad Cutilias)* in agro Reatino vide Plin. L. II. c. 95.

tas medicatæ, 6) & ob hoc ponderoſæ; & ipſius inſulæ materia vectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. Fortaſſe enim leues truncos, frondesque in lacu ſparſas, pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies exeſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit, vtique circa medicatorum fontium riuos: quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſario leue eſt, quod ex ventoſo inanique concretum eſt. Quorumdam cauſſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fecundiores feminas faciat, adeo vt quarumdam viſcera longa ſterilitate præcluſa, ad conceptum relaxauerit: quare quædam in Lycia aquæ conceptum feminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parum tenax vulua eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temere vulgata. Creditum eſt, quaſdam aquas ſcabiem adferre corporibus, quaſdam vitiliginem, & fœdam ex albo varietatem, ſine infuſa ſiue pota ſit. quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coëunt? Contra autem eſt. tenuiſſimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipſam tenuitatem facillime gelat. Vnde autem fiat eiusmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri lapis creditur. Aqua enim cæleſtis minimum in ſe terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis: donec omni aëre excluſo in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt.

6. *Medicatæ*) ſulphuris, bituminis, nitri aut alterius medicaminis miſcela.

Cap.

CAP XXVI. Æſtate quædam flumina augentur, vt Nilus: cuius alias 1) ratio reddetur. Theophraſtus eſt auctor, in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore æſtiuo: quatuor autem eſſe iudicans cauſſas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra eſt: aut quia maiores in remoto imbres ſunt, quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita, tacite ſuffunditur. Tertia ſi crebrioribus ventis oſtium cæditur, & reuerberatus fluctu amnis reſtitit qui creſcere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſiderum. Hæc enim quibuſdam menſibus 2) magis vrgent, & exhauriunt flumina: cum longius receſſerunt, minus conſumunt atque trahunt. Itaque quod impendio ſolebat 3), id incremento accedit. Quædam flumina palam in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paullatim, & intercidunt; eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntque & nomen & curſum. Cauſſa manifeſta eſt, ſub terra vacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illo itaque recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed cum primum aliquid ſolidi, quod obſtaret, occurrit, perrupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere curſum ſuum.

Sic vbi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exſiſtit procul hinc, alioque renaſcitur ore.
Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapſus,
Redditur Argolicis ingens Eraſinus in vndis.

Idem & in Oriente Tigris facit: abſorbetur, & deſi-

1. *Alias*) libro nimirum ſequente.

2. *Quibuſdam menſibus*) vt ſol Iunio, Iulio & Auguſto.

3. *Quod impendio ſolebat*) ſubintellige: accederes i. e. quod ſolebat impendi aſtro vrgenti & exhaurienti.

dera-

deratus diu, tandem longe remoto loco, non tamen dubius an in idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant: vt Arethuſa in Sicilia, quinta quaque æſtate per Olympia. Inde opinio eſt, Alphæon ex Achaia eo vſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec ante quam in Syracuſano littore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illic redundare. Hoc & a te traditum eſt in poëmate, Lucili cariſſime, & a Virgilio qui alloquitur Arethuſam:

Sic tibi cum fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.

Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum interuallum temporis, fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusque eſt. Hoc quibuſdam locis fontes faciunt, vt non tantum lutum, ſed folia, teſtasque, & quidquid putre iacuit, expellant: vbique autem facit mare: cui hæc natura eſt, vt omne immundum ſtercoroſumque littoribus impingat. Quædam vero partes maris id certis temporibus faciunt: vt circa Meſſanam & Mylas fimo, quiddam ſimile, turbulentum in littus mare profert, feruetque & æſtuat, non ſine odore fœdo. Vnde illic ſtabulare Solis boues, fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorundam: vtique vbi tempus eius rei, de qua quæritur, inobſeruatum & incertum eſt. Itaque proxima quidem inueniri, & vicina non poteſt cauſſa, ceterum publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ ſecunda vis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt quidquid inſedit, magis minuſue æſtuant. Mare vero cadauera, ſtramentaque, & naufragorum reli-

reliquiis ſimilia, ex intimo trahit, nec tantum tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumque purgatur. 4)

CAP. XXVII. Sed monet me locus, vt quæram, cum fatalis dies diluuii venerit, quemadmodum magna pars terrarum vndis obruatur. Vtrum Oceani viribus fiat & externum in nos pelagus exſurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſa æſtate hiems pertinax, immenſam vim aquarum ruptis nubibus deriuat. An flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes nouos: aut non ſit vna tanto malo cauſſa, ſed omnis ratio conſentiat, & ſimul imbres cadant flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, vtique vbi in finem ſui properat. Ad originem rerum parce vtitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus 1): ſubito ad ruinam toto impetu venit. Quam longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? quam diligenti nutrimento obnoxium nouiſſime corpus adoleſcit? at quam nullo negotio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas: hora diſſoluit. Momento fit cinis: diu ſilua. Magna tutela ſtant ac vigent omnia: cito ac repente diſſiliunt. Quidquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit, in exitium mortalium ſatis. Ergo cum affuerit illa neceſſitas temporis 2), multa ſimul fata cauſſas mouent: nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt, vt quidam putant, inter quos

4. *Tranquillum quoque purgatur)* quod fluctu tamen fieri putat Fromondus, cum nunquam ita ſit tranquillum mare, quin vndabundum littus alludat, imo flagellet.
1. *Fallentibus)* latentibus.
2. *Neceſſitas temporis)* fatale tempus.

Fabi-

Fabianus 3) eſt. Primo immodici cadunt imbres, & ſine vllis ſolibus triſte nubilo cælum eſt; nebulaque continua, & ex humido ſpiſſa caligine, numquam exſiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, & ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quæ feruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox iniuriam & validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumpunt & vitis; atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt: iam nec gramina aut pabula læta aquis 4) ſuſtinet, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur; quare ilex & quercus excutitur, & quæcumque in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, & in imum uſque receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtra titubantium fulcra tentantur. 5) Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutoſa humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magisque nimbi ingruunt, & congeſtæ ſeculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altiſſimis montibus rapit ſiluas male hærentes, & ſaxa reuolutis 6) remiſſa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ouium greges deuehit; vulſisque minoribus tectis, quæ in tranſitu abduxit, tandem in maiora violentus oberrat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus ſuis populos, ruinam an naufragium querentur, incertos: adeo ſimul, & quod oppimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde proceſſu aliquo 7) in ſe torrentibus raptis plana paſſim popula-

3. *Fabianus*) de quo & Ep. LVIII. & C

4. *Læta aquis*) gramina & pabula quæ lætantur aquis, & quibus proinde illæ forſan non obeſſent, ſolum tamen molle nimis & fluidum ſuſtinere nequit.

5. *Tentantur*) adhibentur, ſi forſan ſuſtineant.

6. *Reuolutis*) leg. reſolutis *Gronov.*

7. *Aliquo*) *aliquot* legit *Gronov.*

tur,

tur. Nouiſſime ruina magna gentium clarus onuſtusque diffunditur. Flumina vero ſuapte natura vaſta, & tempeſtatibus rapta, alueos reliquerunt. Quid tu eſſe Rhodanum, quid putas Rhenum, atque Danubium, quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, cum ſuperfuſi nouas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alueo? Quanta cum præcipitatione voluuntur, vbi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus 8), ſed latiſſime velut per anguſtum 9) aquas implet? Cumque Danubius non iam radices nec media montium ſtringit: ſed iuga ipſa ſolicitat, ferens ſecum madefacta 10) montium latera, rupesque deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus a continente receſſerunt. Deinde non inueniens exitum (omnia enim ſibi ipſe præcluſerat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cælum grauius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: & quidem horrida & terribilis, intercuſſu luminis diri. 11) crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare: tunc primum auctum fluminum acceſſu, & ſibi anguſtum, iam promouet littus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, vt maligno oſtio retenta, reſtagnat,

---

8. *Ne ſpatio quidem languidus*) non remiſſior eo quod ſpatioſo alueo fluat.

9. *Velut per anguſtum*) non minus aquis alueum implet ac ſi eſſet anguſtiſſimus. pro *aquas* legendum *aquis* etiam *Gronouius* putat.

10. *Madefacta*) madefactum eſt quod humore penitus penetrante corruptum eſt. *Gronov.*

11. *Intercuſſu luminis diri*) per nubium internalla & dehiſcentes rimas fulgurum lumen intercuti dicit. *Fromond.*

&

& agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, quæ proſpici poſſunt, aquis obſidentur Omnis tumulus in profundo latet, & immenſa vbique altitudo eſt. tantum in ſummis montium iugis vada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis coniugibusque fugere, actis ante ſe gregibus: diremptum inter miſeros commercium ac tranſitus: quoniam quidquid ſubmiſſius erat, id vnda compleuit. Editiſſimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum ſolatio fuit, quod tranſierat in ſtuporem metus non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim ſuam perdit in eo, qui vltra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, & ſparſas Cycladas augent, vt ait ille poëtarum ingenioſiſſimus 12) egregie, ſicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat: deerant quoque littora ponto.

niſi tantum impetum ingenii & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet.

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confuſionis imaginem cepit, cum dixit:

Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos.

... Preſſaque labant ſub gurgite turres.

Magnifice hoc, ſi non curauit, quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuio & in illa rapina poteſt? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt? Concepiſti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cælo ipſo in terram ruente. Perfer. Scies quid deceat, ſi cogitaueris orbem terrarum natare. Nunc ad propoſitum reuertamur.

12. *Poëtarum ingenioſiſſimus*) Ouid. L. I, Metam,

CAP. XXVIII. Sunt qui exiſtiment, immodicis imbribus vexari terras poſſe, non obrui. Magno impetu magna ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas, fructum grando decutiet, intumeſcent riuis flumina: ſed reſident. Quibuſdam placet moueri mare, & illinc cauſſam tantæ cladis accerſi. Non poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium. Vbi inſtat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere aſſiduos imbres, & non eſſe modum pluuiis conceſſerim: ſuppreſſis aquilonibus, & flatu ſicciore: auſtris nubes & imbres & amnes abundare.

- - - Sed adhuc in damna profectum eſt.
Sternuntur ſegetes, & deplorata colonis
Vota iacent, longique perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ, ſed abſcondi. Denique cum per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum vltra extremum tempeſtatis maximæ veſtigium mittunt. Deinde a tergo ventis ſurgentibus, ingens æquor euoluunt; quod longe a conſpectu interioris littoris frangitur. Deinde vbi littus bis terque prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, velut admoto malo cominus procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam vt aëris, vt ætheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoque in abdito 1) plenior. Hæc fatis mota, non æſtu, (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit vaſto ſinu fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. 2) Nec id aquis arduum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcenderet. 3) Si quis excelſa perlibret, maria paria ſunt.

1. *In abdito*) in abyſſo ſubterranea.
2. *Supereſt*) ſupereminet.
3. *Aſcenderet*) lege: *aſcendunt. Gronov.*

Nam par vndique ſibi ipſa tellus eſt. Caua & plana vndique inferiora ſunt. Sed iſtis adeo in rotundum orbis æquatus eſt, in parte autem eius & maria ſunt, quæ in vnius æqualitatem pilæ coëunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paullatim deuexa ſunt, fallunt: ſic non intelligimus curuaturas maris, & videtur planum quidquid apparet. at illud æquale terris eſt. Ideoque vt effluat, non magna mole ſe tollet: dum ſatis eſt illi, vt ſupra paria veniat, leuiter exſurgere: nec a littore vbi inferius eſt, ſed a medio, vbi ille cumulus eſt, defluit. Ergo vt ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum lunæ ſoliſque coitum, omnibus aliis maior vndare: ſic hic qui ad occupandas terras mittitur, ſolitis maximiſque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam ſupra cacumina eorum, quos perfuſurus eſt, montium creuit, deuoluitur. Per centena millia quibuſdam locis æſtus excurrit innoxius, & ordinem ſeruat. Ad menſuram enim creſcit, iterumque decreſcit. At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadem, qua conflagratio futura eſt. Vtrumque fit, cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo quandoque 4) placuere res nouæ mundo, ſic in nos mare emittitur deſuper, vt feruor ignis, cum aliud genus exitii placuit.

CAP. XXIX. Quidam exiſtimant terram quoque concuti, & dirupto ſolo noua fluminum capita detegere, quæ amplius vt e pleno profundant. Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait curſu iſta ſiderum fieri: & adeo quidem id affirmat, vt conflagrationi, atque diluuio, tempus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia ſidera, quæ nunc diuerſos 1)

4. *Quandoque*) pro *quandocunque* alibi etiam noſter vtitur.
1. *Quæ nunc diuerſos &c.*] Planetæ.

agunt

agunt curſus, in Cancrum conuenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, vt recta linea exire per orbes omnium 2) poſſit: inundationem futuram, cum eadem ſiderum turba in Capricornum conuenerit. Illic ſolſtitium, hic bruma conficitur. Magnæ potentiæ ſigna: quando in ipſa mutatione anni momenta ſunt. 3) Et iſtas ego receperim cauſſas (neque enim ex vno eſt tanta pernicies) & illam quæ in conflagratione noſtris placet, huc quoque transferendam puto: ſiue anima eſt mundus, ſiue corpus: natura gubernanta, vt arbores, vt ſata, ab initio eius vſque ed exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, incluſum eſt: vt in ſemine omnis futuri ratio hominis comprehenſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet totius enim corporis, & ſequentis ætatis in paruo occultoque lineamenta ſunt. Sic origo mundi, non minus ſolem & lunam, & vices ſiderum, & animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quæ non ſecus quam hiems, quam æſtas, lege mundi venit. Itaque non pluuia illud fiet, ſed pluuia quoque: 4) non incurſu maris, ſed maris quoque incurſu: non terræ motu, ſed terræ quoque motu. Omnia adiuuabunt naturam, vt naturæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſſam, ad ſe inundandam, terra ipſa præſtabit: quam diximus eſſe mutabilem, & ſolui in humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint, aboleriue funditus totæ, vt de integro totæ, rudes

---

2. *Per orbes omnium)* per corpora ipſa Sphærica Planetarum, quod fiat, ſi in eodem perpendiculo & ſemidiametro mundi diſponantur. *Fromond.*

3. *Momenta ſunt)* quæ vertunt ſolis curſum.

4. *Sed pluuia quoque)* i. e. erit pluuia etiam cauſſa, ſed non ſola.

innoxiæquæ generentur: nec ſuperſit in deteriora magiſter 5): plus humoris, quam ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur, penſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, vt quæ libramento ſtant, inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quidquid illi acceſſerit, neceſſe eſt in alienum locum exundet. Vndare ergo terra debet vt validiori infirma ſuccumbat. Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata ire in humorem, & aſſidua tabe defluere. Tunc exſilient ſub montibus flumina, ipſosque impetu quatient: inde aura tacita 6) manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi ſcaturient montes: quemadmodum in morbum tranſeunt ſana, & vlceri vicina conſentiunt: vt quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis ſaxo, per fretum ſalient 7), & maria inter ſe component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium 8). Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos menſes hyems, æſtas prohibebitur, & quodcunque terras ſidus exſiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium & Rubrum mare, Ambracii & Cretici ſinus, Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen. Confundetur quidquid in ſuas partes

5. *Nec ſuperſit in deteriora magiſter*) *Fromond.* de elementis intelligit, quæ intra libramentum redacta, ferocire non amplius debeant, *Gronov.* de hominum moribus.

6. *Aura tacita*) leni fluxu, qualis auræ flatus tacitus & mollis. *Fromond.*

7. *Per fretum ſalient*) perrumpent fretum.

8. *Veniet in medium*) iam extrema occupans terræ, mediterranea quoque occupabit.

natu-

natura digeſſit. Non muri quemquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa ſupplicibus, nec vrbium ſumma: quippe fugientes vnda præueniet, & ex ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu, alia ab oriente concurrent: vnus humanum genus condet dies. Quidquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quidquid ſupra ceteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna peſſumdabit.

CAP. XXX. Sunt omnia, vt dixi, facilia naturæ; vtique quæ a primo facere conſtituit; ad quæ non ſubito, ſed ex denuntiato venit. Iam autem a primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi vnitate 1) diſcederet, quando mergerentur terrena, decretum eſt: & ne ſit quandoque velut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria ſe exercent. Non vides, vt fluctus in littora, tamquam exiturus, incurrat? Non vides, vt æſtus fines ſuos tranſeat, & in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Non vides, vt illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porro iſtinc, vnde tantum tumultum vides, metus eſt e mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorem natura diſpoſuit, vt undique nos, cum voluiſſet, aggredi poſſet? Mentior, niſi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua cauſſa penetrare altius cogit, eruendi finis vnda eſt. Adiice nunc, quod immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndique ergo erunt cauſſæ diluuio, cum aliæ æquæ ſubinfluant terras, aliæ circumfluant, quæ diu coërcitæ vincent, & amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna. Omnium

1. *Informi vnitate*) chao.

tunc mare ora fontium implebit 2), & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtum venter exhaurit, quemadmodum eunt in ſudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis cauſſis quieſcentibus, intra ſe, quo mergatur, inueniet: ſic magna 3) omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitii. Tentatur diuelliturque concordia, cum ſemel aliquid ex hac idonea diligentia remiſerit mundus: ſtatim vndique ex aperto, ex abdito, ſuperne, ab infimo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam violentum & incontinens ſui, tam contumax, infeſtumque retinentibus, quam magna vis vndæ: vtetur libertate permiſſa, & iubente natura, quæ ſcindit circuitque, complebit. Vt ignis diuerſis locis ortus, cito miſcet incendium, flammis coire properantibus: ſic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia vndis erit: ſed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterum aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget: & reiectus e noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: & antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, niſi dum noui ſunt. Cito nequitia ſubrepit: virtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

2. *Ora fontium implebit*) per cuniculos & meatus ſubterraneos in ea extumeſcens.
3. *Magna*) melius mihi videtur *maria*.

LIBER

LIBER QVARTVS.

In quo de niue, grandine, & pluuia agitur.

Argumentum.

IN *Præfatione gratulatur Lucilio de otioſa Siciliæ procuratione, quæ Muſis & litteris eius ſpatium daret. Monet præterea, ne adulatoribus præbeat latus. Laudes deinde Gallionis fratris interiecta, & Siciliæ adiecta.*

Cap. I. *Statim ab origine Nili incipit, & multa de Nilo docta & amœna interſpargit. Inde ad grandinem, niuem, glaciem, pluuiam abſcedit & occaſione tam bella & oblata, aduerſus niuatas & glaciatas potiones, ac Romanam luxuriam litigare incipit, nec litigium ante librum finit.*

PRÆFATIO.

DElectat te, quemadmodum ſcribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otioſæ. 1) Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos volueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum de hoc, non dubito. Scio quam ſis ambitioni alienus, quam familiaris otio & litteris. Turbam rerum hominumque deſiderent, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optime conuenit. Nec mirum paucis iſtud contingere: imperioſi nobis ipſis & moleſti ſumus: modo amore noſtri, modo tædio laboramus: infelicem animum nunc ſuperbia

1. *Procurationis otioſæ*) nihil enim turbarum eo tempore in Sicilia.

inflamus, nunc cupiditate diſtendimus: alias volupta-te laxamus, alias ſolicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimum, numquam ſumus ſinguli. 2) Neceſſe eſt itaque aſſidua ſit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turba, quantum potes, te ſepara; nec adulatoribus latus præbeas, 3) artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi bene caueris, non eris. Mihi crede, capieris, ſi proditioni ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ: etiam cum reiiciuntur, placent: ſæpe excluſæ, nouiſſime recipiuntur. Hoc enim ipſum 4) imputant, quod repelluntur, & ſubigi ne contumelia quidem poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen verum. Ea maxime quiſque patet, qua petitur. Fortaſſe enim ideo, qua 5) patet, petitur. Sic ergo formare, vt ſcias non poſſe te conſequi, vt ſit impenetrabilis cum omnia caueris, per ornamenta 6) feriet. Alius adulatione clam vtetur, parce: alius ex aperto, palam, ruſticitate ſimulata, quaſi ſimplicitas illa, non ars ſit. Plancus artifex ante Vitelleium 7) maximus, aiebat non eſſe occulte, nec ex diſſimulato blandiendum. Perit, in-

2. *Singuli*) ſoli, nam in frequenti vitiorum contubernio viuimus. *Fremond.*

3. *Latus præbeas*) ne illos propius admittas, & a latere tibi incedere patiaris.

4. *Hoc enim ipſum*) repulſam imputant, tanquam ideo poſtea debeant impetrare & accipere, quod antea captabant.

5. *Ideo quia*) *idem quod* legit *Gronov.*

6. *Ornamenta*) *ornamenta* hic pro ipſis armis ſumuntur, vt & Ep. 14. item apud Sueton. Titi c. 9. & alios. *Lipſ.* & *Gronov.*

7. *Vitelleium*) *Velleium* coniicit *Muretus*; ille enim adulator maximus. *Vitellium Lipſius*, qui ſuam coniecturam firmat ex Sueton. Vitell. c. TI. Tacite Annal. VI.

quit,

quit, procari, 8) ſi latet. Plurimum adulator cum deprehenſus eſt, proficit: plus etiamnum ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in perſona tua 9) Plancos cogita: & hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, 10) quo ego nil cognoui ſubtilius in omnibus rebus, maxime in diſtinguendis & curandis vitiis, ſæpe dicebat, adulationi nos opponere, non claudere oſtium. Et quidem ſic, quemadmodum opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit. Demetrium 11) egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad diuitias viam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, vobis hanc artem, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, 12) quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique aleam ſubeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum non ſolum facili, ſed etiam hilari via pecuniam faciant, gaudenteſque diſpolient. 13) Te, inquit, 14) longiorem Fido Annæo iurabo, & Apol-

8. *Perit procari*) i. e. fruſtra procaris: nullus enim procationis fructus, ſi amata ſe amari neſciat.

9. *In perſona tua*) idem ac ſi dixiſſet in perſonam tuam. Sic Cic. princ. Lib. I. in Verr. *Si fortes fueritis in eo, quem nemo auſus ſit defendere.* Gronov.

10. *Criſpus Paſſienus*) Neronis vitricus. de quo Plinius L. 16. c. 44. Hiſt. Nat.

11. *Demetrium*) Cynicum, de quo in Ep. 62. & L. VII. c. 8. de Benef.

12. *Quibus quæſito opus eſt*) qui opus ſibi eſſe putant, vt pecuniam quærant.

13. *Gaudenteſque diſpolient*) ita ſpolient, vt gaudeant ſpoliati.

14. *Inquit*) Cynicus nimirum, adulatorias libertini artes ſatyricæ perſtringens.

lonio Pyƈta, quamuis ſtaturam habeas Threcis cum Threce compoſiti. 15) Hominem quidem non eſſe vllum liberaliorem, non mentiar, cùm poſſis videri omnibus donaſſe, quidquid dereliquiſti. 16) Ita eſt, mi Iunior, quo apertior eſt adulatio, quo improbior, quo magis frontem ſuam perfricuit, cecidit alienam, 17) hoc citius expugnat. Eo enim iam dementiæ venimus, vt qui parce adulatur, pro maligno ſit. Solebam tibi dicere, Gallionem fratrem meum (quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non poteſt) alia vitia non noſſe, hoc etiam odiſſe, ab omni illum parte tentaſti. Ingenium ſuſpicere cœpiſti, omnium maximum & digniſſimum, quod conſecrari mallet, 18) quam conteri: pedes abſtulit. 19) Frugalitatem laudare cœpiſti, qua ſic a nummis reſiluit, vt illos habere 20) nec damnare videatur: prima ſtatim verba præcidit. Cœpiſti mirari comitatem & incompoſitam ſuauitatem: quæ illos quoque, quos tranſit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortalium vni tam dulcis eſt, quam hic omnibus: cum interim tanta naturalis boni vis eſt, vti artem ſimulationemque non redoleat. Nemo non imputari ſibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditiis tuis reſtitit, vt exclamares inue-

15. *Threcis cum Threce compoſiti*) Threces genus gladiatorum, qui in arena compugnantes nunc attollunt ſe, nunc deſidunt & in parmam ſuam totos ſe colligunt. Threcis igitur cum Threce compoſiti, h. e. intra parmam ſuam dum cum Threce pugnaret contracti exigua erat ſtatura.

16. *Dereliquiſti*) quicquid auaritia tua ad ſe non rapuit.

17. *Cecidit alienam*) adulatione cæditur & flagellatur frons aliena, quia adulatores pudorem ſuffundunt iis quibus adulantur.

18. *Mallet*) *malim* ſcr. *Fromond.*

19. *Pedes abſtulit*) a luctatoribus ſumtum, receſſit & ictum euitauit.

20. *Vt illos habere*) *vt illos nec habere Gronov.*

nisse

niſſe te inexpugnabilem virum aduerſus inſidias, quas nemo non in ſinum recipit. Eo quidem magis hanc eius prudentiam, & in euitando ineuitabili malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus es, quia ſperaueras poſſe apertis auribus recipi, quamuis blanda diceres, quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obſtandum. Semper enim falſis a vero petitur veritas. 21) Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi male egeris mimum, & quaſi ille aliquid iocorum aut doli ſuſpicatus ſit. Non deprehendit te, 22) ſed repulit. Ad hoc exemplar componere Cum quis ad te adulator acceſſerit, dicito: Vis tu iſta verba, 23) quæ iam ab alio magiſtratu ad alium cum lictoribus tranſeunt, ferre ad aliquem, qui paria facturus, 24) vult quidquid dixeris, audire? Ego nec decipere volo, nec decipi poſſum. Laudari me a vobis, niſi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem neceſſe eſt in hoc deſcendere, vt te petere cominus poſſint? 25) Longum inter vos interuallum ſit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc vlli debeas? Ipſe te lauda. dic: Liberalibus me ſtudiis tradidi, quamquam paupertas 26) alia ſuaderet, & ingenium eo abduceret, vbi præſens ſtudii pretium eſt. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli. Oſtendi in omne pectus cadere virtutem: & eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte me, ſed animo menſus, par maxi-

---

21. *Falſis a vero petitur veritas*) falſis quibus ſpecies a vero induitur, inſidiæ veritati ſtruuntur.

22. *Non deprehendit te*) tentantem ſcilicet.

23. *Vis tu iſta verba ferre &c.*) i. e. feras potius iſta verba.

24. *Qui paria facturus*) qui ſe ad adulationes tuas componat.

25. *Vt te petere cominus poſſint*) vt feras propius ad te accedentes, & cominus adeo petentes.

26. *Paupertas*) pauper ergo Lucilius, & virtute ad procurationem Lucilii peruenit. *Fromond.*

mis

mis ſteti. Non mihi inimicitia Gætulici Caii 27) fidem eripuit, non in aliorum perſonam infeliciter amatorum, 28) Meſſala & Narciſſus, diu publici hoſtes, antequam ſui, 29) propoſitum meum potuerunt euertere. Ceruicem pro fide oppoſui. Nullum verbum mihi, quod non ſalua conſcientia procederet, excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui, pro me nihil: niſi ne parum bonus amicus fuiſſem. Non mihi muliebres fluxere lacrimæ, non e manibus vllius ſupplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quod experiri voluiſſet, quanti æſtimarem fidem. Non debebat mihi paruo res tanta conſtare. Nec examinauit me 30) quidem diu: neque enim paria pendebant, vtrum ſatius eſſet me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in vltimum conſilium, quo me eriperem furori potentium, miſi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim ſub illo in eum ſtatum res humanas decidiſſe, vt inter miſericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore deſilui, ne viderer pro fide tantum mori poſſe. Adiice nunc inuictum muneribus ani-

27. *Gætulici Caii)* Hiſtoricus & Poëta de quo Sueton. Calig. c. 8. Tacit. Annal. IV. fuit nimirum ap. Caium in gratia Gætulicus, hoſtis Lucilii, Lucilius tamen nihilominus fidem in Caium retinuit.

28. *Non in aliorum perſonam &c.)* ſenſus: Meſſala & Narciſſus, quorum hic Claudii libertus extitit, alter gnatus eſt, Meſſalinæ vxoris Claudii adulteros perdentes, propoſitum meum in amicos quosdam meos, qui erant ex Meſſalinæ adulteris, adeoque infeliciter amari non potuere euertere.

29. *Antequam ſui)* ſibi ipſis enim exitum denique pepererunt.

30. *Examinauit me)* ſuſpenſum tenuit, vt examen in libra, vbi paria ſunt pondera.

mum,

mum, & in tanto auaritiæ certamine numquam ſuppoſitam manum lucro. Adiice nunc victus parſimoniam, ſermonis modeſtiam aduerſus minores humanitatem, aduerſus maiores reuerentiam. Poſt hoc ipſe te conſule, verane an falſa memorauerit. Si vera ſunt, coram magno teſte 31) lauatus es: ſi falſa, ſine teſte deriſus es. Poſſum & ipſe nunc videri te aut captare, aut experiri. Vtrum libet crede, & omnes timere a me incipe. Virgilianum illud excute: *Nuſquam tuta fides.* Aut Ouidianum,

--- Qua terra patet, fera regnat Erynnis.
In facinus iuraſſe putes. ---

Aut illud Menandri: (quis enim non in hoc magnitudinem ingenii ſui concitauit, deteſtatus conſenſum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos viuere: & in ſcenam velut ruſticus poeta proſiluit. Non ſenem excipit, non puerum, non feminam, non virum: & adiicit, non ſingulos peccare, nec paucos, ſed iam ſcelus eſſe contextum. 32) Fugiendum ergo, & in ſe redeundum eſt. imo etiam a ſe recedendum. Hoc tibi, etſi diuidimur mari, præſtare tentabo, vt dubium viæ, iniecta manu, ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus vna, qua parte optimi ſumus: dabimus inuicem conſilia, non ex vultu audientis pendentia. Longe te ab iſta prouincia abducam, ne forte magnam hiſtoriis eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quotiens cogitaueris. Hanc ego habeo ſub meo iure prouinciam, quæ maximarum vrbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam

31. *Coram magno teſte*] teipſo *Fromond.*
32. *Scelus eſſe contextum*) omnes vniuerſum in vnum ſcelus conſpirare, & vna quaſi contexere *Fromond.*

in-

ingentis belli pretium iacuit, cum quatuor Romanorum principum, 33) iſt eſt, totius imperii vires contractas in vnum locum vidit, altamque Pompeii fortunam erexit, 34) Cæſaris fatigauit, Lepidi tranſtulit, 35) omniumque cepit: 36) quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit: ex quo liquere mortalibus poſſet, quam velox foret ad imum lapſus ex ſummo, quamque diuerſa via magnam potentiam fortuna deſtrueret. Vno enim tempore vidit Pompeium Lepidumque, ex maximo faſtigio aliter 37) ad extrema deiectos, cum Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus ſuum.

Cap. i. Itaque vt te tota mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in ſe, circaque ſe mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæſtiones præteribo, & in diuerſum cogitationes tuas abſtraham Quæram enim tecum id quod libro ſuperiore diſtuli. Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem natura philoſophi tradiderunt, quod & fontis ignoti, & æſtate quam hieme maior ſit. Vtrumque apparuit falſum. Nam & caput eius in Germania eſſe comperimus: & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuam Nilo, primis caloribus, cum ſol vehementior inter extrema veris niues emollit, quas ante conſumit, quam intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo vero æſtatis minuitur, & ad

33. *Quatuor Romanorum Principum*) fuere illi Auguſtus, Antonius, Lepidus, Triumuiri. & Sex. Pompeius, Pompeii Magni filius.

34. *Erexit*) ſex Pompeii partes in Sicilia præualebant. Vnde & Sicilia *fatigauit* Cæſaris Auguſti fortunam, qui parum feliciter aliquando, cum partibus Pompeii, imo & Lepidi in Sicilia & mari Siculo conflixit.

35. *Lepidi tranſtulit*) victus enim in Sicilio ab Auguſto Lepidus, & fortuna eius ad victorem tranſlata.

36. *Omniumque cepit*) theatrum ſcilicet & ſedes belli a quatuor illis Principibus geſti.

37. *Aliter*) diuerſo modo.

hiber-

hibernam magnitudinem redit, atque ex ea dimittitur.

CAP. II. At Nilus ante ortum Caniculæ augetur mediis æſtibus, vltra æquinoctium. 1) Hunc nobiliſſimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, vt eo tempore inundaret Ægyptum, quo maxime vſta feruoribus terra vndam altius traheret, 2) tantum hauſura, quantum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetam aquis cæleſtibus terram non adiuuent. Vnam, vt ſcis, Ægyptus in hoc ſpem ſuam habet. Proinde aut ſterilis annus 3) aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum adſpicit cælum. 4) Quare non cum poëta meo 5) iocor, & illi Ouidium ſuum 6) impingo? qui ait:

- - - *Nec pluuio ſupplicat herba Ioui.*

Vnde creſcere incipiat ſi comprehendi poſſet, cauſſæ quoque incrementi inuenirentur. Nunc vero magnas ſolitudines peruagatus, & in paludes diffuſus, gentibus ſparſus, circa Philas primum ex vago & errante colligitur. Philæ inſula eſt aſpera & undique præru-

1. *Mediis æſtibus, vltra æquinoctium*) cum maximi ſunt æſtus, vsque dum æquinoctium præeterierit, XL dierum ſpatio iuxta Strabonem, L. iuxta Herodotum. Ita vt incrementum & decrementum C dierum interuallo abſoluatur.

2. *Altius traheret*) profundius ſorberet. *Fromond.*

3. *Aut ſterilis annus &c.*) explicat vlterius Plinius *L. V.* c. IX.

4. *Aſpicit cælum*) vt noſtri, ſed Nilum vnde fertilitas pendet.

5. *Poëta meo*) Lucilio, ad quem ſcribit, eum enim Poëtam fuiſſe, ex Præf. huius libri patet.

6. *Ouidium ſuum*) non Ouidii, ſed Tibulli ſunt iſta L. I. Eleg. VII. *Fromond.*

pta;

pta: duobus in vnum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Vrbem totam complectitur. Hanc 7) Nilus magnus magis quam violentus, egreſſus Æthiopiam arenaſque, per quas iter ad commercia indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt eum cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſaſque pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & vires ſuas concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per anguſta eluctatus, vbicumque vincit, aut vincitur, fluctuat: & illic excitatis primum aquis quas ſine tumultu leni alueo duxerat, violentus, & torrens per malignos tranſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id lutoſus & turbidus fluit. At vbi ſcopulos verberauit, 8) ſpumat: & illi non ex natura ſua, ſed ex iniuria loci 9) color eſt. Tandemque eluctatus obſtantia, in vaſtam altitudinem 10) ſubito deſtitutus cadit. cum ingenti circumiacentium regionum ſtrepitu. Quem perferre gens ibi a Perſis collocata non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora translatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula nauigia conſcendunt, quorum alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam inſaniam Nili, & reciprocos fluctus

7. *Hanc*) *ab hac* Mss. Bene. *Fromond.*

8. *At vbi ſcopulos verberauit*) *Gronov.* ex Mss. reſtituit: *at vbi ſcopulorum fauces liberauit.* Dixerat præcedenti membro: *per malignos tranſitus proſilit diſſimilis ſibi.* Id ipſum aliter iſto pronuntiat. *fauces* quæuis anguſtiæ Latinis. *liberare* vero *anguſtias*, eſt tranſire eas, vt docet ad Solin. Salmaſ. p. 9.

9. *Ex iniuria loci*) ex alliſione ad ſaxa, qua attenuatur aqua, aërem accipit, & ebullit in ſpumas. *Fromond.*

10. *In vaſtam altitudinem*) cataractes ille apud *Catadupos* Æthiopiæ populum eſt. vide ea de re plura ap. Plin. H. N. V. 9. Stephanum de Vrbib. & alios.

volu-

volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos anguſta rupium effugiunt: & cum toto flumine effuſi, nauigium ruens manu temperant, magnoque ſpectantium metu in caput nixi, cum iam adploraueris, merſoſque atque obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderant, loco nauigant, tormenti modo miſſi. Nec mergit cadens vnda, ſed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa inſulam quam modo retuli, Philas, noſcitur. Exiguo ab hac ſpatio petra diuiditur, ἄβατον 11) Græci vocant: nec illam vlli, niſi antiſtites calcant: illa primum ſaxa auctum fluminis ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli; Nili venas vocant incolæ; ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire poſſet Ægyptum. In hæc ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona præfecti, cum ſolenne venit ſacrum, iaciunt. Hinc iam manifeſtus nouarum virium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in latitudinem excedat obiecta montium preſſus. Circa Memphim demum liber, & per campeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina, manuque canalibus factis, vt ſit modus (2) in deriuantium poteſtate, per totam diſcurrit Ægyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris ſtagnat: curſum illi violentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra læuaque totam amplexus Ægyptum. Quantum creuit Nilus, tantum ſpei in annum eſt. Nec computatio fallit agricolam: adeo ad menſuram fluminis reſpondet 13), quam fertilem

11. *ἄβατον*) i. e. inacceſſum.
12. *Modus*) i. e. quantitas, nam manu factis canalibus, in eos ex Nilo quantum videbatur deriuare quisque poterat.
13. *Reſpondet*) ſubintelligenda *terra*.

facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquam inducit & terram. Nam cum turbulentus fluat, omnem in ſiccis atque hiantibus locis fæcem relinquit: & quidquid pingue ſecum tulit, arentibus locis allinit: iuuatque agros duabus ex cauſſis, & quod inundat, & quod oblimat. Ita quidquid non adiit, ſterile ac ſqualidum iacet. Si creuit ſuper debitum, nocuit. Mira æque natura fluminis, quod cum ceteri amnes abluant terras & euiſcerent 14), Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil exedit, nec abradit, vt contra adiiciat vires, minimumque in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo, arenas ſaturat ac iungit. 15) Debetque illi Ægyptus non tantum fertilitatem terrarum, ſed ipſas. 16) Illa facies pulcherrima eſt, cum iam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent campi, opertæque ſunt valles: oppida inſularum modo exſtant. Nullum in mediterraneis, niſi per nauigia commercium eſt. Maiorque eſt lætitia gentibus, quo minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque cum ſe ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcumque elegeris ex his, mare eſt. 17) Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud littus porrigit. Ceterum belluas, marinis vel magnitudine vel noxa pares, educat. Et ex eo quantus ſit, æſtimari poteſt, quod ingentia animalia, & pabulo ſufficienti, & ad vagandum loco, continet. Balbillus virorum optimus, in omni litterarum genere rariſſimus, auctor eſt, cum ipſe præfe-

14. *Euiſcerent*) eluendo quicquid in poris fœcundum eſt & pingue. *Fromond.*

15. *Saturat ac iungit*) h. e. pingues facit & alligat denſasque reddit.

16. *Sed ipſas*) ſc. terras quas adiecto limo extollit.

17. *Mare eſt*) tam amplum vt maris ſpeciem referat.

ctus

ctus obtineret Ægyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum a mari occurrentium, & crocodilorum a flumine aduerſum agmen agentium, velut pro partibus prælium. Crocodilos ab animalibus placidis morſuque innoxiis victos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt etiam maiorum animalium dentibus; at inferior, mollis ac tenera: hanc delphini ſpinis 18), quas dorſo eminentes gerunt, ſubmerſi vulnerabant, & in aduerſum enixi diuidebant. Reciſis hoc modo pluribus, ceteri velut acie verſa refugerunt. Fugax animal audaci, audaciſſimum timido. Nec illos Tentyritæ 19) generis aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate. Vltro enim inſequuntur, fugienteſque iniecto trahunt laqueo: plerique pereunt, quibus minus præſens animus ad perſequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detuliſſe, Theophraſtus eſt auctor. Biennio continuo, regnante Cleopatra, non aſcendiſſe, decimo regni anno & vndecimo, conſtat. Significatam aiunt duobus rerum potientibus defectionem. Antonii enim Cleopatræque defecit imperium. Per nouem annos non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſeculis, Callimachus eſt auctor. Sed nunc ad inſpiciendas cauſſas, propter quas æſtate Nilus creſcat, accedam, & ab antiquiſſimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Æthiopiæ iugis ſolutas niues ad Nilum vſque decurrere. In eadem opinione omnis vetuſtas fuit. Hoc Æſchylus, Sophocles, Euripides, tradunt. Sed falſum eſſe, argumentis plurimis patet. Primo Æthiopiam feruentiſſimam eſſe,

18. *Spinis*) de his delphinorum contra Crocodilos armis vid. etiam Plin. L. VIII. c. 25.

19. *Tentyritæ*) de quorum aduerſus Crocodilos audacia Plinius L. XXIIX. c. 3. & L. VIII. c. 25.

indicat hominum aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa velut igni feruescunt, non tantum medio, ſed inclinato quoque die: ardens puluis, nec humani veſtigii patiens: argentum replumbatur 20): ſignorum coagmenta ſoluuntur: nullum materiæ ſuperadornatæ manet operimentum. Auſter quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, vnquam reconditur. Etiam per hiemem in ſummo & aperto ſerpens eſt. Alexandriæ quoque, quæ longe ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita, niues non cadunt: ſuperiora etiam pluuia carent. Quemadmodum ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatem niues recipit? Quas ſane aliqui montes illic quoque excipiant 21): numquam tamen magis quam Alpes, quam Thraciæ iuga aut Caucaſus. Atqui horum montium flumina vere & prima æſtate intumeſcunt, deinde hibernis minora ſunt. Quippe vernis temporibus 22) imbres niuem diluunt: reliquias eius primus calor diſſipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus ſubiacent malo 23): æſtate proueniunt. Altiſſimæ ſunt & in illis Septemtrionalibus iugis niues. Phaſis quoque per id tempus & Boryſthenes creſceret, ſi niues flumina poſſent contra æſtatem 24) magna producere. Præterea ſi hæc cauſſa

20. *Replumbatur*) proprie plumbum *replumbari* dicimus, cum reſoluitur plumbi ferrumen, quod rei cuiuſpiam iungebat & alligabat partes. *Fromond.*

21 *Excipiant*) h.e. ponamus excipere.

22. *Temporibus*) *teporibus* mauult *Gronov.*

23. *Subiacent malo*) turbarum hic aliquid putat *Fromond.* legit: *ſubiacentes malo æſtate proueniunt.* nec ſic tamen acquieſcit.

24. *Contra æſtatem*) nequicquam renitentibus æſtiuis ſolis æſtibus.

attol-

attollere Nilum, æſtate prima pleniſſimus flueret. Tunc enim maximæ & integræ adhuc niues, ex molliſſimoque tabes eſt. Nilus autem per menſes quatuor liquitur, & illi æqualis acceſſio eſt. 25) Si Thaleti credis, Eteſiæ diſcedenti 26) Nilo reſiſtunt, & curſus eius acto contra oſtia mari ſuſtinent: ita reuerberatus in ſe recurrit: nec creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, & quacumque mox potuit, inconceſſus 27) erumpit. Euthymenes Maſſilienſis teſtimonium dicit: Nauigaui, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quamdiu Eteſiæ tempus obſeruant: tunc enim eiicitur mare inſtantibus ventis. Cum reſederint, & pelagus conquieſcit: minorque diſcedenti inde vis Nilo eſt. Ceterum dulcis maris ſapor eſt, & ſimiles Niloticis belluæ. Quare ergo 28), ſi Nilum Eteſiæ prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, & poſt eos durat? Præterea non fit maior, quo illi flauere vehementius? Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, ſi illorum viribus creſceret. Quid quod Eteſiæ littus Ægyptium verberant, & contra illos Nilus deſcendit, inde venturus, vnde illi, ſi origo ab illis eſſet? Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret, non vt nunc turbidus venit. Adde, quod teſtimonium eius teſtium turba coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cum ignota eſſent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc vero tota exteri maris 29) ora mercatorum nauibus

25. *Æqualis acceſſio eſt*) paullatim & æqualibus incrementis ad plenitudinem venit, non prima ſtatim æſtate pleniſſimus, quando altiſſimæ & integræ adhuc niues. *Fromond.*

26. *Diſcedenti*) in mare defluenti.

27. *Inconceſſus*) diſcedere prohibitus.

28. *Quare ergo*) iam Euthymenem, cuius verba hactenus exhibuit, confutare incipit Seneca.

29. *Exteri maris*) Oceani Atlantici quem exterum mare vocat, vt a mediterraneo diſtinguat. *Fromond.*

ſtringitur: quorum nemo narrat nunc cæruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius, quod & natura credi vetat: quia dulciſſimum quodque & leuiſſimum ſol trahit 30) Præterea quare hieme non creſcit? & tunc poteſt ventis concitari mare, aliquando quidem maioribus. Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quod ſi e mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Ægyptum. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait, hieme calorem ſub terris contineri: ideo & ſpecus calidos eſſe, & tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem: quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus. Quod ſi verum eſſet, æſtate flumina creſcerent, omneſque putei æſtate abundarent. Deinde non calorem hieme ſub terris eſſe maiorem. Aqua & ſpecus & putei tepent: quia aëra rigentem extrinſecus non recipiunt. Ita non calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eadem cauſſa æſtate refrigeſcunt: quia illo remotus ſeductuſque aër calefactus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait: Sol humorem ad ſe rapit: hunc exſiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem non poteſt, vt vna ſicca ſit tellus, alia abundet. Sunt enim perforata omnia, & in itinera peruia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra acciperet, exaruiſſet. Ergo vndas ſol trahit: ſed ex his quæ premunt 31), maxime hæc me-

30. *Dulciſſimum quodque & leuiſſimum ſol trahit*) particulæ ſalinæ grauiores ſunt, dulciſſimum itaque quoduis & adeo leuiſſimum ſol trahit, h. e. in vapores conuertit ſuaqua adeo mari ſalſedo relinquitur.

31. *Premunt*) lego *premuntur* ſcilicet a ſole, qui maxime meridianis regionibus ſub zona torrida incumbit.

ridi-

ridiana ſunt. Terra cum exaruit, plus ad ſe humoris adducit. vt in lucernis oleum illo fluit, vbi exuritur: ſic aqua illo incumbit, quo vis caloris & terræ æſtuantis arceſſit. Vnde ergo trahitur? ex illis ſcilicet partibus ſemper hibernis, Septemtrionalibus, vnde exundat. Ob hoc Pontus in infernum mare aſſidue fluit rapidus, non vt cetera maria, alternatis vltro citro æſtibus, in vnam partem ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret, biſque itineribus, quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur; iam aut ſiccata eſſent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cum pontus & amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus locis æſtate maiora ſunt flumina? Ægyptum ſol magis percoquit. Itaque Nilus magis creſcit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fit adiectio. Deinde quare vlla pars terræ ſine humore eſt, cum omnis ad ſe ex aliis regionibus trahit: eoque magis, quo calidior eſt? Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi e mari vnda eſt? Nec enim vlli fluminum dulcior guſtus.

CAP. III. Grandinem hoc modo fieri, ſi tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me teſtibus numera ſecundæ notæ, qui vidiſſe quidem ſe negant, ſed audiſſe. Aut quod hiſtorici faciunt, & ipſe faciam. Illi cum multa mentiti ſunt ad arbitrium ſuum, vnam aliquam rem nolunt ſpondere: ſed adiiciunt, Penes auctores fides erit. Ergo ſi mihi parum credis, Poſidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod præteriit, quam in hoc quod ſecuturum eſt. Grandinem enim fieri ex nube aquoſa, etiam in humorem verſa, ſic affirmabit, tamquam interfuerit. Quare autem rotunda ſit grando,

etiam ſine magiſtro ſcire putes, cum adnotaueris, ſtillicidium omne conglomerari. Quod & in ſpeculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis, aliaque omni læuitate linam & in herbarum vel arborum foliis, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotundum iacent.

Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius vnda?
Dura tamen molli ſaxa cauamur aqua.

aut, vt alius poëta ait:

Stillicidi caſus lapidem cauat.

& hæc ipſa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet, illud huic quoque ſimile eſſe quod cauat. Locum enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Præterea poteſt, etiam ſi non fuerit grando talis, cum defertur, corrotundari, & toties per ſpatium aëris denſi deuoluta æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt: quia non eſt tam ſolida, imo quia tam fuſa eſt, & non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium eius eſt. Ita non longius illi per aëra, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras, cum inter nullos magis quam inter philoſophos eſſe debeat æqua libertas? Grando nihil aliud eſt quam ſuſpenſa glacies. Nix, in pruina 1) pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem intereſt, hoc inter pruinam & glaciem, nec non inter niuem & grandinem intereſſe.

CAP. IV. Poteram me, peracta quæſtione, dimittere, ſed bene emenſum dabo 1): & quoniam cœpi tibi moleſtus eſſe, quidquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autem, quare hieme ningat, non grandinet;

---

1. *Nix in pruina*) leg. *Nix & pruina. Pincian.*
1. *Bene emenſum dabo*) adiecto ἐπιμέτρῳ & velut auctario. *Fromond.*

&

& vere, iam frigore infracto, grando cadat. Nam vt fallar tibi 2), verum mihi quidem pepſuadetur, qui me vſque ad mendacia hæc leuiora, in quibus os præcidit, non oculi erui ſolent 3), credulum præſto. Hieme aër riget: & ideo nondum in aquam vertitur, ſed in niuem, cui aer propior eſt. Cum ver cœpit, maior inclinatio aeris ſequitur, & calidiore cælo maiora fiunt ſtillicidia. Ideo, vt ait Virgilius noſter,

- - - - cum ruit imbriferum Ver,

vehementior immutatio eſt aëris, vndique patefacti & ſoluentis ſe, ipſo tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis vaſtique quam pertinaces 4) deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues; quales ſæpe ſolent interuenire, cum pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niualem diem, cum altum frigus, & triſte cælum eſt. Præterea Aquilone flante, & ſuum cælum 5) habente, minutæ pluuiæ ſunt: Auſtro imber improbior eſt, & guttæ pleniores ſunt.

CAP. V. Rem a noſtris poſitam 2) nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterire. Quid enim mali eſt, aliquid & faciliori iudici ſcribere 1)? Imo ſi omnia argumenta ad obruſſam cœperimus exigere, ſilentium indicetur. Pauca enim admodum

2. *Vt fallar tibi*) vt tu me falli exiſtimes.

3. *Os præcidi, non oculi erui ſolent*) præcidere os audientibus videntur, qui ita mentiuntur, vt contradici non facile poſſit: at oculos eruere, qui non verentur ea pro veris affirmare, quæ adſpectu ipſo mendacii coargui poſſunt. Excæcare enim eos qui audiunt quantum in ipſis eſt videntur. *Muret.*

4. *Pertinaces*) diu durantes.

5. *Suum cælum*) frigidum ſcilicet.

1. *A noſtris poſitam*) a Stoicis affirmatam.

2. *Aliquid & faciliori iudici ſcribere*) aliquid ſcribere quod æquitate Iudicis opus habeat.

ſunt ſine aduerſario. Cetera etiam ſi vincunt, litigant. 3) Aiunt, quidquid circa Scythiam & Pontum & Septemtrionalem plagam glaciatum & adſtrictum eſt, vere relaxari. tunc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos montes niuem ſoluere. Credibile eſt ergo, frigidos ſpiritus inde fieri, & verno cælo remiſceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cenſeo, ſi volueris verum exquirere, niuem ita caue experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quam eorum qui teneram & labefactam. Ergo, ſi non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus locis, iam diſturbata niue, & glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis tepentem iam humidumque aëra alligat, & perſtringit. 4) Itaque cum pluuia futura erat, grando fit, iniuria frigoris.

Cap. vi. Non tempero mihi, quo minus omnes noſtrorum ineptias proferam. Quoſdam peritos obſeruandarum nubium eſſe affirmant, & prædicere, cum grando futura ſit: & hoc intelligere vſu ipſo potuiſſe, cum calorem nubium notaſſent, quam grando toties inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis 1) fuiſſe publice præpoſitos χαλαζοφύλακας, ſpeculatores futuræ grandinis, Hi cum ſignum dediſſent, adeſſe iam grandinem, quid exſpectas? vt homines ad penulas diſcurrerent, aut ad ſcorteas 2)?

---

3. *Litigant*) exceptionibus tamen obnoxiæ ſunt.

4. *Perſtringit*) imo *ſtringit*, nam *perſtringere* aliud eſt *Gronov.*

1. *Cleonis*) memorat & Clem. Al. Strom. VI. vbi magos vocat iſtos qui Cleonis fuere, grandinis cbſeruatores. *Fromond.*

2. *Scorteas*) genius penulæ pelliceæ ex *ſcorto*, h. e. pelle confectæ. ad has vero grandine imminente diſcuſſuri videbantur præmoniti, vt ſe aduerſus grandinem imminentem defenderent.

Imo

Imo pro ſe quiſque alius agnum immolabat, alius pullum. Protinus illæ nubes alio declinabant, cum aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullum habebat, quod ſine damno 3) fieri poterat, manus ſibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles exiſtimes nubes, digitum ſuum bene acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando ſe auertebat, quam ab illo, in quo maioribus hoſtiis exorata erat.

CAP. VII. Rationem huius rei quidam quærunt. Alteri, vt homines ſapientiſſimos decet, negant poſſe fieri, vt cum gradine aliquis paciſcatur, & tempeſtates munuſculis redimat, quamuis munera etiam deos vincant. Alteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſanguine vim quamdam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, vt in altum penetret, & eam ſentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium & fabula eſt? At Cleonis iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tempeſtatis: quod negligentia eorum vineæ vapulaſſent, aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil poſſe fieri, tam palam eſt, vt huius rei cauſſa nullius philoſophi ſchola intranda ſit.

CAP. VIII. Vnam rem adhuc adiiciam, & fauere ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aëris fieri, quæ prope terras eſt. Hanc enim plus habere caloris ex tribus cauſſis. Vna, quod omnis

3. *Sine damno*) ſine iactura & impendio.

ter-

terrarum euaporatio, cum multum intra ſe feruidi aridique habeat, hoc eſt calidior, quo recentior. Altera, quod radii ſolis a terra reſiliunt, & in ſe recurrunt Horum duplicatio proxima quæque a terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis, quia ſolem bis ſentiunt. 1) Tertia cauſſa eſt, quod magis ſuperiora perflantur. at quæcunque depreſſa ſunt, minus ventis verberantur.

CAP. IX. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo ſolidius eſt, hoc calorem citius concipit, & diutius ſeruat. Itaque ſi in ſole poſueris æneum vas & vitreum & argenteum, æneo citius calor accedet, diutius hærebit. Adiicit deinde, quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora, & preſſiora denſioraque ſunt, neceſſe eſt minora foramina eſſe, & tenuiorem in ſingulis ſpiritum. Sequitur vt quemadmodum minora balnearia & minora miliaria 1) citius calefiunt, ſic hæc foramina occulta & oculos effugientia, & celerius feruorem ſentiant, & propter eaſdem anguſtias quidquid receperunt, tardius reddant.

CAP. X. Hæc longe præparata ad id perducunt, de quo nunc quæritur. Omnis aer quo propior eſt terris, hoc craſſior. Quemadmodum in aqua & in omni humore fæx ima eſt: ita in aere ſpiſſiſſima quæque deſidunt. Iam autem probatum eſt, omnia quo craſſioris ſolidioriſque materiæ ſunt, hoc fidelius cuſtodire calorem receptum: ſed quo editior eſt aer, & quo longius a terrarum colluuie receſſit, hoc ſincerior puriorque eſt. Itaque ſolem non retinet, ſed velut per inane tranſmittit: ideo minus calefit.

1. *Bis ſentiunt*) radium ſcilicet eius directum & reflexum.
1. *Miliaria*) vaſis genus de quo & ſupra.

CAP. XI. Contra autem quidam aiunt, cacumina montium hoc calidiora eſſe debere, quo ſoli propiora ſunt. Qui mihi videntur errare, quod Apenninum, & Alpes, & alios notos ob eximiam altitudinem montes in tantum putant creſcere 1), vt illorum magnitudo ſentire ſolis viciniam poſſit. Excelſa ſunt iſta, quamdiu nobis comparantur; at vero vbi vniuerſum reſpexeris, manifeſta eſt omnium humilitas. Inter ſe vincuntur, & vincunt. 2) Ceterum in tantum nihil attollitur, vt collatione totius nulla ſit vel maximis portio: quod niſi eſſet, non diceremus, totum orbem terrarum pilam eſſe. Pilæ proprietas eſt, cum æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in luſoria pila. Non multum illi commiſſuræ & rimæ earum nocent, quo minus par ſibi ab omni parte dicatur. quomodo in hac pila, nihil illa interualla officiunt ad ſpeciem rotundi, ſic nec in vniuerſo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione conſumitur. 3) Qui dicit altiorem montem, quia ſolem propius excipiat, magis calere debere: idem dicere poteſt, longiorem hominem citius quam puſillum debere calefieri, & citius caput eius quam pedes. At quiſquis mundum menſura ſua 4) æſtimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa poſſe ita eminere, vt cæleſtia magis ſentiat, velut in propinquum illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus,

1. *In tantum putant creſcere)* tantam earum altitudinem eſſe cenſent.

2. *Inter ſe vincuntur & vincunt)* vnus alteri comparatus excelſus magis dicitur vel depreſſus.

3 *Conſumitur)* perit, & pro nulla reputatur, ſi ad totum orbem exiguas iſtas montium prominentias referas.

4. *Menſura ſua)* i. e. iuſta & vera.

&

& vertices æterna niue obſeſſi, nihilominus in imo ſunt, & propius quidem ſoli eſt mons, quam campus aut vallis; ſed ſic, quo modo eſt pilus pilo craſſior. Iſte enim modo, & arbor alia magis quam alia dicetur vicina cælo: quod falſum eſt: quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum diſcrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Vbi ad collationem immenſi corporis ventum eſt, nihil intereſt quanto alterum altero ſit maius: quia etiamſi magno diſcrimine, tamen minima vincuntur. 5)

CAP. XII. Sed vt ad propoſitum reuertar, propter has quas retuli cauſſas, pleriſque placuit, in ea parte aëris niuem concipi, quæ vicina terris eſt: & ideo minus alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aër & plus habet frigoris, quam vt in aquam & imbrem tranſeat, & minus quam vt duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis.

CAP. XIII. Quid iſtas, inquis, ineptias, quibus nec litterarior fit quiſquam, nec melior, tam operoſe perſequeris? Quomodo fiant niues, dicis: cum multo magis ad nos dici a te pertineat, quare emendæ non ſint niues. 1) Iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu iurgium eſt. Litigemus tamen: etiamſi ſuperior futura eſt, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porro? Hanc ipſam inſpectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? Cum quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturam, plus illi ſpiritus quam aquæ ineſſe, non putas exprobari illis;

5. *Etiamſi magno diſcrimine, tamen minima vincuntur*) licet inter ipſa magnum ſit diſcrimen in ſe ſpectata & ad ſe inuicem relata; diſcrimen tamen ipſum in minimis eſt, quod adeo ad totum mundum relatum magnum eſſe nequeat.

1. *Emendæ non ſint niues*) quod faciebant luxui dediti ad refrigeranda vina.

cum

cum emere aquam turpe ſit, ſi nec aquam quidem emunt 2)? Nos vero quæramus potius, quomodo fiant niues, quam quomodo ſeruentur: quoniam non contenti vina diffundere 3) veterana, & per ſapores ætateſque diſponere, inuenimus quomodo ſtiparemus niuem, vt ea æſtatem euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia conſecuti ſumus? Nempe vt gratuitam mercemur aquam. 4) Nobis dolet, quod ſpiritum, quod ſolum emere non poſſumus, quod hic aër etiam delicatis diuitibuſque ex facili nec emptus venit. O quam nobis male eſt, quod quidquam a rerum natura in medio relictum eſt 5)! Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cuius hauſtum vitæ publicum fecit; hoc quod tam homini, quam feris auibuſque, & inertiſſimis animalibus, in vſum large ac beate profudit, contra ſe ingenioſa luxuria 6) redegit ad pretium. Adeo nihil poteſt illi placere, niſi carum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo non poſſent antecedere pauperrimum. Illi cui diuitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum ſit, vt nulla nobis aqua ſatis frigida videretur quæ flueret, dicam.

---

2. *Nec aquam quidem*) ſed materiam tenuem magis & vilem aërem ſcilicet & ſpiritum, cuius plus quam aquæ niui ineſſe paullo ante dixit.

3. *Vina diffundere*) diffundi vinum dicitur, cum e maioribus doliis in amphoras effunditur. quo ætatem ferat & ſeruetur.

4. *Vt gratuitam mercemur aquam*) vt aquam etiam, ſine pretio alias omnium vſui expoſitam, venalem faciamus & pretioſam.

5. *In medio relictum eſt*) omnibus paret.

6. *Contra ſe ingenioſa luxuria*) luxuria ipſi ſibi ingenio ſuo nocens, & pretioſa reddens quæ ad luxum pertinent.

Qam-

diluunt: quæ non e ſummo tollitur, ſed vt vim maiorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem eius eſt pretium: ſed habet inſtitores aqua, & annonam, 11) pro pudor! variam. Vnguendarios Lacedæmonii vrbe expulerunt, & propere cedere finibus ſuis iuſſerunt, quia oleum diſperderent. Quid illi feciſſent, ſi vidiſſent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta portandæ aquæ deſeruientia, cuius colorem ſaporemque paleis, quibus cuſtodiunt, inquinant? At dii boni, quam facile eſt exſtinguere ſitim ſanam! Sed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt. Sed ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittunt pene fumantes, quos deinde reſtignant niuatis potionibus. Videbis, inquam, quoſdam graciles, & palliolo focalique 12) circumdatos pallentes & ægros, non ſorbere ſolum niuem, ſed etiam eſſe, 13) & fruſta eius in ſcyphos ſuos deiicere, inter ipſam bibendi moram. Sitim iſtam eſſe putas? Febris eſt: & quidem eo acrior, quod non tactu venarum, nec in cutem effuſo calore deprehenditur. Sed cor ipſum excoquit luxuria inuictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. 14) Non intelligis, omnia conſuetudine vim ſuam perdere? Itaque nix iſta, in qua etiam-

11. *Annonam*] prout enim hyeme denſa aut rara concreuiſſet glacies, caritas eius in æſtate erat aut vilitas.

12. *Palliolo focalique*) quæ ſunt veſtes valetudinariorum. vid. Quintilian. L. XI. c. 3. Horat. L. II. Sat. III.

13. *Eſſe*) edere.

14. *Ex molli fluidoque durum atque patiens*) luxurioſi enim molles & fluxi, ſed duri tamen ac pertinaces aduerſus medicinam, qua reduci ſe ad ſanam mentem non ſinunt. *Fromond.*

num natatis, eo peruenit vſu, & quotidiana ſtomachi ſeruitute, vt aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illi frigidius, quia pro nihilo eſt familiaris rigor.

LIBER QVINTVS.

In quo de ventis & aëris motu agitur.

Argumentum.

Diſſerit, quid ventus. Democritum refellit, qui cenſet ventum eſſe, cum multa & conferta atomi in anguſto inani ita ſe comprimunt, vt ſuperfundantur. Igitur ventum fieri potius, partim aëre a ſole extenuato ac diffuſo, partim, quia aër animal eſt, & vim ſe mouendi ac flabellandi habet. Tota deinde doctrina ventorum, tam communium XII, quam prouincialium. Declinat denique ſub finem ſuo more in hominum mores, qui ventis ad cuſtodiendam cæli terrarumque temperiem, ad prudentiam comparandam & noſcenda tranſmarina a Deo datis, ad bella, ambitionem, & auaritiam abutimur. Vnde in incerto ponit, an naſci magis ventos, quam non naſci, profuerit: quod de Iulio Cæſare Liuius olim dixit.

CAPVT I.

Ventus eſt fluens aër. Quidam ita definierunt. Ventus eſt aër fluens in vnam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia numquam aër tam immobilis eſt, vt non in aliqua ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in vnam partem inclinatur. Itaque ſi legeris,

Cum

Cum placitum ventis ſtaret mare:

ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leuiter: & dici tranquillum, quia nec huc nec illo impetum capiat. Idem & de aëre iudicandum eſt, non eſſe vnquam immobilem, etiamſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet. Cum ſol in aliquem clauſum locum infuſus eſt, videmus corpuſcula minima in aduerſum ferri, alia ſurſum, alia deorſum, varie concurſantia. Ergo parum diligenter comprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus eſt maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur. At ille abunde ſibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit: Fluctus eſt maris in vnam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de qua cum maxime quærimus, non circumſcribetur: qui ita ſe geſſerit, vt dicat: Ventus eſt fluens aër in vnam partem: aut, Ventus aër eſt fluens impetu, aut vis aeris in vnam partem euntis, aut curſus aëris aliquo concitatior. Scio quid reſponderi pro definitione altera poſſit. Quid neceſſe eſt adiicere te, in vnam partem fluens aer? Vtique enim quod fluit, in vnam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra ſe mouetur, ſed ſi aliquo fertur. Poteſt ergo aliquid moueri, & non fluere: at e contrario non poteſt fluere, niſi in vnam partem. Sed ſiue hæc breuitas ſatis a calumnia tuta eſt, hac vtamur: ſiue aliquis circumſpectior eſt, verbo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de formula diſputatum eſt.

CAP. II. Democritus ait, cum in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos vocat, ſequi ventum. At contra, quietum & placidum aeris ſtatum eſſe, cum in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur: vbi turba in anguſtum

ſtum concurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpatio, cum exiguum locum multa corpora impleuerint, neceſſe eſt alia aliis incidant, & impellantur ac repellantur, implicenturque & comprimantur, ex quibus naſcitur ventus, cum illa quæ colluctabantur, incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinauere ſe. At vbi in magna laxitate corpora pauca verſantur, nec arietare 1) poſſunt, nec impelli.

CAP. III. Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quod tunc interim minime ventus eſt, cum aër nubilo grauis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulere: & inde ſpiſſatarum nubium grauitas eſt. Adiice nunc, quod circa flumina & lacus frequens nebula eſt, arctatis congeſtisque corporibus, nec tamen ventus eſt. Interdum vero tanta caligo effunditur, vt conſpectum in vicino ſtantium eripiat: quod non eueniret, niſi in paruum locum corpora ſe multa compellerent. Atqui nullum tempus magis, quam nebuloſum, caret vento. Adiice nunc, quod e contrario venit 1), vt ſol matutinum aëra ſpiſſum & humidum ortu ſuo tenuet. Tunc ſurgit aura, cum datum eſt laxamentum corporibus, & ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt.

CAP. IV. Quomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non vno modo. Alias enim terra ipſa magnam vim aëris eiicit, & ex abdito ſpirat: alias cum magna & continua ex imo euaporatio in altum agit 1) quæ emiſerat, immutatio ipſa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec vt credam, mihi perſuaderi poteſt, nec vt taceam: quo-

1. *Arietare*) in ſe mutuo arietum ad inſtar concurrere.

1. *Quod e contrario venit*) quod argumentum contrarii eſt rare facto ſcilicet potius aëre ventum oriri.

1. *Agit*) *egit* ex MSS. reſtituit *Gronov*.

mo-

modo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non ſine magna narium iniuria emittitur, & ventrem interdum cum ſono exonerat, interdum ſecretius: ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere ſpiritum. Bene nobiſcum agitur, quod ſemper concoquit 2): alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius eſt, dicere, multa ex omni parte terrarum & aſſidua ferri corpuſcula: quæ, cum coaceruata ſunt, deinde extenuari ſole cœperint, quia omne quod in anguſto dilatatur, ſpatium maius deſiderat, ventus exſiſtit?

CAP. V. Quid ergo? hanc ſolam eſſe cauſſam venti exiſtimas, aquarum terrarumque euaporationes? Ex his grauitatem aëris fieri, deinde ſolui impetu, cum quæ denſa ſteterant, vt eſt neceſſe, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego vero & hanc iudico 1) Ceterum illa eſt longe verior cauſſa, valentiorque, habere aëra naturalem vim mouendi ſe: nec aliunde concipere, ſed ineſſe illi vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem datas vires eſſe, quibus nos moueremus, aëra autem inertem, inagitabilem relictum eſſe? cum aqua motum ſuum habeat, etiam ventis quieſcentibus: nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum quoque innaſci aquis, & herboſa quædam videmus, ſummo innatantia.

CAP. VI. Eſt ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis 1) qui omnia conſumit, quædam

2. *Concoquit*) quod natura ſic tetrum venti odorem conſumit, non aliter quam in humanis corporibus fit. *Fromond.*

1. *Ego vero & hanc indico*) hanc quidem & ipſe cauſſam agnoſco, ſed non ſolam.

1. *Ignis*) plane gemina habet Ariſtot. Lib. XI. c. 36.

etiam creat: & quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam vim talem aer, & ideo modo ſpiſſat ſe, modo expandit & purgat: alias contrahit, alias diducit, ac differt. Hoc ergo intereſt inter aera & ventum, quod inter lacum & flumen. Aliquando per ſe ipſe ſol cauſſa venti eſt, fundens rigentem aëra, & ex denſo coactoque explicans.

Cap. vii. In vniuerſum de ventis diximus: nunc viritim incipiemus illos excutere. 1) Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant, ſi apparuerit, quando & vnde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax 2) eſt, ſed cadit fortiore iam ſole: nec fertur vltra terrarum adſpectum. 3) Hoc ventorum genus incipit vere, nec vltra æſtatem durat. Et inde maxime venit, vbi aquarum plurimum & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura: hac dico, quæ pro vento valet. 4)

Cap. viii. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν 1) vocant? Quidquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id autem & mul-

1. *Viritim incipiemus illos excutere*) de his omnibus, quæ hoc loco de ventorum varietate narrantur, vid. Plinium L. 2. a c. 45 vsque ad c. 50. & Gellium L. 2. c. 21. *Muret.*

2. *Pertinax*) durabilis.

3. Nec *fertur vltra terrarum adſpectum*) non vltra terræ adſpectum, i. e. quatenus oculus in terræ ſuperficie adſpectum extendit, fertur & exit. *Fromond*

4 *Quæ pro vento valet,*) quæ venti nomen mereri poſſit. *Fromond.*

1. ἐγκολπίαν) quia e ſinu erumpit. Meminit etiam Apulei. Lib. de mundo. *Id.*

tum

tum eſt, & aſſiduum) per diem ſolis alimentum eſt: 2) nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum, in vnam regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimitur aliquo, & in vnam partem procedit: hic ventus eſt. Itaque eo incumbit, quo liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum eſt, quod prima noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ cira lucem iam plena eſt, & onerata quærit quo defluat: & eo potiſſimum exit, vbi plurimum vacui eſt, & magna ac patens area. Adiicit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipſo valet: & nondum quidem aera radiis impellit, iam tamen laceſſit & irritat, lucé præmiſſa. 3) Nam cum ipſe proceſſit, alia ſuperius rapiuntur, 4) alia diffunduntur tepore. Ideo non vltra matutinum illis datur flare. omnis illorum vis conſpectu ſolis extinguitur: etiamſi violentiores flauere, circa medium tamen diem relangueſcunt: nec vnquam vſque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac breuior eſt, prout valentioribus minoribuſue collecta cauſſis eſt.

CAP. IX. Quare tamen tales venti vere & æſtate validiores ſunt? Leuiſſimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, ſurgunt. Quia ver aquoſius eſt, & ex plurimis aquis, locisue ob humidam cæli naturam ſaturis & redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare æſtate æque profunditur? Quia poſt

2. *Per diem ſolis alimentum eſt*) aſtra enim vaporibus paſci Stoicis creditum.

3. *Luce præmiſſa*) luce quæ ipſius adſcenſum ſupra horizontem antecedit.

4. *Superius rapiuntur*) nimio calore rarefacta. *Fromond.*

occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat: qui reuocat exeuntia, ac vehementius trahit, quidquid ex his ſponte reddi ſolet 1): deinde non tantum habet virium, vt quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutius corpuſcula emanare ſolita, & efflari, terra ex ſe atque humor emittit. Facit autem ventum ſol ortus, non calore tantum, ſed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ ſolem antecedit, nondum aëra calefacit, ſed percutit tantum: percuſſus autem in latus cedit. Quamquam ego ne illud quidem conceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cum ex calore fiat. Non habet forſitan tantum teporis, quantum actu 2) appareat. Opus tamen ſuum facit, & denſa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliqua iniquitate naturæ ita clauſa ſunt, vt ſolem accipere non poſſint, illa quoque nubila & triſti luce calefiunt, & per diem minus quam noctibus rigent. Etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & a ſe repellit. Ergo ſol quoque idem facit. Et ideo quibuſdam videtur, inde flatus eſſe, vnde ſol. Hoc falſum eſſe ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehit, & contra ortum plenis velis nauigatur. Quod non eueniret, ſi ſemper ventus ferretur a ſole.

Cap. x. Eteſiæ quoque, qui in argumentum a quibusdam aduocantur, non nimis propoſitum adiuuant. Dicam primum quid illis placeat: deinde, cur diſpliceat mihi. Eteſiæ, inquiunt, hieme non ſunt: quia breuiſſimis diebus ſol deſinit, priusquam frigus euincatur. Itaque niues & ponun-

1. *Quicquid ex his ſponte reddi ſolet*) terra enim & aqua ſemper ſponte ſua corpuſcula quædam heterogene & leniora exhalant.

2. *Actu*) *tactu* leg. *Fromond.*

tur

tur & durantur. Æſtate incipiunt flare, cum & longius extenditur dies, & recti in nos radii diriguntur. Veri ergo ſimile eſt, concuſſas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, retectaſque ſpirare liberius. Itaque plura ex Septemtrionali parte cæli corpora exire, & in hæc loca quæ ſubmiſſiora 1) ac tepidiora ſunt, deferri. Sic impetum Eteſias ſumere: & ob hoc a ſolſtitio illis initium eſt, vltraque ortum Caniculæ non valent: quia iam multum e frigida cæli parte in hanc egeſtum eſt. At ſol mutato curſu 2) in noſtram rectior tenditur: & alteram partem aëris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille Eteſiarum flatus æſtatem frangit: & a menſium feruentiſſimorum grauitate defendit.

CAP. XI. Nunc, quod promiſi, dicendum eſt, quare Eteſiæ illos non adiuuent, nec quidquam huic conferant cauſſæ. Dicimus autem luce auram incitari, eandem ſubſidere, cum illam ſol attigit. Atqui Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi a nautis, & delicati vocantur, quod (vt ait Gallio) mane neſciunt ſurgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura eſt. quod non accideret, ſi vt auras, ita illos ſol comminueret. Adiice nunc, quod ſi cauſſa illis flatus eſt, ſpatium diei ac longitudo, etiam ante ſolſtitium flarent, cum longiſſimi dies ſunt, & cum ma-

1. *Submiſſiora*) ex opinione veterum, quam tradit Virgil. Georg. I.

Mundus vt ad Scythiam Ripheasque arduus arces
Conſurgit, premitur Libyæ deuexus in Auſtros, Gronov.

2. *At ſol mutato curſu*) Seneca hoc vult: *at ſol rectior* (quando in cancro directioribus radiis nos ferit) *mutato curſu* (cum iam verſus æquatorem ſe reflectit) *a noſtra* (parte Septemtrionali) *auertitur.* Tunc autem *alteram partem* (Septemtrionalem & noſtram) *aëris attrahit* poſt ſe, *aliam vero* (meridionalem) *impellit* & agit ante ſe. *Fromond.*

xime niues tabeſcunt. Iulio enim menſe iam diſpoliata ſunt omnia, aut certe admodum pauco iacent adhuc ſub niue.

CAP. XII. Sunt quædam genera ventorum, quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ emittunt. Hos Græci ventos ἐκνεφίας vocant. Qui hoc (vt puto) modo fiunt. Cum magna inæqualitas ac diſſimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in ſublime eat, & alia ex his corporibus ſicca ſint, alia humida: ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, cum in vnum conglobata ſunt, veriſimile eſt quasdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fiſtuloſa, & in modum tibiæ anguſta. His interuallis tenuis includitur ſpiritus: qui maius deſiderat ſpatium, cum euerberatus curſu parum libero incaluit: & ob hoc amplior fit, ſcinditque cingentia, & erumpit in ventum: qui fere procelloſus eſt, quia ſuperne demittitur, & in nos cadit vehemens & acer: quod non fuſus, nec per apertum venit, ſed laborat, & iter ſibi vi ac pugna parat. Hic fere breuis flatus eſt. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit; ideo tumultuoſus venit aliquando, non ſine igne ac ſono cæli. Hi venti multo maiores diuturnioreſque ſunt, ſi alios quoque flatus ex eadem cauſſa ruentes in ſe abſtulere, & in vnum confluxere plures: ſicut torrentes modicæ magnitudinis eunt, quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt: cum vero plures in ſe aquas conuertere, fluminum iuſtorum ac perennium magnitudine excedunt. Idem credibile eſt fieri & in procellis, vt ſint breues quamdiu ſingulæ ſunt: vbi vero ſociauere vires, & ex pluribus cæli partibus eliſus ſpiritus eodem ſe contulit, & impetus illis accedit, & mora.

CAP. XIII. Facit ergo ventum reſoluta nubes: quæ pluribus modis ſoluitur. Nonnumquam conglo-

globationem illam ſpiritus rumpit, incluſi & in exitum nitentis luctatio: nonnumquam calor, quem modo ſol fecit, modo ipſa arietatio magnorum inter ſe corporum, & attritus. Hoc loco, ſi tibi videtur, quæri poteſt, cur turbo fiat. Euenire in fluminibus ſolet, vt quam diu ſine impedimento feruntur, ſimplex & rectum illis iter ſit: vbi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas ſine exitu flectant, ita vt circumlatæ in ſe ſorbeantur, & vorticem efficiant. Sic ventus, quamdiu nihil obſtitit, vires ſuas effundit. Vbi aliquo promontorio repercuſſus eſt, aut vi locorum coeuntium 1) in canalem deuexum tenuemque collectus: ſæpius in ſe volutatur, ſimilemque illis, quas diximus conuerti, aquis facit vorticem. Hic ventus circumactus, & eumdem ambiens locum, & ſe ipſa vertigine concitans, turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt, ac diutius volutatur, inflammatur, & efficit quem πρηστῆρα 2) Græci vocant. Hic eſt igneus turbo. Hi 3) fere omnia pericula venti erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiantur, & totæ naues in ſublime tollantur. Etiamnum quidam venti diuerſos ex ſe generant, & impulſum aera in alias quoque partes, quam in quas ipſi inclinauere, diſpergunt. Illud quoque dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum ſtillicidia, quamuis iam inclinent ſe & labantur, nondum tamen effecere lapſum, ſed vbi plura coiere & turba vires dedit, tunc fluere & ire dicuntur: ſic quamdiu leues ſunt aeris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus eſt;

1. *Coeuntium*) ſeſe contrahentium.

2. πρηστῆρα) quaſi dicas ventum inflammatum. vid. de eo Ariſtoteles Lib. III. Meteor. c. I.

3. *Hi*) ſc. preſteres, produnt omnia argumenta, ex quibus pateat eos ex nubibus erupiſſe.

tunc

tunc eſſe incipit, cum omnes illos miſcuit, & in vnum impetum contulit. Spiritum a vento modus 4) ſeparat: vehementior enim ſpiritus ventus eſt; inuicem ſpiritus leuiter fluens aër.

Cap. xiv. Repetam nunc quod in primo 1) dixeram, edi e ſpecu ventos, receſſuque interiore terrarum. Non tota ſolido contextu terra in vnum 2) vſque fundatur, ſed multis partibus caua,

---- & cæcis ſuſpenſa latebris.

alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi nulla lux 3) diſcrimen aëris monſtrat, dicam tamen nubes nebulaſque in obſcuro conſiſtere. Nam ne hæ quidem ſupra terras, quia videntur, ſunt: ſed qui ſunt, videntur. Illic quoque nihilominus ob id ſunt, quod non videntur. Flumina illic ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leuiter ducta, alia in confragoſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æque dabis, eſſe aliquos & ſub terra lacus, & quaſdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, aëra onerari 4), oneratumque incumbere, & ventum propulſu ſuo concitare. Et ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cum tantum virium fecerint, quanto aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hanc cauernam in noſtras ſedes efferantur. Illud vero manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris, & alio-

4. *Modus*) magnitudo & quantitas. *Fromond.*

1. *In primo*) in principio, vt *a primo*. *Gronov.*

2. *Vnum*) *imum* legit *Fromond.*

3. *Etiamſi nulla lux &c.*) etiamſi lucis defectus diſcrimen aëris oculis ibi non ſiſtat, ratione tamen perſuaſus dico nubes & nebulas ibi eſſe.

4. *Onerari*) impleri vapore & halitu aquarum illarum ſubterranearum. *Fromond.*

rum

rum non minus ignem alentium. Per hoc loca cum ſe, exitum quærens, ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo affrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latius fuſis, etiam ſi quid ignaui aëris erat, extenuatum moueri, & viam cum fremitu vaſto atque impetu quærere. Sed hoc diligentius perſequar, cum quæram de motibus terræ.

CAP. XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotus 1) auctor eſt, demiſſos quam plurimos a Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, vt exploraret quæ vbertas eius eſſet, qui ſtatus; an aliquid futuris reliquiſſet vetus auaritia: deſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos duraturo dies: deinde longa via fatigatos, vidiſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vaſtos, pares noſtris, nec compreſſos quidem terra ſupereminente 2), ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore viſos. Cum magna hæc legi voluptate. intellexi enim ſeculum noſtrum, non nouis vitiis, ſed iam inde antiquitus traditis laborare: nec noſtra ætate primum auaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris male abſtruſa quæſiſſe. Illi quoque maiores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus diſſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, montes ceciderunt, & ſupra lucrum ſub ruina ſteterunt. 3) Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſſimis vſque latebris ſequerentur, & reli-

1. *Aſclepiodotus*) de quo & L. VI. c. 17.

2. *Supereminente*) leg. *ſuperimminente.* Hoc eſt, quibus terra non de proximo incumberet, ſed ingenti & alto fornice ſuperſuſpenderetur. *Gronov.*

3. *Supra lucrum ſub ruina ſteterunt*) in ſpecubus illis ſubterraneis ſupra aurum quidem & metalla, ſed ſub ruina impendentium fornicum cum periculo ſteterunt. *Fromond.*

cto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumque perueniret diſcrimen, & a tergo lucem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſſitas hominem ad ſidera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, vt erueret aurum, non minore periculo quærendum, quam poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamque reptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, a qua ſe auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis eſt, quam iſtis ſupra quos auaritia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit cælum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illo deſcendere auſi ſunt, vbi nouam rerum poſitionem, terrarumque pendentium habitus, ventoſque per cæcum inane experientur, & aquarum nulli fluentium 4) horridos fontes, & altam perpetuamque noctem. Deinde cum iſta fecerint, inferos metuunt.

Cap. XVI. Sed vt ad id, de quo agitur, reuertar, venti quatuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiem, ſeptemtrionemque diuiſi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabathaeaque regna receſſit,
Perſidaque, & radiis iuga ſubdita matutinis.
Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro, Scythiam ſeptemque triones
Horrifer inuaſit Boreas. contraria tellus
Nubibus aſſiduis, pluuioque madeſcit ab Auſtro.

Vel, ſi breuius illos complecti mauis, in vnam tempeſtatem (quod fieri nullo modo poteſt 1]) congregentur.

4. *Nulli fluentium*) i. e. neminis vſui fluentium.
1. *Quod fieri nullo modo poteſt*) nam venti contrarii ſimul ſtare nequeunt.

Vna Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus: - - - -

& qui locum in illa rixa 2) non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cæli partes in ternas diuidunt, & ſingulis ventis binos ſuffectos 3) dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat: nec ſine cauſſa. Non enim eodem ſemper loco ſol oritur, aut occidit. Sed alius eſt ortus occaſuſque æquinoctialis (bis autem æquinoctium eſt:) alius ſolſtitialis 4), alius hibernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, ſubſolanus apud nos dicitur: Græci illum ἀφηλιώτην vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit: quem noſtri vocauere Vulturnum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum proſpera, in qua Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & contra ventum conſtituit: cum venti adiutorio ac fulgoris præſtringentis oculos hoſtium vicit. Varro quoque hoc nomen vſurpat. Sed & Eurus 5) iam ciuitate donatus eſt, & noſtro ſermoni non tamquam alienus interuenit. Ab oriente ſolſtitiali excitatum, Græci Καικίαν appellant: apud nos ſine nomine eſt. 6) Æquinoctialis occidens Fauonium mittit: quem Zephyrum eſſe dicent tibi, etiam qui Græce neſciunt loqui.

---

2. *In illa rixa)* qui omiſſus eſt in iſto quem Poeta deſcribit ventorum concurſu.

3. *Suffectos)* quos collaterales quidam vocant.

4. *Solſtitialis)* ſolſtitium fere æſtiuam ſolis ſtationem notat, quamuis & hyberna detur, quam *brumæ* nomine plerumque deſignant.

5. *Eurus)* nam Græcum hoc nomen origine eſt.

6. *Apud nos ſine nomine eſt)* Aquilonem tamen appellat Gellius Lib. II. c. 22. & Apuleius: at Plinius H. N. L. II. c. 47. Aquilonem medium inter ſeptemtrionem & ortum ſolſtitialem conſtituit.

A ſolſtitiali occidente Corus venit, qui apud quoſdam Argeſtes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta vis eſt, & in vnam partem rapax; Argeſtes fere mollis eſt, & tam euntibus communis, quam redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λὶψ dicitur. A ſeptemtrionali latere ſummus eſt Aquilo, medius Septemtrio, imus Thraſcias. Huic deeſt apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus eſt, deinde Notus, Latine Auſter. deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt.

Cap. xvii. Placet autem duodecim ventos eſſe: non quia vbique tot ſint (quoſdam enim inclinatio terrarum excludit) ſed quoniam plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus: non quia omne nomen ſex recipit, ſed quia nullum plures quam ſex. Qui duodecim ventos eſſe dixerunt, hoc ſecuti ſunt, totidem ventorum eſſe, quot cæli diſcrimina. Cælum enim diuiditur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. Eſt ſeptemtrionalis, 1) eſt ſolſtitialis, 2) eſt æquinoctialis, 3) eſt brumalis, 4) eſt contrarius ſeptemtrionali. 5) His ſextus accedit, qui ſuperiorem partem mundi ab inferiore ſecernit. Vt ſcis enim, dimidia pars mundi ſemper ſupra, dimidia infra eſt. Hanc lineam, quæ inter aperta & occulta eſt, Græci ὁρίζοντα vocant: noſtri finitorem dixere, alii finientem. Adiiciendus eſt ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſuerſa

1. *Septemtrionalis)* qui nobis dicitur Circulus Arcticus.
2. *Solſtitialis)* Tropicus Cancri.
3. *Æquinoctialis)* æquator.
4. *Brumalis)* Tropicus Capricorni.
5. *Contrarius ſeptemtrionali)* Circulus Antarcticus.

cur-

currunt, & alios interuentu ſuo ſcindunt. Neceſſe autem eſt, tot aeris diſcrimina eſſe, quot partes. Ergo horizon ſiue finiens circulus, quinque illos orbes, quos modo dixi fieri, ſecat, 6) & efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occaſu. Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones duas 7) adiicit. Sic duodecim aer diſcrimina accipit, & totidem facit ventos. Quidam ſunt quorumdam locorum proprii, qui non tranſmittunt, ſed in proximum ferunt. 8) Non eſt illis a latere vniuerſi mundi impetus. 9) Atapulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius: cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tamquam ſalubritatem cæli ſui debeant ei. Diuus certe Auguſtus templum illi, cum in Gallia moraretur, & vouit & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos velim perſequi. Nulla enim propemodum regio eſt, quæ non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem.

CAP. XVIII. Inter cetera itaque Prouidentiæ opera, hoc quoque aliquis, vt dignum admiratione ſuſpexerit. Non enim ex vna cauſſa ventos, aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit: ſed primum vt aëra non ſinerent pigreſcere, ſed aſſidua vexatione vtilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde vt imbres terris ſubminiſtrarent, iidemque nimios compeſcerent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, vt per totum orbem pluuiæ diuidi poſſent. In Italiam Auſter impellit, Aquilo in Africam reiicit: Ete-

6. *Secat*) in ſphæra nimiium obliqua.

7. *Regiones duas*) Septemtrionis ſc. & Auſtri. *Fromond.*

8. *Ferunt*) potius *feruntur*, ibique deficiunt & exſpirant. *Id.*

9. *Non eſt illis a latere vniuerſi mundi impetus*) non veniunt ab vltimo Horizonte, ſed e vicino naſcuntur. *Id.*

ſiæ non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Iidem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi non poſſunt, niſi flatu ſuperuacua admixta ſeruandis ventilarentur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem, ruptis velamentis ſuis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quod omnibus inter ſe populis commercium dedit, & gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturæ beneficium, ſi illud in iniuriam ſuam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæſare olim maiore vulgo dictitatum eſt, & a Tito Liuio poſitum, in incerto eſſe, vtrum illum magis naſci reip. profuerit, an non naſci 1); dici etiam de ventis poteſt: adeo quidquid ex illis vtile & neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non ſunt iſta natura ſua bona, ſi vitio male vtentium nocent. Nimirum in hoc Prouidentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus aëra ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit: non vt nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuum componit exitium? Vela ventis damus bellum petituri, & periclitamur periculi cauſſa. 2) Incertam fortunam experimur: vim tempeſtatum nulla ope humana ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta veheremur. Nunc autem cum

1. *Vtrum illum magis naſci Reipub. profuerit, an non naſci*) illud ob auctum Gallia Romæ imperium, hoc ob libertatem eius oppreſſam. *Gronov.*

2. *Periclitamur periculi cauſſa*) per vnum periculum aliud quærimus. *Fromond.*

euaſerimus tot ſcopulos latentes, & inſidias vadoſi maris; cum effugerimus procelloſos deſuper montes, in quos præceps nauigantes ventus impingit; cum inuolutos nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus diuulſa nauigia: quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet, & obuius in littore hoſtis, & trucidandæ gentes tracturæ magna ex parte victorem, & antiquarum vrbium flamma. Quid in arma cogimus populos? quid exercitus ſcribimus, directuros aciem in mediis fluctibus? quid maria inquietamus? Parum videlicet ad mortes noſtras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat: nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos caſus incurrens: emetiri cuique annos ſuos ex commodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & vocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri, quid quæritis? mortem, quæ vbique ſupereſt? Petet illa vos & ex lectulo; ſed vtique innocentes petat: occupabit vos in veſtra domo; ſed occupet nullum molientes malum. Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam inſaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine iniuria occurrentia deuaſtantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in vltionem, aut ex fame morſus eſt: nos ſine vlla parſimonia noſtri alienique ſanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus ventos, quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſque nos malos mala noſtra rapuere? Parum eſt, intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciam traiicit, quam exercitus non vicit, cum impleuerit. 3) Sic Alexander vlterior

3. *Impleuerit*) adeo nimirum erat numeroſus.

Bactris & Indis volet quærere, quid ſit vltra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe vltimum ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni 4), non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina 5), & deos reſiſtentes. Per hominum deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuiſſe nobiſcum, ſi ventos flare vetuiſſet, & inhibito diſcurſu furentium, in ſua quemque terra ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certe ſuo quiſque tantum ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parum vi domeſtica 6), externis quoque laborandum eſt. Nulla terra tam longe remota eſt, quæ non mittere aliquo ſuum malum poſſit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio, hic mihi, an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (vt paullo ante dicebam) queri poſſumus de auctore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrumpimus, & vt eſſent cotraria, efficimus. Dedit ille ventos ad cuſtodiendam cæli terrarumque temperiem, ad euocandas ſupprimendaſque aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem, cum aliis cauſſis adducit ipſa iactatio, attrahens cibum in ſumma, & ne torpeant, mouens. Dedit ventos ad vlteriora noſcenda. fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magna experientia rerum homo, ſi

4. *Diras tribuni*) Atteii Metelli, qui Craſſum contra populi voluntatem aduerſus Parthos exercitus ducentem diris deuouit.

5. *Præſaga fulmina*) quibus deiectus pons fuit quo Euphratem ſtrauerat

6. *Vi domeſtica*) ſubintelligo *laborare*.

cir-

circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos vt commoda cuiuſque regionis fierent communia: non vt legiones equitemque geſtarent, nec vt pernicioſa gentibus arma tranſueherent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui videre expedit? cui loqui? Cui non vita tormentum eſt? Nihil inuenies tam manifeſtæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros inuenerat: ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem eſt his & illis cauſſa ſoluendi: ſed iuſta nulli. diuerſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Vtique alicui vitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt: minima eſſe quæ homines emant vita. Imo, Lucili cariſſime, ſi bene furorem illorum æſtimaueris, id eſt, noſtrum (in eadem enim turba volutamur) magis ridebis, cum cogitaueris vita parari ea, in quibus vita conſumitur. 7)

7. *Vita parari ea &c.*) i. e. vitæ periculo quæri quæ vitam cum maxime nocent, qualia ſunt omnia luxus inſtrumenta, quæ trans mare quæruntur.

LIBER SEXTVS.

In quo de terræ motu agitur.

Argumentum.

Naturam & cauſſas terræ motus docte & explicate enarrat. Ipſo iam ſene ſub Imperio Neronis, Pompeii celebre Campaniæ oppidum terræ motu deſedit, in iuuentute eius & Imperio Tiberii, XII Vrbes Aſiæ perditæ. Non metuendus tamen terræ motus; quia magnificum a tam magna cauſſa perire. In cauſſas, deinde terræ motus inquirit. Thales terram, ceu nauigium, aqua ferri & fluctuari, alii aquarum ſub terra latentium fluctu agitari crediderunt. Hac occaſione ad quæſtionem famoſam digreditur, de Origine Nili. Ariſtoteles, Theophraſtus, Calliſthenes (æternum Alexandri crimen, a quo iniurioſe necatus) ſpiritum terræ motorem faciunt: quibus noſter accedit. Ex motu Campano peſtilentia orta, quæ ouium ibi greges exanimauit: quidam etiam terrore lymphatici errauere. Denique in mores relapſus, non terræ motus, non fluctus, non arma metuenda docet; quia rem puſillam, hominis vitam tantum petunt, quam auriculæ dolor, aut pes leuiter offenſus, auferre poteſt.

CAPVT I.

Pompeios, celebrem Campaniæ vrbem, in quam ab altera parte Surrentinum Stabianumque littus, ab altera Herculanenſe, conueniunt, mareque ex aperto reductum 1) amœno ſinu cingunt, deſediſſe terræ motu, vexatis quæ-

1. *Reductum*) reducta dicuntur interiora, abdita, vt quæ in ſinu ſunt.

cum

cumque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuimus: & quidem diebus hibernis 1): quos vacare a tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic, Regulo & Virginio Conſulibus, qui Campaniam numquam ſecuram huius mali, indemnem tamen, & totiens defunctam metu, magna ſtrage veſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubieque ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, vt ſine clade, ita non ſine querela eſt. Neapolis quoque priuatim multa, publice nihil amiſit, leuiter ingenti malo perſtricta. Villæ vero præruptæ paſſim ſine iniuria tremuere. Adiiciunt his ſexcentarum ouium 3) gregem exanimatum, & diuiſas ſtatuas: motæ poſt hoc mentis aliquos atque impotes ſui erraſſe. Quorum vt cauſſas excutiamus, & propoſiti operis contextus exigit, & ipſe in hoc tempus congruens caſus. Quærenda ſunt trepidis ſolatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt, ſi mundus ipſe concutitur, & partes eius ſolidiſſimæ labant? Si, quod vnum immobile eſt in illo fixumque, vt cuncta in ſe intenta ſuſtineat, fluctuat: ſi quod proprium habet terra, perdidit, ſtare: vbi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum inuenient? quo ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, vbi tecta crepuere, & ruina ſignum dedit: tunc præceps quisque ſe proripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod vrbes ſitæ ſunt, quod fundamen-

1. *Hybernis*) quo tempore rariores terræ motus eſſe obſeruant.

3. *Sextentarum ouium*) quas halitus teter interemit.

tum quidam orbis eſſe dixerunt, diſcedit ac titubat? Quid tibi eſſe non dico auxilii, ſed ſolatii poteſt, vbi timor fugam perdidit? Quid eſt, inquam, ſatis munitum? quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam: præruptæ altitudinis caſtella vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos vindicant portus: nimborum vim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non ſequitur incendium: aduerſus tonitrua & minas cæli, ſubterraneæ domus, & defoſſi in altum ſpecus, remedia ſunt. Ignis ille cæleſtis non tranſuerberat terram, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentia mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Numquam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cælum exhauſit vrbes, non abſtulit. Hoc malum latiſſime patet, ineuitabile, auidum, publice noxium. Non enim domos ſolum, aut familias, aut vrbes ſingulas haurit, ſed gentes totas, regioneſque ſubuertit: & modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltem fuiſſe: ſed ſupra nobiliſſimas vrbes, ſine vllo veſtigio prioris habitus, ſolum extenditur. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & e viuorum numero viui auferuntur, tamquam non omne fatum ad eumdem terminum veniat. Hoc habet inter cetera iuſtitiæ ſuæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, vtrum me lapis vnus elidat, an monte toto premar: vtrum ſupra me domus vnius onus veniat, & ſub exiguo eius tumulo ac complanatione exſpirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat: in luce hunc & in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto

terra-

terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferat. Nihil intereſt mea, quantus circa mortem meam tumultus ſit. ipſa vbique tantumdem eſt.. Proinde magnum ſumamus animum aduerſus iſtam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campaniæ renuntiauere, quique poſt hunc caſum emigrauerunt, negantque ſe vnquam ipſam regionem acceſſuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia eiuſdem ſortis ſunt, & ſi nondum mota, tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecurius conſiſtis locum, hæc nox aut hic ante noctem dies ſcindet. Vnde ſcies an melior eorum locorum conditio ſit, in quibus iam vires ſuas fortuna conſumpſit; & quæ in futurum ruina ſua fulta ſunt 4)? Erramus enim, ſi vllam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes ſub eadem iacent lege. Nihil ita, vt immobile eſſet, natura concepit. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hæc domus, nunc illa ſuſpenditur 5): ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Aſia duodecim vrbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam, quæcumque eſt iſta vis mali quæ incurrit; nunc Campaniam læſit. Circuit fatum, & ſi quid diu præteriit, repetit. Quædam rarius ſollicitat, ſæpius quædam. Nihil immune eſſe & innoxium ſinit. Non homines tantum, qui breuis & ca-

4. *Ruina ſua fulta ſunt*) vacua enim ante loca & hiantia ſuperiorum ruina implentur & fulciuntur. *Fromond.*

5. *Suſpenditur*) extra perpendiculum inclinata in ruinam. *Id.*

duca res naſcimur; vrbes oræque terrarum & littora, & ipſum mare in ſeruitutem fati venit. Quo ergo nobis permanſura promittimus bona fortunæ; & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt leuitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus? Perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non venit, idipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniæ iſtud aut Achaiæ, ſed omnis ſoli vitium eſt, male cohærere, & ex cauſſis pluribus reſolui; & ſumma manere 6), partibus ruere.

Cap. II. Quid ago? Solatium aduerſus pericula dare promiſeram: ecce vndique timenda denuntio. Nego quidquam eſſe quietis æternæ; quod & perire non poſſit, & perdere. Ego vero hoc ipſum ſolatii loco pono, & quidem valentiſſimi: quandoquidem ſine remedio 1) timor ſtultus eſt ratio terrorem prudentibus excutit; imperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis ſubita captiuitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt,

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda: circumſpicite quam leuibus cauſſis diſcutiamur. 2) Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non ſomnus, ſine menſura quadam ſalubria ſunt. Iam intelligitis nugatoria nos eſſe corpuſcula, & imbecilla, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id vnum periculi ſatis eſſet, quod tremunt terræ,

6. *Summa manere &c.*) hoc eſt totam terram manere partes quasdam eius fatiſcere.

1. *Sine remedio*) id quod remedium non admittit, quod mutari nequit, ſtulte timetur.

2. *Diſcutiamur*) intereamus, anima & corpore ſolutis.

quod

quod ſubito diſſipantur, ac ſuperpoſita diducunt. Magni ſe æſtimat, 3) qui fulmina & motus terrarum hiatusque formidat: vult ille imbecillitatis ſuæ ſibi conſcius timere pituitam? ita videlicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra,& in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi cælum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire non poſſumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidem dolor, ſed aliqua a latere eius ſciſſura conficit: & ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliua ſuffocat? Ego extimeſcam emotum ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, maiore quam ſolet curſu,plus aquarum trahens ſuperueniat; cum quoſdam ſtrangulauerit potio, male lapſa per fauces. Quam ſtultum eſt, mare horrere: cum ſcias, ſtillicidio 4) perire te poſſe? Nullum eſt maius ſolatium mortis, quam ipſa mortalitas. nullum autem omnium iſtorum quæ extrinſecus terrent, quam quod innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſunt. Quid enim dementius, quam ad tonitrua ſuccidere, & ſub terram correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quam timere nutationem aut ſubitos montium lapſus, irruptiones maris extra littus eiecti, cum mors vbique præſto ſit, & vndique occurrat; nihilque ſit tam exiguum,quod non in perniciem generis humani ſatis valeat? Adeo non debent nos iſta confundere, tamquam plus in ſe mali habeant, quam vulgaris mors: vt contra, cum ſit neceſſarium e vita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori vbicumque, quandoque. Stet licet iſta humus, & ſe

3. *Magni ſe æſtimat &c.*) dum putat ab iſtis maioribus cauſſis ſibi interitum tantum imminere, cum leuiſſima quæuis eum, perdere poſſint vt *pituita, vnguiculi dolor* &c.

4. *Stillicidio)* paucis guttis male per fauces lapſis.

tene-

teneat ſuis finibus, nec vlla iactetur iniuria: ſupra me quandoque erit. Intereſt ergo, illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat? Diducitur ingenti potentia neſcio cuius mali: rumpitur, & me in immenſam altitudinem abducit. Quid porro? Mors leuior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non vult me iacere in ignobili loco? ſi mihi iniicit ſui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum eſt, inquit, *mihi cælo cecidiſſe velim.* Idem licet dicere. Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo: non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolatium eſt, terram quandoque videre mortalem.

Cap. iii. Illud quoque proderit præſumere animo, nihil horum deos facere; nec ira numinum, aut cælum concuti, aut terram. Suas iſta cauſſas habent: nec ex imperio ſæuiunt, ſed ex quibuſdam vitiis, vt corpora noſtra, turbantur: & tunc, cum facere videntur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia ſunt, vtpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria: ex inſolito formido eſt maior. Quare autem quidquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitamus, quid illa facere poſſit, ſed tantum quid fecerit. Damus itaque huius negligentiæ pœnas, tamquam nouis territi: cum illa non ſint noua, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publice, ſiue deficere ſol viſus eſt, ſiue luna, cuius obſcuratio frequentior, aut parte ſui, aut tota, delituit? longeque magis illæ actæ in tranſuerſum faces, & cæli magna pars ardens, & crinita ſidera, & plures ſolis orbes, & ſtellæ per diem viſæ, ſubitique tranſcurſus ignium, multam poſt ſe lucem trahentium? Nihil horum ſine timore miramur: & cum timendi

ſit cauſſa, neſcire; non eſt tanti ſcire, ne timeas. Quanto ſatius eſt, cauſſas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quidquam inueniri dignius poteſt, cui ſe non tantum commodet, ſed impendat.

CAP. IV. Quæramus ergo, quid ſit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem ponderis impellat, quid ſit illa valentius, quid tantum onus vi ſua labefactet: cur modo tremat, modo luxata ſubſidat, nunc in partes diuiſa diſcedat: & alias interuallum ruinæ ſuæ diu ſeruet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrſus, nunc nouos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret: ignesque nonnumquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per ſecula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciemque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſis accidant, digna res eſt excuti. Quod, inquis, erit pretium operæ? quo nullum maius eſt, noſſe naturam. Neque enim quidquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulcrius, cum multa habeat futura vſui, quam quod hominem magnificentia ſui detinet; nec mercede, ſed miraculo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit, propter quod accidant hæc: quorum eſt adeo mihi dulcis inſpectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis aut ad ſcientiam, aut certe ad diligentiam adiecerit.

CAP. V. Cauſſam, qua terra concutitur, alii in aqua eſſe, alii in ignibus, alii in ipſa terra, alii in ſpiritu putauere: alii in pluribus, alii in omnbius his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſſam eſſe dixerunt;

xerunt; ſed non liquere, quæ eſſet. Nunc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones veteres parum exactas eſſe, & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentantibus, poſt eadem illa limata ſunt: & ſi quid inuentum eſt, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conſpectu, introſpicere, & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui ſperauit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque veteres audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque inuolutiſſima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen ætas quod agat, inueniet; ſed in omni alio negotio, longe ſemper a perfecto fuere principia.

Cap. vi. In aqua cauſſam eſſe, nec ab vno dictum eſt, nec vno modo. Thales Mileſius totam terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare: ſiue illud oceanum vocas, ſiue magnum mare, ſiue alterius naturæ ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hac, inquit, vnda ſuſtinetur orbis, velut aliquod grande nauigium & graue his aquis quas premit. Superuacuum eſt reddere cauſſas, propter quas exiſtimat, grauiſſimam partem mundi non poſſe ſpiritu tam tenui fugacique geſtari 1): non enim nunc de ſitu terrarum, ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas eſſe in cauſſa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni maiore motu erumpunt fere noui fontes: ſicut in nauigiis quoque euenit, vt

1. *Spiritu tam tenui fugacique geſtari)* quaſi eum geſtari ætheri innatantem vulgo credimus.

ſi

ſi inclinata ſunt, & abiere in latus, aquam ſorbeant; quæ in omni onere eorum quæ vehit, ſi immodice depreſſa ſunt 2), aut ſuperfunditur, aut certe dextra ſiniſtraque ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, non eſt diu colligendum. Nam ſi terram aqua ſuſtineret, tota aliquando concuteretur, ſemper moueretur: nac agitari illam miraremur, ſed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: numquam enim nauis dimidia iactatur. nunc vero non terrarum vniuerſarum, ſed ex parte motus eſt. Quomodo ergo fieri poteſt, vt quod totum vehitur, totum non agitetur, ſi id quo vehitur, agitatum eſt? At quare aquæ erumpunt? Primum omnium ſæpe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde ſi ex hac cauſſa vnda prorumperet, a lateribus terræ circumfunderetur: ſicut in fluminibus ac mari videmus accidere, vt incrementum aquarum, quoties nauigia deſidunt, in lateribus maxime appareat. Ad vltimum non tam exigua fieret quam dicit eruptio, nec velut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret ingens inundatio, vt ex infinito liquore, & ferente vniuerſa.

CAP. VII. Quidam motum terrarum aquæ imputauere: ſed non ex eadem cauſſa. Per omnem, inquiunt, terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum nauigabilis etiam ſine adiutorio imbrium magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingentes aquas inuehit: hinc qui medius inter pacata & hoſtilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Aſiamque diſterminans 1), alter Germanos, auidam gen-

2. *Sunt)* lego *fuerit.* pertinet enim hoc ad *aquam*, quæ depreſſa quocunque onere vel ſuperfluit, vel a latere ſurgit.

1. *Europam Aſiamque diſterminans)* ingens error, Danubio tribuit quæ Tanais ſunt.

tem

tem belli, repellens. Adiice nunc patentiſſimos lacus, & ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipſis quidem inter ſe peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, ſubitos, & ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires quam repentinæ, tam breues. Omnis hæc aquarum, etiam intra terram, natura facies que eſt. Illic quoque aliæ vaſto curſu deferuntur, & in præceps volutæ cadunt: aliæ languidiores in vadis refunduntur, & leniter ac quiete fluunt. Quis autem neget, vaſtis illas receptaculis concipi, & ceſſare multis inertes locis? Non eſt diu probandum, ibi multas aquas eſſe, vbi omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito multoque funderet. Si hoc verum eſt, neceſſe eſt aliquando illic amnis excreſcat, & relictis ripis violentus in obſtantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam donec decreſcat verberabit. Poteſt fieri, vt aliquam regionem riuus affluens exedat, ac ſecum trahat aliquam molem: qua lapſa, ſuperpoſita quatiantur. Iam vero nimis oculis permittit, nec vltra illos ſcit producere animum qui non credit eſſe in abſcondito terræ ſinus maris vaſti. Nec enim video, quid prohibeat vel obſtet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abſcondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantumdem loci tenet, aut fortaſſis hoc amplius, quod ſuperiora cum tot animalibus erant diuidenda: abſtruſa enim, & ſine poſſeſſore deſerta, liberius vndis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare, & ventis, quos omne interuallum terrarum, & omnis aër creat, impelli? Poteſt ergo maior ſolito exorta tempeſtas aliquam partem terrarum impulſam

vehe-

vehementius mouere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul a mari fuerant, ſubito eius acceſſu vapulauere; & villas in conſpectu collocatas, fluctus, qui longe audiebatur, inuaſit. Illic quoque poteſt accedere ac decedere pelagus infernum: quorum neutrum fit ſine motu ſuperſtantium.

CAP. VIII. Non quidem exiſtimo diu te hæſitaturum, an credas eſſe ſubterraneos amnes & mare abſconditum. Vnde enim iſta prorumpunt, vnde ad nos veniunt, niſi quod origo humoris incluſa eſt? Age, cum vides interruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non vniuerſum auerti, ſed paullatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde conſumi: quo illum putas abire niſi in obſcura terrarum; vtique cum videas emergere iterum, non minorem eo qui prior fluxerat? Quid cum vides Alpheum, celebratum poëtis, in Achaia mergi, & in Sicilia rurſus transiecto mari effundere amœniſſimum fontem Arethuſam? Neſcis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili æſtiua inundatio, & hanc eſſe, a terra illum erumpere, & augeri non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæſar, vt aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantiſſimus, ad inueſtigandum caput Nili miſerat, audiui narrantes, longum illos iter peregiſſe, cum a Rege Æthiopiæ inſtructi auxilio, commendatique proximis regibus, penetraſſent. Ad vlteriora quidem, aiebant, peruenimus, ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant, nec ſperare quiſquam poteſt, ita implicitæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod niſi paruum & vnius capax, limoſa & obſita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſiue caput illa, ſiue acceſſio eſt Nili, ſiue

tunc naſcitur, ſiue in terras ex priore recepta curſu redit 1): nonne tu credis, illam, quidquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, vt eructare tanto impetu poſſint.

Cap. ix. Ignem cauſſam motus quidam, & quidem non eamdem iudicant. Inprimis Anaxagoras, qui exiſtimat, ſimili pene ex cauſſa & aëra concuti, & terram: cum in inferiore parte ſpiritus craſſum aëra, & in nubes coactum, eadem vi qua apud nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit; & ignis ex hoc colliſu nubium, curſuque eliſi aëris, emicuit. Hic ipſe in obuia incurrit, exitum quærens, ac diuellit repugnantia: donec per anguſta aut nactus eſt viam exeundi ad cælum, aut vi atque iniuria fecit. Alii in igne cauſſam quidem eſſe, ſed non ob hoc, iudicant: ſed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi motum earum partium, quæ ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruere: nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus vaſti aperiuntur: aut cum diu dubitauerunt, 1) ſuper ea ſe, quæ ſuperſunt ſtantque, componunt. 2) Hoc apud nos quoque videmus accidere, quotiens

---

1. *In terras ex priore recepta curſu redit*) in terras redit & conſpicua fit, cum antea, quod fit in fluuiis nonnullis, poſt emenſum aliquot in terræ ſuperficie ſpatium in eam ſe abdidiſſet.

1. *Cum diu dubitauerunt*) cum diu motu incerto agitata fuerunt: explico enim iſta ex præcedentibus: *tunc ſequi motum earum partium quæ ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant*, item ex ſequentibus: *cum exuſta trabes* &c.

2. *Super ea quæ ſuperſunt ſtantque*) ſe componunt & coeunt ſuper ea quæ ſuper impoſita ſunt & ſtant, vt ita obruant ea, qualia ſunt ædificia, turres &c. quod enim Fromondus hic *qua* accuſatiuum non nominatiuum eſſe vult, id ratione mihi carere videtur.

in-

incendio pars ciuitatis laborat: cum exuſtæ trabes ſunt, aut corrupta quæ ſuperioribus firmamentum dabant; tunc diu agitata faſtigia concidunt, & tam diu differuntur atque incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt.

CAP. X. Anaximenes ait, terram ipſam ſibi eſſe cauſſam motus, nec extrinſecus incurrere quod illam impellat: ſed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes eius decidere, quas aut humor ſoluerit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. Sed his quoque ceſſantibus non deeſſe, propter quod aliquid abſcedat aut reuellatur. Nam primum omnia vetuſtate labuntur, nec quidquam tutum a ſenectute eſt. Hæc ſolida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædam non percuſſa tamen decidunt, cum plus ponderis habuere quam virium: ita in hoc vniuerſo terræ corpore euenit, vt partes eius vetuſtate ſoluantur, ſolutæ cadant, & tremorem ſuperioribus afferant: primum dum abſcedunt (nihil enim vtique magnum ſine motu eius, cui hæſit, abſcinditur) deinde cum deciderunt, ſolido exceptæ reſiliant, pilæ more; quæ cum cecidit exultat, ac ſæpius pellitur, totiens a ſolo in nouum impetum miſſa. Si vero in ſtagnantibus aquis delata ſunt, hic ipſe caſus vicina concutit fluctu, quem ſubitum vaſtumque illiſum ex alto pondus eiicit.

CAP. XI. Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorem, ſed aliter. Nam cum pluribus locis ferueant, neceſſe eſt ingentem vaporem ſine exitu voluant, qui vi ſua ſpiritum intendit: & ſi acrius inſtitit, oppoſita diffundit: ſi vero remiſſior fuit, nihil amplius quam mouet. Videmus aquam ſpumare, igne ſubiecto. Quod in hac aqua facit incluſa & anguſta, multo magis illum facere credamus, cum violentus

ac vaſtus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quidquid pulſauerit, agitat.

Cap. xii. Spiritum eſſe qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua terrarum deferuntur: deinde vbi iam omnia ſpatia plena ſunt, & in quantum aër potuit, denſatus eſt, is qui ſuperuenit ſpiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes anguſtias 1) dimouet, & clauſtra ſua conatur effringere. Sic euenit, vt terræ, ſpiritu luctante, & fugam quærente, moueantur. Itaque cum terræ motus futurus eſt, præcedit aeris tranquillitas & quies: videlicet, quia vis ſpiritus, quæ concitare ventos ſolet, in inferna ſede detinetur. Nunc quoque cum hic motus in Campania fuit, quamuis hiberno tempore, & inquieto, per ſuperiores dies aer ſtetit. Quid ergo? Numquam flante vento terra concuſſa eſt? Admodum raro duo flauere ſimul venti. Fieri tamen & poteſt, & ſolet. quod ſi recipimus, & conſtat duos ventos rem ſimul gerere: quid ni accidere poſſit, vt alter ſuperiorem aera agitet, alter inferum?

Cap. xiii. In hac ſententia licet ponas Ariſtotelem, & diſcipulum eius Theophraſtum, non, vt Græcis viſum eſt, diuini, tamen & dulcis eloquii virum, & nitidi ſine labore. Quid vtrique placeat, exponam. Semper aliqua euaporatio eſt e terra, quæ modo arida eſt, modo humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum potuit, elata, cum vlteriorem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atque in ſe reuoluitur: dumque rixa ſpiritus recipro-

1. *Anguſtias*) Codex Britannicus *obſtacula* legit. *Gronov.*

can-

cantis iactat obſtantia, & ſiue interclusus, ſiue per anguſta eniſus eſt, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem ſchola eſt, qui hanc partem philoſophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquiſitor fuit. Huius tale decretum eſt: Frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt, & vna eſſe non poſſunt: eo frigidum confluit, vnde vis calida diſceſſit: & inuicem ibi calidum eſt, vnde frigus expulſum eſt. Hoc quod dico verum eſt: ſed vtrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cum ſupra terram frigus eſt, calent putei, nec minus ſpecus, atque omnes ſub terra receſſus: quia eo ſe calor contulit, ſuperiora poſſidenti frigori cedens: qui cum in inferiora peruenit, & eo ſe quantum poterat ingeſſit, quo denſior, hoc validior eſt: huic alius ſuperuenit, cui neceſſario congregatus ille iam & in anguſtum preſſus, loco cedit. Idem e contrario euenit, cum vis maior frigidi illata in cauernis eſt. Quidquid illic calidi latet, frigori cedens abit in anguſtum, & magno impetu agitur: quia non patitur vtriusque natura concordiam, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæque remolitur ac iactat. Ideoque antequam terra moueatur, ſolet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus. nec enim aliter poſſet, vt ait noſter Virgilius:

Sub pedibus mugire ſolum, & iuga celſa moueri: niſi hoc eſſet ventorum opus. Vices deinde huius pugnæ ſunt: deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio 1):

1. *Rurſus eruptio*) æſtate cum in ſubterraneis congregatus calor diſſoluitur, & rurſus in auras per dehiſcentes terræ poros fit eruptio, tunc in aere compeſcitur frigus, & in viſcera terræ compellitur ſucceditque calori, mox ibi futurum potentius. *Rurſus* igitur valet *retro ſurſum* in auras, vnde calor ille deſcenderat in viſcera terræ. *Fromond.*

Tunc frigida compeſcuntur & ſuccedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis curſat, & vltro citroque ſpiritus commeat, concutitur.

CAP. XIV. Sunt qui exiſtiment, ſpiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terram, ſed ex alia cauſſa, quam Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum & ſanguine irrigatur, & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quam meat: quædam patentiora, in quibus colligitur, & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem ſanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quis quam animam vocauerit, peruium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. Sed quemadmodum in corpore noſtro, dum bona valetudo eſt, venarum quoque imperturbata mobilitas modum ſeruat; vbi aliquid aduerſi eſt, micat crebrius, & ſuſpiria atque anhelitus, laborantis ac feſſi ſigna ſunt; ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſæ manent. Cum aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui modeſtius perfluebat, icto vehementius, & quaſſante venas ſuas: nec, ut illi paullo ante dicebant, quibus animal placet eſſe terram. nam ſi hoc eſt quemadmodum animal, tota vexationem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moratius impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo, numquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aëre: qui quamdiu habet exitum, ſine iniuria labitur: ſi offendit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundente ſe a tergo aëre. Deinde per aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo anguſtius. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu.

At

At ſi nec rimam quidem per quam effluat inuenit, conglobatus ille furit, & huc atque illo circumagitur, aliaque deiicit, alia intercidit: cum tenuiſſimus, idemque fortiſſimus, & irrepat quamuis in obſtructa, & quidquid intrauit, vi ſua diducat & diſſipet; tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum diſcedit; aut cum dedit, in ipſam, qua illum emiſit, cauernam fundamento ſpoliata conſidit.

CAP. XV. Quidam iſta exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantum primos illos aditus habet, quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illic caſus impoſuit. 1) Alicubi diduxit, quidquid ſuperne terreni erat, aqua: alia torrentes exedere, illa æſtibus magnis dirupta patuere. Per hæc interualla intrat ſpiritus: quem ſi incluſit mare, & altius adegit, nec fluctus retro abire permiſit, tunc ille exitu ſimul redituque præcluſo, volutatur. Et quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, & terram prementem diuerberat.

CAP. XVI. Etiamnum dicendum eſt, quod pleriſque auctoribus placet, & in quod fortaſſe fiet diſceſſio. 1) Non eſſe terram ſine ſpiritu, palam eſt. Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuiſque corporibus: ſed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum infunderet, non aliunde viuentibus, & tot ſatis? Quemadmodum tam diuerſas radices, aliter atque aliter in ſe merſas foueret, quaſdam ſumma receptas parte, quaſ-

1. *Impoſuit*) addidit.
1. *In quod fortaſſe fiet diſceſſio*) quod approbationem forte merebitur. Pedibus nimirum in ſenatu diſcedebatur in ſententias.

dam altius tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & hauſtu atque alimento ſuo educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cælum, quod igneus æther, mundi ſumma pars, claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum iniri non poteſt numerus, omnis hic cæleſtium cœtus, & (vt alia prætercam) hic tam prope a nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel maior, alimentum ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur: nec vllo alio ſcilicet, quam halitu terrarum ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa, tantaque, & ſeipſa maiora, terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, vt non multum illi ſuperſit, ex qua tantum petitur ac ſumitur: & ad tempus quidem, quod exeat, naſcitur. 2) Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cæleſtia ſpiritus, niſi inuicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus interlateat, & cæca ſub terra ſpatia aer latus obtineat. Quod ſi verum eſt, neceſſe eſt id ſæpe moueatur, quod re mobiliſſima plenum eſt. Numquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum quam aer, & tam verſabile & agitatione gaudens?

Cap. xvii. Sequitur ergo, vt naturam ſuam exerceat, & quod ſemper moueri vult, aliquando & alia

2. *Et ad tempus quidem, quod exeat, naſcitur*) quicquid videatur Fromondo, integrum locum eiusque hunc ſenſum eſſe puto: naſcitur ex terra ad tempus, hoc eſt eo quo opus eſt tempore tantum quantum opus eſt, vt exeat, hoc eſt adſcendat ſurſum & ſidera paſcat.

mo-

moueat. Id quando fit? Quando illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: cum offenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non aliter, quam ille

---- pontem indignatus Araxes.

Quamdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quasque aquas explicat. Vbi ſaxa manu vel caſu illata preſſere venientem, tunc impetum mora quærit: & quo plura oppoſita ſunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ a tergo ſuperuenit, & in ſe creſcit, cum onus ſuum ſuſtinere non potuit, vim ruina parat, & prona cum ipſis quæ obiacebant fugit. Idem ſpiritu fit: qui quo valentior agiliorque eſt, citius rapitur, & vehementius ſeptus omnes diſturbat. Ex quo motus fit ſcilicet eius partis, ſub qua pugnatum eſt. Quod dicitur, verum eſſe ex illo probatur: ſæpe enim cum terræ motus fuit, ſi modo pars eius aliqua dirupta eſt, inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo terræmotu, quo Chalcis laborauit: quod apud Aſclepiodotum inuenies, auditorem Poſidonii, in ipſis quæſtionum naturalium cauſſis. Inuenies & apud alios auctores, hiaſſe vno loco terram, & inde non exiguo tempore ſpiraſſe ventum: qui ſcilicet illud iter ipſe ſibi fecerat, per quod ferebatur.

CAP. XVIII. Maxima ergo cauſſa eſt, propter quam terra moueatur, ſpiritus natura citus, & locum e loco mutans. Hic quamdiu non impellitur, & in vacanti ſpatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum extrinſecus ſuperueniens cauſſa ſolicitat, compellitque & in arctum agit, ſcilicet adhuc cedit tantum, & vagatur. Vbi erepta diſcedendi facultas eſt, & vndique obſiſtitur, tunc

---- magno cum murmure montis
Circumclauſtra fremit, ---

quæ diu pulſata conuellit ac iactat: eo acrior, quo cum valentiore mora luctatus eſt. Deinde cum circa perluſtrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxime impactus eſt, reſilit: & aut per occulta diuiditur, ipſo terræmotu raritate facta, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: ſoluit enim quodcumque vinculum, & omne onus fert ſecum, infuſusque per minima laxamentum ſibi parat, indomita naturæ potentia liber, vtique concitatus, ſibi ius ſuum vindicat. Spiritus vero inuicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtatesque ſonoras
Imperio premat ac vinclis & carcere frænet.

Sine dubio poëtæ hunc voluerant videri carcerem, in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt, eſſe adhuc ventum, nec id quod ventus eſt, poſſe iam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quieſcit, & aëris ſtatio eſt. omnis in fuga ventus eſt. 1) Etinmnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici ſpiritu, quod corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quam ſi ſpiritum aliqua cauſſa conturbat: cum timore contractus eſt, cum ſenectute langueſcit, & venis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut ſub acceſſionem curſu ſuo deiicitur. Nam quamdiu ſine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis 2) his quæ ſuo vigore tenebat, deficiens concutit, quidquid integer tulerat.

1. *Omnis in fuga ventus eſt)* fuga & motus venti naturam abſoluunt.

2. *Perferendis)* ſuſtinendis atque intendendis, quod neruis, venis & arteriis præſtat.

CAP.

CAP. XIX. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod vult ſententiæ locó dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones prætérire, quas improbo: cum ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius, quam præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leuiter mota, tamen circuit, non ſine tactu eius tumultuque, quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarum ſub terra pendentium vaſtitas habet aëra ſuum; quem ſimul alius ſuperne incidens percuſſit, agitat non aliter, quam illa de quibus paullo ante retuli, inania indito clamore ſonuerunt.

CAP. XX. Veniamus nunc ad eos, qui omnia iſta quæ retuli in cauſſa eſſe dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando ſpiritu fieri aliquando aqua, aliquando vtroque: & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ concaua eſt, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & ceteris liquidius. Hoc cum ſuperueniente grauitate reiectum eſt, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari poteſt ſine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quod modo de ſpiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum eſt. Vbi in unum locum congeſta eſt, & capere ſe deſiit, aliquo incumbit, & primo viam pondere aperit, deinde impetu nec enim exire niſi 1 per deuexum poteſt, diu incluſa; nec in directum cadere moderate, aut ſine concuſſione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si vero cum iam rapi cœperit, aliquo loco ſubſtitit, & illa vis fluminis in ſe reuoluta eſt, in occurrentem terram repellitur, & illam, qua parte maxime pendet, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto

1. *Niſi*) abundare videtur τὸ *niſi*. *Gronov*.

altius

altius ſidit, & fundus ipſe vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus vero nonnumquam impellit vndas; & ſi vehementius inſtitit, eam ſcilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnumquam in terrena itinera 2) coniectus, & exitum quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis ventis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt, quam vt poſſit excludi; & vehementior, quam vt ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſſas Epicurus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquid vnum ex iſtis eſſe affirmauerunt, corripit; cum ſit arduum, de iis quæ coniectura ſequenda ſunt, aliquid certi promittere. Ergo, vt ait, poteſt terram mouere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, quibus deſiit poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram mouere impreſſio ſpiritus. Fortaſſe enim aëer extrinſecus alio intrante aëre agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur, & inde motum capit. Fortaſſe aliqua parte terræ velut columnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit pondus impoſitum. Fortasſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, & fulmini ſimilis, cum magna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, & ſe incitans, ab imo in ſumma vsque perfertur: nullam tamen illi placet cauſſam motus eſſe maiorem, quam ſpiritum.

---

2. *In terrena itinera*) i. e. ſpiramenta, foramina & fiſtulas, per quas ſpiritus penetrat in terram. Senſus eſt, quod ſpiritus non tantum impellendo aquas & cogendo terram per eas quatiat, ſed ipſe quandoque per caua terræ diffuſus & exitum non inueniens omnia moueat. *Gronov.*

Cap.

CAP. XXI. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem, quæ vehementiſſima ſunt, valent. Ignem ſpiritus concitat: aquæ, ſi ventum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, cum illas agit flatus: qui poteſt diſſipare magna ſpatia terrarum, & nouos montes ſubrectos extollere, & inſulas non ante viſas, in medio mari ponere. Theren, & Theraſiam, & hanc noſtræ ætatis inſulam 1), ſpectantibus nobis in Ægæo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem ſpiritus vexerit? Duo genera ſunt (vt Poſidonio placet) quibus mouetur terra: vtrique nomen eſt proprium. Altera ſuccuſſio eſt, cum terra quatiatur, & ſurſum ac deorſum mouetur: altera inclinatio, qua in latura nutat nauigii more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro vocabulo ſignatum eſt: non enim ſine cauſſa tremorem terræ dixere maiores, qui vtrique diſſimilis eſt. nam nec ſuccutiuntur tunc omnia, nec inclinantur nec 2) vibrantur. Res minime in huiusmodi caſu noxia ſicut longe pernicioſior eſt inclinatio concuſſione. Nam niſi celeriter & ex altera parte properabit motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſſario ſequitur. Cum diſſimiles ii motus inter ſe ſint, cauſſæ eorum diuerſæ ſunt.

CAP. XXII, Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum 1) plurium tracta ſunt, & rotæ maiore niſu in ſalebras inciderunt, terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit, cum petra e latere montis abrupta cecidiſſet,

1. *Et hanc noſtræ ætatis inſulam*) inter Theren & Thereſiam Senecæ ætate natam, quæ *Thiæ* nomen obtinuit.
2. *Nec* leg. *ſed. Gronov.*
1. *Per vices vehiculorum*) i. e. longo vehiculorum ordine.

ædifi-

ædificia vicina tremore collapſa Idem ſub terris fieri poteſt, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua reſoluta, magno pondere ac ſono in ſubiacentem cauernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis venit, aut altius. Et ſic commouetur omne tectum cauatæ vallis. Nec tantum pondere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt, ſed cum flumina ſupra ferantur, aſſiduus humor commiſſuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus eſt aufert, & illam (vt ita dicam) cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vſque eo infirmat illa, quæ quotidie attriuit, vt deſinant eſſe oneri ferendo. Tunc ſaxa vaſti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quidquid ab imo repercuſſit 2), non paſſura conſiſtere,

---ſonitu venit, & ruere omnia viſa repente:

vt ait Virgilius noſter. Huius motus ſuccutientis terras hæc erit cauſſa. Ad alteram tranſeo.

Cap. XXIII. Rara terræ natura eſt, multumque habens vacui. per has raritates ſpiritus fertur: qui vbi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & aliis, vt paullo ante retuli, cauſſa: ſi quid apud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam Calliſthenes probat non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis 1) impatiens. Hoc eſt Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit, Occidit Perſarum multa millia: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Oc-

2. *Repercuſſit*) obſtitit.

1. *Furibundi Regis*) Alexandri M. quem in Aſiam comitabatur, cuiusque ira ob dicendi libertatem periit.

cidit

cidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat; opponetur, & Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipſum quoque tentauit nouis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ vſque ad orientis terminos protulit: dicetur, Sed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla tranſierit, ex his quæ fecit, nihil tam magnum erit, quam ſcelus Calliſthenes. Hic Calliſtenes in libris, quibus deſcribit quemadmodum Helice Buriſque merſæ ſunt, quis illas caſus in mare, vel in illas mare immiſerit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum vbique, ita & ſub mari. Deinde cum eſt obſtructus ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi a tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat. Ideo frequentiſſime mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt mouendi potentia. Quiſquis primas litteras Græcas didicit, ſcit illum apud Hemerum ἐννοσίγαιον vocari.

CAP. XXIV. Spiritum eſſe huius mali cauſſam, & ipſe conſentio: de illo diſputabo, quomodo intret hic ſpiritus: vtrum per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia, an per maiora ac patentiora: & vtrum ab imo, an etiam per ſumma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoque corporibus cutis ſpiritum reſpuit: nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur: nec conſiſtere quidem a nobis receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpaſue, ſed in viſceribus & patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terra ſuſpicari licet, vel ex hoc, quod motus non in ſummo terræ, circaue ſumma eſt, ſed ſubter & ab imo. Huius indi-

indicium eſt, quod altitudinis profundæ maria iactantur, motis ſcilicet his, ſupra quæ fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt, terram ex alto moueri, & illic ſpiritum in cauernis ingentibus concipi. Imo, inquit, ceu cum frigore inhorruimus, tremor ſequitur, ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, vt idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſſa in horrorem agit. Accidere autem terræ ſimile quiddam noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſſa, conceſſerim. Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc poteſt eſſe, quod cum vehementi motu ad apertum ingenti ruina ſolum eſt, totas nonnumquam vrbes & recipit hiatus ille, & abſcondit. Thucydides ait, circa Peloponneſiaci belli tempus, Atalantam inſulam aut totam, aut certe maxima ex parte ſuperfuſam. Idem Sidoni accidiſſe, Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Meminimus enim, tetris interno motu diuulſis, loca disiecta, & campos interiſſe. Quod iam dicam, quemadmodum exiſtimem, fieri.

Cap. xxv. Cum ſpiritus magnum & vacuum terrarum locum penitus oppleuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare; latera ipſa intra quæ latet, ſæpius percutit, ſupra quæ vrbes interdum ſitæ ſunt: hæc nonnumquam adeo concutiuntur, vt ædificia ſuperpoſita procumbant: nonnumquam in tantum, vt parietes quibus fertur omne tegimen caui, decidant in illum ſubteruacantem locum, totæque vrbes in immenſam altitudinem vergant. Si velis credere, aiunt aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam vnius magnitudinem montis in duas partes tunc effugiſſe Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccauit, abdu-

ductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalenopolin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid enim aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum conuenire. Quod niſi eſſet, magna terrarum ſpatia commouerentur, & vna multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec vmquam per ducenta milliaria 1) motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis orbem, 2) non tranſcendit Campaniam. Quid dicam, cum Chalcis tremuit, Thebas ſtetiſſe? cum laborauit Ægium, tam propinquas illi Patras de motu ſolum audiſſe? Illa vaſta concuſſio, quæ duas ſuppreſſit vrbes Helicen & Burin, citra Ægium conſtitit. Apparet ergo, in tantum ſpatium motum protendere, quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat.

Cap. xxvi. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui Ægyptum numquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreuerit. 1.) Tantum enim (ſi Homero 2) fides eſt) aberat a continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, & eum ſubinde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo incremento ſemper vltra tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec vlla inter-

1. *Per ducenta milliaria*) imo latius extendi ſæpe vel noſtra memoria experientia docuit.

2. *Qui impleuit fabulis orbem*) qui Pompeios euertit, de quo huius libri initio.

1. *Quod ex limo tota concreuerit*) qui magis conſtipatus Spiritui ſubterraneo locum non relinquit.

2. *Homero*) odyſſ. W.

valla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo: cuius preſſa erat & ſedens ſtructura, cum partes glutinarentur, nec quidquam inane interuenire poterat, cum ſolido liquidum ac molle ſemper accederet. Sed mouetur 3) & Ægyptus & Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit,

Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque, credula natio, dixerunt non moueri, auctore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe: Inter multa, inquit, prodigia, quibus denuntiata eſt duarum vrbium Helices & Buris euerſio, fuere maxime notabilia columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideo ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habeat concauas rupes & ſaxa peruia, quæ dent deprehenſo aëri reditum. Ob hoc etiam inſulas eſſe certioris ſoli, vrbeſque eo tutiores, quo propius ad mare acceſſerunt. Falſa hæc eſſe: Pompeii & Herculaneum ſenſere. Adiice nunc, quod omnis ora maiis obnoxia eſt motibus. Sic Paphos non ſemel corruit, ſic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipſa tam mouetur, quam diluitur. Hæ fere cauſſæ redduntur, propter quas tremit terra.

Cap. XXVII. Quædam tamen propria in hoc Campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio reddenda eſt. Aiunt enim ſexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non eſt

3. *Sed mouetur)* dicit: poteram iſtis vti ad præſens argumentum, niſi moueri Ægyptum terræ motu conſtaret, non minus ac Delum, vt vt hanc Virgilius, vt illam Homerus immotam eſſe tradiderit.

quare

quare hoc putes ouibus illis timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt: multa enim mortifera in alto latent. At aër ipſe, qui vel terrarum culpa vel pigritia, & æterna nocte torpeſcit grauis haurientibus eſt: vel corruptus internorum ignium vitio, cum eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, inſuetumque ducentibus ſpiritum, affert noua genera morborum. Quid, quod aquæ quoque inutiles peſtilenteſque in abdito latent, vt quas numquam vſus exerceat, numquam aura liberior euerberet 1)? Craſſæ itaque, & graui caligine ſempiternaque tectæ, nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris contrarium habent. Aër quoque qui mixtus eſt illis, quique inter illas paludes iacet, cum emerſit, late vitium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Facilius autem pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet quo auidiora ſunt: aperto cælo plurimum vtuntur, & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oues vero mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt capita, correptas eſſe non miror, cum afflatus diri aëris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exiiſſet: ſed illum copia aëris ſinceri exſtinxit, antequam vt ab homine poſſet trahi, ſurgeret.

CAP. XXVIII. Multa autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quod tot venena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſponte: ſolo ſcilicet habente, vt boni, ita mali ſemina. Quid, quod pluribus Italiæ locis per quædam foramina peſtilens exhalatur

1. *Euerberet*) ſic L. V. c. 12. *Spiritus qui maius deſiderat ſpatium, cum euerberatus curſu parum libero incaluit.* Ouid. L. 14. Metam. de ardea ex vrbe combuſta enaſcente: *& cineres planſis euerberat alis*, *Gronov.*

vapor, quem non homini ducere, non feræ tutum eſt? Aues quoque ſi in illum inciderint, antequam cælo meliore leniatur, in ipſo volatu cadunt, liuentque corpora, & non aliter quam per vim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quam vt deſpectantia 1) & vltro ſibi illata conficiat. Vbi per ſecula conditis tenebris ac triſtitia loci creuit in vitium, ipſa ingraueſcit mora; peior, quo ſegnior. Cum autem exitum nactus eſt, æternum illud vmbroſi frigoris malum, & infernam noctem ſoluit, ac regionis noſtræ aëra infuſcat. Vincuntur enim meliora prioribus. 2) Tunc etiam illi ſpiritus purior tranſit in noxium. Inde ſubitæ continuæque mortes, & monſtroſa genera morborum, vt ex nouis orta cauſſis. Breuis aut longa clades eſt, prout vitia valuere. Nec prius peſtilentia deſinit, quam ſpiritum illum grauem exercuit laxitas cæli 3), ventorumque iactatio.

Cap. xxix. Nam quod aliquot inſanis attonitiſque ſimiles diſcurrere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus eſt: quid vbi publice terret, vbi cadunt vrbes, populi opprimuntur, terra concutitur; quid mirum eſt, animos inter dolorem & metum deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile, inter magna mala conſipere. Itaque leniſſima fere ingenia in tantum venere formidinis, vt ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliqua iactura ſanitatis expauit; ſimiliſque furenti, quiſquis timet: ſed alios cito timor ſibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementiam transfert. Inde inter bella errauere lymphatici: nec vſquam plura exempla vaticinantium inue-

1. *Deſpectantia*) in terram prona.
2. *Prioribus*) f. *peioribus*.
3. *Laxitas cæli*) in quo tandem diſſipatur noxius halitus.

nies,

nies, quam vbi formido mentes religione mixta percuſſit. Statuam diuiſam non miror, cum dixerim montes a montibus receſſiſſe, & ipſum diruptum eſſe ab imo ſolum.

Hæc loca, vi quondam & vaſta conuulſa ruina,
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, cum protinus vtraque tellus
Vna foret; venit medio vi pontus, & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaque & vrbis
Littore diductas, anguſto interluit æſtu.

Vides totas regiones a ſuis ſedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides & vrbium fieri gentiumque diſcidium, cum pars naturæ concitata eſt de ſe 1), vel aliquod mare ingens ſpiritus impegit, quorum mira, vt ex toto 3), vis eſt. Quamuis enim parte ſæuiat, mundi tamen viribus ſæuit. Sic & Hiſpanias a contextu Africæ, mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poëtarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia reſecta eſt. Aliquanto autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim ſunt, in quibus niſus eſt per anguſta. Quantas res ii terrarum tremores, quamque mira ſpectacula ediderint, ſatis dictum eſt.

CAP. XXX. Cur ergo aliquis ad hoc ſtupet, quod æs vnius ſtatuæ, ne ſolidum quidem, ſed concauum ac tenue, diruptum eſt; cum fortaſſe in illud ſe ſpiritus, quærens fugam, incluſerit? Illud vero quis neſcit?

1. *Concitata eſt de ſe*) nam mundum eſſe animal quod ſe a ſe moueat Stoici credunt. *Fromond.*

2. *Aliquod*) legit *Gronov. aliquo impegit*, ad aliquam terrarum partem offendit, eam obſtantem ſenſit, & dimouere conatur.

3. *Vt ex toto*) pars enim mundi ab anima totius excitata magnas habet vires, vt brachium hominis niſu totius animæ ſe mouens. *Fromond.*

ſcit? Diductis ædificia angulis vidimus moueri, iterumque componi. Quædam vero parum aptata poſitu ſuo, & a fabris negligentius ſolutiuſque compoſita, terræmotus ſæpius agitata compegit. Quod ſi totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turrium, quæ ſolida ſunt, ſcindit, & pilas operibus ſubditas diſſipat, quid eſt, quare quiſquam dignum adnotari putet, ſectam eſſe æqualiter ab imo ad caput in partes duas ſtatuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſiit enim aſſidue tremere Campania, clementius quidem 1), ſed ingenti damno, quia quaſſa 2) quatiebat: quibus ad cadendum male ſtantibus, non erat impelli 3), ſed agitari. Nondum videlicet ſpiritus omnis exierat, ſed adhuc omiſſa parte maiore oberrabat.

Cap. xxxi. Inter argumenta quibus probatur, ſpiritu iſta fieri, non eſt quod dubites & hoc ponere. Cum maximus editus tremor eſt, quo in vrbes terraſque ſæuitum eſt, non poteſt par illi ſubſequi alius, ſed poſt maximum leues motus ſunt, quia vehementius 1) exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde reſidui ſpiritus non idem poſſunt, nec illis pugna eſt: cum iam viam inuenerint, ſequanturque ea qua prima vis ac maxima euaſit. Hoc quoque dignum memoria iudico, ab eruditiſſimo & grauiſſimo viro cognitum: forte enim cum hoc euenit, lauabatur, vidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſellas, quibus ſolum erat ſtratum, alteram ab altera ſeparari, ite-

1. *Clementius quidem*) quam initio.

2. *Quaſſa*) antea ſcilicet dum vehementius fureret terræ motu.

3. *Non erat impelli*) non opus erat fortiore motu, quo impellerentur iam ad lapſum procliuia, ſed agitatio ſufficiebat.

1. *Vehementius*) vi maiore adhibita exitum ventis fecit.

rum-

rumque committi: & aquam modo recipi in commiſſuras, pauimento recedente; modo, compreſſo, bullire & elidi. Eumdem audiui narrantem, vidiſſe ſe, molles materias mollius crebriuſque tremere, quam natura duras.

Cap. xxxii. Hæc, Lucili virorum optime, quantum ad ipſas cauſſas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent: quos magis refert noſtra, fortiores fieri, quam doctiores. Sed alterum ſine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quam a bonis artibus, quam a contemplatione naturæ. Quem enim non hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit & erexerit? Quid eſt enim cur ego hominem aut feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula exſpectant. Fluminibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaque animo mors prouocanda eſt, ſiue nos æquo vaſtoque impetu aggreditur, ſiue quotidiano & vulgari exitu: nihil refert quam minax veniat, quantumque ſit, quod in nos trahat: quod a nobis petit, minimum eſt. Hoc ſenectus a nobis ablatura eſt, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obſequens ſtomacho, hoc pes leuiter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima: ſed ingens res eſt contemptus animæ. Hanc qui contempſerit, ſecurus videbit maria turbari: etiam ſi illa omnes excitauerint venti; etiam ſi æſtus, aliqua perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. Securus adſpiciet fulminantis cæli trucem & horridam faciem; frangatur licet cælum, & ignes ſuos in exitium omnium, in primis ſuum 1), miſceat. Securus ad-

1. *Inprimis ſuum*) i. e. ipſius cæli exitium.

ſpiciet ruptis compagibus dehiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegantur, ſtabit ſuper illam voraginem intrepidus: & fortaſſe quo debet cadere, deſiliet. Quid ad me, quam ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, ſi deſpicere fortunam ſuperuacua promittentem; leuia minitantem, ſi volumus tranquille degere, & ipſis diis de felicitate controuerſiam facere, anima in expedito eſt habenda. Siue illam inſidiæ, ſiue morbi petent, ſiue hoſtium gladii, ſiue inſularum cadentium fragor, ſiue ipſarum ruina terrarum, ſiue vaſta vis ignium, vrbes agroſque pari clade complexa, cum libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo, quam exeuntem hortari, & cum bonis omnibus emittere: Vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio. Facis quod quandoque faciendum eſt. Nec rogaueris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura te 2), quæ genuit, exſpectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter ſe venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones vrbeſque vaſtant, non naufragiorum totas claſſes ſorbentium metus eſt, non arma contrariis diſpoſita vexillis, & in mutuam perniciem multorum millium par furor, non peſtilentia, & ardentes promiſcue, communes populis cadentibus rogi. 3) Iſtud leue eſt: quid timemus? Graue eſt: potius ſemel incidat, quam ſemper impendeat. Ego

2. *Rerum natura te)* in quam ſcilicet es reſoluendus.

3. *Communes populis cadentibus rogi)* nam ſuus cuique defuncto ſtruebatur rogus: peſtis vero tempore multi promiſcue in vnum coniiciebantur, ob cadentium multitudinem.

au-

autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum iſta quatiantur quæ quatiunt, & iniuriam noſtram non ſine ſua veniunt? Helicen Burinque totas mare accepit: ego de vno corpuſculo timeam? Supra oppida duo nauigatur: duo autem, quæ nouimus, quæ in noſtram notitiam memoria litteris ſeruata perduxit. Quam multa alia aliis locis merſa ſunt? quot populos aut terra in ſe, aut mare incluſit? Ego recuſem mei finem, cum ſciam me ſine fine non eſſe? imo cum ſciam omnia eſſe finita? Ego vltimum ſuſpirium timeam? Quantum potes itaque ipſe te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic eſt qui nos humiles facit: hic eſt qui ipſam vitam, cui parcit, inquietat ac perdit. Hic omnia iſta dilatat, 4) terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres conſtanter, ſi cogitaueris nihil intereſſe inter exiguum tempus & longum. Horæ ſunt quas perdimus. Puta dies eſſe, puta menſes, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid, oro te, refert, num perueniam ad illos? 5) fluit tempus, & auidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futurum eſt meum eſt, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: & magni eſt, modicum fuiſſe. Eleganter Lælius ille ſapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis ſexaginta, quos non habes? 6) Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehenſibilis 7) vitæ conditionem & for-

4. *Dilatat*) auget, & terribiliora nobis quam in ſe ſunt reddit.

5. *Num perueniam ad illos*) num attingam, & expleam, viuendo dies illos & annos.

6. *Quos non habes*) vtpote iam elapſos.

7. *Incomprehenſibilis*) quæ teneri nequeat, cum ſemper ſit in fuga.

tem temporis ſemper alieni, quod annos annumeramus amiſſos. 8) Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus: Moriendum eſt. Quando? quid tua? Mors naturæ lex eſt, mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium remedium eſt. Optabit illam, quisquis timet. 9) Omnibus omiſſis, hoc vnum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarem; vt ſi ita tulerit, poſſis illi & obuiam exire.

8. *Omiſſos*) leg. *amiſſos*. Hoc inquit, eſt argumentum annorum ſemper alienorum, quod etiam computamus quos non habemus annos, quia habere deſiimus. *Gronov.*

9. *Optabit illam, quisquis timet*) vt per quam ab illo timore ſit liberandus.

LIBER

LIBER SEPTIMVS & VLTIM.

In quo agitur de Cometis.

Argumentum.

Liber hic totus in Cometarum pertractatione conſumitur, pleraque ab Ariſtotele mutuatus. Sententiam tamen eius, vti Democriti, Epigenis, Apollonii Myndii, Calliſthenis, Artemidori, Ephori, imo Zenonis ſui refellit: ac tandem in opinionem veterum Chaldaeorum diſcedit. Cometam verum ſidus eſſe ex illis aeternis, ex altitudine aetheris ingenti in oculos mortalium ſubmitti, deinde rurſum recipi. Motus quidem Cometarum nondum ſatis certos & comprehenſos eſſe, ſed futurum olim auguratur tempus, quo poſteri tam aperta maiores ſuos neſciuiſſe mirentur. Quaedam etiam ex duobus aeui ſui Cometis diſcit, quorum prior ſub Claudio, alter ſub Nerone effulſit. Denique ſolenni more cum vitiis in rixam deſcendit. Non mirum iſta & plura alia neſciri, cum nemo niſi libidini, ganeis, hiſtrionibus & pantomimis ſtudeat, vacuis & deſertis philoſophorum ſcholis.

CAPVT I.

NEmo vsque eo tardus, & hebes, & demiſſus in terram eſt, vt ad diuina non erigatur, ac tota mente conſurgat: vtique vbi nouum aliquod e caelo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, vt nos quotidiana, etiamſi admiratione digna ſunt, tranſeant: contra minimarum quoque rerum, ſi inſolitae prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaque coetus aſtrorum,

rum, quibus immenſi corporis pulcritudo diſtinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more mutatum eſt, omnium vultus in cælo eſt. Sol ſpectatorem, niſi cum deficit, non habet. Nemo obſeruat lunam, niſi laborantem. 1) Tunc vrbes conclamant, 2) tunc pro ſe quiſque ſuperſtitione vana trepidat. Quanto illa maiora ſunt, quod ſol totidem (vt ita dicam) gradus, 3) quot dies habet, & annum circuitu ſuo claudit: quod a ſolſtitio ſtatim inclinat, & dat ſpatium noctibus: quod ſidera abſcondit: quod terras, cum tanto maior ſit illis, non vrit, ſed calorem ſuum intenſionibus ac remiſſionibus temperando fouet: quod lunam numquam implet, niſi aduerſam ſibi, nec obſcurat. 4) Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſeruatur. Si quid turbatum eſt, aut præter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeo naturale eſt, magis noua, quam magna mirari. Idem in Cometis fit. Si rarus & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: & oblitus aliorum, de aduentitio quærit; ignarus, vtrum debeat mirari, an timere. Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prædicent. Sciſcitantur itaque, & cognoſcere volunt, prodigium ſit, an ſidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit vtilius, quam de ſtellarum ſiderumque natura: vtrum flamma contracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipſum ab aliis fluens lumen, & calor inde

1. *Laborantem*) Eclipſin patientem.

2. *Conclamant*) clamoribus enim & tinnitu diſſono aeris putabant laboranti lunæ ſe ſuccurrere. *Fromond.*

3. *Gradus*) quos in Ecliptica facit.

4. *Nec obſcurat*) niſi aduerſam, tum enim terra intercedere inter lunam & ſolem poteſt.

de

deſcendens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam terrenaque corpora, quæ per igneos tractus labentia inde ſplendorem trahant, coloremque, non de ſuo clara. In qua opinione magni fuere viri, qui ſidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & a quo teneretur, conglobatamque nec ſtabili inditam corpori, profecto iam mundus turbine 5) ſuo diſſipaſſet.

CAP. II. Ad hæc inueſtiganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occaſus, ipſam quoque, quamuis ſpargantur & longius exeant, 1) faciem. æque enim ignei ſplendidique ſunt. Itaque ſi omnia terrena ſidera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si vero nihil aliud ſunt quam purus ignis, manentque menſibus ſenis, nec illos conuerſio mundi ſoluit & velocitas: illa quoque poſſunt & tenui conſtare materia, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cæli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, vt ſciamus, vtrum mundus 2) terra ſtante circumeat, an mundo ſtante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe, quos rerum natura neſcientes ferat, 3) nec cæli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos oriri & occidere. 4) Digna res eſt

---

5. *Turbine*) impetu & gyratione rapida.

1. *Longius exeant*) in caudam aut comas. *Fromond.*

2. *Mundus*) cælum, quod ab ornatu *κόσμον* Pythagoras vocauit.

3. *Neſcientes ferat*) qui cum hac terra noſtra moueamur, licet id non ſentiamus, circa ſolem &c. quæ Pythagoræ & Philolai hodieque Copernicanorum eſt ſententia.

4. *Ipſos oriri &c.*) dum ſcilicet nos cum orbe noſtro circumvoluimur, non ſol circa nos.

con-

contemplatione, vt ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus: pigerrimam ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. Neceſſarium eſt autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an vices ſeruent, & illos ad ſuum diem certus ordo producat. Noua hæc cæleſtium obſeruatio eſt, & nuper in Græciam inuecta.

Cap. iii. Democritus quoque, ſubtiliſſimus antiquorum omnium, ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quæ currant: ſed nec numerum illarum poſuit nec nomina, nondum comprehenſis quinque ſiderum 1) curſibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus maior cæli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon poſtea diligens & ipſe inquiſitor, defectiones quidem ſolis ſeruatas ab Ægyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non prætermiſſurus, ſi quid explorati apud illos compeиſſet. Duo certe, qui apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciendorum naturalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtellarum errantium poni a Chaldæis, tenerique curſus eorum, Epigenes contra ait, Chaldæos nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed videri illos accendi turbine quodam 2) aëris concitati & intorti.

1. *Quinque ſiderum)* planetarum, cum quibus hic non computantur ob excellentiam ſol & luna.

2. *Accendi turbine quodam &c.)* Plut. L. II. de placit. c. 3. Epigenes ait Cometam eſſe *πνεύματος ἀναφορὰν γεωμιγοῦς πεπυρωμένης. Fremond.*

Cap.

CAP. IV. Primum ergo, ſi tibi videtur, opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes ſublimium motus, ſtella Saturni. Hæc cum proxima ſigna Marti premit, aut in Lunæ vicinam tranſit, aut in Solis incidit radios, natura ventoſa & frigida contrahit pluribus locis aëra, conglobatque. Deinde ſi radios Solis aſſumpſit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque conſentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim & omnis humidi euaporatio, ſplendores tantum cæli citra ictum minaces mouet: illa autem calidior ſicciorque terrarum exhalatio, fulmina extundit. Trabes vero & faces, quæ nullo alio inter ſe quam magnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Cum humida terrenaque in ſe globus aliquis aëris clauſit, quem turbinem dicimus, quacumque fertur, præbet ſpeciem ignis extenti. Quæ tam diu durat, quamdiu manſit aëris illa complexio, humidi intra ſe terrenique multum vehens.

CAP. V. Vt a proximis mendaciis incipiam, falſum eſt, faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbuſta radicitus vellit, & quacumque incubuit, ſolum nudat: ſiluas interim & tecta corripiens, inferior fere nubibus, vtique numquam altior. At contra trabes editior cæli pars oſtentat. Ita numquam nubibus obſtiterunt. 1) Præterea turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem vertitur. Super iſta 2) velo-

1. *Numquam nubibus obſtiterunt*) vt eorum conſpectum nobis eriperent, quod argumento eſt ſupra nubes eas poſitas eſſe.

2. *Super iſta*) inſuper, praeterea.

citer

citer deſinit, & ipſe ſua vi rumpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec præteruolant, vt faces, ſed commorantur, & in eadem parte cæli collucent. Charimander quoque, in eo libro quem de Cometis compoſuit, ait, Anaxagoræ viſum grande inſolitumque cælo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulſiſſe. Talem effigiem ignis longi fuiſſe, Calliſthenes tradit, antequam Burin & Helicen mare abſconderet. Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometam fuiſſe: ceterum ob nimium ardorem non apparuiſſe ſparſum ignem, 3) ſed procedente tempore, cum iam minus flagraret, redditam ſuam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna quæ notarentur: nihil tamen magis, quam quod vt ille fulſit in cælo, ſtatim ſupra Burin & Helicen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam tantum, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habet is differentiam, quod iis continuus ignis eſt, ceteris ſparſus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec vllo loco intermiſſam aut languidam, in vltimis vero partibus coactam; qualem fuiſſe illam, quam modo retuli, Calliſthenes tradit.

Cap. vi. Duo inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alii ardorem vndique effundunt, nec locum mutant: alii in vnam partem ignem vagum in modum comæ porrigunt, & ſtellas prætermeant: quales duo ætate noſtra viſi ſunt. Illi priores criniti vndique, etiam immoti, humiles fere ſunt, & eiſdem cauſſis quibus trabes faceſque conflantur, & ex intemperie aëris turbidi, multa ſecum arida humidaque terris exhalata verſantis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aëra,

3. *Sparſum ignem)* comantem, & in caudam diſperſum.

ple-

plenum alimentis idoneis igni: deinde propellere ex nitido 1), ne ex aliqua cauſſa refluat rurſus, ac remittatur: deinde iterum proximo die ac ſequentibus conſurgere, & eundem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad conſtitutum redire. Pluuiæ quoque, & alia tempeſtatum genera, ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter autem voluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas exiſtimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc vnum intereſt, quod illi turbines ex ſuperiori parte in terras deprimuntur, hi de terra in ſuperiora eleuantur.

CAP. VII. Aduerſus hæc multa dicuntur. Primum ſi ventus in cauſſa eſſet, numquam Cometes ſine vento appareret, nunc autem & quietiſſimo aëre apparet. Deinde ſi vento fieret, cum vento caderet: & ſi vento inciperet, creſceret vento; eoque eſſet ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aëris partes impellit, Cometes in vno loco apparet: ventus in ſublime non peruenit, Cometæ autem viſuntur ſupra quam ventis ire licet. Tranſit deinde ad illos quos ait certiorem habere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt, & ſigna prætereunt. Hos ait ex iiſdem cauſſis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores, hoc tantum intereſſe, quod terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant partem, & in editiora cæli aquilone pellantur. Deinde 1) ſi illos aquilo propelleret, ad meridiem ſemper

1. *Propellere ex nitido*) ex aëris illa parte purgata, conſumtis ibi alimentis idoneis igni, in partem ſequentem, vbi inueniat flamma aliud alimentum. *Fromond.*

1. *Deinde*) excidiſſe hic nonnulla videntur; præceſſiſſe enim quædam, quibus Epigenis ſententia de Cometis ſecundæ ſpeciei confutaretur, vox *deinde* innuit.

agerentur, quo ventus hic nititur. Atqui varie concurrunt, alii in ortum, alii in occaſum, omnes in flexum 2): quod iter non daret ventus. Deinde ſi aquilones illos impetus a terris in altum leuaret, aliis ventis non orirentur Cometæ. atqui oriuntur.

CAP. VIII. Illam nunc rationem eius (vtraque enim vtitur) refellamus. Quidquid humidi aridique terra efflauit, cum in vnum coit: ipſa diſcordia corporum, ſpiritum verſat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accendit, & leuat in altum: ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quamdiu alimenta ſufficiunt: quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, non notat qualis ſit turbinum curſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, & ipſis ventis citatior eſt: Cometarum lenis: & quod 1) per diem & noctem quantum tranſierit, abſcondat. Deinde turbinum motus vagus eſt & disiectus, & (vt Salluſtii vtar verbis) verticoſus: Cometarum autem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrum crederet, aut lunam, aut quinque ſidera rapi vento, aut turbine rotari? Non, vt puto. Quare? quia non eſt illis perturbatus & impotens curſus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuſe nec tumultuoſe eunt, vt aliquis credat illos cauſſis turbulentis & inconſtantibus pelli. Deinde etiam vertices iſti comprehendere terrena humidaque & ex humili in altum exprimere poſſent: non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis vſque in nubilum vis

---

2. *In flexum*) oblique, nullus enim recta a polo ad polum vel ab ortu ad occaſum & vice verſa progreditur.

1. *Et quod*) legerem: *& qui.* Dicit *lenem* eſſe cometarum motum, adeo vt vix notabile ſit ſpatium, quod die & noctu conficiunt.

eſt.

eſt. Cometas autem immixtos ſtellis videmus per ſuperiora labentes. Ergo veriſimile non eſt, in tantum ſpatium perſeuerare turbinem: qui quo maior eſt, maturius corrumpitur.

CAP. IX. Vtrumlibet itaque eligat: aut vis leuis tam alte peruenire non poterit, aut magna & concitata citius ipſa ſe franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (vt putant) non exeunt altius, quia plus terreni habent. Grauitas illos ſua in proximo tenet. Atqui neceſſe eſt, his Cometis diuturnioribus & celſioribus, plenior materia ſit. Neque enim diutius apparerent, niſi maioribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebam modo, non poſſe diu verticem permanere, nec ſupra lunam, aut vſque in ſtellarum locum creſcere. Nempe efficit turbinem, plurium ventorum inter ipſos luctatio. Hæc diu non poteſt eſſe. Nam cum vagus & incertus ſpiritus conuolutatus eſt, nouiſſime vni vis omnium cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent virium, tanto minus temporis. Venti cum ad ſummum venerunt, remittuntur omni violentia. Neceſſe eſt iſta concitatione in exitium ſui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas eius, & mira breuitas eſt. Præterea violentius celeriuſque in terra circaque eam voluitur: quo celſior, eo ſolutior, laxiorque eſt, & ob hoc diffunditur. Adiice nunc, quod etiamſi in ſummum pertenderet, vbi ſideribus iter eſt, vtique ab eo motu, qui vniuerſum trahit, ſolueretur. Quid enim eſt illa conuerſione mundi citatius? hac omnium ventorum in vnum coniecta vis diſſiparetur, & terræ ſolida fortiſque compages, nedum particula aëris torti.

Cap. x. Præterea in alto manere non poteſt ignis turbine illatus, niſi ipſe quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile eſt, quam in turbine longior mora? Vtique motus motu contrario vincitur: habet enim ſuam locus ille vertiginem, quæ rapit cælum,

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.
Et vt det eis aliquam aduocationem 1), quod fieri nullo modo poteſt: quid de his Cometis dicetur, qui ſenis menſibus apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem loco: alter ille diuinus & aſſiduus, ſuum ſine intermiſſione peragens opus: alter nouus & recens, & turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbita, ceterorumque ſupra lunam meantium motus irreuocabilis eſt: nec hæſitat vſquam, nec reſiſtit, nec dat vllam nobis ſuſpicionem obiectæ ſibi moræ. Fidem non habet, turbinem, violentiſſimum & perturbatiſſimum tempeſtatis genus, in medios ſiderum ordines peruenire, & inter diſpoſita ac tranquilla verſari. Credamus ignem circumacto turbine accendi, & hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionem ſpeciemque ſideris longi. At puto tale eſſe debet, quale eſt id quod ignem efficit. Turbinis autem rotunda facies eſt. In eodem enim veſtigio verſatur, & columnæ modo circumagentis ſe voluitur. Ergo ignem quoque qui incluſus eſt, ſimilem eſſe illi oportet. Atqui longus eſt, & disiectus, minimeque ſimilis in orbem coacto.

Cap. xi. Epigenem relinquamus, & aliorum opiniones perſequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud inprimis præſumendum eſt, Cometas

1. *Aduocationem*) moram & conſiſtendi tempus: Vox Senecæ frequens, & alibi explicata.

non

non in vna parte cæli adſpici, nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu quam in occaſu frequentiſſime tamen circa Septemtrionem. Forma eis non eſt vna. Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint eorum quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndique circa ſe velut comam ſpargunt, & eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed in verticem tendens 1): tamen omnes iſti eiuſdem notæ ſunt, Cometæque recte dicuntur. Quorum cum poſt longum tempus appareant formæ, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore, quo apparent, inter ſpectantes de habitu illorum non conuenit: ſed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorem, & crines aut in interiora deductos 2), aut in latera diuiſos Sed ſiue ſint aliquæ differentiæ illorum, ſiue non ſint, eadem fiant ratione neceſſe eſt Cometæ. Illud vnum conſtare debet, præter ſolitum adſpici nouam ſideris faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahentis. Quibusdam antiquorum hæc placet ratio. Cum ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicenit, confuſo in vnum duarum lumine, faciem longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantum euenit, cum ſtella ſtellam attigit, ſed etiam cum appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab vtraque, inflammaturque, & longum ignem efficit.

CAP. XII. His illud reſpondebimus, certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere, & Cometen. Ex quo manifeſtum fit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium & ſui iuris eſſe. Etiamnum frequenter

1. *In verticem tendens*) tales xiphiæ dicuntur. Plinius II, 25.

2. *In interiora deductos*) f. *reductos*, h. e. interius ſinuatos. *Gronov.*

ſtella ſub altioris ſtellæ veſtigium venit: & Saturnus aliquando ſupra Iouem eſt, & Mars Venerem aut Mercurium recta linea deſpicit: nec tamen propter hunc curſum, cum alter alterum ſubit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquæ ſtellæ in eodem ſigno ſimul ſunt. Si Cometam faceret ſtella ſtellæ ſuperueniens, momento eſſe deſineret. Summa enim velocitas tranſeuntium eſt. Ideo omnis ſiderum defectio breuis eſt: quia cito illas idem curſus, qvi admouerat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunam intra exiguum tempus, cum obſcurari cœperint, liberari: quanto celerior debet fieri in ſtellis digreſſio, tanto minoribus? Atqui Cometæ ſenis menſibus manent. quod non accideret, ſi duarum ſtellarum conuentu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet. Præterea iſta nobis vicina videntur, ceterum interuallis ingentibus diſſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella vſque ad alteram ſtellam ignem mittere, ita vt vtraque iuncta videatur, cum ſint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miſcetur, & præbet vnius ſpeciem. Nempe ſic, quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum veſpertina 1) aut matutina flaueſcunt, quemadmodum alterne arcus ſolis viſitur. 2) Hæc omnia primum magna vi efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horum, niſi infra lunam in terrarum vicinia naſcitur. Superiora pura & ſincera

1. *Veſpertina*) ſc. crepuſcula.

2. *Viſitur*) *pingitur* leg. *Gronov.* & *Fromond.* Ille etiam præcedentia ex Cod. Brit. mutat: *quemadmodum arcus alterne nec niſi ſole pingitur.*

ſunt,

ſunt, & coloris ſui ſemper. Præterea ſi quid tale accideret, non haberet moram, ſed exſtingueretur cito: ſicut coronæ, quæ ſolem lunamue cingunt, intra breuiſſimum ſpatium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeuerat. Si quid eſſet tale, quo medium inter duas ſtellas ſpatium confunderetur, æque cito dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ ſolent. Stellis intra Signiferum curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Cometæ vbique cernuntur. Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quam locus vllus, vltra quem non exeant.

CAP. XIII. Aduerſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum ſtellas quinque diſcurrere, ſed ſolas obſeruatas eſſe. Ceterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem talem, vt tunc demum, cum ad extremam eorum venere, viſantur. Ergo intercurrunt quædam ſtellæ, vt ait, nobis nouæ, quæ lumen ſuum cum ſtantibus miſceant, & maiorem quam ſtellis mos eſt, porrigant ignem. hoc ex his quæ mentitur, leuiſſimum eſt: tota eius narratio mundi, mendacium impudens eſt. Nam ſi illi credimus, ſumma cæli ora ſolidiſſima eſt, in modum tecti durata, & alti craſſique corporis, quod atomi congeſtæ coaceruatæque fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea, ita compacta, vt ſolui vitiarique non poſſit. Habet tamen ſpiramenta quædam & quaſi feneſtras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, vt interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter conſuetudinem apparent, influxerunt ex illa vltra mundum ia-

cente materia. Soluere iſta quid aliud eſt, quam manum 1) exercere, & in ventum iactare brachia?

Cap. xiv. Velim tamen mihi dicat iſte, qui mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi tantam eſſe craſſitudinem cæli. Quid fuit, quod illo tam ſolida corpora adduceret, & ibi detineret? Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, neceſſe eſt & magni ponderis ſit. Quomodo ergo in ſummo manent grauia? Quomodo illa moles non deſcendit, & ſe onere ſuo frangit? Fieri enim non poteſt, vt tanta vis ponderis, quantam ille ſubſtituit, pendeat, & leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeatur. Nec rurſus de medio aliquid eſſe oppoſiti, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immenſum 1), & cadere quidem, ſed non apparere an cadat: quia præcipitatio eius æterna eſt, nihil habens nouiſſimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in aëre ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper: ſed non apparet an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes; non quinque tantum ſtellas moueri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine vllo probabili argumento licet reſpondere, quid eſt, quare non aliquis aut omnes ſtellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat iſta ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quo plures fuerint, ſæpius in alias incident: rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles ſunt.

1. *Manum*) *inane* leg. Gruther. h. e. *ἀέρα δέρειν*, vt Paulus 1. Cor. IX. ait, cum aëre pugnare.

1. *Mundum fieri per immenſum*) per ſpatium imaginarium infinitum in vnam partem perpetuo decidere. *Fromond.*

Quid,

Quid, quod teſtimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium ſtellarum exortus & annotauit, & poſteris tradidit?

CAP. XV. Poſt mortem Demetrii Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere; paullo ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quando vinceret noctem. Deinde paullatim magnitudo eius diſtricta eſt, & euanuit claritas. Nouiſſime autem totus intercidit. Quot ergo coire ſtellas oportet, vt tantum corpus efficiant? Mille in vnum licet congreges, numquam hunc habitum ſolis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſuſtulit ſe 1) diffuditque, & vſque in æquinoctialem circulum venit, ita vt illam plagam cæli, cui lactea nomen eſt, in immenſum extentus æquaret. Quot ergo conueniſſe debent erraticæ, vt tam longum cæli tractum occuparent igne continuo?

CAP. XVI. Contra argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahenda eſt auctoritas Ephoro: hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes ſunt: quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione: 1) quæ approbari opus ſuum, & fieri populare non putet poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus vero non religioſiſſimæ fidei, ſæpe decipitur, ſæpe de-

1. *Suſtulit ſe*) ſuperiora petiit, atque ibi ſe explicauit & diffudit.

1. *De tota natione*) Hiſtoricorum.

cipit. Sicut hic Cometen 2), qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit euentus, cum Helicen & Burin ortu ſuo merſerit 3), ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſeruare illud momentum, quo Cometes ſolutus, & in duas partes redactus eſt? Quomodo autem ſi eſt qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas ſtellas diuiſus ſit, cum aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit?

CAP. XVII. Apollonius Myndius in diuerſa opinione eſt. Ait enim, Cometen non vnum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies falſa, nec duarum ſtellarum confinio ignis extentus: ſed & proprium ſidus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunæ. Talis forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior, & in longum producta. Ceterum non eſt illi palam curſus: altiora mundi ſecat: & tunc demum apparet, cum in imum curſus ſui venit. Nec eſt quod putemus, eumdem viſum eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto vidimus: nec hunc qui ſub Nerone Cæſare apparuit, & Cometis detraxit infamiam 1), illi ſimilem fuiſſe, qui poſt necem diui Iulii, ludis Veneris genitricis, circa vndecimam horam diei emerſit. Multi variique ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore: aliis rubor eſt ſine vlla luce: aliis candor, & purum liquidumque lumen: aliis flamma, & hæc

2. *Sicut hic Cometen*) f. excidit *circa*. vt ſenſus ſit: ſicut hic quoque circa cometen decipitur.

3. *Merſerit*) ſi obtineat *circa*, vel colon vel punctum poſt *merſerit* ponendum.

1. *Cometis detraxit infamiam*) dum ſcilicet nihil funeſtum eum conſecutum eſt.

non

non ſincera, nec tenuis, ſed multum circa ſe voluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt. hi minuunt augentque lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera: quæ clariora, cum deſcendere, ſunt maioraque ex loco propiore viſuntur; minora cum redeunt & obſcuriora, quia abducunt ſe longius.

CAP. XVIII. Aduerſus hoc protinus reſpondetur, non idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometæ enim quo primum die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant exſtingui. Deinde quod aduerſus priores, etiam aduerſus hunc dicitur: Si erraret Cometes, eſſetque ſidus, intra ſigniferi terminos moueretur, intra quod omne ſidus curſus ſuos colligit. Numquam apparet ſtella per 1) ſtellam. Acies noſtra non poteſt per medium ſidus exire, vt per illud editiora proſpiciat. Per Cometen autem non aliter quam per nubem vlteriora cernuntur: ex quo apparet, illum non eſſe ſidus, ſed leuem ignem ac tumultuarium.

CAP. XIX. Zenon noſter in illa ſententia eſt: congruere indicat ſtellas 1), & radios inter ſe committere: hac ſocietate luminis exſiſtere imaginem ſtellæ longioris. Ergo quidam nullos eſſe Cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem vicinorum ſiderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt eſſe quidem, ſed ha-

1. *Per*) Gronouius mauult *ſuper*.

1. *Congruere indicat ſtellas*) in talem aſpectum mutuum venire, vt radii earum in aliqua parte cæli ita ſe mutuo decuſſent, & in nodum luminis conuoluantur, vt imaginem noui aſtri repræſentent. *Fremond.*

bere

bere curſus ſuos, & poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire. Quidam eſſe quidem, ſed non quibus ſiderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora diſſipantur.

Cap. xx. In hac ſententia ſunt plerique noſtrorum 1); nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in ſublimi varia ignium concipi genera, & modo cælum ardere, modo

Longos a tergo flammarum albeſcere tractus,

modo faces cum igne vaſto rapi: iam ipſa fulmina, etſi velocitate mira, ſimul & perſtringunt aciem, & remittunt, ignes ſunt aëris triti, & impetu inter ſe maiore colliſi. Ideo ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt, & protinus pereunt. Alii vero ignes diu manent: nec ante diſcedunt, quam conſumptum eſt omne, quo paſcebantur, alimentum. Hoc loco ſunt illa a Poſidonio ſcripta miracula, columnæ, clypeique flagrantes, aliæque inſigni nouitate flammæ: quæ non aduerterent animos, ſi ex conſuetudine & lege decurrerent. Ad hæc ſtupent omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt 2), ſiue emicuit aliquid & fugit, ſiue compreſſo aëre & in ardorem coacto, loco miraculi ſtetit. 3) Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro ætheris patuit, & vaſtum in concauo lumen? Exclamare poſſes: Quid eſt hoc?

..... medium video diſcedere cælum,

Palanteſque polo ſtellas. ....

quæ aliquando non exſpectata nocte fulſerunt, & per

1. *Noſtrorum*) Stoicorum.

2. *Et repentinum ignem ex alto efferunt*) leg. *cum quid repentinum ignem ex alto effert. Gronov.*

3. *Stetit*) vt trabes, quæ non emicant & fugiunt, ſed ſtant, in materia pertinaciore ardentes.

medi-

medium eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio eſt 4), quare alieno tempore apparent, quas eſſe, etiam cum laterent, conſtat. Multos Cometas non videmus, quod obſcurantur radiis ſolis; quo deficiente, quemdam Cometen apparuiſſe, quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sæpe autem cum occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, & ideo adſpici non poteſt: Cometæ 5) autem radios ſolis effugiunt.

CAP. XXI. Placet ergo noſtris, Cometas, ſicut faces, ſicut turbas, trabesque, & alia oſtenta cæli, denſo aëre creari. Ideo circa Septemtrionem frequentiſſime apparent, quia illic plurimum eſt aëris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium modo alimentum ſuum ſequitur. quamuis enim illi ad ſuperiora niſus eſt; tamen deficiente materia retroiens ipſe deſcendit. In aëre quoque non dexteram læuamque premit partem. Nulla enim illi via eſt: ſed qua illum vena pabuli ſui duxit, illo repit, nec vt ſtella procedit, ſed vt ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non cito exſtinguitur? Sex enim menſibus hic, quem nos Neronis principatu lætiſſimo vidimus, ſpectandum ſe præbuit, in diuerſum illi Claudiano circumactus. Ille enim a Septemtrione in verticem ſurgens, Orientem petiis ſemper obſcurior: hic ab eadem parte cœpit, ſed in Occidentem tendens, ad meridiem flexit, & ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt: huic rurſus vberi-

4. *Sed alia huius res ratio &c.*) hæc & ſequentia perturbata mihi eſſe videntur, vel deeſt aliquid, vel ſuo loco iſta poſita non ſunt.

5. *Cometæ*) Cronov. legit *comæ*. Scilicet ſtellam cometæ ſol tegit, comis interea ex diſco ſolis protenſis.

OS

or fuit & plenior regio. Huc itaque deſcendunt,inuitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos ſpectauimus, fuiſſe diuerſum: cum hic in dextrum motus ſit, ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eamdem partem curſus eſt, id eſt, contrarius mundo. Hic enim ab ortu voluitur in occaſum, illæ ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt: ille quo eunt 1), & hic quo auferuntur. 2)

Cap. xxii. Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ. Primum quæcumque aër creat, breuia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo poteſt enim in aëre aliquid idem diu permanere, cum ipſe aër numquam idem maneat? fluit ſemper, & breuis illi quies eſt. Intra exiguum momentum in alium, quam in quo fuerat, ſtatum vertitur. Nunc pluuius, nunc ſerenus, nunc inter utrumque varius: nubesque illi familiariſſimæ, in quas coit, & ex quibus ſoluitur, modo congregantur, modo digeruntur: numquam immotæ iacent. Fieri non poteſt, vt ignis certus in corpore vago ſedeat, & ita pertinaciter hæreat, quam quem natura, ne vmquam excuteretur, aptauit. Deinde ſi alimento ſuo hæreret, ſemper deſcenderet. Eo enim craſſior aër eſt, quo terris propior: numquam Cometes in imum vſque demittitur, neque appropinquat ſolo. Etiamnum ignis aut it quo illum natura ſua ducit, id eſt, ſurſum: aut eo quo trahit materia, cui adhæſit, & quam depaſcitur.

Cap. xxiii. Nullis ignibus ordinariis & cæleſtibus iter flexum eſt. Sideris proprium eſt, ducere

1. *Eunt*) ſuo & proprio motu.
2. *Auferuntur*) motu alieno primi mobilis.

orbem.

orbem. Atqui hoc an Cometæ alii fecerint, neſcio: duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſſa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum tranſeunt: ſic fulmina in vnum valent ictum: ſic quæ tranſuerſæ dicuntur ſtellæ & cadentes, præteruolant & ſecant aëra. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius ſunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & vadunt, & tenorem ſuum ſeruant, paresque ſunt. Nam alternis diebus maiores minoreſue fierent, ſi ignis eſſet collectitius, & ex aliqua cauſſa repentinus. Minor enim eſſet ac maior, prout plenus aleretur aut malignius. Dicebam modo, nihil diuturnum eſſe, quod exarſit aëris vitio: nunc amplius adiicio. Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens, & quisquis alius eſt ignis aëre expreſſus, in fuga eſt: nec apparet, niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedem: & ideo non cito expellitur, ſed emetitur ſpatium ſuum: nec exſtinguitur, ſed excedit. Si erratica, inquit, ſtella eſſet, in Signifero eſſet. Quis vnum ſtellis limitem ponit? Quis in anguſtum diuina compellit? Nempe hæc ipſa ſidera, quæ ſola moueri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quæ in proprium iter & ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt, quare in aliqua parte cælum peruium non ſit? Quod ſi iudicas, non poſſe vllam ſtellam niſi ſigniferum attingere: Cometes poteſt ſic latum habere circulum, vt in hunc tamen parte aliqua ſui incidat: quod fieri non eſt neceſſarium, ſed poteſt.

CAP. XXIV. Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, vt in multa itinera diuiſus ſit: nec hanc vnam deterat ſemitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore,

pore, inter innumerabiles ſtellas, quæ noctem decore vario diſtinguunt, quæ aëra minime vacuum & inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe, quibus exercere ſe liceat, ceteras ſtare, fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogauerit: Quare ergo non quemadmodum quinque ſtellarum, ita harum obſeruatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo: Multa ſunt quæ eſſe concedimus: qualia ſint, ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille rector dominuſque noſtri, non magis tibi quisquam expediet, quam vbi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum 1), alius concentum 2) quemdam, alius vim diuinam 3) & Dei partem, alius tenuiſſimum aërem 4), alius incorporalem potentiam. 5) Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non poteſt liquere de ceteris rebus, vt adhuc ipſe ſe quærat.

CAP. XXV. Quid ergo miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum fineſque noteſcere, quorum ex ingentibus interuallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex quo Græcia

- - - - *ſtellis numeros & nomina fecit.*

Multæque hodie ſunt gentes, quæ tantum facie noverint cælum, quæ nondum ſciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo iſta quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris

1. *Spiritum*) vt Stoici.
2. *Concentum*) vt Plato & Dicæarchus.
3. *Vim diuinam*) Stoicorum quidam cum Zenone.
4. *Tenuiſſ. aërem*) Anaxagoras.
5. *Incorporalem potentiam*) Ariſtoteles & alii.

ævi

æui diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas vna non ſufficit, vt tota cælo vacet. Quid, quod tam paucos annos inter ſtudia ac vitia non æqua portione diuidimus? Itaque per ſucceſſiones iſta longas explicabuntur. Veniet tempus, quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quinque ſtellarum, quæ ſe ingerunt nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt, qui matutini veſpertinique ortus ſint, quæ ſtationes 1), quando in rectum 2) ferantur, quare agantur retro 3), modo cœpimus ſcire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet, (nam hoc illi nomen impoſuere cedenti) ante paucos annos didicimus. Inuenti ſunt qui nobis dicerent: Erratis, qui vllam ſtellam aut ſupprimere curſum iudicatis, aut vertere. Non licet ſtare cæleſtibus, nec auerti: prodeunt omnia: vt ſemel miſſa ſunt, vadunt. Idem erit illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc æternum irrevocabiles habet motus: qui ſi quando conſtiterint, alia ex aduerſo incident, quæ nunc tenor & æqualitas ſeruat.

CAP. XXVI. Quid eſt ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, & natura viarum circulorumque ſic poſitorum, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues quamuis plenis velis eant, videntur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Co-

1. *Stationes*) Planeta ſtare dicitur, cum motum proprium ab occaſu in ortum ſiſtere videtur. *Fromond.*

2. *In rectum*) quando directi ſunt & motum proprium ſine ſtatione vel reflexione in occaſum, recta verſus orientem incitant. *Id.*

3. *Agantur retro)* verſus occaſum, vnde motus ſuos proprios & periodicos incipiunt. *Id.*

metæ partibus errent, cur tam ſeducti a ceteris eant, quanti qualeſque ſint. Contenti ſimus inuentis: aliquid veritati & poſteri conferant. Per ſtellas, inquit, vlteriora non cernimus, per Cometas aciem tranſmittimus. Primum ſi ſit iſtud, non in ea parte ſit, qua ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur. Per interualla ignium, non per ipſos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ ſunt. Cometæ porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, vt ceterorum ſiderum, globus eſt, ceterum fulgor extenditur. Quemadmodum ſol radios ſuos longe lateque dimittit, ceterum ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplendor autem longior quam ceterorum ſiderum apparet.

Cap. xxvii. Quare? inquis. Dic tu mihi prius, quare luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, cum accipiat a ſole quare modo rubeat, modo palleat. quare liuidus illi & ater color ſit, cum a conſpectu ſolis excluditur. Dic mihi, quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, diuerſiſſimam ſoli. Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quamuis ſimilia non ſint: ita nihil prohibet, Cometas æternos eſſe & ſortis eiuſdem, cuius cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porro? mundus ipſe, ſi conſideres illum, nonne ex diuerſis compoſitus eſt? Quid eſt quare in Leone ſemper ſol ardeat, & terras æſtibus torreat: in Aquario adſtringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſidus eiuſdem conditionis eſt, cum effectu & natura diſſimile ſit. Intra breuiſſimum tempus Aries extollitur, Libra

tardiſſi-

tardiſſime iungitur 1): & tamen hoc ſidus & illud eiuſdem naturæ eſt: cum illud exiguo tempore adſcendat, hoc diu proferatur. Non vides, quam contraria inter ſe elementa ſint? grauia & leuia ſunt, frigida & calida, humida & ſicca. Tota huius mundi concordia ex diſcordibus conſtat. Negas Cometen ſtellam eſſe, quia forma eius non reſpondeat ad exemplar, nec ſit ceteris ſimilis. Vides enim quam ſimillima 2) ſit illa, quæ triceſimo anno reuertitur ad locum ſuum, huic quæ intra annum reviſit ſedem ſuam. Non ad vnam natura formam opus ſuum præſtat, ſed ipſa varietate ſe iactat. Alia maiora, alia velociora aliis fecit; alia validiora, alia temperatiora: quædam autem eduxit a turba, vt ſingula & conſpicua procederent; quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere niſi quod ſæpius facit. Cometas non frequenter oſtendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, diſſimiles ceteris motus. Voluit & his magnitudinem operis ſui colere, quorum formoſior facies eſt, quam vt fortuitam putes, ſiue amplitudinem eorum conſideres, ſiue fulgorem, qui maior eſt ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtum coniecta & arctata, ſed dimiſſa liberius, & multarum ſtellarum amplexa regionem

CAP. XXVIII. Ariſtoteles ait, Cometas ſignificare tempeſtatem, & ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas ſidus eſſe, quod futura denuntiat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluuiæ.

1. *Iungitur*) tota & iunctis lancibus integra exoritur. *Gronov.*

2. *Quam ſimillima*) ironice, ſcilicet parum ſimiles Saturno ſol eſt.

metæ partibus errent, cur tam ſeducti a ceteris eant, quanti qualeſque ſint. Contenti ſimus inuentis: aliquid veritati & poſteri conferant. Per ſtellas, inquit, vlteriora non cernimus, per Cometas aciem tranſmittimus. Primum ſi ſit iſtud, non in ea parte ſit, qua ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, & in crines diſpergitur. Per interualla ignium, non per ipſos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ ſunt. Cometæ porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, vt ceterorum ſiderum, globus eſt, ceterum fulgor extenditur. Quemadmodum ſol radios ſuos longe lateque dimittit, ceterum ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplendor autem longior quam ceterorum ſiderum apparet.

Cap. xxvii. Quare? inquis. Dic tu mihi prius, quare luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, cum accipiat a ſole quare modo rubeat, modo palleat. quare liuidus illi & ater color ſit, cum a conſpectu ſolis excluditur. Dic mihi, quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, diuerſiſſimam ſoli. Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quamuis ſimilia non ſint: ita nihil prohibet, Cometas æternos eſſe & ſortis eiuſdem, cuius cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porro? mundus ipſe, ſi conſideres illum, nonne ex diuerſis compoſitus eſt? Quid eſt quare in Leone ſemper ſol ardeat, & terras æſtibus torreat: in Aquario adſtringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſidus eiuſdem conditionis eſt, cum effectu & natura diſſimile ſit. Intra breuiſſimum tempus Aries extollitur, Libra

tardiſſi-

tardiſſime iungitur 1): & tamen hoc ſidus & illud eiuſdem naturæ eſt: cum illud exiguo tempore adſcendat, hoc diu proferatur. Non vides, quam contraria inter ſe elementa ſint? grauia & leuia ſunt, frigida & calida, humida & ſicca. Tota huius mundi concordia ex diſcordibus conſtat. Negas Cometen ſtellam eſſe, quia forma eius non reſpondeat ad exemplar, nec ſit ceteris ſimilis. Vides enim quam ſimillima 2) ſit illa, quæ triceſimo anno reuertitur ad locum ſuum, huic quæ intra annum reviſit ſedem ſuam. Non ad vnam natura formam opus ſuum præſtat, ſed ipſa varietate ſe iactat. Alia maiora, alia velociora aliis fecit; alia validiora, alia temperatiora: quædam autem eduxit a turba, vt ſingula & conſpicua procederent; quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere niſi quod ſæpius facit. Cometas non frequenter oſtendit; attribuit illis alium locum, alia tempora, diſſimiles ceteris motus. Voluit & his magnitudinem operis ſui colere, quorum formoſior facies eſt, quam vt fortuitam putes, ſiue amplitudinem eorum conſideres, ſiue fulgorem, qui maior eſt ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtum coniecta & arctata, ſed dimiſſa liberius, & multarum ſtellarum amplexa regionem

CAP. XXVIII. Ariſtoteles ait, Cometas ſignificare tempeſtatem, & ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas ſidus eſſe, quod futura denuntiat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluuiæ.

1. *Iungitur*) tota & iunctis lancibus integra exoritur. *Gronov.*

2. *Quam ſimillima*) ironice, ſcilicet parum ſimiles Saturno ſol eſt.

Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos:
aut quomodo indicium eſt ſæuituri maris, ſi marinæ
In ſicco ludunt fulicæ; notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem:
ſed ſic, quomodo æquinoctium in calorem frigusque flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canunt, quid ſtella naſcentibus triſte lætumue conſtituat. Hoc vt ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus ventos & pluuias minatur, vt Ariſtoteles ait, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo, quæ in proximum daret, ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Vopiſco conſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempeſtates vbique. At in Achaia, Macedoniaque, vrbes terrarum motibus prorutæ ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum eſt, grauiores eſſe, multumque in ſe habere terreni: ipſi præterea curſus, fere enim compelluntur in cardines. 1)

Cap. xxix. Vtrumque falſum eſt. De priore dicam prius. Quiane tardius feruntur, grauia ſunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſime efficit, grauius eſt. Atqui leuitatis argumentum habet, quod ſuper ceteras eſt. Sed maiore, inquis, ambitu circuit, nec tardius it quam ceteræ, ſed longius. Succurrat tibi, idem me de Cometis poſſe dicere, etiamſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt, ire eos tardius. Nam intra ſextum menſem dimidiam cæli partem tranſcurrit hic proximus; prior intra pauciores menſes recepit ſe. Sed quia graves ſunt, inferius deferuntur. Primum non

1. *Compelluntur in cardines)* verſus mundi polos.

de-

deſertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus a Septemtrione motus ſui initium fecit, & per Occidentem in Meridiana peruenit, erigensque ſuum curſum obliituit. Alter ille Claudianus a Septemtrione primum viſus, non deſiit in rectum aſſidue celſior ferri, donec exceſſit. Hæc ſunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia, aut me. Quæ an vera ſint, dii ſciunt, quibus eſt ſcientia veri. Nobis rimari illa & coniectura ire in occulta tantum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec ſine ſpe.

CAP. XXX. Egregie Ariſtoteles ait, numquam nos verecundiores eſſe debere, quam cum de diis agitur. Si intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum ſubmittimus, togam adducimus, ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cum de ſideribus, de ſtellis, de deorum natura diſputamus, ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? Nec miremur tam tarde erui, quæ tam alte iacent. Panætio, & his qui videri volunt, Cometen non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris faciem, diligenter tractandum eſt, an æque omnis pars anni edendis Cometis ſatis apta ſit: an omnis cæli regio idonea in qua creentur; an quacumque ire, ibi etiam concipi poſſint: & cetera, quæ vniuerſa tolluntur, cum dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non frequenter educit, ſed in occulto mouet. Quam multa præter hos per ſecretum eunt, numquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus homini fecit. 1) Quota pars operis tanti nobis committitur? Ipſe qui ea tractat, qui

1. *Homini fecit*) vt eorum ſine viſu ſine aſpectu fruetur.

 con-

condidit, qui totum hoc fundauit, deditque circa ſe, 2) maiorque eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.

Cap. xxxi. Multa præterea cognata numini ſummo, & vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt 1): ſiue illis tanta ſubtilitas eſt, quantam conſequi acies humana non poſſit: ſiue in ſanctiore ſeceſſu maieſtas tanta delituit, & regnum ſuum, id eſt, ſe, regit, nec vlli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus: & miramur, ſi quos igniculos parum nouimus, cum maxima pars mundi Deus lateat? Quam multa animalia hoc primum cognouimus ſeculo? & quidem multa venientis æui populus ignota nobis ſciet. Multa ſeculis tunc futuris, cum memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quædam ſacra traduntur: Eleuſis ſeruat 2), quod oſtendat reuiſentibus. Rerum natura, ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus: in veſtibulo eius hæremus. Illa arcana non promiſcue nec omnibus patent: reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ poſt nos ſubibit, adſpiciet. quando ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tarde magna proueniunt, vtique ſi labor ceſſat. Id quod vnum toto agimus animo, nondum perfecimus, vt peſſimi eſſemus. Ad-

2. *Deditque circa ſe*) eo ſe induit. Stoicis enim Deus mundi eſt anima.

1. *Implent & effugiunt*) vt lumen.

2. *Eleuſis ſeruat*) ſcilicet in Sacris Eleuſiniis ad ἐποπτείαν non ſtatim admittebantur qui ſacris illis initiari cupiebant, ſed per gradus myſteria illis patefiebant.

huc

huc in proceſſu vitia ſunt. 3) Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouam contumeliam ſibi. Inuenit deliciarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliuſque, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quidquid eſt boni moris, exſtinguimus leuitate & politura corporum. 4) Muliebres munditias anteceſſimus; colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum: non ambulamus, ſed incedimus. 5) Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiat iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœnam partem ludi 6) fugit, & locatus ad mortem, infamiæ armatur. Egenus etiam 7), in quo morbum ſuum exerceat, legit.

CAP. XXXII. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum impleuit? Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus: huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? quis dignam iudicat, niſi quam in tranſitu noverit? Quis philoſophiam, aut

3. *In proceſſu vitia ſunt*) incrementa vitiis damus.

4. *Leuitate & politura corporum*) barbam vellendo ac crura, & pumice ad læuorem poliendo, conf. noſtrum L. I. c. 17. *Fromond.*

5. *Incedimus*) Incedunt qui tardo & gravi greſſu eunt.

6. *In obſcœnam partem ludi*) maxime placet quod Lipſ. Saturnal. I. 18. licet ſubdubitans habet, vbi *ἀποδυτήριον*, *ſpoliarium* locum vbi exuebantur gladiatores intelligit, quo ſe conferebant nonnulli inſane libidinoſi, vt gladiatoribus ad mortem armatis pudorem quoque eriperent

7. *Egenus etiam*) illi quoque qui indigni ſunt eligunt tamen & inueniunt, vbi fœdæ libidini ſatisfaciant.

vllum liberale reſpicit ſtudium, niſi cum ludi intercalantur 1), cum aliquis pluuius interuenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & veteres & minores 2) nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorea illa inuidioſæ turbæ 3) ſchola præceptorem non inuenit. Sextiorum noua 4) & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, exſtincta eſt. At quanta cura laboratur, ne cuius pantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Bathylli domus: harum artium multi diſcipuli ſunt, multique doctores. Priuatim vrbe tota ſonat pulpitum. 5) In hoc viri, in hoc feminæ tripudiant. Mares inter ſe vxoreſque contendunt, vter det latus illis. 6) Deinde ſub perſona, cum diu trita frons eſt, tranſitur ad galeam. 7) Philoſophiæ nulla cura eſt. Itaque adeo nihil inuenitur ex his quæ parum inueſtigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuen-

1. *Cum ludi intercalantur*) cum inter dies negotioſos ludis aliquis deſtinatur, qui negotioſis quaſi intercalatur.

2. *Veteres & minores*) nota Academiæ in veterem, cuius caput Plato fuit, mediam item & nouam diſtinctio.

3. *Inuidioſæ turbæ*) h. e. ad inuidiam vsque frequentata olim.

4. *Sextiorum noua*) vtpote quæ cum Stoicis Pythagorica quoque placita ſequeretur. vid. Ep. CVIII. *Fromond.*

5. *Pulpitum*) proſcenium in quo ſaltabant & canebant hiſtriones, qualia non publica tantum in iſto Romanorum luxu habebantur, ſed & apud priuatos.

6. *Illis*) *Hylæ* legendum ſuſpicatur Gronov. quod Pantomimi nomen, cuius generis hominum tanta exiſtimatio, vt latus quoque eorum tegere, & in eorum comitatu eſſe nobiles ciues vellent.

7. *Galeam*) ad arenam, ad quam, vbi perſonatæ fæminæ ſaltaſſent, deſcendere non verebantur. Iuuenal. Sat. II.

Quem præſtare poteſt mulier galeata pudorem.

Fromond.

ta

ta erant, oblitterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, vix ad fundum 8) veniretur: in quo veritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & leui manu quærimus.

L. ANNAEI SENECAE
CLAVDII CAESARIS
ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΣ. 1)

QVid actum ſit in cælo ante diem tertium Idus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiola Coſſ. anno nouo 2), initio ſeculi feliciſſimi, 3) volo memoriæ tradere. Nihil offenſæ vel gratiæ dabitur. Hæc ita vera ſi quis quæſierit vnde ſciam: primum, ſi noluero, non reſpondebo. Quis coacturus eſt? Ego ſcio me liberum factum, ex quo ſuum diem obiit ille 4), qui verum prouerbium fecerat, aut regem, aut fatuum naſci oportere. Si libuerit reſpondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis vmquam ab hiſtorico iurato res exegit? Tamen ſi neceſſe fuerit auctorem pro-

8. *Ad fundum*) alludit ad Democriti dictum qui veritatem in puteo latere dicebat.

1. Ἀποκολοκύντωσις) quaſi dicas *incucurbitatio*: alluſum autem ad vocem ἀποθέωσιν: Nimirum Claudium in cucurbitam, non in deum poſt mortem abiiſſe innuit.

2. *Anno nouo*) h. e. primo anno imperii Neronis. Vid. Turneb. Aduerſ. XXIII, c. 8.

3. *Feliciſſimi*) Ita blanditur Neroni, qui tunc imperii habenas capeſſiuit.

4. *Ille*) Claudius.

ducere, quærite ab eo qui Druſillam 5) euntem in cælum vidit. Idem Claudium vidiſſe ſe dicet iter facientem, non paſſibus æquis. 6) velit, nolit, neceſſe eſt illi omnia videre, quæ in cælo agantur. Appiæ viæ curator 7) eſt: qua ſcis & diuum Auguſtum, & Tiberium Cæſarem,ad deos iſſe. Hunc ſi interrogaveris, ſoli narrabit: coram pluribus numquam verbum faciet. Nam ex quo in ſenatu iurauit ſe Druſillam vidiſſe cælum adſcendentem,& illi pro tam bono nuntio nemo credidit quid viderit, verbis conceptis adfirmauit, ſe non indicaturum etiamſi in medio foro hominem vidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcumque audiui, certe clara 7) affero, ita illum ſaluum & felicem habeam. 8)

Iam Phœbus breuiore via contraxerat ortum 9)
Lucis, & obſcuri creſcebant cornua ſomni: 10)
Iamque ſuum victrix augebat Cynthia regnum; 11)

---

5. *Druſillam*) Caligulæ ſororem & pellicem, quam ex adulatione in Caligulam iurauit ſe vidiſſe in cælum adſcendere L. Geminius Senator. vt eſt apud Dionem.

6. *Non paſſibus æquis*) ad tarditatem pedum Claudii alludit.

7. *Appiæ viæ curator eſt*) fingit hunc Seneca ſibi dixiſſe quæ de Claudio in cælum adſcendente habet: quaſi ſcilicet per viam Appiam ei in cælum iter fuerit.

7. *Certe clara*) *certa & clara. Gronov.*

8. *Ita illum ſaluum & felicem habeam*) Appiæ viæ curatori ridicule ita ſalutem & felicitatem apprecatur, vt iſta de Claudii diuinitate certa & clara ab eo denarrata eſſent. *Fromond.*

9. *Contraxerat ortum*) h. e. in anguſtiori cæli ſpatio ortus fuerat, qualis, adſpectu noſtri, eſt pars illa cæli circa capricornum. *Id.*

10. *Cornua ſomni*) Poetæ fingunt Somnum *cornu* aqua lethæa plenum perfundere & ſoporare homines. Statius Theb. VI. Hoc vero creſcere & largius impleri dicitur, cum longioribus noctibus eſt dormiendum. *Turneb.*

11. *Augebat Cynthia regnum*) lunæ diuturnum magis regnum eſt nocte multa, nam præeſt nocti, vt ſol diei.

Et

Et de formis hiems gratos carpebat honores
Diuitis autumni, iuſſoque ſeneſcere Baccho
Carpebat raras ſerus vindemitor vuas.

Puto magis intelligi ſi dixero, menſis erat October, dies tertius Eidus Octobris. Horam non poſſum tibi certam dicere. Facilius inter philoſophos 12), quam inter horologia conueniet. Tamen inter ſextam & ſeptimam erat. Nimis ruſtico 13) acquieſcunt oneri poëtæ, non contenti ortus & occaſus deſcribere, vt etiam medium diem inquietent. Tu ſic tranſibis horam tam bonam?

Iam medium curſu Phœbus diuiſerat orbem,
Et propior nocti feſſas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui ſemper ingenio eius delectatus eſſet, vnam de tribus Parcis educit 14), & ait: Quid, femina crudeliſſima, hominem miſerum torqueri pateris, nec vnquam meritum, vt tamdiu cruciaretur 15)? Annus ſexageſimus & quartus eſt, ex quo cum anima luctatur. Quid huic inuides?

12. *Facilius inter Philoſophos &c.*) oblique Philoſophos perſtringit, vt quorum non minor quam horologiorum ſit diſſenſus.

13. *Nimis ruſtice*) hæc quaſi ab altero, Senecæ ſimplicem nimis temporis notationem exprobrante, dicta proferri putat *Gronov.* qui & ſequentia ita reſtituit: *Nimis ruſtice inquies tu nunc. Horni Poëtæ non contenti ortus & occaſus deſcribere etiam medium diem inquietant: tu ſic tranſibis horam tam bonam.* Ludereque inprimis in Iulium Montanum Senecam putat, de quo Ep. 122.

14. *Educit*) leg. *ſeducit* ſcilicet colloquendi cauſſa. *Gronov.*

15. *Vt tamdiu cruciaretur*) citius enim interfici & mori debuit. *Promoud.*

Pate-

Patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum ex quo princeps factus eſt, omnibus annis, omnibus menſibus efferunt. Et tamen non eſt mirum ſi errant: horam eius 16) nemo nouit. Nemo enim illum vmquam natum putauit. 17) Fac quod faciendum eſt.

Dede neci. melior vacua ſine regnet in aula. 18) Sed Clotho: Ego mehercule, inquit, puſillum temporis adiicere illi volebam, dum hos pauculos, qui ſuperſunt, ciuitate donaret. 19) Conſtituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, togatos 20) videre. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in ſemen relinqui 21), & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tum capſulam, & treis fuſos profert. Vnus erat Augurini, alter Babæ 22), tertius Claudii. Hos, inquit, treis vno anno exiguis interuallis temporum diuiſos mori iubebo: nec illum incomitatum dimittam. Non oportet enim eum, qui modo ſe tot millia hominum ſequentia videbat, tot præcedentia, tot circumfuſa, ſubito ſolum deſtitui. Contentus erit his interim conuictoribus.

---

16. *Horam eius*) qua ſcilicet natus ſit, ex qua Horoſcopus & totius vitæ fatum concipi debet. *Id.*

17. *Nemo illum natum putauit*) huc facit Sueton. in Claud. c. 3. *Antonia mater portentum eum hominem dictabat, nec abſolutum a natura, ſed tantum inchoatum.* *Id.*

18. *Melior vacua ſine regnet in aula)* permitte vt *melior*, Nero, regnet in aula, quam vacuam reliquerit Claudius.

19. *Ciuitate donaret*) in qua indignis hominibus conferenda nimis liberalem Claudium fuiſſe paſſim queruntur Romani.

20. *Togatos*) toga enim ingenuorum & ciuium erat.

21. *In ſemen relinqui*) ne omnibus ciuitate donatis tota peregrinitas extinguatur.

22. *Babæ*] fatui iſtis temporibus celebris. vid. Epiſt. XV. *Fromond.*

Hæc

Hæc ait: & turpi conuoluens ſtamina fuſo,
Abrupit ſtolidæ regalia tempora vitæ.
At Lacheſis 23) *redimita comas, ornata capillos,*
Pieria crinem lauro frontemque coronans,
Candida de niueo ſubtemina vellere ſumit,
Felici moderanda manu: quæ ducta colorem
Aſſumpſere nouum: mirantur penſa ſorores.
Mutatur vilis pretioſo lana metallo:
Aurea formoſo deſcendunt ſecula filo.
Nec modus eſt illis, felicia vellera ducunt,
Et gaudent implere manus, ſunt dulcia penſa.
Sponte ſua feſtinat opus, nulloque labore
Mollia contorto deſcendunt ſtamina fuſo.
Vincunt Tithoni, vincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt, cantuque iuuat, gaudetque futuris.
Et lætus nunc plectra mouet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu, fallitque laborem.
Dumque nimis citharam, fraternaque carmina laudant,
Plus ſolito neuere manus: humanaque fata
Laudatum tranſcendit opus. Ne demite, Parcæ,
Phœbus ait: vincat mortalis tempora vitæ,
Ille mihi ſimilis vultu, ſimiliſque decore,
Nec cantu, nec voce minor 24) *: felicia laſſis*
Secula præſtabit, legumque ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra,
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris:
Qualis cum primum tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol adſpicit orbem
Lucidus, & primos e carcere concitat axes:

23. *Lacheſis*) poſtquam Clotho filum vitæ Claudianæ abrupit, Lacheſis altera Parcarum auſpicata magis Imperii Neronis ſtamina ducere incipit.

24. *Nec cantu, nec voce minor*) notum inſanum Neronis in Muſicam ſtudium.

Ta-

Talis Cæſar adeſt, talem iam Roma Neronem
Adſpiciet; flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus, & effuſo ceruix formoſa capillo.

Hæc Apollo. At Lacheſis, quæ & ipſa homini fortiſſimo 25) faueret, fecit, & plena orditur manu, & Neroni multos annos de ſuo donat. Claudium autem iubent omnes χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. Et ille quidem animam ebuliit, & eo deſiit viuere videri. 26) Exſpirauit autem dum comœdos audit, vt ſcias me non ſine cauſſa illos timere. Vltima vox eius hæc inter homines audita eſt, cum maiorem ſonitum emiſiſſet illa parte, qua facilius loquebatur: 27) Væ me, puto, concacaui me. Quid autem fecerit, neſcio: omnia certe concacauit. 28) Quæ in terris poſtea ſint acta, ſuperuacuum eſt referre. Scitis enim optime: nec periculum eſt, ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt. 29) Nemo felicitatis ſuæ obliuiſcitur. In cælo quæ acta ſint, audite: fides penes auctorem erit. Nuntiatur Ioui, veniſſe quemdam bonæ ſtaturæ 30), bene canum, neſcio quid illum minari: aſſidue enim caput mouere, 31) pedem dextrum trahere 32) quæſiſſe ſe cuius na-

25. *Fortiſſimo*) *formoſiſſimo* legit Lipſ. nam a forma magis quam a fortitudine Nero fuit commendabilis.

26. *Viuere videri*) vtpote qui nunquam vere vixerit, vitam agens morti propiorem.

27. *Facilius loquebatur*) vnde & edictum meditatus eſt, quo venia daretur liberius ea parte loquendi. Sueton. in Claud. cap. 32.

28. *Concacauit*) vitiis ſuis contaminauit.

29. *Impreſſerunt*) leg. *impreſſit*. *Gronov.*

30. *Bonæ ſtaturæ*) ſic formam corporis eius deſcribit etiam Sueton. c. 30.

31. *Caput mouere*) *caput cum ſemper tum in quantulocunque actu vel maxime tremulum* tribuit ei Sueton. l. c.

32. *Pedem dextrum trahere*) poplites minus firmi Sueton. l. c.

tionis

tionis eſſet? reſpondiſſe neſcio quid perturbato ſono, & voce confuſa, non intelligere ſe linguam eius 33): nec Græcum eſſe, nec Romanum, nec vllius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererrauerat, & noſſe videbatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum eſſet. Tum Hercules primo adſpectu ſane perturbatus eſt, vt qui etiam non omnia monſtra timuerit 34): vt vidit noui generis faciem, inſolitum inceſſum, vocem nullius terreſtris animalis, ſed (qualis eſſe marinis belluis ſolet) raucam & implicatam, putauit ſibi tertium decimum laborem veniſſe. Diligentius intuenti, viſus eſt quaſi homo. Acceſſit itaque, & quod facillimum fuit Græculo, ait: Τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοὶ πόλις 35); vbi hæc Claudius, gaudet eſſe illic philologos homines, ſperat futurum aliquem hiſtoriis ſuis 30) locum. Itaque & ipſe Homerico verſu Cæſarem ſe eſſe ſignificans, ait:

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν. 37)

Erat autem ſequens verſus verior, æque Homericus:

Ἔνθα δ' ἐγὼν 38) πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.

---

33. *Linguam eius*) ἀσαφῶς eum loqui, Auguſtus quoque in Ep. ad Liuiam teſtatur ap. Sueton.

34. *Vt qui etiam non omnia monſtra timuerit*) Forte: *vtcunque etiam Iunonia monſtra domuerit. Gronov.*

35. τίς πόθεν) Verſus Homeri eſt ex Odyſſ. A. *Quis? vnde es hominum? vbi tibi ciuitas?*

36. *Hiſtoriis ſuis*) nam Græcas ſcripſerat Hiſtorias, vt auctor eſt Suetonius.

37. ἰλιόθεν &c.) eſt verſus Homeri ex eodem libro: *Ab Ilio me ferens ventus Ciconibus appulit.* Quo Claudium Cæſarem ſe eſſe & ab Iulo Troiano Aeneæ filio oriundum ſignificat. *Fromond.*

38. ἔνθα δ' ἐγὼν) ſcilicet hic verſus apud Homerum paullo poſt ſecutus optime in Claudii ſæuitiam cadit: Latine: *Ibi ego vrbem depopulatus ſum, interfeci autem ipſos. Id.*

Et impoſuerat Herculi homini minime vafro, niſi fuiſſet illic Febris 39), quæ fano ſuo relicto ſola cum illo venerat: ceteros omnes deos Romæ reliquerat. Iſte, inquit, mera mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum ipſo tot annos vixi: Lugduni natus eſt. Marci 40) municipem vides: quod tibi narro, ad ſextum decimum lapidem a Vienna natus eſt. Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit. 41) Hunc ego tibi recipio 42) Lugduni natum, vbi Licinius 43) multos annos regnauit. Tu autem qui plura loca calcaſti, quam vllus mulio perpetuarius 44), Lugdunenſes ſcire debes, & multa millia inter Xanthum 45) & Rhodanum intereſſe. Excandeſcit hoc loco Claudius, & quanto poteſt murmure iraſcitur. Quid diceret, nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo geſto ſolutæ manus, & ad hoc vnum ſatis firmæ, quo decollare homines ſolebat. Iuſſerat illi collum præcidi. Putares omnes illius eſſe libertos 46), adeo illum nemo curabat. Tum Hercules: Audi me, inquit, tu, & deſine fatuari: veniſti huc, vbi mures ferrum

39. *Febris*) quam omni ætate ſua infeſtam teſte Suetonio habuit, & præter quam *nemo* deorum eam ſequitur, vtpote quos omnes parum habeat ſibi fauentes.

40. *Marci*) *Munatii* legit Rhenanus. *Planci* Gronov. Nam L. Munatius Plancus Coloniam Lugdunum deduxerat.

41. *Romam cepit*) vt hoſtis occupauit, quod veteres Galli fecere, a Camillo vrbe iterum depulſi.

42. *Recipio*) aſſeuero.

43. *Licinius*) Iulii Cæſaris quondam libertus, ab Auguſto Galliis quas peſſime habuit præpoſitus. vid. Dio L. LIV.

44. *Mulio perpetuarius*) qui ad magna & longinqua itinera, non ad paucas proximas manſiones ſeque & mulas præbet. *Gronov.*

45. *Xanthum*) nam Ἰλιόθεν ſe venire dixerat Claudius vbi Xanthus, cum Lugduni prope Rhodanum natus eſſet.

46. *Libertos*) quorum ipſe in vita erat mancipium.

ro-

rodunt. 47) Citius mihi verum 48), ne tibi alogias 49) excutiam. Et quo terribilior eſſet, tragicus fit, & ait:

Exprome propere, ſede qua genitus cluas,
Hoc ne peremtus ſtipite, ad terram accidas.
Hæc claua reges ſæpe maſtauit feros.
Quid nunc profatu vocis incerto ſonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Ediſſere. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, vnde ab Heſperio mari
Inachiam ad vrbem nobile aduexi pecus,
Vidi duobus imminens fluuiis iugum 50)
Quod Phœbus ortu ſemper obuerſo videt:
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quo ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Eſtne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Hæc ſatis animoſe & fortiter. Nihilominus mentis ſuæ non eſt, & timet μωροῦ πληγήν. 51) Claudius vt vidit virum valentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem ſibi Romæ fuiſſe: illic non habere ſe idem gratiæ: Gallum in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe. Itaque quantum intelligi potuit 52), hæc viſus eſt dicere: Ego te, fortiſſime deorum Hercules, ſperaui mihi affuturum apud alios; & ſi quis a me notorem 53) petiſſet, te fui nominaturus, qui me o-

47. *Mures ferrum rodunt*) imbecillia animalia; quales itaque dentes, qualis ferocia nobis diis! *Fromond.*

48. *Citius mihi verum*) ſubintell. dicito.

49. *Alogias*) ineptias.

50. *Duobus imminens fluuiis iugum*) deſcriptio vrbis Lugdunenſis.

51. *μωροῦ πληγήν*) *ſtulti ictum.* Nam ſtulti laceſſiti ad verbera prorumpunt.

52. *Quantum intelligi potuit*) balbutiens ſcilicet.

53. *Notorem*) notor eſt qui aliquem cognoſcit, Ciceroni

ptime noſti. Nam ſi memoria repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus menſe Iulio & Auguſto. 54) Tu ſcis quantum illic miſeriarum pertulerim, cum cauſſidicos audirem, & diem & noctem, in quos ſi incidiſſes, valde fortis licet, maluiſſes Cloacas Augiæ purgare: multo plus ego ſtercoris exhauſi. Sed quoniam volo 55), non mirum, quod impetum in curiam feciſti: nihil tibi cluſi eſt. Modo dic nobis, qualem deum iſtum fieri velis: ἐπικούρειος θεὸς 56) non poteſt eſſe: οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει οὔτε ἄλλοις παρέχει. Stoicus? quomodo poteſt rotundus eſſe 57) (vt ait Varro) ſine capite, ſine præputio 58)? Eſt aliquid in eo Stoici Dei: iam video, nec cor, nec caput habet. Si mehercules a Saturno petiſſet hoc beneficium, cuius menſem 59) toto anno celebrauit 60) Saturnalia

---

cognitor dicitur Verr. 7. Sic & Petron. *At ego ne mea quidem veſtimenta ab officioſo recepiſſem, niſi notorem dediſſem.* Gronov.

54. *Menſe Iulio & Auguſto*) tempore meſſis adeoque feriato. vid. Sueton. c. 14.

55. *Sed quoniam volo*) turbata hic eſſe quædam videre facile, medelam afferre difficile eſt. Sequentia aperte deliberationem de ἀποθεώσει Claudii habent.

56. ἐπικούρειος θεὸς) dicit non poſſe Claudium Epicureum eſſe Deum, cum Deus ex Epicuri ſententia nec ipſe negotium gerat, nec aliis præbeat: id quod non competat in Claudium. Senſus non obſcurus eſt, mirorque iſta nonnullos ſolicitaſſe.

57. *Rotundus eſſe*) Stoici enim mundum, quem rotundum eſſe dicebant, Deum eſſe ſtatuebant.

58. *Sine capite, ſine præputio*) cum ea quoque ipſi deſint, quorum adhuc aliqua cum rotunda figura cognatio caput, & præputium.

59. *Menſem*) Saturni menſis erat Decembris.

60. *Toto anno celebrauit*) vtpote qui ſeruis, vt in Saturnalibus fieri ſolebat, perpetuo pareret, perpetuum eorum mancipium. Sueton. c. 32. 33.

eius

eius princeps 61), non tuliſſet. Illum Deum 62) ab Ioue, quem quantum quidem in illo fuit, damnauit inceſti. L. Silanum enim generum ſuum occdit. Oro propter quid? ſororem ſuam, feſtiuiſſimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. 63) Quare, inquit, quæro enim, ſororem ſuam ſtulte ſtudere 64)? Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum? Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt: hic nobis curua corrigit. 65) Quid in cubiculo ſuo faciat, neſcio: etiam cæli ſcrutatur plagas, deus fieri vult. Parum eſt quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari co-

---

61. *Eius princeps*) Fromond. eliminat *τὸ eius*. Senſus eſt: dum princeps diceretur, Romæque præeſſet.

62. *Non tuliſſet. Illum Deum &c.*) perturbatiſſima hæc eſſe omnes vident. Senſum tamen facile aſſequimur. Scilicet a Saturno facilius ἀποθεώσεως honorem Claudium conſecutum dicit quam a Ioue, nam Saturnum aſſidue coluerat, Iouem vero damnauit inceſti, vt qui ſorore Iunone coniuge vteretur. Sane enim dum contra L. Silanum generum ſuum ob vſum ſororis Iuniæ Caluinæ ſententiam dixit, vt eſt ap. Sueton. c. 29. & Tacit. annal, XII. Iouem quoque damnauit.

63. *Maluit Iunonem vocare*) maluit in matrimonio habere Silanus ille.

64. *Quare, inquit, quæro enim, ſororem ſuam ſtulte ſtudere*) *Fromond.* legit *quare, inquit, quare ſororem ſuam*? iſtaque Claudii eſſe vult ſe excuſantis, quod Silanum damnauerit. Cui reſpondens procaculus aliquis Deus: *ſtulte ſtude* (ſic enim *Fromond.* legit: vel quod mallet *Gronouius ſtude iſtud*) ait: Claudium monens vt litterarum monumenta inſpiciat, quæ doceant *Athenis* vel germanas vel vterinas ſorores, *Alexandria* eas quoque quæ ex vtroque parentum ſorores ſint licitum eſſe amate.

65. *Quia mures molas lingunt: hic nobis curua corrigit*) Claudius res exiguas cenſura ſua ſeuerius notabat. vid. Sueton. c. 16. hinc alius Deus ait: *quia mures molas lingunt*, quod eſt exiguum delictum, *hic nobis curua*, i. e. mores deprauatos corrigit.

lunt, & vt deum orant. Ἀλώρȣ φιλέτȣ χήν. 66) Tandem Ioui venit in mentem, priuatis intra curiam morantibus ſententiam dicere, nec diſputare. 67) Ego, inquit, P. C. interrogare vobis permiſeram, vos mera mapalia feciſtis. 68) Volo ſeruetis diſciplinam curiæ. Hic qualiſcumque eſt, quid de nobis exiſtimabit? Illo dimiſſo, primus interrogatur ſententiam Ianus pater: is deſignatus erat in Kal. Iulias poſtmeridianus Coſ. 69) homo quantumuis vafer, qui ſemper videt ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Is multa diſerte, quod in foro viuat, 70) dixit, quæ notarius perſequi non potuit: & ideo non refero: ne aliis verbis ponam, quæ ab illo dicta ſunt. Multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc vulgo dari honorem. Olim, inquit, magna res erat, deum fieri: iam fama nimium 71) feciſti. Itaque ne videar in perſonam, non in rem ſententiam dicere, cenſeo ne quis poſt hunc diem deus fiat ex his, qui ἀρȣ́ρης καρπὸν ἔδȣσιν 72): aut ex his, quos

66. Ἀλώρȣ φιλέτȣ χήν) *Gronov.* totum locum ita legit: *Hunc Barbari colunt & vt Deum orant μῶρον Μώρυχον* vel *μωρότερον Μορύχȣ*, & Græcos *Parœmiographos* conſuli iubet.

67. *Nec diſputare*) *indignum putare.* Gronov. optime ad ſenſum. Senatores enim ſententiam non dicunt turba populi in curia præſente.

68. *Vos mera mapalia feciſtis*) i. e. non obſeruata diſciplina cœleſtis curiæ, perturbate vt ruſtici in mapalibus ſuis Claudii cauſam tractatis. *Fromond.*

69. *Poſtmeridianus Coſ.*) nimirum templum Iani Romæ erat in foro Iani, circa quod fœneratorum turbæ, qui pomeridianis maxime horis æs locabant. Eorum igitur præſidem & Conſulem Ianum *Seneca* fingit. *Fromond.*

70. *Quod in foro viuat*) ibi enim templum eius, vbi cauſidicorum turba, a quibus diſerte loqui didicit.

71. *Nimium feciſti*) leg. *minimum fecit. Fromond.*

72. ἀρȣ́ρης &c.) i. e. qui agrorum prouentus edunt, Hemiſtichion eſt ex Homer. Il. Z.

alit

alit ζειδωρ☉- ἄρουρα. 73) Qui contra hoc SC. deus factus, fictus, pictuſue erit, eum dedi laruis 74), & proximo munere inter nouos auctoratos 75), ferulis vapulare placet. Proximus interrogatur ſententiam Dieſpiter Vicæ Potæ 76) filius, & ipſe deſignatus Coſ. nummulariolus. 77) Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, vendere ciuitatulas 78) ſolebat. Ad huncce belle acceſſit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaque in hæc verba cenſet: Cum Diuus Claudius Diuum Auguſtum ſanguine contingat, nec minus Diuam Auguſtam auiam ſuam, quam ipſe Deam eſſe iuſſit, longeque omnes mortales ſapientia antecellat, ſitque e rep. eſſe aliquem, qui cum Romulo 79) poſſit

----*feruentia rapa vorare*;

cenſeo, vt D. Claudius ex hac die deus fiat, ita vti ante eum quis optimo iure factus ſit: eamque rem ad μεταμορφώσεις Ouidii adiiciendam. Variæ erant ſententiæ, & videbatur Claudius ſententia vincere. Hercules enim, qui videret ferrum ſuum in igne eſſe 80),

73. ζειδωρ☉- ἄρουρα) rus victum ſuppeditans.

74. *Laruis*) vmbris infernalibus ad cruciatum. *Fromond.*

75. *Auctoratos*) auctorati ſunt gladiatores qui pretio operam locabant arenæ, qui ſi nouitii eſſent ferulacea rude, ſiue gladio e ligno ferulæ a laniſtis magiſtris exercebantur, & aberrantes ferulæ vapulabant. Lipſ. L. I. Saturn. c. 15.

70. *Vicæ Potæ*) Dea a vincendo & potiendo dicta, cuius templum Romæ. *Fromond.*

77. *Nummulariolus*) quoniam forte eius templum iuxta forum & menſas nummulariorum. *Id.*

78. *Vendere ciuitatulas*) pretio accepto ius ciuitatum dare, quod faciebant qui apud Claudium erant potentes.

79. *Cum Romulo*) qui ſcilicet feruentia rapa, vt Fabricius & alii pro temporum illorum ſimplicitate vorare ſolebant, adeoque adhuc in cœlo illa appetere fingitur.

80. *Ferrum ſuum in igne eſſe*) i. e. propriam cauſſam periclitari, vt qui etiam ex homine factus fuerit Deus. *Fromond.*

modo huc, modo illuc curſabat: & aiebat: Noli mihi inuidere, mea res agitur: deinde ſi quid volueris, inuicem faciam: Manus manum lauat. Tunc Diuus Auguſtus ſurrexit ſententiæ ſuæ dicendæ, & ſumma facundia diſſeruit. P. C. vos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum, nullum verbum me feciſſe. ſemper meum negotium ago. Sed non poſſum amplius diſſimulare, & dolorem quem grauiorem pudor facit, continere. In hoc terra marique pacem peperi? ideo ciuilia bella compeſcui? ideo legibus vrbem fundaui, operibus ornaui? Et quid dicam, P. C. non inuenio: omnia infra indignationem verba ſunt. Confugiendum eſt itaque a me ad Meſſalæ Coruini diſertiſſimi viri illam ſententiam: Præcidit ius imperii. 81) hic, P. C. qui nobis non poſſe videtur muſcam excitare, tam facile homines occidebat, quam canis excidit. 82) Sed quid ego de tot acribus viris dicam? Non vacat deflere publicas clades, intuenti domeſtica mala. Itaque illa omittam, hæc referam. Etiamſi Phormea Græce neſcit, ego ſcio. ENTIKONTONYKHNΔIHΣ. 83) ſeneſcit. Iſte, quem videtis, per tot annos ſub meo nomine latens, 84), hanc mihi gratiam retulit, vt duas Iulias proneptes

---

81. *Præcidit ius imperii*) Claudius ius imperii eneruauit.

82. *Quam canis excidit) canis* vocatur infelix teſſerarum iactus. tam facile igitur Claudius Tyrannus homines interimere dicitur quam ille cadit. *Fromond.*

81. *Etiamſi Phormea Græce neſcit, ego ſcio ἐντικοντονυκηδίης*) Omnes hic cœcutiunt. locus certiſſime corruptus. Fromondus legit: *Nam etiamſi Φορμίζειν neſcit, ſcio ego ἐντύνειν* h. e. etſi ſit ignariſſimus, ita vt, quod in Græcorum prouerbio eſt, ne citharam quidem tangere valeat, adeoque neſciat ipſe cædes quas patrauit, ego tamen illas narrabo.

84. *Sub meo nomine latens*) ab Auguſto enim omnes inſecuti Cæſares Auguſti dicti.

meas

meas occideret, alteram ferro, alteram fame: vnum abnepotem L. Silanum. Videris Iupiter, an in cauſſa mala, certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt. 85) Dic mihi, Diue Claudi, quare quemquam ex his, quos quasque occidiſti, antequam de cauſſa cognoſceres, antequam audires, damnaſti? hoc fieri ſolet? in cælo non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, vni Vulcano crus fregit, quem.

Ῥίψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο 86),

& iratus fuit vxori, & ſuſpendit illam 87): numquid occidit? Tu Meſſalinam, cuius æque auunculus maior eram, quam tuus, occidiſti. Neſcio, 88) inquis? Dii tibi malefaciant: adeo iſtud turpius eſt, quod neſcis, quam quod occidiſti. Iſte C. Cæſarem 89) non deſiit mortuum perſequi. Occiderat ille ſocerum: hic & generum. Caius Cæſar Craſſi filium vetuit Magnum vocari: 90) hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in vna domo Craſſum Magnum: Scriboniam, Triſtioniam, Aſſarionem, nobiles ta-

85. *Videris Iupiter, an in cauſſa mala, certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt)* h. e. an mala cauſſa fuerit, ob quam Silanum interemit, (quæ erat ſtuprum ſorori illatum.) Tu Iupiter videris: certe tua eſt, qui ipſe quoque Iunone ſorore vxore vteris. vltima autem verba ita legenda: *is hic inter nos futurus eſt? Gronov.*

86. Ῥίψε ποδὸς &c.) arreptum pede de limine diuino deiecit. Eſt verſus Homeri Il. A.

87. *Iratus fuit vxori, & ſuſpendit illam)* fabula eſt Il. A.

88. *Neſcio.)* nam a Narciſſo liberto neſciente Claudio accelerata eius mors fuit. Vid. Tacit. ad fin. XI. annal. *Fromond.*

89. *C. Cæſarem)* Caligulam, Tyrannum, cui Claudium poſt fata fauiſſe conſtat ex Dione.

90. *Vetuit magnum vocari)* vetera enim familiarum inſignia nobiliſſimo cuique ademit. Sueton. Calig. c. 35.

men: Craſſum vero tam fatuum, vt etiam regnare poſſet. 91) Cogitate, P. C. quale portentum in numerum deorum ſe recipi cupiat. Hunc nunc deum facere vultis? Videte corpus eius, diis iratis natum. Ad ſummam, tria verba cito dicat, 92) & ſeruum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos eſſe credet. Summa rei, P. C. ſi honeſte inter vos geſſi, ſi nulli durius reſpondi, vindicate iniurias meas. Ego pro ſententia mea hoc cenſeo. Atque ita ex tabella recitauit: 93) Quandoquidem Diuus Claudius occidit ſocerum ſuum Appium Silanum, generos duos, Pompeium Magnum & L. Silanum, ſocerum filiæ ſuæ Craſſum, frugi hominem, tam ſimilem ſibi, quam ouo ouum, Scriboniam ſocrum filiæ ſuæ, Meſſalinam vxorem ſuam, & ceteros, quorum numerus iniri non potuit: placet mihi in eum ſeuere animaduerti, nec illi rerum iudicandarum vacationem dari 94), eumque quamprimum exportari, & cœlo intra dies xxx. excedere, Olympo 94) intra diem tertium. Pedibus in hanc ſententiam itum eſt. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos,

Illuc vnde negant redire quemquam.

---

91. *Vt etiam regnare poſſet)* illo enim tempore in fatuorum fere manus, quales Caligula, Claudius &c. incidebat imperium.

92. *Cito dicat)* nimirum hoc linguæ prohibebat balbuties.

93. *Ex tabella recitauit)* ex veterum more qui de ſcripto etiam dicebant ſententias.

94. *Vacationem dari)* vult ſtatim deos in conſilium mitti, vt contra Claudium ſententiam dicant, ſine vacatione, vt vt alias menſe vindemiali, qua Claudius animam ebulliuit, vacatio eſſet. *Fromond.*

95. *Olympo)* qui eſt ſedes fixarum, cum cœli nomine omnes reliqui orbes abinde vsque ad terram comprehendantur. *Id.*

Dum

Dum deſcendunt per viam ſacram 96.), interrogat Mercurius, quid ſibi velit ille concurſus hominum, num Claudii funus eſſet? Et erat omnium formoſiſſimum, & impenſa cura plenum, vt ſcires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omnisque generis æneatorum tanta turba, tantus conventus, vt etiam Claudius 97) audire poſſet. Omnes læti, hilares, P.Ro. ambulabat tamquam liber. Agatho & pauci cauſſidici 98) plorabant, ſed plane ex animo Iurisconſulti e tenebris procedebant 99), pallidi, graciles, vix habentes animam, tamquam qui cum maxime reuiuiſcerent. Ex his vnus cum vidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorantes cauſſidicos, accedit, & ait: Dicebam vobis, non ſemper Saturnalia erunt. Claudius vt vidit funus ſuum, intellexit ſe mortuum eſſe. Ingenti enim μεγαληγορίᾳ nænia cantabatur anapæſtis:

Fundite fletus, *Edite planctus,*
Fingite luctus: *Reſonet triſti*
Clamore forum: *Cecidit pulcre*
Cordatus homo, *Quo non alius*
Fuit in toto *Fortior orbe.*
Ille citato *Vincere curſu* 100)
Poterat celeres, *Ille rebelles*
Fundere Parthos, *Leuibuſque ſequi*
Perſida telis, *Certaque manu*

96. *Per viam ſacram)* quam cliuum ſacrum vocat Horatius, & qua in Capitolinam arcem adſcendebatur. Plin.L.XIX, *c. I. Id.*

97. *Etiam Claudius)* ſenex licet & ſurdaſter.

98. *Pauci cauſſidici)* quia Claudius aſſiduus in foro fuerat, etiam diebus feriatis, vnde illis lucrum.

99. *Iuriſconſulti &c.)* quia ſcilicet reſponſorum ab iis dari ſolitorum nullus ſub Claudio fuerat vſus. *Fromond.*

100. *Vincere curſu)* ridiculum de ſene podagrico.

Tendere neruum: Qui præcipites
Vulnere paruo Figeret hoſtes,
Pictaque Medi 101) *Terga fugacis.*
Ille Britannos Vltra noti
Littora ponti, Et cæruleos
Scuta Brigantas Dare Romuleis
Colla catenis Iuſſit, & ipſum
Noua Romanæ Iura ſecuris
Tremere Oceanum. Deflete virum,
Quo non alius Potuit citius
Diſcere cauſſas, Vna tantum
Parte audita, Sæpe & neutræ.
Quis nunc iudex Toto lites
Audiet anno? 102) *Tibi iam cedet*
Sede relicta, Qui dat populo 103)
Iura ſilenti, Cretæa tenens
Oppida centum. Cædite mœſtis
Pectora palmis, O cauſſidici,
Venale genus, Voſque Poëtæ,
Lugete noui; 104) *Voſque in primis*
Qui concuſſo Magna paraſtis
Lucra fritillo. 105)

Delectabatur laudibus ſuis Claudius, & cupiebat diutius ſpectare. Iniicit illi manum Talthybius 106)

101. *Pictaque Medi)* pictis enim ſagulis illi amicti, vel etiam fugientes picta ſcuta in terga reiiciebant. *Fromond.*

102. *Toto lites audiet* anno) ſine vacatione etiam feſtis diebus.

103. *Qui dat populo &c.*) Minois deſcriptio Regis Cretæ, qui apud inferos iudiciis præeſt.

104. *Voſque poetæ lugete noui)* ob ſtudia communia, nam Claudius multa ſcriptitauit. Sueton. c. 41. 42.

105. *Fritillo*) ludus enim alearum & talorum Romæ præeunte Claudio vigebat.

106. *Talthybius deorum*) erat Talthybius Græcorum ad Troiam nuntius, eleganter igitur vocat Mercurium *Talthybium deorum*, nam vocem *nuncius* expungi vult *Gronov.*

deo-

deorum nuntius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum poſſit agnoſcere, per campum Martium: & inter Tiberim & viam Tectam deſcendit ad inferos. Anteceſſerat iam compendiaria via Narciſſus libertus, ad patronum excipiendum, & venienti nitidus, vt erat a balineo 107), occurrit, & ait: Quid dii ad homines 108)? Celerius, inquit Mercurius, & venire nos nuntia. Ille autem patrono plura blandiri volebat, quem Mercurius iterum feſtinare iuſſit, & virga morantem impulit. Dicto citius Narciſſus euolat. Omnia procliua ſunt, facile deſcenditur. Itaque quamuis podagricus eſſet, momento temporis peruenit ad ianuam Ditis: vbi iacebat, vt ait Horatius, bellua centiceps, ſeſe mouens, villosque horrendos excutiens. puſillum ſubperturbatur (albam canem in deliciis habere conſuerat) vt illum vidit canem nigrum villoſum ſane: quem non velis tibi in tenebris occurrere. Et magna inquit voce; Claudius Cæſar venit. Ecce extemplo cum plauſu procedunt cantantes: Εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν. 109) Hic erat C. Silius Coſ. deſig. Iunius Prætorius, Sex. Trallus, M. Heluius Troius, Cotta Tectus, Valens, Fabius, Equ. Rom. quos *Narciſſus* duci iuſſerat. 110) Medius erat in hac cantantium turba Mneſter Pantomimus, quem Claudius decoris cauſſa

107. *Vt erat a balineo*) nam Agrippina vt tutius cædem Claudii patraret, libertorum eius fideliſſimum Narciſſum ad balinea Campaniæ, podagræ qua conflictabatur prætextu amandauerat, vnde redux non diu poſt mori eſt iuſſus.

108. *Quid dii ad homines*) ſubint. redeunt. Nam Narciſſus ἀποθεώσει Claudii interfuerat.

109. Εὑρήκαμεν συγχαίρωμεν) verba ſolennia in ſacris Oſiridis, quæ inuento illo boue Deo cantabant. *S*ignificant enim: *Inuenimus, congaudeamus. Fromond.*

110. *Duci iuſſerat*) ad ſupplicium.

mi-

minorem fecerat. 111) Nec non ad Meſſalinam cito rumor percrebuit, Claudium veniſſe. Conuolarunt primum omnium liberti, Polybius, Myron, Harpocras, Amphæus & Pheronactes quos omnes, necubi imparatus eſſet, præmiſerat. Deinde præfecti duo, Iuſtus Catonius, & Ruffus Pompeii F. Deinde amici, Saturnius Luſcius, & Pedo Pompeius, & Lupus, & Celer Aſinius, conſulares. Nouiſſime fratris filia, ſororis filia, gener, ſocer, ſocrus, omnes plane conſanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos cum vidiſſet Claudius, exclamat Πάντα φίλων πλήρη. 112) Quomodo vos huc veniſtis? Tum Pedo Pompeius: Quid dicis, homo crudeliſſime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc miſit quam tu, omnium amicorum interfector? In ius eamus: ego tibi hic ſellas oſtendam. Ducit illum ad tribunal Æaci. is lege Cornelia, quæ de ſicariis lata eſt, quærebat 113): poſtulat nomen eius recipi, 114) edit ſubſcriptionem 115: Occiſos Senatores xxx, Equites Rom. cccxv, atque plures: ceteros ccxxi. ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε 116) Exterritus Claudius oculos vndecumque circumfert, veſtigat aliquem patronum qui ſe defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit P. Petronius, vetus conuictor eius, homo Claudiana lingua diſertus 117),

111. *Minorem fecerat*) capite minuerat: *decoris cauſſa*, forte quod longa nimis eſſet ſtatura.

112. Πάντα φίλων πλήρη) *omnia amicis plena.* acerbe Claudio exprobratur eum inferos amicis impleuiſſe.

113. *Quærebat*) rerum iſta lege prohibitarum quæſtionibus præſidebat.

114. *Recipi*) inter reos.

115. *Edit ſubſcriptionem*) accuſatores libellos accuſatorios nomine ſuo ſubſcripto conficiebant.

116. ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε) Hemiſtich. Homeri Iliad. I. *quantum pulueris eſt & arenæ.*

117. *Claudiana lingua diſertus*) æque ac ipſe Claudius Balbus.

&

& poſtulat aduocationem. Non datur. Accuſat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit Petronius velle reſpondere. Æacus homo iuſtiſſimus, vetat. Illum tantum altera parte audita condemnat, & ait: Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο. 118) Ingens ſilentium factum eſt. Stupebant omnes, nouitate rei attoniti: negabant hoc vmquam factum. Claudio iniquum magis videbatur, quam nouum. 119) De genere pœnæ diu diſputatum eſt, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent, ſi vni dii laturam 120) feciſſent, Tantalum ſiti periturum, niſi illi ſuccurreretur: non vnquam Siſyphum onere releuari; aliquando Ixionis miſeri rotam ſufflaminandum. Non placuit vlli ex veteranis miſſionem dari, ne vel Claudius vmquam ſimile ſperaret. Placuit nouam pœnam excogitari debere, inſtituendum illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis ſpecies ſine fine & effectu. Tum Æacus iubet illum alea ludere pertuſo fritillo. Et iam cœperat fugientes ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.

Nam quotiens miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo:

118. Εἴκε πάθοι &c.) *ſi paſſus fuerit quæ fecit, optima illa erit iuſtitia.* Scilicet ſupra Claudius quoque ſæpe altera tantum parte audita ius dixiſſe accuſabatur.

119. *Iniquum magis quam nouum*) nouum enim ei non videbatur, quod ipſe fecerat ſæpe, *iniquum* quod ipſi mala hac ratione conſuleretur.

120. *Laturam)* Gronov. legit *gratiam*. Hinc quum de genere pœnæ diſputaretur, inceſſit opinio aliquem ex veteranis rude donatum iri, & ſuccedaneum ei fore Claudium. Itaque erant qui dicerent: Si dii qui in conſilio erant Aeaco, vni ex antiquis inferorum cruciariis veniam dare voluiſſent, vel Tantalo, vel Siſypho vel Ixioni ſucceſſorem Claudium eſſe dandum.

Cum

Cumque recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperque petenti,
Decepere fidem: refugit, digitoſque per ipſos
Fallax aſſiduo dilabitur alea furto.
Sic cum iam ſummis tanguntur culmina montis,
Irrita Siſyphio voluuntur pondera collo.

Apparuit ſubito C. Cæſar, & petere illum in ſeruitutem cœpit: producit teſtes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adiudicatur C. Cæſari: illum Æacus donat. Is Menandro liberto ſuo tradidit, vt a cognitionibus 121) ei eſſet.

121. *A cognitionibus*) ab epiſtolis, a ſtudiis. Scilicet doctus Claudius dum viueret voluerat videri. *liberto* autem traditus eſt, quia totus in vita *a libertis* pendebat.

EX-

EXCERPTA QVÆDAM
E LIBRIS SENECÆ.

Honeſta, inquit Epicurus, res eſt, paupertas læta. Illa vero iam paupertas non eſt, ſi læta eſt. Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt. Non qui parum habet, ſed qui plura cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum paſcat aut feneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primo, habere quod neceſſe eſt: ſecundo, quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ, ſcis quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vti famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe maria tentare, nec caſtra ſequi. Parabile eſt quod natura deſiderat, & cito apponitur. Ad ſuperuacua ſudatur: illa ſunt quæ togam terunt, quæ nos ſeneſcere cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt. Si cui ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, miſer eſt. Miſer eſt, qui ſe beatiſſimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Non eſt beatus, qui ſe id non putat eſſe. Nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quam minimum in corpore tuo ſit ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem venit propter ipſum, vel admodum pauci. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Is maxime diuitiis fruitur, qui minime indiget. Si ad naturam viues, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, numquam

quam diues. Exiguum natura deſiderat, immenſum opinio. Si congeratur in te quidquid multi locupletes poſſederunt, ſi vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura veſtiat, eo deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abſcondas, non tantum liceat habere, ſed calcare diuitias; accedant ſtatuæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ auro & argento elaborauit; maiora cupere ab his diſces. Deſideria naturalia, finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, vbi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Veritati aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te ergo a vanis: & cum voles ſcire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, conſidera num alicubi conſiſtat. Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat, ſcito id naturale non eſſe. Paupertas expedita, ſecura eſt. tum claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliquo conclamatum eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. At cum nauigandum eſt, non ſtrepitu portus, non vnius comitatu inquieta ſunt littora. Non circumſtat illum turba hominum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum optanda eſt fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes quam impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Sanus diues eſt, qui licet habeat diuitias, eas tamen vt fugientes habet. Quid ergo eſt, quare recuſes eam contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugilitatis cura. Frugalitas, paupertas voluntaria eſt. Perpeſſi ſunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. & hæc omnia perpeſſi

ſunt

ſunt pro regno, quo magis miteris, alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum a furoribus liberet? Multis, diuitias paraſſe, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitium, ſed in animo ipſo eſt. Illud quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues faciet. Quemadmodum nihil refert, vtrum ægrum in lecto ligneo, an in aureo colloces; quocumque illum transtuleris, morbum ſuum ſecum transferet: ſic nihil refert, vtrum æger animus in diuitiis an in paupertate ſit; malum ſuum illum ſequitur. Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna. Quod enim neceſſitati ſat eſt, dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, ſi ſciemus quam non ſit graue pauperes eſſe. Incipe cum paupertate habere contubernium.

Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo. - - - -

Nemo alius dignus Deo eſt, niſi qui opes contempſit. Quare poſſeſſiones, tibi non interdico, ſed efficere volo, vt illas intrepide poſſideas. Quod vno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis bene victurum ſperaueris, & ſi illas tamquam exituras adſpexeris. Diſcedat quiſquis non te, ſed aliud in te ſequebatur. ob hoc vnum eſt amanda paupertas, quod a quibus ameris, oſtendit. Multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus ille eſt, qui in diuitiis pauper eſt. Nemo naſcitur diues. Quiſquis exit in lucem, iuſſus eſt pane & lacte eſſe contentus. ab his initiis regna nos non capiunt. Panem & aquam natura deſiderat nemo ad hæc pauper eſt. intra quæ ſi quis deſiderium ſuum cluſit, cum ipſo Ioue de felicitate contendat. Res in-

quieta, fecilitas eſt; ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non in vno genere. alios in cultum irritat, alios in potentiam, alios inflat, alios mollit. Si vis ſcire quam nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe vultum pauperis & diuitis. Sepius pauper & fidelius ridet: nulla ſolicitudine concutitur, in alto eſt. cura velut nubes leuis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt; huic grauis & ſuprema ſuperbia, licet non palam, triſtitia eſt; eo quidem grauior, quod interdum non licet palam eſſe miſeros, ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Abſtrahunt a recto diuitiæ, honores, potentiæ, & cetera; quæ opinione hominum cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quod mentes noſtras in ſe trahat, præter hoc quod mirari illa conſueuimus. non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur: ſed quia concupiſcuntur. Hanc præcedentem cauſſam habent diuitiæ, mutant animos, ſuperbiam, & arrogantiam pariunt, inuidiam trahunt; eo usque mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona omni culpa carere decet: pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant: extollunt quidem animos & delectant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt; diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ inſolentiam.

EXCERPTA ALIA.

L*icet cunctorum poëtarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrent; aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro accidentibus caſibus dirigere curaui, quod non præcedentes, ſed poſteri narrabunt. Vnde*

erg

ergo primum incipimus? Si tibi videtur, a morte. Ab vltimo, inquis? Imo a maximo. Ad hoc præcipue gens humana contremit: nec immerito tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem poſt ſe locum: mors omnia abſcindit. Alia nos torquent: mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus, ad hanc exitus ſpectat, aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere iudicant, hoc timent. Quidquid aliud extimeſcimus, habet aut remedium, aut ſolatium. Sic ergo te forma, vt ſi quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris. Iſta hominis natura eſt, non pœna. Morieris. Hac conditione intraui, vt exirem. Morieris. Gentium ius eſt, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio eſt vita. Multum cum deambulaueris, domum redeundum eſt. Morieres. Putabam te aliquid noui dicere ad hoc veni, hoc ago, huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quod indigner? in hæc verba iuraui. Morieris. Stultum eſt timere, quod vitare non poſſis. Iſtud non effugit, etiam qui diſtulit. Morieris. Nec primus, nec vltimus. multi me anteceſſerunt, omnes ſequentur. Morieris. Hic eſt humani officii finis. Quis ſanus exauctorari moleſte tulit? Quo tranſit orbis, ego tranſibo. ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & deſinit. Morieris. Nihil graue eſt, quod ſemel eſt. Æs alienum meum noui. hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non poſſum. Morieris. Dii melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.

Sed decollaberis. Quid intereſt, vtrum cæſim moriar, an punctim? Sed ſæpe ferieris, & multi in te gladii concurrent. Quid refert, quam multa ſint

 vulne-

vulnera? non poteſt amplius quam vnum eſſe mortiferum.

Peregre morieris Vndecumque ad inferos vna via eſt. Peregre morieris. Ego quod debeo, ſoluere paratus ſum. videat fœnerator, vbi me appellet. Peregre morieris. Nulla terra eſt aliena mortuo. Peregre morieris. Non eſt grauior foris quam domi ſomnus. Peregre morieris. Hoc eſt, in patriam ſine viatico peruenire.

Sed iuuenis morieris. Optimum eſt, antequam optes, mori. Iuuenis morieris. Hoc vnum eſt, quod æque ad iuuenem quam ad ſenem pertinet. Non citamur ex cenſu, nec exigitur numerus annorum. & adoleſcentes & impuberes eadem fati neceſſitas ducit. Optimum eſt mori, cum iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicumque ad extremum fati ſui venit, ſenex moritur. Non enim refert quæ ſit hominis ætas, ſed quæ ſit meta. Iuuenis morieris. Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna: ſi nulli alii, vel ſenectuti. Iuuenis morieris. Non refert, quot annos habeam, ſed quot acceperim. ſi plus viuere non poſſum, hæc eſt ſenectus mea.

Inſepultus jacebis. Quid aliud reſpondeam, quam illud Maronis?

- - - Facilis iactura ſepulcri.

Si nihil ſentio, non pertinet ad me iactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormentum eſt. Inſepultus iacebis.

- - - Cælo tegitur, qui non habet vrnam.

Quid intereſt, ignis me an fera conſumat, an tellus omnium ſepultura? Iſtud non ſentienti ſuperuacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis. At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu euiſceratus & conſtrictus, at traditus lapidi, qui te paulatim edat & exſiccet. Nulla eſt ſepultura. non ſepelimur, ſed proiicimur.

cimur. Non ſepelieris. Quid inter tutiſſima trepidas? Vltra pœnarum omnium terminum iſte locus eſt. Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum cauſſa, ſed viuorum inuenta eſt ſepultura, ut corpora & viſu & odore fœda, amouerentur. alios terra obruit, alios flamma conſumſit, alios lapis oſſa redditurus incluſit. Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus.

Ægroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in prælio vir fortis apparet. exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non poteſt iſtud toto ſeculo fieri. aut ego febrem relinquam, aut ipſa me :- ſemper unà eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt: aut vincetur, aut vincet.

Male de te loquuntur homines. Sed mali. Mouerer, ſi de me Marcus Cato, ſi Lælius ſapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt ullam auctoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt, damnat. Male de te loquuntur. Mouerer, ſi iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. non de me loquuntur, ſed de ſe. Male de te loquuntur. Bene neſciunt loqui: faciunt, non quod mereor, ſed quod ſolent. quibusdam enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.

Exſulabis. Erras: cum omnia fecerim, patriam meam tranſire non poſſum. Omnium una eſt. extra hanc nemo proficiſci poteſt. Exſulabis. Non patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcunque terram venio, in meam venio. Nulla terra exſilium eſt, altera patria eſt. Non eris in patria. Patria eſt, ubicumque bene eſt. Illud autem per quod bene eſt; in homine, non in loco eſt. in ipſius poteſtate eſt, quæ ſit illi fortuna. Si enim ſapiens eſt, peregrinatur; ſi ſtultus, exſulat. Exſulabis. Hoc dicis: alterius loci ciuitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus: leuis eſt patientia. Si grauis eſt, feramus: non leuis eſt gloria. Dolor clamorem exprimat, dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe. Nec rationi dolor. Dura res eſt dolor. Imo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturam infamare nolite. Illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille ſequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis eſt. Imo tu paupertati. Non in paupertate vitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, non re, laborare. pauper es, quia videris. Pauper ſum. Nihil deeſt auibus pecora in diem viuunt. feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit.

Non ſum potens. Gaude; impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude; facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca eſt. Quis arario, quis plenis loculis inuidet? Et iſte quem dominum pecuniæ exiſtimas, loculus eſt. Multum habet. Vtrum auarus, an prodigus eſt? Si auarus non habet; ſi prodigus, non habebit. Iſte quem beatum credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. prædam ſequitur iſta turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi. Sed habuiſti. Pecuniam perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi. O te felicem, ſi cum illa auaritiam perdidiſti! Sed ſi manet illa apud te, es tamen vtcumque felicior, quod tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam. Et illa quidem quam multos? Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis heredem.

redem. Exonerauit te fortuna, ſi intellegis, & tutiore loco poſuit. Damnum putas? remedium eſt. Defles, gemis, miſerum te clamitas, quod opibus excuſſus es? Tuo vitio iſta tibi iactura tam triſtis eſt. Non tam moleſte ferres, ſi tamquam perditurus habuiſſes. Perdidi pecuniam. Nempe quam vt tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi. Habet & nox ſuas voluptates. Oculos perdidi. Quam multis cupiditatibus viſa inciſa eſt? quam multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant? Non intelligis partem innocentiae eſſe caecitatem. Huic oculi adulterium monſtrant, huic inceſtum, huic domum quam concupiſcat, huic vrbem & mala omnia. Certe irritamenta ſunt vitiorum duceſque ſcelerum.

Amiſi liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut nouum, aut mirum eſt? Quam rara eſt ſine iſto caſu domus? Quid ſi infelicem voces arborem, quod ſtante ipſa cadunt poma? & hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictum vulneris poſitus eſt. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non eſt idem ordo fati, qui & aetatis. Non quomodo quiſque venit, emittitur. Quid tamen eſt quod indigneris? Quid contra exſpectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabam. Verum hoc nemo tibi promiſerat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius eſſent magis quam tui: apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat. recepit illos, non abſtulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, ſed quod euaſeris. Nudus exii. Sed exiſti. Omnia perdidi. Sed perire potuiſti vna cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accuſatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt inſidiis via.

Noli conqueri quod incideris: gaude quod euaſeris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduerſus feras munimenta conquiris, quomodo aduerſus ſerpentes: ſic aduerſus inimicos auxilia circumſpice, quibus illos aut arceas, aut compeſcas, aut quod optimum eſt, placet. Inimicos habeo. Illud eſt peius, quod amicos non habes.

Amicum perdidi. Iam enim te habuiſſe certum eſt. Amicum perdidi. Alium quare. & ibi eum quaras, ubi inuenire poſſis. Quare inter liberales artes, inter honeſta & recta officia, quare in laboribus. Ad menſam iſta res non quaritur. quare aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe, ſi unum: erubeſce, ſi unicum. quid tu in tanta tempeſtate ad unam ancoram ſtabas?

Vxorem bonam amiſi. Vtrum inueneras bonam, an feceras? Si inueneras, habere adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet, quod habuiſti. ſi feceras, bene ſperares periit. ſaluus eſt artifex. Amiſi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quam multa diu cuſtoditam perdidere? Decus? Quam multa inter probatas matronalis ordinis, eſſe cœperunt poſtea inter exempla mutatarum? Delectabat te fides eius? Quam multas ex optimis coniugibus peſſimas videmus, ex diligentiſſimis ſolutiſſimas? Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris, in lubrico eſt. Si bonam uxorem habuiſti, non potes affirmare in illo eam permanſuram fuiſſe propoſito. Nihil tam mobile quam fœminarum voluntas; nihil tam vagum. Nouimus veterum matrimoniorum repudia; &, fœdiores diuortio male cohærentium rixas. Quam multa quos in adoleſcentia amauerunt, in communi reliquere ſenectute? quoties anile diuortium riſimus? quam multarum notus amor odio notiore mutatus eſt? Sed hæc & fuit bona, & fuiſſet, ſi vixiſſet. Mors effecit, ut affirmare

ſirmare id ſine periculo poſſis. Bonam uxorem amiſi. Inuenies, ſi nihil quæris niſi bonam Tu modo ne imagines proauoſque reſpexeris, nec patrimonium, cui iam ipſa nobilitas ceſſit. Iſta diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum nulla vanitate tumentem. Non multum abeſt a contemptu viri, quæ ſe nimis ſuſpicit. Duc bene inſtitutam, nec maternis inquinatam vitiis: non cuius auriculis utrimque bina patrimonia dependeant: non quam margarita ſuffocent, cui minus ſit in dote quam in veſte: quam in patente ſella circumlatam per urbem populus ab omni parte æque ut maritus inſpexerit: cujus ſarcinis domus ſit anguſta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici. Vxorem bonam amiſi. Non erubeſcis flere, & intolerabilem vocare iacturam? Hoc unum deeſt; utrum illam lugeas, an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & virum. Amiſi vxorem bonam. Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Vxor aduentitium bonum eſt: non eſt inter illa, quæ ſemel unicuique contingunt. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonam uxorem lugentibus ſucceſſit melior.

Mors, exſilium, luctus, dolor, non ſunt ſupplicia, ſed tributa viuendi. Neminem illæſum fata tranſmittunt. Felix eſt, non qui aliis videtur, ſed qui ſibi.

Hæc excerpta libenter omiſiſſem. Seneca enim non eſſe, vel cæco perſpicuum eſt. Sed veritus ſum, ne quis ea, cuicuimodi ſunt, ſublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendavimus.

RERVM ET VERBORVM IN L. ANNAEA SENECA MEMORABILIVM INDEX CERTISSIMVS.

Numeri maiuſculi indicant tomum, minoribus pagina deſignatur.

A.

ABatoh petram non niſi antiſtites calcant II, 697
abnoctare I, 367
abſcondita multa in rerum natura II, 801
abſentia amicorum quomodo ferenda II, 159
abſoluere timoris I, 478
abſtinentia animalium cur inducta a *Pythagora* & Sextio II, 480
abſtinentia quorundam animalium, ſuperſtitionis argumentum II, 481
abſtinentiæ laus II, 494 560
Academia I, 526
academicus incerta omnia dicit II, 336
academici veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt II, 804
academicorum veterum opinio improbatur II, 227
academicorum noua ſcientia, nihil ſcire II, 345
acceptorum obliuio unde fit II, 288
acceſſio I, 517
acceſſio & morbus I, 54
accidunt nobis plura mala quam contingunt II, 493
accipere & dare, contraria I, 500
accipere in aſpero & probo II, 61
accuſandi rabies ſub Tiberio Cæſare I, 444
acetabula & calculi præſtigiatorum II, 127
Achæis libertas cum immunitate data I, 508
Achaia terræ motu agitata II, 369
Achaiæ civitates Ponticis littoribus impoſitæ I, 110, vrbes terrarum motibus prorutæ II, 741
Acheruſius lacus II, 158
Achilles I, 478. *Achilles* Homericus I, 220
Achillis & *Patrocli* amici II, 316
Acilius Auiola Coſ. II, 805
in *acta* beneficium non mitto I, 404
Actiacum mare I, 285

actio

actio ex conducto & locato I, 429
actio ingrati I, 429
actioni genuit nos natura I, 374
actiones in foro ſeparantur I, 522
actiones omnes vitæ totius honeſti ac turpis reſpectu temperantur II, 257
actiones virtutum omnes pares ſunt II, 195
actuarii vice fungi II, 105
actuoſa vita I, 223
actuoſus ignis I, 4[illegible]
actuoſior animus II, 114
actus vitæ facilis II, 353
acuta quædam inefficacia ſua ſubtilitate II, 295
adamas ſecari vel teri nequit II, 251
addicere, in auſpiciis uſurpatum I, 431
additamentum II, 53
ad expetendum & expetendum II, 524
Ἀδιάφορα, indifferentia II, 291
adiicialis cœna II, 561
adiiciales cœnæ tricies HS. conſtiterunt II, 415
adiutorium I, 10. 13. 30. II, 342
adiutorium mutuum I, 7. II, 149
admirator, incitamentum eſt ambitionis & luxuriæ II. 339
admiſſarius II, 601
admiſſionis interioris prima cohors I, 284
admiſſiones primæ & ſecundæ I 546
admonendine ſint omnes promiſcue II, 91
admonere, genus adhortandi eſt II, 391
admonitio verecunda eſſe debet I, 577
admonitionum utilitas ac neceſſitas II, 396. ſeq.
admonitiones in beneficiis vitandæ I, 515. boni admittunt, peſſimi repudiant I, 94
adoleſcens ſecreto ambulans monetur, ne ſolitudine male utatur II, 28. ſeq.
adoleſcens triſtis hilari & amabili præfertur II, 109
adoleſcentis & ſenis corrigendi via diverſa II, 82. ſeq.
in *adoleſcente* bonum ſignum eſt rubor II, 30
adoleſcentum frequens vitium II, 556
Adrumetum obſeſſum I, 442
aduerſa non ſunt metuenda II, 36. pro iis ſunt, quibus eueniunt I, 195. ſeq. 197
adulandi certamen apud principes & reges II, 542
adulatio amicitiæ ſimilis II, 127. pernicioſa I, 216. quosdam offendit I, 68
adulationibus minime credendum II, 176
adulatores fugiendi II, 688
adulatorum voces excludendæ II, 562. ſeq. vide *aſſentatio.*
adulterium Clodii cum Cæſaris uxore II, 426
adulterium, ſponſaliorum genus decentiſſimum I, 391
adulterii pudor nullus I, 437
aduocare I, 284. 471
aduocatio II, 71. ambitioſior I, 21. petita I, 72. tacita I, 223
aduocationem dare II, 784. petere

petere II, 71. poſtulare II. 824
aduocatus II, 489. 824
aduocatus bonæ mentis II, 397
aduocatus idoneus II, 479
Æacus, homo iuſtiſſimus II, 825. eius tribunal II, 824
ædificia veterum qualia II, 352
ædificiorum luxuria II, 514. 518
ædilem metuentia loca I, 345
ædilium officium II, 321
æditnus II, 118
Ægæum mare II, 251
in *Ægæo* mari inſula ſurrexit II, 624. 761
æger medicinam, non regionem, quærit II, 464
ægri infelicitas II, 271 ſeq.
ægro aſſidere I. 432
ægrum maxime reficit amicorum affectus & ſermo II, 266
Ægialus diligentiſſimus paterfamiliæ II, 322
Ægii terræ motus *Patris* non fuit auditus II, 765
Ægle Gratiarum maxima natu II, 384
ægritudo in ſapientem non cadit, I, 305
ægroti conſolatio II, 832
Ægyptus I, 115. 315. inſida I, 115. Nili incremento dilatata fuit II. 765. quamuis nunquam tremuiſſe tradatur, movetur tamen II, 765. quando inundetur II, 695
Ægypti fertilitas ad menſuram Nili reſpondet II, 695 præfectus Babillus II, 698. & auunculus *Senecæ* I, 129. ſacerdotes ſtipem & aurea dona in ora Nili iaciunt II, 697
Ægyptiæ arenæ II, 518. 574
Ægyptius carnifex I, 181. miles I, 172
Ægyptii alioquin ſtudioſi ſiderum obſeruatores, nil de Cometis tradiderunt II, 778. latrones Philetas vocant II, 147. quot elementa fecerint, & quomodo ea diuiſerint II, 662
æneatores II, 307
Æneæ pietas in parentes I, 454. mater II, 344
æquinoctium II, 695
aër an ex atomis conſtet II, 612. cur turbidus & inconſtans 616. frigidus per ſe & obſcurus II, 615. inter ea corpora eſt, a quibus vnitas II, 609. mas & fœmina II. 662. naturalem vim ſe mouendi habet II, 721. nunquam immobilis II. 719. quomodo ſit pars & materia mundi II, 610. quo terris propior, eo craſſior II, 708. vnde accendatur II, 615 ſeq.
aëris partes tres II, 615. natura II, 614. vis II, 612. vitia II, 767
aëris & venti diſcrimen II, 722
æruſcans ciuis I, 306
æs alienum quis habere dicatur I, 505
æs grave II, 606
æs leue & graue II, 61
ad *æs* redire II, 326
Æſchines pauper Socratis auditor, cum nihil haberet, ſeipſum donat præceptori I, 389

Æſchyli

Æſchyli opinio de Nili incremento II, 699
Æſopei logi I, 140
Æſopi nobilis patina II, 411
æſtate qui loca ſub terra refrigeſcant II, 762
æſtus æquinoctialis omnium maximus II, 681
æſtus ordo II, 682
ætas ad bonam mentem aptior II, 213. nihil confert beatæ vitæ II, 383. tota partibus conſtat II, 34. quorum breuiſſima ſit I, 332. etiamſi duplicetur, ad diſcenda non ſufficeret II, 140
ætatis humanæ breuitas II. 437. ſeq.
ætatum omnium ſemina nobis inſita I, 461
ætatum quæ iucundiſſima II, 33
æterno nil noxium II, 166
Æthiopia ferventiſſima caret niuibus II, 699
Æthiopiæ ſolitudines cur ſiccæ II, 656
Æthiopiæ, in plurali II, 574
Æthiops miminus II 317
Æthiopis color inter ſuos inſignitus non eſt I, 86
Æthiopes Macrobii Cambyſen ob libera reſponſa irritant I, 80
ætiologia ſeu cauſarum inquiſitio II, 421
Ætna I, 548. Siciliæ mons, vnicus a Meſſala dictus II, 144. conſumaturne & ſubſidat, an vero ignis minuatur II, 273. ingentem vim arenæ urentis effundit II, 627. Lucilio ſaliuam monet II, 274
Ætna incendium I, 454. 548
Ætnam plures deſcripſerunt poëtæ II, 274
affectio naturalis rationi inexpugnabilis II, 165
affectus indicia falſo exiſtimata II, 19
affectus & morbi quid differant II, 250. an ſint animalia II, 500
affectus quid, & affectibus præludentia principia I, 29. ſtoicis corpora ſunt II, 472. an, vt vult Ariſtoteles, virtuti pro armis ſint I, 20. omnes diſciplina domari poſſunt I, 35. quidam in ſapientes cadant I, 262. omnes ſui ſigna dant I, 3. quemadmodum creſcant vel efferantur I, 30
affectus habere modicos, an nullos, vtrum ſatius II, 522
affectuum mediocritas impugnatur I, 12
affectuum prænuntia I, 70
affectibus carent muta animalia I, 5. an prorſus careat ſapiens I, 262. II, 309. faceret ſubdunt carmina II, 519. incipientibus reſiſtendum II, 522. ſeq. honeſtis indulgendum II, 459
affligere pocula I, 23
affuiſſe ſibi nemo dicitur II, 499. ſeq.
Africa I, 115. II, 401. eius deſerta II, 402. ſolitudines II, 518
Africam, & Hiſpanias mare ſeiunxit II, 769
Africam incolunt Tyrii I, 111
in *Africa* cur pauci fontes II, 656
Africus ventus Græcis

ἀλψ II, 732
Agamemnon II, 200
Agatho II, 821
agi iubere I, 20
agitatorum lætitia ſeptimo ſpatio palmæ appropinquantium II, 98
Aglaian Heſiodus maximam Gratiarum vocauit I, 284
agnus nubibus immolari ſolitus II, 707
agricolæ votum annonæ caritas I, 549
agricolæ boni I, 305
agriculturam Poſidonius ſapientum inuentum ait II, 359
agri donari Reipubl. poſſunt II, 559
agro non datur beneficium colendo, ſed agri domino I, 510
Agrippa, Attici gener II, 66. ab Auguſto deſideratur I, 545
Agrippæ laus I, 450. II, 397
Aiacem in mortem egit furor I, 58
alas vellere II, 514
Albanum Senecæ II, 560
Albula circa canales ſuos duratur II, 669
ad *album* ſedere II, 137
ad *album* verba dirigere II, 175
in *album* cenſus & equeſtris hereditas mittit I, 431
Alcibiades ab Æſchine victus I, 389. Socrati obiectus fuit I, 369
Alexander Macedo a Corinthiis ciuitate donatus I, 394. a pueritia latro, hoſtium & amicorum pernicies I, 394. ſeq. nepos Antigoni I, 55. a nullo ſe beneficiis victum glorians, a Diogene victus fuit I, 494. Babylonis muros intravit I, 255. Clitum cariſſimum ſibi inter epulas transfodit I, 77. II, 3. a. Darium occidit II, 539. falſum geſſit cognomen II, 371. Geometriam diſcere cœpit II, 371. iactatur ſe Herculi æquari I, 394. lanceam in conuiuas torſit I, 55. Liberi Herculisque veſtigia ſequutus I, 557. Lyſimachum ſibi familiarem leoni obiecit I, 77. monitioni matris de veneno Philippi medici locum non dedit I, 46. poſt Darium & Indos pauper eſt II, 539 quid ſit ultra mare magnum, quærit II, 736. victor ab Oriente, in Oceanum uſque, affectibus ſuccubuit II, 505. vulneratus hominem ſe fatetur, non Ionis filium, II, 178. Xenophonte canente manum ad arma miſit I, 29
Alexandri cuidam urbem donantis vox ſtultiſſima I, 409. crimen æternum Calliſthenes II, 762. crudelitas, II, 401. cupido inſatiabilis I, 557. ſeq. faſtus I, 394. furor & cupiditas II, 401. latrocinia II, 651. ſuperbia I, 493. reſponſum cuidam ciuitati dimidium rerum omnium promittenti datum II, 153
Alexandro Macedoni felix temeritas pro virtute fuit I, 394
Alexandro locupletior fuit Diogenes I, 494
Alexandrum bibendi intempe

temperantia & Herculaneus ſcyphus condidit II, 303
Alexandria II, 455
Alexandria Bibliotheca combuſta I, 231. niues non cadunt II, 700. totum licet II, 815
Alexandrina perfidia I, 327
Alexandrina marmora II, 319
Alexandrinæ naues & earum inſigne II, 260
Alica II, 559
alienatio & ſtupor II, 268
alienatum corpus II, 351
alimenta antiqua, ilex & quercus II, 678
Alipulus II, 160
Aliptes II, 160
Allobrogicus Fabius I, 481
Allobrogum cohors I, 506
Alogias excutere II, 813
Alpes II, 145. 651. 700. 709
Alphæus poëtis celebratus, in Achaia mergitur, & in Sicilia fontem Arethuſam effundit II, 676. 749
amantium affectus, inſana amicitia II, 25. praua deſideria I, 519
amare & amicum eſſe diuerſa II, 107
amari vsque in delicias I, 459. ſeq.
amaritudo vini delectat I, 184
amatorium II, 24
ambitio II, 180. 401, inſatiabilis I, 420
ambitio ex aſpero vitæ genere vitanda II, 12
ambitionis reprehenſio II, 236
Ambracii ſinus II, 684
ambulationis definitio controuerſa inter Cleanthem & Chryſippum II, 503
ambulationes apertæ I. 245
amicitia ſolum inter ſapientes I, 566. omnia facit communia II, 136. propter ſe, non ob aliud expetenda II, 24. ſeq, an paretur beneficiis II, 61
amicitia quidam caruerunt, non amico II, 15
amicitiæ appetitio naturalis II, 26
amicitiæ fidelis laus I, 227
amicitiæ temporariæ II, 25
amictus ad legem compoſitus II, 56
amicus quis a potentibus cenſeatur I, 546. quomodo cito fiat II, 24. quomodo eligendus is, cui arcana committas II, 7. verus quis II, 7
amicus ſibi, amicus omnibus II, 16
amici amiſſio quomodo ferenda II, 182
amici nomen duplicis notationis II, 7
amico an quidquam donari poſſit I, 556. 567. an ſapiens non indigeat II, 23
amicum facere quam habere iucundius II, 24
amici primi & ſecundi a quibus inſtituti I, 546
amicis regum bona conſilia magni conſtat I, 75
amicorum abſentia æquo animo ferenda II, 159. delectus habendus I, 227. II, 61. amiſſione non affligitur ſapiens II, 244
amicorum omnia communia eſſe, quo pacto intelligatur

tur I, 557. 567

amiſſio rerum quomodo ferenda II. 433

amiſſionis filiorum & amicorum conſolatio II, 436

ad *amiſſionem* bonorum animus eſt præparandus II, 9

ad *Ammonem* miſſus Cambyſis exercitus II, 628

amnis ſubita eruptio aras habet II, 119

amnium origo II, 661. 664 vide *flumina*.

amor animos in cupiditatem formæ accendit II, 25

amoris & amicitiæ differentia II, 107

Amphæus Claudii libertus II, 824

amphitheatrum II, 613

amplius cenſeo II, 664

Anacreon libidinoſior, an ebrioſior II, 344

Anacharſis inuenit figuli rotam II, 362

analogia verbum a Latinis ciuitate donatum II, 42

analecta Grammatici II, 88

Anapæſti II, 831

Anaxagoras II, 704

Anaxagoræ opinio de igne nubium II, 617. de terræ motu II, 750. opinio de Nili incremento refellitur II, 699

Anaxagoræ viſum in cœlo lumen magnitudine trabis II, 780

Anaximandri opinio de tonitru & fulmine II, 620. ſeq.

Anaximenis opinio de ſono fulminis II, 621. de terræ motu II, 751, ſeq.

Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur II, 484

ancillula II, 135

ancillariolus I, 390. ſeq.

anguillæ cibus gravis II, 668

anguſtare I, 118. 142

Anhelitus II, 55

animalis diuiſio II, 567. ſeq.

animalia igne generantur II, 721. optima ſintne iracundiſſima I, 4 . quomodo moueantur II, 569. quomodo ſuæ conſtitutioni primum concilientur II, 551. ſunt pars mundi II, 610. unde nomen traxerint II, 500 ſeq.

animalia muta carent affectibus humanis I, . boni malique capacia non ſunt II, 568 in hominum uſum a diis data I, 460. nimia ſæuitia iugum detrectare coguntur I, 336 proſunt, ſed beneficia non dant I, 511. recens nata intellectum habent ſalutaris aut mortiferæ rei II, 5 3. quomodo poſſint diuidi I, 168

animalia ſubterranea II, 665

animalia ſint ne virtutes II, 499

animalium cum hominibus comparatio iniqua II, 550

animalibus cur Pythagoras & Sextius abſtinuerint II, 483

animalibus ſitne omnibus ſuæ conſtitutionis ſenſus II, 549. omnibus ſatis virium eſt ad ſui tutelam I, 471

animalibus nihil debetur, etſi proſunt I, 23. ſeq. an illis inſit Bonum ſummum II. 565

animalibus mutis nulla futuri temporis cognitio eſt, licet ſit aliqua præſentis & præteriti II, 568

anima

anima hominis magno pondere extriti an permeare non poſſit, vt Stoici volunt, & ſtatim ſpargatur ob exitum negatum II, 161

animæ remeantis curſus I, 207

animam ebullire II, 810. agere II, 155

animæ in antiqua elementa vertentur I, 189

animarum æternitas conſenſu hominum probari ſolet II, 450. in dubio eſt apud Senecam II, 451

animaduerſionis duo ſcopi I, 78

animaduerſionum parcitas magis mores corrigit I, 297

animus a voluptatum blandimentis procul abſtrahendus II, 144. ad contemtum mortis componendus II, 10. admonendus eſt I, 517. ſic aſſuefaciendus, vt externorum ſtrepitu non moueatur II, 160.ſeq. contemptor omnium eſt, & corporis procurator, non amator II, 376. ſeq. diuinis delectatur II, 575. dominus omnium eſt II, 466. ſeq. exulare numquam poteſt I, 119. facilius ſequitur, quam ducitur I, 400. flexibilis eſt & omni humore obſequentior II, 143. formam dat rebus I, 388. in motu eſt eo actuoſior, quo vehementior, II, 116. inuictus II. 492. inuulnerabilis aut extra omnem patientiam poſitus, id eſt, ἀπαθὴς II, 23. labore exercendus, ſic tamen vt ei interuallum aliquod detur II, 46. modo rex, modo tyrannus eſt II, 514. nobilem facit II, 1 5. non fœdatur corporis deformitate II, 195 nullos niſi communes & cum Deo terminos ſibi poni patitur II, 455. quid ſit, ignoratur II, 796. ſideribus velocior I, 421. ſolus mirabilis II, 2 . ſpiritus eſt quodammodo ſe habens II, 14 . vt quietus eſſe poſſit I, 66. an voluptates habeat I, 344

animus boni viri depingitur II, 510. ſapientis qualis eſſe debeat II, 374

animus animal eſt Senecæ, ſed non actiones eius II, 5 4

animus diuinus origini ſuæ hæret II, 119

animus æger & in diuitiis & in paupertate male habet II, 52

animus impatiens, ſummum bonum II, 21

animus magnus mediocribus contentus eſt. II, 114. etiam in priuato lare ſe explicare poteſt, non ſolum in republ. I, 221

animus malꝰ & bonꝰ II, 431

animus mutandus, non cœlum II, 89

animus rectus, bonus, magnus, Deus eſt in humano corpore hoſpitans II, 01

animus ſanus quis II, 233

animi & corporis ſeparatio non ægre ferenda II, 456

animi libertas quæ II, 193. motus qui ſaniſſimi I, 57. origo diuina II, 575. partes II, 172. pondus & pœna, corpus II, 192. robur vnde oſtendatur, II, 84.

II, 84. ſq. virtus vna, ſed multæ huius ſpecies II, 196
animi excellentis notæ II, 236
animi motus fortuiti non ſunt affectus I, 29
animi pars irrationalis duplex II, 375
animi tranquillitas, non externorum, comparanda II, 162. vide *tranquillitas*.
animo quædam ineuitabilia ſunt II, 161
animum ſurſum vocant initia ſua II, 276. ſeq.
de *animo* quam variæ ſint quæſtiones II, 340. ſeq
animi citius carmine, quam ſoluta oratione feriuntur II, 478
animorum inquietudo & volutatio I. 218. ſeq.
animis remiſſio danda II, 244
Annæum Serenum immodice fleuit Seneca II, 185
annales Tanuſii II, 385
annulus in poculum aqua plenum coniectus II, 592
annulis plus creditur quam animis I, 436
annus II, 34
annus ſeptimus ætati ſignum imprimit I, 555
anni totius villa II, 158. ſq.
annum nouum faciunt caricæ II, 325
anno nouo quid fieri ſolitum II, 300. 325
anni nihil faciunt ad beatam vitam II, 381. ſeq.
anni non conſulum, ſed maritorum numero computati I, 457
annorum ſuorum partem paratam ſe dare, quam bene dicatur I, 320
in *anteceſſum* accipere II, 19
in *anteceſſum* dare II, 533
in *anteceſſum* reponere I, 484
Antelucanum quorundam II, 554
Antenor Patauii conditor I, 111
Antigonus belli præmium patri defert I, 455. Cynici petitionem cauillatur I, 409. quam miti animo tam ſuorum quam hoſtium maledicta tulerit I, 81. ſeq.
Antiochus, Demetrii Syriæ Regis F. II, 789
Antiochi victor Scipio I, 339
Antipater refellit ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum II, 333
Antipatri opinio de rebus fortuitis II, 374. II, 554
Antipodes II, 554
Antiſthenes quid reſponderit matrem barbaram obiicienti I, 269
Antonius Ciceronem occidit I, 29. cum muliere Auguſto timendus I, 282. 315. ingratus in ſuum dictatorem I, 508
Antonii defectio per Nilum ſignificata II, 699
Ἀπάθεια quomodo Latine dicatur II, 23
Apenninus mons I, 709
apes in legendo & ſcribendo imitari debemus II, 304
Apum rex cur ſine aculeo I, 293

I, 293. ſubtilitas ad formanda domicilia II, 553
apibus mellis non faciendi, ſed colligendi ſcientia eſt, ſecundum quoſdam II, 305
Ἀφηλιώτης II, 731
Apicius I, 117. II, 415. luxuriæ deditus I, 349
Apicii popinæ ſcientiam profeſſi triſtis exitus I, 117
Apicium cœnis prouocant quidam II, 545
Apollo II, 810
Apollodorus tyrannus I, 30. 573
Apollonius Myndius, naturalium inſpiciendorum peritiſſimus, quid de Cometis ſtatuerit II, 778. 790
Apollonio Pycta longior II, 690
apologare II, 132
Ἀποξία Latinum verbum non habet II, 333
Appiæ viæ curator II, 806
Appion grammaticus quam curioſe ſcripſerit de Homero II, 344
Appius cur cæcus I, 295
Appius Silanus Claudii ſocer II, 820
ad *Appium* redire II, 511
Apuliæ deſerta II. 326. ventus Atabulus II, 733
Apyrina II, 309
aqua & polenta ſatiari quis poteſt II, 57
aqua viua II, 658. 722
aqua elementum primum & mundi primordium II, 661. an terræ motus ſit cauſa II, 746. ſeq. animalia edit ratione ſui motus II, 721. cur luxuriantibus nulla ſatis frigida II, 711. dura molliens II, 672 ſulphurata dutatur circa tubos II, 669. virilis & muliebris II, 662
aquæ emtio II, 710. inſtitores II, 711. vitia II, 761. intenſio ſine ſpiritu fieri non poteſt II, 614
aquæ delectus cuidam genti cauſa vnica transferendi vrbem II, 162
aquam haurire an permittendum ingrato I, 480
per *aquam* viſa longe maiora apparent, quam ſunt II, 592
aquæ quomodo fiant II, 654 certis interuallis ſe retrahunt & reddunt II, 665. cur quædam caleant & ferueant II, 671 fœcunditatem afferentes II, 674. miræ naturæ II, 669. 671. mortiferæ II, 672. quædam furorem vel ſoporem inducunt II, 669. ſubterraneæ II, 748. ſeq.
aquarum diuiſio II, 655. 670. medicamina vnde II, 669. 674. ſapores varii, & horum cauſæ II, 668. varia diſcrimina II, 655. vitia vnde II, 674. vtilitates II, 655
aquarum ſub terra naſcentium cauſæ II, 858
aquarum quoddam genus cum mundo cœpit II, 870
aquarum tantum vnde exeat ad fluminum continuationem II, 656. ſeq.
aquis certis iniecta cur non mergantur II, 673. an terra aquis innatet II, 662. 746
aquatius medicamentum II, 585
Aquileges II, 662

Aquilo ventus II, 732. nubes in Africam reiicit II, 733
Aquilonis indicium II, 581
Aquilone flante minutæ pluuiæ ſunt II, 705
Araneæ textura nulli mortalium imitabilis II, 553
Arar fluuius II, 808
aratrum vetuſtis vrbibus inducere
Aratus poeta II, 597
arbiter & iudex II, 431
arbitrum adigere II, 188
arbitra bonorum & malorum ratio II, 201
arboretum trimum aut quadrimum II, 322
arbores ſolidæ & fragiles I, 205
arborum cacumina, ventris explementum II, 492
arborum corticibus gentes quædam corpora tegunt II, 356
arbuſtum quamuis vetus transferri poteſt II, 322. ſq.
Arbuſta, pars mundi II, 610
Arcadia Cretæ vrbs II, 660
in *Arcadia* Styx mortifera II, 672
Arcadum regna in Tiberis ripa collocauit Euander II, 111
Arcana ebriis mandata II, 300
Arceſilaus oblatam a filiofamilias pecuniam non accepit I, 415. puluino ægri pauperis & ignorantis ſacculum ſubiecit I, 404. vino indulſit I, 245
Archelaus ſole deficiente regiam clauſit & filium totondit I, 496
Archelaum regem rogantem Socrates adire recuſat I, 495
Archelai antiquarii opinio de terræ motu II, 752
Archidemus II, 548
Architectones II, 355
arcus cœleſtis quid ſit II, 586. cur ſole maior appareat II, 592. quando & quomodo fiat II, 582. quid prænunciet II, 592. quid differat a corona & virga II, 595
arcus colores II, 583. ſeq. cur ſaltem dimidia pars videatur II, 591
in *arcu* ſubſitne corporis aliquid, necne II, 599
ardea II, 371
ardeatinum II, 469
ardores II, 579. 596
ad *aream* ſpectare II, 552
Areæ ſiderum II, 580
Arei philoſophi oratio, qua Liuiam conſolatus eſt I, 161. ſeq.
Areopagus I, 224
Arethuſa fons I, 176, quinta quaque æſtate purgamenta eiectat II, 676
argentum antiquis artificum nominibus nobile I, 119 factum ſignatumque I, 235. graue, ſine vllo opere & nomine artificis I. 214
argenti paucæ lamellæ, cenſorium crimen erat I, 360
Argeſtes ventus II, 732
Argis imperans, poſtea ſeruus quinque modios accepit & quinque denarios II, 279
Argolicæ vrbes II. 462
argumentatio ab habitu animi proficiſcitur II, 394. ſeq.
Argutiæ I, 262

Aridæus rex l, 481
arietare l, 193. 346. ll, 720
arietata arma ll, 163
arietatio ll, 720. 725
Ariopagos religioſiſſimum iudicium ll, 224
ariſta nihil acutius ll, 296
Ariſtarchi notæ ll, 345.
Ariſtides l, 122. 478
Ariſtidis ad ſupplicium ducti dictum ad magiſtratum l, 122
Ariſtippi vnguento delectati dictum l, 577
Ariſtogiton & Harmodius tyrannicidæ l, 224. 569
Ariſtophani iocorum materiam præbuit Socrates l, 368
Ariſto propter Platonem notus l, 450
Ariſto Chius quas partes philoſophiæ ſtatuat ll, 349
Ariſto philoſophus in geſtatione differebat: & in eum aliquot ioci ll, 92
Ariſton adoleſcentem triſtem, quam hilarem & amabilem turbæ mauult ll, 109
Ariſto luxurioſos pueris ſimillimos ait ll, 518
Ariſtonis Stoici opinio philoſophiæ decreta præceptis præferentis refutatur ll, 386
Ariſtoteles l, 329. Alexandri præceptor l, 77. an bene affectus pro armis eſſe dicat l, 20. citatur l, 245. ll, 770. iræ defenſor l, 43. ne damnaretur ab Athenienſibus, fugit l, 378. plus ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit ll, 15. quam Cometis tribuat ſignificationem ll, 799. quoddam ignium genus Capram nominat ll, 576
Ariſtotelis diſcipulus Theophraſtus ll, 752. egregium dictum ll, 801. expoſtulatio cum natura l, 310. iræ finitio l, 4. opinio de iræ neceſſitate oppugnatur l, 12. opinio de arcu cœleſti & tempore arcus ll, 584. 594. ſententia de nubium igne ll, 617. de terræ motu ll, 752. de meteoris igneis ll, 578. 780
Ariſtoteli cauſſa quadruplex ll, 189. homo ſpecies eſt ll, 168. obiectum, quod pecuniam acceperit l, 369
T. *Arii* clementia in filium parricidam l, 290
Arithmetica quid doceat ll, 387
arma luſoria & decretoria ll, 530
armamenta l, 56. 231
armamenta demitti l, 531
armamentarium l, 220
Arruntius Punici belli ſcriptor, Salluſtianus fuit ll, 512
Arruntius teſtamentorum captator l, 558
ars imitatio naturæ ll, 189. non caſu ad effectum venit ll, 280
artes ἐγκύκλιοι ll, 340
artes liberaliſſimæ & decreta & præcepta ſua habent ll, 407
artes multæ ſupervacuæ, ad luxuriam excogitatæ ll, 355. ſeq.
artes vulgares non ſunt a Philoſophia inuentæ ll, 355
artes alit laus, corrumpit laudatio ll, 455

artium quatuor genera II, 340
in *artibus* excuſatius eſt voluntate peccare quam caſu II, 406. ſeq.
Artemidori Pariani ſententia de arcu cœleſti I, 587. ſeq. opinio de ſtellis, cœlo & Cometis exploditur II, 787
Arteriæ ſpiritus receptacula II, 674
articulus caput collumque committens I, 210
articuli dolorum ſedes II, 271
articulorum deprauationes ex libidine II, 81
artifex I, 473. præceptis confirmatur II, 405
artificis finis II, 188
artificis diuini ingenium mirabile vnde appareat II, 504
artifici triplex operis ſui fructus eſt II, 423
artificum exquiſita nomina I, 300
artificiorum inſtitoribus corollarium datur I, 532
aſcendentium & deſcendentium diuerſus habitus II, 564
Aſclepiadis ſecta II, 406
Aſclepiodotus Poſidonii auditor II, 625. 757. citatur II, 760
Aſclepiodati liber de quæſtionum naturalium cauſis II, 757. iudicium de tonitru II, 627. hiſtoria allegatur II, 789
Aſellius ait, Vicinium tractim dicere II, 117
Aſia I, 315. vindicat ſibi Tuſcos I, 110. XII, vrbes ſimul perdidit II, 741
Aſiæ molles bello viri I, 13. rex Attalus II, 263. vrbes terræ motu concuſſæ II, 369. Aſiæ Europæque terminus II, 574. 747
in *Aſia* Athenienſis turba eſt I, 110.
Aſiaticus Valerius I, 268
Aſilus, qui Græcis œſtrus II, 165
Aſinii Galli amicitia II, 157
Aſinii Auguſti clementiæ participes I, 284
Aſinius Marcellus II, 805
aſpernatio I, 29
in *aſpero* & probo accipere II, 61
aſpis ad vmbram exſurgit I, 89
Aſſario II, 819
aſſentatio quoſdam offendit I, 68
aſſentatores vitandi I, 44. vide *adulatio*
aſſentio I, 206
aſſeſſoris verba I, 222
aſſignati II, 491
aſthmatis deſcriptio II, 155
aſtrapoplecta II, 600
aſtronomiæ placita II, 406
aſturcones II, 327
Atabulus ventus Apuliam infeſtat II, 733
Atalanta inſula ſuperfuſa II, 764
Aterius teſtamentorum captator I, 559
Athenodorus negat, ſe ad cœnam eius iturum, qui ſibi nihil pro hoc debiturus ſit I, 227. reipubl. tractationem & ciuilia officia commendat I, 221. reprehenditur I, 221
Athenodori dictum I, 221
Athenæ Socratem in carcare occiderunt II, 225

Athenarum ventus Sciron II, 733. potentia vbi fracta I, 176
Athenas tacere iuſſit Alexander II, 402. æquo iure fundauit Solon II, 355
Athenis pæne ignotus Epicurus II, 276
Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum II, 815
Athenienſis turba in Aſia eſt I, 110
Athenienſis Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas vocant I. 224. ſeq 569
Athenienſium fines I, 374. legatus procax in Philippum I, 82. reſpublica an ſapienti eligenda I, 378. vrbs miſerrima ſub triginta tyrannis I, 224. II, 466
Athletæ I, 39. 195. plagas ferunt gloriæ cupiditate II, 269
Athletæ nouiſſimi I, 324. fortes & intrepidi vnde fiant II, 36
Athletarum exercitium I, 39. fatum II, 164
Atilius Buta prætorius vitam in contrarium ceteris circumegit II, 587
Atlanticum mare II, 701
Atomi I, 472. II, 612. 719
Atomi & micæ Epicuri I, 47?
Atrienſis II, 562
atrum nihil abſque tenebris II, 100
Attalus Aſiæ rex I, 263. eo regnante cometes viam lacteam adæquauit II, 789
Attalus, Stoicus philoſophus, quomodo fulminum doctrinam diuiſerit II, 640. culcitam corpori reſiſtentem laudat II, 482. Etruſcorum diſciplinam Græca ſubtilitate miſcuit II, 641. quæ de diuitiarum contemtu dixerit II, 495. Senecæ præceptor II, 477
Attali, Stoici philoſophi, dictum de amico II, 184. dictum, caſtra deliciis fortunæ præferenda II, 209. dictum de diſcentium & docentium propoſito II, 477. dictum de iucunda defunctorum memoria II, 183. dictum, malitiam ipſam maximam partem veneni ſui bibere II, 286. efficacia in docendo II, 478. imago de cane miſſa fruſta ore aperto captante II, 234
atterranea fulmina II, 640
atteſtata fulmina II, 640
Attiacum mare I, 285
Atticus clarus ob epiſtolas Ciceronis II, 66
Attici gener, progener & pronepos II, 66
Atticum, quod in buccam venerit, ſcribere iubet Cicero II, 533
ad *Atticum* Ciceronis epiſtola flebilis I, 316
Attilii Reguli rus Senatui publice curari placuit I, 180
apud *Attium* multa verba ſitu occupata II, 167
attonat ſumma, id eſt attonita habet II, 60
Attoniti qui vocentur II, 626
auaritia I, 26. 59. concitatior in magnarum opum congeſtu I, 418. ſeq. quomodo diffe-

differat ab ira I, 64
auaritiæ pœna II, 412. 520.
vituperium II, 237
auctoramentum II, 38. 486
II, 216
auctoramenti verba II, 111
auctoramenta ſeruitutum II, 468
auctorati noui II, 817. ſeq.
auctoris incerti dictum II, 18
auctores integri viris legendi, II, 103. ſeq. non floſculi carpendi II, 104. non varii, nec multi ſunt legendi II, 5
ex *auctoribus* ſemper pendere, turpe II, 104
auctoritatis fulmen II, 63
aucupia peregrina I, 199
audaciter I, 203
audax non ſine timore I, 477
auditores philoſophorum quam varios ſcopos habeant II, 477. ſeq.
AVE, vulgare & publicum verbum I, 546
Auentinus mons duabus de cauſis extra pomœrium eſt I, 328
Aufidius Baſſus, vide *Baſſus.*
Augiæ cloacas purgare II, 814
auguralæ I, 236
augurales libri II, 484
Augurius fuſus II, 808
Augusta auia Claudii II, 817
Augustus auunculus maior Claudii & Meſſalinæ II, 817. 819. Appia via ad deos iuit II, 806. Hoſtium impudicum, a ſeruis occiſum, indignum vindicta putauit II, 601. in conſilium a T. Ario de filio cogituro aduocatus I, 290. in iuuenta crudelis, in principatu & ſenectute mitis I, 282. ſeq 285. liberorum & nepotum mortem fortiter tulit I, 173. L. Cinnam ex inimico amicum ſibi lenitate & clementia facit, vxoris Liuiæ conſilium ſecutus I, 282. ſeq. L. Piſoni ebrio ſecreta mandata dedit II, 300. multorum inſidiis petitus I, 315. ob clementiam Deus & parens dictus I, 284 ſeq. patienter Timaginem inimicum & huius hoſpitem Pollionem tulit I, 83. publicatæ filiæ impudicitiæ verecundia ductus, Mæcenatem & Agrippam amiſſos deſiderat I, 544. quo die vrbem ex Apollonia reuerſus intrauit, viſus circulus circa ſolem II, 580. ſanguine iunctus Claudio II, 817. templum in Gallia Circio vento vouit & fecit II, 733. Vedii Pollionis ſæuitiam caſtigat I, 96. vltra Rhenum, *Euphratem* & Danubium terminos mouit I, 315
Augusti filia impudica & adultera I, 544. inſidiatores I, 315 liberalitas in Rufum clementiæ coniuncta I, 444. luctus varii I, 149. ſeq. nepos Caius Cæſar I, 140. ſoror Octauia I, 149. 159. verba ex eius epiſtola ad *Senatum* I, 314. votum de otio I, 314. vxor Liuia I, 159
Augusti acta continentes libros Timagines combuſ-
IVLIVS

ſit I, 83
Auguſti pater Octauius filione dederit an acceperit maius beneficium I, 450
Auguſti tempore verba non quidem periculoſa, ſed moleſta I, 444
Auguſti iudicium, Claudii beneficium malo I, 397
circa *Auguſti* exceſſum prodigium quale factum II, 77
Auguſto timenda cum Antonio mulier I, 282. 315
Auguſtum Cæſarem quomodo Furnius demeruerit I, 4 7
de *Auguſto* iniqua Lentuli Auguris querela I, 418
Auguſtorum cognomen honori datum I, 289
auiditas ingratos facit I, 417. ſeq. 427
in *aula* quomodo quidam ſenectutem ſit conſecutus I, 54
Auli Cremutii Cordi collocutio cum Marcia I, 189. laus I, 156. liberi I, 159. mors per inediam I, 156. 186. *παρρησία* I, 185
aureæ matutinæ cauſſa II, 724
aurei ſeculi deſcriptio II, 354
aurem peruellere I, 498
aures ſapienti claudendæ II, 99
aurium dolor acutiſſimus II, 268. faſtidium taxatur I, 93
auribus cenſum locupletis domus gerit vxor I, 355
auriculam tangere II, 817
auri odium non eſt frugalitatis indicium II, 11
auri vſus fructusque quomodo gratior fiat II, 45
auſcultatio, vitium teterrimum I, 239
auſpicium dextrum & ſiniſtrum II, 631
auſter Græce Notus II, 730 ventorum calidiſſimus II, 700. nubes in Italiam impellit II, 733. Siculo pelago infeſtus II, 42
auſtro flante imber improbior II, 705
ab *auſtro* nubes ingraueſcunt II, 596
auxiliaria fulmina II, 641

B.

BAba II, 48
Babæ fuſus II, 808
Babillus Ægypti præfectus in omni literarum genere rariſſimus II, 698. Senecæ auunculus I, 129
Babylonis muros Alexander vicit I, 255.
Babylonem oppugnaturus Cyrus I, 81
Bactri II, 736
Bactriani I, 263
Baiæ I, 144. 158. *Baiæ*, vitiorum diuerſorium, fugiendæ I, 144. ſeqq.
Baliſtæ II, 620
Balliſtis peti I, 299
baluea blattaria II, 326
balnea plebeia & libertinorum, tempore Senecæ II, 329
balneorum ſuſpenſuræ ætate Senecæ inuentæ II, 361
Balnearia I, 232

Balnearia minora II, 708
Balnearia ſina igne calefiunt II, 671
balneolum ex conſuetudine antiqua tenebricoſum II, 319
barbam ſubmittere I, 152
barbam vellentes aut intervellentes II, 512
barbari iracundi I, 61
barbarorum exitium eſt ira · 12
baſilica iudiciorum fremitu reſonant I, 92
a *baſilica* occupatos eiiciunt canes immiſſi I, 323
Baſſus Aufidius quaſſo quidem corpore, ſed firmo animo, nullo mortis metu tenetur II, 95
Batilli domus II, 804
beata vita quid I, 341. ſq. vna eſt II, 312. bonum in ſe perfectum habet II, 312. in quo poſita ſit II, 373
beatæ vitæ adiuncta I, 341. ſeq. cauſa & firmamentum II, 99
ad *beatam* vitam ſufficiantne philoſophiæ præcepta II, 404. ſeqq.
beatus quis II, 28. 373. 572. ſeq.
beatus eſt etiam in ſummis cruciatibus poſitus II, 377
beati hominis deſcriptio I, 341. ſeq.
beatiſſimuſne eſſe poſſit, naturalibus bonis deſtitutus
Βεβίωκε, βεβίωκε II, 35
Belienus Baſſus quæſtor a C. Cæſare animi cauſſa flagellis cæſus I. 78
Bellerophontes pœnas dat in fabula Euripidis II, 520
Bellonæ ædes I, 286
beneficiaria res II, 357
beneficium quid I, 388. 439. quibus rebus alicui conferatur I, 431. quemadmodum dandum I, 381. 398. 406. quomodo dicatur creditum I, 465. ſua cauſa nobis qui dat, vel ſua & noſtra, quo loco habendus I, 527. a quo detur, non eſt opus vt ſciatur I, 404. 524. ingratum quod I, 398. a quibus ſit accipiendum I, 412. an ab impudico accipiendum I, 414. ſeq. an aliquando ſit repetendum I, 380. 513 an debeatur ei, qui inuitus prodeſt I, 523. an debeatur principi ciuitatem omnibus Gallis danti, vel Hiſpanis immunitatem I, 533. an detur, ſi frater inuiſus fratre altero inuito ab aliquo ſeruetur I, 512. an domino dari poſſit a ſeruo I, 438. an eripi poſſit I, 519. an ingrato vir bonus daturus ſit I, 477. an reddiderit, qui omnia fecit vt redderet I, 567. an ſibi ipſi dari poſſit I, 497. ſeq. an tyranno aut malo dandum I, 572. ſeq. a ſapiente acceptum an reddendum, ſi ille ſapiens eſſe definit I, 57 . filio datum, an etiam ad patrem pertineat I, 529. vt referri poſſit, an recte incommoda optentur iis, quibus quis obligatus eſt I, 538. qui id animo benigno accepit, an conſummauerit officium ſuum I, 442. an detur ab eo, qui gratis per flumen quempiam vehit I, 532

beneficium a beneficii materia multum differt I, 388. aliquando & inuito accipiendum eſt I, 413. in animo conſiſtit, non in eo, quod fit vel datur I, 388. iniuriæ contrarium I, 468. 496. mercenarium I, 529. mora corrumpitur I, 400. ſeq. non eſt id, quod ſub oculos venit, ſed beneficii nota I, 388. non negligenter, nec tarde, nec contumelioſe dandum I, 381. non tangitur manu, animo cernitur I, 386. cuinam demus, ſollicite perpendendum I, 435

beneficium opera vtilis eſt, ſed non contra I, 480. quibuslibet datum, nulli gratum I, 394. venale eſſe non debet I, 478. verecunde & parce repetendum interdum I, 577. ſeq. vnum altero maius eſſe nequit, quamquam ea, per quæ beneficium datur, poſſunt eſſe maiora & plura I, 567

beneficium ab iniuria quid diſtinguat I, 522

beneficium duæ res complent I, 480. inficiari, an repetere turpius I, 380. iucundum facit tribuentis voluntas I, 398. qui libenter accepit, reddidit I, 421

beneficium dare, an res per ſe expetenda I, 456. 458. 463. 470. 475. dare ſolus ſcit ſapiens II, 283, an dari poſſit ſapienti I, 558

beneficium dare, & prodeſſe, differunt I, 501

beneficium debere non minoris animi quam dare I, 551. neſciens poteſt accipere, ſed nemo a neſciente accipit I, 524

beneficium vbique iactanti quid reſponſum I, 405

ad *beneficium* ſitne iniuria veniendum I, 538

beneficii duplex ſignificatio I, 424. triplex fructus I, 423. lex inter duos I, 404. pars optima perit, ſi actio ingrati detur I, 429. proprium de reditu non cogitare I, 421

beneficii dati quomodo quis non meminiſſe debeat I, 577

beneficii & crediti diuerſa conditio I, 488

beneficii gratiam intercidere peiusne ſit, an memoriam I, 426. ſeq.

beneficii gratiam noſmet corrumpimus I, 380

beneficii, officii & miniſterii diſtinctio I, 438

beneficii reddendi debito an nos ſoluat, qui cum prius profuerat, plus poſtea nocuerit II, 281

beneficii quam pecuniæ creditor diligentius quærendus II, 412. ſeq.

beneficio accepto quid debeamus I, 387

beneficio accepto ſtatim de reddendo cogitandum I, 417

in *beneficio* dando qualis ſit eligendus I, 464. ſenſus communis, tempus, locus, perſona obſeruanda I, 392. ſeq.

beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perſeuerant I, 583

beneficia a quibus accipienda I, 411. ſeq. an Deus det I, 459

459. an maiora quam accepe-rint parentibus liberi dare poſſint l, 446. an non parent amicitias ll, 61. qualia ad malos perueniant l, 502. ſeq. quousque obligent l, 509. ſq. accepta augenda ſeu extollenda ſunt l, 420. aſperitate verborum & ſupercilio in odium adducuntur l, 400. 402. cum iudicio danda l, 396. danda ſunt neceſſaria, vtilia iucunda, vtique manſura l, 392. data non ſunt iactanda l, 405. hilari animo accipienda l, 415. impetrantibus nocitura, neganda ſunt l, 407. in turpitudinem noſtram reditura, non tribuenda l, 408. nec delicate, nec ſubmiſſe & humiliter, nec ſupine, nec faſtidioſe accipienda l, 416. non ſunt ſuperbe accipienda l, 411. quædam palam, quædam ſecreto danda l, 403. quædam tempore magna fiunt l, 431. quædam maiora ſunt, etiamſi minus apparent l, 432. quædam triſtia & aſpera ſunt l, 512. fatis comparantur l, 405. ſilentio aut loquendi tarditate corrumpuntur l, 400. ſuperbe data, ingrata & inuiſa l, 389. 406.

beneficia gratiſſima l, 399. illibata l, 400. ſeq. inæqualia l, 431. ſeq. viſcata ll, 20

beneficia vocantur etiam, quæ beneficii ſpeciem habent l, 103

beneficia Dei nobis præſtita l, 420. ſeq.

beneficia non niſi ſecreto accipere nolentium reprehenſio l, 415. ſeq.

beneficiorum auctor plus delectat, quam res ipſa l, 397. exprobratio odioſa l, 404. fructus non eſt ſpectandus, ſed ipſa l, 383. initia & exitus ſpectanda l, 407. nouæ tabulæ l. 387. obliuio vnde l, 426. ſacratiſſimum ius l, 412. tria genera l, 384

beneficiorum & debitorum diuerſa ratio l, 435

beneficiorum ſeruorum erga dominos exempla l, 441

beneficiorum reddendorum occaſiones obſeruandæ, non manu faciendæ ſunt l, 552

beneficiis gratiam non referre, turpe eſt l, 425

beneficiis vinci an turpe ſit l, 491

a *beneficiis* non debet abſterrere ingratorum turba l, 381

in *beneficiis* accipiendis quomodo ſe homines gerere debeant l, 411. 415

in *beneficiis* dantis & accipientis perſona conferenda l, 408. ſeq.

in *beneficiis* tribuendis ſola accipientis utilitas ſpectanda l, 464. 467

benignitas l, 401. ſq.

Beroſi, qui Belum interpretatus eſt, opinio de mundi fine ll, 682

beſtiarius a leone protectus l, 413

beſtiariorum ludus ll, 219

bibentes ieiuni arguuntur ll, 556

bibere & ſudare, cardiaci vita eſt ll, 46

biblio-

bibliotheca Alexandrina quot librorum fuerit I, 231
bibliothecarum oſtentatio reprehenditur I, 231
bilis nigra in furioſo curanda II, 389
bilis luridæ ſuffuſio II, 407
bilem cur maxime moueat fatigatio I, 70
Bionis argumenta modo omnes ſacrilegos eſſe colligentis, modo neminem I, 561
Bionis dictum I, 242. elegans dictum I, 229
Blattaria balnea II, 320
Bocchus Rex I, 327
in *Bœotia* amnes duo gregem inficientes II, 672
Boleti II, 410. 480
Boleti ardentes II, 717
bonitas Dei, cauſſa mundi faciendi II, 190
bonitas non eſt, peſſimis eſſe meliorem II, 275
bonitas pertinax malos vincit I, 582
bonitas ſæua I, 407
bonitatis pars magna, velle fieri bonum II, 107
bonum in arte muſica II, 327
bonum hominis proprium eſt ratio II, 254
bonum honeſtum nec intendi, nec remitti poteſt II, 228. ſeq.
bonum & honeſtum apud alios diuerſa ſunt, apud Stoicos tantum diuiſa II, 541. quomodo differant II, 535
bonum precario dicitur in arboribus & animalibus II, 567
bonum ſenſibilene ſit, an intelligibile II, 565 ſitne aliquod contra naturam II, 202. ſitne omne optabile II, 206. verum vnde ſubeat II, 74.
bonum vnum eſt, quod honeſtum eſt, cetera falſa bona ſunt II, 223. 238. 253.
bonum an ex malo naſcatur II, 327. ſeq. 330.
bonum eſt vnica virtus II, 100
bonum nihil eſt Stoicis, quo quis male vti poteſt II, 541. Stoicis corpus eſt II, 524. corpus eſſe probatur II, 471
bonum omne animal eſſe ridet Seneca II. 504
bonum ſummum quid I, 342 347. II. 101. 202. 223. 242. nec augetur, nec minuitur II, 195, 224. 245. non poſitum eſt in voluptate I, 343. ſeipſo contentum eſt II, 26. vbi ſit I, 345. ſq. externis an augeatur II, 373. ſitne in mutis animalibus & infantibus II, 565. quomodo ad hoc ſit perueniendum II, 101. 103. ad hoc ſemper oculi ſunt dirigendi II, 222
boni ſummi locus quis II, 330. ſtudium non eſt differendum II, 232
boni variæ definitiones II, 535. proprietas II, 536. boni honeſtique differentia II, 535. boni honeſtique prima notitia quomodo ad nos peruenerit II, 342. boni nullius ſine ſocio iucunda eſt poſſeſſio II, 15. boni ſenſus etiam peſſimis ſubeſt II, 426
bona quæ ſint II, 100. an omnia paria II, 195. quomodo paria eſſe poſſint II, 197

bona corporis & fortunæ, non ſunt bona II, 230. 240. 243. commoda & producta nominanda II, 243. quo loco habenda II, 230. fugienda II, 18

bona inſidioſa II, 49. quædam ſecundum naturam, quædam contra naturam, quædam media II, 202. præterita certiora ſunt præſentibus & futuris I, 425. ſeq. triplicia I, 503. vt etiam Stoicis II, 195. 202. Epicuris duplicia II, 204. vera & falſa II, 201. vera tam omnium quam ſingulorum II, 237. vulgaria omnia caduca II, 429. bonane ſint futura II, 531. an ad hæc ſtudia liberalia pertineant II, 335

bonorum diuiſio Epicurea II, 204

bonorum & commodorum diuerſa ratio II, 331

bonorum vulgarium poſſeſſio ſollicita I, 141. II, 257

bonus quis II, 106. ſeq.

boni etiam farre & fritilla religioſi ſunt I, 388

boni inter ſe proſunt II, 487

bonorum virorum exitu malo non debemus contriſtari I, 243. vide *vir bonus.*

bonis miſericordia vitanda eſt II, 305

Boreas II, 732

Boryſthenes II, 700

Bothynoe genus ignium aliquod cœleſtium II, 598

botularius II, 160

bracteata felicitas II, 518

bracteatus leo II. 120

breuia II, 74

breuitas vitæ humanæ I, 310. ſeq.

breuiarium, olim ſummarium II, 113

Brigantes II, 822

Britannia I, 46. 171

in *Britannia* Claudii templum II, 815

Britanni II, 822

Britannos togatos videre conſtituerat Claudius II, 808

bruma lentas habet pluuias II, 705

bruma lilium exprimunt II, 556

Brutii ſaltus I, 220

Brutus Regem Romanis capitibus deiecit I, 112. 173

Bruti turpis & erubeſcenda mors II, 292. vide *M. Brutus*

Bubulcus II, 133

Buris merſa II, 763. 765. 780

Burrus præfectus Neronis I, 301

Buſta Gallica I, 506

C.

CAcumina montium cur calidiora ſint II, 709

cæca vitium oculorum in domum tenebroſam confert II, 142

Cæcilius fœnerator II, 533

Cæcilianum dictum II, 504

Cæcinna tria fulminum genera ſtatuit II, 634. quæ fulminibus nomina poſuerit 634. 640

Cæcinnæ facundiæ Cicero obfuit II, 644

Cælator II, 171

cæleſtia ſemper in motu ſunt I, 109. deſitura ſunt II, 195. ſq. effectus rerum aut mouent aut

aut notant II, 338
cæleſtium obſeruatio noua eſt II, 776. ſeq. ſtata magnitudo II, 275
cæleſtibus corporibus quid debeatur I, 534 ſeq.
cælibatus viduus I, 391
Cælius orator iracundiſſimus, etiam aſſentatione offendebatur I, 68
cælum ardere viſum II, 600
cæli alimentum e terra eſt II, 756. ſeq. circuli II, 732
cæna peracta reliquiæ circumſtantibus diuiduntur II, 262
cænæ adiiciales tricies H. S. conſtiterunt II, 415
cænæ modicæ, vel potius Timoneæ II, 55. ſeq.
cænarum luxuria II, 507 ſeq.
in *cænaculo* dormire II, 279
cænare cum ſeruis turpe exiſtimantes reprehenduntur II, 131
cænatio II, 272. populi capax II, 518. velis ac ſpecularibus munita II, 712
cænationes II, 356
cænationes ſubditus & parietibus circumfuſus calor temperat I, 203. 232
cænationum faſtigia I, 114. laquearia verſatilia II, 357. ornamenta I, 231
Cæpio I, 283
Cæpionis inſidiæ Auguſto ſtructæ I, 315
Cæſar quo pacto omnia habeat I, 561
Cæſaris reſponſum vni ex cuſtodiarum agmine mortem rogauti datum II, 265
Cæſaris abſentis partibus Mæcenas functus eſt II, 507
Cæſari Deo fidebat quotidianum ſacrum I, 241
Cæſari quidam proſcriptione triumuirali ſeruatus reddi cupit II, 404
Cæſarum funera II, 172
Cæſareum atrium I, 147
Caianæ cuſtodiæ I, 237
Caianæ cladis magna portio Canius Iulus I, 241
Caius Cæſar Auguſti nepos Lucii fratris mortem piiſſime tulit I, 149
Caius Cæſar Caligula a Claudio flagris & ferulis vapulans centies ſeſtertio cænauit vno die II, 526. contumeliarnm faciendarnm cupidiſſimus, ferendarum impatiens I, 268. generum occidit II, 819. in exitium opprobriumque generis humani editus I, 151. iratus cælo, Iouem ad pugnam vocauit I, 25. cur Iulium Græcinnm occiderit I, 415. ſeq. iuſſit Lepidum Decimo trib. ceruicem præbere: ipſe Chæreæ præſtitit II, 10. optauit, vt pop. Rom. vnam ceruicem haberet I, 79. *Paſtorem* eo die ad cænam inuitauit, quo filium eius duci iuſſerat I, 54. *Pompeio Penno* de vita data gratias agenti ſiniſtrum pedem oſculandum porrexit I, 406. probrum iudicabat ſe Caligulam nominari I, 269. ſoccatus de capite conſularis viri audit I, 415. villam in Herculanenſi ob matrem olim cuſtoditam diruit I, 79. Xerxem ſecutus pontes nauibus iunxit I, 334.

humani ſanguinis auidiſſimus
eur orbi terrarum præfectus
ll, 481. ſeq.
Caii Cæſaris Caligulæ ambitio notatur ll, 402. ſeq. deformitas l, 268. dementia a Demetrio ridetur l, 566. furioſus luctus ob Druſillam ſororem amiſſam l, 151. nefanda ſæuitia l, 481. pater Germanicus l, 481. ſuperbia l, 406. exitii cauſæ l, 269. ſub C. Cæſare Myrmillo de raritate munerum queſtus l, 201. ſub C. Cæſaris morte populus Roman. fame laborauit l, 334
Caius Iulius Cæſar ll, 468. Corfinium obſedit & Domitium ſeruauit l, 443. epiſtolas ad Pompeium miſſas combuſſit l, 46. ſeq. Mitylenas præteruectus Marcellum exſulem videre non ſuſtinuit l, 114. montibus Baianis villas impoſuit ll, 146. per decem annos patria caruit l, 115. Pompeii hoſtis ac victor, ingratus victoria clementiſſime vſus eſt l, 45
Caii Iulii Cæſaris cædes credita fuit Tullio Cimbro ll, 300. caſtra in circo Flaminio poſita l, 507. coniunctio cum Republ. l, 278. dictum, ſe neminem, niſi armatum, occiſurum l, 507. luctus ob filiam amiſſam breuis l, 172. vires in Sicilia fatigatæ ll, 694. vox, Oderint, dum metuant, exagitatur l, 24. cum Cæſaris vxore adulterium a Clodio commiſſum ll, 426. Cæſari Cato oppoſitus l, 201. de Cæſare dictitatum, in incerto eſſe, vtrum illum magis naſci Reipublicæ profuerit, an non naſci ll, 734. vide quoque *Iulius Cæſar*.
Caius Caſſius Abſtemius ll, 300
Caius Getulicus ll, 692
Caius Gracchus l, 174. primus turbam ſuam ſegregare inſtituit l, 546
Caius Marius ingratus, ad conſulatum a caliga perductus l, 507. villas in regione Baiana exſtructas montium ingis impoſuit ll, 146. vnum conſulatum accepit, ceteros rapuit ll, 402. vide *Marius*
Caius Silius Coſ. deſignatus ll, 823
Caius Vettius prætor Marſorum a ſeruo ſeruatus l, 443
Calabriæ ventus Iapyx ll, 733
calamitas, virtutis occaſio l, 202
calamitatum mollimentum, conſuetudo l, 232
calcem, quid dixerint antiqui ll, 485
calda ll, 298
caldarium ll, 321
caldum ll, 219
calidum nihil abſque adiutorio ignis ll, 100
caliga dimiſit l, 333. a *caliga* perduci l, 507
Caligula l, 269. vide *Caius Caligula*.
Callimachus citatur ll, 699
Calliſthenes nobili ingenio fuit, & furibundi regis Alexandri impatiens ll, 762. citatur

tatur II, 763
Calliſthenis libri de Helices Buriſque ſubmerſione II, 763
Calliſtratus exſul reditum abominatus, ſi Athenienſibus neceſſitas exſules reſtituendi eſſet I, 548
Calliſtus ſeruus quam gratiam domino retulerit II, 132
Calones II, 495
calor in quibus corporibus diutius conſeruetur II, 708
hieme ſub terris maior non eſt II, 753
caloris æſtiui vitandi rationes II, 358
Caluiſii Sabini diuitis compendiaria ad memoriam firmandam, vt eruditus haberetur II, 87
Calui ſententia in Varinium II, 391
Cambyſes furioſus, ac furore feliciter vſus II, 318
Cambyſis vinolenti crudelitas in Præxaſpis filium I, 74. exercitus ad Ammonem miſſus, arenis obrutus II, 628. inexplebilis cupiditas I, 557. ſeq. ira in Æthiopas vix fame domatur I, 80
camera II, 319
Camillus I, 478. exſul a Republica factus I, 508
Campaniæ I, 220. II, 138
Campaniæ fomenta Hannibalem eneruarunt II, 145
Campaniæ quidam renunciarunt ob terræ motus II, 741
in *Campania* ingens terræ motus II, 739. 765
Campanorum fines II, 738
cancer cæleſtis II, 68[illegible]
Candauiæ deſerta II, 101
Candidatus I, 533. II, 533
Candidatus Sacerdotiorum I, 581
Candidato vocem & manum commodare II, 21
Candidati, boni viri II, 7. ſolliciti vocem præconis expectant II, 533
canendi peritus I, 473
canentium ordo per vias olim II, 307
caniculæ ortus II, 695. 725
canis bona II, 258
canis catenarius I, 94
canis nomen ambiguum I, 423
cani miſſa fruſtra ore aperto captanti, hominum deſideria comparantur II, 234
canes eiiciunt homines a baſilica I, 328
Canii Iuli a Caio duci iuſſi admiranda tranquillitas, & ad mortem vsque Philoſophantis conſtantia I, 240
Cannæ I, 31
Canopus II, 744
Cantabri I, 112
canterio vectus Cato II, 326
cantibus imbres attrahi & repelli credebantur II, 454
canticis diſcendis operati I, 325
cantorum plus in comeſſationibus Rom. quam olim ſpectatorum in theatris II, 307
capillorum cultus II, 569
capillorum cura qualis apud veteres II, 605
capitolium dedicauit Puluillus I, 178

humani ſanguinis auidiſſimus cur orbi terrarum præfectus ll, 481. ſeq.

Caii Cæſaris Caligulæ ambitio notatur ll, 402. ſeq. deformitas l, 268. dementia a Demetrio ridetur l, 566. furioſus luctus ob Druſillam ſororem amiſſam l, 151. nefanda ſæuitia l, 481. pater Germanicus l, 481. ſuperbia l, 406. exitii cauſæ l, 269. ſub C. Cæſare Myrmillo de raritate munerum queſtus l, 201. ſub C. Cæſaris morte populus Roman. fame laborauit l, 334

Caius Iulius Cæſar ll, 468. Corfinium obſedit & Domitium ſeruauit l, 443. epiſtolas ad Pompeium miſſas combuſſit l, 46. ſeq. Mitylenas prætervectus Marcellum exſulem videre non ſuſtinuit l, 114. montibus Baianis villas impoſuit ll, 146. per decem annos patria caruit l, 115. Pompeii hoſtis ac victor, ingratus victoria clementiſſime vſus eſt l, 45

Caii Iulii Cæſaris cædes credita fuit Tullio Cimbro ll, 300. caſtra in circo Flaminio poſita l, 507. coniunctio cum Republ. l, 278. dictum, ſe neminem, niſi armatum, occiſurum l, 507. luctus ob filiam amiſſam breuis l, 172. vires in Sicilia fatigatæ ll, 694. vox, Oderint, dum metuant, exagitatur l, 24. cum Cæſaris vxore adulterium a Clodio commiſſum ll, 426. Cæſari Cato oppoſitus l, 201. de Cæſare dictitatum, in incerto eſſe, vtrum illum magis naſci Reipublicæ profuerit, an non naſci ll, 734. vide quoque *Iulius Cæſar.*

Caius Caſſius Abſtemius ll, 300

Caius Getulicus ll, 692

Caius Gracchus l, 174. primus turbam ſuam ſegregare inſtituit l, 546

Caius Marius ingratus, ad conſulatum a caliga perductus l, 507. villas in regione Baiana exſtructas montium iugis impoſuit ll, 146. vnum conſulatum accepit, ceteros rapuit ll, 402. vide *Marius*

Caius Silius Coſ. deſignatus ll, 823

Caius Vettius prætor Marſorum a ſeruo ſeruatus l, 443

Calabriæ ventus Iapyx ll, 733

calamitas, virtutis occaſio l, 202

calamitatum mollimentum, conſuetudo l, 232

calcem, quid dixerint antiqui ll, 485

calda ll, 298

caldarium ll, 321

caldum ll, 219

calidum nihil abſque adiutorio ignis ll, 100

caliga dimiſit l, 333. a *caliga* perduci l, 507

Caligula l, 269. vide *Caius Caligula.*

Callimachus citatur ll, 699

Calliſthenes nobili ingenio fuit, & furibundi regis Alexandri impatiens ll, 762. citatur

tatur II, 763
Calliſthenis libri de Helices Burisque ſubmerſione II, 763
Calliſtratus exſul reditum abominatus, ſi Athenienſibus neceſſitas exſules reſtituendi eſſet I, 548
Calliſtus ſeruus quam gratiam domino retulerit II, 152
Calones II, 495
calor in quibus corporibus diutius conſeruetur II, 708
hieme ſub terris maior non eſt II, 753
caloris æſtiui vitandi rationes II, 358
Caluiſii Sabini diuitiis compendiaria ad memoriam firmandam, vt eruditus haberetur II, 87
Calui ſententia in Varinium II, 391
Cambyſes furioſus, ac furore feliciter vſus II, 318
Cambyſis vinolenti crudelitas in Præxaſpis filium I, 74. exercitus ad Ammonem miſſus, arenis obrutus II, 628. inexplebilis cupiditas I, 557. ſeq. ira in Æthiopas vix fame domatur I, 80
camera II, 319
Camillus I, 478. exſul a Republica factus I, 508
Campania I, 220. II, 138
Campaniæ fomenta Hannibalem eneruarunt II, 145
Campaniæ quidam renunciarunt ob terræ motus II, 741
in *Campania* ingens terræ motus II, 739. 765
Campanorum fines II, 738
cancer cæleſtis II, 683
Candauiæ deſerta II, 101
Candidatus I, 533. II, 533
Candidatus Sacerdotiorum I, 581
Candidato vocem & manum commodare II, 21
Candidati, boni viri II, 7. ſolliciti vocem præconis expectant II, 533
canendi peritus I, 473
canentium ordo per vias olim II, 307
caniculæ ortus II, 695. 725
canis bona II, 258
canis catenarius I, 94
canis nomen ambiguum I, 423
cani miſſa fruſtra ore aperto captanti, hominum deſideria comparantur II, 234
canes eiiciunt homines a baſilica I, 328
Canii Iuli a Caio duci iuſſi admiranda tranquillitas, & ad mortem vsque Philoſophantis conſtantia I, 240
Cannæ I, 31
Canopus II, 744
Cantabri I, 112
canterio vectus Cato II, 326
cantibus imbres attrahi & repelli credebantur II, 454
canticis diſcendis operati I, 325
cantorum plus in comeſſationibus Rom. quam olim ſpectatorum in theatris II, 307
capillorum cultus II, 569
capillorum cura qualis apud veteres II, 605
capitolium dedicauit Puluillus I, 171

capitolii victigal ſingulis comeſſationibus hauſtum I, 117
in *Cappadocia* flumen equos albos faciens II, 672
capra, ignis globus Ariſtoteli II, 576
caprea II, 261
capricornus II, 683
de *capſula* toti II, 516
captiuus an ſe ab impuro patiatur ſeruari I, 414
captiuis & pretio partis æqui bonique natura parcere iubet I, 292
captos ciues decem ex magno captiuorum numero redimenti, quid debeant redempti I, 529
caput dira imprecatione defigere I. 547
capitis dolor II, 267. ſanguine emiſſo leuatur II, 218
capite demiſſo viuere II, 193
carcer nobilis I, 121
carceris alimenta II, 57
cardiaci vita, bibere & ſudare II, 46
in *Caria* vnda cum piſcibus e terra emerſit II, 668
caricæ annum nouum faciunt II, 325
caricæ cum pane, pro pulmentario II, 325
carmen veneficæ II, 24
carminis modo incluſa facilius hærent II, 105
carmini inſerta præcepta multum habent ponderis II, 392
carmina facem ſubdunt affectibus II, 519
carminum efficacia in præceptis animo tradendis II, 393
cum *Carneade* dubitare I, 328
Carthago I, 31. 120. 132. 255 II, 78. 693
Carthaginis horror Scipio II, 319. mœnia vna manu capta II, 255
ad *Carthaginienſium* Rempublicam an ſapienti accedendum I, 374 378
Caſpium mare II, 684
a *Caſſandro* Gallorum gens obſeſſa II, 660
caſtigatio aliquando neceſſaria I, 8. quomodo accipienda I, 48. ſeq.
caſtigatio ſceleratorum iræ expers eſſe debet I, 39. ſeq.
in *caſtigatione* bonorum quid Deus propoſitum habeat I, 203
Caſtor & Pollux II, 579
ad *Caſtoris* negotiantes I, 263
caſtrorum primores II, 425
caſus non obſtat philoſophiæ ſtudio II, 49
caſus ſex II, 732
Catagis ventus Pamphiliæ II, 733
cataractæ Nili II, 696
cathenæ fortunæ I, 233
cathena in ſiniſtra lenior I, 237
cathedrarii philoſophi I, 321
Catilina L. Syllæ miniſter I, 78. ingratus I, 506. Ciceronis hoſtis I, 315
Catilinæ tres I, 182
Cato ædilis II, 321
M. *Cato* Cenſorius, proauus Catonis, minus quam hic

his poſſedit l, 360. imperator triumphalis vno caballo contentus erat, & ne quidem toto ll, 326. ſeq. citatur ll, 555. eius dictum ll, 537. equus ab eo defrictus ll, 327

M. *Cato* iunior an modeſte philoſophatus ſit, ſimul Cæſarem & Pompeium laceſſens ll, 43. animam ſibi manu extraxit ll, 219. plebis contumelias perpeſſus l, 250. Cæſarem & Pompeium prouocauit ll, 423. certius ſapientis viri exemplar quam Vlyſſes & Hercules l, 250. Deorum alumnus l, 197. in Clodii iudicio teſtimonium dixit ll, 426. iniuriam in balneo factam non agnoſcere maluit quam ignoſcere l, 54. maliuolentiæ expoſitus l, 356. mortem ferro adactam vicit ll, 433. obrutus ſputis, & e ſenatu in carcerem ductus ll, 43. quadragies ſeſtertium poſſedit l, 360. repulſæ die pila luſit, mortis legit ll, 225. ſimul *Pompeio*, Cæſare & Craſſo oppoſitus, Vatinio poſtpoſitus l, 201. 249. vincatur, an vincat, in Pharſalica acie, nihilne interſit ll, 224. vino laxauit animum fatigatum l, 244. virtutum viua imago, gladio incumbit l, 243. vulnus ſuum iterauit l, 243. vt intelligi poſſet, malis & bonis opus erat l, 228

Catonis conſtantia in fortunæ varietate ll, 467. duo in rebus extremis inſtrumenta, Platonis liber & gladius ll, 77. *εἰκοντοφὸς* ll, 422. exemplum ſemper intuendum ll, 32. felicitas l, 201. laus l, 250. mors deſcribitur, & oratio ante mortem habita l, 182. 185. 196. 198. ll, 77. prætura & repulſa an eodem loco habenda ll, 224. pectus transfixum l, 185. repulſa duplex non fuit ignomina l, 121. ſciſſum manu ſua vulnus ll, 208. Catonis Vtica ll, 146

Catoni cauſſam agenti in frontem mediam inſpuit Lentulus l, 95

Catoni ebrietas obiecta ll, 246

Catonem diu ciuitas ignorauit ll, 276. in libertatem gladius aſſeruit ll, 40

in *Catonem* ingratus pop. Rom. l, 508

Catone ſedente negatur populus permiſiſſe poſtulare Florales iocos ll, 427

Catones quidam ſunt alternis diebus ll, 546

cum *Catonibus* viuendum ll, 465

Catoniana ætas bonorum & malorum ferax l, 228. ſeq,

Catoniana præcepta ll, 392

Catuli verba ad iudices Clodianos ll, 417

Caucaſus ll, 700

caudex quid antiquis l, 327

Caudicariæ naues l, 327

cauea æneatoribus cincta ll, 307

ad *caueam* ſummam ſpectantia verba l, 234

cauillationes, Græcis ſophiſmata ll, 496

cauſa quotuplex Stoicis, Ariſtoteli & Platoni ll, 188. ſq.

cauſæ bonæ conditio quando melior l, 430
cauſæ aut nimis multæ, aut nimis paucæ ab Ariſtotele & Platone ponuntur ll, 189
cauſarum inquiſitio ll,421
cauſariæ partes ll, 211
cauſidicus l, 94
cauſidici ll, 821
cautiones l, 565
cautionibus prolatis controuerſiam tollere l, 430
Cayſtrus ll, 700
Celer Aſinius ll, 824
cella laxior l, 229
cellæ pauperum ll, 56
cenſeo hoc amplius l, 341
cenſorium crimen, paucæ argenti lamellæ l, 360
cenſus in album mittit l, 431
in *cenſum* deferre l, 386. ll,420
centauri ll, 169
centeſimæ ſanguinolentæ l, 565
centiceps bellua ll, 833
centurio ſupplicio præpoſitus, a Piſone duci iuſſus l, 22
centurio periturorum agmen trahens l, 240
ceraſtæ l, 574
Cerberus ll, 80
cereus & fax l, 235
ad *cereos* & faces funera ducenda l, 337
ad *cereos* & faces viuere ll, 557
cernere ferro ll, 168
cernulat l,225. ll,21
ceroma l,324
in *ceromate* ſpectator puerorum rixantium ſedet l, 324
ad *Ceronem* fluv. oues vt nigreſcant, appelluntur ll, 672
certamina ſacra l, 259
ceryx l, 223
ceſtu decernere vetantur Lacedæmonii l, 492
Chæreas tribunus militum ob exprobatam mollitiam Caium Cæſarem occidit l, 268. ll, 10.
Χαλαζοφύλακες ſpeculatores futuræ grandinis ll, 706
Chalcidis terræ motus ll, 765
Chaldæi ll, 798. quid de cometis cenſuerint ll, 778
Chaldæorum obſeruatio ll, 630
chamelæontis color cur varietur ll, 588. ſeq.
chaos inane Epicureum ll, 234
Χαρακτηρισμός ll, 421
Charimander librum de cometis compoſuit ll, 780
Charino magiſtratu ll, 56
Charis Heſiodo, quæ Homero Muſa l, 385
Charites Iouis filiæ l, 386
Charondæ leges ll, 355
Charybdis ll, 42. 101. 126. fabuloſa l, 175. an reſpondeat fabulis, ſcire cupit Seneca ll, 273
chaſmata ll, 598
chaſmata terræ ll, 750
Chelidon, vnus ex Cleopatræ mollibus, patrimonium grande poſſedit ll,328
in *Cherſoneſo* fons purgamenta eiiciens ll, 676
Chimæra ll, 501

chira-

chiragra quomodo interquieſcat II, 268

chirographum dare I, 416

chirographum reformare II, 396

chlamydati I, 340

chorus veterum philoſophorum ex multorum vocibus conſtabat II, 306

chriæ II, 103. 105

Chryſippus a Seneca in ordinem cogitur I, 386, etſi a republica remotus, multa tamen præſtitit I, 215. 377. fingit Gratias Iouis & Eurynomes filias I, 385. librum ſuum de beneficiis ineptiis repleuit I, 385. citatur I, 267

Chryſippi viri magni, ſed Græci, acumen ſæpe retunditur, interdum pungit, non perforat I, 386 diſtinctio de ſapientis *αὐταρκείας* II, 26. præceptum de reddendo beneficio I, 417. ſimilitudo de pilæ luſu I, 410. ſubtilitas & breuitas in ſcribendo I, 385. Chryſippi diſcipuli & Cleanthis diſſenſio de ambulationis definitione II, 503. Chryſippi lege viuere otioſo licet I, 378

Chryſippo quid ſit ſeruus I, 441

Chryſippum aſſidua ſalutatio ad mortem perducebat II, 161

cum *Chryſippo* videndum II, 465

cibariæ I, 441

cibi opportunitas in ægris I, 401

ciborum copia animo obeſt I, 43

cicatrix quomodo placeat I, 540

cicatricoſa I, 59

M *Cicero* ætatem ſuam complorat II, 316. Atticum, quod in buccam venerit, ſcribere iubet II, 533. cauillationum verba pro ſophiſmatibus vſus II, 496 citatur II, 51. clientibus ſuis præbet ceruicem I, 243. gradarius fuit in orando II, 117. negat ſe habiturum tempus, vt Lyricos & Dialecticos legat, etſi ætas duplicetur II, 140 vocis eſſentiæ auctor II, 167

Ciceronis calamitates I, 181. ſeq. 315. compoſitio qualis II, 444. 512. conſulatus non ſine cauſa, ſed ſine fine laudatus I, 395. epiſtolæ nomen Attici perire non ſinunt II, 66. epiſtolarum argumenta II, 133. flebiles voces in quadam ad Atticum epiſtola I, 316. libri ad philoſophiam pertinentes II, 444. ſeq. libri de Republ. II, 484. poſt Catilinam exilium I, 5‹ 8. verba II, 51. hoſtes & inſidiatores I, 315

Ciceronis libri etiam Dori eſſe poſſunt I, 560

Ciceronis exemplum ſecutus eſt *Seneca* II, 475

Ciceronis vrbanitatem quomodo effugerit Vatinius I, 267

Ciceronis vmbra Cæcinnam preſſit II, 644

Ciceronem expellens Clodius, Antonius occidens I, 29

Cicero F. conſul propter patrem I, 481

Cicerones Auguſti clementiæ debentur I, 284

Ciconum flumen potum ſa-gea reddit viſcera II, 669
Cimbri a Mario cæſi I, 507. II, 402
Cimbrorum cædis cauſa I, 13
Cimbricæ cædes I, 507
cincti alte I, 104. II, 382
cinerarius I, 264
Cinna Conſul I, 481. Auguſti clementia in *Cinnam* I, 283
Circenſe tomentum I, 365
Circenſium clamor II, 298
Circius ventus Galliæ peculiaris II, 733. ei templum fecit Auguſtus II, 733
circulanti vis dicendi rapida, aptior II, 115
circulator I, 526
circulatores Philoſophi II, 93
in *circulo* aliquo tempus terere I, 206
circulorum cæleſtium numerus II, 732
circumagitur II, 21
circumlitio II, 319
circumſcriptiones I, 34. 63. II, 294
circumſcriptores I, 229
circumſtantia, Græcis περίστασις II, 613
circus I, 32. 327
in *circi* certamine interius flectendum I, 231
circi vitia commendant nobis I, 371
ciſium II, 232
ciſterna in vſum exercitus ſufficiens II, 319
ciſternina aqua II, 324
ciuicam mereri I, 300
ciuilia officia geſturus, quid ſpectare debeat I, 225
ciuis boni opera nunquam inutilis eſt I, 224
ciui nocere nefas I, 53
ciuitatis captæ imago I, 579 ſeq. ægræ quale indicium II, 510
ciuitatis rector quomodo caſtigare debeat I, 8.
ciuitatulas vendere II, 813
clamor theatri & ſcholæ II, 151
clamores varii non turbarunt Senecæ animum II, 159
clamoſus I, 6
Claranus condiſcipulus Senecæ, ſenex & deformi corpore, ſed animo viridi, II, 194
claritas quid II, 452
claritas quæ poſt mortem contingit, ſitne bonum II, 452
claritatis & gloriæ diſcrimen II, 454
claſſicum & ſymphonia II, 195
claſſico concio conuocatur I, 19
Claudianus Cometes II, 793. 801
Claudianus Cæſar mitiſſimus I, 138. ſq. animam agere cœpit II, 807. fratrum mortem æquo animo tulit I, 149, ſeq. in cœlum ire viſus II, 806. inducitur conſolans Polybium I, 145. plures intra quinquennium culeo inſuit, quam omnibus ſæculis inſuti leguntur I, 297. quando exſpirauerit II, 810. quantum Polybio præſtiterit I, 138. ſeq. ſexaginta quatuor annos cum anima luctatus eſt II, 807. templum

plum in Britannia habet II, 815
Claudii amici II, 824. auia II, 817. auus M. Antonius I, 146 auunculus Auguſtus I, 149. II, 817. cædes II, 815. 819. ſeq clementia I, 145 ſeqq. fuſus II, 808. generi II, 820. liberti II, 823. ſeq. manſuetudo I, 145. pater I, 149. patruus I, 145. patria II, 812. pœna apud inferos II, 825. præfecti II, 824. ſocer II, 820. vltima vox II, 810. vxor II, 819
Claudii beneficium, Auguſti iudicium malo I, 397
in *Claudium* iocorum plena eſt Apocolocyntoſis I.I, 805. ſeq.
pro *Claudio* Cæſare votum Senecæ I, 146
Claudius Caudex primus Romanis perſuaſit nauem conſcendere I, 326
Claudii Quadrigarii duodeuiceſimus annalium I, 442
Cleanthes I, 215. aquam traxit & hortulos rigauit II, 124. præcepta cum decretis philoſophiæ coniungi vult II, 386 vtilis fuit generi humano, etſi in otio vixerit I, 215. Zenonem expreſſit II, 15
Cleanthes & Chryſippus diſcipulus eius diſſentiunt de ambulationis definitione II, 5 i
Cleanthis dictum II, 105. doctrina de ingrato I, 504. egregia ſimilitudo II, 478. exemplum de duobus pueris Platonem quærentibus I, 5 6. verſus a Seneca Latini facti II, 475
clemens quis I, 215
clementia homini maxime conuenit, regi tamen & principi præcipue I, 275. 277. 293. reges ſecuriores reddit I, 276. 286. 288. an non pertineat ad innocentes I, 274
clementia fama I, 56. opera I, 307. plures definitiones I, 303
clementiæ contraria crudelitas I, 295. 303
Cleonis publice præpoſiti χαλαζοφύλακες fuerunt II, 706
Cleonis puniti tempeſtatis obſeruatores, cum vineæ vapulaſſent, aut ſegetes II, 707
Cleopatræ amor Antonium perdidit II, 303
Cleopatræ & Antonii defectio per Nilum ſignificata II, 699
Cleopatræ mollium vnus Chelidon II, 328
clepſydra II, 80
Clidemi opinio de fulguratione II, 644
Clitus ab Alexandro inter epulas transfoſſus I, 77. II, 302
Clodius adulterii reus iudices corrupit II, 426. Ciceronem expulit I, 29
Clœlia equeſtri ſtatuæ inſidens I, 173
cloſtrum I. 577
Clotho II, 808
clypei flagrantes II, 92
clypei ignei II, 80
Cneius Lentulus augur maximum diuitiarum exemplum I, 418
Cneii Lentuli ex paupere diuitis

diuitis facti ſumma erga Auguſtum ingratitudo ibid.
Cneii Lentuli tanta ſermonis inopia, vt citius pecunias auariſſimus emittat quam verba ibid.
Cneii Piſonis rigor, tres ob vnius innocentiam duci iubentis I, 21
Cneius Pompeius I, 172. 181. II, 463. ingratus in Rempubl. I, 507. villas Baias extructas montibus impoſuit II, 146
Cneii Pompeii cupiditas & ambitio notatur I, 172. II, 401. mors I, 181. 155. nepos L. Cinna I, 283. ſocer Scipio II, 78. vide quoque *Pompeius.*
Cocceii I, 284
codices, tabulæ publicæ I, 327
codicilli I, 292
codicillos, non epiſtolas ſcribere II, 159
coërcitio I, 33
cognitio II, 826
colaphis percuſſo ſapienti quid faciendum I, 71. 264
collectio & vomica II, 212
collectio, id eſt, ſyllogiſmus II, 139. 156. 311
Collina porta I, 507
colluſor I, 411
color animalium cur variabilis II, 589
color cæleſtium non vnus II, 578. rubicundus taurum excitat I, 89
colores quidam vim ſuam ex interuallo oſtendunt II, 590
colorati II, 320. 636
Coloſſus II, 257
columbarum colla cur varii coloris II, 589
columbatur labris II, 508
columnæ flagrantes II, 792
comæ cura exprobrata I, 324
combibendi & conniuandi peritiſſimus II, 565
comere capillum II, 603. ſeq.
comeſſatio fulminibus territa I, 26
commeatum dare II, 154
ex *commentario* ſapere ſeni eſt turpe II, 105
cometa an ſit ſidus erraticum II, 790. ſeq.
cometes apparuit ſub Helices & Buris euerſionem II, 780. 790. cur non ſtet, ſed procedat II, 793. lacteam viam extentus æquauit II, 789. non eſt ſubitaneus ignis, ſed inter æterna opera naturæ, ſine ſtella eſt II, 794. ſeqq. non minor Sole ante Achaicum bellum effulſit II, 789. *Paterculo* & Vopiſco Coss. apparens fecit, quæ ab Ariſtotele & Theophraſto prædicta fuerunt II, 800. ſex menſes durans II, 793. Sole deficiente viſus II, 793
cometæ an in ſe terreni quid habeant II, 800. ſeq. an tarde eant II, 800. cur non cito extinguantur II, 793. in qua parte cæli aſpiciantur II, 785 multi non videntur II, 793, quomodo fiant II, 780. ſeq. 785. ſeq. 789. ſeqq. ſub Auguſto, Claudio, Nerone Cæſare, & poſt necem diui Iulii apparuerunt. II, 790. cuius ſint

ſint conditionis II, 777
cometarum curſus cur ignotus II, 778. genera II, 780. duo genera Epigeni II, 780. natura nondum perſpecta II, 796. forma II, 785. ſignificationes II, 799. de Cometis quæ conſideranda II, 776
comici dictum I, 401
comiſſationibus ſingulis quantum Apicius conſumſerit I, 117
comitia ſingularia I, 581
conſularia aut prætoria II, 533
comitia fortunæ II, 533
comitiale vitium I, 70
commiſſum & continuum II, 609
commoda ſeu producta II, 243
commoda & incommoda extra nos ſunt II, 378
commodorum & bonorum diuerſa conditio II, 331
in *commune*, dicere ſolent aliquid inuenientes II, 537
communia pluribus modis I, 567
communio rerum quomodo cum proprietate ſingulorum conſiſtat I, 560
comœdiarum ſales in Socratem I, 269
compediti I, 232. ſeq.
compendiario II, 237
compendiaria II, 88. 823
compendiaria ducere II, 537
compendium I, 304
comperendinatio II, 427
complanare. I, 207. ſeq.
componi ad dicendum I, 30
componi ad rumorem I, 339
componi cum inferiore I, 198
compoſitio alia aliis in oratione placet II, 442. non nimis anxia eſſe debet II, 522
compoſitionis genera deprauata II, 516
comprehenſiones I, 345
computatio ſordida I, 467 ſeq.
computationes I, 565
conceptus inchoati I, 242 ſeq.
conchylia ſuperi & inferi maris I, 199
conchyliati I, 182
conciliaturas excutere II, 428
concio imperatoria I, 506
concitementa I, 70
conclamandi ceremoniæ I, 235. 366. II, 52
concurrit os I, 75. 399
concurſatio circumcidenda eſt I, 238
conditio omnis verſabilis eſt I, 236. ſeq.
conditiuum II, 289
conditura I, 75
conducta domus & mea, & alterius I, 559
conflagrationis mundi tempus II, 681. ſeq.
congiarium I. 185. 479. II, 237
congiaria I, 92. 227. II, 91. annua I, 319
congiaria Alexandri vrbes I, 409
coniugem vetare in ſella proſtare & vulgo admiſſis inſpectoribus vehi vndique perſpicuam, ruſticum & inhumanum I, 390

conlatrare philoſophiā I 355
Conon defectiones Solis collegit, ſed non meminit cometarum II, 778
conqueſtiones II, 263. ſeq.
conſalutari I, 365
conſcientia bona II, 124. bona & mala II, 428
conſcientia grati I, 471. ſeq.
conſcientia flagellantur facinoroſi mala II, 429
conſenſus publicus, veritatis argumentum II, 524
conſiliarium fulmen II, 634
conſilium futuri ex præterito venit II, 297. ſub die ſeu ſub manu naſci debet II, 222. an ingrato dandum I, 480
conſiliorum rerumque diffimilitudo vnde II, 62. ſeq.
conſolatio Marulli de filii mort II, 435 Senecæ ad matrem ſuam I, 103. ſeqq. contra mortem amici II, 182
in *conſpicuo* mortem habere I, 335. ſeq.
conſtitutio animalium quid II, 149
conſuetudo omnia pati docet I, 231
conſul factus & refectus II, 461
conſul nummularius II, 817. ordinarius I, 90. poſtmeridianus II, 816
conſuli quis honor exhibitus II, 186
conſularia comitia II, 533
contacti I, 69
contemplationi rerum naturam nos genuiſſe docetur I, 374. ſeq.
contemplatiuæ artes ſua habent decreta II, 405
contemnenda mirari ſolemus II, 522
contemptus vitandus II, 43. quomodo vitandus II, 466. ſeq.
contemptus malorum I, 209
contextus operis II, 103
continuatio quid II, 609
continuum & commiſſum II, 609
contractio & torpor letalis II, 290
contumelia quid I, 260. vnde dicta I, 260
contumelia ſapiens affici non poteſt I, 250. 253. 260
contumelia & iniuriæ discrimen I, 252
contumeliæ videntur quædam, quæ tamen non ſunt I, 263. ſeqq.
conuerberare conuitia II, 548
conuerſatio multorum perniciosa II, 16. 464. virorum bonorum utilis II, 395. mores immutat I, 67
conuerſatio & ſolitudo miſcenda ſunt I, 244
conuiciator I. 84
conuictus magnorum virorum efficacior oratione II, 15
conuiuæ deligendi II, 62 ſeq. quam occupati ſint I, 325
conuiuarum cenſura ſermo permiſſa II, 132
conuiuator I, 94
conuiuii ſermo qualis II, 186
in *conuiuio* iacere, & torqueri, pariane ſint II, 195. 816
conuiuia tempeſtiua I. 52. quibus curis parentur I, 325

conuulnerari I, 234
corbulo iecatus in Fidum Cornelium I, 267
ad *Cordubam* verſus Senecæ I, 102
Cordus vide *A. Cremutius Cordus*
Corfinium Cæſar obſedit I, 443
Corinthia I, 132. 324
Corinthii Alexandrum Macedonem ciuitate donant I, 394
Corinthus I, 132
Coriolanus ingratus I, 5.6
corium apud Lacedæmonios forma publica percuſſum I, 505
corium petere I, 264
Cornelia Gracchorum mater fortiter liberorum mortem tulit I, 125
Corneliæ duæ liberorum ſuorum obitus magno animo tulerunt I, 174
Cornelia lex de ſicariis II, 824
Corneliam legem Sylla tulit I, 200
Cornelius Senecio eques Romanus II, 444
Cornelius Seuerus, vide *Seuerus.*
cornicines II, 821
cornua an quis habeat, interrogantes reprehenduntur II, 127
corollarium I, 532
corona principe digna I, 300. non honor ſed honoris inſigne I, 389. nauallis I, 449
corona circa ſidera quomodo fiat II, 580
coronæ, virgæ & arcus differentia II, 595
coronæ etiam interdiu, licet raro, fiunt II, 584
coronis ſubſit ne aliquid corporis certi, nec ne II, 600
ad *coronam* venire, relicto iudice I, 14
coronas mittere I. 56
coronati I, 340
corpus non eſt ſaginandum, nec athlerarum modo curandum II, 45
corpus, animi pondus & pœna II, 192. hoſpitium animi II, 50. velamentum animi II, 376. vinculum animi II, 119
corporis & animi ſeparatio infantis ex vtero materno emiſſioni comparatur II, 455
corporis & animi bona, corpora eſſe probatur II, 471
corporis humani & terræ ſimilitudo II, 754
corporis potius quam ingenii exercitatio pluribus curæ eſt II, 278. deformitate animus non fœdatur II, 195
corporis temperatura tolli nequit II, 31
corporis tegumenta varia II, 358
corporum diuiſio II, 171
corpori non eſt ſeruiendum II, 41. quantum indulgendum II, 21
de *corpore* quid fiat hominem egreſſurus animus non eſt ſollicitus II, 380. ſeq.
corretundari II, 503. 702
Corſicæ, Græcis Cyrnus I, 100. eius deſcriptio I, 100. ſq. 113. cultores I, 111. ſeq. horridus ſitus I, 111

ad *Ca-*

ad *Coruncanum* redire ll, 511
Coruncanium laudabat Cato l, 360
Corus an recte a quibusdam Argeſt.s dicatur ll, 732
Corycus mons ll, 660
Coſſi l, 284
Coſſi vrbis præfecti, viri grauis ſed vino merſi, fides in ſecretis continendis ll, 300
Ceſura l, 1. 9
cothurnati, & elati ll, 259
cothurnati & excalceati ll, 22
cathurno, non tantum ſipario fortiora dicta l, 236
Cotta Tectus ll, 823
Cottam filium in exilium ſecuta eſt Rutilia l, 25
Craſſus ll, 819. diues l, 360 ll, 539. multis nimis cultus & recens ll, 511
Craſſo Cato oppoſitus l, 201
Craſſum Parthis auaritia dedit ll, 736
de *Craſſo* inſolens Parthus ſententiam tulit ll, 10
Craſſus Magnus a Claudio occiſus ll, 819. ſocer filiæ Claudii ibid.
Craſſi F. Magnum vocari vetuit C. Cæſar ll, 819
craſtinus ſine ſollicitudine expectandus ll, 35
Crates Stilponis auditor quid præceperit adoleſcentulo ſecreto ambulanti ll, 28
credere omnibus, & nulli, vtrumque vitium eſt ll, 8
crediti nomen quomodo beneficio tribuatur l, 465
crediti & beneficii diuerſa conditio l, 488
creditor beneficii quam pecuniæ diligentius quærendus l, 412. ſq.
creditor ſæpe debitori damnatur l, 521
creditori etiam prodigo pecunia reddenda l, 567. ſeq.
creditori præter ſortem extra ordinem numeratur ll, 284
credulitas plurimum mali, facit l, 46. 51
crepax focus ll, 508
crepitus ll, 160
in *Creta* inſula fons ſubſtitit, cum terra coli deſiit ll, 660
Cretici ſinus ll, 684
crimina plerisque voluptati ſunt ll, 428
criſin habere eamdem ll, 297
criſpare ll, 508
Criſpulus ll, 200
Criſpus amicus Senecæ l, 102
Criſpi Paſſieni egregium dictum l, 397. ſubtilitas, & dictum de adulatione ll, 689
crocodili a Delphinis & Tentyritis vincuntur ll, 699
crocus latentibus fiſtulis in altitudinem expreſſus ll, 357
Crœſus rex rogum ſuum eſcendit & extingui vidit l, 237. ſeruiit ll, 133
crucibus ſe refigere l, 357
crudeles qui dicendi l, 304
crudelitas acerbiſſima l, 406
crudelitas quid l, 304. quid peſſimum habeat l, 258. fere vinolentiæ com's ll, 303. regia inimicorum numerum tollen-

tollendo auget l. 282
crudelitatis exſecratio l. 298. exitus l. 299. regnum quale l, 300
crudelitatis & feritatis diſtinctio l, 304
cruſtæ l, 460
cruſtularius ll, 160
crypta Neapolitana ll, 164
cryſtallina l, 562
cryſtallina Vedii fregit Auguſtus l, 96
cubicularii ſupercilium l, 264
cubiculatæ naues l, 574
cubile humi poſitum ll, 11. in ambitionem compoſitum l, 213
culcita ll, 482
culina patrimoniorum exitium l, 391
ad *cultrum* vel gladium locare l, 327
Cumæ ll, 157
cuneare ll, 535. ſeq.
cupiditas hominum infinita l, 577
cupiditas nouorum, vetera obſcurat l, 427
cupiditatis vituperium l, 558
cupiditates terminandæ l, 234. ſeq. ll, 66. vbi terminandæ ll, 52. ſeq.
cupiditatum finis, timoris remedium eſt ll, 13. dantur gradus, non vero finis l, 118
cupiditatum ſeries infinita ll, 60
Curio l, 169. ſeq.
Curio nonnullis nimis cultus & recens ll, 511
curioſitas vitanda l, 71
Curius Dentatus primus in triumpho duxit elephantos l, 326
Curii Dentati dictum l, 225
Curius quibusdam parum ſeuerus ll, 547
Curium laudabat Cato l, 360
currus non honor, ſed honoris inſigne l, 388
curſor l, 492
curſores raro hieran faciunt ll, 298
curſorum agmen ll. 557
curua corrigere ll, 815
cuſtodiæ ll, 13. 219
ex *cuſtodiarum* agmine vnus mortem rogat Cæſarem l, 492
inter *cuſtodias* quidam ad ſpectaculum miſſus ceruicem ſibi rotæ circumactu frangit ll, 219
Cutiliarum inſula natans ll, 673
Cyclades ſparſæ ll, 680
Cyllenius ll, 820
cymbala cur ſonent ll, 627
Cynicus nummos poſcens & contemnens arguitur l, 409
Cynici petitio Antigoni cauillatione deluditur l, 409
Cynici an recte obuios quosque monuerint ll, 91
cum *Cynicis* excedere hominis naturam l, 329
Cypariſſiæ ll, 600
Cyprus l, 182. terræ motu agitatur ll, 766. ſæpius terræ motu vaſtata ll, 369
Cypri imperium Antigonus patri tradidit l, 454
Cyrenaici quas partes *Philoſophiæ* faciant ll, 349
Cyrnus, i. *Corſica* l, 100

Cyri

Cyri Babylonem oppugnaturi furor in Gynden fluv. I, 81. cupiditas I, 81. 557. ſeq.

D.

Dacus II, 574
Dædalus ſerram commentus eſt II, 356
Dahæ II, 231
Danubius I, 315. II, 679. Europam Aſiamque diſterminat II, 574. 747. ſimilem Nilo naturam habere a philoſophis, ſed falſo, creditur II, 694
dare quid I, 500
dare bene emenſum II, 7 4
dare, duos exigit II, 500
dare & accipere contraria I, 500
Darius II, 401. primus Perſas obtinuit I, 77
Darii crudelitas in Oebazi liberos I, 77. eius mater ſeruiit II, 133
Darium occidit Alexander II, 539
debeaturne aliquid ei, qui inuitus profuit I, 523
debeaturne aliquid ei, qui ſua cauſa nobis profuit I, 527
debere, vbi locum habeat II, 500
debitoris vaſa I, 381
debitori ſuo ſæpe creditor damnatur I, 521
in *debitum* ſoluere II, 18
December menſis luxuriæ & Saturnalibus dicatus II, 54
decempeda II, 337
Decio tribuno Lepidus ceruicem præbuit II, 10
Decius I, 478. ſe pro Republica deuouit II, 208
Decii I, 548
decoctor I, 479
decollationis remedium I, 20
decrepitus ad oſtium admotus II, 33
decrepiti & extrema tangentes II, 84
decretum quid II, 406. ſeq.
decreta philoſophiæ II, 393
decreta ſapientiæ neceſſaria eſſe II, 420
decretoria arma II, 530
decretoria hora II, 456
decretorius ſtilus I, 289
decuria prima, in qua vocem præco experitur II, 132
decurrere ſine hoſte II. 55
deducere I, 363
deductio I, 401
deformare, i, deſcribere I, 557
deformitate corporis non fœdatur animus II, 195
defricare boues I, 529
defunctis an male ſit I, 178
dehoneſtamenta I, 269
delator I, 33
defectio ſolis perfecta II, 596
delegatione & verbis perfecta ſolutio I, 521. ſeq.
delegationem recipere II, 87
delicatus quidam interrogat, an ſedeat I, 325
deliciæ ad rabiem incitant II, 134
deliciarum rabidarum vox, Quouſque eadem I, 220. incommoda & nocentes fructus II, 289
deliciolum II, 33
Delos immota credita tremuit II, 766

delphinorum & crocodilorum pugna II, 699

Demades an merito damnauerit funeribus neceſſaria vendentem, indeque luctum optantem I, 549

Demaratus Lacedæmonius a Xerxe præmiis afficitur, quia ſolus verum dixit I, 543

Demetrius & Antiochus Demetrii Syriæ regis liberi II, 789 poſt *Demetrii* Syriæ regis mortem effulſit cometes non minor ſole II, 789

Demetrius Cynicus magni iudicii vir I, 554. non virtutis ſcientiam, ſed egeſtatem profeſſus eſt I, 357. nudis ſtramentis incubans, veri teſtis, non præceptor II, 64. eodem loco imperitorum voces habet, quo ventris crepitus II, 372. vitam ſecuram mari mortuo comparat II, 209

Demetrii laus I, 563. eius dictum Cæſare ducenta donata reiicientis I, 566. oratio qua naturæ opes repudiat I, 563. præceptum vtraque manu proficienti tenendum I, 556. verba ad quemdam potentem libertinum II, 689. vnica de diis querela I, 206. vox magnifica I, 198

Demetrium ſecum circumfert Seneca, & ſeminudum admiratur II, 182

Demetrius Pompeianus locupletior Pompeio I, 229

Demetrius Poliorcetes I, 254. II, 27. Stilponem interrogat, num quid perdidiſſet vrbe capta I, 254

Demetrio quid reſponderit Stilpon interroganti num quid perdidiſſet I, 254. II, 27

Demochares Parrhesiaſtes ob procacem linguam appellatus I, 82

Democritus I, 329. antiquorum omnium ſubtiliſſimus II, 778. diu furere viſus II, 276. diuitias, vti onus bonæ mentis, proiecit I, 208. ſemper in publico riſit I, 35. 242

Democriti dictum I, 66, II, 19. inuenta II, 363. præceptum de tranquillitate vitæ I, 66, 239. opinio de vento II, 719. opinio de ſtellis II, 778. ratio II, 708. ſententia de terræ motu II, 719. volumen περὶ εὐθυμίας I, 217

Democrito obiectum, quod pecuniam neglexerit I, 369

denarius a ſeruo imputatus I, 91

dentium dolor cur acutiſſimus II, 268

dentium puerilium lapſus I, 461

denunciatio II, 427. 394

depoſitum non ſemper redditur I, 463

deprecanea fulmina II, 640

depudere I, 266. ſeq.

deſcriptio virtutis cuiusque neceſſaria I, 106. ſeq.

deſiderium ſuorum modicum, naturale eſt I, 164

deſideria ex vitio nata, inſatiabilia ſunt I, 118

deſideria rerum omnium quomodo deponenda II, 213. ſeq. hominum quomodo poſſint delineari II, 234

deſignatores I, 550

deſpumare I, 40. II, 212

deſtil-

deſtillationes longæ & crebræ II, 266
deſtringere II, 556
deſtricti pili II, 132
deteſtatio an idem quod obteſtatio II, 530
deuorare verba I, 75
Deus a morte defendit etiam, quæ mortalia ſunt II, 172. an beneficia det I, 458. an futura ſignificet II, 629. cogitatione viſendus eſt II, 801. fata quidem ſcripſit, ſed ſequitur I, 206. ſeq. idem cum natura I, 461. in homines venit II, 238. in viris bonis habitat II, 118. magiſter ex occulto producit ingenia I, 460. mala omnia a bonis viris remouet II, 208. maximus potentiſſimusque venit omnia II, 101. nihil habet, nudus eſt II, 101. omnium rerum ideas in ſe habet II, 190. quid ſit II, 575. quos probat, exercet I, 203. quomodo rogandus II, 29. ſine murmuratione comitandus II, 475. ſeq. vbique & omnibus præſto eſt II, 417. vndique in ſe totum redit, licet in exteriora tendat I, 346. vniuerſi arbiter & rector II, 49 ſeq.
Deus Epicureus I, 471. ordinarius, & inferioris notæ II, 491. Stoicus II, 503
Deus & materia, cauſæ rerum II, 193
Deus in humano corpore hoſpitans eſt animus II, 119
Deus vndique conſalutabor I, 365
Dei variæ appellationes I, 462. varia nomina II, 806. propoſitum in optimorum caſtigatione I, 203. vox I, 558
Dei & boni viri amicitia, & neceſſitudo I, 196
Dei omnia plena I, 462. ſeq.
Deo Stoici rotundam formam tribuunt II, 503
Deo quis ſit dignus II, 57. ſimilem fieri veteres finem Philoſophiæ fecerunt I, 354. nulla ab vllo iniuria fieri poteſt I, 562. ei quomodo quis par aut ſimilis fieri queat II, 101
Deum inermem facit Epicurus, & extra mundum proiicit I, 470
Deum nemo nouit II, 101
Deum ſequere, vetus præceptum I, 354
Deorum immortalium munus philoſophia II, 352
Deorum erga nos bonitas I, 420. 458. 477. cultus quis II, 417. templum eſt totus mundus I, 561
Deorum in homines beneficia contra Epicurum aſſeruntur I, 458
Deorum licet omnia ſint, iis tamen donum poſitum, & ſtips iacitur I, 559
Deorum omnia eſſe, quomodo intelligatur I, 561
Deos eſſe, ex publico conſenſu probatur II, 525
Deos conſilii primi non pœnitet I, 536
Deos nemo ſanus timet I, 471
Deos quis placatos habeat II, 491
Deos tacite & intra nosmet ipſos precamur I, 399
Deos vota & officia admonent

nent l, 517
Deos auctores vitiis inſcribere, illa incendere eſt l, 331
erga *Deos* ingrati reprehenduntur ll, 537. ſeq.
in *Deos* querimonia quorundam arguitur l, 419. ſeq.
per *Deos* fictiles olim iurabatur l, 118
Dii duodecim a Ioue in conſilium vocantur ll, 636. ſeq. ſuperiores & inuoluti ll. 806. gratuiti l, 476. beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perſeuerant l, 583. etiam ingratis multa tribuunt l, 477. etiam malis benefaciunt l, 478. excuſantur, quod malis imperia permittant l, 481. ſeq. futura omnia norunt l, 483. iniuriam nec accipere queunt, nec facere ll, 417. hominibus nec volunt obeſſe, nec poſſunt l, 48. nudi ſunt ll, 101
Diis nulla coactio, ſed voluntas æterna pro lege eſt ll, 536
Diis præter voluntatem nihil præſtare poſſumus l, 570
Diis quæ cauſſa benefaciendi ll, 417
Diis quæ obiici ſoleant l, 582. ſeq.
Diis nullius rei indigentibus nihilominus gratia referri poteſt l, 421
Diis aliter viſum eſt, Dii melius, in diuerſis dici ſolet ll, 431
a *Diis* quæ petenda ll, 29
ab his omnium rerum prima eſt origo ll, 124
cum *Diis* verecunde agendum ll, 801
Diadumenos ll, 189
Διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur ll, 350
Dialecticæ interrogationes exturbandæ ſunt ll, 294
Dialectica lex ibid.
Dialecticæ animalia ll, 550
Dialectici ſolum curant Non & hoc ll, 129
Dialecticorum libri a limine ſaltem ſalutandi, nec in iis tempus terendum ll, 141. interrogationes & captiones reprehenduntur ll, 140. ſeq.
Dialecticorum ſcholis iactatum ſophiſma ll, 333. veterum diſtinctio inter ſapere & ſapientiam ll, 526
dialogorum altercatio l, 514
dicendi celeritas in philoſopho improbatur ll, 116. ſq.
dicendi genus corruptum ex corrupta vita naſcitur ll, 505
dicta perdere l, 83
dictator olim magiſter populi dictus ll, 484
dicturi apud populum varie afficiuntur ll, 30
Didymus grammaticus quatuor millia librorum ſcripſit ll, 344
dies quid l, 34
dies vnus quomodo par ſit omni ll, 34
dies ater l, 365. feſtus ſeruorum ll, 133. muneris ll, 588. niualis ll, 705. rerum agendarum ll, 51
diei gyrus anguſtiſſimus ll, 34
diei noctisque officia commutantium reprehenſio ll, 554

dies quibuſdam longi videntur, noctes breues I, 331
dierum feſtorum cauſa veſtis mutatur II, 55
diebus feſtis & voluptati dicatis quomodo ſapientiæ ſtudioſus ſe gerat II, 55
Dieſpiter Vicæ Potæ Filius II, 817
diffuſio animi I, 344
digitus ad caput relatus, impudici indicium II, 150
digitis ſanguine litatum nubibus II, 707
digitis ſummis ambulare II, 497
digitulos ducere II, 205
dignatio II, 67
dignitas facilius creſcit quam incipit II, 443. ſq.
dilatio eſt optimum remedium iræ I, 51. 65. 72
diligentia quorumdam ſupernacua I, 327
Diluuii tempus II, 681. fatalis cauſæ deſcriptio II, 677 ſeq.
Diodorus Epicureus ſibi gulam præſecuit I, 357
Diogenes a puero caua manu bibente, calicem frangit cum ſui obiurgatione II, 356. Alexandrum vicit I, 495. ſeq. an recte obulos quosque monuerit II, 91. regias opes calcauit I, 493. ſeruiit II, 133
Diogenis dictum, cum ſeruus vnicus ei aufugit I, 229 felicitas I, 229
Diogenis Apolloniatis opinio de fulmine & tonitru II, 621. opinio de Nili incremento examinata II, 703
Diogeni Stoico de ira diſſerenti adoleſcens proteruus inſpuit I, 95
Diomedes I, 111
Dionyſius maior iure multibus regibus præferri poteſt I, 286
Dionyſius tyrannus I, 176
diplomata I, 565
diſcendi cupiditas quomodo dirigenda II, 477
diſcendum non ſemper ſed & præcipiendum II, 105
diſcendum quamdiu ſit II, 254
diſcenti quod debeat eſſe propoſitum II, 477
diſceſſionum more reſpondere I, 340
diſcingere II, 382
diſcutiens fulmen, II, 635
diſertus I, 471
diſpectus rerum II, 393
diſplicentia ſui vnde I, 219
diſputationes quid ſiu II, 455
diſputationes dialecticorum improbantur II, 140. ſeqq.
diſputatiuncula inanes arguuntur II, 527
diſtillatio vna tuſſim, aſſidua & vetus phthiſin facit II, 253
Ditis ianua II, 823
diues quomodo quis celerrime fieri poſſit II, 54. 538.
diuitis & pauperis comparatio II, 279
diuiti cuidam tandem panis & aqua defuit I, 236. ſeq.
diuitem quem vulgo exiſtiment II, 326. non facit pecunia II, 539.
diuites an animoſius detrimenta ferant I, 228. cur magni videantur II, 259. mendicis miſeriores I, 263. ſæpe pauperibus ſimiles ſunt I, 119.

ani-

animus facit l, 118
diuidere ſententiam l, 341
diuinatio e fulmine, auibus & animalibus irridetur ll, 629
diuiſio nulla & nimia idem vitii habet ll,347.ſq.
diuitiæ quæ ſint ll, 479. bonum non ſunt l, 205. ll, 330, 332. licet vtiles & habendæ ſint, non tamen in bonis numerantur l, 364.ſeq. naturales ll,538. quæ ſint magnæ ll, 11. quo loco apud ſapientem ſint l, 360. ſeq. quomodo certæ fiant l, 519
diuitiæ tenent illum, non diuitias habet ille, dicendum ll,540
diuitiarum contemptus ll, 64. 182. 494. ſeq. inſtabilitas l, 520. maximum exemplum Lentulus augur, l, 418. modus quis ll, 11. vituperatio l, 228. latentium in ſumma terra ſigna diſpoſita l, 459
diuitiis quis maxime fruatur ll, 45
diuitiis incommoda non recte imputantur ll, 332
diuitias laudantes poëtæ facem ſubdunt effectibus ll, 519
diuitias paraſſe, multis non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio ll, 52. quomodo & ſtultus & ſapiens poſſideat l, 366
D. Iulius, vid. *Iulius Cæſar.*
diurnum accipere ll, 280
docenti & diſcenti idem debet eſſe propoſitum ll, 477
doctrinæ exemplaris efficacia ll, 15. & vitæ diſſenſio multis obiicitur l, 355. ſeqq.
Δόγματα, decreta, ſcita, placita ll, 406
dogmata ſapientiæ non eſſe ſuperflua oſtenditur ll,417
cum *dolabra* ire piſcatum ll, 665.
dolendi decor ſapienti ſeruandus ll,439
dolendi finem qui conſilio non facit, tempore inuenit, quam bene ab omnibus dicatur ll,185
dolendum quomodo ſit ob amicos amiſſos ll, 184. 436
dolentium verba querula ll, 268
dolor omnis aut tolerabilis eſt aut breuis ll, 257. cito in odium venit ll, 185. futurorum non eſt præoccupandus ll, 38. 76. qui extenditur ned magnus eſſe nec qui magnus eſt,extendi poteſt ll,387. tempore conſumitur l,164
Doloris contemtus l, 268. ll, 76. contumacitas l, 126. 156. oſtentatio ll, 438. ſolatia & remedia l, 126. 152.164. vanitas l, 133
doloris opinione vexamur l, 253.
dolore doloris ſenſus amittitur ob duas cauſas ll, 268
dolorum maximorum ſedes in macerrimis corporis partibus ll, 268. omnium an ſapiens ſit expers l, 260. ll. 229
domina ſeruorum beneficio ſeruata l, 442
dominus, olim pater familiæ dictus ll, 133
dominus eiuſdem rei quomodo

modo duplex eſſe poſſit I, 560

domino an poſſit beneficium dari a ſeruo I. 438

dominis ſola ſeruorum corpora obnoxia ſunt I, 441

dominorum in ſeruos ſuperbia reprehenditur II, 131

dominorum iniuriis in ſeruos poſitus iudex I, 442

dominos obuios ſalutamus ſi nomen non ſuccurrit II, 7

in *dominos* ſeruorum quorumdam fidelitas I, 441. ſqq.

Domitius a ſeruo ſeruatus I, 443

Domitii clementiæ Auguſti debentur I, 284

domus puſilla reſpublica II, 133. recta II. 441

Donarine quid amicis, ſapienti, regi, reipublicæ poſſit I, 558. ſeq. 566

donare res difficilis I, 363

donatio inconſulta I, 464

differt a munere I, 519

Dorica lingua II, 264

Dorus librarius I, 560

doryphoros II, 189

Doſſeni monumento inſcriptus titulus II, 348

dracones II, 501. 671. inter pocula ſinuſque innoxii I, 53

Druſus Cæſar pronepos Attici II, 66

Druſus Germanicus pater Claudii Cæſaris I, 149

Druſus Libo adoleſcens nobilis conſilium ab amita Scribonia petiit, mortemne ſibi conſciſceret, an expectaret II, 216

Druſi Liuiæ F. res geſtæ & mors I, 160. ſeq.

Druſilla in cœlum ire viſa II, 806

Druſillæ ſororis mortem quam acerbe tulerit C. Cæſar I, 151

duci victor iubet II, 11.

duci iubere I, 22. ſeq. 82

Duillius primus nauali prælio vicit I, 326

Duillii I, 284

dupondio ſatur II, 56

duramentum I, 213

E.

EArinus puer II, 297

ebrietas I, 15. interdum utilis I, 16. vnius horæ hilarem inſaniam longi temporis tædio penſat II, 179. voluntaria inſania eſt II, 301

ebrietatis accuſatio II, 301. effectus I, 16. II, 79. 302

ebrietati honor habitus I, 391

ebrietate deuinctus animus non eſt in ſua poteſtate II, 301

ab *ebrietate* quomodo deterreant Zeno & Poſidonius II, 299

ebrius duobus modis dicitur II, 299. plerumque ad iram pronus I, 42

ebrius & ebrioſus differunt II, 299

ebriis an committendus ſecretus ſermo II, 300

Ebucii Liberalis laus I, 491

ebullire animam II, 810

echini II, 411

Ἐκνεφίας venti, vt ſiant II, 726

ectypa

ectypa imago I, 444
edictum, effatum & enunciatum idem II. 527
editio publicauit monumenta ingeniorum, etiam ad indignos peruentura I, 479
educationis vis I, 41,'44
effatum & enunciatum idem II, 527
effectus quibusdam præſtandus eſt, quibusdam pro effectu eſt, omnia attentaſſe vt efficerent I, 568
effligere I, 17. 54
effocari bonis I, 312
effractarius II, 211
effricare rubiginem II,413
egere neceſſitatis eſt II, 26
egeſtas & paupertas II, 167
non obſtat Philoſophiæ ſtudio II, 52
ad *egeſtum* venter corpora exhaurit II, 686
Ἐγκολπίας ventus II, 722
Ἐγκύκλιοι artes II, 340
Egnatii Auguſto inſidiantur I, 283. 315
Εἶδος quid *Platoni* II, 170
Εἰκονισμοὶ II, 422
eiuratio bonæ ſpei I, 367
electio vi & metu perit I, 412
elementa mundi II, 528. prima I, 452. quatuor I, 41. & totidem eorum proteſtates I, 41
elementorum diuiſio ſecundum Ægyptios II, 662. alterni recurſus ſunt II, 661
elementarius ſenex II, 109
elephantem in genua ſubſidere & ambulare per funem iubet minimus Æthiops II, 397
elephantes porcina vox terret I, 37
elephanti cxx ante currum ducti I, 328
elephantorum duodeuiginti pugna cum noxiis hominibus I, 327. gregem excelſiſſimus ducit II, 354. iugo colla ſubmiſſa I, 55
elephantos quis primus in triumpho duxerit I, 326. cura mitigat & in amorem conuertit I, 383
eleuſis II, 802
elleborus II, 304
elleboro ſtultos curare I, 424
Ellius leno I. 205
eloquentis votum litium numerus I. 549
emi quæ putamus II, 120
Empedoclis ſententia de naturali aquarum feruore II, 671
empta quædam pluris ſunt, quam vænierunt I, 529
emunire colles I,294
eneruata felicitas I, 202
Ennius Homerum imitatus II, 485
Ennius verſus ex Ciceronis libris de Republica II, 485
apud *Ennium* ſitus multum verborum occupauit II, 167
Ἐννοσίγαιος Neptunus vocatur II, 763
ens, vide *Quod eſt*.
entia in ſex modos Plato partitur II, 168
enuntiatiuum, enuntiatum, effatum, edictum II, 527
Epheſtios regio herbida, innoxia ab igne circumeunte II, 274
Epheſus II, 455

Ephorus hiſtoricus non religioſiſſimæ fidei, ſæpe decipitur, ſæpe decipit II, 789. hiſtoriis componendis vtilior ab Iſocrate indicatus eſt I, 228

Epicurus an merito reprehendat Stilponem & eos, qui dicunt, ſapientem ſeipſo eſſe contentum II, 23. cum Metrodoro ſuo Athenis ignotus, & Græciæ pæne inauditus II, 276. dolorem etiam appetit I, 378. dulce eſſe torqueri dicit II, 198. duo bona agnoſcit II, 204. exulcerati ventris dolore tortus beatiſſimum & vltimũ ſe diem agere ait II, 378 ſeq. fortis eſt, licet manuleatus ſit II, 104. honeſte viuendum eſſe docet II, 71. immerito mollia præcipere putatur I, 265. obiurgat & eos, qui concupiſcunt mortem, & eos, qui timent II, 81. Senecæ iudicio, ſancta & recta præcipit I, 350. ſernos amicos vocat II, 473. Stilponis obiurgator II, 27. Stoicis conſentit II, 282. ſeq. tria proficientium genera facit II, 148. voluptatis magiſter certis diebus famem experiri ſolitus II, 56

Epicuri angelus Seneca II, 64. dicta II, 35. 45. 50. 52. 56. 61. 64. 67. ſeq. 71. ſeq. 75. 89. 428. egregium dictum II, 19 dictum de Philoſophiæ ſeruitute II, 21. dictum omnibus philoſophis commune II, 94. dictum Stilponis voci ſimile II, 27. dicta cur commemoret Seneca II, 67. inepta diſtinctio de beatitudine ex virtute & voluptate II, 312. epiſtola II, 23. ſeqq. epiſtolæ ad Idomenea II, 65. epiſtolæ ad Idomeneum de occaſione obſeruanda II, 70. epiſtolæ ad Polyænum II, 56. obiurgatio quod Deum inermem faciat, & tamen colat I, 471. præceptum II, 31. ſeq. opinio de terræ motu II, 760. ſententia nobilis ad Idomeneum II, 67. ſententiæ eius cur notentur a Seneca II, 67. ſententiæ de paupertate II, 51. ſecta non otioſa eſt I, 378. & immerito male audit I, 350. voluptas ſicca & ſobria eſt I, 350. vox virilis I, 265. voces publicæ ſunt II, 21. eius non ſchola, ſed contubernium magnos viros fecit II, 15. hortulis quid inſcriptum II, 68

Epicuro obiecta vitæ & doctrinæ diſſenſio I, 357. obiectum quod pecuniam conſumpſerit I, 369. quæ ſit Dei felicitas I, 458. reſtimonium redditum I, 428

cum *Epicuro* quieſcere I, 328

Epicurum compilat Seneca II, 21

Epicurea bonorum diuiſio II, 204 cantilena de vano inferorum metu II, 80. voluptatis laudatio cur pernicioſa I, 350

Epicurea voces II, 212

Ἐπιχεγεσι@ θεὸς II, 814

Epicurei duas philoſophiæ partes ponunt II, 348. ſeq.

Epicureorum delicata & vmbratica turba voluptatem virtuti præferentium arguitur

tur I, 457. ſeq. opinio, voluptatem a virtute diduci poſſe negantium refutatur I, 344
Epicureorum vituperatio I, 467
Epicureorum & Stoicorum diſſenſio de ſapientis otio I, 373
Epicureum chaos II, 234
Epigenes duo cometarum genera facit II, 780
Epigenis opiniones de meteoris & cometis refutatæ II, 779. ſeq.
epiſtola non debet ſiniſtram manum legentis implere II, 129
epiſtolæ præmittere : Si vales, bene eſt, mos antiquis fuit II, 45.
epiſtolæ amicorum imagines ſunt II, 115. clarorum virorum obſcuros alioqui homines notos faciunt II, 66. Senecæ quales ſint II, 248. non ſint inanes, ſed monita contineant II, 532
epiſtolæ & codicilli II, 159
epiſtolarum commercium vtile II, 114
epiſtolis adſcribendæ voces grauium auctorum II, 114
epiſtomia argentea II, 103 ſeq.
epula funerea II, 35
eques Romanus II, 124. nomen ex ambitione natum II, 102
equeſtria & locus in equeſtribus I, 567
equeſtris hæreditas I, 431
equum empturi, nudum adſpiciunt II, 280
equi albi regium currum trahere ſolebant I, 81
Eraſinus fluuius abſorptus tandem rurſus emergit II, 675
Eretrici II, 345
ergaſtulum I, 90
Erixenem equitem Roman. populus, ob filium flagellis occiſum graphiis confodit I, 290
errores in vita humana vnde naſcantur I, 339
errori non iraſcendum I, 34
errorum amor cum errandi neceſſitate coniunctus I, 34
erubeſcere, vid. *rubor*.
eſcendere I, 257. 353
eſſedæ transcurrentes II, 161
eſſedarius II, 93
eſſentia vox a Cicerone & Fabiano vſurpata II, 167
eſt, i. edit I, 63, 717
eſtur I, 75
eteſiæ a nautis ſomniculoſi & delicati vocantur II, 725. an cauſa ſint incrementi Nili II, 701. in Italia nubes conſiſtere non patiuntur, at Indiam & Æthiopiam continuis aquis irrigant II, 693. ſeq.
eteſiarum cauſa & tempus II, 724
Etruſci & philoſophi in quibus de fulminibus & conveniant & diſſentiant II, 636
Etruſcorum diſciplinam Attalus Græca ſubtilitate miſcuit II, 641
Euander in Tiberis ripa regna Arcadum collocauit I, 111
euaporatio e terris varia II, 577
Eudoxus primus ab Ægypto in

in Græciam aſtrorum ſcientiam tranſtulit II, 778
Euphrates I, 315. 447. II, 574. 736.
Euphroſyne Gratiarum media I, 384
Euripus II, 158. Euripi II, 298. 357
Euripidis opinio de Nili incremento II, 699. verſus recitati populum ad eiiciendum tragœdiæ actorem concitant II, 520
Euronotus ventus II, 732
Europæ Aſiæque terminus II, 574. 747
Eurus II, 731. Latinis Vulturnus II, 731
Eurynome mater Gratiarum, & cur I, 385
Euthymenis Maſſilienſis teſtimonium de Nili incremento II, 701
Εὐθυμία I, 217
exarmare II, 95
exauctoratus II, 103
excalceari II, 259
excalceati & cothurnati I, 22
excarnificare II, 79
excarnificatus animus II, 61
exceptiones nigræ II, 137
excerpta II, 103
excuſatiſſimus I, 371
exemplar, inſtrumentum eſt cauſæ neceſſarium II, 191
exemplar, Platonis Idea II, 190
exempla plus proſunt quam præcepta II, 15
exempla quam efficacia ſint II, 18
exequias immaturas fax cereusque præceſſit I, 235
exerceri ad palum II, 123
exercitationis finis II, 296. ſeq.
exercitationes quæ conueniant, quæ non II, 45. ſeq. quæ deligendæ I, 245
exercitus in centurias deſcribi ſolet II, 347
exitus bonorum mali non debent nos contriſtare I, 242. ſeq.
exoleti I, 325
exoletorum agmina per nationes coloreſque deſcripta II, 410. plauſus II, 21.
exoletis articulos malacisſandos præbere II, 205
expetendum & adexpetendum quid II, 524
expers propter ſe quid dicatur I, 472
expiationes quid proſint, ſi fata immutabilia II, 636
exportatio I, 236
exprobratrix memoria I, 578
exſanguia ſcripta II, 186
exſecrantium voces nocent II, 397
exſibilare I, 63
exſilium quid ſit I, 101. ſeq. 108. 549
exſilii metus vt demendus II, 76. 80. remedia I, 114
exſpuere ſpiritum I, 99
exſulis paupertas nullum incommodum habet I, 118
exſurdatus clamoribus II, 400
extraordinaria imperia I, 454
extrinſecus auſcultantes II, 105

F. Fa-

F.

Fibella, i. hiſtoria II, 263. 335

faber inquilinus II, 161

fabrilia ferramenta non eſſe a ſapientibus excogitata II, 355.

Fabianus arcus I,249

Fabianus Papirius a Cicerone, Aſinio & Liuio ſaltem vincitur II, 444. dubitabat, an ſatius eſſet nullis ſtudiis admoueri, quam inutilibus implicari I, 328. diſertus & elegans II, 167. philoſophus verus & antiquis contra affectus impetu pugnandum ait I, 321. populo diſſerebat, ſed modeſte audiebatur II, 150

Fabiani viri & vita, & ſcientia & eloquentia egregii, diſputatio expedita, non concitata II, 118

Fabiani Papirii libri ad philoſophiam pertinentes II, 445. libri de ciuilibus II, 442. opinio de fine mundi II, 677. oratio qualis II, 442. pudor in ſenatu decens II, 31

Fabius cunctator I, 478. cunctando imperii vires recreauit I, 73

Fabius eques Romanus II, 823

Fabius Maximus I, 184. II, 321

Fabius turpiſſimam imperatori aiebat excuſationem, Non putaui I, 52

Fabius Perſicus impurus ſacerdotium propter maiores receptus I, 481

Fabis Perſici pecunia a Iulio Græcino repudiata I, 415

Fabii Verrucoſi dictum I, 402

Fabii II, 295. trecenti I, 493

Fabii trecenti non victi, ſed occiſi dicuntur I, 481. 493.

Fabricius diuitias imperator reiecit, cenſor notauit II, 433. Pyrrhi regis aurum repulit II, 542. Pyrrhum monuit, vt inſidias medici vitaret II, 542 quibusdam parum pauper eſt II, 547. triumphalis ſenex radices & herbas cænat, quas in agro repurgando vulſit I, 197

Fabritii paupertas I, 198

fabulæ vita eſt ſimilis II, 266

fabuloſum fretum II, 126

facere, i, parare, exercitum II, 513

faces, vide poſt *fax*.

Falaris I, 240

fallacia fulmina II, 640

fama II, 454. multos non excipere, ſed eruere ſolet II, 276

famas petere II, 513

familiæ periculum adit, cum incertum eſt, an mors domini voluntaria fuerit II, 262

familiæ nomina in prima parte ædium collocantur I, 445

familiares olim dicti, qui nunc ſerui II, 133

fames ambitioſa non eſt II, 540. malum panem ſiligineum reddit II, 561. paruo conſtat II, 52

fames & ſitis ſedatu facilis II, 10. 538.

fames exercitus Perſici I, 80
famem Epicurus certis diebus expertus eſt II, 56
fanum I, 562
faſces duodecim I, 90. honoris inſignia I, 388
faſciam ſolue II, 280
faſtos occupare vno nomine I, 26
fatigatio cur maxime bilem moueat I, 70
fatigatæ allocutiones I, 159
fatum quid I, 462. II, 633. idem cum Deo I, 462
fatum rerum commune I. 190. II, 370
fatum vnum eſt, nec fulmine mutari poteſt II, 632
fatum non tollit philoſophiæ ſtudium. II, 49
fati lex prima II, 633. circuitus II, 741. ſeq. obiurgatio quotidiana II, 382. tolerantia cur neceſſaria II, 424
fato tam diuina quam humana reguntur I, 207
fata an ita ſint immutabilia, vt expiationibus & votis auerti non poſſint I, 135. 163. II, 633. Deus quidem ſcripſit, ſed ſequitur I, 207. ſeq.
fauere ac plaudere II, 707
fauete linguis, in ſacris dici ſolitum I, 368
fauor populi raro virtutibus, ſæpius vitiis comparatur II, 94
Fauonius idem cum Zephyro II, 731
Fauonii indicium II, 581
fax cereusque immaturas exequias præceſſit I, 33
faces diurnæ II, 579. ſeq.
faces igneæ II, 579. 779. quomodo fiant II, 799
ad *faces* & cereos funera ducenda I, 337. viuere II, 557
febricula longas deſtillationes ſequuntur II, 266
Febris Dea Claudium comitatur II, 810. ſeq.
febris præcordia torrens II, 269. viſcera torrens II, 42. peregrinatione diſcutitur II, 459. ſeq.
febris natura II, 753
febrium genera innumerabilia vnde II, 408
febrem habere dicimur, cum illa nos habeat II, 540
febres quædam valetudinem leuant I, 16. 102
Februarius menſis II, 324. 739
Felicio Senecæ oſtiarius II, 33
felicitas auida eſt & alienæ auiditati expoſita II, 60. bracteata II, 518. eneruata I, 203. iracundiam nutrit I, 41. ſeq.
felicitas diuitum perſonata II, 279
felicitas vera vbi poſita ſit I, 354. Deo proxima II, 63
felicitatis immoderatæ incommoda, I, 328. II, 114. inquietudo II, 114. intemperantia periculoſiſſima I, 203. reprehenſio I, 207
in *felicitate* quomodo nos gerere debeamus II, 243
feliciter, quod agis II, 209
felix nemo fit aliena infelicitate II, 405
felix vulgi, voluptatum ſeruus eſt I, 353. quinam vere ſit II, 259

felicis cognomen honori datum I, 289
felices ad ſimilitudinem ſuorum parietum extrinſecus culti ſunt I, 207. cuius rei inopia laborent I, 540
felicium exclamatio, quod viuere non liceat I, 318
felicium gaudia & tempora miſera I, 332
feminæ equo donatæ I, 173. podagricæ & caluæ medicorum maximum mendacem faciunt II, 409. per liberos ambitioſæ I, 122. ſq. quædam non conſulum numero, ſed maritorum, annos ſuos computant I, 436
feminarum adulteria I, 437. luxuria & libido I, 123. II, 412. voluntas mobilis & vaga II, 829. fæcundas facientes aquæ II, 674. ira acres ſunt magis, quam graues I, 42
feminis annus ad lugendum conſtitutus II, 185. luctus ſpatium decem menſium datum I, 174
fenerator quando male audiat II, 411
fenerator valetudinarius I, 91
Feneſtellæ II, 484
fenus quid I, 565
feræ nullum eſt beneficium I, 413
feræ primæ formæ I, 199
feræ hominis conuictu manſueſcunt I, 68. 383. ira carent, ſed non impetu I, 5
ferarum domitores II, 317
ferarum venatio & poſſeſſio periculoſa I, 352
ferculum alienum I, 365
fercula pro congiariis numerare I, 227
feriæ Druſo ne quidem puero fuerunt conceſſæ I, 316
ferias menſtruas certis diebus ſibi quidam dederunt I, 244
feritas quid I, 304. differt a crudelitate I, 304
feritatis origo & deſcriptio I, 39
ferrum cur effoſſum I, 565
ferrum in igne eſt II, 817
feſti dies cur inſtituti I, 245. quomodo philoſopho agendi II, 55. vide *dies*.
fictiles II, 101
fictiles dii I, 117
fictilia II, 13
fidelitas quorumdam ſervorum in ſuos dominos I, 441. ſeqq.
fides II, 341. hominum impreſſis ſignis creditur I, 435. penes auctores erit, dictum hiſtoricorum II, 703. in ſolo ſapiente eſt II, 283
fidiculæ I, 64. 80. 179
Fido Annæo longior II, 689
Fidus Cornelius ob Corbulonis contumelioſum dictum lacrymatus eſt I, 267
figuli rotæ inuentor II, 362
figura I, 405
filiæ male conſulens I, 478
filius quantum patri debeat I, 448
filii quidam propter matrum merita ad honores promouentur I, 480
filio datum beneficium, an ad patrem pertingat I, 509
filiorum exempla patres beneficiis vincentium I, 451. 453.

453. exempla patres illuſtrantium I, 450. mortem quinam fortiter pertulerint I, 170

fines Athenienſium aut Campanorum quos vocemus I, 559

finita fulmina II, 639

finitio I, 4

finitor ſeu finiens, ὁρίζων Græcis II, 732

fiſcus I, 488. tanti eſt, quantum habet II, 329

fiſci in angulo iacentes I, 91

fiſtulæ plebeiæ II, 320

Flacci mors II, 182. ſeq.

flamma ingentis pilæ ſpecie viſa II, 577

Flaminius circus I, 507

flaui cur iracundiſſimi I, 42

flectendum interius in curſu, circi certamine, & vitæ ſpatiis I, 231

flendi ius ab Homero præſcriptum in vnum diem II, 183

flendi larga & aſſidua materia I, 135

flere in publicum progreſſus cur Heraclitus ſolitus ſit I, 242

fletus primum naſcentium omen I, 125

fletus naſcentium cauſa II, 456

florales ioci nudarum mulierum II, 427

floſculi non ſunt viro ex auctoribus captandi II, 103. ſeq.

fluctus quid II, 719

flumen in idem bis non deſcendimus II, 171

per *flumen* gratis vehens an beneficium det I, 532

flumina in vſum hominum a Deo tributa I, 459. cur aliquando ſiccentur, aliquando noua emergant II, 659. cur quædam æſtate augeantur II, 675. cur quædam certis menſibus magna, certis anguſta II, 664. cur quædam in ſpecum palam decidant, quædam paulatim intercidant, eademque ex interuallo reuertantur II, 675. quædam cum ipſo mundo cœperunt II, 670. ſubterranea II, 728. 750

fluminum curſus quomodo continuetur II, 656. quorumdam vis mira II, 674. magnorum capita veneramur II, 119.

fluminibus gratiæ non aguntur I, 524

focale II, 717

focos cum obſoniis transferre, luxuria commenta eſt II, 272

folliculi, ventorum genus quoddam ab agricolis ſic nominatum II, 734

fontem monſtrare ſitientibus, beneficium eſt I, 431

fontes certo tempore purgamenta eiectantes II, 676. cur aliquando ſiccentur, aliquando noui emergant II, 659. cur quidam ſenis horis pleni, ſenisque ſicci ſint II, 664. quidam ſacri II, 119. cur in Africa pauci II, 656

fontium perpetuæ cauſæ II, 656

forati animi I, 322.

forma Ariſtoteli Idos II, 189

forma non cauſa eſt, ſed pars II, 191

formido l, 287
formido nimia multos ad mortem coëgit ll, 10. vaticinantes & attonitos reddit ll, 768
formidoloſa l, 209
formula cadere ll, 136
formula excidere l, 303
de *formula* diſputare ll, 720
ad *formulam* ſpectat ll, 631
ad *formulam* viuere ll, 235
fornicum inuentor fuit Demetrius ll, 363
fortis l, 251. ll. 205. quis abuſiue l, 423. vir quis l, 251. ſine timore eſt ll, 314. non fugit laborem ll, 70
fortes natura iracundi ſunt l, 39.
fortitudo quid l, 423. ll, 341. 505. tam in Perſas quam in alte cinctos cadit ll, 104. Stoicis eſt animal ll, 501. an ſit optabilis ll, 207
fortuita non ſunt bona ll, 331. aliquando ſanant, nec tamen ſunt ſanitatis remedia l, 524
fortuitorum metus inanis ll, 239. ſeq.
fortuitorum præmeditatio & contemtus ll, 244. 365. 505. remedia ll, 828. timor quomodo vitandus ll, 36
fortuitis omnes ſubiecti ſunt ll, 10
fortuna neque boni neque mali aliquid nobis tribuit ll, 430. non habet longas manus ll, 290. quos ſibi aduerſarios aſſumat l, 197. relinquenda eſt ll, 290. in mores ius non habet ll, 109
fortuna magna, ſeruitus magna l, 138
fortunæ contemtus l, 214. ius nullum in præteritum l, 320. ludus ll, 241. momentanea varietas ll, 10. munera philoſopho vitanda ll, 21. potentia ll, 365. 368. regnum l, 268. inſtabilitas ll, 652
fortunæ bona non excluduntur a ſapiente l, 360. ſeq.
fortunæ certamen fortiores reddit l, 204
fortunæ indulgentia opus eſt ad virtutem tendenti l, 353
fortunæ manus ſunt homines potentes l, 251
fortunæ nihil intactum l, 149
fortunæ omnes copulati ſunt l, 233
de *fortunæ* fide nihil ſibi promittendum l, 107
de *fortunæ* iniquis præmiis quid ſentiendum l, 243
cum *fortuna* expoſtulatio 135. ſeq.
fora trina l, 34
frænos mordere l, 246
fragor ll, 626
frater, alterius frater eſt, nemo ſui ipſius l, 501
fratrum diffidentium alter ſi ſeruetur, an alteri fratrem non periiſſe moleſte ferenti beneficium detur l, 512
fratrum morte ſeparatorum exempla l, 143. 148
fraudator beneficiorum l, 477
frendens l, 23
frigidum nihil ſine aëre ll, 100

frigore

a *frigore* quomodo homines ſe defendant II,557
fritillus I, 388. II, 821.
fritilla religioſi I, 388
fritinnire I, 103
frontis infirmitas I, 399
frugalitas quid II, 52. commendatur I, 228. ſenectutem producit II, 174
frugalitatis iudicium non eſt auri & argenti odium II, 12
frumentum publicum I, 479
frumentum vendenti quantum emens debeat I, 529
frumenti publici cura I, 334
Fucinus lacus II, 656
fugit dies Virgilio II, 482
fugitiui diuites in Mimo II,509
fulgera media correpta dicebant antiqui II, 644
fulgetra II,644
fulgor II,645
fulgores quomodo fiant II, 599
fulguratio quid II, 644
fulgurationis & fulminis diſcrimen II, 578.616. 620
fulgurationes, fulmina & tonitrua ſimul fiunt II, 616
fulgurationum cauſa II, 644
fulguris cauſa nocte tranquilla II, 625
fulguritus II, 620
fulguritis odor ſulphureus II, 622
fulguritorum capita ad exitum fulminis ſpectant II, 628
fullo II, 583
fullonius ſaltus II,46
fulmen cur, cum igneum ſit, terram petat II, 623. cur oblique feratur II, 645. cur ſubitum appareat & ſine ignis continuatione II, 645
fulmen placabile & pernicioſum II, 637
fulmen & fulgor quid differant II, 645
fulminis mira opera II, 622. 628
fulminis & fulgurationis diſcrimen II, 578.616. 620
fulmine cur montes plerumque feriantur II, 646
fulmine icta verminant II, 629
fulmini vis ineſt peſtifera II, 643
fulmina an a Ioue mittantur II, 636. 639. cur æſtate plurima II. 645. futurorum prænuncia II, 629. priuata & publica II, 641. non ſunt fortuita I, 194. omnium metu, paucorum periculo cadunt I, 281
fulminum ars triplex II, 631 auctoritas in auguriis & auſpiciis II, 632. cauſa II,644. diuiſio iuxta Attalum II, 640. diuiſio iuxta *Etruſcos* II, 636. tria genera iuxta Cæcinnam II,634. genera vera II,635. metus ad quid proſit II, 637. metus eximitur II, 646. nomine II, 640. procurationes & expiationes quid proficiant II, 634. vis II, 641. ſeq.
fulminum ſcientia valent Tuſci II, 629
fulminant inferiora I, 66
fulminatio II, 616. ſeq.
fumus, hoſpitum indicium II, 186
funebris laudatio, non laus dicitur II, 454
funerare I, 106

funerari I, 120
funeſtare I, 150
funus tacitum I, 216
funera quomodo deflenda II, 441. ad faces & cereos ducenda I, 337
funeribus neceſſaria vendens damnatus Athenis I, 549
fur deprehenſus I, 160
furem ſignata ſollicitant II, 211
furans II, 410
furentium indicia I, 3
furiæ inferum I, 57
furimus II, 412
Furnius quomodo patri Antonianas partes ſecuto venia impetrata Auguſtum demeruerit I, 417
furor ex ira I, 2. 58. II, 389 vt curandus II, 389
furtum quomodo ſapienti fieri poſsit I,562. dat lucrum, ſed cum metu & tormentis II, 330
furtiua ſcelera I, 32
futuri cur homines auidi I, 165
futura, bona non ſunt II, 530. proſpiciendo molliuntur I, 235
de *futuro* nihil certi nobis promittamus II, 447
futurorum metus taxatur II, 38. 76. 431.
futurum tempus dubium eſt I, 321.

G.

GAlatiæ fluuius colorem animalibus mutans II,672
Galliæ cur fluminibus abundet II, 657. ſalubritatem cœli Circio vento debet II, 733
Galliæ populi truces & inconditi I, 111
Gallia II, 574
gallus in ſuo ſterquilinio plurimum poteſt II,813
Galli in Græcia I, 110.
Galli Germanos cæciderunt I, 13
Gallorum gens a Caſſandro obſeſſa II, 660
Gallia omnibus ciuitatem ſi princeps dederit, quantum ſinguli debeant I,533
Gallos togatos videre conſtituerat Claudius II, 808
Gallio Senecæ frater I, 338 II, 690. adulationis oſor II, 690. in Achaia febricitans, nauem aſcendit, vt morbum euitet II, 459. citatur II, 725
ganeo II, 415
gaudium inueſtitum II, 74. verum II, 73. 431. ſecurum ſola virtus præſtat II, 87. an ſit boni pars, quod ex virtute oritur I, 353
gaudium ex conſulatu, ex nuptiis &c. percipere, an bene dicatur II, 175.
gaudii & voluptatis diſcrimen apud Stoicos II, 175
gaudio vero ſoli ſapientes fruuntur II, 73
gaudia mala improprie dixit Virgilius II, 175
gaudia occupatorum trepida I, 332
gaudere non poteſt niſi bonus & ſapiens II, 178
gauſapatus II, 152

Geminus Varius Vinicium tractim dicentem, diſertum negat II, 117
gemma miniſtrare I, 200
gemmea ſupellex II, 494
generoſus quis II, 125
genius ſingulis adſignatus II, 491
de *genus* pugnare I, 196
genus generale, & genera ſpecialia II, 169
genus ſummum, Quod eſt II, 168
genus Stoicis ſummum quodnam II, 169
genus eſſe aliquod, probatur II, 168
generis humani conuitium I, 505
Geometres quid doceat II, 337. 340
Geometrarum rationes cogunt II, 587. 590
Geometria non facit virum bonum II, 335. ob ſubtilitatem lubrica I, 428. an Philoſophiæ pars poſſit dici II, 341.
Geometriæ placita II, 405. ſeq. puluis II, 341
Geometriam diſcere cœpit Alexander II, 371
Germania I, 160. II, 574. 641. cur fluminibus abundet II, 657
Germanicus C. Cæſaris pater I, 481. frater Claudii Cæſaris I, 150
Germanici mors non fuit ſine denunciatione II, 577
Germanus puer protinus haſtile vibrat II, 109. ſq.
Germani cuiusdam ad ſpectaculum ducti mors fortiſſima II, 249
Germani, auida belli gens II, 747. capillum nodo vinciunt II, 569. iracundiſſimi I, 39
Germanorum animoſitas & patientia I, 13. 204
Germanorum tranſitus non inhibuit Pyrenæus I, 110
Germanis iracundia cladis cauſſa I, 13
Germanis rufus crinis & coactus in nodum I, 86
geruli I, 446
geſtatio exercitationis ſpecies I, 437. II, 46. 156. commoda eſt II, 46.
geſtationum horæ I, 325
Getulicus Caius II, 692
gigantes II, 169
glacies quomodo fiat II, 703
potui miſta II, 712
glacie rigorem potionis renouare II, 271
gladiator ignominiam iudicat cum inferiore componi I. 198
gladiatorem in arena capere conſilium, vetus proverbium II, 69
gladiatores I, 235. 266. ira tenendat I, 13
gladiatoribus ignauis populus iraſcitur I, 4
gladiatorius ludus I, 33
gladiatorii muneris dies I, 331
gladius bonus II, 255
ad *gladium* vel ad cultrum locare I, 327
globi ignei II, 577, ſeq.
gloria quid II, 565. ex ſcriptis & conuerſatione eruditorum comparatur II, 66. multorum conſenſum requirit II, 453. vmbra virtutis eſt, aliquan-

aliquando ſequens, aliquando præcedens II, 276
gloriæ & claritatis diſcrimen II, 454
Gorgonius II, 322
grabatus II, 56. 63
Gracchana mala I, 316
Gracchus quibusdam nimis cultus II, 511. vid. *C. Gracchus.*
Gracchorum mater Cornelia I, 125. 174
gradarius II, 117
in *gradus* quatuordecim deducere I, 432
Græca quomodo in Latina vertenda I, 217
Græcæ linguæ gratia I, 134
Græcæ ineptiæ II, 291
Græcæ vrbes in mediis Barbarorum regionibus I, 110
Græcia maior I, 110
Græcia admiratur patrem ſacra rite peragentem, filii morte denunciata II, 170. ſeq. Epicurum & Metrodorum pæne inauditos habuit II, 276. ſtellis numeros & nomina fecit II, 796
Græcus poëta I, 226. tibicen II, 253
Græci in Gallia I, 110
Græci nominibus in ſpecies iram diſtinguunt I, 6
Græci quidam dicaces in Antigonum I, 82
Græcorum inutilia ſtudia I, 326. prouerbium II, 506
Græcos hiſtoriæ coarguunt II, 580. togatos videre cupiebat Claudius II, 808
in *Græcis* dicendi celeritas fertur II, 117
Græcinus Iulius vir egregius a C. Cæſare occiſus I, 415
Græcini Iulii, ob non acceptam a Fabio Perſico & Rebilo infamibus pecuniam, obiurgati reſponſa I, 415. vide *Iulius Græcinus.*
Graii Maſſiliam incolentes, diu in Corſica conſederunt I, 111
Graius mons II, 101
Grammatica II, 328
Grammaticus circa curam ſermonis, hiſtorias & carmina verſatur II, 335. non erubeſcit ſolœciſmum, ſi ſciens facit II, 406. quo animo Virgilium legat II, 484. & Ciceronem II, 486
Grammatici analectæ II, 88
Grammatici cuſtodes Latini ſermonis II, 422
Grammatici oculi II, 483
grandiſcapiæ arbores II, 324
grando quid II, 704. cur non hieme cadat II, 704. ſeq. cur rotunda II, 703. ſeq. quomodo fiat II, 703
grandinis venturæ ſpeculatores nubibus immolant II, 706
graphio pungere II, 707
graphiis confodere I, 290
gratiæ referenda iis, qui inuiti proſint I, 323. apud paucos poſt rem manet I, 394. per quæ etiam felicibus referri poſſit I, 540. ſeq. an neceſſario referenda I, 489
gratiæ tantum demitur, quantum moræ adiicitur I, 400
gratiam referre beneficiis an res per ſe expetenda I, 456. 469. an retulerit bene-

ficium grato animo accipiens I,415, ſeq. an ſibi quis referre poſſit I,499. referre ſcit ſolus ſapiens II, 283
gratiam referre, & non reddere, dicimus II, 282
ad *gratiam* reddendam quæ requirantur I, 426
ad *gratiam* reddendam nemo eſt cogendus I, 429
gratiam qui refert, an ſit gratus I, 473. 476
gratiæ non ſunt furtiue agendæ, in angulo, & ad aurem I, 416
gratias ago mihi cum dicimus, quid velimus I, 501
Gratiæ Iouis & Eurynomes filiæ, ætate minores quam Horæ I, 385. cur tres, cur ſorores, cur manibus implexis, ridentes, virgines, ſoluta veſte I, 383. Veneri comites datæ I, 385. apud quemdam poëtam præcinguntur I, 384
Gratiarum nomina I,384
Gratiis cur Mercurius adſtet I,385
gratitudinis laus ab utilitate & honeſto I, 474
gratuita quæ vocemus II, 122
gratus animus in Beneficiario in quo conſeruetur I, 393. in quo conſiſtat I, 417
gratus ſine impendio I, 426
gratus eſſe poteſt ſola voluntate I, 421. 473. ſeq.
grati & ingrati comparatio I, 438
grato animo nihil honeſtius I, 472. II, 285
gratum quemcunque facit memoria I, 428
gratiæ videantur, qui incommoda precantur iis, quibus obligati ſunt I, 537
gratorum duo genera I,473
grauia an ſint, quæ tardius mouentur II, 800
gregalia poma II,394
gregale tectorium II, 321
gregibus maxima corpora vel vehementiſſima præſunt II, 354
Grumentum obſeſſum I,442
Gryllus propter Xenophontem notus I, 450
gubernator deteriorne fiat tempeſtate II, 315. duas perſonas habet II, 316
gubernator etiam eſt, qui in ſicco I, 473
gubernator nauſeabundus II, 486
gubernatoris temerarii & cauti comparatio II, 42
gulæ libido inſatiabilis & luxuria I, 115. II, 352. 513 ſeq.
guloſi oculis II, 668
Gyarus I, 109
Gylippo Syracuſas petenti viſa eſt ſtella ſuper lanceam II, 579
gymnicum certamen I, 39
Gyndes fluuius a Cyro in CCCLX riuos diſperſus I, 81

H.

Habent, & non habentur I, 20
habere dicimur febrem, cum illa nos habeat II, 540
habitus qualis conueniat II, 12
habitus animi rectus II, 419
Hadrianum mare II, 351
Hadriaticum æquor II, 684
hædi ignium cæleſtium facies

cies cur ita vocentur II,577
Hæmus aliquando aquarum inops fuit II,660
hallucinationes I,367
halo quomodo fiat II,580
Hannibal II,651.731
Hannibalis crudelitas I,31
victor Scipio I,14.333
Hannibalem fomenta Campaniæ eneruarunt II,145
Haphe inſpergebantur Athletæ ceromate perfuſi II,156
Harmodius & Ariſtogiton tyrannicidæ I,225.569
Harpago liberi epulandi appoſiti I,75
Harpaſte Senecæ vxoris fatua, ſe cæcam eſſe neſciens II,142
Harpocras Claudii libertus II,824
Haruſpices I,180
haſta ciuilis I,3. prætoris I,323
haſtulæ contra fulmina II,629
Haterii oratoris celeberrimi celeritas in dicendo improbatur II,117
Hecaton I,385. II,13. ſeq. reprehenſus I,415
Hecatonis dictum I,411. exemplum de Calliſtrato I,548. quæſtio an poſſit domino a ſeruo dari beneficium I,438
Hecuba minor an Helena II,336
Hecuba ſeruiit II,133
hederæ idoneæ eliciendis ignibus II,622
Helena an Hecuba minor II,336
Helice merſa II,763.765
Helis vrbs II,765
Heluiæ Senecæ matris infelicitas I,105. laus I.124.126.ſeq. pater I,126. ſoror I,128. liberi I.127
hemina ſanguinis I,240
heminam propinare I.55
Heracleoticum oſtium Nili II,699
Heracleto cognomen fecit orationis obſcuritas II,34
Heraclitus in publicum procedens flebat I,35.240
Heracliti dictum II,171. dictum de dierum paritate II,34. opinio de fulguratione II.644
herba flaueſcit, & ad aream ſpectat II,558
Herculanenſis oppidi pars terræ motu corruit II,739
in *Herculanenſi* villa a C. Cæſara diruta I,81
Herculaneus nodus II,333
Herculaneus ſcyphus II,303
Hercules II,811. minime vafer II,812. ſolus a Corinthiis ciuitate donatus I,394. totum orbem pererrauit II,811. vinus vſtus I,243
Herculis laus I,395. templum II,814. veſtigia I,557
Herculis appellatio Deo aptari poteſt I,462
hereditas equeſtris I,431
hereditatem Iuriſconſulti negant vſucapi poſſe, ſed ea quæ in hæreditate ſunt I,522
Herennius Macer I,269
Hermachus II,104. ex tertia ſorte ingeniorum II,148.
Hermachum magnum virum fecit Epicuri contubernium II,15
heſychia quies II,374

Heſiodus maior ætate, an Homerus II, 336. quæ nomina, & cur Gratiis impoſuerit I, 384
Heſiodo Thalia Charis eſt, Homero Muſa I, 385
hiemantibus aquis II, 512
hiemauit tempeſtas, annus, aquilo II, 512
hieme calor ſub terris non eſt maior II, 702
hieme cur putei & ſpecus calcant II, 753
Hieronymi dictum I, 23
hieran facere II, 298
Hippias tyrannus I, 45
Hippocrates in mendacio deprehenditur ob feminarum intemperantiam II, 409
Hippocratis medicorum maximi exclamatio I, 311. ſecta II, 406
Hippoperæ II, 325
Hiſpana machæra I, 316
Hiſpania I, 115. II, 402. 574
Hiſpaniæ incolæ Pœni I, 110
Hiſpanias a contextu Africæ mare eripuit II, 769
Hiſpani Corſicam coluerunt I, 112. Germanos cædunt I, 13
Hiſpanis immunitatem ſi princeps dederit, quantum ſinguli eo nomine debeant I, 533
Hiſpanos togatos videre Claudius conſtituerat II, 808
hiſtriones non irati ſunt, ſed iratum agunt I, 41
hiſtoriæ ingentis, minutiſſime ſcriptæ & arctiſſime plicatæ, recitator II, 404
hiſtorica lingua II, 597
hiſtoricus iuratus II, 804
hiſtoriri I, 462. parelia ſolos vocant II, 596. vel falſa vel incredibilia referre ſolent II, 789
hiſtoricorum mos, cum multa mentiti ſunt II, 703
Homerus II, 115. citatur I, 25. II, 183. maiorne ætate fuerit an Heſiodus, quæſtio inutilis, II, 336. Neptunum ἐννοσίγαιον vocat, II, 763. non fuit philoſophus, quod modo Stoicus, modo Epicureus, modo Peripateticus, modo Academicus dicatur II, 336. ſeq. Odyſſéa & Iliade conſummata, principium ſuo operi adiecit II, 344. poëtæ nomine innuitur II, 170. rotæ figuli meminit I, 362. vni Gratiarum nomen mutauit & in matrimonium produxit I, 384
Homeri carmina a Polybio conuerſa I, 139. 144
Homero Muſa, quæ Heſiodo Charis I, 385
Homero vnus ſeruus fuit I, 120
Homericus Achilles I, 220. ſacerdos I, 517. verſus I, 302
Homo in quas ſpecies poſſit diuidi II, 168
homo quid I, 168 II, 119. in adiutorium mutuum generatus eſt I, 7. non eſt tumultuarium opus I, 536. ſeq. non ex veſte aut conditione æſtimandus II, 134. nudus, ratione & ſocietate munitus eſt I, 471. rationem proprium bonum habet, cetera communia cum animalibus II, 254. ſeq. ſaccus eſt II, 264. ſacra res, per ſuſum & io-

& iocum occiditur II, 413. habet mobilem & inquietam mentem I, 169
homo ſpecies eſt Ariſtoteli, Seneca genus II, 168
homini ex homine periculum vitandum II, 458. cur illi ſit caput ſublime I, 375
homines omnes habent eandem originem I, 445. cur futuri auidi II, 100. mali ſunt, fuerunt & futuri ſunt I, 391. proximi a diis quomodo æſtimandi ſint II, 259 quibus prodeſſe debeant I, 373. quam curæ ſint Deo I, 192. ſeqq.
homines non ſunt qui ventri obediunt II, 180. omnes omni ætate ſunt iræ dediti I, 60
hominum fraus ac perfidia notatur I, 436
hominibus quomodo ſit vtendum II, 417. ſeq. quid ad perfectionem deſit ſecundum ſapientes I, 419
homunciones II, 523
honeſtamentum II, 194
honeſtum, verum & vnicum bonum II, 223.238. per ſe expetendum I, 463. non creſcit, non decreſcit II, 196
honeſtum omne voluntarium eſt II, 198
honeſtum & bonum apud alios diuerſa ſunt, apud Stoicos tantum diuiſa II, 541
honeſtum & iucundum idem eſſe nequit I, 353
honeſti amor etiam malis innatus I, 470
ab *honeſto* nihil nos deterreat II, 256
honeſti comes ratio I, 468
honeſti & boni diſcrimen II, 535
honeſti & boni notitia prima quomodo ad nos peruenerit II, 541. ſeq.
honeſte viuat, qui vult iucunde viuere I, 348
honor conſulis & prætoris II, 188
Horæ maiores ætate quam Gratiæ I, 385
Horatii Coclitis egregium facinus II, 543
Horatius Flaccus quomodo infamem deſcribat II, 322
Horatii verba II, 322. verſus II, 323. 540
hoſpitalia fulmina II, 641
hoſpitari II, 481
hoſpitis ingrati pœna I, 486
hoſtes tot, quot ſerui, prouerbium I, 131
Hoſtius quidam nefandæ obſcœnitatis II, 601
humanæ ſortis iniqui æſtimatores culpantur I, 419
humanas res videri in deterius labi, ſtare tamen eodem loco I, 391
humani officii formula II, 418
in *humanis* rebus quid præcipuum ſit II, 652
humano ſanguine Vedius Pollio murænas ſaginauit I, 293
humanitas in quo conſiſtat II, 342
Hydra multa habens capita II, 500
Hyperbole II, 506
hypocriſis notatur II, 12
Hyrcani ab Alexandro vaſtati II, 505

I.

Ianus pater II, 816

Iapyx ventus Calabriæ II, 733

Idea deorum mater I, 269

ideæ Platonis II, 170. 190 quid vtilitatis adferant II, 170

ideæ definitio & explicatio II, 170

idos Ariſtoteli forma II, 189. quid ab idea differat II, 170

Idomeneus ex Epicuri epiſtolis clarus II, 65

Idomeneo ſcribitur de occaſione captanda II, 70

ad *Idomenea* nobili ſententia Epicuri II, 67

ignis an terræ motus cauſa II, 750. quædam etiam creat II, 722. exitus mundi eſt Stoicis II, 662. maſculus & fœmina II, 662. mirabilis in Lycia II, 274. natura aſcendit, violentia deſcendit II, 623. non deſcendit II, 619. quemadmodum fiat II, 622. quomodo e nube gignatur II, 623. ſeq.

de *igne*, ſitne in nubibus, an ad tempus fiat, & vnde proferatur, variæ opiniones II, 617. ſeqq.

ignes terris operti II, 616

ignium plura genera II, 598

ignium in aëre multæ variæque facies II, 576. in aëre viſorum cauſæ II, 577

ignominia nihil detrahit ſapientis virtuti I, 121

ignoſcere quid ſit I, 307. an ſapiens debet I, 307

Ilias an Odyſſea prior ſcripta, ineptæ quæritur I, 326

illiteratus quis I, 504

imago obſcænis admota I, 444

imago, i. ſimile I, 378

imago Attali II, 234

imaginem ſuam quidam vbique vident II, 585

imagines in atria poſitæ II, 125. amicorum abſentium ſunt iucundæ II, 115. an faciant nobiles II, 125

imagines veterum, incitamenta animi II, 187

imagines non ſolis poëtis conceſſæ II, 176. cur adhibendæ in orationibus II, 176

imaginaria paupertas II, 64

imaginarius honor verborum I, 251. ſeq.

imbres an omnibus continui curſus cauſſæ ſint II, 656. bonis & malis ſunt communes I, 479. an terras non poſſint obruere II, 681

impatientia quid II, 23. 539

impedimenta II, 327

impendium ſentire I, 537

imperandi varia genera I, 284. ſeqq. 290. ſeq.

imperare ſibi, maximum eſt imperium II, 505

imperare, medicorum eſt I, 18. ſeq.

imperatoris Romani vox laudata I, 562

imperatoris Scipionis glorioſa mors II, 78

imperatori etiam victo quando laus debeatur I, 568

tanquam *imperatorem* videre I, 531

imperia penes quos eſſe ſoleant

leant I, 40. cur etiam malis a Deo concedantur I, 482
imperioſus I, 446
imperioſus pater I, 454
imperitorum voces tanquam ventre redditi crepitus II, 372
imperturbatus quis Peripateticis II, 309
implere argumentis II, 481
impluere II, 591
impingere epiſtolam ingentem II, 405
impingere in litem II, 523
impingere laqueum I, 232
impingere naturæ munus ſuum I, 210
importuoſum mare I, 111
importunus I, 458
imprecatio quæ grauiſſima II, 491
improbi argumentum II, 150
impudici indicia ibid.
ab *impudico* an captiuus ſe patiatur ſeruari I, 414
imputat pereuntes dies I, 98
imputatores I, 411
inædificare I, 159
inagitabilis non eſt ventus II, 721
inagitati terroribus II, 251
inane aëri quidam permiſcent II, 613
incauti I, 41
inclinatio, terræ motus ſpecies II, 761. ſeq.
incomitata lectica II, 70
incommoda ſuo iure bona vocari poſſunt II, 223. ſeq. quædam pro his ſunt, quibus occidunt I, 198
incomprehenſibilis amor I, 285
inconſtantia animorum I, 219
inconſtantia hominum in ſuis actionibus II, 62
incontinentes ſui II, 686
incurnat iniuria I, 66
indeclinabilis II, 247
indefatigabilis vigilia I, 37 ſeq.
indepravata virtus II, 255
Indi II, 735. 539. ab Alexandro domiti II, 178
apud *Indos* mel in foliis arundinum inuenitur II, 305
Indicum mare II, 696
indifferentia II, 291. alia aliis potiora I, 361
indigere & opus eſſe differunt II, 26
indignatio quorundam dementiſſima I, 267
indolentia II, 2[illegible]4. bonum non eſt II, 329. ſq.
indoleſcere I, 24
indormire I, 348
indulgentia patrum & matrum diuerſa I, 195
inemendabilis II, 475
inemendabiles quid faciat II, 428
inermis I, 165. 311
inertes & inepti vocantur philoſophi II, 253
inexercitata mens II, 393
inexſuperabile II, 312
infamia II, 452
infans caret ratione II, 551
in *infantibus* non eſt ſummum bonum II, 565. an iis iraſcendum I, 35
infatigabile I, 345
infatuare II, 178
infector gratuitus II, 672
infelicitas conſummata II, 559

infelix arbor I, 75
inferna fulmina II, 641
infernus carcer I, 180. imprimit mortis metum II, 293
inferorum metus vanus II, 80
inferos terribiles fabula facit I, 179
inferum furiæ & monſtra II, 57
infitiationes I, 34
infitiator I, 438
infracta ætas I, 323
infrunita mulier I, 437
infrunitus animus I, 362
infulæ I, 122. II, 43
ingemiſcere I, 361
ingenium beatiſſimum ſub qualibet cute latere poteſt II, 194
ingenium nullum magnum ſine dementiæ mixtura I, 246
ingenii publicandi gloria II, 18. excelſi eſt non delectari humilibus II, 114
ingenia quo illuſtriora, eo breuiora I, 187
ingenia Deus producit I, 461
ingeniorum dignatio nunquam interit II, 66
ingeniorum monumenta etiam indignis publicauit editio I, 480
ingeniorum triplex genus II, 148
ingeniis calentibus vinum ſubtrahendum I, 42
ingratus animus omnium vitiorum maximum I, 391. ſeq.
ingratus quis I, 416. 426. 469. 471. 472. ſeq. 476. quam Iniuriam inferat I, 392
ingrati actio an iuſte detur I, 429. huic actioni nemo iudex ſat idoneus I, 431
ingrati animi vitium cur tam frequens I, 380
ingrati hoſpitis pœna I, 487
ingrato cur nulla lex poſita I, 469. ſeq.
ingrato noto an vir bonus beneficium dare debeat I, 477
ingrato ſitne conſilium tandum, aquam haurire permittendum, & via monſtranda I, 480
ingratum neminem eſſe probatur I, 502. ſeq.
ingrati publice ſumus omnes I, 505
ingrati etiam de ingratis queruntur I, 425. 580. ſeq. omnes miſeri II, 285. ſeq. quemadmodum ferendi ſint I, 514. quomodo poſſint grati effici I, 383
ingratorum duo genera I, 477. multa genera I, 426. plurima exempla I, 506. ſeq. pœna I, 433. 437. 487
ingratorum cauſa non ſunt omittenda beneficia I, 583
ingratorum turba non debet tardiores ad bene merendum facere I, 381. & gratorum comparatio I, 438
ingratos ipſi facimus I, 380. 412
ingratos quid maxime faciat I, 417. 426. ſeq. II, 287
ingratitudo an impunita eſſe debeat, nec ne I, 429
ingratitudinis mala & fœditas I, 470

inhu-

inhabilis intentioni II, 46
inimicorum iniuriæ quomodo nos moueant I, 52
iniqua quæ iudicari ſoleant I, 52
initia rerum in poteſtate noſtra, exitus fortunæ eſt II, 44
initiamenta II, 362
initiati tantum ſanctiora ſacrorum norunt II, 481
iniuria alicui fieri poteſt, nec tamen ille accipere I, 256
iniuria beneficio contraria I, 468. 498. 522
iniuria ſapiens non poteſt affici I, 250. 253. an beneficium antea collatum deſtruatur II, 281. ſeq.
iniuriæ & contumeliæ diſcrimen I, 253
iniuriæ opinioni non facile credendum I, 45. 51
iniuriæ pœna I, 85. vindicandæ tres ſcopi I, 296
iniuriæ altius quam merita deſcendunt I, 381. quomodo nos moueant I, 52
iniuriarum materia latiſſime patet I, 258
iniurias iniuriis repenſare honeſtum non eſt I, 54
iniurias ſapienti tolerabiles eſſe, Epicurus; iniurias non eſſe, Stoicus dixit I, 265
iniuriis dominorum in ſeruos poſitus iudex I, 441
innocentem quomodo ſe quisque dicat I, 16. ſeq. an ad hunc non pertineat clementia I, 274
inobſequens arti II, 576
inobſeruatum tempus II, 676
inobſeruatus curſus II, 118
inoporta veritas I, 371
inoperto capite luxuriari I, 350
inopia metus II, 41. remedium II, 494
inquilini philoſophorum II, 477
inquiſitio publicorum ſecretorumque teterrimum vitium I, 239
inquiſitor I, 516
inſania I, 304. ex ira naſcitur I, 57. II, 57
inſania publica & quæ medicis traditur, nihil differunt II, 389
inſania hilare genus II, 93. 178
inſaniam hilarem inſanire I, 246
inſaniæ & iræ vicinitas I, 2
inſanis ſuffragium & iurisdictio committitur I, 424
inſanos, quibus mens mota eſt, non erepta, denunciatio & caſtigatio coërcuit II, 394
inſecabile II, 536
inſeparabilis II, 534
inſpuere differenti I, 95
inſtitores artificiorum I, 532
inſtitores delicatarum mercium I, 549. II, 160
inſolentia hominum exagitata I, 446
inſula in Ægeo mari ſurrexit II, 624. 761
inſulam ſuſpendere I, 530
inſulæ an certioris ſoli II, 766. natantes II, 673. nouæ in mari enatæ II, 761. quædam ex ſe concepere flam-

mam II, 619
inſularum parietes ruinoſi I, 94
intabeſcere dolori I, 137
intellectum an recens natâ animalia habeant II, 553
intelligibilene an ſenſibile ſit bonum II, 565
intemperantia literarum II, 475
intemperantiæ vituperium II, 408
intenſionis cauſa II, 612
intentio I, 30
interceſſor II, 537
interemptor ſui a quibusdam damnatur, a Seneca laudatur II, 220. ſeq.
interitui omnia obnoxia II, 370
interiungere I, 245, II, 298
interpretes, nunquam auctores II, 104. ſeq.
interpungunt Latini, dum ſcribunt II, 117
interquieſcere II, 83. 130
interrogatio, i. *Syllogiſmus* II, 291. ſeq. 294
interrogatiunculas nectere II, 294. ſeq.
internellere barbam II, 512
inualetudinario robuſtior II, 573
inuectitium gaudium II, 74
inuenta multa cur oblitterentur II, 805
inuenta inuenturis non obſtant II, 187
inuenta ſapientiæ amplio ra facienda ſunt II, 187
inuentio cuius rei difficilis II, 556
inuentis priorum noua addenda ſunt II, 105
inueſtire II, 508
inuidere I, 427
inuidia, pernicioſum optimis telum I, 171. II, 240. ingratos facit I, 417. 427. vitanda II, 43. quomodo vitanda II, 629
inuiſior vox I, 56
inuitum nihil faciendum II, 181
inuolutiſſima res II, 746
inuulnerabile I, 252. 494
inuulnerabilis animus I, 494. ſeq.
ioculare conuitium II, 23
ionium mare II, 351
Iphicratis reſponſum, cum ei mater barbara obiecta eſſet I, 290
ira quid I, 4. 28. 30. affectus ex omnibus maxime rabidus I, 2. ſeq. voluntarium animi vitium I, 28. an ſit ſecundum naturam I, 7. an, quia vtilis ſæpe fuit, aſſumenda ſit I, 9. breuis inſania I, 2. II, 57. cur vitanda II, 59. ſeq. feritatis & crudelitatis procreatrix I, 29. iudicione an impetu incipiat I, 27. muliebre & maxime puerile vitium I, 24. pernicioſa ſeruientibus I, 76. quomodo excidenda, vel certe refrænanda ſit I, 59. ſitne ad fortitudinem neceſſaria I, 11. 24. ſitne neceſſaria aduerſus hoſtes I, 12. ſitne pœnæ cupiditas I, 5. omnes omni ætate inuadit homines I, 60. ſitne virtutis calcar I, 62. ſitne vtilis I, 9. 11. 14. ad magnitudinem animi an quid conferat I, 24
ira aliena quando leniendа

enda ſit I, 95
ira carent omnia prater hominem I, 5
iræ cauſæ I, 39. 40. 42. 44. 45. 47. 52. 85. ſeqq. 90. ſeqq. II, 57. comites I, 36. ſeq. comparatio cum ceteris affectibus I, 60. 64. contentio cum luxuria I, 65. definitio I, 4. definitio Ariſtotelica I, 4. deformitas & periculum I, 56. ſeq. 60. effectus & damna I, 3. 36. 64. ſeq. 79. 87. fœditas I, 58. 62 ſeq. incitamenta varia I, 28. inconſtantia I, 21. ineptitudo ad iudicia & ſententias ferendas I, 23. irritamentum primum reprimendum I, 10. locus I, 39. pertinacia in iudiciis & ſententiis ferendis I, 22. rabies I, 22. 63. remedia duo I, 41. remedium maximum mora I, 51. 60. 72
iræ & inſaniæ vicinitas I, 2
iræ & iracundiæ diſcrimen I, 6
iræ præpotentum exempla I, 74
iræ ſitne aliqua voluptas I, 54
iram ſupprimi poſſe, exemplis demonſtratur I, 72. 81. repellit miſericordia I, 20. ſapientis quid tollat I, 35
iræ feminarum & puerorum acres magis quam graues I, 42
irarum differentiæ I, 6
iracundia numquam admittenda, interdum ſimulanda eſt I, 39. ſimplicitatis indicium I, 64
iracundia leuiſſima initia I, 89. ſolertia ad fingendas furoris cauſas I, 22
iracundiæ quinam opportuni ſint I, 41. ſeq.
iracundi ſimplices dicuntur I, 41
iracundis quæ ſequenda, quæ vitanda ſint I, 66. ſeqq.
iracundiſſimi qui I, 17. cur ſint flaui rubenteſque I, 42
ne *iraſcamur*, quomodo præſtetur I, 64
iraſcanturne qui in innocentes ſæuiunt I, 30
iraſcendumne ſit malis & peccantibus I, 17. 34
iraſcentium verba minacia ſunt, mens trepidiſſima I, 25
iraſcine debeant boni viri pro ſuorum iniuriis I, 14. ſeq.
iraſcine debeat ſapiens I, 32
iraſci punientem non decet I. 18. 24
iraſci quibus ſoleamus, & quam recte I, 47. ſeq.
irati deſcriptio I, 3. 57. ſeq. 65
irati an voces emittant, quæ magno emiſſæ videantur animo I, 24
iratorum habitus qualis I, 57. ſeq.
iratis ſpeculum proponendum I, 58
iris, vide *arcus*.
irrationalis animi pars bipartita eſt II, 375
irremediabilis II, 5c8
Iſocrates Ephorum a fora ſubduxit I, 227
Iſter fluuius II, 574. 700. cum mundo cœpit II, 670. circa Iſtrum vagarum gentium tolerantia I, 204
Italia præpotens I, 111. a Sicilia

cilia inundatione reſecta II, 769. cur riuis abundet II, 657.
Italiæ latus quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit I, 110
Italiæ locis quibuſdam peſtilens vapor exhalatur II, 767
in *Italia* virga aquæ immerſa lapideſcit II, 669
Italico agro acquiſito mos erat pomœrium proferre I, 328
Ithacæ ſaxa II, 200
iter anguſtum iras tranſeuntium excitat I, 92
iter ingredientibus quid acclamari ſolitum II, 772
itinera vrbana ac peregrina II, 101
Iuba rex II, 225
Iuba & Petreius ſe mutuo interemerunt I, 197
iucunda vt nobis ſint ſola honeſta, quid faciendum II, 562. ſeq.
iucunde nemo poteſt viuere, niſi & honeſte viuat I, 348
iudex & arbiter I, 429
iudex ex turba ſelectorum I, 431
iudex ingrati actioni nemo ſit idoneus I, 431
iudex quomodo in puniendo affectus eſſe debeat I, 17. ſeq. 20
iudices ex longinquis regionibus euocati I, 92. corrupti II, 426
iudicia vulgi ſunt ſpernenda II, 103
iudicio fauor officit I, 216
iudicium accipere II, 548. cum iudicio beneficium dandum I, 396
Iugurtha I, 237. II, 402
Iuliæ duæ proneptes Auguſti a Claudio occiſæ II, 819
Iulius latum clauum Sextio dedit II, 433
Iulius Cæſar victoria liberaliter vſus eſt II, 89
Iulio Cæſari quomodo beneficia veteranus quidam in memoriam reuocarit II, 515
Iulio Cæſari talus in Hiſpania tortus I, 515
a D. *Iulio* an vitam accipere debuerit M. Brutus I, 413
D. *Iulium* plures amici confecerunt, quam inimici I, 89. vide *Caius Iulius.*
Iulius Græcinus de Ariſtone philoſopho rogatus, quid reſponderit II, 92. vide *Græcinus Iulius.*
Iulius Montanus, vide *Montanus Iulius.*
iumenta fortia dorſo II, 253
Iunior, Lucilii, cui Seneca Naturales Quæſtiones inſcripſit, nomen II, 654. 690
Iunius menſis II, 323
Iunius Prætorius II, 823
Iuno ſingulis adſignata II, 498
Iunoni ſpeculum tenere II, 417
Iupiter an fulmina mittat II, 636. & qualis Iupiter I, 117. II, 638. an fulminibus interdum leuioribus vtatur II, 638. Capitolinus II, 638. optim. maxim. quis I, 462. poëtarum ineptias fert I, 367. quo antecedat virum bonum II, 238. quod mittit fulmen ſolus, cur placabile II, 637. retrogradus II, 797

ll, 797. vni Vulcano crus fregit, & vxorem ſuſpendit ll, 819. voluptate delinitus noctem duplicauit l, 331
Iouis allocutio ll, 475. color ll, 578. cella ll, 423
Iouis & Eurynomes filiæ Gratiæ l, 385
Iouis vita reſoluto mundo ll, 26
Ioui lintea & ſtrigiles ferre ll, 417
Ioui tres manubiæ ll, 636
Ioui de felicitate controuerſia facienda ll, 496
Iouem ad pugnam vocauit C. Cæſar l, 25
cum *Ioue* de felicitate quis contendere poſſit ll, 83
cum *Ioue* reponi l, 333
iurabatur per fictiles deos l, 117
iurandi modus l, 444. ſeq.
Iuriſconſultus l, 511
Iuriſconſulti negant quidquam publicum vſucapi l, 522. ll, 337
Iuriſconſulti pallidi, graciles ll, 821
Iuriſconſultorum acutæ ineptiæ l, 522. verbum ll, 608
Iuriſconſultorum reſponſa valent etiam non reddita ratione ll, 392
iuriſdictio inſanis committitur l, 424
ius furi dicitur l, 479
iuſſo, pro iuſſero ll, 167
iuſtitia Stoicis animal eſt ll, 500
Iuſtus Catonius præfectus Claudii ll, 824
iuuentutis ingratitudo l, 509. ſtudia ll, 339. ſeq.
iuuentuti magiſtratus domeſtici impoſiti ll, 433
Ixion ll, 48. 80. 825

K.

Καικίας ll, 731
kalendarium quid l, 565
kalendarium verſare ll, 45
kalendarii liber magnus ll, 326
in *kalendario* nemo beneficia ſcribit l, 383
Kalendis Ianuariis, i. *anno nouo*, legere, ſcribere, dicere aliquid, & in Virginem deſilire ſolitus Seneca ll, 298
κατὰ στέρησιν, per orbationem ll, 333
Κρύσταλλος quid Græcis ll, 674

L.

Laberianus verſus totum in ſe populum conuertens l, 36
labor, neque bonum neque malum ll, 100. eſt remedium contra iram l, 43. nullus timendus eſt ll, 466
labor optimos citat l, 206
labore modico alitur animus ll, 46
labra concurrunt dicturis ll, 30
in *labris* primis animam habere ll, 653
lac retinet pabuli ſaporem ll, 670
Lacedæmona ſeruire iuſſit Alexander ll, 401
Lacedæmonii cur ſuos ciues pancratio aut ceſtu decernere vetue-

vetuerint I, 492. liberorum indolem publice verberib admotis experiuntur I, 20. vnguentarios vrbe expulerunt II, 7.
Lacedæmoniis corium vſum pecuniæ præſtitit I, 5 5
lacernæ coloris improbi II, 513
lacertoſus II, 199
Lacheſis II, 809. ſeq
Lacon impubes, ne ſeruiret, illiſum parieti caput rupit II, 264
Lacones II, 295. trecenti I, 543
lacrymæ iuſſæ & iniuſſæ II, 439
lacrymarum oſtentatio I, 242. cauſæ apud omnes homines vbique dantur I, 13.
lacrymandum quomodo ob noſtrorum amiſſionem II, 438. ſeq
lactea plaga cæli II, 789
Ladæ velocitas II, 3 9
Ladon fl. terræ motu effuſus II, 764
Lælius ſapiens II, 433. ad exemplum eligendus II, 32
Lælii ſapientis dictum ad quemdam ſexagenarium II, 773. ſapientia II, 423
cum *Lælio* viuendum II, 32. 83. 465
lamellæ æruginoſæ I, 324
lamellæ argenti I, 360
lamina vtriuſque materiæ I, 460
lampades II, 600
laniſta II, 528
lapides cur in quibusdam aquis non peſſum eant II, 673
lapideſcere facit quædam aqua II, 669
laquearia verſatilia II, 357
laruis dedi II, 817
laſſare fundamenta II, 148
laſſitudo corporis cauenda I, 69. II, 247
a *laſſo* rixam quæri, vetus dictum I, 70
latebræ II, 58
latifundia II, 351
Latina via II, 265
Latinæ linguæ potentia I, 133
Latini ſermonis egeſtas II, 166
Latini interpungere ſoliti dum ſcribebant II, 117
later I, 226
latro quis I, 504
latrones Philetæ II, 147
latronum inſidiæ II, 827
latrocinia inter togatos I, 258
latrunculi I, 326
latrunculis ludere I, 242
latruncularia tabula II, 531
laturam facere II, 825
lauandi qualis mos apud veteres II, 322
laudandi licentia aliquando datur II, 149
laudati an laudantis bonum ſit claritas II, 453
laudationis commodum & incommodum I, 44
laus & laudatio differunt II, 454
laude dignus ibid.
laurea in Capitolini Iouis gremio repoſita I, 717
laureatæ fores I, 51
laurus idonea eliciendis ignibus II, 629
lautitia ad cœnas tranſlata

lata II, 511
laxamentum II, 758
lecti quam premas partem, nihil intereſt I, 95
lectica formoſis impoſita calonibus II, 496
lecticarius I, 263
lectio omnis generis voluminum improbatur II, 5. ſeq. varia delectat, certa prodeſt II, 126. cum ſtylo temperanda eſt II, 304
legere offa I, 108. vide *offa*.
lex iuſti iniuſtique regula I, 464
lex naturæ II, 11. Cornelia de Sicariis, a quo ſit lata I, 200
lex a L. anno militem non cogit, a LX Senatorem non citat I, 346
leges cum prologo improbantur II, 395. quando cœperint II, 355. quid ſint II, 394
legum auctores ſapientes II, 355
legum præſes quam caſtigandi rationem ſequatur I, 7. ſeq.
lenocinari I, 554
Lentulus factioſus & impotens in frontem Catoni inſpuit I, 95
leo magiſtrum ſuum beſtiarum a feris protexit I, 413
leo manſuetus & incultus II, 120
leonis dentes Lyſimachus caſu effugit I, 77
leones rotæ motu terrentur I, 36. ſoluti & alligati in circo dati I, 53. 327
leones mappa proritat I, 89
Leonidas quam fortiter allocutus ſit Lacones II, 298
Lepidus I, 283. Auguſto inſidiatur I, 315. ſuum exercitum fugit II, 694
Lepidus Decimo tribuno ceruicem præbuit C. Cæſaris iuſſu II, 10
Lepidum principis ornamenta tenentem per multos annos tulit Auguſtus I, 284
lex vid. ſupra poſt *legere*.
libarii exclamationes II, 160
libellum amici bonis ſuſpenſum deiicere I, 466
Liber inuentor vini cur dictus I, 245
Liberi currus I, 365. veſtigia I, 394. 557
Liberi patris appellatio Deo conuenit I, 462
liber patrimonii I, 565
libri Ciceronis, quomodo Dori vocentur I, 560
librorum multitudo improbatur I, 231. ſeq.
librorum multorum lectio pernicioſa II, 5. ſeq.
librorum quatuor millia Didymus ſcripſit II, 344
libris non multis, ſed bonis opus eſt I, 231. II, 126
Liberalis Æbucii laus I, 491
Liberalis triſtis ob frontis infirmitatem II, 399. poteſt etiam eſſe pauper I, 389. ſeq.
liberalia ſtudia non numerantur in bonis II, 335. vide *ſtudia*.
liberalitas vnde dicta I, 263. non debet nepotari I, 395
liberalitas materia inuenitur etiam in anguſtiis pauperta-

pertatis I, 389
liberalitatis materia quæ ſit ſapienti, cuius ſunt omnia I, 558
liberi maiorane beneficia parentibus dare poſſint, quam acceperint I, 446. apponuntur Harpago epulandi I, 75
liberorum vera laus I, 450. ſeq. amiſſio vti ferenda I, 124 ſeq. II, 828
liberorum amiſſione non affligitur ſapiens II, 245
libertas I. 269. II, 147. 191. ſeq. abſoluta quæ II, 251. iuſta & inter amicos data I, 363. vera II, 21. 279.
libertatis pars magna II, 561
ad *libertatem* quod iter I, 75. ſeq.
libertinus quid II, 87
Libertinorum balnea II, 320
libido I, 121
libidinis effectus II, 79. 81
libidinis deteſtandæ exemplum II, 602 ſeq.
libidini dediti quam turpiter viuant I, 317
libitinarii I, 550
Libo Druſus II, 216
Libonotus II, 732
libra tardiſſime emergit II, 799
libramentum I, 496 535. II, 599
Licinius multos annos Lugduni regnauit II, 812
Licinus diues II, 539
Licinium diuitiis prouocant quidam II, 547
lictor ſemita deiicit II, 400
Ligures Corſicam incoluerunt I, 112
liminis introitus pro honore habetur I, 546
linea pennis diſtincta I, 36 287
lineas admoueri II, 139
lineis & pinna cluſæ aues I, 287
linguarium dare I, 486
linceatus ſenex I, 368
λίψ, Latinis Africus II, 732
litare II, 208
Liternum II, 318
Literni Scipio exſulabat I, 331. II, 146. 319
litigare II, 704
litis ordinator II, 489
litium numerus, eloquentium votum I, 549
litteræ ſeruiles I, 231
in *litteram* ſenes orbos digerere II, 212
litterarum inutilium ſtudia reprehenduntur I, 326
litterarius ludus Philoſophorum II, 223
litteratura prima II, 339
litura I, 346 ſeq.
Liuia vxor Auguſti I, 159. 161. Areo philoſopho ſe conſolandum præbuit I, 161
Liuiæ conſilium Auguſto datum I, 283. filius Tiberius I, 161. luctus ob Druſi mortem I, 160
Liuius Druſus primus turbam ſuam ſegregare inſtituit I, 546. queritur, quod nullæ ſibi, ne puero quidem feriæ contigerint I, 316
Liuii Druſi immatura ambitio, & mors I, 174. 316
Liuius Alexandrinam bibliothecam laudat I, 231. dialogos & libros philoſophicos ſcripſit II, 445. Earum, Vulturnum

turnum vocat II, 731
Liuii viri diſertiſſimi dictum improbatur I, 25. vide *Titus Liuius.*
loculamenta librorum tecto tenus exſtructa I, 232
loculis integris argentum fulmine conflatum II,628.641
locus moribus ſalubris quis eligendus, & quis vitandus II, 146. ſeq.
locus non multum ad tranquillitatem confert II, 157. ſeq. non multum confert ſtudiis II, 451.ſeq.
loci commutatio, grauis non eſt I, 108. ſeq.
locorum mutatio vitanda I, 112. mutationibus nihil proficiunt vitia ſecum circumferentes II, 89
Lora patricia I, 236
Loryma vrbs II, 668
Lucani ſaltus I, 220
lucifugarum turba II, 559
lucis ictus & calor II,725. & noctis officia permutantium reprehenſio II, 555
lucis & ſplendoris diſcrimen II, 65
Lucilius clarus redditus epiſtolis Senecæ II, 366. diſtillationibus & febriculis vexatus II, 266. Siciliæ procurator II, 687
Lucilii carmen. de Ætna II,274. laus II, 65. poëma II, 676. verſus II,81.654
Lucius C. Cæſaris frater I, 149
Lucius Bibulus vno die duos filios, conſulatum anno luxit I, 172
Lucius Cinna Cn. Pompeii nepos inſidiis Auguſto ſtructis veniam conſequitur I, 282. ſeq.
Lucius Piſo vrbis cuſtos, arcana ab Auguſto commiſſa, quamuis ebrius, continuit II, 300
Lucius Silanus gener Claudii II, 820. a Claudio occiſus II, 819. ſeq.
Lucius Sylla tam felix, deorum crimen I, 170. Corneliam legem tulit I, 200. ingratus, quia patriam durioribus remediis, quam pericula erant, curauit I, 507. merito tyrannus ob crudelitatem appellatur I, 286. primus in circo leones ſolutos dedit I, 327. quomodo filii mortem tulerit I, 170
Lucii Syllæ crudelitas in Marium I, 78
Lucii Syllæ tyrannis I, 199. vide *Sylla.*
Lucii Vinicii comes Varus II, 558
Lucretia I, 173
Lucretii verſus I, 220. II. 406. 472. 493
Lucrina oſtrea II, 271
lucrum ſuppuratum I, 323 ſeq.
luctator magnus quis I, 555
luctator ter abiectus I, 492
luctatores II, 342
luctus vnde plerumque oriatur I, 105. 179. eius remedia I, 126. I, 5. 179
luctus immodici improbatio I, 135. ſeq. II, 436. pertinacia vnde I, 165. tempore conſumitur I, 164

luctus

luctus tempus feminis conſtitutum l, 124
in *luctu* filios tondere moris erat l, 436
in *luctu* quid dici ſolitum l, 84
luctibus frangi, naturale non eſt l, 164
Lucullorum duorum dirempta morte concordia l, 148
lucus fidem Numinis facit ll, 119
ludus beſtiarius ll, 219. litterarius ll, 388
ludus litterarius philoſophorum ll, 223
ludo eximere l, 306
ludorum ordinem perlegere ll, 531
Lugdunenſis colonia, prouincialium ornamentum monti impoſita, centeſimo ab origine ſua anno exuſta eſt ll, 367. ſeqq.
Lugdunum ll, 812
lugendi quomodo ſint amici ll, 182
lugubria l, 125
luna cur a ſole illuſtratus diuerſiſſimum lumen recipiat ll, 798
lunæ quid debeatur l, 534. 536
lunæ & ſolis circuitus commoda l, 475
ex *lunæ* oppoſitione oritur ſolis defectio ll, 596
lunare ſidus æſtus marini cauſſa l, 194
lunaris orbita irreuocabilis ll, 784
Lupus ll, 824
luſcitioſi l, 426
Luſitanus latro l, 503
luſor malignus l, 410
luſor pilæ bonus l, 422
luſoria arma l, 530
luſoriæ naues l, 574
luſorium ſpectaculum ll, 277
luſus quid conferat ad moderandam iram l, 43
luxuria l, 27. iracundiam alit l, 47. non noſtri ſæculi vitium tantum eſt ll, 425. ſcenam deſiderat ll, 403
luxuria conuiuiorum & veſtium corruptæ ciuitatis indicium eſt ll, 510
luxuriæ caſtigatio ll, 498 666. 539. 711. ſeqq. commenta ll, 271. exempla ll, 415. ſeq. gradus ll, 509. ſeq, incrementum ll, 351. ſeq. loca vitanda ll, 145. miniſtri ll, 412. propoſitum ll, 539. tormenta ll, 529
luxuriæ publicæ argumentum eſt orationis laſciuia ll, 510
luxuriari in operto capite l, 351
luxurioſus diligens ll, 5. in ſermonibus vitam ſuam eſſe vult ll, 558
luxurioſorum natura ll, 559
lychnobius ll, 559
in *Lycia* aquæ conceptum feminarum cuſtodiunt ll, 675
in *Lycia* ſolum perforatum ignis circuit ſine naſcentium damno ll, 274
Lycus fl. intercidit & renaſcitur ll, 676
Lycurgus quantus fuerit ll, 355

in

in *Lydia* inſulæ natant II, 673
lymphatici II, 768
lymphatici metus II, 38 314
lynceo ſimilis acies I, 478
Lynceſtius amnis potus furore mentem mouet II, 670.
lyra Pythagoras animi perturbationes compoſuit I, 69
Lyrici nouem II, 88
Lyricos vt legat, ſe tempus habiturum Cicero negat II, 140
Lyſimachus ab Alexandro leoni obiectus fuit I, 77. 298
Lyſimachi in amicum ſuum ſæuitia inaudita I, 77

M.

MAcedonia I, 315. terræ motu agitata II, 741
Macedoniæ oppida deuorata II, 369. vrbes terræ motu prorutæ II, 800
in *Macedonia* fl. albas oues faciens II, 672
Macedonis querela de hoſpite ingrato I, 486
Macedones dederunt actionem contra ingratum I, 429
Macedonum gazæ a Diogene calcatæ I, 494
Macedonicus ſermo inter Indos & Perſas I, 110
macellum I, 572
Machæra Hiſpana I, 516
machinatores II, 340
Macrobii cur Æthiopes vocentur I, 82
macte virtute eſto, ex acie redeuntibus dicitur II, 205
Mæander fluuius poëtarum omnium exercitatio & ludus II, 463
Mæcenas vir ingenioſus, & magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, niſi felicitas eum caſtraſſet II, 60. abſentis Cæſaris partibus functus eſt II, 509. ab Auguſto deſideratur I, 545. ingenium grande & virile habuit, niſi illud ipſe diſcinxiſſet II, 382
Mæcenatis dictum II, 60. dictum e libro, qui Prometheus inſcribitur II, 60. infelices moroſæ vxoris repudia deflentis vigiliæ I, 200. vt vita diſcincta, ſic oratio ſoluta II, 507. verba citata II, 508. verſus II, 382. veſtitus & comitatus mollitiem præ ſe tulit II, 509. votum turpiſſimum II, 448. & carmen effæminatum II, 448. ſeq.
Mæcenatem quidam deliciis prouocant II, 547
magiſter equitum II, 484
magiſter populi antiquis qui nunc Dictator II, 484
magiſtri puerorum I, 517. vide etiam *Præceptor.*
in *magiſterium* recepta mancipia II, 46
magiſtratus quomodo caſtiget & puniat I, 48. ſeq.
magiſtratu Charino, i. ἄρχοντ@ Χαρίνῳ II, 56
magiſtratui quando peruerſa veſtis induenda I, 39
magiſtratus domeſtici I, 433
magiſtratuum contemptores perperam exiſtimantur philoſophi II, 235
magnanimitas quemlibet decet I, 278

Magneſia II, 660
magni cognomen honori datum I, 289
magnitudinis non eſt certus modus II, 106
magnitudo animi an ab ira promoueatur, I, 24. eius indicium & γνώρισμα I, 65. eius proprium I, 201
magnum a bono ſeparari non poteſt I, 25
magi Platoni defuncto cur immolauerint II, 173
Mago imperium Perſicum ablatum I, 77
maiores virtutibus ſuis poſteros illuſtrant I, 481
malacia II, 209
malaciſſandos articulos exoletis præbere II, 205
malefaciendi non animus, ſed vires quibusdam deſunt II, 121. ſeq.
mallesne prius in vſu an forcipes II, 316
malitia omni ſæculo fere eadem, paullulum dumtaxat vltro aut citro mota I, 391
malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit, dictum Attali II, 286
malum vnicum I, 253. dolor eſt II, 441
mali nullus ſenſus ad mortuum peruenit II, 441
mala cur bonis viris accidant, cum ſit prouidentia, I, 193. ſeqq. fortuita præmeditando molliuntur I, 235. interdum honeſti ſpeciem offerunt II, 543. naturalia minus terribilia quam quæ ex aliena potentia pendent II, 41. opinione vulgi ſolum terribilia I, 108. plura contingunt nobis quam accidunt II, 492. quæ optimis quibusque accidunt, pro vniuerſis ſunt I, 205 omnia remouit Deus a viris bonis I, 208. non ſunt mala, quæ ſæpe ſic videntur I, 197
malorum fortuitorum metus remedia II, 38. 76. ſeq.
malorum futurorum contemptus & præmeditatio II, 474. ſeq.
malorum futurorum metu torqueri, quam ſtultum ſit II, 76. omnium finis eſt mors I, 180
malorum noſtrorum cauſſa II, 562
malus nemo eſt animi cauſſa I, 470
mali commodis fruuntur propter bonos I, 478. nullo vitio carent I, 478. ſeq. qualia beneficia accipiant I, 502. cur ſæpe regno potiantur I, 482
mali ſumus, fuimus, & erimus I. 391
ex *malis* an bonum poſſit elici II, 330. ſeqq.
malis etiam honeſti aliquid ineſt I, 470
Mamercus Scaurus Coſ. ancillarum menſtruum ore exceptans I, 481
Mamerci Scauri dictum obſcœnum ibid.
mancipia reiicula II, 132. ſeq. in magiſterium recepta II, 46
mancipia peculium pro capite numerant II, 278
mancipia ementes vendentesque I, 263

manci-

Digitized by Google

mancipiorum vrbanitas contumelicſa I,262
Manens Diogenis ſeruus I, 230
mango II, 280
manipulares duo de rege ſuo male loquentes I, 82
Manlii pietas in patrem imperioſum I,454
Manni obeſi II,327
manubia Ioui triplex II, 636
manuleatus II, 104
manupretia II, 447
manus manum lauat II, 818
manus iniectio I,254
manum tactumque quotidie pati I, 427
manu facere morbos I,313
manu facere orbitatem I, 179
manus pondere aliquo mouere II, 46
mapalia mera facere II, 816
mappa vrſos leoneſque proritat I, 89
Marcellinus homo ingenioſus & vrbanus, non facilis ad corrigendum, nec tamen deploratus II,91
Marcello reditus a ſenatu imperatus I,114
Marcellum Mitylenis exſulantem Brutus relinquere non potuit, nec Cæſar videre I, 114
Marcelli Octauiæ filii laus, & mors ſine fine a matre defleta I, 159
Marcelli memoriæ celebrandæ carmina compoſita ibid.
Marcia Liuiam Auguſtam familiariter coluit I, 159
Marciæ auus I, 190. filius qualis I, 169. 187. ſq. laus I, 156. 159. liberi & nepotes I, 189. pater I, 156. 189. ſuffragatio pro ſacerdotio filii I, 188
Marci municeps II, 812
Marcus Agrippa I, 450. vir ingentis animi, fatetur ſe multum debere ſententiæ Salluſtianæ de concordia II, 397
Marcus Allius prætor a Tiberio Cæſare ære alieno liberatur I, 402
Marcus Antonius auus Claudii fratris obitum fortiter tulit I, 149. fratri xx. legionum ſanguine parentauit I, 150
Marci Antonii egregia exclamatio I,519. conſulis latus petiit Auguſtus inſidiis I, 282
Marco Antonio proſcriptionis edictum inter cænam dictatum ibid.
Marcum Antonium ebrietas & Cleopatræ amor perdidit II,303
Marcus Brutus an a D. Iulio vitam accipere debuerit I,413. doluit ſe reuerti ſine Marcello exſule I, 114
Marci Bruti liber περὶ καθήκοντος II, 416. liber de virtute I, 114. remedium aduerſus locorum mutationem I,114
Marcus Cato vterque II,188. vide *Cato.*
Marcus Cicero, vide *Cicero.*
Marcus Heluius Trogus II, 823

Marco Mario vicatim ſtatuæ poſitæ, & thure ac vino ſupplicatum fuit I, 78. eius crudele ſupplicium I, 78
Marcus Senecæ F. I, 127
mare & terra ſibi vndique paria ſunt II, 682
Mare vnde ſit II, 660. ſeq. immunda littoribus impingit II, 676
maris commercium, commune bonum I, 479
maris nomina varia II, 688. ſapor dulcis II, 701
in *mari* dominium vnde homines acquiſiuerint I, 471
maria cur non creſcant fluminum acceſſione II, 656
Marius coloniam in Corſicam deduxit I, 112
Marii ambitio reprehenditur II, 402
Marium vbi caliga dimiſit, conſulatus exercet I, 333. 507. quære *Caius Marius.*
Marianæ clades II, 133
marmora Alexandrina II, 319
marmorarius faber II, 357
marmorarii II, 339
Maro veſtigator tempore Tiberii I, 444
Mars communis I, 14. ſeq.
Mars & Saturnus II, 338
Martis & Saturni congreſſus II, 779
Martis rubor remiſſior II, 578
Marſorum prætor I, 443
ad *Marſyam* concurſus I, 544
Martius campus II, 823
Martius menſis II, 324
Martius tubarum ſonꝰ I, 29
Marullo filium lugenti ſcripta epiſtola a Seneca II, 435
Maſſiliæ delegatum exſilium I, 290
Maſſiliam Graii colunt I, 111
matellam ſumere I, 444
mater bona in liberos I, 122
matre vnus Romanorum rex caruiſſe dicitur II, 484
materia quid Stoicis & Ariſtoteli II, 189. ſeq.
materiæ & partis differentia II, 6c8. ſeq.
Mathematica II, 341
Mathematici munus II, 341
Mathematicos oblique perſtringit Seneca II, 807
matrimonium vnius adulterium I, 437
matronæ quos deteſtentur I, 390
maturitas imminentis exitii indicium eſt I, 187
Maximus cum Seneca agit II, 324
medendi ars II, 328. ſeq.
media ac indifferentia II, 292
medicamentum aquatius II, 586
medicamenta oculorum II, 187
medicamenta valetudinario non ſunt dono mittenda I, 393
medicamentis in ſimilitudinem veri colorari I, 564
medicamentis polluta I, 345
medicatorum torrentium venæ I, 459
medicina aliis in remedium, aliis in leuamentum adhibetur II, 390. & decreta & præcepta habet II, 406. etiam ſcele-

ſceleratis opem miniſtrat I, 479. quando proficiat II, 351. veterum qualis II, 407
medicinæ vſus apud ægros, honor apud ſanos I, 274
medicus regis filiam curans I, 96
medicus ægros perambulat I, 530. ægris prodeſt, ſed hos non obligat I, 467. bonam valetudinem non præſtat II, 233. cibi aut balnei tempus non poteſt per epiſtolas eligere II, 68. ſeq. & curat & monet II, 390. quam viam teneat in curandis morbis I, 10. quando peregerit ſuas partes I, 568. quid ægro præcipiat I, 530. II, 267. vitam dat I, 453
medici affectus erga ægros I, 262. infamia grauiſſima I, 549
medici boni officium I, 530, officium aliquando ſeruus obiit I, 443
medico quantum debeatur I, 529. ſeq. multa funera fiunt dedecori I, 298
medicum non facit peregrinatio II, 464. ſanantem, non eloquentem æger quærit II, 249
medici antiqui multa ignorant II, 409. ſeq. familiares I, 249
medici quid mortis meditationem vocent II, 155
medicorum lacerationes I, 184. ſupellex II, 408. genua tangentes I, 319. maximus ob feminarum luxuriam in mendacio deprehenſus II, 409. maximi exclamatio I, 310
medicis grauis annus in quæſtu eſt I, 547
Medus II, 822
Medi I, 263. ſoli actionem ingrati dederunt I, 429
Medorum extrema II, 231 rex II, 263
Megalopolis II, 765
Μεγαληγορία II, 821
Megara cepit Demetrius I, 254
Megarici II, 345
Megiſtanes II, 66
mel in arundinum foliis inuenitur II, 305. quomodo fiat ab apibus II, 305. ſeq. quibusdam morbi vitio amarum II, 488
Melas fl. miræ naturæ II, 672
membra hominis ad eius conſeruationem optime conſentiunt I, 53
meminiſſe & ſcire quid differant II, 105
memoria gratum facit I, 428. certior eſt, quæ nullum ſubſidium extra ſe habet II, 342. frequenti cogitatione conſeruatur I, 428. beneficiorum cur caduca ibid. ſubinde reficienda eſt I, 416. 426
memoriæ malæ quam compendiariam excogitarit ſibi Sabinus II, 88
memoriam beneficiorum qui non retinet, ingratiſſimus eſt I, 426
Memphis II, 697
Menander libertus C. Cæſaris II, 836
Menander velut ruſticus poëta in ſcenam proſiliit II, 693
mendacia, in quibus os præci-

mmm 4

Præcidi, non oculi erui ſolent II, 705
Menenius Agrippa ære collato funeratus eſt I, 120
mens ſine Deo nulla bona II, 242. ſui iuris eſt I, 440. bona a ſeipſo impetrat, non ab alio II, 118. ſeq. bona non emitur, ſed mala II. 89
mens hominis vnde tam mobilis & inquieta I, 109
mentis bonæ fundamentum & culmen II, 73. bonæ & malæ indicium II, 547
menſa per multas dominorum ſucceſſiones ciuitati nota I, 214
menſtruum ancillarum ore exceptans Coſ. I, 481
menſis arcto præcingitur cingulo II, 34
mercedula II, 47
mercenarius perpetuus eſt ſeruus I, 441
Mercurius II, 338. 821. 823. cur Gratiis additus I, 385. cum Parca expoſtulat de Claudio II, 807
Mercurii nomen Deo aptatur I, 462
meridianus circulus II, 733
meritoria ſalutatio I, 329
meritoria artificia II, 335
meritorum frequens commemoratio odioſa I, 404. memoria ſubinde reficienda I, 416. 426
merſati condimento ſuo boleti II, 717
Meſſalla Ætnam Siciliæ montem, vnicum dixit II, 144
Meſſallæ nominis origo I, 327
Meſſallæ Coruini diſertiſſimi viri ſententia II, 818
Meſſalla & Narciſſus diu publici hoſtes II, 692
Meſſallæ Auguſti clementiam experti ſunt I, 284
Meſſalina vxor Claudii II, 820. 824. a Claudio occiſa II, 819
Meſſana capta Valerio Coruino nomen Meſſallæ dedit I, 327
circa *Meſſanam* mare ſimo quiddam ſimile eiicit II, 676
meta ſudans II, 161
in *metallum* antiquum demiſſi, flumina & aquas ingentes viderunt II, 729
metalla in hominum vſum a Deo data I, 460
metalla ferri & æris non ſunt a ſapientibus inuenta II, 356
Metellus cur luce priuatus I, 205
Metellus fortiter tulit exilium II, 76
Metellus triumphans cxx elephantos duxit I, 328
Metilius Marciæ Filius I, 175. eius laus I, 187. ſeq.
Metrodorus II, 104. ſecundæ ſortis ingeniorum II, 148 admiratur Stoicorum παράδοξα, cum tamen ipſe eiusdem ſit opinionis II, 281. aſſe toto paſci ſolitus II, 56. Græciæ pæne inauditus fuit II, 276
Metrodori amicitia cum Epicuro II, 276. dictum II, 45. dictum ex epiſtola ad ſororem II, 432. epiſtola II, 276. opinio, cognatam aliquam triſtitiæ voluptatem dicentis, improbata

bata II, 440
Metrodori Chii ſententia de terræ motu II, 759
Metrodorum magnum virum Epicuri contubernium fecit II, 75
Metronactis philoſophi mors II, 382
Metronactis domus II,252
metus ſceleratis perpetuus II, 429. ſeq. lenociuium eſt muneri I, 392
metus rerum inanis eſſe docetur II, 490. morbus communis eſt omnibus II, 290
metus noſtri cauſſæ duæ II, 97. ſeq. remedia II, 48. 76. 772
metu futurorum malorum torqueri, quam ſit ſtultum II, 38. 76
metus lymphatici II, 38. vide etiam in *timor.*
miles a quinquageſimo anno non cogitur I, 336. bellum optat I, 547. ex confragoſo fortior, vrbanus & verna ſegnis II, 146
miles Iulio Cæſari beneficia a ſe præſtita in memoriam reuocat I, 515
Miletus LXXV. vrbium I, 110
militis erga hoſpitem ingrati pœna I, 487
miliaria II, 671
miliaria minora II, 708
miliarii apri II, 494
militares viri gloriantur vulneribus I, 202
militiæ vinculum II, 413
Mindiridis mollities I, 47
miniſterii officii & beneficii diſcrepantia I, 438
miniſteriis non ſunt ſerui æſtimandi II, 133
miniſtratores II, 410
miracula ſeptem I, 132
mirari quæ ſoleamus II, 517. 550 775. ſeq.
mirator ſui I, 245. ſq.
mirmillo ſub C. Cæſare de raritate munerum queſtus I, 202
miſer quis ſit I, 201. II, 28. ſapiens fieri nequit II, 378. ſeq.
miſeratio II, 285. ſeq.
miſericordia vincit iram I, 20. an ſapiens ea affici poſſit I, 305. ſeq.
miſericordia non virtus, ſed vitium eſt I, 304
miſericordiæ genus, cito occidere I, 401
miſerum nihil eſt II, 424
Miſſilia II, 240
miſſio II, 111
miſſionem dare I, 414
ſine *miſſione* ad pugnam vocare I, 25
Mithridates Armeniæ rex inter Caianas cuſtodias I, 237
Mitylena I, 114
Mneſtes Pantomimus II, 823
moderatio vocatur ignauia II, 127
modi flebiles II, 337
modios quinque, & quinque denarios accipiens II, 279
moleſte fero II, 209
mollimentum calamitatum I, 232
molliter viuit, vox vitam quorundam laudans II, 289
monentis auctoritas quomodo proſit II, 392
monendi ordo quis teneri ſoleat

ſoleat I, 158
moneri velle ac poſſe, ſecunda virtus I, 517
ex *moneta* noſtra aliquid proferre I,452
monitiones non ſunt ſupervacuæ II,391. ſeq.
monitionum genera II,394
monitores ad latus habendi II, 398. ſeq.
monitorium fulmen II, 640
Montanus Iulius tolerabilis poëta, & amicitia Tiberii notus & frigore II, 557
Montani Iulii carmen ibid.
Montium cacumina an calidiora ob ſolis viciniam II, 709
monumenta viam diſpariæ prætexunt II,371
mora maximum eſt iræ remedium I, 51. 60
moralia non omnia bonos mores faciunt II,548
moralis philoſophiæ partitio II, 349
moralibus quædam rationalia immixta ſunt II,451
morbus omnis tria grauia habet II, 267. inſanabilis eſt ſenectus II, 484. aut longus, aut breuis II, 269. ſeq. corpus tenet, non animum II, 271
morbi metus vt pellendus II, 41. ſeq. 839. ignorantia multis moriendi cauſſa eſt, I, 335. prænuntia ſigna I, 69. II, 247
in *morbo* conſumat, vox imprecantis I,488
morbi ſupplicia luxuriæ II, 408
morbi non extimeſcendi, ſed fortiter ferendi ſunt II,80
morbi vitia mentis inueterata II,310
morborum animi & affectuum diſcrimen II, 250
morborum tam varia genera vnde orta II, 410
moris boni negligentia omni tempore fuit II, 425
mores a conuerſantibus ſumuntur I, 67
in *mores* fortuna ius non habet II,109
morum argumentum ex minimis interdum capitur II, 149. corruptio e turba & ſpectaculis II, 16. euerſio quanta II, 410. corruptorum indicium oratio corrupta II, 506
moroſus I, 6
mori tota vita diſcendum eſt I,317. vnum ex vitæ officiis eſt II, 265
mori ſua morte, bellam rem eſſe, falſum verbum II, 214. in felicitate *mori*, magna eſt felicitas I, 142
morimur peiores quam naſcimur II, 69. ſeq.
morimur quotidie II, 80
morituri cur ſe gratos oſtendere velint I, 472. ſeq.
mortalia omnia mortalium bona II, 430. ſeq.
mortalitatis extendendæ ratio I, 330. admonet ſenes imbecillitas I, 323
mors quid I, 180. II,565. cur timeatur tantopere II, 293. facilis & in proximo eſt, I, 210. inter indifferentia ponitur II, 291. interdum in ſuorum vtilitatem reuocanda II, 460. an ſit appetenda & fumenda II, 218. naturalis eſt II, 96. ſeq.

naturæ

naturæ lex eſt II, 772. nec bonum, nec malum eſt I, 180. numquam recuſanda, aliquando adſciſcenda II, 215. omnes æquat II, 436. omnibus ex æquo communis I, 144. II, 33. ſeq. 263. optimum naturæ inuentum I, 180. quid mali afferat II, 80. ſitne ob ſenectutem vel morbum, vel dolorem, ſibi conſciſcenda II, 173. ſitne occupanda, an exſpectanda, cum eam vis externa denuntiat II, 218. opportuna multum bonitatis habet I, 181. an ſit ſolutio atque finis omnium dolorum I, 180. repentina an ſit aliquid mali II, 85. vitam intermittit, non eripit II, 110. omnium par eſt, ſed per quæ venit diuerſa ſunt II, 203

mortis cauſæ variæ I, 168. commoda I, 180. ſeq, contemtores II, 77. ſqq. 219. ſeq. 264. ſeq. contemptus I, 209. II, 79. 110. 265. 474. contemptus & præparatio ad eam II, 95. ſeq. 290. effugia, quæ homines quærere ſolent, refutata II, 261. ſeq. infamia certatim a multorum ingeniis aucta II, 291. ſeq. malum nullum II, 96. 155. metus II, 239. ſeq. 265. 267. 290. metus remedium II, 110. 290. 828. moræ II, 16. 289. ſeq. præmeditatio II, 85. ſeq. 290. 474. ſolatium II, 387. 743. ſeq. viæ variæ I, 76. 209. nos fragilitas noſtra admonet II, 446. contemptus argumentum eſt animi ab altiore venientis ſede II, 546. hora atque dies omnes latet homines II, 448. genera alia præter ſenectutem, ſpei mixta ſunt II, 95. ſeq. meditatio medicis dicitur aſthma morbus II, 155. omnes æque timidi II, 72. timore mori ſtultitia eſt II, 216

mortem ante oculos habere, non moleſtum ſenectuti II, 34. 225. concupiſcentes & timentes obiurgat Epicurus II, 81. cur aliquando inuocent homines I, 331

de *morte* publica querela I, 509. ſeq.

mortium ſigna an dii præmittant II, 577

morticina caro II, 555

mortuis nulla mala ſunt I, 141. 180

mortuorum deploratio eſt vana I, 140. iniuſta I, 141

mortuum alienum tollere II, 33

motus affectuum triplex I, 30

motus quatiens terram, quid ſit, & quomodo fiat II, 761

motus animorum non omnes affectus ſunt I, 29. inuoluntarii & voluntarii II, 28. ſeq.

Mucius I, 478. dextera ignes premit, & erroris ſui a ſe exigit pœnas I, 198. ignem vicit II, 433. ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ II, 77. trunca manu duos reges vicit II, 205. ſeq.

Mucii manus inſtar occiſi Porſenæ fuit I, 569

Mucio facilius ignouit Porſena, quam Mucius ſibi II, 77

muliebris in cultu inſania taxa-

taxatur I, 563. ſeq.
muliebria ingenia I, 173
mulieres maxime in luctum pronæ I, 124
mulierum vituperatio I, 263. ſeq.
mulio II, 133. excalceatus II, 325. perpetuarius II, 812
mullus quinque millibus HS. emptus ab Octavio II, 415
mullorum morientium color obſeruatus II, 665
mulſum a balneo poſcitur II, 559
Munda I, 516
mundus muliebris II, 803
mundus Dei nomen II, 638
mundus Deorum templum I, 561. non ſemper ſuum ordinem tenebit II, 225. non eſt cauſſa II, 191
mundus vel anima, vel corpus II, 683
mundi cauſſæ quinque II, 190. concordia ex diſcordibus conſtat II, 798 contemplatio I, 177. ſeq. conflagratio I. 191. II, 662, 682. variæ dotes I, 475. ſeq. noui generatio II, 685. officium I, 466. partes II, 610. interitus I, 132
mundum prouidentia regi, pluribus probatur I, 193
munus accipi poteſt, accipiendo quod ſuum eſt I, 560 ſeq. munere expungere, reiiciendi genus eſt I, 489
munera ad rogum I, 337
munera amicorum ſæpe non differunt ab hoſtium votis I, 408. ſeq.
munera duratura danda ſunt, vt memoriam excitent I, 393. ſuperuacua aut mo[illegible] bum exprobatura, non ſunt mittenda ibid.
munerum diuinorum iniqui æſtimatores reprehenduntur I. 419
Muræna I, 283. inſidiatur Auguſto I, 315
mures ferrum rodunt II, 813. molas lingunt II, 815. ſubterranei II, 665
murinæ tergis induuntur Scythæ II, 358
muri vſus I, 530
murmuratio I, 83. ſeq. 505. II, 475
murrhinum poculum I. 564. II, 538
murrhina & cryſtallina I, 564. II, 562
Muſa Homero, Heſiodo Charis eſt I, 385
muſcam excitare non poteſt II, 818
in *muſcipula* ſyllabas capere II, 136
muſica non facit virum bonum II, 327. 335
in *muſica* arte bonum dicitur duobus modis II, 328
muſici munus II, 337. conatus vt vani exagitantur II, 337
muſto dolia rumpuntur II, 301
mutuari per interceſſorem II, 537
mutationibus quomodo tum cæleſtia tum humana ſint obnoxia I, 109. ſeq. II, 225
Mycenarum nobiles muri II, 200
circa *Mylas* ſimo quiddam ſimile e mari eiicitur II, 676

Myron

Myron Claudii libertus II, 824

N.

N*Ænia* II, 821
nænis crebris diſtincta menſa I, 92
nandi imperitos fuerunt quidam lacus II, 673
Narciſſus II, 692. libertus Claudii II, 832. quos duci iuſſerit II, 824
nares totius populi in Syria quidam Rex Perſarum recidit I, 80
Naſonis gener Fidus Cornelius I, 267. vide *Ouidius*.
Natalis, in cuius ore feminæ purgabantur, heres fuit multorum II, 328
natali die Plato deceſſit II, 173
natales veterum celebrandi II, 188
natalium periti II, 630
natalibus liberorum potiones vix honeſtæ I, 56
Natta Pinarius II, 557
natura, Deus I, 461
natura cur vultus noſtros in cælum erexerit I, 375. dux vitæ eſſe debet I, 341. ſeqq. 345. homines ad contemplationem & ad actionem genuit I, 374. ſeq. paucis contenta II, 180. per conſtituta procedit II, 665
natura rerum cur nihil dicatur perdere I, 499. eadem eſt erga omnes II, 371. ſua ſacra non ſimul tradit II, 802
naturæ lex II, 11. 80. 85. ſeq. imitatio eſt ars II, 189
naturæ contemplationis vſus II, 614. 746. in nos meritum I, 471. maxima gloria homo I, 536. ſeq.
naturæ conuenienter viuere, quid ſit I, 345. legibus obtemperandum II, 475. ordinem in vitæ ratione immutantes taxantur II, 554. ſeqq.
naturæ Dei & noſtiæ diſcrimen II, 576
naturæ nihil negandum paucis contentæ II, 50. 537
de *naturæ* malignitate querela I, 310
contra *naturam* quinam viuant II, 556
ſecundum *naturam* viuendum I, 345. quomodo quis viuat I, 376
naturale quas proprietates habeat I, 164
naturalis philoſophiæ partis diuiſio II, 349
naturalia deſideria finita ſunt II, 50
naturalia vitia arte vinci nequeunt II, 29
nauali prælio quis primus ex Romanis ducibus vicerit I, 326
naufragii conſolatio II, 830
naufrago ignoto benefacere ſolemus II, 428
nauigabilia flumina I, 432
nauigatio belli cauſſa ſuſcepta improbatur II, 735
nauigationis incommoda recenſentur II, 152. ſeq.
nauigii gubernacula piſcium exemplo facta II, 360
nauigia quid naturæ faciat II, 614

nauis bona II,255
naues caudicariæ I,327. tabellariæ II,260
naues conſcendere quis primus Romanis perſuaſerit I,326
Naumachia ſpectaculum ſecundum II, 221
nauſea maris II, 15e
nauſeabundus gubernator II, 486
nauſeare I,93
nauſeator II, 152
Nauſiphanis opinio II,345
nautis in tempeſtate terra magis quam quidquam aliud timetur II, 152
Neapolis II, 138. 164. terræ motu agitata II, 739
Neapolitana crypta II, 164
Neapolitanorum theatrum II, 252
nebula frequens eſt circa flumina & lacus II,720
nebulæ ſub terra II,729
in *neceſſitate* viuere, nulla eſt neceſſitas II, 35
negotiatio I, 549
negotiorum turba non obſtat ſtudiis II, 182
negotiis alienis ſe offerentes I,238
negotiis quomodo ſe extricare debeat philoſophiæ cupidus II, 69. ſeq.
nemora ſuſpendere I,26
nepotari I, 396
nepotes incauti vocantur I, 41
nepotum iuuentus II, 410
Neptunus II, 236. ἐννοσίγαιος II, 763
Neptune numquam hanc nauem, niſi rectam II,315
nequam I,467
nequitiæ certamen I,33.
Nero Cæſar veritatis amantiſſimus II, 749. ad inueſtigandum Nili caput miſit II, 749
Neronis Cæſaris cum Auguſto comparatio I, 302. clementia I, 274. laudes I,272. ſeq. 301. II, 801. verſus II, 589. in latrones animaduerſuri vox generoſa, I,301. principatu Cometes ſex menſes viſus II, 793. 800
nerui, ſedes dolorum II, 268
neruorum contractio II,203
neſciebam, imperitorum vox II,260
Neſida II, 151
Neſtoris vita breuis naturæ reſpectu II,265
Nicopolis nobilis terræ motu II, 766
Nilus II, 463. 700. Ægyptum dilatat II, 765. æſtate augetur II, 675. cum mundo cœpit II, 670. cur æſtiuis menſibus abundet II, 463.694. nihil exedit, nec abradit terras II, 698. quoties non exundauerit II, 699
Nili animalia II, 698. cataractæ & fragor II,696. ſeq. inundationis cauſſa II, 701. miracula II, 696. primum incrementum & progreſſus II, 695. ſeqq. ſeptem oſtia II, 698. caput qui inueſtigarent, a Nerone miſſi II, 749. Nili fragor cadentis cauſſa vrbis transferendæ II, 161. 696. venæ ſcopuli duo dicti II,697

de

de *Nili* incremento variorum auctorum opiniones II, 701. ſeqq.
Nilo beneficium non debetur I, 524
Nilotica aqua feminas fecundiores facit II, 674
Niobe II, 183
niualis dies II, 705
cur *ningat* hieme II, 704
nix quid II, 705. fixa & dura minus alget quam tenera & labefacta II, 706. in quo loco fiat II, 707. a quibusdam editur II, 713. emi ſolita II, 710. in quibus regionibus non cadat II, 699. ſeq.
niuis reponendæ officinæ II, 711. aſſeruatio & potio luxurioſa II, 711
niuem vino diluere II, 271
nobiles quid faciat II, 125
nobilitas turpiſſimos quosdam induſtriis prætulit I, 480. ſeq.
nobilior quisnam altero I, 445
nocens aliquando latendi fortunam habet, numquam fiduciam II, 428
nocens nobis poſteaquam profuit, an nos debito ſoluat II, 281
nocens fit etiam non nocendo I, 256
nocere quinam nec poſſint, nec velint I, 48
nocitura potentibus neganda I, 407
noctis & diei officia commutantium reprehenſio II, 554
noctes quibusdam breues videntur I, 331
nomen luſorium I, 498
in *nomen* laborare II, 189
nominis illuſtris prætextus Deus I, 445
nomina facere I, 363. 380. 435
nomina lenta I, 514
nomina ſecum fieri quidam nolunt I, 416
nominis immortalitatem gignit ſapientia I, 330
nomenclator I, 239. II, 61. vetulus II, 88
nomenclatori memoriæ loco audacia eſt I, 386
nomenclatorum aut memoria, aut manus I, 546
nomenclatoris ſuperbia I, 264
Nomentanum II, 459
Nomentanus luxuriæ magiſter I, 349
non putaui, turpiſſima excuſatio I, 52
circa *Nonacrin* in Arcadia aqua mortifera II, 672
noſce te I, 168
notarius II, 810
noti I, 445
notorem dari II, 113
notorem petere II, 812
notus ventus II, 731. latine Auſter II, 732
nouatilla I, 127
nouit tam bene, quam pædagogos nouimus II, 89
nouitas, magna pars mali imperitis II, 260. pondus calamitatibus adiicit II, 367
nouorum cupiditas, priora obſcurat I, 427
noxiſſimum animal I, 300
nubes quid II, 628. reſoluta ventum facit II, 726. ſq.

nubes attritæ, cum ſint udæ, quomodo ignem gignere poſſint II, 624. ſubterraneæ II, 727. non ſunt fortuitæ I, 194
nubium obſeruandarum periti grandinem prædicunt II, 706
nubibus quidam immolant II, 707
in *nubibus* vnde & quomodo ignis, & qua ratione e nubibus emittatur II, 617 623
Nucerinorum colonia II, 739
nudus, etiam male veſtitus I, 504
nugatorius II, 108
Numæ nepos fuit Ancus II, 484
Numantiæ I, 132. II, 197
Numantiæ mœnia vna manu capta I, 255. ſeq.
numeratio II, 57
numeratio de domo fiet II, 86
numerus perfectiſſimus II, 173
ad *numeros* mouere corpus I, 244
Numidæ II, 326
Numidarum equitatus II, 326. 562
Numidicæ cruſtæ II, 319
nummarium tribunal I, 391
nummus malus I, 512
nummularioius II, 817
nundinis lauari toti veteres ſoliti II, 322
nutricis cur minima auctoritas I, 580

O.

Obiraſcens I, 219
oblitus beneficiorum, ingratiſſimus eſt I, 426. II, 287
obrigeſcere II, 289
obruſſa II, 36
obruta fulmina II, 640
obſonatores II, 132
obſonii ſcindendi magiſter I, 355
obſtinatio animi II, 256. ſeq.
obſtrigillare II, 517
obuios quosque an recte Cynici monuerint II, 91
occaſio in rebus obſeruanda II, 69
occaſus quotuplex II, 731
occaſus veſpertinus II, 338
occupati qui dicantur I, 323
occupatorum conditio miſera I, 321. 335. vita breuiſſima I, 317. 322
occupatio deſidioſa I, 324
occupationes nouæ veteribus ſubſtituti ſolent I, 332 non tanti eſſe debeat, vt philoſophiæ ſtudium differatur vel omittatur II, 232
occupationum præmia contemnenda occupationes fugienti II, 70
occupationibus diſtrictus quomodo ſe explicare debeat, ſi philoſophiæ ſtudium amplecti cupiat II, 68. ſeq.
oceanus I, 555. terrarum vinculum I, 178. ad lunæ arbitrium exundat I, 194
octaua regibus interdum prohibetur II, 562
Octauia ſoror Auguſti I, 149. 159
Octauiæ impatiens luctus ob Marcellum amiſſum I, 151
Octauius Auguſti pater I, 450
Octauius quinque millibus HS.

HS. nullum emit a Tiberio Cæſare II, 415
oculi erui ſolent in quibuſdam mendaciis II, 705. ſeq. imbecilles I, 307
oculorum amiſſio vt ferenda II, 829 medicamenta quænam II, 187. dolor cur acutiſſimus II, 258. in rebus viſis fallacitas II, 585. faſtidium reprehenditur I, 93
oculos ægros non ſolum curat medicus, ſed etiam monet II, 392. defatigatos libera luce delectant artifices II, 192
oculos noſtros multa fugiunt II, 801
oderint dum metuant, verſus exſecrabilis I, 24. 287
odium blandum & affabile I, 408. vitandum II, 43. quomodo vitandum II, 459
odorifera II, 104
Odyſſea Homeri an prius ſcripta quam Ilias I, 326
Oebaſi tres liberi a Dario occiſi I, 77
Oenopidis Chii ſententia de Nili incremento reiicitur II, 702
Oeſtrus Græcis, Latinis aſilus dictus II, 166
offa mortifera I, 37
offendentia nos quomodo accipienda I, 51
offenſationes memoriæ labentis I, 517
officii, beneficii & miniſterii diſcrimen I, 428
officii humani formula II, 418
officia præceptis diſponuntur II, 394. ſeq.
officia ciuilia an gerat virtutis ſtudioſus I, 221. ſeq.
officiorum quam iuris regula patet latius I, 49
Οἰκονομικὴ an pars Philoſophiæ II, 348
inter *oleum* & vinum occupati homines II, 46
oliuetum alteri ponere II, 322
oliuetum duobus modis diſpoſitum II, 323
Olympia II, 676
ad *Olympia* deſcendere I, 201
Olympus II, 764. 810
Olympus & Oſſa terræ motu receſſerunt II, 764
omen triſte matribus occurrere I, 160
omina quædam mortem clarorum virorum præuunciarunt II, 577
omnia ſunt ex omnibus II, 658. in omnibus ſunt II, 659
Ὄν Latine dici nequit II, 168. ſex modis dicitur II, 168. ſeq.
Oneſicritus præfectus claſſibus Alexandri I, 557
opera antiquis auxilium ſignificat II, 484. pertinax nihil inexpugnatum relinquit II, 143. vtilis non omnis beneficium eſt I, 480
opera vt verbis concordent, ſapientiæ indicium eſt II, 62
operati in canticis I, 324. ſeq.
operatum ſuperuacuis ſtudium II, 530
opertorium II, 325
opes non ſunt bona II, 328
opum poſſeſſio non interdicitur

citur II, 57
opificum artes cur vulgares Poſidonio audiant II, 340
opinio nos cruciat I, 179
opinio iniuriæ eſt iniuriæ ſuſcitabulum I, 45
opium II, 304
optabilia ſintne omnia bona II, 207. ſeq.
optantium voces nocent II, 398
opus eſſe & indigere differunt II, 26
oraculo reddita præcepta II, 392
oratio quid II, 452. animi vultus eſt II, 516. certam regulam non habet II, 511. etiam timidiſſimis audax II, 85. qualis philoſophum deceat II, 116. 443. ſit tarda & grauis II 115. ſeqq. popularis & philoſophi multum differt II, 116. talis hominibus, qualis vita II, 506
orationis celeritas Græcis potius quam Latinis permiſſa II, 117
orator iratus an aliquando melior I, 41
oratori quando conſtet eloquentiæ officium I, 568
oratori qualis oratio apud Homerum data II, 115
oratorius vigor II, 443
orbatio I, 165
per *orbationem*, antiqui dixerunt, quod Græci *κατα-ςίρησιν* II, 333
orbis in tres diuiſus I, 250
in *orbe* omnia æqualia I, 499
orbitatis gratia I, 179
orci ianitor II, 293
ordinare ſpes ſuas I. 344. cupiditates II, 29
ordinarii II, 17
ordinarium officium I, 446
organorum ac tibiarum genus ex pulpito conſonabat olim II, 307.
origo omnium eadem I, 445. II, 124
Ὁρίζον, ſeu finitor, ſeu finiens II, 732
ornamenta ſua traducere I, 482
per *ornamenta* ferire II, 688
per *ornamenta* percuti II, 44
Orpheus II, 344
ortus quotuplex II, 731
os concurrit I, 75. 399
os moriturorum ſpongia vel panno occludi iuſſit C. Cæſar I, 79
os libidini non exceptum I, 34. ſeq.
os præcidi in mendaciis lenioribus ſolet II, 705
oris libido II, 603
Oſſa Olympo olim cohæſit II, 764
oſſa, firmamenta totius I, 27
oſſa leguntur I, 55. 184 198
oſtiarius I, 446
oſtiarii difficultas I, 446. virga ibid.
oſtiario difficili non iraſcendum eſt I, 94
Oſtienſis colonia II, 600
oſtrea II, 411. 480. Lucrina II, 271
otioſi qui vulgo dicantur I, 224. 326. II, 158

otioſi ſoli ſunt ſapientes I, 328
otium an ſapiente conceſſum I, 373. ſectandum, ſed non iactandum II, 211. ſeqq. ſine litteris mors eſt & hominis viui ſepultura II, 289. nonnullorum occupatum I, 324
otii ægra patientia vnde I, 224. vitia negotio diſcutienda II, 161. vota I, 314. philoſophici finis I, 221
Ouidius Ætnam deſcripſit II, 274. citatur II, 491
Ouidii laus. & cenſura II, 675. 680. gener II, 267. *μεταμορφώσεις* II, 817
Ouidii verſus I, 467. 506. II, 585. 638. 650. 654. 668. 675. 680. 693. 695. 704
Ouium greges inficientia flumina II, 672
'Ovcia II, 167

P.

PAcuuius, qui Syriam vſu ſuam fecit, a cæna quotidie ſe ad ſymphoniam efferri curauit II, 34
Padus fluuius I, 532
pædagogia oblita facie vehuntur II, 562
pædagogium pretioſa veſte ſuccingitur I, 355
pædagogii apparatus I, 214
pædagogus I, 45. II, 180. 35 386, ſeq.
pædagoſus fatuæ II, 142
pædagogus vnicuique datus deus inferioris notæ II, 491
pædagogi publici II, 563
pædagogos noſſe II, 88
Palla II, 261
pallor, corporis pulſus, non affectus indicium eſt I, 29
palma in certaminibus meliorem declarat I, 492
palmæ ſpatium ſeptimum II, 98
palpare I, 69
ad *palum* exerceri II, 56
Pamphiliæ ventus Catægis II, 733
Panætius II, 104. eleganter reſpondet adoleſcentulo quærenti: An ſapiens amaturus eſſet II, 522. quid de Cometis ſtatuerit II, 801
Pancratio decernere vetantur Lacedæmonii I, 492
panis lapidoſus I, 402. plebeius aut ſiligineus II, 538. ſiccus II, 298
panis in fame vnus, beneficium eſt II, 418
panis hordeacei fruſtum II, 57. quadra non eſt beneficium I, 480
panem conficere quis & quomodo ille primum inuenerit II, 370. durum fames reddit ſiligineum II, 561
pantomimæ I, 121
pantomimi I, 25 ſeq.
pantomimo non neceſſe eſt de arte ſaltandi quærere II, 419
pantomimorum mancipia II, 134
pantomimica ornamenta II, 94
Paphus aliquoties corruit II, 766
Papinius a C. Cæſare flagris cæſus I, 78

papulas alienas obſeruatis, ipſi obſiti vlceribus I, 369
par alicui par eſt I, 500 ſeq.
par acerrimum I, 98. ſeq
Deo dignum I, 196
niſi *par* non pugnat I, 56
parem rationem facere II, 61
pares ſinguli I, 195
paria ordinaria & poſtulatitia II, 17
paria facere I, 85. 227. 433. II. 446. 691. ſeq.
parabolæ ſunt imbecillitatis noſtræ adminicula II, 176
parabolis in ſcribendo qui vſi II, 17
Παράδοξα, inopinata omnibus II, 283
Παραινετικὴ II, 404
pararii I, 416. 435
parariis interpoſitis nomina facere I, 435
Parca tres II, 808. ſeq.
parciſſimus, homo puſilli & contracti animi vocatur II, 508
parelia quid ſint, & quomodo fiant II, 596. ſeq. bina quomodo fiant II, 597
parentare ſibi vino & epulis II, 35
parentatur interdiu mortuis II, 555
parentes quidam a filiis illuſtriores redditi I, 450. liberos beneficiis vincunt I, 494
non aſſiduis plagis liberos leuiſſima de cauſa compeſcant I, 291
parentum amor magis in ea, quorum miſeretur, inclinat II, 100. beneficia in liberos I, 536. caſtigatio quemadmodum accipienda I, 48. cura de infantia liberorum I, 536. exhortatio ad liberos I, 453. officium I, 289. veneratio I, 453
parentibus cur quædam priuilegia data I, 433. maiorane beneficia liberi dare poſſint quam acceperint I, 416. ſeqq.
Parianus Artemidorus II, 587
Parmenidis dictum II, 345
parricida culleo inſuitur I, 247
parricidæ cum lege cœperunt I, 297
pars & materia differunt II, 608. ſeq.
parſimonia quid ſit I, 423. ſera in fundo eſt II, 4
parſimoniæ laus I, 230
parſimonia Plato ſenectutem attigit II, 173
Parthenope II, 151
Parthus de Craſſo ſententiam rulit II, 10
Parthus infans arcum ſtatim tendit II, 109
Parthi capillum effundunt II, 569
Parthos reges ſine munere ſalutare non licet II, 54
Parthici belli apparatus I, 146
paruo adſueſcendum eſt II, 561. ſeq.
Paſithea vna gratiarum Homero, & nupta I, 384
paſtilli quid fuerint II, 322
Paſtor eques Rom. vt dolorem ob filii mortem apud C. Cæſarem ſuppreſſerit I, 54
Patauii conditor I, 111

pater an beneficium accipiat ab eo, qui filio dederit I, 509
pater patriæ cur princeps vocetur I, 289
pater quidam, morte filii nuntiata, ſacra rite perfecit I, 171. ſeq.
pater familiæ olim, qui nunc dominus II, 133
paterfamilias malus I, 478
patri quantum præſtare debeat filius I, 449. ſeq.
patre vnus Romanorum rex caruiſſe dicitur II, 484
patrum merita multis filiis ad conſequendos honores profuerunt I, 481. & matrum indulgentia diuerſa I, 195
Paterculus & Vopiſcus Citt. II, 80
pateſcere aliqua re I, 322
patientia infelix II, 603
patientiæ expoſitus II, 602
patientiæ laus I, 204
patientia Deum quomodo quis antecedat I, 209
Patræ de Ægio terræ motu iactato nihil audiuerunt II, 765
patria carere, intolerabile non eſt I, 108
patriam relinquendi quærendique cauſæ variæ I, 110
patriæ nocere eſt nefas I, 53
patritia res I, 236
patrimonii liber magnus I, 565
patrimonia bina auriculis dependent I, 564. II, 830. ſeq.
maxima humanarum ærumnarum materia I, 228
patrimoniorum exitium culina I, 319
Patrocli & Achillis anni II, 336
patronus I, 32. ſeq. 318. II, 825
Paulina vxor Senecæ I, 310. II, 459
Paulinus I, 310. curæ frumenti publici præfectus I, 333
Paulus I, 284. Perſen victum egit in triumpho I, 171. filiorum circa ſui triumphi dies orbationem magno animo tulit I, 148. 171
Paulo bellum aduerſus Perſeum gerente ignis lunari magnitudine apparuit II, 577
Paulus prætorius imaginem Tiberii obſcœnis admouens à ſeruo ſeruatur I, 444
pauonum ceruix cur varii coloris II, 589
pauper quis ſit II, 6. quomodo numquam fias II, 50. non eſt, cui nihil deeſt, quod ſatis ſit II, 540. & cui modicum ſat eſt II, 4
pauperis & diuitis comparatio I, 119. 229. II, 279
pauperis cella II, 444
pauperum cellæ II, 56
pauperibus quoque licet eſſe liberales I, 389. ſeq.
paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem ſeu orbationem dicitur II, 333. imaginaria II, 64 parui poſſeſſio eſt II, 333. cur amanda II, 63. non eſt mala II, 279. non obſtat philoſophiæ II, 1 ſeq. nulli malum niſi repugnanti II, 565. philoſopho contemnenda II, 63

paupertas & egeſtas verborum II, 166
paupertatis commendatio II, 6. 52. 827. contemptus I, 207. II, 829. experimentum certis diebus faciendum II, 56. circa illam plurima mora II, 446. metu philoſophandi tempus non eſt differendum II, 5
paupertatem omnibus menſibus quidam ſunt imitati II, 55. 64
in *paupertate* nihil mali eſt I. 115. 119
Pauſanias pœnam de ingrato ſumit I, 487
pauſarius II, 161
pax felicior II, 202
peccandi pudor demitur poëtarum fabulis de diis I, 368
peccantium multitudo conſuetudinem peccandi facit I, 297. II, 31. pudorem ſceleris tollit I, 437
peccantium pœna II, 419
peccantibus non iraſcendum I, 16. ſeq. 35
peccati notitia, initium ſalutis II, 91
peccata quomodo vitentur II, 31. 83
peculium mancipia pro capite numerant II, 279
pecunia ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum honor cecidit II, 518. multorum malorum cauſſa I, 91. 228. neminem diuitem fecit II, 539. nihil ad animum pertinet I, 119. ſic in quosdam, vt denarius in cloacam incidit II, 328
in huius vſum Lacedæmoniorum ſignatum adhibuerunt I, 505
pecuniæ mala I, 228. modus optimus I, 230. poſſeſſio quam anxia II, 520. amiſſæ conſolatio II, 829. ſeq. pecuniæ certæ actio ex conducto & locato I, 429. contemptus verſibus traditus magis afficit animum II, 479
pecuniæ creditæ dies dicitur I, 492
pecuniam quando reddidiſſe dicimur I, 522. debitam quidam etiam mortuo reddit I, 575
Pedo Albinouanus fabulator elegantiſſimus II, 559
Pedo Pompeius II, 824
pegmata II, 340
Penelope II, 336
Peneus fluuius Theſſaliæ paludes ſiccauit II, 764
Peninus mons II, 101
pennam tenere, non pedem II, 122
pennis diſtincta linea I, 37
penſionem remittere II, 94
pennlati I, 416
perbibere & ſibi perſuadere II, 388
perbibere nequitiam I, 18. liberalia ſtudia II, 109
percipere voluptatem & gaudium ex conſulatu, ex nuptiis, an bene dicatur II, 175
percuſſores I, 479
perdere cur natura rerum nihil dicatur I, 499
peregrinatio hominum reprehenditur II, 463. 562. ſeqq.
peregrinationis vtilitas II, 463
peregrinationes quando prosint, quando non II, 89. 463.

vagæ

vagæ I, 220
peremptalia fulmina II, 640
perfectum quid ſit II, 567
perfuſoria voluptas II, 73
pericula alia non æque perniciosa, atque ea, quæ ex homine ſunt II, 458
Peripatetici an recte temperent affectus II, 309. 521. minuta beneficia ad malos peruenire aiunt I, 504. quatuor partes Philoſophiæ conſtituerunt II, 348
Peripateticorum reſponſa ad Stoicorum argumentum II, 309. 327
Peripateticis nihil intereſt inter ſapientiam & ſapere II, 526
Περίρασις II, 613
perlibrare II, 681
permadere deliciis II, 64
permadeſcunt animi felicitate I, 203
perpeſſitius II, 152. 466
perpetua fulmina II, 639
perpetuarius mulio II, 812
Perſæ II, 402. quoque fortes II, 104. ab Alexandro fugati II, 505
Perſarum rex Harpago liberos epulandos adpoſuit I, 75. lacrymas fudit ob ſui exercitus fatum I, 332. ſtolidiſſimus exercitum in Græciam traiecit II, 735. totius populi nares in Syria recidit I, 80
Perſas primus obtinuit Darius I, 77
a *Perſis* gens ad Nilum collocata, ob fluuii fragorem ſedes mutauit II, 696
Perſus victus ante currum in triumpho actus I, 171
Perſeus II, 577
Perſica ſeruitus I, 77. 406
Perſici regni ſtemma totum imperii cupidum I, 557
perſona rebus demenda II, 79
perſonarum ac dignitatum ratio habenda I, 409
perſonata felicitas II, 280
perſonati pueros terrent II, 78
perſultare I, 153
peruerſa veſtis I, 19
peruigilare pro vallo II, 409
Peruſinæ aræ & proſcriptiones I, 285
pes, vox πολύσημος I, 423
pedes quibus dolent, vino aut balneo abſtinent II, 211
pedibus in ſententiam itum II. 820
peſtifera fulmina II, 640
peſtilens vapor exhalans in Italia II, 767
peſtilentia a terræ motu II, 767. imbecilla robuſtaque inuadit I, 64. manu facta I. 34
Petauri II, 432
Petreius & Iuba ſe mutuo interemerunt I, 197
phæcaſia I, 575. II, 499.
phæcaſiatus II, 499
Phædon citatur II, 395
Phædrus Socrati obiectus fuit I, 369
Phalaris tyrannus I, 3 . crudelis I, 304. 573
Phalaridis taurus II, 198
Pharos quantum abſit a continenti II, 765
Pharſalica acies II, 224

 phaſis

Phaſis I, 115, II, 700
Pheronactes Claudii libertus II, 824
Phidias II, 23. 317. triplicem fructum operis habet I, 413
Philæ inſula II, 695. ſeq.
Phileta latrones Ægyptiis dicti II, 147
Philippus Macedonum rex ciuitates aut vicit, aut emit II, 401. plures in metallum antiquum demiſit explorandi gratia II, 729
Philippi Macedonum regis pœna militi ingrato illata I, 386. patientia in legati Atheniensium contumeliis audiendis I, 82. latrocinia II, 651
Philippus medicus Alexandri I, 46
Philologiæ II, 482
Philologus quo animo legat Ciceronis libros de Rep. II, 484
Philologi homines II, 811
Philoſitus villicus Senecæ II, 33
Philoſophandi tempus non eſt differendum paupertatis metu II, 51
Philoſophandum eſt re & vita, non verbis II, 62
Philoſophari, valere eſt II, 45
Philoſophia quid II, 224. 347 iactanda non eſt II, 459. in viros tranſcribit II, 9. inſularum loco eſt II, 43. murus inexpugnabilis II, 290. modeſte tractanda II, 43. nec reiicit, nec eligit quemquam II, 124. non eſt inutilis, ſiue fato, ſiue caſu omnia adminiſtrentur II, 49. primum ſimplex, c operoſior facta II, 412. qu promittat II, 12. 138. ſine v tute non eſt II, 347. ſubmiſ verbis, non clamore docen eſt II, 112. reddit ſtudioſos illuſtres & claros II, 6
Philoſophia facta eſt phil logia II, 48
Philoſophia & ſapient quomodo differant II, 34
Philoſophia decreta & pra cepta quid differant II, 39: 401. plures diuiſiones II, 348 ſeqq. effectus II, 49. laus I 353. qualem finem vetere dixerint I, 354. nomen inui dioſum II, 17. ſeq. officium & indicium II, 62. placita pe quam neceſſaria II, 413. pa tes duæ II, 348. partes tres I 340. 348. partium ad homi nes & ad deos ſpectantiun diſcrimen II, 571. ſeq. par præceptiua an ad vitam bea tam ſufficiat II, 404. par præceptiua ſolane recipienda an, vt Ariſto vult, reiicienda II, 385. ſeqq. regnum quale II, 153. ſeruitus, vera libertas II, 21. ſtudioſus quomodo ſe ex negotiorum procuratione expedire debeat II, 69. ſtudium ob nullas occupationes differendum II, 232. vis II, 477. vtilitas II, 51. decreta præceptis præfert Ariſto Stoicus II, 386. inuenta non eſſe artes vulgares II, 355. præceptis animus penitus imbuendus, non leuiter tingendus eſt II, 49. ſtudioſus, & philoſophiam adeptus, diuerſi ſunt I, 364

Philoſophiæ deditus quomodo ſe gerere debeat diebus luxuriæ dicatis II, 55. deditos non eſſe refractarios, nec magiſtratuum ac regum contemptores II, 225
Philoſophiam clamores dedecent II, 150. conlatrantium conuicia I, 305. 355. 358. in opere diſcere II, 434. totam Socrates ad mores traxit II, 224 velut venale aliquod artificium diſcentes arguuntur II, 486
Philoſophus quo animo Virgilium & Ciceronem legat II, 484. verus qualis ſit II, 497
Philoſophi ſchola quibusdam otii diuerſorium eſt II, 477
Philoſopho fortunæ munera fugienda II, 29
Philoſophum qualis oratio deceat II, 115. ſeq. 216
Philoſophi cathedrarii I, 321
Philoſophi ad quid audiendi vel legendi ſint II, 486. permulta habent ſuperuacua II, 345. olim Roma eiecti I, 117
Philoſophorum auditores varie affecti II, 477. credula natio II, 766. defenſio contra vulgo iactatum dictum, quod aliter loquantur, aliter viuant I, 355. 358. ſeqq. familiæ cur deficiant II, 8 4. index II, 113. inquilini II, 477. lingua II, 6 & 8. ſeq. ludus litterarius II, 223. veterum chorus qualis II, 306
Philoſophis non ſollicite verba quærenda II, 248. ſeq. pecunia non interdicitur I, 361 quale vitæ genus deligendum II, 12
inter *Philoſophos* facilius quam inter horologia conueniet II, 807
Phocis I, 111
Phœnicopterorum linguæ II, 494
phœnix II, 121
phreneſis I, 14. ſeq.
phrenetici verba I, 85
Phrygianis auro ſpiſſis prodeunt Gratiæ I, 384
Phrygius tibicen II, 478
phthiſis II, 253
piamentum domus dolentis I, 127
pictor inter ceram opusque facili vultu ac manu commeat II, 549
pictores non recipiuntur in artes liberales II, 341
pigri in os ſenatoris ingeſti I, 406
pii ſumus ad mercedem II, 518
piiſſimi ſenſus I, 129
pilæ operibus ſubditæ II, 770
pilæ proprietas II, 709. luſui beneficia comparat Chryſippus I, 410
in *pila* omnia æqualia II, 499
pila in caſtris ardere viſa II, 579
ad *pileum* ſeruos vocare II, 134
pileata turba II, 55
pilicrepus II, 160
Pinarius Natta II, 740
Pindarus II, 765
pingere quam pinxiſſe iucun-

eundius II, 24
pinna rubens I, 37
pinna & lineis cluſæ aues I, 287
Pirenæus medius inter Galliam & Hiſpaniam II, 574
piſcatio II, 323
piſcatum ire dolabra II, 665
piſces quibusdam locis e terra eruuntur II, 665
piſcium ſubterraneorum eſu homines mortui II, 666. ſeq.
Piſiſtrati Athenienſium tyranni moderatio in conuiuæ ebrii conuitiis ferendis I, 71
Piſonis furor & immanitas I, 22
piſtrinum ſapientum inuentum eſſe vult Poſidonius II, 360
Pithaules II, 252
Pithyæ II, 598. an inter Cometas ponendæ II, 600
Plancus artifex II, 688
in *planum* fortunam deferre I, 234
plagiarii I, 229
Platanona riuus diuidit I, 158
Plato II, 188. a duobus pueris quæritur I, 526. citatus I, 246. iræ pœnas a ſe exigit I, 72. plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxit II, 15. pueris vinum negandum putat I, 43. quæcunque ſunt, in ſex modos partitus II, 168. ſeqq. quinque cauſſas ſtatuit II. 190. ſerui caſtigationem Speuſippo commiſit I, 72, ſeruiit II, 133. Socrati de eruditione agit gratias I, 497. quam placidus fuerit in diſcipulos I, 45
Platonis argumentum de ira I, 9. dictum I, 187. 483. II, 124. dictum de animaduerſione I, 25. dictum de officio portitoris ſibi præſtito I, 532 ideæ II, 170. 172. liber a Catone lectus vltima nocte II, 77. nauigationes II, 171. pater I, 450. teſtimonium II, 737. legibus adiecta principia improbantur II, 394 ſeq.
Platoni nomen latitudo pectoris fecit II, 172. obiectum quod pecuniam petierit I, 369 quod aliter viueret, aliter loqueretur I, 357. tres ſerui fuerunt I, 120. vnde contigerit, vt ſuo natali deceſſerit, & annum vnum & octogeſimum impleuerit II, 172. defuncto Magi immolauerunt II, 173
Platonem nobilem fecit philoſophia II, 124
apud *Platonem* educatus puer I, 45
plebicola I, 507
pluuia vltra X pedes terram non madefacit in altitudinem II, 657
pluuiæ an quid conferant fluminibus II, 657. quando copioſæ, quando lentæ II, 705 non ſunt fortuitæ I, 194
podagra II, 153. I, 36. ad tempus reſpondet II, 665. quomodo interquieſcat II, 268
podagra diſtortus II, 207
podagræ delinimenta magis quam remedia componuntur I, 356
podagricæ feminæ contra Hippocratis doctrinam II, 409

podagricus II, 823. vnde quis fiat II, 79
podagricus ſenex I, 55
pœna omnis, remedii genus eſt I, 18. quid ſpectet I, 296
pœnæ inferendæ duo fines I, 24. 54
Pœni I, 493. in Africa a Regulo fuſi I, 120. Hiſpaniam incolunt I, 110. in Sicilia a Metello victi I, 328
a *Pœnis* Regulus eſt captus, non victus I, 493
Poeta nomen commune in Homeri notam conceſſit II, 170
Poetæ antiqui dictum II, 454
Poetæ comici verſus II, 28. ſales ſuos in Socratem effuderunt I, 368
Poetæ non ſolliciti de vero. id ſpectant quod belle facit ad verſum I, 385. temporum nimis accurati deſcriptores II, 807
Poetarum carmina, quibus diuitiæ laudantur, facem hominibus ſubdunt II, 519. fabula de inferis I, 179. furor fabulis humanos errores alentium I, 331. ſeq. ineptiæ de Ioue I, 367. omnium exercitatio & ludus eſt Mæander fluvius II, 463. ſcopus eſt, aures oblectare & dulcem fabulam nectere I, 386
Poetarum maximi verſus I, 311
Poetis ſolennis locus Ætna II, 273
Poetica verba II, 704
Poeticas fores fruſtra ſui compos pepulit I, 246
pogoniæ, genus aliquod Cometarum II, 600
polenta II, 57
Poliorcetes I, 254. II, 27
Pollionis Aſinii compoſitio qualis II. 441. amicus Timagenes I, 83
Pollioni Aſinio quid dixerit Scaurus homo obſcœnus I, 482
Pollionem Aſinium oratorem magnum nulla res vltra decimam retinuit I, 245
polluta medicamentis I, 345
Pollux & Caſtor II, 579
Polyænum magnum virum fecit Epicuri contubernium II, 15
ad *Polyænum* epiſtolæ Epicuri II, 56
Polybius Claudii libertus II, 824. fabellas & Æſopeos logos connectit I, 14?. Homeri & Virgilii carmina reſoluit & tranſtulit I, 139. 144
Polybii apud Claudium potentia I, 139. ſeq. laus I, 137
Πολυπραγμονες enumerantur I, 237
poma gregalia delectant, ſi prouenere maturius I, 594
poma per vitrum aſpicientibus multo maiora, vt & aquæ innatantia II, 592
pomorum ingenti ſtrue cingere primæ formæ feras I, 199
pomaria in ſummis turribus an contra naturam II, 556
pomœrium Rom. quando proferre licebat 327
Pompeii II, 138. 225. Campaniæ

paniæ vrbs terræ motu deſedit II, 738. ſeq.

Pompeiorum fortuna I, 148. 481

Pompeius ab vltimo mancipio transfoſſus I, 327. alienum exercitum fugit II, 690. clienti præbet ceruicem I, 241. primus in circo elephantorum duodeuiginti pugnam edidit I, 327. amittit exercitum & profligatur II, 224

Pompeii cognominis inanis iactatio I, 327. ſeq. hoſtis ac victor I, 507. verecundia in concionibus II, 31. theatrum exuſtum a Cæſare refectum I, 185

de *Pompeii* capite pupillus & ſpado tulere ſententiam II, 10

Pompeio Cato oppoſitus I, 201. vide *Cn. Pompeius.*

Pompeii exaltati ruina Pompeii Magni I, 481

Pompeio ditior I, 229. 237

Pompeius Magnus gener Claudii II, 820

Pompeio Penno ſiniſter pes oſculandus porrigitur a C. Cæſare I, 406

Pompeiani poſt Pompeium I, 89

Pompeianorum ruina & interitus I, 148

Pomponii ſcriptoris præceptum II, 8

Ponticis littoribus Achaiæ ciuitates impoſitæ I, 110

pontificales libri II, 484

pontificialis carminis verba ſolennia I, 17

Pontificis oculi velamento a funere arcebantur I, 173

pons ſublicius I, 364. ſeq.

Pontus II, 684. cur in inferum mare aſſidue fluat, non autem refluat II, 703

in *Ponto* quidam amnes æſtate creſcunt II, 675

popinarum inſtitores II, 160

populus in tribus deſcribitur II, 347. cur reges principesque amet & protegat I, 277. vitiorum auctor II, 16 ſeq.

populi ſcita I, 108

populo non placeat ſapientiæ deditus II, 94

populorum transportationes publica exilia ſunt I, 110. ſeq.

porcina vox elephantos terret I, 37

Porſena facilius Mucio ignouit, quam ſibi Mucius II, 77. Mucii gloriæ inuidit II, 205

Porſenæ caſtra I, 507

Porſenæ occiſi inſtar Mucii manus fuit I, 69

portentoſi fœtus I, 17

portionem ferre I, 488

portitor gratis Platonem naue transuehens I, 532

portitorium ſoluere II, 91

Poſidonius II, 548. citatur II, 624. plurimum philoſophiæ contulit II, 356. ſuaſionem, conſolationem & exhortationem neceſſariam iudicat II, 421. quatuor ait eſſe artium genera II, 340 virtutem futili carni committi ait II, 375. Zenonis cauſſam agit de ebrietate II, 299

Poſidonii auditor Aſclepiodotus

dorus II, 62\. 757. collectiones de diuitiis II, 332. elegans dictum II, 272. opinio de tonitru II 643 opinio de colore arcus II, 590. ſeq. de grandine II, 703. ſententia II, 505

Poſi onio duo ſunt terræ motus genera II, 761. de artium inuentione non aſſentitur Seneca II, 355. ſeq 359. 362

a *Poſidonio* diſſentit Seneca II, 394. ſcripta miracula II, 792

cum *Poſidonio* viuendum II. 465

poſſeſſio rei & vſus I, 560

in *poſſeſſione* ponere II, 9

poſtmeridianæ horæ II, 650. 776

poſtulaticii II, 17

poſtulatoria fulmina II, 640

potatio extrema delectat II, 33

potentes cur magni videantur II, 259

potentia aliena terribilis quomodo vitanda II, 41. ſeq.

potio liberalior interdum conceſſa I, 245

præceptiua philoſophiæ pars an ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam II, 404 ſitne a philoſophia remouenda II, 386. ſeqq.

præceptio II, 422

præceptor liberalibus ſtudiis quis dignior I, 291

præceptoris beneficia I, 4\2. officium I, 530. cur nulla veneratio I, 581

præceptori quantum debeatur I, 529. 531

præceptores plus laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt I 204. ſapientiæ quales eligendi II, 149. ſeq. placida ſunt pueris præficiendi I, 45

præceptorum beneficia cur intercidant I, 427. caſtigatio quomodo accipienda I, 45. generis humani veneratio II, 188

præceptum vetus I, 355

præcepta carmini inſerta, aut proſa oratione in ſententiam coartata, multum habent ponderis II. 392

præcepta minus proſunt quam exempla II, 15. 394. ſeminibus comparantur II, 114 ſine decretis nihil proſunt II, 415. ſeq. generalia mandari & ſcribi poſſunt, ſpecialia ex rebus ipſis pendent II, 69. ſpecialia ſeu ſingularia ſintne vtilia? II, 386. ſeqq. quomodo differant a decretis II, 407

præcipuum quid in rebus humanis II, 652

præciſi I, 205

præco vocem experitur in decuria prima II, 253

præcordia luxu corrupta II, 712

præcordiorum ſuppurationes II, 42

prædictio quam vim habeat II, 619

præguſtare voluptates I, 350

præiudicium I, 371

præmordere I, 278

Præneſtina arx I, 507

præſes legum quam caſtigandi rationem teneat I, 8

ad *præſtationem* ſcribere I, 328

præſtigiatorum acetabula & calcu-

calculi II, 127
præſtitiſſe verbum ad alios ſpectat I. 500
præſumtioni omnium hominum multum dari ſolet II, 524
prætexta non honor, ſed honoris inſigne II,224
prætextatus & candidatus I, 9. 365
prætor vrbanus I, 222
prætori quis honor exhibeatur II, 188
Prexaſpi quæ merces a Cambyſe relata fuerit ob fidele conſilium I, 74
prandium fine menſa II, 298
precantium voces deum beneficium teſtantur I, 458
precibus empta omni re cariora I, 399. ſq.
Πρηςὴρ ventus qui fiat II, 727
pretium cuiusque rei pro tempore eſt I, 529
Priamus vt iram diſſimulauerit I, 55
Priapi ſignum I, 268
primipilarius I, 269
princeps cur pater patriæ dicatur I, 289. quibus de cauſſis punire & quomodo debeat I, 295
principis præcipua virtus clementia I, 275. 277
principi multa ſupplicia fiunt dedecori I, 298
principe quæ digna corona I, 300
principes cur amentur I, 275. 277. deorum exemplum imitari debent I, 150. ſeq. quare laborent I, 542. 546
principum officium I, 289
principale ac regium, τὸ ἡγεμονικὸν I, 5. II, 373. 503
principali, id eſt ἡγεμονικῷ, ineſt aliquid irrationale & rationale II, 373
principia omuium rerum exigua I, 447. a ſequenti magnitudine obruuntur I, 447. ſeq. longe a perfecto abſunt II, 746. totius operis dimidium II, 106
priuilegia parentum I, 433
in *probo* & aſpero accipere II, 61
procari II, 689
procella vti fiat II, 726
proceſſus I, 219. officiorum II, 447
proceſſibus alienis inuidia ſemper inimica conſectatur I, 141
proclina omnia II, 823
proconſul de tribunali deſiliens & lictori faſces auferens I, 23
Procruſtes I, 304
procurare heredi ſuo II, 563
procuratio I, 336. procuratio mercenaria I, 333
procurationis otioſæ officium II, 687
procurationes II, 447. quorſum fiant, ſi fata immutabilia ſunt II, 632
procuratiuncula II, 101
procurator ex domino II, 45
prodeſſe & beneficium dare differunt I, 501. 512. II, 489
prodeſſe qui dicantur II, 489
prodigus non ſine auaritia II, 477. ſeq.
proditor Tarpeio imponitur

tur I, 19
producta ſeu commoda II, 243
prœlio nauali quis primus ex Romanis ducibus vicerit I, 326
proficientium tres claſſes II, 148. 249
qui *profuit* nobis, ſi poſtea nocuit, an nos debito ſoluat II, 282. ſeq.
progener II, 66
progymnaſii, vel potius progymnaſtæ II,297
Prometheus Mæcenatis liber II, 60
promiſſa quatenus ſeruanda I. 485. 487
promiſſorum dilatio arguitur I, 400
propinatio I, 415. propinationes II, 303
propinationibus crebris laceſſere I, 55
Propontis II, 684
propoſitum ſitne cauſa rei II,190
prorogatina fulmina II, 639
proſcriptione triumuirali ſeruatus quidam Cæſari reddi cupit I, 404
proſpicere mortem II, 4. proſpicere vitam II, 204
proſtitutæ lenonis ſunt I,559
Protagoræ dictum II, 345
prouerbia, aut regem, aut fatuum naſci oportere II,805. totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos II,131. gladiatorem in arena capere conſilium II, 63
prouidentia Deus dici poteſt II, 639. 734. maximum bonum conditionis humanæ II, 14
prouidentia ſi mundus regitur, cur multa bonis viris accidant I, 193. ſeq.
prouidentiæ argumenta plurima I, 194. ſeqq.
prouincialium ornamentum Lugdunum II, 367
prouocatio a regibus ad populum fuit II, 484
proxenetæ II. 537
prudentia adhibenda in commodorum vſu II,243
pruina II, 705. ſq.
Pritanes I, 223
pſeudomenos II, 128
Pſychroluta II, 152
Pſychrolutes II, 298
Ptolemeus Africæ rex inter Caianas cuſtodias I, 237
publicum ſalutationum exercere I, 264
publicus tragicis comiciaque vehementior I, 236
Publii verſus laudati I, 236. II, 22
Publius Clodius remp. venum dedit I, 246
Publius Petronius Claudiana lingua diſertus II, 824
Publii Vinicii traditas in dicendo II,117
pudica dici quæ non poſſit I, 468
pudor deprehenſus amittitur I, 581. vide *verecundia.*
puer ſtatura ingentis viri I, 187. ſeq.
puerorum educatio ſalubriter inſtituenda I, 43. ira vt placetur I, 7. ſeq. ludi I, 261. diſcentium offenſationes patienter ferunt magiſtri I, 517. iræ acres magis ſunt, quam graues I, 42

puerorum infelicium greges II, 410
pueris, quibus omne ludicrum in pretio eſt, ſimillimi ſumus II, 518
pueros perſonati terrent II, 78
puerilitas I, 261. pueritia & puerilitas II, 9
pupillares II, 325. 478
pugillaribus iminere II, 46
pugnare de genu I, 196
pullus nubibus immolari ſolitus II, 7 7
pulmentarium II, 325
pulla lana II, 672
pulpæ II, 763
pulpitum ſonat II, 804
ex *pulpito* tibiarum omne genus organorumque conſonuit II, 307
puluerem ſolnere, in quo circulus ſcriptus II, 246
puluerulenta virtus I, 345
Puluillo Capitolium dedicanti filii mors nuntiata I, 171
puluinaria I, 150
puluinum eſcendere I, 174
pumilio II, 259
punctiunculas ſentiunt articuli II, 153
punctiunculæ dolorum I, 353
puniendi tres cauſæ I, 296
finis I, 24
puniens iraſci non debet I, 18. 24
punire quomodo princeps debeat I, 295
Pupulus deliciolum Senecæ II, 33
purgamenta II, 674. ſeq.
purgatio ſtatum diem ſernat II, 665
purpura conchylio ſaturata Tyria II, 590
purpuræ color diuerſus vnde II, 586. ſeq.
purpurati II, 259
puſtularum eruptiones II, 233
puſula I, 99
putei cur hieme caleant II, 753
Puteolanus puluis miræ naturæ II, 669
Puteoli II, 151
Puteolorum turba II, 260
Pyladis domus II, 804
Pyrenæus Germanorum tranſitus non inhibuit I, 110
Pyrrhonis præcepta II, 804
Pyrrhonii II, 345
Pyrrhus certaminis gymnici præceptor I. 39
Pyrrhi regis aurum repulit Fabricius I, 199. II, 542
Pyrrhum Fabricius monet, vt inſidias medici caueat ibid.
Pythagoras II, 351. ait, alium animum fieri intrantibus templum & oraculi operientibus vocem II, 397. cur animalibus abſtinuerit II, 480. perturbationes animi lyra componebat I, 69
Pythagoræ amorem Senecæ Iniecit Sotion II, 480. diſcipuli quinquennium tacebant II, 149. tacitus ſeceſſus II, 355
Pythagorica ſchola præceptorem non inuenit II, 804
Pythagoricus quidam ſutori etiam mortuo debitam pecuniam

niam reddit I, 575
Pythicis oraculis adſcripta vox I, 168
Pythii filius a Xerxe occiſus I, 77
Pythocles vt locuples faciendus II, 67
pyxis & argentea & aurea I, 504
pyxides medicorum II, 408

Q.

QUadra panis non eſt beneficium I, 480
quadrantaria res II, 320
quadruplatores beneficiorum I, 577
quæſitor eſt, vbi iudex deſiit eſſe I, 333
quæſtiones inutiles damnantur II, 336
quæſtionum liber II, 350
quæſtionum de vniuerſo diuiſio II, 608. operoſa ſolutio quid vtilitatis ferat II, 502
quæſtores I, 179
quæſtuaria I, 544
quæſtuoſiſſime habere I, 457 ſeq.
quæſturæ ſuffragator I, 581
quamdiu hæc, delicatorum ſollicita cogitatio I, 332
quartana ad horam venit II, 664. flagellis diſcuſſa I, 524
quaſſus i. e. deficiens II, 95
quatuordecim gradus I, 432
querela familiaris I, 401. publica I, 509. de hominum nequitia omni tempore I, 391
querulorum increpatio & obiurgatio II, 424
quercus & ilex antiqua alimenta II, 778
quies an ſummo bono adiici debeat II, 374. mentis vnde oriatur I, 343. bonum non eſt II, 329. quibus vtilior negotio I, 226
quieſcentes ſemper & inquieti reprehenduntur II, 8
Quintius dictaturum properat euadere I, 333
Quintii Catuli buſtum I, 78
Quintii Sextii patris, magni viri & Stoici, liber laudatur II, 186. vide *Sextius.*
Quiritium ius II, 654
Quod eſt, ſeu τὸ ὄν, ſex modis dicitur a Platone II, 166. ſeqq.
Quod eſt, ſummum genus rerum II, 168
quousque eadem, vox rabidarum deliciarum I, 220

R.

RAbere II, 93
rabioſus I, 6
Rabirius poëta I, 519
radiceſcere II, 324
ramalia II, 356
rapto viuere, iniurioſum, rapto mori, pulchrum II, 221
raſtrum alleuare I, 47
ratio quid II, 196. ſeq. arbitra eſt bonorum & malorum II, 202. bonum proprium hominis II, 254. diis, hominibusque communis II, 379. non eget affectuum armis I, 20. nunquam in adiutorium affectus aſſumit I, 12. omnis honeſti comes I, 463. ſq. vbique reſpectanda I, 411. dominatur

in homine, nec vlli ſe ſubmittit II, 373
rationalis philoſophiæ partis diuiſio II, 350
reapſe, id eſt reipſa II, 484
Rebili conſularis, hominis infamis, pecuniam rennit Iulius Græcinus I, 415
recalnaſter II, 200
recens a voce I, 198
recentes a diis II, 366
recita quibus adclametur II, 404
recogito I, 34
recorrigere II, 143
reddere quid I, 522. 572. duos exigit I, 501
reddidit gratiam, non dicimus II, 282
refectus conſul II, 461
referire I, 56
referre quid II, 283
refigere ſe crucibus I, 358
reformare chirographum II, 398
refouere afflictas & fractas partes I, 115
refouere arma I, 316. ſeq.
refractarius II, 235
regalia fulmina II, 640
regalis ingenii mos I, 545
regelari II, 206
Reges, vide *Rex*.
Regiæ potentiæ miniſtri arguuntur ſuperbiæ I, 401. ſq.
Regiam ad menſam adhibitorum quale vitæ genus I, 75. ſeq.
regiones a bonis moribus alienæ vitandæ II, 144
regionum electio parum confert ſtudiis II, 461
regnum aureo ſeculo penes ſapientiæ fuit II, 354
regula II, 255. iuſti & iniuſti eſt lex I, 565
Regulus & Virginius Coſſ. II, 739
Regulus I, 120. II, 227. a Pœnis captus eſt; non victus I, 493. clauis confixus I, 200. 243. crucem vicit II, 433. fidei & patientiæ documentum I, 198. 200
reguli arca II, 208
reguſtare bilem ſuam I, 201
reiicula mancipia II, 132
reiiculi dies I, 318
relatiua parem deſiderant regulam I, 411
relatiuorum natura I, 501
religio primum militiæ vinculum II, 413
religioſi ſunt boni etiam farre ac fritilla I, 388
remedia extrema in deſperatione tentanda II, 92. non ſunt, quæ fortuito ſanant I, 525. ſeq.
remediorum compoſitiones I, 479. crebra mutatio noces II, 5. qualium vſus apud veteres II, 408
remetiri dicta & facta I, 94. vinum vomitu I, 201. II, 408
remigare contra aquam II, 560
remiſceri II, 227
remiſſio animis danda I, 244
remus auſpicans I, 328
remus integer in aqua fracti ſpeciem reddit II, 585
replumbatur argentum II, 700
reponere poſt longam diem & in anteceſſum I, 483
repoſitorium II, 272
reprehenſiones in beneficiis cauen-

cauendæ I, 402
reptabundus I, 356
res ab hoſtibus repetere I, 429
verum natura cur nihil perdere dicatur I, 499. maior copia quam verborum I, 422. potius, quam verborum ratio habenda II, 127. 136.
in *rebus* aduerſis filios tordere moris eſt I, 496
reſalutaturus I, 239
reſes animus II, 394
reſpublica an, quomodo, & quando ſapienti adminiſtranda I, 221. ſeqq. ſitne ſapienti capeſſenda, ambigitur inter Stoicos & Epicureos I, 374. 378. ſine Cæſare eſſe non poteſt I, 276. ſeq.
reipublicæ ingratitudo in optimos ciues I, 509
reipublicæ qui proſint I, 221
reſpublicæ duæ I, 373
reſtagnare II, 680
reſupinare II, 564
reſupinus II, 279
retenta ac reuocata virtus I, 194
retentare I, 322. memoriam II, 231
retexere II, 402
Ῥητορικὴ quænam pars Philoſophiæ ſit II, 350
retorrida arbor I, 76
retorridi rami II, 32
retrahere ingenii vires II, 274
retro viuere II, 560
reuileſcere I, 244
reus ſententiis paribus abſoluitur II, 114
in *reum* exire I, 431
reorum mutuæ ſordes I, 7. ſq.
rex animum latronis & piratæ habens I, 412. omnis ex ſeruis oriundus II, 125
Regis & tyranni diſcrimen I, 286. quomodo omnia eſſe dicantur I, 558
regi verborum intemperantia non eſt ex maieſtate I, 280
regem maxime decet clementia I, 275. 277. 293. natura commenta eſt I, 293
aut *regem*, aut fatuum naſci oportet II, 805
reges cuius rei indigi I, 541 546. cur amentur I, 275. 277. multa opertis oculis donant I, 485. mali cur regnent I, 482. Romani duo, quorum alter patre, alter matre caruit II, 485. quid ſecuros præſtet I, 276. 286. ſeqq. 294. ſeq. Parthos non poteſt quiſquam ſine munere ſalutare II, 54
in *reges* quid homines armet I, 90
regum animi notantur II, 134. contemptores perperam philoſophiæ dedidi cenſentur II, 235. conſuetudo I, 546. amicis quanti conſtent bona conſilia, exemplo declaratur I, 75
Regibus exemplum poſitus Iupiter II, 637. maior ſecuritas eſt ex manſuetudine I, 282. eis vtilis eſt iræ contientia I, 77
a *Regibus* prouocatio ad populum fuit II, 484
Rhenus I, 315. 447. II, 574. 679. 700. 747
Rhinocolura I, 80
Rhodanus II, 679. 700

Rhodii vox effeminatiſſima II, 216
Rhodiis libertas cum immunitate data I, 508
Rhodiorum fons ex intervallis fœda fundens II, 678
Rhodos II, 461
ridens in tormentis II, 270
ridere an melius, quam flere I, 242
ridiculis diducta veſtimenta II, 583
rixam a laſſo quæri, vetus dictum I, 70
rogantis verba intercidenda I, 399
rogo, moleſtum & oneroſum verbum I, 399
Roganti quod datur beneficium, ſerius datur I, 399
Roma quod tantum ſemel capta eſt, Scipioni debet I, 120. II, 319. tributum ſpadonibus pendit I, 508
Romæ incendia dolet Timagenes, quod meliora ſciret reſurrectura quam arſiſſent II, 370. puer ſtatura ingentis viri I, 187
Romæ aut Scipio deeſſe debeat, aut Romæ libertas II, 319
Romana eloquentia a Cicerone exſtitit II, 117. pax I, 204
Romanæ pacis exitium I, 277
Romana vitia I, 324. 508
Romani ducis verba ad milites locum occupaturos II, 295. imperatoris vox notatu digna I, 562. imperii exſul auctor I, 111. roboris ſecta II, 804
Romani mores I, 15. 77. II, 176
Romanis ingeniis intentatum opus I, 140
Romanis quis primus perſuaſerit nauem conſcendere I, 326
Romanorum duæ coloniæ in Corſicam deductæ I, 112. ſtudia inutilia I, 326. vltimus Sylla pomœrium protulit I, 328
Romanus populus vbicumque vicit, habitat I, 111. eius fideliores ſocii I, 111. luctus I, 148. ſeq. ſermo non tam præproperus quam *Græcus* II, 117
Romulus periit ſolis defectione II, 484
Romuli caſa I, 114
cum *Romulo* feruentia rapa vorare II, 817
rorare II, 591
roſa hieme concupita II, 556. toto lacu fluitans II, 147
in *roſa* iacere II, 110
rotæ figuli inuentor II, 362
rubentes cur iracundiſſimi I, 42
rubor ſubito viris grauiſſimis offuſus II, 30. bonum in adoleſcente eſt ſignum II, 30. in quibusdam ab aliis fuit timendus II, 30
rubrum mare II, 684
Ruffus Pompeii Filius II, 824
Rufillus II, 322
Rufus ordinis Senatorii ab offenſo Cæſare gratiam & munus impetrat I, 444. ſeq.
ruinoſi parietes I, 93
rumor omnia quocunque perfert II, 123
ruſticitas I, 400

Ruti-

Rutilia Cottam filiam ſecut. eſt in exilium l, 25
Rutilius ob innocentiam exſil l, 508. maliuolentiæ expoſitus l, 356. in exilio viuit l, 243. ſolus Sullæ dictatori aliquid negauit l, 198. exilium vicit ll, 433. ſuam damnationem libenter tulit ll, 76
Rutilii exilium l, 198. ll, 208. innocentia violata effulſit l, 185. ll, 276. exſulis animoſitas in reditus abominatione l, 548

S.

SAbbathis lucernam accendere ll, 416
Sabianum littus ll, 738
Sabinus. vide *Caluiſius Sabinus.*
ſaccus homo eſt ll, 264
ſacerdos Homericus ll, 290
ſacerdotiorum candidatus l, 581
ſacra conficere ll, 85
ſacramento adacti l, 315. rogatus ll, 192
ad *ſacramentum* adducti l, 354
ſacramenta ll, 417
ſacrificiantium ritus l, 210
ad *ſacrificium* acceſſuri vultum ſubmittunt ll, 801
ſacrilegium quarum rerum ſit l, 561. an ex aliqua parte bonum ll, 330
ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur ll, 330
ſacrilegi l, 504
ſacrilegos omnes eſſe probat Bion l, 561
ſacrilegus Deo iniuriam non poteſt facere l, 504 562
ſacrarium ll, 459. 802
ſacrum municipale ll, 362
ſacra alienigenarum gentium mota ll, 482
ſacrorum ſanctiora ſolis initiatis nota ll, 421
ſæculum quot annos contineat ſecundum Senecam ll, 247. aureum ll, 354. 365. 519
ſæuitiæ deteſtatio l, 298. inſtrumenta ll, 41
ſagum ll, 56
ſalarium ll, 425
ſaliaris ſaltus ll, 46
ſaliuam mouere ll, 274
Salluſtius l, 284
Salluſtii verba l, 456 ll, 180. imitator Arruntius ll, 512
Salluſtio vigente qualis orationis cultus ll, 512
ſaltus ſaliaris aut fullonius ll, 46
Saluidienus l, 283
ſalutare Parthos reges nemo ſine munere poteſt ll, 54
ſalutatio meritoria l, 329. potentum l, 546
ſalutationes matutinæ ll, 416. ſeq.
ſalutationum publicum exercere l, 264
ſalutator ll, 61
ſalutis initium peccati notitia ll, 91
Samnitum legati l, 117
ſanabilis l, 515
ſanguis, pars & materia noſtri ll, 610. 754
ſanguine nubibus litatum ll, 707
ſanguine vitalis calor contine-

tinetur I, 461. humano Vedius Pollio muraenas ſaginauit I, 293

ſanitas etſi de fato, debetur tamen & medico II, 634

ſanitatis remedia non ſunt fortuita I, 524

ſanus quisnam ſit II, 233

ſapere an bonum non ſit, licet ſapientia ſit bonum II, 523

ſapiens quis II, 163. 178. Deum aliquo antecedit II, 154. Deos aequat II, 379. etiam in Phalaridis tauro peruſtus exclamabit; Dulce eſt II, 198 exercitui pugnae parato aſſimilatur II, 178. externa incommoda ſentit, nulla interna II, 233. incurari & ſuccumbere non poteſt II, 228. miſer fieri nequit II, 378. nec liberorum, nec amicorum amiſſione affligitur, II, 244. nihil cupit I, 558. quibus rebus moueatur I, 260. 262. non eſt dolorum expers I, 260. II, 229 315. non ignoſcet, nec veniam dabit I, 30.. ſeq. non miſerebitur. ſed ſuccurret & proderit I, 303. non ſe indignum vllis fortunae muneribus putat I, 362. ſeq. animum explicare felicius in diuitiis quam paupertate poteſt I, 360. non timet II, 313. nulla iniuria vel contumelia affici poteſt I, 250. ſeq. 253. non naſcitur, ſed fit I, 35. nulla re indiget & tamen multis illi opus eſt II, 26. numquam commouetur II, 108. omnibus affectibus vacare debet II, 309. ſimilis Deo, excepta mortalitate I, 257. ſolus ſcit referre gratiam & beneficium dare II, 283. ſurdum ſe amantiſſimis praeſtare debet II, 99. tremet, dolebit & expalleſcet II, 229. an ad remp. accedat, controuertitur I. 373. 378. an beatior, qui diutius vixerit II, 378. ſeq. an iraſci debeat I, 32. an lacrymari debeat II. 440. an munus accipere, debere, emere & conducere poſſit I, 560. ſeq. an ſapienti proſit II, 487. ſeqq. colaphis percuſſus quid faciat I, 264. corpore parum proſpero vſus, an neque miſer, neque beatus habendus II, 379. cum non accipiat iniuriam, cur puniat hanc inferentes I, 262. deliberaturus ſitne aliquem in conſilium aduocaturus II, 489. ſitne beatior amicorum & liberorum turba ſuccinctus II, 245. ſitne ſeipſo contentus & propter hoc amico non indigeat II, 23. Stoicorum an alicubi inueniatur I, 256

ſapientis animus qualis debeat eſſe I, 562. II, 374. animus talis, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam II, 179. animus totus in mortem prominet I, 187. comparatio cum Ioue II, 238. deſcriptio I, 557. fiducia quanta I, 235. inuenta II, 362. ſeq. partes duae II, 228. ſeq. patria, & virtutis exercendae campus I, 223. amicis carentis vita qualis II, 26. ſeq. omnia ſunt I, 559. quomodo hoc intelligatur I, 560. & gubernatoris diuerſa conditio

ditio ll, 315. & ſapientiæ affectatoris diuerſa remedia in contumeliis ferendis l, 270. Stoici & Epicuri diſcrimen l, 23

ſapienti an aliquid donari & beneficium dari poſſit l, 558. ſeq. 566. etiam in afflicta rep. occaſio eſt ſe proferendi l, 224. furtum quomodo fieri poſſit l, 562. nec a paupertate nec a dolore nocetur ll, 374. ſeq. nihil contra opinionem accidit l, 24c. non interdicitur naturæ contemplatione ll, 192. ſunt potentium iræ declinandæ ll, 41. ſeq. conuenit oratio expedita & grauis, non præpropera ll, 118. vt Deo, omnia ſæcula ſeruiunt l, 330

ſapientem ſe non eſſe, quomodo quis intelligat ll, 178. an numquam ſui facti pœniteat l, 484. inter illum & ſtultum quid interſit, ſi vterque habere vult diuitias l, 366

in *ſapiente* artes, præcepta & experientia in vnum conſpirare debent ll, 307

ſapientes non fuerunt in ſeculo fortunato ll, 366. omnes pares ſunt & æquales ll, 275. quo Deum antecedant l, 209. ſoli veri gaudii participes ll, 73. quidquid oportet, iuuat l, 412

ſapientium in diuerſum itura turba plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxit ll, 25. voluptates quales l, 350

ſapientia quid l, 341. ll, 63. 347. ars eſt ll, 92. de quibus rebus ſit ll, 343. non eſt in literis ll, 542. ſola, libertas ll, 112. gignit nominis immortalitatem l, 330. an bonum ſit, ſapere vero bonum non ſit ll, 523. futura an bonum ſit ll, 527. vetus, rudis fuit ll, 407. ſumma ll, 225. & philoſophia quomodo differant ll, 347

ſapientiæ effectus l, 330. ll, 178. ſeq. inuenta amplificanda ſunt ll, 187. præcepta pauca tenenda, ſed ita, vt in promptu ſint l, 554. præceptores quales eligendi ll, 149. ſtudium vere liberale ll, 335. indicium eſt, quando verbis opera concordant ll, 62. conſummatæ & procedentis viri quo differant ll, 233

ſapientiæ alludentes ll, 234

ſapientiam profeſſi reprehenduntur a Seneca ll, 218. ſectantium magnum diſcrimen l, 248. ſeq. ll, 229. ſeq.

Sappho ll, 344

Sardes, Aſiæ ciuitas maxima l, 544

Sarmatas Danubius cohibet ll, 574. 747

Sarmatiæ rex ll, 288

Sarmatica & Romana disterminat Danubius ll, 574

ſatagei ll, 430

Satellitii Quadrati diuitum arroſoris, arriſoris & deriſoris conſilium Sabino datum ll, 88

ſatrapæ ll, 66

Satrius Secundus l, 185

ſaturitas etiam in aqua & polenta ll, 57

Saturnalia ll, 54. 814. non

ſemper erunt II, 821
Saturnius Luſcius II, 824
Saturnus & Mars II, 338
Saturni ſtella II, 779. 800
ſcabies fœda I, 219. II, 674
ſcapulæ nudæ ac fœtentes I, 365
ſcapulas tegere II, 184. verberibus præbere I, 72
ſcapulis ſuum reddere II, 53
Scaurus ſenatus princeps I, 481
Scauri iocus de Ariſtone philoſopho II, 92. vide *Mamercus*.
ſceleratis nunquam contigit ſecuritas II, 429. 470
ſceleris in ſcelere ſupplicium eſt II, 429
ſcelerum enumeratio & reprehenſio I, 32. ſeq.
ſcenæ artifices I, 575. periti II, 550
in *ſcena* elatus II, 259. 278
ſcenici artifices quomodo verecundiam repræſentent II, 31
ſchola deſerta, theatrum farctum II, 252
ſchola philoſophi, quibusdam otii diuerſorium eſt II, 477
ſciathus I, 109
ſciebam, ſapientis vox II, 260
ſcientia rerum, bonum II, 101. quarumdum rerum inutilis I, 326. ſeq. quæ vtilis ac neceſſaria ſit I, 556
Scipio Æmilianus eodem fere tempore patris triumphum & duorum fratrum funera ſpectauit I, 148. a Paulo patre in adoptionem datus I, 171
Scipio Africanus ruſticitatis ab aliquibus damnatur II, 32?. a Republica dimiſſus I, 508. exſul Literuum ſe recepit I, 333. Carthaginis horror II, 319. Hannibalis victor & Antiochi I, 333. ſine ira bellum geſſit I, 14. tripudiare ſolebat I, 244
Scipionis Africani pietas in fratrem captum & mortuum I. 148. villa, manes, arca & ſepulchrum II, 318. balneum quale II, 319. erga patrem beneficia I, 451. filia Cornelia I, 174. filiæ ex ærario dotem acceperunt I, 120
Scipio alter cunctatur circa Numantiam I, 14
Scipio Numantiam claudit & comprimit II, 197
Scipio Cn. Pompeii ſocer morte ſua maioribus ſe parem fecit II, 78
Scipionibus fatalis in Africa gloria II, 78
ſcire & meminiſſe quid differant II, 105. plus velle, quam ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt II, 343
Sciron, ventus Athenis infeſtus II, 733
ſcordalus II, 160. 300
ſcorpiones II, 620
ſcorteum II, 706
ſcribendum & legendum ſimul II, 384
Scribonia amita Druſi Libonis II, 217
Scribonia ſocrus filiæ Claudii II, 819. a Claudio occiſa

ſa ibid.
ſcripta eruditorum hominum ignotos notos faciunt II, 66. quorundam clarum nomen habent, ſed exſanguia ſunt II, 186
ſcrutationem populo præbere I, 362
Scythæ comam ſpargunt II, 569. iracundiſſimi I, 39. tergis vulpium & murium teguntur II, 358
Scythis bellum indixit Darius I, 77
Scythia I, 110
Scythiæ Rex II, 280
Scylla II, 101. 375. 684. ſaxum eſt non terribile nautis II, 273
ſecedere & in alia parte conſidere II, 524
ſecreta eloqui nulla lex vetat I, 513. an ebrio tuto committi poſſint II, 301
ſecundas agere I, 68. ſortiri I, 420
ſecuritas ſecuritate mutua paciſcenda eſt I, 294
ſecuritatis pars maxima quæ II, 469. ſeq.
an *ſedeat*, delicatus interrogat I, 325
in *ſeductu* I, 221
ſegregem vitam agere I, 471
Seianus ad latus Tiberii ſtetit I, 173. Cordum Satrio Secundo congiarium dedit I, 185. ſummis honoribus functus, a populo in fruſta diviſus fuit I, 237
Seiani crudelitas I, 185
Seiani tam odium, quam amor periculoſus II, 157
de *Seiano* cum actum eſt, prodigium viſum II, 577
Seianiani ſatellites I, 156.
Seianianum iugum I, 157
ſela dicuntur Græcis fulgores II, 599
ſelectorum turba I, 431
in *ſella* proſtare I, 390
in *ſemen* relinqui II, 808
ſeminum vis I, 447. II, 611. ſeq.
ſemianimem & affectum recreare I, 486
ſemiliber I, 316
ſeminudus II, 182
ſemiorbis II, 594
ſemiſomnis I, 329. II, 554
ſemiuiri II, 478
ſenatorem a ſexageſimo anno lex non citat I, 336
in *ſenatu* poſt decimam horam nouas relationes ſieri, vetitum erat I, 245
Seneca animum animal eſſe concedit, actiones eius animalia negat II, 500. ſeq. ſedulus auditor Attali fuit II, 477. & Fabiani Papyrii II, 442. Claudio Cæſari adulatur I, 146. ſq. Ciceronis exemplum ſecutus eſt in Cleanthis verſuum conuerſione II, 475. decrepitum ſe vigore animi non deſtitui, nec mortis metu teneri ſcribit II, 84. ſeq. cum Earino curſu contendit II, 297. Demetrium ſecum circumferre ſolitus II, 182. diligens vinearum foſſor II, 657. diſſentit a Stoicis I, 372. II, 499. ſeqq. 524. ſeqq. dormiturus facta & dicta diei remetitur I, 93. dubitat de animarum æternitate II, 451. 463.

epiſtolis ſuis clarum ſe Lucilium reddere promittit II,66. immodice Annæum Serenum fleuit II, 185. in quantum Stoicos ſequatur I, 341. 372. ſeq. Iuuenis edidit volumen de motu terrarum II,745. magnorum virorum imagines & natales celebrat II, 186. ſq. matrem de ſuo exſilio conſolatur I,103. medico vſus II, 460. meminit librorum ſuorum de Beneficiis II, 281. naufragium fecit II, 324. nihil ſibi mali in exſilio eſſe probat I, 106. non turbatus fuit clamoribus II, 298. ob ſenectutem lectulo affixus II, 207. patre rogante animalium abſtinentiam reliquit II, 482. puer apud Sotionem philoſophum ſedit II, 139. quæſturam geſſit I, 129. qualis in exſilio fuerit I, 130. quantum profecerit ex Attali auditione II, 477. Scipionis manes ad aram adorat II,318. ſe paruo contentum ſcribit II, 561. ſenectutis ſuæ argumenta colligit II, 32. 84. ſenex philoſophum diſputantem audit II, 252. vrbis fuga febrem fugit II, 459

Senecæ abſtinentia II, 481. ſeq. annuculus I, 129. cibus II, 461. condiſcipulus Claranus II, 194. filius I, 106. 127. fratres II, 690. frater Gallio I, 338. infelicitas in nauigando II, 151. ſq. infirmitas mentis iam ad recta, iam ad praua vergentis I, 213. iuuenta in Tiberii Cæſaris principatum incidit II, 482. libri moralem philoſophiam continentes II, 476. 490. lectus, prandium, vehiculum II, 324. ſeq. mala valetudo II, 154. 266. 459. mens inter varios clamores conſtitit II, 160. nomen, prænomen & cognomen I, 462. opus & quæſtiones de morali philoſophia I, 193. II, 471. ſpes de ſui reſtitutione I, 146. ſomnus II, 298. vigiliæ, & de poſteris cura II, 20. villicus II, 33. vxor Paullina II, 459. vxor mortua I, 227. vxoris fatua Harpaſte II, 142

Senecæ pater philoſophiam oderat II, 482. ideo Heluiam minus ſtudiis indulgere paſſus I, 126. amorem Pythagoræ iniecit Sotion II, 480

Senecam patris ſenectus in vita retinuit II, 266. ſeq.

Senecio Cornelius, eques Rom. ex tenui principio ſe promouens, ſubito angina ſuffocatur II, 446

ſenectus quid I, 168. II, 484. laſſæ ætatis, non fractæ, nomen II, 84. quando attentius conſeruanda II, 461. & morbi coniuncti apud Virgilium II, 484

ſenectutis commendatio II, 32. extrema an faſtidire oporteat, & finem non opperiri, ſed manu facere II, 173

ſenectutem in aula quomodo quidam conſecutus ſit I, 54

ſenex elementarius, res turpis I, 223. II, 109. linteatus, laurum & lucernam medio die præferens I, 368

ſenis & iuuenis corrigendi diuerſa ratio II, 82

ſeni quoque diſcendum eſt II, 252. turpe, ex commentario ſapere II, 105
ſene viuere incipiente nihil turpius II, 40
ſenes pueris ſimiles I, 262. queruli & iracundi I, 42. 70
Senes orbos in litteram digerere II, 212. puerorum vitia habere, turpe eſt II, 9. imbecillitas mortalitatis admonet I, 123
ſenum decrepitorum querela de vita I, 323
ſenibus infantia exprobratur II, 72
ſenile corpus naui dehiſcenti & ædificio putri comparatur II, 95
ſenilis anima in primis labris eſt II, 98
ſenſibilene an intelligibile ſit bonum ſummum II, 565
ſenſus, id eſt ſententia II. 505
ſenſus de bonis & malis non iudicat II, 201. in homine quam in aliis animalibus tardior II, 566. conſtitutionis ſuæ an ſit animalibus II, 549. communes II, 27. quomodo contra motus varios firmandi I, 93
ſententiam alicuius in ſenatu ſequi II, 203. diuidere I, 342. II, 69
ſententiæ abruptæ & ſuſpicioſæ II, 505. pueris ediſcendæ II, 105
ſententiis paribus reus abſoluitur II, 114
ſententiarum vitia II, 512
ſepelire mortuum an beneficium I, 512
ſepſe, id eſt *ſeipſe* II, 484
ſepta I, 33
ſeptemtrio ventus II, 732
ſeptemtrionalis plaga II, 706
ſeptimum palmæ ſpatium II, 98
ſepulchri titulus I, 336
ſepultura ſapienti negligenda II, 381
ſepulturæ iactura non æſtimanda eſt II, 828
ſequius loqui de aliquo I, 552
Serapio philoſophus volubilis linguæ II, 115
Serenus I, 217. 223. 248
Serenus Seneca minor mortuus II, 185
Seriphus I, 109
ſermo improborum vitandus II, 562
ſerpens in Africa ſæuus II, 296
ſerpens peſtifera II, 121
ſerpentes paruulæ I. 299
ſerræ inuentor fuit Dædalus II, 356
ſerrarius II, 161
Sertoriana arma II, 401
ſeruator an dicendus, qui aliquem ſeruauit I, 413
ſeruientibus ira pernicioſa eſt I, 76
de *Seruii* regis matre dubitatur II, 484
Seruilii I, 284. Seruilii Vatiæ villa II, 157
Seruilius lacus I, 99
ſeruilium literarum ignari I, 231
ſeruitus corporis ſolius eſt, non mentis I, 440. quæ grauiſſima II, 654. vrbana & ſatiata

riata I, 88. paucos, plures ſeruitutem tenent II, 71

ſeruitutem morte effugit Lacon puer impubes II, 265

ſeruus nomen eſt ex iniuria natum II, 101. an domino beneficium dare poſſit I, 438. omnis ex regibus oriundus II, 125. cœnanti ad pedes ſtat I, 444. cum peculio licet domi ſit, huic tamen munus dare poteſt I, 559. in primam decuriam coniectus quam gratiam retulerit domino II, 132

ſeruus Domitii erat medicus I, 443

ſerui definitio Chryſippea I, 441

ſerui a pedibus domini ſtare ſoliti I, 444. coëmti ad memoriam refricandam ibid. etiam menſæ admonendi II, 134. olim familiares appellati II, 133. ex dominis facti & ex ſeruis domini II, 133. ſeq. quomodo tractandi II, 131. ſeq. omnes ſumus II, 133. quot, tot ſunt hoſtes II, 131

ſeruis ad ſtatuam confugere licet I, 292. quomodo domini beneficium dare poſſint I, 440. colendi potius domini, quam timendi II, 134

ſeruorum dies feſtus II, 133. fidelitatis erga dominos exempla I, 441. ſeqq. fuga non ægre ferenda II, 473. varia miniſteria II, 131. ſeq. numerus Demetrio quotidie relatus I, 229. ira non pauciores ceciderunt, quam regum II, 10

cum *ſeruis* familiariter eſt viuendum II, 1130

ſeruos ad pileum vocare II, 134. Epicurus amicos vocauit II, 473. vt a liberis cultu diſtingueret, aliquando dicta in ſenatu ſententia eſt I, 298

ſeueritas non eſt contraria clementiæ I, 307

Seuerus Cornelius Ætnam deſcripſit II, 274. vide *Cornelius*.

Sextius Cornelius cur animalibus abſtinuerit II, 480. dicebat, Iouem plus non poſſe, quam virum bonum II, 218. iter ad deos monſtrat II, 238

Sextius pater latum clauum D. Iulio dante repulit II, 433. vid. *Q. Sextius*.

Sextii Græcis verbis, Romanis moribus philoſophantis imago de exercitu atque ſapiente II, 176. conſuetudo excutiendi totum diem I, 93. dictum I, 58

Sextiorum noua & Romani roboris ſecta inter initia ſua extincta eſt II, 804

Sextus Papinius flagris a C. Cæſare animi cauſa cæſus I, 78

Sextus Pompeius ſorori & fratri ſuperſtes I, 148. cur conſul factus I, 481

Sextus Trallus II, 823

Sicilia I, 315. ab Italia inundatione ſecluſa eſt II, 769

Siciliæ circumitus II, 273 laus II, 694. in Siciliæ ſtagno quodam iniecta non merguntur II. 673

Siculorum iuuenum pietas in parentes I, 455. 548

Siculum æquor II, 684. pelagus auſter exaſperat II, 42

ſidera quinque II, 778. perpetuo

petuo mouentur I, 109. ſemper vt in opere, Ita in paſtu II, 611. volantia II, 577. ſeq. circumnectentis fulgoris cauſæ II, 580
ſiderum defectio cur breuis II, 785. ſeq. vis in fluminum augmentis conſpicua II, 675
Sidon mari ſuperfuſa II, 764
ſigillaria II, 33
ſignare rationem parem I, 551. reſponſum I, 570
ſignatores I, 416
ſignifer II, 795
ſignum petere I, 457
ſignorum deteſtatio I, 435
ſilentium non eſt ſtudiis neceſſarium II, 160
Silenum habeo in caſtris I, 82
Siliceus vir I, 67
ſiluæ in tectis domorum ac faſtigiis II, 556. ſeq. fulmine crematæ II, 622. tonſiles II, 574
ſimplices qui I, 41
ſimplicitatis indicium Iracundia I, 64
Sinis I, 304
ſipario fortiora dicta I, 236
ſiphonis in modum exprimere II, 620
ſiremps lex eſto II, 371
Sirenes II, 164
ſiſtrum concutiens I, 368
Siſyphus II, 80. 825
ſitis luxurioſorum II, 540
ſmaragdus quomodo ex decocto calculo fieret, Democritus olim docuit II, 363
ſobrietas interdum remouenda I, 245
ſoccatus I, 406
ſocculus aureus margaritis diſtinctus oſculandus porrigitur ibid.
ſociale animal I. 556
ſocietas ſalua quando fit I, 53. ſeq.
ſocietatis appetitio natura innata II, 418. commoda I, 471
ſociorum garum II, 411
Socrates II, 188. ab amicis ſe coargui paſſus I, 73. ab Athenienſibus damnatus fuit I, 378. damnatus an iniuriam acceperit I, 256. ad Archelaum regem cur venire noluerit I, 495. an ſibi agat gratias, quod ipſe ſe docuerit I, 497. Ariſtophani iocorum materiam præbuit I, 368. carcerem intrauit ipſi loco ignominiam detracturus I, 121. carcerem omni curia honeſtiorem reddidit I, 368. in carcerem coniectus I, 185. in carcere diſputas & exire noluit II, 76. triginta dies in carcere exegit II, 216. in carcere moritur I, 243. colapho percuſſus quid dixerit I, 71. cum pueris ludere non erubuit I, 244. facetus deriſor omnium, maxime potentium I, 496. loquens inducitur I, 365. 368. ſeq. non fuit patricius II, 124. pallium verecunde ab amicis petit I, 577. perpefficius ſenex, per omnia aſpera iactatus II, 152. 466. totam philoſophiam ad mores reuocauit II, 224. quam ſummam dicat ſapientiam, ibid. ſerui caſtigationem, ne iraſceretur, diſtulit I, 18. Sophroniſcum exſpirare non

non patitur I, 450. venenum vicit I, 198. 200. II. 433. veritatem & virtutem idem eſſe dicebat II, 226

Socratis æqualitas in fortunæ inæqualitate II, 467. calamitatum enumeratio II, 466. idem vultus I, 32. irati ſignum I, 73. libertas & conſtantia ſub triginta tyrannis I, 225. II, 467. mors laudatiſſima I, 198. patientia in comœdorum ſalibus & vxoris iniuriis ferendis I, 269. reſponſum datum cuidam quærenti, quod peregrinatione nihil profecerit II, 89. pater fuit Sophroniſcus I, 450. ex moribus plus quam ex verbis philoſophi traxerunt II, 15

Socrati Alcibiades & Phædrus obiecti I, 369. ſeipſum donauit Æſchines pauper I, 389

Socratem calix venenatus e carcere in cœlum transtulit II, 208. cicuta magnum fecit II, 40. in carere Athenæ occiderunt I, 225. vix fama recepit II, 276

cum *Socrate* diſputare licet I, 328. viuendum II, 465

Socratici fœtus prouentus I, 228

ſol quibusdam ſaxum aut fortuitorum ignium globus I, 582. etiam ſceleratis oritur I, 477. aliquando cauſa venti II, 723. an terra ſeu orbe maior ſit II, 586

ſolis alimentum II, 756. area viſa II, 580. defectio perfecta II, 596. defectio quomodo deprehendatur II, 596. quomodo fiat II, 596. defectionem quantopere Archelaus rex metuerit I, 496. defectione Romulus periit. II, 484

ſolis & lunæ dotes I, 475. dux & vis integra eſt, etiam inter oppoſita miracula II, 798. officium I, 466. radiorum duplicatio cauſa doloris II, 708. boues vbi ſtabulare fingantur II, 676

ſoli quantum debeatur I, 534. 536. propiora an calidiora II, 709

ſolem quidam pedalem dixerunt II, 586. quidam nec orientem nec occidentem viderunt II, 555

in *ſole* quodnam admiratione dignum II. 776

ſoles bini ternique viſi II, 595. ſeq.

ſolatium maximum in morte propinquorum I, 132

ſoleatus II, 79

ſolitudo mala ſuadet II, 87. quibus vitanda II, 28. ſq. eius commoda & fructus ibid. cum frequentia miſcenda eſt I, 244

ſolœciſmum ſcienter commiſſum non erubeſcit Grammaticus II, 406

Solon Athenas æquo iure fundauit II, 355. vino indulſit I, 245. cur patricidis nullam legem ſanxerit I, 297

ſolſtitium & bruma in quibus ſignis fiant II, 665. 683

ſoluere in debitum II, 19

ſolutio omnis non idem, ſed tantumdem reddit I, 522. ſeq. difficilium quæſtionum ad quid, proſit I, 502

in

in *ſolutum* imputo II, 22
Σοφία II, 347. apud Latinos quoque in vſu eſt, ibid.
ſophiſmata, id eſt, *captiones* II, 127. Latine cauillationes dicuntur II, 496
Sophoclis opinio de Nili incremento II, 699
Sophroniſcus Socratis pater I, 450
ſorbitio II, 272
ſordes detractæ I, 424. mutuæ reorum I, 7
ſorites inexplicabilis I. 512
Sotion philoſophus II, 139. Pythagoræ amorem Senecæ iniecit II, 480
ſpadonibus tributum Roma pendit I, 508
ſparſio quid fuerit & quomodo facta II, 614
ſpatha inſtrumentum textricum II, 359
ſpecies II, 168
ſpectaculum Naumachiæ ſecundum II, 221. meridianum II, 16 ſeq.
ſpectacula matutina II, 219. ſcenæ ludrica I, 28. bonis moribus damnoſa II, 17. mane & meridie fiebant II, 17
ſpecularia II, 712
ſpeculariorum vſus Senecæ tempore innotuit II, 360
ſpecularibus latis diem admittere II, 318
ſpeculator II, 706
ſpeculum iratis opponendum I, 58. concauum qualem imaginem reddat II, 547
ſpeculi ratione imago redditur II, 587
ſpecula cur inuenta II, 601. ſeq. ex multis minutis compoſita II, 588
ſpeculorum variæ naturæ II, 591. 603. luxuries II, 604
de *ſpeculis* duæ opiniones II, 587. ſeq.
ſpecus veneranda II, 119
ſpecus ſubterraneæ II, 663
ſperare qui deſinit, an deſinat timere II, 13
ſpes nomen incerti boni II, 29. improborum vt vitanda II, 469
ſpes longas inchoantium dementia II, 447
Speuſippus putat beatum ſola virtute fieri poſſe, non tamen vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt II, 318
Speuſippo ſerui caſtigationem Plato commiſit I, 72
ſphæromachia II, 277
ſpiramentum I, 210
ſpiramenta II, 755. 787
ſpiritus & ſanguis corporis humani II, 754
ſpiritus ſacer intra nos ſedet II, 118. ſeq.
ſpiritus quomodo ſubeat terram II, 760. 763. an ſit cauſa motus terræ II, 757. ſeqq. 770
ſpiritus vitalis terræ ineſt II, 755. ſq.
ſpiritus terræ motus cauſa ſtatuitur II, 752. ſq. 757
ſpiritus vis II, 610. ſeq.
ſpiritus & venti diſcrimen II, 728
ſpiſſamentum II, 99
ſpiſſiſſimum II, 286
ſplendidum nihil ſine luce II, 100
ſplendoris & lucis diſcrimen

men II, 65
ſpoliarium II, 385
ſpolium I, 285
ſpondere pro indicato I, 468
ſpondyli II, 411
ſpongia ad emundanda obſcœna II, 219
ſpongia inſerta os morituris incluſum I, 79
ſponſalia I, 488
ſponſaliorum genus decentiſſimum eſt adulterium I, 391
Sp. Papinii lucifugæ vita deſcribitur II, 559
Stabianum littus II, 738
ſtabilitor, Dei cognomen I, 462
ſtagna quædam ſine fundo II, 668 ſacrata II, 119. ſubterranea II, 665
ſtamen rectum II, 359
Statilia inſcribi ſuo monumento iuſſit, ſe XCIX annos vixiſſe II, 265
in *Statonienſi* lacu natat inſula II, 679
ſtator Deus I. 462
ſtatuarii II, 339
ſtatus fulminis genus II, 634
ſtella ſuper lanceam viſa II, 579
ſtella Artemidoro innumerabiles II, 787. cur ſtare vel redire dicantur II, 797. falſo putantur decidere aut tranſilire II, 578. variæ I, 113. volantes II, 594. tranſuolantes tempeſtatis ſignum II, 579. exiſtunt quidem interdiu, ſed ſole ſunt obumbratæ II, 579
ſtellarum tranſuolantium cauſæ II, 619
ſtellarum alimentum II, 611. 755. curſus I, 475. ſeq. affectus II, 616. numerus & nomina quamdiu fuerint excogitata II, 796. concurſu non fit Cometes II, 785. ſeqq. quinque curſus ſolum quando notus eſſe cœperit II, 778. poteſtas a Chaldæis obſeruata II, 778
ſtellis duplex motus II, 795
de *ſtellis* quæſtiones II, 776
ſtemma non inſpicere docet philoſophia II, 124
ſtemmatum flexuræ I, 445
ſtercoroſum II, 736
ſtigmata ingratum hoſpitem teſtantia I, 487
Stilponis auditor Crates II, 28. obiurgator Epicurus II, 27. reſponſum Demetrio datum interroganti, numquid perdidiſſet I, 254
Stilponi quid Epicurus obiecerit II, 23
ſtilus & lectio coniungenda ſunt II, 304
ſtipatores I, 298
ſtips æris abiecti non eſt beneficium I, 480
ad *ſtipem* manum in ponte porrigere I, 364
ſtirpis humilitas ſapienti non eſt inſpicienda II, 124
Stoica lingua II, 37. ſententia II, 70. ſignificatio II, 175
Stoicæ ſectæ paradoxum I, 421
Stoicæ ſectæ ſpecie quidam ad vitia hortantur II, 564
Stoicus quidam Senecæ amicus Marcellinum ad mortem ſubeundam hortatur II, 262

Stoico vox communis cum Stilpone II, 27

Stoici animam hominis magno pondere extriti permeare non poſſe exiſtimant II, 165. defenſi I, 478. Deo rotundam formam dant II, 503. duos ingratos ſtatuunt I, 4 7. genus ante ſuperius ponunt II, 168. ſingulis & Genium Iunonem dederunt II, 491

Stoicorum animalia infinita deridet Seneca II, 500. ſeqq. cum Peripateticis diſputatio de affectibus II, 521. decretum de perpetuo actu ſapientis I, 372. exempla & præcepta I, 372. paradoxa aliquot I, 505. paradoxum, ſapientem numquam facti ſui pœnitere I, 484. placitum, ſapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe, examinatur II, 523. præcepta in actu mori imperantia II, 19. quæſtio, an ſibi aliquis beneficium dare poſſit I, 497. opinio de Cometis & ceteris cœli oſtentis II, 735. opinio de paritate bonorum probatur II, 195. opinio de rerum principiis II, 662. ſapientia a Zenone cœpit I, 12 . ſecta vulgo nimis dura, ſed reipſa lenis & benigna eſt I, 305. ſecta de fati immutabilitate defenditur II, 632. ſeq.

Stoicorum & ceterorum ſapientum diſcrimen I, 248

Stoicorum & Epicureorum diſſenſio de otio ſapientis I, 3¯3

Stoicorum actorum contextus virilis & continuus II, 103. paradoxorum nullum falſum eſt II, 324

Stoicis vna ſaltem cauſa II, 188. ſq. publica voce occurri ſolet II, 521 ſeq. præceptis quæ fidem detrahere ſoleant I, 2 0

cum *Stoicis* hominis naturam vincere I, 329

ſtola indutus I, 351

ſtomachicus II, 79

ſtomachus intemperans II, 71 . moroſus II, 268. ſuſpectus I, 68. deliciis diſſolutus I, 115

ſtomachi faſtidientis eſt multa degustare II, 6. morbo vitiati ſimile I, 503

ſtomachoſus I, 6

Stratonis Peripateticæ philoſophiæ cultoris decretum de terræ motu II, 753

ſtrigare II, 100

ſtrophis ac fucis remotis II, 85

ſtruthiocamelus depilatus I, 267

Strymo fluuius II, 574

ſtudia inutilium literarum arguuntur I, 326

ſtudia liberalia cur ita dicta II, 335. ad alia multum, ad virtutem nihil conferunt II, 339 342. non cenſentur inter bona II, 334. ſeq. præſidia certiſſima ſunt I, 127. triſtitiam omnem euertunt I, 126. 152. reddunt homines claros & nobiles II, 65

ſtudiorum modus tenendus I, 230. ſeq.

ſtudiis liberalibus non obſtant negotia II, 160. 182

ſtudiis non neceſſarium eſt ſilentium II, 160

in *ſtudiis* vtilia, non ſubtilia

lia quærenda I, 326
ſtudioſa luxuria I, 231
ſtultitia II, 28. 111. cur nos tam pertinaciter teneat II, 177. ſemper incipit viuere II, 40. 75
ſtultus omnia vitia habet I, 477
ſtulti & ſapientis quod diſcrimen, ſi vterque habere vult diuitias I, 366
ſtulti res non eſt I, 424. vitæ qualis II, 47
ſtulto nulla re opus eſt, ſed omnibus eget II, 26
ſtulti omnes mali I, 504. ſeq. omnes inſaniunt, nec tamen omnes elleboro curantur I, 424
Styx in Arcadia mortifera II, 672
ſub ictu II, 234
ſub manu paſci II, 232
ſubinfluere II, 685
ſublimia quæ dicantur II, 608
ſuboles I, 175
ſubrecti montes II, 759
ſubrectis ire vexilis I, 506
ſubrigere plana II, 745
ſubriguntur capilli I, 329
ſubrubicundus I, 63
ſubſcriptionem edere II, 724
componere I, 444
ſubciſiua res II, 15
ſubtemen II, 359
ſubtilitas nimia veritati infeſta eſt II, 345
ſubula armatus II, 308. leonem excipere II, 296
ſuccuſſio terræ motus ſpecies II, 759. 761
Sucro I, 15
ſudare & bibere, cardiaci vita eſt II, 46
ſudatoria I, 345. ſicci vaporis II, 141. ſeqq.
ſudor quibusdam etiam conſtantiſſimis in populi conſpectu erumpit II, 145
ſudorem quid aquileges vocent II, 664
Sufes I, 223
ſufflaminanda rote II, 825
ſuffragatio materna I, 188
ſuffragator I, 581
ſuffragatores I, 332
ſuggillatio I, 515
ſugillare II, 36
ſulphuratio II, 663
ſumma ſummarum II, 18
ſummarium iam dicitur breuiarium II, 113
ſumminulæ minutæ II, 262
ſuperadornatæ materiæ II, 700
ſuperbia in beneficio dando vitanda I, 406. miniſtrorum regiæ potentiæ reprehenditur I, 401
ſuperbiæ proprium I, 946
ſupercilioſi cenſores II, 563
ſuperfundi I, 230 II, 746. ſeq.
ſupermicare I, 450
ſuperſtitio quid II, 564
ſuperſtitionis argumentum, abſtinentia quorumdam animalium II, 480
ſuperuacua ſtudia reprehenduntur I, 326
ſuperuacuis ſuperſedendum I, 238
ſupinata teſtudo II, 550
ſupparum II, 260
ſupplicium militare I, 22
nocturnum improbatur I, 79
ad *ſupplicium* decem dies

medii I, 241
ſupplicii verba ſolennia I, 22
ſupplicia ſcripta II, 429. multa principi turpia ſunt I, 298. de ſceleratis ſine ira ſumenda I, 23
ſuppurare I, 323. II, 179
ſuppurata triſtitia II, 279
ſuppurationes præcordiorum II, 42
Surrentinum littus II, 738
ſus confector I, 98
ſuſpectus ſui nimius ingratos facit I, 417
ſuſpenſuræ balneorum II, 361
ſuſpicionibus locus dandus non eſt I, 45. ſeq.
ſuſpicioſi II, 506
ſuſpicando ius peccandi fit II, 8
ſuſpirium, id eſt aſthma II, 1⁄5
ſutrinum II, 361
Sybaritarum ciuitas I, 47
Sylla coloniam in Corſicam deduxit I, 112. Romanorum ultimus pomœrium protulit I, 328. ſeptem millia ciuium trucidari iuſſit I, 286. violentiſſimus erat rubore ſuffuſus II, 31. an dicendus ſit tyrannus I, 286
Syllæ dictum ad ſenatum ob gementium conclamationem exterritum I, 286. ſeq. crudelitas I, 56. 78. 286. proſcriptio I, 29
Syllæ dictatori ſolus aliquid negauit Rutilius I, 199. II, 76. vide *L. Sylla*.
Syllanæ crudelitatis exemplum, quod a republ. liberos proſcriptorum remouit I, 56.
proſcriptionis ſpoliarium I, 199
ſyllogiſmi II, 504
ſymphonia II, 147. 562
ſymphonia & claſſicum II, 147
ſymphoniarum cantus II, 35. 145
ſyngraphæ I, 565
Syracuſæ I, 175. II, 579
Syria I, 315. II, 34. ſeq.
Syriæ molles bello viri I, 13. oppida terræ motu agitata II, 369. rex Demetrius II, 789
in *Syriæ* ſtagno natant lateres II, 673
in *Syria* totius populi nares reciſæ ſunt I, 80
Syrtes II, 101
Syrtium incerta vada I, 189
Syrticæ gentes in defoſſo latent ob æſtum II, 358
Syrticum mare I, 352

T.

Tabellam dimittere I, 430
ex *tabella* recitare II, 820
tabellæ fœneratorum I, 521
tabellariæ naues II, 260
tabernaculum in cubiculo II, 262
tabulæ I, 565. II, 53
tabulæ nouæ I, 386. II, 287
tabulæ nouæ beneficiorum I, 386. ſeq.
tabulæ publicæ I, 49. eædem codices dicti I, 327
tabularum duodecim cautio II, 707
tabulæ XII loqui, quomodo dican-

dicantur II, 511
tabularios laſſat patriæ omnium II, 337
tædium rerum quomodo tollendum I, 221
talaria, tormenti genus II, 153
Talthybius deorum nuncius II, 822
Tamuſii annales II, 385
tamen etſi I, 463
Tantalus II, 825
tanto fortior, tanto felicior, laudandi formula I, 243
tanto melior ſurge II, 100
tanto melior, tanto felicior II, 229
tardiloquium laudatur II, 117
Tarentum I. 220. II, 211
Tarpeio proditor hoſtisue publicus imponitur I, 19
Tarquinius I, 414
Tauromenitanum littus II, 273
taurus colore rubicundo excitatur I, 189
tauri & vrſi pugnam ſus confector expectat I, 98
tectorio gregali inducta balnea II, 321
tectorum machinationes non excogitauit philoſophia II, 355
tegimen II, 764
tegula in extrema ſtare II, 33
Telephorus Rhodius decurtatus in cauea paſtus fuit I, 77
circa *Tempe* noxia pecori aqua II, 672
temperantia quid ſit II, 342. 421
temperatura corporis tolli arte nequit II, 30. ſeq.
tempeſtatis argumenta quænam habeant nautæ II, 579 ſeqq.
tempeſtates an munuſculis redimantur II. 77
templa compoſiti intramus II, 801. intrantibus cur alius animus fieri debeat II, 396
templorum foribus aſſidere II, 417
temporantiæ amicitiæ II, 25
tempus ad neceſſaria diſcenda non ſufficit II, 139
temporis breuitas II, 139. 532. diſpendia varia I, 223. 313. II, 532. edacitas I, 102. fuga colligenda & ſeruanda I, 321. II, 3. 482. iactura triplex II, 3. partes tres II, 568. partes inter ſe comparatæ II. 321. velocitas I, 320. II. 139. vilitas cur tanta I, 313. 318. præſentis ſola ratio habetur I, 428. velocitas non patitur ſuperuacua diſcere II, 139
temporis vnius honeſta auaritia eſt I, 314. vnius poſſeſſio nobis data II, 4
tempori parce II, 343. 394
de *tempore* nihil ſinere delibari, ſapientis eſt I, 418. quam multæ ſint quæſtiones II, 343
Tentyritæ quomodo crocodilos ſuperent II, 699
terebrans fulmen quid ſit II, 635
Torentiæ Mæcenatis vxor I, 200
terra corpori humano confertur II, 663. cum mari globum

bum facit II, 680, mas & fœmina II, 662. non eſt ſine ſpiritu v tali II, 754. puncto comparatur II, 574. pars mundi & materia II, 611. quibusdam animal II, 753. ſeq. quibusdam terræ motus cauſa eſt II, 751. quomodo ad continuanda flumina ſufficiat II, 656. ſub finem mundi in humorem ſoluetur II, 683. ſeq. multum habet vacui II, 762
an *terra* mundo ſtante vertatur II, 777
de *terra* quæſtiones II, 608
ſub *terra* ſpecus & ſtagna II, 664. ſeq.
terram aquis innatare, rudis & inepta opinio eſt II, 662. 746
terræ multa habent mortifera II, 767
terrarum orbis pila eſt II, 709
terræ motus ingens in Campania II, 739. inſanis aliquot ſimiles diſcurrere fecit II, 768. per CC miliaria non extenditur II, 765
terræ motus cauſæ II, 745. 746. 750. 751. 754. 757. 759. 763. ſqq. 770. effectus II, 744. genera duo ſunt Poſidonio II, 761
terræ motu qui fiat, vt loca disiiciantur & intereant II, 764
terræ motum præcedit aeris tranquillitas II, 752. ſequitur peſtilentia II, 767. & ventus II, 758
terræ motus timor demitur II, 739. 771. ſeqq.
terrena, quem ſolum delectant, anguſtus animus eſt I, 113
territorium I, 176
teſſellæ in balneo ſeparatæ, iterumque commiſſæ terræ motu II, 769. ſeq.
teſtamenti ordinatio quam diligenter curetur I, 465. 474. tabulis annulum imprimere II, 21
teſtamentorum captator I, 473. ſeq. captandorum artem profeſſi I, 550
teſtes cur adhibeantur I, 416. ſecundæ notæ II, 703
teſtudo an habeat conſtitutionis ſuæ ſenſum II, 550
textorium II, 504
textricum ars male dicitur a ſapientibus inuenta II, 359
Thales Mileſius terram aquæ innatare opinatur II, 746
Thaletis opinio de Nili incremento refellitur II, 701. opinio de terræ motu improbatur II, 747. ſententia de aquæ elemento II, 661. ſententia, quod terra aquæ innatet, exploditur II, 662
Thalia Gratiarum vltima I, 384. Heſiodo eſt Charis, Homero Muſa I, 385
Thaſius lapis, rarum quondam in aliquo templo ſpectaculum II, 310
theatrum Neapolitanorum farctum II, 252
Thebæ non ſunt motæ in Chalcidis tremore II, 761
Themiſonis ſecta II, 406
Theodorus philoſophus quid tyranno mortem minanti reſponderit I, 240
Theodotus I, 29

Theophraſtus I, 319. II, 665. diſcipulus Ariſtotelis II, 752. non diuini, dulcis tamen eloquii vir, & nitidi ſine labore II, 752. arguitur I, 15. 17. II, 660. citatur II, 660. 673. 699

Theophraſti præcepta I, 15. II, 7. ſententia de terræ motu II, 752

Therafia inſula in Ægæo mari enata II, 624. 761

Θηριοτροφεῖς I, 83

thermarum fundamenta in mare iacta II, 557

Thermopylarum anguſta I, 543. II, 295

Therſites I, 83

in *Theſſalia* noxia feris aqua II, 672

Theſſaliæ paludes quomodo ſiccatæ II, 764

Theutonici a Mario cæſi II, 402. cauſa I, 13

Thracæ incompoſiti ſtatura II, 690

Thraces II, 574

Thraciæ angulus II, 763. iuga II, 700. præpoſitus *L.* Piſo II, 300

Thraſcias ventus II, 732

Thucydides allegatur II, 764

tiara recta in capite, ſolis regibus data I, 544

Tiberis II, 298, 823. in Tiberis ripa regna Arcadum I, 111

Tiberius filius Liuiæ Auguſtæ I, 161. Attici progener II, 66

Tiberius Cæſar Appia via ad deos iuit II, 806. amicorum notitiam auerſatus I, 516, Atilio Butæ prodigo paupertatem confitenti, Sero, inquit, experrectus es II, 557. a pluribus rogatus, vt æri alieno ſuccurreret I, 403. Caſſio ebrioſo & vrbem & arcana multa commiſit II, 300. M. Allium prætorium a creditoribus liberat I, 402. fratris Druſi mortem æquo animo tulit I, 160. ſeq. mullum ingentis formæ vendit II, 415. pro roſtris filium mortuum laudauit I, 173

Tiberii imago ectypa I, 444. obliuio I, 516. prima tempora I, 273

Tiberii amicitia & frigore notus Montanus Iulius II, 557

Tiberii Cæſaris principatu alienigenarum gentium ſacra mota ſunt II, 482, eius tempore publica accuſandi rabies I, 443

ſub *Tiberio* Cæſare cæli ardor viſus II, 600

Tiberius Gracchus I, 174. vide *Gracchus.*

tibiarum ac organorum genus ex pulpito conſonabat II, 307

tibicen Græcus II, 252. 478

Tiburtinum I, 466

Tiburtinus calix II, 538

tigrim oſculatur cuſtos II, 317

Tigris fluuius II, 675. euaneſcit & tandem iterum emergit II, 463. 675. 749

Tillius Cimber acerrimus Cæſarianarum partium defenſor Cæſarem poſtea interfecit

fecit II, 89. eius iocus in ſe II, 300. Tillio Cimbro ebrioſo creditum fuit de C. Cæſaris cæde ibid.
Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, excluſus Augufti domo, in Pollionis Aſinii contubernia conſenuit I, 83. felicitati vrbis Romæ inimicus II, 370
timenda quibus depelli poſſint II, 41. ſeq.
timendorum tria genera II, 41
timere an deſinat, qui deſinit ſperare II, 13
timeri non eſt potentiæ ſignum I, 36. quam deſpici periculoſius I, 36
timidus duorum generum eſt I, 477. pro cauto accipitur II, 127
timor acer & aſſiduus quid efficiat I, 287. ſeq. vide *Metus*.
timens Deum an non fit ſanus I, 471
timoris reprehenſio & remedia II, 37. ſeq.
tiro palleſcit ad vulneris ſuſpicionem I, 202
tirunculorum impetus primi II, 482
titulus ſepulchri I, 436
titulum impingere II, 132
Titi Arii liberalitas & Clementia in filium parricidam I, 29
Titi Manlii pietas in patrem imperioſum I, 454
Titus Liuius ſuos libros a Doro emere poteſt I, 561
a *Tito* Liuio poſitum dictum de Cæſare vulgo iactatum I, 25. II, 734. vide *Liuius*.
τὸ ὂν Latine exprimi nequit II, 168. ſex modis dicitur II, 168. ſq.
togatæ antiquæ II, 348. inter comœdias & tragœdias mediæ II, 22
togati I, 363. II, 551. togati purpuratique I, 258
togis inter ſe corona ſordidior & turba cultior diſtant II, 511
tolerantia fortis aſperorum ſitne optabilis II, 206. ſeq.
tollutarii II, 327
tolleno II, 614
tomentum Circenſe I, 365
tonans I, 462
tonat aliquando ſereno cœlo II, 579
tondere filios in luctu moris erat I, 496
tonitru quomodo fiat II, 616. 618. 620. ſq. 643. ſeq.
tonitrua antiqui tonitruum aut tonum dixerunt II, 644. quædam abſque nubium concurſu II, 62[illegible]. fulmina & fulgurationes ſimul fiunt II, 616
aduerſus *tonitrua* ſubterraneæ domus excogitatæ II, 739. 742
tonitruum diſtinctio II, 626
tonſor I, 324
tonum dixerunt antiqui tonitrua II, 644
tormentorum patientia ſitne optabilis II, 206
torqueri, & in conuiuio iacere, pariane ſint II, 198. 227

torpor letalis II, 289
torrentis curſus II, 679. vnda I, 352. impetus II, 74
tortor inſtrumentis augetur II, 41
trabes igneæ II, 580. ſeq. an inter Cometas ponendæ II, 779. quomodo fiant II, 780
tractatori manum præſtare II, 205
traductio & dedecus II, 308
traducere II, 410. 48
Tragici II, 22
Tragici dictum II, 141
trama quid ſit II, 59
tranquillitas Græcis εὐθυμία I, 2.7. quænam ſit vera II, 162. quibus remediis procuretur I, 218. ſeq. Epicuræorum qualis I, 427
tranquillitas animi eſt indicium Magnanimi I, 66
tranquillitatis cauſa non locus, ſed animus eſt II, 159
tranquillitati infeſta vitia I, 23. inimicus eſt comes perturbatus I, 228
tranquillum mare II, 718
transfigurari II, 14
translationes verborum II, 176
Traſimenus I, 31
tremor terræ II, 761, ſeq.
tremoris corporum cauſa II, 759. ſeq
Triarii I, 224
tribunal honoris inſigne, non honor I, 388
tribunal nummarium alteri addicere I, 391
Tribunus a Manlio in ordinem impune redactus I, 454
tributum principale I, 403
prouinciarum vna cœna conſumptum I, 107
tripudiare virilem in modum I, 244
Triſtionia a Claudio occiſa II, 819
triſtitiæ ſitne cognata voluptas aliqua II, 440. quarumdam fœminarum finem mors impoſuit I, 124. quomodo triſtitia tollatur I, 126. hæc homines inhabiles ad actiones efficit I, 306
tritici bonum II, 567
triumphiralis proſcriptio I, 404
Troglodytæ II, 700
troſſuli II, 326
troſſuli & iuuenes II, 252
tuber tyranni gladio diuiſum I, 413
Tubero fictilibus in publica cœna vſus II, 433. quibusdam parum frugi eſt II, 547
Tuberonis lignei lectuli, hœdinæ pelles & vaſa fictilia II, 423
cum *Tuberone* viuendum II, 465
Tubicen II, 270
Tullius Cimber nimius fuit in vino II, 300
Tullius Marcellinus conſilio de morte cum amicis habito, tridui inedia ſibi vitam ademit II, 261
tumultuarius miles I, 61, ſeq.
Turannius ſenex, procurationis vacatione acceptione tamdiu ſe plangi iuſſit, quo-

uſque

uſque labor illi ſuus reſtitutus fuit I, 336
turba vitanda II, 16. ſeq. 19. 28
turbo II, 780. igneus II, 727
turbinis cauſa ibid.
turdilli ſiue turturillæ II, 425
in *turno* nulla mora I, 552
turpia quæ II, 1
turturillæ quid fuerint II, 42
Tuſcis ſumma fulminum ſcientia II, 629
Tuſcos Aſia ſibi vendicat I, 110
Tuſculanum I, 466
tuſſis continua II, 270
tutela ebore cælata II, 255
tuto vt viuas, quæ obſeruanda II, 469
tympanum in manu eſt I, 351
tympana cur ſonent II, 627
tyrannicida conſcios tyranni amicos nominat I, 46
tyrannus an beneficium det I, 412. ſeq.
tyranni & regis differentia I, 286. tuber gladio diuiſum I, 413
tyranno an beneficium dandum I, 573
tyranni triginta Athenienſium II, 466. ciues occiderunt I, 224
tyrannorum pœna I, 299
Tyria purpura II, 590
Tyrii Africam incolunt I, 110
Tyrus aliquando ruinis infamis fuit II, 741. mouetur & diluitur II, 766

V.

Vacatio procurationis, I, 336
vacationem dare I, 27. petere I, 77
vacua ſunt vocaliora, quam plena II, 627
in *Vadimonis* lacu inſula natat II, 673
vadimonium II, 21
vade fortiter, vade feliciter II, 772
Vagellii carmen II, 744
valens II, 817
valere, philoſophari eſt II, 45
Valerius Aſiaticus I, 268. conſul II, 625
Valerius Coruinus ob Meſſanam captam Meſſala dictus I, 327
valetudinarium I, 19. II, 573
valetudo animi primum, deinde corporis curanda II, 45
valetudo felicior II, 204
valetudine feſſi, iracundiores I, 43
Valgius Ætnam vnicum dixit II, 144
validiſſime I, 320
vapor ſiccus & humidus II, 617
varices quidam exſecandas præbens, legere librum perſeuerauit II, 270
Varro citatur II, 814. qua arte

arte ventos ordinet II, 731. Vulturni nomen vſurpat loco Euri II, 732
Varronis Romanorum doctiſſimi remedium aduerſus mutationem locorum I, 112
Varus eques Romanus cœnarum bonarum affectator II, 558
vaſa colligere II, 58
Vatiæ felicitas vulgo celebrata II, 157
vaticinantium copia vbi II, 768
Vatinius ſcurra quomodo Ciceronis vrbanitatem effugerit I, 267
Vatinius rempubl. venumdedit I, 249
Vatinio poſtpoſitus Cato I, 201
in *Vatinium* Calui ſententia II, 39
Vatinii I, 249. II, 546
vdum plus eſt quam humidum II, 624
vectatio I, 245
Vedius Pollio muraenas ſanguine humano ſaginabat I, 293. ob ſæuitiam in ſeruos caſtigatus ab Auguſto I, 96
vellem quæ velles II, 2 9
velocitas quæ laudabilis I, 56. orationis oratori non eſt permittenda II, 117
velum alleuatur II, 279
velis cœnatio muniebatur II, 712
vena ad extenuandum corpus percutitur II, 218. medico tangenda eſt II, 69
venæ aquarum II, 663
venæ ſanguinis receptacula II, 663. ſeq. incertæ & naturalem turbantes modum, febris indicium II, 459. quibusdam remedii cauſa extrahuntur I, 198
venarum imperturbata mobilitas, valetudinis bonæ indicium II, 754
venas cadentes vino reficere I, 432
venari in mari II, 666
vendens funeribus neceſſaria & lucrum optans, an merito a Demade ſit damnatus I, 549
vendere quæ emeris, gentium ius eſt I, 391
venditio quid I, 300
veneficus I, 504
venenata fulmine icta, venenum amittunt II, 629
venenum ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua retinent II, 286
veneriæ II, 411
Veneris comites ſunt Gratiæ I, 385. ſignum I, 268
Veneris genitricis ludi II, 790
Venerem ſuam habere I, 49
venia I, 46. 307. quam laudabilis ſit I, 56. an eam ſapiens dare debeat I, 307
venter bene moratus, magna pars eſt libertatis II, 561
paruo dimittitur II, 68
ventris cauſſa quantum laboretur II, 514
ventri obedientes, animalia ſunt, non homines II, 180
ventilare II, 530
ventus quid II, 718 bonis & ma-

& malis communis I, 479. quomodo fiat II, 720. 726. ἐγκολπίας II, 722. an ſit cauſa cometarum II, 781
venti & aëris diſcrimen II, 722
venti & ſpiritus diſcrimen II,728
in *ventum* iactare brachia II,788
venti ἐκνεφίας II, 726. Eteſiæ II,724. ſubterranei II,728. quidam quorumdam locorum proprii II, 733. quando & vnde flent II, 723. ſqq.
ventorum abuſus II, 734. numerus & nomina II, 730. ſeq. vtilitas II, 733. ad quid a Deo dati II, 736
verba ad ſummam caueam ſpectantia I,249. multa apud antiquos ſitu occupata II, 167. ſq. pauciora rebus I, 423. ſolennia I,19. philoſophantium qualia eſſe debeant II, 248
verba aſſeſſoris prætor adeuntibus pronuntiat I, 222
verba ex alieno ſeculo petere II, 511
verborum cura nimis anxia eſſe non debet II, 515. notæ II, 361. translationes II, 176. Latinorum magna paupertas II, 166. non tam quam rerum cura habenda II, 126. ſeq.
verbis opera concordare debent I, 355. 358. II, 62
verecundia quorumdam extimeſcenda II, 30. ſeq.
verecundiæ laus, & quod nulla ſapientia eam ambigat II, 30
verecundiam ſcenici artifices penitus exprimere non poſſunt II,31
veritas & virtus idem II, 226. inuoluta in alto latet I, 542. 555. ſeq.
veritatis argumentum eſt publicus conſenſus II. 524. ſimplex oratio II, 116. 141
verminare II, 629
verminatur I, 356
verminatio II, 268
verminationes cerebri æſtuantis II, 428
vernilitas II, 404
verniliter I, 405
vernula rudis I, 214
verrucoſus I, 402. 481
verſatilia II, 357
verſura domi ſit I, 498
verſuram facere II, 61
verſus II, 392. 418. de auaritia II, 478. ſeq.
verſus Græcus deteſtabilis I, 302
verſus diſertiſſimi inter mimos iacent II, 22. multo efficaciores ſunt ſoluta oratione II, 478. ſeq.
verſuum duorum de beneficiis examen I, 382
veruex marinus I, 277
verum non niſi audituro dicendum II, 91. dicere & audire adſueſcendum II, 211. omnibus publice dicit Seneca II, 351. qui dicat, potentibus deeſt I, 542
veri ſimilitudo, non exploratio ſpectatur I, 483
vertebrarum dolor quomodo interquieſcat II, 268
verticoſus II, 782
Veſtales virgines I, 372

veſtiarium I, 230
veſtis quando mutetur II, 55. peruerſa magiſtratus I, 18. nihil celatura II, 357. ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa I, 214. omnis ſapienti non conueniens, nec quiuis color II, 144
veſtis mundæ electio appetenda homini II, 376
veſtes e corticibus arborum, auium plumis, vulpium tergis &c. II, 357. ſericæ exprobrantur I, 564
veſtium color I, 340
veſtigia ſua animalia quædam circa cubile confundunt II, 211
veteranus audaciter cruorem ſuum ſpectat I, 202
veterare I, 158
veterana II, 514
veternoſus animus I, 24
veternoſiſſimi artificii nodi II, 294
veterum opiniones parum exactæ & rudes II, 746. præceptum de optima vita ſequenda I, 345
veteribus mos fuit terram ſubigere II, 319
vexillis ſubrectis vrbem intrare I, 506
via Latina II, 265. recta II, 822. ſacra I, 173. ſeq. II, 821. vicinalis I, 516
viane monſtranda ſit ingrato I, 480
viator II, 148
vicarii duo I, 229
Vicæ Potæ filius Dieſpiter II, 817
victimæ quando gratæ I, 388
viduus cælibatus I, 390
Vienna II, 812
vigiliæ peruerſum tempus arguitur II, 554
vigiliarium II, 165
villa totius anni II, 158
villæ caſtris ſimiles II, 146
vinctorum greges in ætatum & colorum paria diducti I, 324
per *vinctos* terra colenda I, 565
vindemitor II, 806. ſeq.
vindicta quando laudata, quando non I, 54
Vinicii tarditas in dicendo II, 117
vinum calentibus ingeniis & pueris ſubtrahendum I, 43. iram cur incendat I, 41. fulmine gelatum, cur potum exanimet, aut dementes faciat II, 642. fracto dolio rigidum ſtat II, 628
vini inuentor cur Liber dictus I, 245. miniſter in muliebrem modum ornatus II, 131. veteris amaritudo ipſa delectat II, 184
vino deditorum vita quam turpis II, 317. ſeq. interdum indulgendum I, 244. ſeqq.
inter *vinum* & oleum occupati homines II, 46
vina per ſapores & ætates diſponere II, 711
vir bonus an beneficium ingrato noto daturus ſit I, 477. an non iraſcatur, ſi patrem cædi vel matrem rapi viderit I, 14. duplicis notæ II, 121.

121. non poteſt non facere, quod facit I, 534. ſummæ pietatis erga deos eſt II. 257. ab honeſto nulla re deterretur, ad turpia nulla ſpe inuitatur II, 256. vinci nequit I, 492

viri boni animus qualis I, 8. exemplum ſemper intuendum II, 32. ſeq. ſimilitudo cum Deo I, 196. II, 119. 238

virum bonum non faciunt ſtudia liberalia II, 339 ſeq.

in *viro* bono habitat Deus II, 119

viri boni omnes pares II, 200. rarius exiſtunt II, 121

viris bonis cur mala accidant I, 193. ſq. 203. ineſt quiddam diuinum I, 194

viros bonos, candidatos dicimus II, 7

viri diſerti turpiſſimum principium II, 528. ſq.

viri gratioſi timendi interdum II, 41. ſeq.

vir fortis & ſtrenuus II, 70. eius deſcriptio Virgiliana II, 422

viri fortes qui II, 424. ſeq.

virorum magnorum imagines & natales celebrandi II, 187. exempla ſequenda II, 464. ſeq. ſapientum conuerſatio vtilis II, 395

virgæ aureæ I, 215

virgarum, coronarum & arcus differentiæ II, 595

virgarum ſignificationes & cauſæ II, 595

viridibus ciſternæ ſubdita II, 319

Virgilius a Polybio conuerſus I, 139. 144

Virgilius Ætnam deſcripſit II, 274. Ennium imitatus eſt II, 485. parum proprie dixit, mala mentis gaudia II, 175. reprehenditur II, 323

Virgilii præcepta nautica II, 152. verſus duobus æternam memoriam promittentes II, 66. verſus I, 58. 175. 277. 320. 460. 523. 578. II, 152. 163. 166. ſq. 175. 179. 215. 237. ſeq. 305. 322. 375. 422. 449. 466. 482. 517. 555. 591. 596. 654. 676. 693. 705. 766.

Virgilium aliter grammaticus legit, aliter philoſophus II, 484

Virginius & Regulus Coſſ. II, 739

virgo aqua II, 298

virtus animi vna, ſed multæ ſpecies II, 196. cui placet, is non poteſt placere populo II, 94. numquam latet II, 276

virtus a voluptatum miniſterio defenditur I, 457. ad bene beateque viuendum ſatis eſſe probatur, opinionibus contrariis breuiter refutatis I, 355. II, 308. ſeqq. 327. cur nullo egeat II, 242. experimento innoteſcit I, 202. ſola verum gaudium parit II, 87. in quocunque habitu eſt, prodeſt I, 224. ſeq. maior vel minor fieri non poteſt II, 196, 224. ſeq. 245. natura glorioſa I, 453. nihil in ſe habet venale I, 456. non cohoneſtatur pulchritudine corporis, non deformitate fœdatur II, 195. non

non dediſcitur II, 143. non propter voluptatem petitur I, 347. omnibus patet I, 438. periculi auida eſt I, 202. quædam effugere non poteſt II, 165. quid ſit II, 499. ſua magnitudine omnes dolores, moleſtias, iniurias elidit II, 198. ſeq. ſuapte natura placet I, 470. vnicum hominis bonum II, 257. an turpibus irata eſſe debeat I, 31

virtutis ardui aggreſſus I, 207. ſeq. 357. comitatus indiuiduus II, 208. documentum nunquam molle II, 204. occaſio & calamitas I, 202. duæ partes II, 396. opera omnia bona II, 257. ſeq. vis I, 470. calcar an ſit ira I, 62. & voluptatis diſſimilitudo I, 345. & voluptatis ſocietatem quid prohibeat I, 353

virtuti etiam in lectulo locus II, 271. oppoſita nihil detrahunt II, 378. ſeq.

virtutes inter ſe pares, vt virtutum opera II, 195. quædam ſtimulis, quædam frænis egent I, 365. ſi animalia ſint, quam multa abſurda ſequantur II, 499

in *virtutes* arduum iter non eſt I, 38

virtutum humanarum vnica regula II, 196. pretium in ſeipſis eſt II, 285. ſemina natura inſita ſunt II, 478. magnarum memoria ſacra I, 480

vis electioni obeſt I, 412

viſcata beneficia II, 20

viſceratio II, 61

viſus noſter in humido labitur II, 592

viſus fallax II, 585

vita actu, non tempore metienda eſt II, 328. ſeq. occupatorum breuiſſima eſt I, 317. 322

vita longiſſima I, 187. 318. II, 382. cur breuis videatur I, 311. 323. 316. 318. errorum plena I, 339. fortunæ expers, mare mortuum eſt II, 209. ficta & oſtentationi parata I, 244. inter bonos & publicos mores temperanda II, 13. melior quam vulgus viuit inſtituenda, non contraria II, 12. nuda muſcarum ac vermium bonum I, 449. non ſentientibus effluit II, 214. ſeq. potius deridenda, quam deploranda eſt II, 243. quomodo hominibus elabatur II, 4. quorum breuiſſima, ideoque miſerrima ſit I, 330. ſeq. ſeruitium eſt I, 232. ſupplicium eſt I, 143. ſimilis fabulæ II, 262. ſimilis ciuitati captæ I, 579. ſtulta I, 143. vt tuta ſit & ſecura, quæ obſeruanda II, 469. otioſa & ignaua differunt II, 197. ſeq. quorumdam contra naturam inſtituta taxatur II, 554. ſeq. quorumdam formicis per arbuſta repentibus ſimilis I, 238. occupatorum breuiſſima eſt I, 317. 322

vitæ amor catenæ comparatus II, 86. breuitas I, 185. 310. II, 102. conditio qualiscumque æquo animo ferenda II, 474. conſenſus cum oratione laudatus II, 62. diuturnitas non canis vel rugis æſtimanda II, 319, exordium a

fletu

fletu I,135. faſtidium quomodo ffugiatur I, 222. forma ſana & ſalubris II, 21. genera tria: quodque ſit optabilius I,377. genus auſterum fugiendum II, 12. iactura maxima, dilatio II,318. ſeq. inæqualitas I,217. inconſtantia I, 371. inconſtantia vnde II, 62. mendicatio fœda II, 448. mimus II, 278. opera qua regula diſtribuenda I, 558. ſpatium ampliſſimum II, 384. tria tempora 321. tributa II, 425. vitium maximum II, 447
vitæ beatæ ſumma II, 125. vid. *Beata.*
vitæ in contrarium circumacta cauſa II, 536
de *vitæ* breuitate an iuſte mortales conquerantur I, 311
vitæ ſuæ ſitne vis inferenda II, 216
vitam contemnere, & regere vix tota vita diſcitur II, 497. ſecuram mari mortuo comparat Demetrius II, 209
vitalia eruere II, 44. in homine prius ordinantur I, 28
vitalis color I, 461
Vitelleius II, 688
vitiligo & fœda ex albo varietas II, 674
vitis ex arbuſto ſuo annoſa quoque transfertur II, 324 non quælibet inſitionem patitur II, 498
vitis virtus II, 120
vitium commune ſingulis obiicere, iniquum I, 71. ſeq.
vitia contactu nocent I, 227. excuſantur deorum exemplis I, 331. male rebus, locis & temporibus adſcribuntur, cum cuiusque propria ſint II, 142. naturalia nulla arte vinci poſſunt II, 31. non in vſum recipienda ſunt, quia aliquando boni quid effecerunt I, 14. non ſtant uno loco, ſed ſe inuicem pellunt I, 391. omnia in omnibus, ſed non omnia in ſingulis exſtant I, 478. ſub virtutum nomine obrepunt II, 127. ſeq. virtutibus confinia II, 542. an ſint animalia II, 500. vulgi nobis ridicula videri debent, non inuiſa I, 242. corporis & animi cur diſſimulare ſoleamus II, 153 illinunt turba & ſpectacula II, 15. ſeq. non temporum, huius vel illius ſeculi ſunt, ſed hominum II, 426
vitiorum proceſſus II, 803.
remedia II, 494. ſeq. irritamenta quam longiſſime ſunt profugienda II, 145
vitrarius II, 363
viuarium I, 293
viuendi corrupta ratio corruptum dicendi genus producit II, 506
viuendum ſemper vt coram Deo inſpectore & arbitro II, 297
viuere beate & ſecundum naturam, idem eſt I, 345. iucunde nemo poteſt, niſi & honeſte viuat I, 348. bene, omni loco poſitum II, 90 in neceſſitate, nulla neceſſitas II, 39. 181. non licere, multi falſo queruntur II, 318 oſtio aperto vix eſt, qui poſſit

fit II, 123. ſemper incipientium ſtultitia II, 75 ſecundum naturam oportet I, 345. 376. ſolum putandi ſunt, qui ſapientiæ vacant I, 328. quidam ſemper incipiunt, quidam tum cum deſinendum eſt; quidam viuere deſinunt, cum incipiunt II, 75. tota vita diſcendum eſt I, 318
vlceribus plurimis obſiti papulas alienas obſeruant II, 369
vlcuſcula II, 233
Vlyſſes II, 336. ad Ithacæ ſuæ ſaxa properat II, 200. ſociis aures cluſit II, 99. vbi errauerit II, 336. voces Sirenum niſi alligatus præteruehi noluit II, 563
Vlyſſis nauſeatoris naufragia II, 152. remedium aduerſus Sirenas II, 164
vltio, verbum inhumanum I, 54. duas res præſtare ſolet I, 295. improbatur I, 65
vltionis genus contumelioſiſſimum I, 54. incommoda I, 80
vltione quomodo principi vtendum I, 295
vltrotributa I, 456
vmbra, ad hanc aſpis adſurgit I, 89
vnctio plebeia II, 110
vnctione corpus recreare II, 152
vnctus & nitidus II, 197
vnguentaria taberna II, 477
vnguentarii II, 339. a Lacedæmoniis vrbe pulſi II, 717
vnguentum bis die terque renouari ſolitum II, 322
vnguentum mittere I, 55
vniones I, 564
vnitas quid ſit II, 609
vniuerſi formator I, 113
de *vniuerſo* quæſtio quotuplex II, 608
vniuerſa ex materia & Deo conſtant II, 193
vocabulum & verbum II, 158
vocaliora ſunt vacua quam plena II, 627
vocator I, 95
volaticus II, 122
Voleſi Aſiæ proconſulis crudelis exclamatio I, 31
voluntas recta II, 420. officii cauſa I, 526. tribuentis in beneficio iucundiſſima I, 398
voluntatis mutatio cuius rei indicium II, 108
ex *voluntate* æſtimandus eſt gratus animus I, 421. 473. ſeq.
voluptaria ſecta in actu eſt I, 372
voluptas quid ſit I, 556. nihil ad beatam vitam facit I, 343. an virtuti ſit anteponenda I, 457. pecoris bonum II, 374. quæ homine digna I, 556. ſapientum qualis ſit I, 349. ſq. ſitne aliqua iuncta dolori I, 440. perfuſoria II, 74 propter hanc virtus non eſt colenda I, 347
voluptatis laudatio periculoſa I, 350. poſſeſſio periculoſa I, 143. 352. vituperium I, 556. II, 74
voluptati & gaudii differentia iuxta Stoicos II, 175
voluptatis & virtutis diſſimilitudo I, 345

voluptatem a virtute didu-ci poſſe negantes refutantur I, 344. capere ex epiſtola, an bene dicatur II, 175
voluptates an & quasnam animus habeat I, 344
voluptatum duo genera II, 271. minima virtus eſt Epicureis II, 475. memoria fidelior eſt, quam præſentia I, 143
voluptatibus non eſt dandus locus II, 145. ſeq. obſeſſos plurimos malos eſſe demonſtratur I, 349
vomica & collectio II, 212
vomitores ieiuni II, 339
Vopiscus & Paterculus Coſſ. II, 800
vortex fluminum II, 727
vota deos admonent I, 517 parciora eſſent, ſi palam fierent I, 399. quæ ſuſcipienda ſint II, 29. quomodo proficiant, ſiquidem fata inexorabilia II, 633. vulgi ſunt ſpernenda II, 99. 103. 180. hominum deos beneficos eſſe teſtantur II, 459. inhumana I, 539. ſeq. vulgi ſunt ſpernenda II, 99. 103. negotiatorum I, 549. ſeq. parentum & amicorum inimica nobis II, 180
vox quid II, 612. 625. qua ratione per parietes transmittatur II, 614. contra Stoicos publica II, 523 viua oratione efficacior II, 15
vocis intentio vtilis exercitatio II, 47
voces optantium & exſecrantium nocent II, 398. imperitorum eodem loco quo ventris crepitus ſunt II, 372
vocum genera aures in odium adducentia II, 160
vrbanitas contumelioſa I, 262
vrbis mores priſcos quidam tradiderunt II, 322
vrbes an certirois ſoli, quo propiores mari II, 766
vrbium fata II, 370 ſeq.
vrens fulmen dicitur tribus modis II, 635
vri virgis ferroque necari, auctoramenti verba II, 111
vrſos mappa pròritat I, 89
vſura quid ſit I, 565. haud milleſima I, 91
Vtica Catonis II, 146. 225
vtilitas accipientis ſola in beneficiis dandis ſpectanda I, 464. 467
Vulcano crus fregit Iupiter II, 819
vulgi iudicia & vota ſpernenda ſunt II, 99. 103
vulgus veritatis peſſimus interpres I, 340
a *vulgo* quomodo quis tutus eſſe poſſit II, 42. ſeq.
Vulturnus, Euri nomen, vſurpatum a Liuio & Varrone II, 731
vultus in cœlum cur erecti I, 375
vulua parum tenax II, 674
vxoris bonæ amiſſio qua ratione ferenda II, 830

X

X*Anthippe* Socratem immunda aqua perfúdit I. 269

Xanthus fluuius II, 812

Xenocrates putat beatum ſola virtute fieri poſſe, non tamen vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt II, 312

Xenophanto canente Alexander manum ad arma miſit I, 29

Xenophontis pater I, 450. quid fecerit nunciata filii morte I, 170

Xerxes Pythii filii cæde exercitum luſtrat I, 77

Xerxis ſtoliditas I, 252

Xerxi ſolus Demaratus verum dixit I, 543 ſeq.

Xerxem quid impulerit ad bellum Græciæ inferendum I, 542

xyſtus hortorum I, 68

Z.

Zaleuci leges II, 355

Zeno Eleates nihil ait eſſe II, 345.

Zeno I, 329. II. 188. auctor eſt Stoicæ ſapientiæ I, 120. ſectæ ſanctiſſimæ & fortiſſimæ conditor II, 299. multum profuit, etſi non adminiſtrarit rempublicam I, 215. 377. nullum ſeruum habuit I, 120

Zenonis collectio ab ebrietate dehortantis ridetur II, 299. collectiones de morte irridentur II, 291, 294. dictum I, 20. dictum, cum ei naufragium nunciatum eſſet I, 240. ſententia de Cometis II, 791. quingentos denarios cuidam credentis excuſatio I, 488

Zenoni actionis & doctrinæ diffidentia obiecta I, 356

Zenonem Cleanthes expreſſit II, 15

cum *Zenone* viuendum II, 465

Zephyrus II, 730. Latinis Fauonius II, 731

FINIS.

A01
1453886

Digitized by Google

[illegible] Google